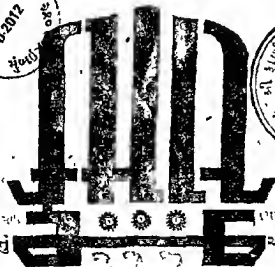

પ્રાચીન ખિમરનો સુહિષો

કાકડા પત્તા પર રત્ન ચાકવેલું આ કાચેન લાગતું પુનઃ મિલકતો સાકાશ્ય દબાવે પૂર્વેની કાળો અદ્ભુત વસ્તુનો છે. આવાવાદકની આગે તપાસતા પત્તા અને ચાલી જોડેના જડનાકામથી એ વિવિધ પે. વધુ આરે અંદર, એમ લુપ્ત.

પ્રાચીન ખિમરનો સુહિષો
આજનાં ઘરોનું અદ્યતન માસિક

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આમડીને ખૂબસુરત જતાવનારા
ને તાજગી આપનારા તત્ત્વો 'સુનીલ સ્નો'માં
ભરપૂર પ્રમાણમાં રહેલા છે. દરરોજ આ 'સુનીલ
સ્નો' વાપરો અને તમારી આમડી કેવી ગીતે
સુવાન અને સુદર જાતની બન્ય છે તે જુઓ.

(રજાપના ૧૯૦૪)

બૉમ્બે સોપ ફેક્ટરી

સાથુ અને પત્રફલમરી બનાવનારી
મુખ્ય પેઢી મુંબાઈ-૩

ગુજરાતના પત્રકારત્વમાં અનેખાં પ્રકાશન

કુમારના ૧.૦૦ તથા ૨.૦૦ મા અંકો

લઘુપ્રતિષ્ઠ ચિત્રકારો કવિઓ અને
લેખકોની મૂલેટી કૃતિઓથી ભરચક

એવા અદ્વિતીય અંકો

ગિત પ્રકૃતિ એ રૂપિયા • બે માથે લેવા શા ૩૫
પોસ્ટલ ઓર્ડર ૦-૧-૦ રૂબરૂ કરાવવું હોય તો જુદું

કુમાર કાર્યાલય • અમદાવાદ

કુમારના વાચકોને મુપરિચિત નવકવિ

શ્રી હરિશ્ચન્દ્ર ભટ્ટ જૂન.

નવો અમલ

કેસૂડો અને સોનેરૂ

(નવન પ્રાવેશ)

તથા

કો જાગ્રી

પ્રવાસના યુવાનોમાં અંગ્રાની ગણતા મવિ
લેખકે આપેલા 'વનિમલદા પીઠર' નાગની
કથા ફરી ઉપરથી, લેખકે મૂળ પાત્રિંગ બાધા
ગીતોને ફેરવે અનુવાદ

★

સફરનું સખ્ય

શ્રી હરિશ્ચન્દ્ર ભટ્ટ તથા શ્રી સુરજીવર કાકુરનાં

કાવ્યોનો મુદ્રણ અમદ

કિંમત પ્રેરકના એક રૂપિયા

મુખ્ય વિકેતા

આર. આર. શેઠી કં. પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબાઈ-૨

જન્મજયંતીએ

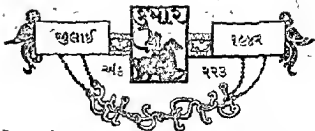

તમારા નાના ભાઈભાંડુની,
કોઈ મિત્ર કે સગાવહુલાતા
બાપકની જન્મતિથિએ ભેટ
આપવા લાયક વસ્તુની શોધ-
ખા હો તો 'અમે કોક મુદર
શ્રીજ સૂચવીએ છીએ, માત્ર
કુમારકિશોર જ નહિ, પણ
ધરનાં નાનાભાઈ, સ્ત્રીજન-
આમજન સૌને રસ, વિનોદ
અને વિચાર આપે એવી મનો-
રંજક, મૌખ્યલોકારક ને સરળ
મુખેષ વાર્તાઓને સંગ્રહ
'અન્નલાળી રાત'

કાવ્યમય આહવાદભરી આ-
પણામસારની બિજુળી-મધુરી
અન્નલાળી રાતોની પંદર તિ-
થિએ સમી એમાં પંદર મુદર
વાર્તાઓ છે.

સાથે વિવિધરંગી ગિતો અને
મનોરંજક રૂપરંગની સજાવટ
પણ એવી જ આહ્લાદક છે,
એથી સહિયાતી ભેટ કઈ ?

જે રૂપિયા • ધા. આઠ આના
કુમાર કાર્યાલય • અમદાવાદ

વિનોદ

પ્રાચીન ગિરસરોઝો કદિયો (પુરાતન ગિરસરી શિલ્પ) ૧૬
સળમાટકુ ચિત્રદ્વાર - રસિકવાત પરીજા ત્રિવંશી મુખચિત્ર
સત્યની શોધમા (ફોટો) મહાત્માજી રૂપિયા મુખચિત્રની પાછળ
જે શિલ્પનિર્મિત છેલ્લા પાના શાસી

સારનાથ મધુચિત્રમાનુ શિવમંતલ
પ્રાચીન ગિરસરોઝો બાદશાહ રામેસિસ-બીએ
દશાવતી રિક્કિટો પર મુખના સાધના પૂઠા પાન ૬ સામે
ફોટોગ્રાફી હરીમઈતું પરિભ્રામ
સંસારક્રમ વિચારવર્તિ-૨૮ 'દુનિયા ન માને' (શુ ક.ચિ.) ૨૦૪

કાવ્યો

શ્રેષ્ઠ સ્વપ્નાં તનસુખ બદ ૧૯૩
તેજા વેળીખાઈ પુરુષોદિત ૧૯૩
અપેક્ષા શનિવાદ છાયા ૧૯૩
સમિદ્ધ સો- હરિશ્ચન્દ્ર બદ ૧૯૩

અરિય

જીવન આશ્વેષિયન શૂરા મૂનિલાલ મદિયા ૧૯૬

વાર્તા

નાદો જન્મજયંતીએ આપા ૨૦૧

લેખો

પુરાતન ગિરસરોઝો તપાસીખ ૨૬૬
કલપતિ રમ્મસ એષ હરિચંદ્રની ઉગ્રી જયંતી ૧૯૭
બલકાળની શોધમા (જ-ફોટોગ્રાફ) અમલદાસ વ. પંડ્યા ૨૧૬
છવનનુ મહેલ (માની ગિખારાણ) પ્રભુદાસ ગાંધી ૨૧૬

વિશાઓ

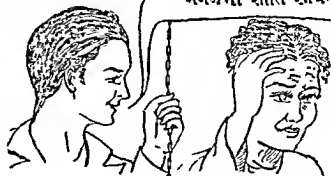
મારી નજરે (સરીયા સરેકાર સમાનગ) ૨. મ રા ૧૨૪
ફોટોગ્રાફી હરીમઈતું પરિભ્રામ બલવત બદ ૨૦૦
અવાણુ ૨૧૫
સંસારના સહેજો (૩૩) અલકાલિયુ-કાપરી-ફોટો ૨૧૮
પચાતની વાર્તાઓ દેસાઈ વાલજી મોનિદજી ૨૧૬
માધુચરી ૨૨૦
આ મદિનો (જુલાઈ) હનિદાસમા ૨૨૭
છેલ્લ પાનું ૨૨૪

કુમાર અલેક બંધજી મહિલાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે

કુમાર અલેક બંધજી મહિલાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે
કુમાર અલેક બંધજી મહિલાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે
કુમાર અલેક બંધજી મહિલાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે
કુમાર અલેક બંધજી મહિલાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે

કુમાર અલેક બંધજી મહિલાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે

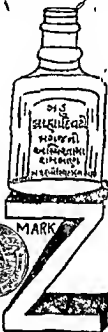
મગજની શાંતિ સાધનાર

સાચી સાંકળ

ઝંડુ

પ્રાહ્મ્યાદિવટી

હિસ્ટીરિયામાં

ઘેલછામાં

મગજની અન્યવસ્થામાં તેમજ

મગજની નબળાઈમાં અકસીર દવા

અચૂક વાપરો!

૨૫ ટીકડીની બાટલીના રા. એક

૧૦૦ ટીકડીની બાટલીના રા. ત્રણ

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - મેસર્સ ભોગીલાલ અધર્મ - ગાંધીરોડ

દુકાન : વહની
મહાનગરવાડી
સુબાઈ-૨

કારખાનું
સયાની રોડ
સુબાઈ-૨૩

ઝંડુ આપની વખતે, બદલેખબર 'કુશાંગ'ના વાચી હતી એટલું જણાવજો

मृत्युंती शोधभां

डेविड - मजुपात्र डबिया

गोमनाथ

विशारद • समिहल पदी

વર્ષ ૧૯૨૬

અંક ૭૨૧

ગુલાઈ ૧૯૪૨

મેઘ સંગમાં

• પ્રવચન •

પુષ્પથી ગન્ધ સમ, લીપથી તેજ સમ,
સર મમ વા સતારીયી મરતા
ફરના દેશથી શીતલા અનિલ આ
મધુર સુરભિ તણાં અરણ્ય અરતા.
સૂર્ય છાયો ધને, સ્વામ છાયા વને,
લીલુડાં ખેતરો ગોન મરકે,
સ્તમ્ભતા છાવરે આલ ને અવનીને
ચિત્તમાં વાસનાં ઘેન ફરકે.
સ્વામ અમ્બાર મહીં શુક સુડ લીલુડા
જેડ રચતા ઉઠે સ્વેર પાળે,
પંક્વતે જોડતી ધવલ ગમ-આવલી
બુદ્ધિ આમંત્રતી મત્ત આંખે.
હૃદની હૃદિનાં ઇંદિ સૂચન થકી
ચિત્ત ઉત્કંઠ બની ખૂદાર લાલું,
મેઘ, વર્ષા, તડિત, કાટકા સંગમા
રંગમાં આવી અતર નહાલું.
તનુશુભ ભંદ

આવતી કાકાનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

તેડાં

મોતરાનાં મોતરાં આભ્યાં

—ઓ મેઘરાજા!

વધાને મોહકો!

આઠ ગાડ માર રહી આભના પિયરમા,
સાસરિયા સારું નથી લેયુઃ
ઓ મેઘરાજા! વધાને મોહકો!
દોંસબરી વાદળોએ લીચલી હુલાસમા,
ધૂમે છે વીજ વ્હાલસોયુઃ
ઓ મેઘરાજા! વધાને મોહકો!
વગની વનરાઈ એવા વાદળિયા દેશમા,
નજરે નાખે ને કંઈ જોવીઃ
ઓ મેઘરાજા! વધાને મોહકો!
અરણ્યોએ બીન જોયા હુંમરની કન્દે,
શાકી એને હું જોવી જોવીઃ
ઓ મેઘરાજા! વધાને મોહકો!
વાસુને લેયે સુર હલકે મહારના,
ધનધનપણસાવવીજ જોવીઃ
ઓ મેઘરાજા! વધાને મોહકો!
સાસરને વાટ એને વ્હાલથી વજાવતે,
જગવગડે વેરશે એ મોનીઃ
ઓ મેઘરાજા! વધાને મોહકો!
ધરણીનાં મોતરા આભ્યાં
—ઓ મેઘરાજા!
વધાને મોહકો!

વેણીભાઈ પુરોહિત

અપેક્ષા

જે તો આટલુ દે પરમેશો
જવન મારે હો કોટિયુ નાહું
જળતી કમંડીવેલઃ
આતમ તણે ભારેલો અખિ
રનેલલ તેલ સમેત—જેતો
જવન મારે હો માટીને કુહો,
પ્રાકૃત—કે દરેલઃ
પ્રતિજ્ઞાના તાલીને પ્રવેલ
આતમ—કમળની વેલ—જેતો
જવન મારે હો વણની મહી,
માનવતાને મહેલ,
કેશીભાઈ અખિલવ ત્યાગે
સાધો એક-બુદ્ધિ—જેતો
વિતાલ છાયા

સંસિદ્ધિ સો માનવને કરે વસી,
હરે વન્યા પ્રેમ તથા ચ આરમ્
ને વિવતા એવનમાંલ છે વરયુ
અનેક અયોતલું હવનાળળ
હરિશ્ચંદ્ર ભ. ભંદ

મુ

ભારત ભારત નહિર

કામ પર પહોંચવાની કતાવળ છતાં યે મારીનુ આ બદ પ્રસિદ્ધિ પામેલુ ગ્લાન બતાવવા રમને ફેરવી ના શીવાળે એક વધારુ આ ગ્લાનનુ મદદરૂપ છે કે તેના શીશાન દોતાર્થ એક વિતાળ શાસ્ત્ર વચ બધા રી, તેના મ થયા એક પાડી નેગા ભારતમંત્રિને આ મંત્રગાનુ આરસનો નકસો, અટકેલર સપાળીએ સાચી તેવાર કરાવે છે, તેમજ આરુપાગ જેવાની સનવટ મટિ બેપસા રાખવા છે તેમા બેટીને એટલે ત્યારે દિગાહયની નિરિયાશનુ એકેન્ક શાખર સમુદસપાડીથી સાચા પ્રમાણેમા રખાય છે ચારે તરફની બીના પર શુદ્ધાશુદ્ધા શુભેના એતિદાસિક નકમાન્ય છે આગ, ખારન વિષે જ્ઞાન આપવાની સુધર ચેલના કરી શીમને એ દ્રવ્યને મટુપેના કરી બતાવ્યા છે પરંતુ આ નકસોઆ આપમા વિગાળ નિરસર આગ વર્તના મનમા ફેલી રીને પ્રકાસ પાડી તાં તેની મને વિગાસાનુ મજ નકસા જેવાનુ કાર્ય માગાઈ પામુ દનુરસમય કરી તાની નથી, તેા માનવ પાસે કે ને સર્ગિક દરેકા વિના, પાત્ર માપનુ પ્રધાન (કાયામરિટિક) પ્રદર્શન કેટલે પ્રલય પાડી રહે ત્યાં એક મુલાકાતવદી (વિજિટલુક) મુલાકાતે આવનારની નોખને આપેટો રહુ છે તેમા બધા મુલાકાતીઆ પોતાનો અભિપ્રાય લખી આપે છે, એટલે મેં પમુ આમા ઉપરનો મારા માત દર્શાવ્યા

નાશ રહ્યાઈ

છકડાવાળોએ પમુ અમારી સાથે ચારેક ક્ષણમા નાનો બાંરી રીધા દત્તો નગીબી અને લાચારી માને છતાં તેને પ્રસન્નતાપૂર્વક દરવ્યુ ન મામ લેવા તેવાર મનેલો એક, જરા વધુ આપતા તેની કા- માળી ઝિભતમય બનેથી નિદાળી ધર્મશાળામા આવી, રગ ઉધારી જરા એકા ત્યાં એક નાના દંદના પમુ દાન્ય અને આનદની રેખાબર્વા મુખવાળા નકમુ વૃદ્ધમે પ્રવેસ કર્યા અને દિલીની છાટવાણી મુજરાની વાળિમા એકાયા 'રવિભાઈ, હુ તો ક્યારનો તમારી પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા છુ એ વાર આવી નયા' આટલી પવિચિત્તિતે મને એલાવ નાર આ કોમુ દત્તો એનો હું વિચાર કરને દત્તો ત્યાં તેણે ન જુલાગે ને રોડે અને એજામન પછી નવલસમ દત્તો રોડે નવલસમ દત્તો મને મારીરીને પિત્તને છે લખની આઈ મુલગા અમે માથે દતા, તમે અહીં આવીને મને ખબર પામુન આપો તેનુ મને દુ ખ માય છે મને તેા દમણા કલાખનમા રાય કૃષ્ણસચ્ચે કહુ ત્યારે ખબર પડી છનનબાઈએ તમારી બદુ વાતો કરી છે, ચાલો દવે, રાયમહેબ આસ તમારા મટિ રાક્ષક રવા છે' દવે મને ખબર પડી કે આ નો નામરબાઈ, મારા વિદ્યાર્થી મિત્ર છનનલાલ નંદવના સદામવાથી તેણે કાશીમા વધેથી વરેવા ગુજરાતી વૈષ્ણવ નામરવશિષ્ઠા મુદ્દગ છે તેમના સખને ગુજરાતમા આહુ છે આમુ કટુળ વેપારથી મુખી છે અને ભાદને કલાને પૂરે નાદ છે, એટલે સગીત ચિત્ર આનિની કપાસના મ્ની હાવ કાશીમા ન એક ફોટો આઈ રહુદિયા જગાળ્યા

છે બીમ કવામર મિત્રોને પમુ તે આશ્રય અને મદદાર આપે છે એમણે મારી સાથે આગ પૂર્વમંથ બતાવ્યા ત્યારે પહેલી વાતને અમારા પેટની સમવટ કેમ કરવી તે ન અમને વધી એ વેળા હું ને બધ દોષ અને દલવાઈઓની પુરીમા પમુ કહી મઈ અઈ દોષ, એટ તેમનો રહુદિયા પાસે ન દત્તો ત્યાં લઈ જઈ તેમને અલ્પાદાન નેક રમુ કરી અને પછી અમને રાયશી કૃષ્ણસચ્ચ પાસે જક ચાલ્યા

ભારત કલા બવન

કાશીના કાકન દોલની બાનુમા ન 'નાનરી પ્રચારિની સમા' મક્કન આવેલુ છે તેની ઉપરના બ્રામગા રાયશી કૃષ્ણસચ્ચે પોતાનુ ઇવનક્ષર્વ મગાની રીધુ દોષ એમ લામે છે, એક મોડા ખટમા તેમને એના કલેલા પ્રાચીન દિની ચિત્રે તમા પુત્રમા ભતિા ઉપર તેમને કાનવા ટેલગેમા બદુ સુવચનિત અને મુકશિપૂર્વક ગોઠી રીધા છે વધારામા તેમણે આધુનિક ઇવન કલાકારોની પમુ એક ચિત્ર લખિ જમાવી છે મને આશ્ચર્ય માય એમ, તેમણે તેના પ્રારબમા ને 'લિંબી અનિનનનય' માટે આપેલું 'પ્રકૃતિ અને પુકૃત' ની ચિત્ર, સરસ રીતે કેમ કરેલુ મને બતાવ્યુ આ ચિત્રમામામા તેમને બધા કલાકારોના સર્વોત્તમ ચિત્રો નથી ગણી સાધ્યા, પમુ ન હઈ છે તે મણેા રસપ્ર સમદ છે કૃષ્ણસચ્ચે પોને પમુ શી રાગપ્રસાદઈ કરીને એક બની સદિના નાનુમાર કલાકારને પાસે રાખી દિની ચિત્ર કળાનું સક્રિય જ્ઞાન મેળવ્યુ છે, તેમજ એ જલ્લ કલાકારને હવે મુરી આશ્રય અને સદાય આપી રવા છે,

રાયશી કૃષ્ણસચ્ચ પામેનો પ્રાચીન ચિત્રોનો આખુમોલ સમદ દનિદાસના અગેટા પૂરવામા પમુ બદુ કપયોગી છે ચિત્રો અને ચિત્રોના પચિધાન મમય વિષે તેમને બદુ જક જ્ઞાન ધરાવે છે ચિત્ર ના રમે, સાધનો અને તે પર લખેલી લિપિએ વિષે પમુ તેમનુ જ્ઞાન પ્રમાણુબન ગણાય એવુ છે ચિત્રકામ સાથે ન તેમણે કાશીની આસપાસથી બદુ ઉત્તમ પુરાણુ સિંધુ એકઈ કરી તે સમદ પમ વિસાળ કરી રીધો છે સારનામામા બોદ પ્રપચનુ એટલુ નિલય છે

રાય શી કૃષ્ણસચ્ચ તથા શ્રી વિનયકૃષ્ણ

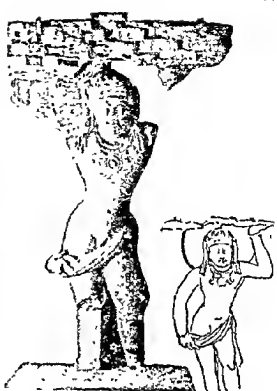
ઠવા જ પ્રમાણમાં આકૃષ્ટ સંપ્રદાયનું શિક્ષક કારીની આશપાસથી જી આત્મ છે. આથી સગવળ છે કે પ્રાચીન કાળમાં આ એ ધર્મ-વ્યવસ્થા વિશેષ વિના પણ ચોક્કસપણે દયાની વીજળીની હશે; કારણ ગિરિપના પ્રકારે જોતાં યજ્ઞ એક જ સમયના કારીનગેના દાસે તપન મહેલાં જાણાય છે. ગિરિપની આકૃષ્ટ બધી પ્રગતિ અને ઉત્તમ જે પ્રતિભા મળ્યા તેનું કારણ પણ સગવળ છે. ગંગાના કાલવગાથી બંધને જાણને ચોતાની આગળીને તે કૌશલ કેળવવાની તક મળતી. મેકાદ ગાદીનો લક્ષ્ય લઈ તેમાં ચહેરા, મનિઓ કે આકૃષ્ટિઓ કરવા-નું જોઈ સર્વસાધારણ હોય તેમ જોઈ કૃતિઓના પદ્ધતિ અસુખ્ય ખૂબ સ્ટેશન પામે તવીકાદીન ઓફતા દોપલા બંદીને નીકળી આવ્યા છે તે બધા કૃષ્ણકાશરૂએ મહેનત અને ખર્ચ કરી આ સંગ્રહ ચાટે રચવી લીધા છે. માદીના એ કુદરતીઓમાં પેદાશના ચહેરા, એવ-દોડ, અવકાશ ને મુકાદાની લકષ્ય પ્રતિભાએ આપખુને મણે છે તથા જે કેશકાષા એવા દેવા છે કે આત્મની દેખા પણ પાછળ દેલી હાને સમગ્રી કૃષ્ણમનુષ્યને એ બધા સંગ્રહ ચાટે નામની પ્રવા-રેલી પ્રમાણમાં ચાલન હશે નાનું પડવા ગાદીનું છે અને પળી મોઝે મહાર મુકાદી પડી છે; છતાં રાખેા બધેા સમય આપી તેમજો ખૂબ ચવગાપાયેકની રજના તેમજ તવારીખી નેમી તેવાર ન્દી છે અને તે બધાની કેબરેષ પોતાના સેવાથી શ્રી વિજયકૃષ્ણને સેવાથી છે

ગાયત્રી કૃષ્ણકાશરૂ સંગ્રહ કરીને જ એમની રજા નથી અને બધા નુત્રપેા અને સંગ્રહ કાશ તેમજો પ્રાણ દેલી સેવર્વજીવિનુ જ્ઞાન પ્રવારવા તેમજો આતિ સમગ્રપેકે કથા ઉપર જીવા જે પ્રકારનો હશે કે કે કો કાશ મેકાદ પણ નૂતન આખ્યાનીને બાગીચ દવાનો પ્રાથમિક પદિચય મળે અને વિશેષ જ્ઞાનદ તથા અભ્યાસનો તે અધિકારી બની શકે. એ પુરતેકા દેલી જાણતા પ્રત્યેક જાણને પસાવી લેવા માગી સર્વ કૃષ્ણકાશરૂ પેકે બસામળુ ક્ષુદ્રુઃ માદરીય વિપ્રકલ-સાવ કૃણદામ; મોદતીય મૂનિકલા-સાવકૃણદામ પ્રકારક નાગરી પ્રકારીની મળા, વાલી, મુલા સંકરણ ક જ વિશિષ્ટ સરકરણ ક જ (પત્તેચરનો)

ગેા વર્ધન ધારી

● આરત દલાબન ગયાપામાં શય કૃષ્ણકાશરૂને નામની પ્રવાગિની સમાજે વેગનુ બધુ પીકળત આપું છે. દારી ચિત્રકલાનો તેનો સંગ્રહ મેકાદાઈ બધેા દેવામાં એક બીએ પ્રશ્ન જાણેા જ્ઞતા કારી પામે રજને લાદન મારે કેકાશ દેહસ જોવામાં આવ્યાં તેમજો મળેના પાયા અને દવાબળ પડેલા માદીના રજાદા નીકળી આવ્યા, તે સાથે આદાનુ સંગ્રહાયતુ કેટલુંક ગિરિપ મળી આવ્યું આ જાણવ રાય આદેબને પડ્યાં જ તેમજો મળેલાંને કેટલી બોલે તેમજો બનાવી લાને તેનો બદલા આપવા માદરીય, એટલે એક મેકાદ ગિરિપ સંગ્રહદ નેમને મળી મયા. આથી સરકારી પુરાતત્વખતા સાથે એમને મેકાદ સાધર્ણ પણ મેા, કારણકે માદરીએ મુદ્ર ગિરિપ અને પદાર્થો દાણ કરવામાં એ સમાનસ ખરા અવશેષ રૂપ પાસાંના અને બીનકાંના પણ મેાદી સાધર્ણ પ્રાચીન ગળાન ખેાદવામાં પણ એકમ જ્ઞાન અને પદમિની જરૂર છે અને તે ન હોય તેા મુકલાન યાય છે

માખામગા એને બીજ સમયનો ગિરિપ સંગ્રહ મળે છે તેવા જ સમકારીન આદાનુ શિક્ષાનો સંગ્રહ બારત કલાતત્વ પામે આવેા છે કે જોતા બધે એક જ લામે છેક એક જ સમયે એકે સંગ્રહાને પોતાનામાંની શિક્ષકસમુદ્ધિની રચણ કરતા હશે અજ્ઞપ્રતિભાકેના ના રજ મેમનાં મેક હશે. પ્રાચીન કારીના આ અવશેષોમાં બદ કૃષ્ણકાશરૂ અને પાન એમની મનિ શ્રી ગાયર્ધનધારીની છે. અવસ્થા

ગોષ્ઠનધારીઃ અમલ ગિરિપ તથા તેનાં ખૂટવા અને જરીને પાપિલા મુલાનું જોવાનો એક

બદ જ વિરલ છે, તે સાથે તેનું કલાકૌશલ પણ બદ હાપ માટે મિનું છે અને આ માલવખાપની આ મૂર્તિના અવગ્રહ સાવરૂપ ને વજ્રપાદનું એાજ મેને પ્રતિભાવાવ શિક્ષકેલીમાં મુરતિ એવા છે. તેની મુખા-હાનિ છેવી નાખવામાં આવી દોવા છતા બાગેા, નાકનું પ્રમાણ અને કોઈ પરનુ નિગત સમજ સકાય એવા છે કપર મે તેના ખૂટવા દાચેા જરી અમલ મિતિ કેવી હશે તેનો અમાજ મેટે બાપી બતાવેા છે.

કલાકાર જામ પ્રેસાદ

● સાવ કૃષ્ણકાશરૂને બધાપણમાં કલાનો સૌખ લગાડનાર કલાકાર સમગ્રસારને તેમજ કલ્પ પોતાના સમાનમયા સાચવી રહ્યા છે. બીએ વિવેકે સજનુ નેમના ગાયાપાદ પડતા મળેને મળે ત્યાદે તેમજો બદ દનેવરીથી એમને ત્વા જોવાથી દાનર સાખ્યા દતા. આ પુરાણ કારીનું આજની બલરમા જરા જે ગળા નદોડ, પણ તે એક જ મેલા આનુષંગિક કારીનું છે ન્દરી માદીના રમેા, પોણીઓ અને વિપદામાં નખાવી રથા છે તેનાં કહેલ આંજાએક બાબની પેાથી કો ને જે ઓળી આહતિ રોની રા છે; હાથીર્ધન પર મુદર તરફાને ની મેક છે તેના એમને ચિત્રો બાકન દવાખરનમાં એવા દતાં. જેર પણ કૃષ્ણકાશરૂને મેનું દંડન માવતી રાખ્યું દર્નું તે બતાવ્યું. આ ત્વાદારે દમમાં માનસિક પ્રતિભાએ દેલી; ને સાથે તમ્બીરકામ પણ સાવ ક્ષેત્રે અદે વજાસમાંના આખ અને હાખની મનિ મિતિલ કરી નાખી છે, પણ સાવ કૃષ્ણકાશરૂની કરવામાં મેને એવનવિમદ-મા કીક રેકો જાણેા છે. આ કલાકારનો કલેષ શ્રી નાનાલાલ મેતાને તેમજો Studies in Indian Paintingમાં દેકેા છે જે તેની કેઆગ્રજી કવારી એ પુરાણ કલાકારને પ્રમાણ ર્યા ત્યાદે નેની

ડા.બી.બાલુ-કલાકાર રામપ્રસાદ; વચ્ચે-પૂરન ભેષા; ડા.બી.બાલુ

આખો ભાવભરીની બની નહીં બને. કૃપાપ્રસાદ કૃપાસાહચર્યો છે એ વાત તેમણે પુનઃ કહી પોતાના તકમુક પુત્રના પક્ષ પરિચય કરાવ્યો અને મારૂ વાર મારી પાસે નવી કલા શીખવા આવે તો રાખવા બહામણ કરી હું મહાના મું

● અભીર દરયાની પરાક્રમશાળી એ કહાં પિકમકાશિયા જેવી એક સાદસ હલકા છે. તેમણે એક કિશોરિયા છે વધુ વરસ સુધી ચિત્ર-કારને પાસે રાખી આકળ આકાશદે તેના નેહા કમળ ૨૦૦૩૦ દેવના ૧૪૦૦ ચિત્રો કરાવેલા, જેમાંથી આજ દિવસના માત્ર એક છે અને તે પેલી એક સાથે કૃષ્ણસાહચર્ય પ્રાપ્ત કવુ છે બાકીના સુરોપમા છે પણ એક સાહસિક ભરોને નુહાનુહા મહાદેવનાથી ૧૦૦ જેટલા પ્રાપ્ત કરી તેની રંગીન પેટિંગ સાથે મોટું પુસ્તક પ્રકટ કરું છે એ પુસ્તક પણ અહીં મેં મોટું અંચિતોમાં રાખ્યો, પરીઓ, એકે નમરો, દેખાવો, માનવીયા તથા હવનવ્યવહારોનું એ સમયની કલ્પના પ્રમાણિત બની નેતર છે એ એકલા પુસ્તકની જ કિમત થા. એ હવન અનુષ્ઠ છે 'દિવના એ ગીરવભાઈ વારસાની હાકલ નળવવા પણ કેટલા પુસ્તકાવધા કે સમાહરેખે પ્રથમ કર્યો હતો ? પૂરન ભેષા

● નાગરભાઈનું પિત્રાન મધ્ય પછી તે કામીની અમારી સગવડોની જવાબદારી તેમણે જ કલાની લીધી રેવાબાહ ધર્મસાળાની બાલુમા જ તેમને માંડને આઈ સ્ટુડિયો હતો, એટલે એ ત્યારે ત્યાં મળી રાખા વરમાદ ન હોત તેો તેમની ધરની હોડીમા ગમાને આખો કિનારો ધમત; પબુમારા સાથીઓને તેનો તેમણે પૂરી દલાવ આપ્યા આ ગુજરાતી ખાનદાન ધરવે પારસા નાગરથી મુખી છે ને નાગરભાઈને કલાની કપાસના માટે પૂરી તક અને સમય છે કલાકારોનું આદર અને સ્થાવર કરવા તેઓ દેશમાં તત્પર રહે છે અને પોતાના સદ-

ધર્મોભાને પોતાના મટ્ટિશોમા અને તેટલી સદાય અને હું આપે છે ત્યાર એક બીજી સમય કલાકાર પૂરન ભેષા મળી નવા હવનમા પ્રયોગો ઉપર મુકાવનારા તકમુક કેવા હોય તેનો એ અવગત નમ્યો દેવો લાભળીના પૂર ઉપર નિર્મળ નાથ છેડી મગધસમયની લહેરીયા કે એકાવાતને આધીન મનારા મરહુમા જેવા પૂરન ભેષાના હવન અને અનુભવો કલા યોગ્ય હતા તેના ચિત્રોમાં પણ અદભુત-વાદ અને કલ્પનાના પૂર દેખાતા હતા પોતે સરસ લેખક પણ છે આ યથાકારિક બ્રહ્મિ નાનરભાઈની પ્રેમભરી કાવામા નિશ્ચિત અને મુનિષર બની કલાકારોને કરે તેઓ તેમ હવન સાથેક સાથ લખતો તરફ

● કમળોના બાપુવં કમિશન મારા મિત્ર મન શિવભાઈનાં પુત્રો શ્રી કમુમળેન પાલેમને તારથી બાલુભંયું દરેક કમળોની ચિત્રનાળા રચનાના મરણે બધ સાથે તે પહેલા ત્યાં પહેાચું, એટલે ગ્રંથપટ તેવારી કરી બનારસથી કમળોની સાથે ૭ વાને બેપટની એક ફેન પસદ કરી નાનરભાઈ અને પુરન ભેષાએ નેટરન મુખી બધી ગીઠાવનું પારકવારી આપી. પણ એ ફેન છે વાને બાવ હાર હતી તે રાતે બાક વાને આવી ત્યાં મુખી એ મરહુમો પણ અમારી સાથે મહન હતું બાહ ન-મહાદ પબુ અહીંથી કલકત્તા પાછા જતા હતા પસદા વાદવોં ઘેરાવા મહાદયા હતા તલિયન માથવી લેવાનો પણ પ્રશ્ન હતો પણ એ ફેનની વાત તો અજબની કમળો કમળો સવારે છે વાને પહેાવાડવાને બાંધે તેણે અમને ચારખાન રેડ્યોને દસ વાને કલાવો (ચાહુ)

જેક એ બાલુ અમ કયો તાર જે ● નવે મહિને કલાના આકાશમા એક અખંચગમ્યો તારો આમથી નયો. એ બાહ પ્રદર્શનદા જવ-સકર યાજ્ઞિક મુજરાત કલા સમયો એક નવું ખીલવ પુખ્ત હત કલા-કારનું હૃદય અને શીલવત સ્વ-ભાવનો મેળ કાઢે જ વાર હોય છે આ વિષમ મુલ્યોથી પ્રદર્શન-હમે તેના વિશીર્ણોબધુઓ અને આચાર્યના હૃદયમા સર્પૂં પ્રી-તિભાવ જમાવ્યો હતો પોતાના અભવાસ મેચિતનમા તે એકાક અને શ્રદાગિવત હોઈ સારા કલાચર

શબાની ચોખ્ખતા પ્રાપ્ત કરવા માંડી હતી એ તેણે કષ્ટથી રખેવોંધ અને
 'અવશોદનવિનો' પરથી સારીપેટે મિઠા થાય છે. હાસ્યાનનો એક પણ
 મળતો નહોતો. પડતો એ તેની મોઢપોથીમાં રચાયો જતો હતો અને
 તેની અભ્યાસબિગ્નિએ દલદલ બનાવતો એનો વિકાસકર્તા થઈ
 કરવા જેવો અત્યુક્તતા ન આપી અને ગઈ પેશનભગા ટાઈડોટ્ટથી એનો
 આત્મા ન્યાયિતોય થયો. પરંતુ તેથી તેના મદદથીઓ અને કુટુંબને
 આપાર દુઃખ થયું છે તેની ચોંધતા થોડા વાકેશ આ રહ્યાં:
 'હિંદી ક્યાકાર દુઃખરતને નહિ, પણ દુઃખરતના અંતરને શોષે છે.'
 'સુન્નિને માટે પણ ક્યા આપરક છે.'

'આપખુ કુઓને આનંદ ન્યાટિતા સર્જનમાં હતાર્યાં એકએ.'
 'સર્જન દોરો આપખુ વાચનામુદા થઈ સમીપી સર્જન પતિરિશિતિ-
 ના બધોને તોડી નાખે છે. ક્યા એટલે આપેલા સન્માનનો ઝંડો.'
 'જેટું ક્યાકારતુ જીવન તેની તેની ક્યા.'
 'ક્યા મનુષ્યને જરૂર હવત કરનારી છે, ફક્ત તેને તમારા હૃદયમાં
 ઊભરવાની અને તમારી વાસનાઓને મુજ કરવાની તત આપો.'
 'વિવશસ્તી જિંદગી તરવારની પારકપરની છે તેણે ઘણો સમય
 મેળવવાનો હોય છે તેનામાં આગસ ને પ્રગાદ ન હોવાં એકએ.'
 ર. મ. રા.

કુલપતિ જેમ્સ એચ. કઝિન્સની ૭૦મી જયંતી

બ્રિટીશ સિનેર વર્ષ પૂરા કરીને ભારતીય કલા, શિક્ષણ અને નવમાન
 દોરા ને સંક્રમિત પ્રકટ થઈ છે તેની યંદજિ અને પ્રચાર નેગજ સાચી
 મિત્રામિત્ર મુદ્દિ આપવામાં નિઃસ્વાયંપણે અને અવિશ્રાન્તપણે જવન
 બર સૈયા આપનાર વિરલ પુરુષોમાંના તે એક છે.
 હોનાર સાનાવીસ વરસ સુધી પ્રો. કઝિન્સે દેશભરમાં ક્યા કપર
 આપ્યાનો આપ્યા છે તથા ક્યાપ્રદર્શનો કર્યા છે, અને મોટે ભાગે
 તેમણા જ સક્રિય પ્રયત્નોથી હિંદી ચિત્રકલાનો પ્રચાર બનાવવાથી
 હોનાર પ્રાંતો તથા રાજ્યોમાં પહોંચી ગયા છે. તેમણે દેશો ય રમણે
 ચિત્રમાળાઓ રચવાની કલાકારોને કામ આપ્યું છે; મહેસુર અને
 ત્રિવલ્લભાઈ 'રાત્ન ચિત્રાલયો' કરાવ્યાં છે ને કો દીને હિંદી ચિત્ર-
 કારની કૃતિઓ ખરીદવામાં નોડા હાલેડા કપર કર્યા છે. તેમણે
 આખી પૃથ્વીમાં પ્રવાસ કર્યો છે અને ક્યાકાર દુઃખરત અને બર અમેરિકામાં
 પાલ વાર મેકે જેથી બીલ છેડા સુધી પ્રવાસ કરી ત્યાંની સુવિચરિ-
 કીમે અને ક્યાસાળાઓમાં હિંદી ક્યા પર વ્યાખ્યાની આપ્યા છે.
 મદ્રાસ પામે જિંદગીમાંના 'અલખિલા આશ્રમ'ના તેઓ નિવાસક
 હતા, અને હજારો તેઓ ત્રાવણકોર રાજ્યના હોડાસવાહક છે તથા
 ત્રાવણકોર સુવિચરિની કલાવિભાગના સરમુખ છે તેમના સરવિ-
 ચિવરક દેશો દુનિયાના ઘણા સુવેશમાં વચાય છે. એક સ્વિત્સરિ
 વિવેચકો તેમને એક જ બાપમાં હાલના પ્રથમ એંગ્લોના કવિઓમાં
 નહોતો છે. પોતે જન્મે આદરિશ હોઈ આપડેલના નામી કવિ યોરક
 અને એ. ઈ. તેમના મેક્સિલા ચિત્ર હતા અને તેમની સાથે આજથી
 ચાલીસ વર્ષ પહેલાં આદરિશ સાહિત્ય અને નાટ્યની નવલનવલિતા
 તે પળ આનવાક હતા. એમના કામોમાંની જે શ્રેષ્ઠ એમેરિકામાં એમના
 'વામ નેજા પ્રકટ થયા છે એક કાલપરોમદ હિંદમાં પણ દેખાઈ પ્રકટ
 થયે છે, અને આધુનિક શિક્ષકોયચરણે તે આદર પામ્યા છે. ૧૯૨૨
 મા સાક્ષી બનાવે ટોરર ઓપ હિંદોયરની પદ્મ આપેલા તે એક જ
 વરગી વિદ્વાન હતા; પણ બપાને મુક જહેરે હતું ત્યારે ૧૯૮૧માં
 પોતે એ કાળવિનો ત્યાગ કર્યો છે. ૧૯૭૭ના નવમ્બરની ૧૮મી
 તારીખે પ્રો. કઝિન્સે વૈદિક વિધિ પ્રમાણે હિંદુ ધર્મનો સ્વીકાર કરી

કુલપતિ જયરામ (પ્રો. જેમ્સ એચ. કઝિન્સ)નો
 ત્રિવલ્લભના પત્નનાથ મહિરમાં પ્રવેશ
 જયરામ નામ પામ્યું હતું અને યુરોપી બહિરુ માટે બધ રહેલા
 ત્રિવલ્લભના પત્નનાથના મહિરમાં તે સ્થિતે પ્રવેશાધિકાર મેળવ્યા.
 એ પ્રસંગને અત્યુક્તી તેમણે બહેરમાં જાણી જાણી હવે ધર્મની બાબત
 એ દરેક માણસ અને પરમાત્મા વચ્ચેની હોવાથી તેને બહેર સ્વરૂપ
 આપના જુલાસાની જરૂર રહે છે તેમણે માત્ર એ જ મિઠું હતું કે
 પોતે ફરવા ધર્મોત્તરનો અર્થ એ હતો નથી કે એક ધર્મમાં ચોક્ક
 નહિ મળે માટે તે છોડી બીજે સ્વીકારવો. ખાસ કરી હિંદુ ધર્મનું
 તે એટલું જાણુ છે જ નહિ જિંદગી ધરોના તેઓ પાકા જ્ઞાતા અને
 અજ્ઞાતો છે બાઈજીવના જ્ઞાન માટે તે તેમને ઈંગામે મળેલા છે
 પાછળથી તેઓ પેશાનિક તંત્રવાદીઓ અને પદાધિવાનીઓના અસરમાં
 આવ્યા અને ધર્મ જે રીતે આજમા આવે છે તે એટ ૧૯મી સદી-
 ના અગામી તે નામિક જગી નથા પણ તંત્રવાદ તેમને સુતેપ
 આપ્યો નહિ, અને થીઓસોફિકલ ધર્મરૂઝિનો સંપર્ક પામી હિંદના
 તત્વજ્ઞાન તથા પાર્શ્વ આશ્ચર્યોના અભ્યાસ થયો તે માટે જિંદગી
 વર્ગના મુગબ તત્ત્વો પણ વિચાર્યા તેમને જાણુ છે કે કાઈ પણ
 ધર્મે ચત્રવેશ, ચોક્કસમાંની કે અન્ય સુખનો છંદરે રાખ્યો નથી
 હિંદુ ધર્મે તે એવા દવા કરી કર્યાં નથી એટલે તેમના સંપ્રદાય
 પ્રમાણે મર્મોત્તર નહિ પણ સ્વકપાતર તેમણે હતું હવે, કે જીમી જીવન
 કામ્ય હાઈમુખીને પવિત્ર અને એવા જવનનમનો સ્વીકાર થાય છે
 પોતાની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ કામ નેગરે દિલના આશ્ચર્યો અને મંદુ-
 તિઓ જન્મવરસઓએ એ પુરુષના હારા વર્ષ પ્રવેશના આ મગજ
 અવગર અમે તેમનું અભિવાદન કરીએ છીએ.

હિં દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાની રચાવના યથે એના પિતાએ નીચેના ભવિષ્યવાણી ના વચનો કહ્યાયાં અને બાકે ૫૩ વર્ષો 11 વડાણ વાઈ ચુક્યા છે એવન ઓક્ટેવિયન હુમ એવું હતું 'આને તો આપણે નાનકડું બીવાનીએ છીએ.તમે ધીરજ રાખો નો, એનો વાવનાર ચાલ્યા ગયો હશે અને બહાઈ પણ મધો હશે ત્યારે એ બી કુશીકાલીને મોટું વૃક્ષ બનશે, એ આખા દેસને છાવડે અને આશીર્વાદ અમળ્ય ફળ આપશે '

એ રાખ્હો અનરસ સાચા પડ્યા છે એનો વાવનાર બચે બાકે ચાલ્યો ગયો છે, છતાં બહાઈ નથી હિંદના મહાપુરુષોની નામ-માળામા એ મહાન અમેજને આવરી પેટીઆ આફર પુર્વક મન્યા હો

૨૬૦૮૧૮ના નૈઋત્ય કિનારાએના રહેવાશી આગા અમદાવાદ ની હરના એવામા આપને છે પૂરો પાત્ર હાથ ડાલો,માનના સોશ અને સીધા, બળ્ય ભાવપ્રદેશ નીચે ઝીખી આસામાની આપને ને સુવાળી દાદી મુજવાળો, એવા આ મહાપુરુષના ચિત્રમાથી માનવતા ની નર્મ છે માત્ર પુરુષાત્તમોમા ને એવા મુજથી બચ સાદાઈની એ મુર્નિદગ

આ ફરિયાવનિ ૨૬૦૮૨૨સનેમા પશિમના મુદદ સરીર અને બચવડાડે હડાપણ સાથે પીર્વાત્ય આધ્યાત્મિકતા અને માન રમેગનો મુદર યોગ મધાએયો હિંદના હિત માટે એ પ્રેમાળ પરદેશી એ તન-તોડ પ્રયત્નો કર્યા અને પ્રગતિ તમા એટલકરી વચ્ચે અરસ મવાથી છેવટે તે ખાતર મીમલાના મત્તાધીસીની હિતરાષ્ટ્ર પણ એમે વડેરી.

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના પિતા એલન ઓક્ટેવિયન હુમ

ઈ.સ ૧૮૨૬નું વર્ષ ૨૦૧૮ના રોજરાજુના દિવિદામમા બહુ અગત્યવાળુ ગણાશે એ વર્ષના મહાન મુધારાચળવળ ધીમી પણ ધાક્કસ ગતિએ આગળ વધી રટી હતી, કોમ્પન અને બ્રાઈટ લોનાના રોડીના હક્કની ચોપણા કરી રહ્યા હતા દેસમા નવબર હથથવાવ કરી નાખનારા બનાવો એ વર્ષમા બન્યા, અને સામાન્ય જનસમુદે નશ્ટ થઇને લોકશાહીના હક્કની માગની એ ન વર્ષમા કરી આવે ઠાકણે એલન ઓક્ટેવિયન હુમનો નર્યા થયો

એવન હુમનો દાદા મન્નુદા નામના ગામમા સાધારણ વેપારી હતા એલનના પિતા જેરોફ હુમે વેપારને બદલે વિજ્ઞાન પસંદ કર્યું અને સન્મર્વન બન્યા ઈ ૧૭૯૧મા તેમને ઈંગ્લેન્ડના કંપનીમા નોકરી મળી અને હિંદ આવ્યા આગ, બાળક એલન હુમે રાષ્ટ્રપ્રેમી રોકાંદિસ પિતા પાસેથી વારમાગા વિજ્ઞાનપ્રેમ ને પ્રલતવના પ્રેમની સાથેસાથ હિંદ સાથેનો નાતો પણ વારસામા ને મેળવ્યો હતો, એ ભવિષ્યના વર્ષમા અનુદ પ્રેમાદે મહાવાને સર્વેયો હતો

હિંદી સિવિલ સર્વિસમા નોકરી મળ્યા પછી જેરોફ હુમે દિવસ ને રાત પીર્વાત્ય બાપાએનો અભ્યાસ કરવા મારગ્યો અને થોડા ન સમયમા દુભાષિયા (interpreter) બનીને કંપની તથા દેશી રાનએ વચ્ચેનું બહુ ન અગત્યનું કામદાન કરવા માટરુ અહીં એક વાતની આ નોધ લેવી જેઠએ કે હિંદમા આ સમય એવો હતો કે નમે તેવો માનવી અમેજ અગદાર ધારે તો સહેવાઈથી નવાબ બની એસે પણ જેરોફ આ ન સમયે પેલાને નજર પરવ મળી ગયું મધી સતોષ માનીને ઈંગ્લેન્ડ ચાલ્યા ગયા અને ત્યાં નહને

વેમાફ પરાજામાથી પાલમિન્દના પ્રતિનિધિ બન્યા ત્યાનુ તેમણે એ જીવન અનેક પામાવાણ અને રમશો છે પાલમિન્દમા હદામ પશનુ તેમણે મીમ વર્ષ મુધી નેનુત્વ સમાવણ અને ગિંદમ પક્ષ સાને અનેક લડતો લડ્યા, એ પાલનિધિ પાલનથી બ્રાહ્મ અને દાખર તથા એગરવેઈન અને લોઈડ ન્યોને લડ્યા ૧૮૩૪મા તેમણે કોર્ટ લોડને આરંભ ને પ્રતિપાતિત મ્યુ કે એ હાથે કરીને બેમાગરો બીએ કરશે 'સરેજ' ચળવળ પણ તેમણે ચલાવી તેમણે લરકરી મુધારા માટે પણ ખૂબ પ્રયત્ન કર્યા પણ આ બવા સમય ફરગ્યાન એ તેમના પ્રિય હિંદને તો વિસારે નહોતા ન પાકી રાક્યા ૧૮૫૩મા હિંદના સમ્પતવનો સુવાળા વિષેના સર ચાલ્ફે હડના ખરડાનુ પાચન થયુ ત્યારે તેએ હિંદીએને પક્ષે કલામના સ્વાકો મુધી એલેવા આવી માદીમાથી એવન ઓક્ટેવિયન હુમનુ ધરતર થયુ હર બાળક એવનને રોષલ નેવીમા નવાનો રોષા હતો જે તેનુ ભાવિ તો હિંદી સિવિલ સર્વિસમા ને નિમણુ થઈ ચૂ-ચુ હતુ, છતાં તેના પિતાએ એ કારકીર્દીના આગમણેસ કરી એવાની વે છટ આપી માત્ર તેર ન વર્ષની કાચી ઉમરે એ 'વાન્યાર્ડ' નહાન ઉપર નોકરી કરવા ગયા પછી એણે હેઈવબરી કોલેજમા તાલીમ લીધી અને ત્યાં પૂર કરીને હુનિવર્સિટી કોલેજમા દાખરી અને મન્નરી—વાદકા-વિદ્યો અભ્યાસ કર્યો અને ત્યાર પછી ૧૮૪૬મા બંગાળ સિવિલ સર્વિસમા તેમને નોકરી મળી ને તે હિંદ આવ્યા

ઈંગ્લીસ વર્ષની તરણ વર્ષે દેહવાના નિદંદા રંગિરેટ તરીકે એને નીમામામા આવ્યા અને થોડા ન સમયમા એ માવાણુ સુવાને

પેપુ ત્રીનું આધિવેગ મદાગાસ્કારમાં બસાય ત્યારે પણ હોઈ કોનેનેશનને સંપૂર્ણ ઉપવનબોધનથી મક્કાર કરેલા. હોઈ કોનેનેશન પોને એકમ્યા દાબરી આપવા બુલ ૪૪ ઇન્ડેન્ટર દના. મદાગાસ્કારને મહેલ સર-કારપણી સદસ્ય આ ઉકલેમો દના.

મદાગાસ્કારની મહિ અને કસોતોની નમ્યા વધતી ચાલી પણ ને કસોતો કસોતો ૪૪ થયા કુશળ અને પેનચાળાકમી નીચના દના કરેલા નરીના અંધ મળના દના જુમના બેનમ્યા 'મિલિમ કોર્ડ હો લીન'ની પાળના રમી રહી હતી. મેળવનની પેરે એમે પણ મનમ્યા નાંધ વાળી કે સરમરની સામે પ્રજાવાનું એકમાત્ર સળગ સરક મળનાને તાલીમ આપી, બંદરે લોકમાન કેળવવાનું છે.

પણ તે પત્રિકાના અને બાપવાં નેરેકોરથી આવ્યા. દબરેથી પણ વમારે મુખાં આ મદ અને પચ્ચાનેક લાખ પત્રિકાના તમા આવાનિવાવદેવના આભવા ઉપરના માયેનુબરને કહેમીને જુમે પોને 'પી આરટ ઓન દોપ' મરીને એ દર્બરી નથીવબદાર પાચ આનાથી એ માયેનુબરે ઇકેકાઈ ડાયા અને રાજદારી વર્તુભામ બુલ ઉકાળાદ ને વિરોધ થયા હકન રાકમે કોમેમને પેરબર્ને નાંધી વાલી અને યુગ પ્રાપના એ વખતના લેરેકોર્ડ નાનરે મર આપેલે કોલિવન ના કોમેમને પ્રાક લખા રાઈમને પણ બુલાવ્યુ જુમે આને નીમકીપ્રાંથી રીસીઆ આવ્યા અને વરને કમ માનવેલવા પામેલા ને તેમની વચ્ચે આલેલા પત્રબવદાર ઉપરથી મગમલ છે.

૧૯૮૫મા મદાગાસ્કારના પ્રથમ અધિવેસનની વ્યવસ્થા પતાવતે જુમ ઉપરના લોપા દિલી પ્રકાંને મગમાવપરેક અવધાર કરવા માય એ સાર ત્યા પધારમુખિ તોયાર કરવા ત્યા એ સર કરેલ છે, બેનકાઈ, હોર કિપન, હોઈ લોરબર્ને વેરને મગ્યા હોઈ દોરબર્ને તે પાત્રમિન્દરી પ્રવિન સાર કરવાની સુચના પણ આપેલી.

મિલિસ આમ જનના દિલી પ્રકો મગમની માય એ માટે દિલી પ્રતિનિધિ મળેલા ઉપર મોકલવા એ સારની મદાગાસ્કારનું એક કાવ દગ ૧૯૮૬મા મદાગાસ્કારે પહેલુ પ્રતિનિધિમંડળ મોકલ્યુ તેમા જુમની મેવા બદુ માંડી હતી એ મગમના ન્યોર્સ યુવ, ઈ એટલી નોર્સ, ફોરોસાદ મહેના, મુરેન્ડનાય બેનરજ, વ્યોમેમથન્ડેબેનરજ અને આર. બેન મુશકાઈ નેવી પ્રતિખાસાળી બચિન્ના હતી આ મડને ત્યાના લોકો ઉપર થા પી સુદર લાખ પાંડી અને મુરેન્ડનાયના આજુબ વકતુને તે સંદને મુખ કયાં આ વખતે જુમે કારકોના દિલી ખરડાને રેકો આપવા મુરેન્ડને મરજ હતી હતરમા નેરેન્ડને જુમને તેના રાષ્ટ્રવાદી પિતાનુ રમરખ આપીને કહુ કે આ વખતે હા નેરેકોર્ડ જુમ જવા દોત તે કેનુ મારા."

૧૯૮૪ના માર્ચની ૧૮મીએ તેમણે દિલેના કિનારે તેમના ૪ સપ્તેશા 'પોતાના પ્રિય સંગના, જેમને પોતે અખુદ વદારથી આજા છે, અને જેમના બાલિ માટે અખુલિય છે, તેમનાથી' દબેસને માટે વિશુદ્ધ પદ્ધતિ પિતાની જેમ હાંધ્યા.

પોતાને વળ નહને જુમે નોરકરગા 'પી ચેલેટ' નામનુ એકાત ધર બનાવ્યુ અને ત્યાથી, એટલે ફોર મેકામેકા પણ, દિલી મિસે માથે એમણે અતત પત્રબવદાર ચાલુ રાખ્યા પોતાના એ વિખામમાં એક મુદર પ્રધાનમગાના મંબલે બાપી. તેમા અવમરને સમયે પોતાનો પ્રિય વ્યસન-વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગો કરતા.

આસાંસી મેગાસાસ નેરેકોર્ડ એકેરિવન જુમ ૧૯૪૫ના ૧૩માઈની ૩૨મી તારીખે નોરકરગા મૃત્યુ પામ્યા.

દિલી રાષ્ટ્રીય મદાગાસ્કારની રાષ્ટ્રાધીગમી એક બાપીપુર આને

મળી ત્યારે બુપેન્ડનાય બનુને જુમના મૃત્યુનો આ મોકકાવ મ્ મ્ મ્ અને પડિત મોતીલાલ નંદકર્મ તેને રેકો આપ્યા.

'દિલી રાષ્ટ્રીય મદાગાસ્કારના પિતા અને આદ્ય ન્યાય મ્ એકન આરેકિવન જુમ, જેમણે આનય િષ્ટા અને અરેક આમબોનાથી દિલી રાષ્ટ્રીય મદાગાસ્કારની મેવા હતી એ અને દિલે જમાનું સમને માટે મ્ મ્ મ્ રહેરી, બેના અવમાન માટે આ એક ક્રિડા મોકકાંર છે બેના અવમાનથી દિલેની પ્રવતિને મુધારાની લીકાચાને ન પડી મક્કાવ મેલી બાંરે ખોટ પડી છે.'

તેમના મૃત્યુના દિવસે રાષ્ટ્રનાથી રોક પાળવામા આવેલે એ મગલિદારી માં કમ્યામામા બોલના માનુ ૪૪ કહુ દગ કે

'જુમની હબર તે આપું દિલ્લેમાન છે અને તેમનું સાચન મારક આરક કે કાસામા નાંધ, પણ જેમને માટે અંબાનું છેલ્લું અને નરી નંધ્યુ એમના કુલથમા ૪૪ રહેમે,' જુનીલાલ મરિયા

હરીકાઈનું પત્રિકામ

પહેલુ દિનામ: મોરક, બીજુ દિનામ 'જવનવદરી' અન્ડકાન પટેલ (અગરાવાદ), ત્રીનું દિનામ 'નિઝામના રહેવાશી' ની ઈ બારેક (વિનપુર), ચીનું દિનામ '૧૧' (૧૨મી ટોપ્રા) આખુલાદ બપ સાળી (મદુપા), (૨) 'કલાસાધના-દામમ મુનાર (નરિયા)'

બીજુ દિનામ જલના બાદ અન્ડકાનના ચિત્ર 'જવનવદરી'ને વિરવ સારો છે નરીકિનારે કપડા મુકના ધાખી શ્રી-યુકતનુ આ ચિત્ર કાપનારનાની સુચનાને લીધે આપેક વામે છે અમમ બમ આકાસની પધારમુખિ પર પોતે રીપી ડેરે છે એકબીબની રડા લઈ મુકનગા કપડાની પરી કરતાં એ પોતેના આલેખનામ અપ બાવિખા છે પરતુ બનેના ચેરેસ પડેલા કોરો-બાન ચિત્રને મુખ ધરાંરે છે પધારમુખિમાંથી રાકિયાં કરતા કપડાંચિત્રમા ચિતન આમે છે ને પ્રસનની વાખવિકતા બારપુર્ક રાજ માય છે ટેકનીક અને મેમોબન મારો નખાય

બાહ બેરેકો 'નિઝામના રહેવાશી' ચિત્ર, રને ચાલી ની બરવાડેમને લીધો મળી લીધેસા મોરકેપ ૪૪ છે તેમા કાક કક તારેને નરી દિલ્લા વસની અનેક બનિબોની રેકો ઈકર, પહેરેક વમેરે અમમિત પ્રકારના દોવ છે તે હરેમે લવના ફોટોગ્રાફો સંધરવ થાન્ય અખુલ માત્ર એકરિવન બાહ બારેકનુ ચિત્ર આવડે રવાય છે

એકીસાથે કાઈક પીવા મારી પેરેલી કુલરાની રોમીના બાદ બપુ-સાળીએ પાટિવ ચિત્રને વિવવ નવીન છે પરતુ રન્ડનાત બરાબર નથી રીના હમિમાને વપુવડતા પડવાવાતે ફેલિ માટે જવાબદાર છે બે દામમમુનામ 'કલાસાધના' ટેકનીક સાંકી છે, પણ હાથાચિત્રની મુખ્ય અવ ટિકનની અંગા બેનુપ દોવાથી ચિત્ર નબળુ બને છે

આ ઉપરાંત ઢનીમંદીના આવેલા બીન ચિત્રોમાં યતુને મારે પ્રમોને સાપકદયા છે, પણ મગેલી તકને સારો કપવાંમ તેના હતી સમ્યા નથી એમા અમવાદામ મેમાલી (અગરાવાદ), વિનેક મારી (બરવરક), બાપુ બુસાની (મદુપા), બાપુમાઈ રવે (વિનપુર), મેડેખખખાન (અગરાવાદ) વંદેને બવામાન છે કે અવા ૪ પ્રમા આનય વંદકા કલાકારોની રીને કઈ સમ્યા છે તેના તેમના અવધાર કરશે તેા ગામ મશે. અજવતબંદ

નાથો

આ હાલ જગત વચ્ચે વસતા અનેક ગાંડાઓમાંના એકની વાત

‘અરે, માર અરે, કાઇ માર મારે ?-આમરી આખે તો મારી તરી આપું અને પછી મર તો મોર થઈ ગયું કે આ તે ગાંડા-ની હાલિયાત છે કે કલ્પનાનું ? અને તેમની એક માથુસ તો મારા નહોતો હામતો. શું રાસત વાતો કરી, વિનુભાઈ ?’

‘તમે, સાધુબહેન, આમરો નાથો દેખોયો ?’

‘એ ય એક ગાંડો હતો. એની વાત સાંભળવા જેની છે.’
એ આમરી સાથા પાને બાલા સાધુની ધર્મશાળા છે, ત્યાં બેઠો હોય. દરો મોળ-સતર વરસનો. દિવસ આખો ઉઠકરાઓ સાથે મલકમલની વાતો કરતો હોય. ફેસાક ‘પરદા કાકાઓ’ પણ ને બનાવી, ખીજી ખૂબ રસ લેતા હોય. હું દરેકની નીકળું અને કાચ તરફ નજર ફેંકતો માલ્યો તબ કોરા દહાડામાં તો એ કાકા-ના દારા નહોતો થઈ મચ્યો કે હું મિથક છું.

અને ત્યાર પછી તો, નવે આમરો બપોળી બોળખતો હોય નેત્રા મેમથી દરેકને મને તે બાલાવવા લાગ્યો: ‘માનવ, જ કે.’

હું મો પર તથા મિત્ર લાડું અને માથુ હલાવતો માલ્યો તબ મે પણ પોતાને ખરતો જવાળ મળી મયો હોય તેરકો સંતોષ અનુ-મવતો ફેખતો. પણ એ સંતોષ કોઈના વખત ન હતો તેના મગજ-વા તે કઈની હાંકી દેખવાઓ રજાની હતી.

એક દિવસ આમરો સંઘાદ આમર માલ્યો: ‘મારવ, પછી મુગને મોકલી આપાવવી છે કે નહિ ?’

હું સામાન્ય રીતે ગાંડા સાથે વાતો કરતો નહિ. તેથી મેં મિત્ર લાકે ટાક દહાડેમાં લલાવી, અને હું માલ્યો મયો.

બીજે દિવસે પણ ગાંડો મહા હું એની એ રીતે માથુ હલાવી માલ્યો મયો. આમર મોટા દહાડા આપ્યા હું.

પણ એક દિવસ વર્ગના નાથાની વાત નીકળી ત્યારે એક વેળામીએ બળદ આપ્યા: ‘નાથને તો, સાહેબ, તમે મોકલી આપવાના છો ના ?’

‘મલે હું ?’

‘નાથો કહેતો’તો અરે, પછી તો નાથો ગાડી મળુ સજખાનો ઝ. અને મગને બધાને આપવાનો છે.’

માન અવિચારમાં, હું, જવાબ આપવા ખાતર માથુ હલાવતો તેના ઉપર આવવા મહેલ બનાવતા હસી તેની મને તે દિવસે બળદ પડી.

‘એ તો ગાંડો છે.’ મેં માત કહ્યો.

પણ ત્યાર પછી તે ગાંડા આન નાથા તરફ વિરોધ બેલાવ મચુ. વહેતે વહેતે હું તેની સાથે વાતમાં બિતરવા લાગ્યો, અને મોટા દહાડામાં એ નાટાનો ઠીક પરિણામ મળ મયો. પણ તે દરેકને વાતો મળી. એ તેની મોકલીની માથુની કરતો, અને હું હાથે હા કરી હલાવતો. આમ અનેક દહાડા નયા.

એક રોજમારે હું શાળાનો મયો ત્યારે નાથાની જમ્યા આવી પડી હતી. કાઇ દિવસ નહિ અને આને જ એ જમ્યા આવી હતી મે કાંઈ કે એક કાગવામાં આવી હતી બીજે આજ મુખી તો તેને આસવાસમાંથી કાઢ આપી નવ્ય તેના ઉપર જ તેનું મગલ, કોઈને

● આરિયાલેબ કે કલા પટે ત્યારે ખૂબે બે-સી તરને ચડે ‘પ-ગલ આવશે તેવું એક સમજા બાબી-ને, ને એક પાપથી મોલામગને...’

એ ત્યાં ય જતો નહિ.

સાહે હું ખાસ કર્યો ત્યારે પણ નાથો ફેખાવો નહિ આમર વિ-વચના અપવાસને લીધે હું કોમ ને કોમ ન જઈ રાજો મેં ધર્મ-સાબાના રખાઓને પૂછ્યું: ‘આમર નાથો કેમ ફેખાતો નથી ?’

‘એ તો અજ કસનો તાવે પડ્યાં છે. એ. સાથે માથવરાયમાં.’

મંદિરમાં તબ કે નહિ એ વિચારમાં હું ધીમર આકર્યો, અને બીજા થીએ હું મંદિર તરફ ગયો. એક ફરના ખુલામાં ફરેલું થાનિયુ ગોડી નાથો પડ્યો હતો થાનિયુ તેના આસ સાથે મિથ-નીશ થઈ હઈ.

હું તેની પાસે જઈ કમલક પગે મોકો મે તેના મંદિર પછે હાથ ફેમ્યો થેલિયુ પણ બરમ થઈ મળુ હઈ આસ મેશમાં થાલી રહ્યો હતો. આટલા મેશમાં પણ નાથો સજખાનો નહિ આપી મેં તેના મો પરથી લગક આપું હું ને પણ મારી ‘નાથા ?’

પણ જવાબ ન મલ્યો ફરી મેં એનું સરીર ધણુધણું બચાવી મયો હોય તેમ નાથો મેળાટ્યો બેઠો થઈ મયો.

તેની લાલ આખો, કી ખરખીર વાળ અને મિશર હાથી જમ્યારે કોણે મારી સાથે બેઠું ત્યારે એ બાહુ અચકર લાગતો હતો. પણ તેને તેના તાવની નહોતી પડી તેણે બેઠો થઈ પહેલો જ સખાસ પૂર્યો ‘માનવ, મોકલી મરી ?’

એક અનાથ, અને તે ય આવી ક્યાનનક નિમિત્તમાં મને મોડી આસથી પટે ત્યારે, સાંઝ બહેન, હું કેમ તેને નિધાર કરી શકું ? મેં હા કહી નીધી.

તેના મો પર અજબનીય આનંદ દેશ્યો તે મારા પગ પડતો મોડી બેઠ્યા: ‘મીકમીક, માનવ, હને તો પગલ આવશે ને પછી ખૂબ ખાવાનું મગલે મારવલ, આજ મેં જિ’ થ્યા કાઇ ખાધું નથી તાવ ઉલકે પછી વાત.’

આમ કહી તે સહ મયો તેનું મંદિર લોડા જેવું વપલ હતું મોલું બને કેમ, પણ એને ઠોડી જતા મારો છવ ન માલ્યો હું વિચાર કરતો મંદિરની બહાર નીકળ્યો હું કાંઈ નિર્ભય હરે પહેલા ત્યાંથી એક બાકીની ગાડી નીકળી, તરન તેને લીધો રજાવી હું મંદિરમાં મયો નાથાને ઉઠાટ્યો પણ એ મારે ઘેર આવવા નહોતો માગતો. મેં ખૂબ આમલ કરી તેને લોકો ક્યાં ને ગાડીમાં મેસાડી રેલ હઈ મયો.

એ દહાડામાં જ આમરો વેરે નાથાનો તાવ ઉતારી નાખ્યો. તેને પેટમાં લાકે પડે મો ગાંડા આવી હતી. તાવ ઉતારી પછી પણ તેને પેટમાં કુ બધા વાર વાર આવી જઈ

મેં તેના મોં પરથી લૂગડું આપું હતું ને જમ મારી 'નાથા' પળુ જવાળ ન મર્યો.
સાને થયા ત્યારે નાથાને હાક કાઢી આપાવતુ એઈએ એમ મને
ભાગ્યુ આથી મેં આ અપમાસ પડોમી વણીક છે ના, તેમને ત્યા
પેટપડિયા રખાએ. તેકે વણીક સાહેબ એ માડાને રાખત જુરી
ન હતો, પણ મેં નેમને મીડું જમાવું કરી રખાએ.

અને નાથાએ પણ થોડા કલાકોના જ પોતાની ઉપચોગિતા
સાબિત કરી દીધી એ જેમ ખાવામાં બીન્ને આધર્યક્રમ કરી
હોતો તેમ જ કામમાં પળુ એ એકા જ હતો અને એ: દિવસ તો
પુલ વણીક સાહેબ પળુ મારી પાસે ખૂબ વખાલુ કરતા એલેલા કે
'આ છોકરો બાલબોલ ન રતો હોય નો મારો જ ન કહેવાય.'

પળુ, નાથો તો મોડો ખરો ના ૨ એનામા ફુનિયાનું ડહાપળ
જરાકે નહિ તે પામી બરવા બધ ત્યાં ફરે પોતાનું પામી બરે ને
કાઠ મીકાબાનું માણસ મીકી છોકે તેની સાથે વાત કરે તેનું
પળુ પામી બરી આપે. 'પળુ તેથી ઘેર મીડું ચાપ તેનું હઈ નહિ.
અરે, કેટલીક વાર તો બાઈ કપડા ધોતા હોય અને કાઠ મર્યુ તો
રોહના સાથુએ પેલાના કપડા પળુ ઘોઈ આપે.'

અને બાઈસાહેબ એકલા પડયા કે ખૂલે બેસી તરે એ ચેર-
'પનાવ આપજે, તે એક સાદ્દી બાઈને અને એક પાથવી નેતા-
બાઈને...'. એ મારે 'રે અબ્બા પછી હું 'અનનવ' મરી 'બેન-
બાઈ' થયાં હોતો.

આજનાં એ ઉપર આમ દિસાળ થતો હોય અને વચ્ચે કાઈ
આવીને પૂછે કે 'નાથાભાઈ, શું કરો છો?' તો નાથાભાઈ તરત જ
તાળી પાડીને જવાબ આપે 'હવે તો મોતી મરમત થવાની છે. કાલે
તો મેલે હા—એક નાત જગાવ્યા છે, હેલેલે! મગને થ કેડુ, હા.
પછી છે કાંઈ?'

અને સવાલ રસિક બને તો કામ કામને દેકાણે!

પળુ બીનેધીમે આ રીત વણીકસાહેબને ખૂબવા લાવી તેમણે
ધામી વખત એને ધમકાવે. પળુ નાથાભાઈના મિત્રોતો દરે જ નહિ.
અને કેટલીક વાર તો નાથો પળુ એના આડો થતો કે જે કાઈ
ખીજવે તો બોલો પડી સમજે બેયા કંદે, નહિ તો હસતો હસતો
રહી પડે અને એ વખતે નમે તે કહો, એ કનડ પળુ નહિ બરવાનો
અને પાઠશળી ખૂલે બેની રડવા કરવાને.

નાથાને બેએક માસ થઈ ગયા, મોડી
હશે. પળુ વણીક અને તેમના કુટુંબી સ.
કર્મી હવે નાથાથી થોડાવળા દેહાળી ગયા
હતા. 'એ મારો છે.' એ બાવડી બવાને
જે હયા પેદા થતીની તે હવે ચાલી ગઈ
હતી હવે તેને મીડું મારો માનવાજ તેવાર
નહોતુ નવાઈથી તેના હવે માનતા થવા
હતા કે નાથો બાઈનીને મને મારો થાય છે.
આથી તેના તરફ એને બેદરમતી અને
હાંક દિરકાદર થયું આ ડી ગયા.

પછી તો નાથો પળુ આમ બેાવતો
નહિ એ માડાને થ મંગાળ વધીકે નહિ
ત્યાર પછી તેને નમતુ નહોતુ, પળુ મારે
લીવે છાંડી નહોતો જતો. પળુ એના મો
પરનુ બળકડાં ને પાળી ખાંડતવડે વડુ.

તેમા વળી અપાનક એક દિવસ પેલી
અંક બેપડી આવી ને તાવ થકી આ-થો
વણીક થરે તો હવે એના તરફ હયા રહી

જ નહોતી આથી તેની કાંઈએ દરકાર કરી નહિ 'દેહીના બં-'
ખૂબમા એ આમો દિવસ પડ્યો રહ્યો હશે.

દરેદોજ રાતે નાથાની ખબર કાઢવાને મારો રિવાજ, મેં રાતે
જમતાજમતા અનુપમાને નાથાના સમાચાર પૂછ્યા.

'એ તો આજ દેખાશે જ નથી.'

'કામમાં હશે' એમ ધારી મેં રાતે તપાસ ન કરી.

સવારે હું બારીએ હાનવું કરતો બેસો હતો, ત્યાં અનુપમા
નાથાને તેડી લારી. નાથો કાંઈથી ખૂલતો હતો હું પાસે ગયા.

અનુપમાએ તરત ધાળ્યો લાવી બોલારાંધો.

'શું તાવ ફરી આયો છે?' મેં પૂછ્યું.

'હાઆઆ પેલમા ફુને છેએએ' નાથાએ ખૂલતાં જવાળ મીધો

અનુપમા તરત ટવ કપરમાં કરી લાડી અને કીકરાને લા પાડી

હોય તેમ પોતાને દાંધે નાથાને રકાળી વતી પાથો.

સારુનહેન, અને યુરુપો મ ત્ર ગમ્મથી લાગળી બતાવીએ, અને
બહુ બહુ તો, તરફી ન પડતી હોય તો, હાંક મદદ કરીએ અને ત્યાં
તો માની લઈએ કે અમે વિચરેમાં થઈ ગયા! ન્યારે તમે, સોમિ,
મુંબીમુંબી, જામળીનું પ્રદેશન અર્થાં વનર, મહુદયવાતી જે કુ ખ-
લારી થાએ છો તેનો પાડ અનુપમાએ ત્યારે મેં આપ્યો તેના
ચહેરા પર તેનો કીકરો મારો પડયા હોય તેટલું કુ ખ દડુ.

'નાથાભાઈ, આમ સાનુ ન હોય ત્યારે થ અડી ન ચાલ્યુ અવાય

કે?' અનુપમા કોઈવાર નાથાને નાથાભાઈ કહેતી.

અનુપમા સમજી કરી લાવી તેણે તો થોડા વખતમાં કેટલી થ
તેણી કરી નાખી પાટસી પામર્થો, કાંડા બદલા, કપાળે લગીન
જુલ્યા અને દોડતી દોડતી આપરા વેલ પાસેથી હયા પળ હઈ આ ડી

આ બળે વખત હું તો માન મેળાં દાલણ રાખી જતો જ રહ્યો હતો.

પળુ અનુપમાની આ દોડાદોડીની અમર વણીક વર પળુની જ

થઈ આ વાત તો અનુપમાએ મને પાઠશળી કહેતી.

અનુપમાએ પોતાનો વેલક જ્ઞાનબંદાર વાપરવા માડ્યો રીક

કર્મો, આની વાંક આપી વગેરે ઘણુંક હતું એમ અનુપમા તો

એક જ મ્યાન થરી બેઠી.

અને સાચે જ અનુપમાની મહેનત બર આવી બોલે હઈ.

નાથને તાવ થયો. પણ અનુપમાની સારવાર જેવાને જરૂરીને કામ ન આવે. તેણે આર દિવસ નાથને આનાજ ન નહિ આપેલું. માત્ર આ પર જ રાખેલો. આથી તાવ હતો નથો, પણ અર્ધજીવ આવી ગઈ. પરિણામે નાથો પચ્ચારી ન છોડી શક્યો.

પણ ચોથે જ દિવસે વડીલનાં વહુ બળર દાદવાને બહાને બાળી ગયા કે હવે તાવ નથી આવતો. 'ત્યારે નાથ, હવે ચાલ આપણે ઘરે, ધીમેધીમે થાય નેટલું કામ કરતે ને ત્યાં જ ખાતે' શેઠાણી બોલ્યા.

નાથએ તેની બાળી તરફ જોયું અનુપમા સમજી ગઈ. તેણે જ વાત ઉઘારી: 'કાકી, બે'ક દિ' નાથો બંધે સૂતો રહે. આજ ચાર દિ' થયા એના પેટમાં આનાજનો કબો નથી થયો, એટલે એનામાં બેટવાની થ શકી નથી'.

શેઠાણી મૂંઝા તે રહ્યા, પણ મોં પર ખીલ દેખાયા વચર ન રહી. થોડીવાર બેઠી એ ચાલ્યા ગયા.

સાંજે અનુપમાએ મને વાત કરી, અને હું જ્યાં 'બરાબર હતું' એમ કહેવા નહિ છુ ત્યાં વધીસે નીચેથી બગ મારી: 'કાં માનવર?' 'પ્રધારે' મેં સામે જઈ આવસર આપ્યો.

વડીલ સાહેબ ઉપર આવ્યા. તપાસાળી આગલસારની અદાથી બોલ્યો રહી તેમણે નાથને નીરખ્યો. પછી મારી સામે જઈ બોલ્યા: 'હવે તો આને કંઈ નથી, માનવર, હવે આવા કોઈને મરતના ચકાવી મૂકા છે. નોટરેએ શું કહ્યું ન સુઝતે? જો તમારા ખાતર આવા નાથને નોટરીંગ રાખ્યો, તે આ માટે જ શુભો છે ના, આજ પાચ જ દિવસ થયા અત્યારે હાથે કામ કરતું પડે છે'.

'આટલા વર્ષો દરમિયાન તમારે એકીસે જો ન કરી એ નરમાસથી કહ્યું. 'પણ હુઓ, એકે તો એનામાં અશક્તિ બહુ છે; અને ખીલું. કહ્યું તેના પેટમાં નાંક છે તે કરી બેઠી આપણે તો વળી આનબ જઈ પાછા પડવા જેવું થયો. માટે એકે જો દિવસ કાઢી નાખો ના?'

'અરે, હવે ઝિંસે બધા માણસોને તમારા જેવા ધોવા જ મરતે છે કે શું? આને પચવાય નથી પરવાના અને હું કદી કદે કે આજ જો તદિ આવે તો માટે બીજો સાહેબ રોમી લેવો પડશે'.

આમ આંધીપેટમાં આથી વળીસે સાહેબ બોલ્યા: ગયા.

સારુબહેન, નાથને માટે ત્યાં હમીશને માટે નિલાખી શકું એવી તો મારી રિયલિ નહિ જ. તેથી મેં નાથના મત પછથાં એ તો મારી સામે જ જોઈ રહ્યો. એ શું કહેવા માગતો હતો તે હું જોયા મો પર વાતી મરતો: 'તમે ય મને કાઢી મૂકશો?'

પણ બીજો કપાય નહોતો, તેથી મેં વધીસે ત્યાં જવાની તેને સમજાવે આથી પણ તેને તો હવે એ વેર જઈ જ નહોતું એ વાતની મને બીજે દિવસ બળર પડી મેં તે દફાટી તો જઈ કહ્યું.

બીજે દિવસ એ જઈ રહ્યો દીક મથો હતો. મને જાણ્યું કે હવે તેણે જઈ જ જોઈએ. આથી મેં જ્યાં દુકાનમાં રૂપમાં જ્યાં કહ્યું.

'હું, મોતાભાઈ, તમારું કામ કહીસ હું ઉવા નઈ નહ'.

'પણ બાઈ, મારું કે મારું શું છે?'

પણ એ એક રહ્યો બીજે ન થયો, ત્યારે માટે એને વિશેષ કહેડું પડયું મેં કહ્યું ત્યાં સુધી તે મારી સામે ક્યામરી આજે જોઈ રહ્યો હતો. પણ ત્યારે મેં ન જમ્યાકાલું. તે જોડયા વચર પડયા રહ્યા મેં પણ પછી બહુ ન તાવયું.

સાંજે હું ઘેર આવ્યો ત્યારે નાથે નહોતો. અનુપમા પણ પાણી ગઈ હતી. નાથો કામે કામો ગયો હશે, એમ મેં ધારું.

પણ અનુપમાએ આવતાવેત જ મેં બેઠાં લીધા: 'અરે, તમારામાં તો ક્યાંય છાયા થ છે કે નહિ? બિચારા બન્ની જેવા

છોકરાને સવારે કેટલો મગકાવ્યો! બિચારો કેટલું રડયો. એના.'

'કેમ, કેમ, શું થયું?'

'હું માથ ર બિચારો બાલ્યો ગયો.'

'ક્યા, વધીસે ત્યા ને?'

'નારે ના; એ તો બાળી ગયો, મેં કેટલો સમજાવ્યો, મારા સોગમ રીધા, પણ એણે ન માન્યું. એ તો બેરહુ જ બોલ્યા કરતો' તો કે 'મારા મેડલાબાઈએ મને ન રાખ્યો'. આમ બોલતો નથ ને રડતો જય આપણી જેટલી ગીજ વગર એની પાસે હતી તે બધી પાછી આપી ગયો. તમે આપ્યો' તો એ કાંઈ ને થોતિયું, બહુ મૂંઝા ગયો, આ ચોમાસના ડિ' છે. બિચારો દલ તાવમણી બેઠે છે, અને કોણ બહે કેટલો ય હેરાન થશે.'

અનુપમાની આખમાં આંસુ સમાતાં નહોતા મને ય થોડું લાગી આવ્યું પણ અનુપમા જેટલી ઉપાધિ કરવાનું મને ત્યારે કીકન લાગ્યું.

દિવસ પર દિવસ જ્યાં લાગ્યા, અમારા મરણમુગ નાથનું બિચર આંખ પડવા લાગ્યું. થોડા દરબાર અનુપમાએ બધામાં કહયા; અને એકલી હોય ત્યારે રડતો હોય એમ પણ જણાવ્યું પણ ધીમેધીમે એ પણ સાન પડી ગઈ ત્યાર પછી એ કોઈ દરબાર કોઈ સમારે ત્યારે તેવું મન બરાઈ આવતું.

નાથે કોઈ દરબાર અમને દેખાયા નહિ. અને ધારું કે કદાચ આમ છોડી ગયો હશે પણ અચાનક એક સાંજે નાથે આવ્યો. તે આજો દિવસ વરસાદે વરસ્યો હતો. નાથે આવ્યો ત્યારે હું નહોતો. અનુપમા રવેસમાં બેઠી ચોખા બીજીની હતી. નાથએ નીચેથી ધીમે સારે બગ મારી: 'આખી'.

અવાજ એળગી સમજીને અનુપમાએ નીચે જોયું તો સાથે જ એ તો એનો નાથો! તેના મોં પર આનંદ છવાઈ ગયો. તેણે તરત જ કહ્યું: 'નાથ, આવ, આવ ઉપર'.

નાથે આખો દિવસ વરસાદમાં પસબ્યો હતો ને તેથી મૂજતો હતો ઉપર ચડતા એને છપ ન આવ્યો. અનુપમા ને જઈ તેનો હાથ પકડી ઉપર લાવી.

નાથે એમએક રડી પડયાં અનુપમાથી પણ ન રહેવાનું છતા રડતું અટકાવી તે બોલી: 'નાથ, આટલા બધા ડિ' છુ ક્યા હતો? મારા' અમને તો બહી જ ગયો?'

અનુપમાએ તરત બેઠી લગભગ બેઠલા આપ્યા. પણ નાથે નીચું માણ નાખી બેઠો જ રહ્યો દલ તેની આજમાથી આંસુ અટક્યા ન હતા. અનુપમાએ બોલાવવા અનેક પ્રયાસો કર્યા, પણ તેણે ઉપર ટેકથી કહી પણ જવાન ન રીધો. અનુપમાએ પોતાના ગ્રામન રીધા ત્યારે જ નાથે બોલ્યા: 'આવી, મોતાભાઈ કેંયે આ રમે?'

'દમણી જ આવશે, હો?'

'તેંયે તો હું નહિ છું' નાથે બોલ્યાં બોલ્યા.

'કેમ, શા માટે? છુ એનામાંથી બીજો છે?'

'હા, મોતાભાઈ મને વધે'.

'અરે, તાર નામ ન કે છુ, આત્ર, લગડાં બદલાવ. બે, હું કેવો મૂલ છે? વળી ક્યાં તાવ આવી જશે'.

પણ નાથે મૂંઝા બેઠો રહ્યો.

'હાલે વા પીની છે?'

'બાલન ન મર્યો.'

અનુપમાએ બોલ્યા વચર તેનો બીજો મોટ કાલવા માલ્યો પણ નાથો તેમ ન કરવા હેતાં બેઠો મળ ગયો. 'ના બાબી, હું તો તમને

સસારદર્શન ચિત્રાવલિ — (૮) 'દુનિયા ન માને!'

ધાર્મિકતા અને શાસ્ત્રની ઝોગ લઈને હિંદુ સમજના એ અનેક આશ્રયો સાચ છે તેમા જુદાવિવાદ સર્વોપરી છે. ફેરામા ભ્રાજા અનેકી ધર્મી વિધવાના, ત્યાજાઓ અને કુમારને ખેંચાઈ મળેલી અળખાઓ આ એકપક્ષી મ્વાયેલમને જ આત્મારી છે. સાડસાક વર્ષને આદે ઊંચેકા અને જેના શરીરની સંજિગોની બાદબાકી થઈ ગઈ હોય તથા છવન દસવતી એ બીજા ધાનુષીમી, બમ્બો ને લેપોનો આશ્રય લેતા હોય એવા જુદા ધનકે દુહુલની ખાનદાનીનો સદારો લઈ સમાજની ય્થી સમી કન્યાઓને પોતાના ગૃહમસારમા ભેટરી દે છે ને આગતી પત્નીઓને દુઃખ આપે છે કે રખડી છોડી દે છે. છાતિ તથા ધર્મચાચે તેને નમાવીલે છે નારીજાખ્યા આ માનવો પરાલે પ્રેમ કરવા સ્ત્રી આગળ પોતાનો મોજ અને દેખાવ સાચવત ધરેલા, લગડા અને મિકાઈઆપી એ સળધ મીઠા કરવા મહેનત કરે છે, પણ તેમની એકાત મિથિત નુઓ તો રાતદિવસ પોતાની ખખડી કાયાની સળળ લેવાની ઉમ્મ ચિતામા તેઓ કાઈ નરપિશાચનુ છવન છવના હોય છે સમાજની પાલમાલી, અને અંચાગતિના બીજકા આવા લગ્નોપી રોષાય છે એ સાત દહ છ દુનિયા નથી માનતી એ જ નવાઈ છે.

જેવા આબો'તો હુ હવે ભડકુ મોતાભાઈ આવે તો મને'

અનુપમાએ બહુ બહુ સમજાવ્યો, પણ એ ટેકીલો નાથો ન રોકાયો તે ન જ રોકાયો એ કાલ્યો ગયો ને અનુપમાના દિલખા વળી લાગતી ઉમરાની ગયો.

હું આબો ત્યારે ફરી વરસાદ શરૂ થઈ ગયો હતો ને અનુપમા પણ શાવલુ બાદરવો વરસાદી રહી હતી

'કેમ, વળી શુ છે?' મેં કારણ પૂછ્યું

'આજ નાથો આબો'તો'

'એમ? પાછો ક્યા ગયો?'

'એ કયાની રહે? બિચારો તમારાથી કહ્યો એટલો બોલો છે? એના મોમાથી "મોતાભાઈ વટે" અસર જ નહોતું બિચારો આજ આજો દહાડો વરસાદમાં પડ્યો છે. અહીં કેવો મૂલતો હતો! મેં કેટલુ જ છૂં, પણ એ ન જ રોકાયો. મને ચોક્કસ લાગે છે કે એ વરસાદમાં માદો પડશે'

મને જ વિચાર થઈ પડ્યો મને થયું કે આવા વરસાદમાં એ મુ શરો? ધણા બિખારીઓનું શું થઈ શકે? એ વિચાર ન આબો

આમારા નાથાનું શું શરો, એ વિચાર મને ત્યારે મૂંઝવવા લાગ્યો

બહાર વરસાદ વધતો જ જતો હતો. અનુપમા મારી પાંડે

આશીર: 'તમે જ જામો તેને રોપી લાવો. એ બિચારો કેટલો દુઃખી પતો શરો'

મને એ ઠીક લાગ્યું મેં તરત જમી લીધું અને કપડા પહેર

છતી લઈ બહાર નીકળ્યો. બહાર અધાર વધતું જતું હતું. જવન

સુસવાડા મારી રહ્યો હતો સાથે વરસાદ પાનું ઝાંઝાવે જતો હતો

મને ધડીબર આવા વરસાદમાં જડ અગત્ય લાગ્યું પણ ત્યાં

એ બિચારો નકામી દત્તા હું આશ્વના થયો શેરીમાં મોડલુનેક

ખાલી થઈ નહીં હતું વરસાદ વધતો જ હતો. પાપી મને પોતાન

પૂરમાં પડડડા પ્રચલન કરત હતા હું શેરીના નાકે બેઠો થઈ રહ્યો

કઈ બાલુ જડ એ વિચાર થઈ પડ્યો છેવટે એકદિશા તરફ આંધળો

પ્રખ્યાત
આશન

પુરાતન મિસરની તવારીખ

એને આંગણે આજે કાળના તાંત્ર્ય સમું યુદ્ધ તોળાઈ રહ્યું છે એ મિસરદેશે આજથી પાંચ હજાર વર્ષ પૂર્વે જે સંસ્કૃતિ ને કળાકક્ષી સર્જી હતી તેથી આપણે બહુ ઓછા જ્ઞાત છીએ. એ કાળની હાલતી તવારીખનોંધ તથા તેની કળાને આજોતરે પરિચય અહીં આપ્યો છે.

મિ

મર! જનની અપર સંસ્કૃતિઓની કામગીરી! હજારન મુસાને એમું બુદ્ધિ સાધ આપ્યું જેના મોઢામાં પેટરો ને ગ્રીકોઈટરો જ્ઞાનના પ્રથમ સંસ્કાર મેળવ્યા વિખ્યાત ગ્રીસી યુરોક્રમસ ને બોમોલિક મુગોએ એની બમિ પર જ્ઞાનવિશ્વાસની તમાચાએ રખડપાટ આપેલી એ ગિમર, એ શ્રીક્રમના વખતમાં આચાર્યવર્નન એક મગાન બન્યું હતું તે બિનહક ને સાબળી બમિ એક વખત એ બેદોષસૂત્ર ગિમર, એટલે પતંગોમાં પ્રાણ પૂર્ણ એક વખતની એ નીલ, એના મુખ પ્રવાહ માનવસંસ્કૃતિના પહેલા ધરતરને પરિપુષ્ટિ આપી આજે કયા છે એ બધું? મિસર તો છે— આજે પણ; પરંતુ દનનોરવ, પાચ દબાર વર્ષની પોતાની બંબવતાના અવગેયો પર સમાધિ અનુભવત, નીલ પ મુ આજે છે, એ લખપ્રાય અવગેયોની બાલુએ તારની મશાએ વચ્ચે વડેની પચ્ચ કયા છે એ બતકાસીન કન્નાદ? એની ફોટ પડે પોપાઈટી સંસ્કૃતિના અધ વતન પર એના નીલા લગ્ન બંધે વિવાદમર્મી મોનના ફની ગયા છે એ જ ચક્રમેગિકમ છે, એ આચાર્યને આજે અનુભવે છે

આ કલાક્રિયા તથા જે મેસી નએલા પ્રાચીન લેખરિશા ખડના વતનીઆ આફ્રિકાના કિનારે પડેલા હોય નો જ કલિદાસના પ્રાચીન કાળમાં એટલી સમૃતિ અને જ્ઞાનસમૃદ્ધિની બદોજલાવી એ પ્રત્યક્ષ બોલની રાજી હોય અને એવી જ રીતે વિદ્વાનોની માન્યતા પ્રમાણે એ હાલ બમિના અવશેષોમાં સમી કાવિત્રી પ્રત્યક્ષ દિશ્યા આપેલા ન્યામગન પૂર્વે જે સંસ્કૃતિ નિર્માણ કર્યું, માનવમગાનની એ બવગિત લખનપ્રભુકાંડી કપલની તેણે વિરંતા આપે કોને પણ પાતામાં મિશ્ર કરી દીધા અપભ્રંશવૃજના નામરે ચરની પાંચવી પ્રતિભા, મોપુરો વગેરે મિસરની પ્રાચીન પ્રતિભાને પડેલા જ જણાય છે એક વખત આફ્રિકા અને હિંદ એક વિશાળ ખડલી તોડાયેલા હતા તેની રાખી થાટી બે શાલુના કદા પડેલા કિનારાની પ્રત્યક્ષતા અવશેષો, ભૂતા રિવાજો અને વનશીખા મગી આવે છે ફરક માત્ર ભાવનામાં છે. હંછપ્પના કક્ષત્તાને પર માનવસમૃદ્ધિ અને શાલી હોલત ન્યા પ્રવર બની, હિંદમાં દેવગ્યાને પર જનમગાનનું સર્વાંગિયુ થવા લાગ્યું. નશ્વરદેહની માયા મેડી દેવત્વની કલ્પનામાં લોકમાનસ જુવત મ્મુ અને હંછપ્પ આ યુગમાં પણ હંછપ્પને વારમે સાચવનારા અરજગતાનના સપ્રકાશમાં હજાર હજાર અનર્નજ અર્થ કરવાનો નમોને પસાડે અને મુનલ સાહનસાદનેએ પડે પાટઓ છે તેની કલ્પનાનું મૂળ હંછપ્પના પ્રાચીન મકરના પિરામિડોના જ છે

ગિસરની તવારીખને આજે ૬૫ ૩૫૦૦થી તે ૩૨૦૦ સુધીના ગાળમાં મુકવામાં આવે છે એને પહેલા જ રાજ મેનીસ આપણા પુરાણોના વેદત્વત મતુ સાથે તેનું મળના પછું જુએ પુરાણો નખાવે છે કે મનુને પુત્ર દેવરાજ તેનેનો પુત્ર કુલકલ્પ થયા ન્યારે નેનીસના પુત્રનું નામ એટીથોસ ને તેના પુત્રનું નામ કેનીકેનીસ મળી આવે છે મનુને વશ સુર્યેષ્વર્ય હતો, તેમ મેનીસનો પણ મિસરમાં પહેલા રાજવખાના અવધમાં ચળામિતુ આર્ મનુષ્ય ને અર્ધ સિદ્ધના આકારનું 'ક્રિકેસ્ટન' બાવતુ પણ સુર્યદેવતાનું છે. શ્રી ન્ચવાપ્રસાદ સિવલ્લના અભિપ્રાય પ્રમાણે, દેવોને આર્યો બતાવવાનું કામ હાથમાં લેનાર નરસિંહ અવતાનું એ સુચક છે વળી મિસરના બીલ એક દેવતાનું નામ બોલપીઆરા મળી આવે છે, એટલા પરથી આપણા પુરાણોમાંનો બહિરાત ને બાબીલોન, મધ્ય, મિસર અને ફીનિસિયાનો દેવતા બન્યા હોય એવી કલ્પના બધાઈ છે મિસર અને આચાર્ય-

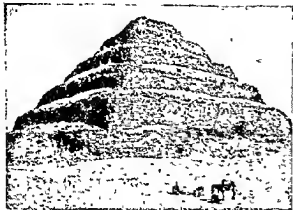
વર્તેના સુબધ મેશક સહ્યાવધિ વર્ષો ભૂનો છે, પણ એ પુત્ર કરવાને કોઈએ હતું પત્ની કમાર કમી ન હોવાથી એવા વેરવિર્મર પ્રવેશો સાથે તલોટ કરવાને બદલે આપણે માત્ર તવારીખ રૂપે જ મિસરના હનિદાસનું દેખાડેલું કરી

મિસરી મંદકૃતિનો પિતા ભોમર

મિસરના પહેલા એ રાજવશેનો હતિદાસ પૂરતા પ્રમાણમાં હળુ નથી મન્યો. પ્રખ્યાત શ્રીક હતિદાસકાર માનેયોના લખવા મુજબ તેમની રાજવાનીનું સહેર થીખન હતું ત્યાર પછી ત્રીમ રાજવસના અગ્રવમાં મિસરના કપવા ને નીચકાર બંને વિશાળોનું એકીકમ્પ મ્મુ, એનો પહેલો રાજ કોસર એણે પોતાની રાજધાની નેરિસમાં રાષ્ટ્રી એને દાદે જ મિસરના પહેલું પાક રાજાન બધાઈ, અને એના આમલથી જ પિરામિડ યુગ શરૂ થયો. હજોને બદલે પાચારને કપયોજ દાધ આવના મિસરી છાને નજે પાખો કૂટી અત્યાર સુધી નાના રપરિધાનેમાં રાષ્ટ્રી એની કળા બેવેમુખ બની એ જગાહરમીતુ મ્મુ તો રેક પ્રાચિત ક્રાસિક કાળ સુધી બધ છે, પણ આ કોસરના યુગમાં તો તેનું વિધાન એટલી કલ્પ છાને પહોંચું કે આજના નિર્માણકૃતિમાં પણ એમાં રજગાન ચૂન નથી કાઢી શકતાં

કોસર યુગનું આ કલાનોરવ એના રાણા રાજાન છગોહાનપને જ આધારી છે સુલેગમાનથી તે વધુ રાણી હતો ને ગિમરની કહેવનોને પહેલા સમદ એણે જ કરેલા વેદકમાં પણ ને એવા જ નિપુણ હતો પોતાના રાજાની કોસરને અમર બનાવવા એણે જ સકારાની પનથી વળી પહેલી પિરામિડ બને કરી ને એંગીરામ ખાતે તેના રાજમે મમ્મોને બાંધે મિસરના હતિદાસમાં એ એક બહુ કલાનિર્માણ હતું, એ ત્યાર સુધી કોઈ બાણસની આખાએ ને એમ્મુ, ને જે આજે પણ હબર વર્ષ પછી પણ તેનારાને આશ્ચર્યમૂલ બનાવી ને છે એ પ્રવલ પ્રતિભાને લઈને જ મોકે એ તેને આદ્ય અપતિતુ સમાન આપેતુ ને પછી તેને હંમુમિસરના નામે દેવવર આપિત કેકો

અથરિય (પરિશ) ને વારનામાં બિલેલ એકાકી કોઈ રાસસ સમી કોસરની એ વારસ પિરામિડ મિસરની કલાકરમીના નવમનની ચાદ આજ પોતુ કાલ કરાયે છે એના એકેકે અનિયાતુ નામ એટડુ તો બારીક છે, કે પેટી તેને આજના કોઈ આંખના રાજવેલની બારી-

શ્રીની સાથે નિઃસંકોચ સરખાવે છે. અતુલ સમૃદ્ધિ ને નિઃપદવ્ય માત્રે વસ્ત્રે આવી કલામાધના કાલ્ય ન ખને. એ વખતની ચિત્ર-લિપિમાં ગણી આવેલા કેટલાક લખાણો એ બાબતની સાક્ષી આપે છે અને એનું પાટનશર મેનફિસ ૪ થોથી તે કેસરી ને ટેમ્પલથી તે હેમ્પરફેટ મુખી વિસ્તરવા આજના લંડન નેવરી એ મદાનગરી આજે તેા ફેનીના પર નીચે ફ્લનાઇ મળે છે ને તેના પર આજના મિસરી ખેડતા ફેલાલીનેનાં હળ ફરે છે.

પિરામિડ અને ફિક્કરસનાં સર્ગત

ત્યાર આદિ ૪૫૦૦ થી ફોરિસના અમલથી મિસરનો ચોથો પાલવેશ મર થયો. એના અમલગા પશુ મુલ્કની વ્યવહારી એવી ને એવી સ્ટી હતી, ને સીતાઇનેા દ્રીપકલ્પ તેણે છત્રી લેનાં મિસરની અનિર્જસમૃદ્ધિ પણ વિપુલ બની હતી. પશુલુને કેટલાક ચિત્રો એ સમયગા 'હા, હ અને હ' (સરીર, મન ને આત્મા) પર ચિત્રન વ્યવસ્થા થવા હતી. ઉમરોતપનો સીથે એ વસી પશુ ચાલુ રાખ્યા, પશુ કથાપત્યને તેમણે કૌશલને બાજે ત્રિહોણનું સ્વરૂપ આપ્યું, અને ક્રોમએ 'પિરામિડ'ને નામે ઓળખાવ્યું. એ વધતાં ખુટ, ખડકા ને મંદાકશમે આજ પશુ દુનિયાની ત્રણાકૃતિ તરીકે રહેલી નીકેની પિરામિડ બાંધી. તેમા ખુટની પિરામિડ સીથી બન્ધ ને એસરની પિરામિડથી ત્રણ ૨૦૦૦ ફૂટ નીચી છે એમાં કેટલા થે હીવાનખાના છે. એમા એનું ચાગી (રાખ) છે એ હીવાનખાન ૧૬ ફૂટ ઊંચુ, ૩૪ ફૂટ લાંબુ ને ૧૬ ફૂટ પહોળું છે. મદાન ક્રીક હવિલાકાકાર હોયકેટરો મેળવેકી ચાલિતી પ્રગાળે તેમા માટે રાત્ર એક લાખ મનદેરી કામે વળવાતા ને ૬૪ ત્રણ મહિને તેમને મૂકા કરી રેવામા આવતા. નાઇલને પૂર્વે કિનારેથી તે માટે પાવરો લાવવામા આવતા, તેર એકર પટમા બંધાવેલી એ પિરામિડમાં, ગેરીએ મટેલા વિચાળ મુગળ, સંદેશા

અરી અરી હતના ૨૦,૦૩,૦૦૦ પાવરો વપરાયેલા છે.

નિર્દેશનું જખર બાવડું પણ કેટલાક ખંડોને નામે મટાવે છે, કારણ તેના પર તેના નાગનો ઉલ્લેખ ગણી આવે છે. એનું સરીક મિલન ને ચહેરા કોઈ કારણનેા છે, પણ ઉંચામી આકાશપ્રકાશને એ ચહેરાને એટલા તેા બેટાઇ બતાવી મૂકેા છે કે ઓળખી શકાને નથી ખંડા સાથે બેટાએકો '૨૧' સંખ્ય બતાવે છે કે તેણે સૂર્યપાલને મહત્વ આપ્યું હતો. એના પછી મંદાકશાએ ચાર પિરામિડો બધાથી એક ૨૮૮ ફૂટ લંબા ને ત્રણ નાની. પ્રખનાં મુખકાતિ વચ્ચે આજ ચોથા સંખ્યનો મિસરની ક્વાસમૃદ્ધિનો ઉચ્ચતમ વિહાર રાખેા.

અને એ કલામૃદ્ધિ ને વેશવના અલેક કારણેા હતા. એક તેા નીલની નહેરોએ મિસરનો પાક અનેકગણે વધારી મૂકેા હતા. બીજા, એકિયતેા તથા ન્યુબિયતેાને હસાવેને ખુટ અને ખંડાએ સરહદ પર કેલ્લા બેસા કરી પાકેા બરોબરતા રાખેા હતા. તેગેા વેપાર કેક દીવ ને સીરિયા મુખી પહોચેા, આ બધું ૨૨૦ વર્ષના એ વખતે અમલગાના કલાવિકાસ માટે આશીર્વાદ સગાન નીવડ્યું એ વખતે, માત્ર પા ઉચના હાથીમતાના કુટડા પર કાતરાએકા ખુટના ચહેરા ઉપર તેના નિર્માતા જે બાકાદેશ ને રાષ્ટ્રવતા આપી મક્યા છે તે આખવાની વ્યવસ્થા આગામી સિદ્ધકેત હીસલ્પમાં થે તાકાત નથી. હિક્સોસનું આક્રમણ અને પડતી

પાંચગેા રામવગાદીએ આવે છે ને મિસરની કલા ચોથા વંશની બધી સમૃદ્ધિ તથા લાક્ષિત્ય મુગાયે છે, અને ઉદાસીન આત્મીયબરી બગિતની આકૃતિઆનુ ગોખું જ માત્ર બની રહે છે નીવાનાં હોડા-એ ને તથાપાનુ રથાન મક્યા તથા વહાણો લે છે, પણ બહારનેા વજુજ બેટાલાને બદલે પાચમાથી તે પદરમા વગ મુખીનું મિસર અજમેરખંડા રાખાયા ને ધાર્મિક બખેટાઓમા જ પસંચાલ રહે છે ને હવેશ વર્ષ નડ્ય એ મદાકશમ્ય નાના નાના રાખેામા છિલ-છિલ થઇ બંધ છે વચ્ચે બારમા વશમા મોટે બેરેરે આવી બંધ છે 'આપુરા' એવી સાર્વદાય કૃતિએ નિર્માણ માય છે. ફાલુમાના ૧૮,૦૦૦ મેકરમા નહેરો ખાલપ છે હાથીમતાની કેતરશની ને ચૂતાભા-આના જનાવાને સખુ-તારવાની કલા ખીલે છે પણ મિમરની બાનેકી કોટ કરી દહાર નથી ગતી. એ રામખાલવા જ બાગિસાનિયાનુ મદાસામકલ્પ મહ થઈ ખતીઆનું ઘેર વાયુ

આ દીન કશાની સાબ ટીકેસા નાગની એક આલાક ને લડાવક પરદેશી નલિએ લીધેા. એના ઉલ્લવ હમ્બ નહી નથી વજુપા કોઈ તેને રોમેટિક બખાયે છે, કોઈ આવ તેા કાંઈ હતી નાપિયન વિશિત લાટીની

આ ટીકેસાચલાહ સાથે મિસરમા પોડાની પહેરી આવતાતઈ એ પહેલા મેડાને પાળવાની ભતિ આવે સિવાય મઈ ન હતી. આની-

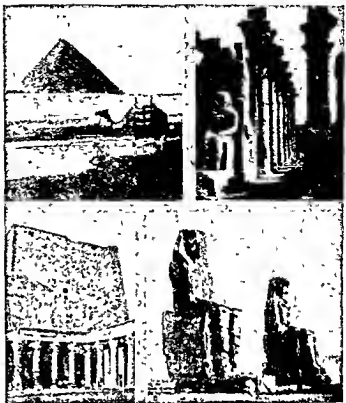
ચિત્રપદિત્ય (ઉપર) મિમરની કાલક્રમીના પ્રથમ જખર ૨૦મી સદીમાં આદિની પચાવીજાણી પહેવપહેલી પિરામિડ મિસરમા પહેલા રાખ ક્રોમને અમર બતાવવા નેના કાણા પ્રધાન ઉમરોત-પણે પૂર્વે ૨૬૫૦ મા એ બંધાવેલી એ એક જ પિરામિડ ચોસ છે, પછીની પીઠ બધી નિકેલ છે (બામુએ) માલસના ચહેરા અને સિદ્ધના મરીયા આકારનું જખરમાં અપરે એનું મિસરનું એકી શિષ્ય-ફિક્કરસનું (મુરેશવાનુ ખાનુ) બાપુ અને ગીઝેની બન્ધ પિરામિડોએ પિરામિડેના પેરામાં થયેાં મુદ્ર-નરિશો પુરાતન મિસરના રાખવેશ અને મદાનના લા હળ નેમ ને સર્વમુદ્ધિ પ્રાપ્ત રાખમા આવેક છે

ચિત્રપદિચ્ચ જમણી બાજુ (ઉપર) ૧-ગીઝાના લગ્ન પિરામિડોમાંની સૌથી ઊંચી. ડીઓપ્સનો પિરામિડ, ૨-ઈ પૂર્વે ૧૪૦૦માં બનાવેલા લકઝરના વિરાટ મંદિરોની રાજભાષા એ એકેક થાલો જાવન ફૂટ ઊંચો છે તે પરથી મિસરના એ લગ્ન મંદિરની વિરાટતાની કલ્પના ચલાવો (નીચે)-પ્રાચીન મિસરી સપ્તનિતું જેવામાં છેલ્લું રખાપત્ય—૭ પૂર્વે પહેલા સૈકામાં મ એલા ટોલેમીના સમયનું—એકકુમા કાળ ભગવાનનું મંદિર ૨-થી ઝગમગાવેલા વિરાટકાચ 'મેમન' પૂજા કરેલા છે કે એમાંના કાળી બાજુના પૂજામાંથી હમોમાં મુરેશિય સમયે ગમીનના સૂર નીકળેના તેથી એ 'માનો મમન' કહેવાય છે

કાળી બાજુ
હતરી પુનુત
નામની રાણી
એના સમય-
કાળમાં બળ
શાંતિના સમય
માં લેકેસ પા-
સેના કણિકાના
લગ્ન મંદિરો
તથા બીજા
મણી કલા-
સમયના થયા

૧. સુઢા તેથી બીનવાકેફ હતા ને તેને પૂર્વના નવેદા તરીકે ઓળખતા સરોધકો માટે હીક્સોસ ચઢાઈને લગતો આ મહાવરનો પ્રયત્ન શોળમાં રાજવસના દેવો પણ મિસરના પ્રાકૃતિકવાત્કાથી જુદા હતા મિસરની પ્રાંત પર એણે એ દેવોની પૂજા લાવવા માઠી. એક પછી એક મંદિરોને એણે નાશ-કરવા માલ્યા નવા દેવોની પૂજાને દંતકાર કરનારા પુરુષો દલ્લ થવા લાગ્યા ને સૌથી યુવકામ બનવા માઠી મિસરી પ્રાંત આખરે એ દગમથી દલાઈ ને તેણે બળવો કર્યો બળવો સફળ થયો ને રાજનારી પર ખુદ મિસરનો જ સત્તામો રાજ વસા આવ્યો પ્રાંતએ જુદામનુ ક્રિય તો વેર વાજ્ય કે આપે એ લીપ્સોસ વંશનો એકે ઉછીણે બલવોય સુધી હાથ નાખી લાગેતો

પુનરેવાન

સત્તામ વસાને બંધો સમય મિસરની પુનરેવાનામાં જ અર્થાવ છે. ત્યાર બાદ એ વસાની જ સાખા રૂપે અદારમો વસા ગાદીએ આવે છે એના સાસનકાળથી મિસર મહારાજ્ય બને છે ને એ આખા વસના અમલને 'નવ સામ્રાજ્ય'નું નામ આપાય છે તેના પહેલા રાજ આમોરીએ મિસરના હકામ ખૂણે હાલુ ખનદા નગરની બેઠેલા હીક્સોસોને ઉખેડી નાખ્યા મિસરને તેણે લરકરી સત્તાનું રખ આપી દીધું ને કેક પાલેસ્ટાઈન સુધી પોતાનું સામ્રાજ્ય વિસ્તાર્યું

એના પછી ખમોસિસે બધા આતરિક અઢાઢો રાજાની સવે સત્તા એકઠાઈ કરી એણે ન્યુબિયા પણ ઘટી લીધું ત્યાર બાદ એની પુત્રી હતરી પસુત નાદીએ આવી કયા પણ ઉપદ્રવ વગર ચૌર વર્ષ એણે કેટલું રાજ્ય બતાવે છે કે મિસર તે વખતે પરિપૂર્ણ શાંતિ ભોગવતું હતું દર અવગહરીનું તેણે બધાવેલું હોવપતું મંદિર ને કણિકા મતો આવાવરામાં થયે એના અગવનુ નૌરવ નળથી રહાય છે

સામ્રાજ્યના વિસ્તાર અને શાંતિના આશીર્વાદ માથે મિસરની સમૃદ્ધિ વે વધી ને એ સાથે જ પ્રાંતને દરેક કલાપ્રેમ કરી પ્રગટી નીકળ્યો શાંતિ આપે પુન પ્રમટેશી એની નમ્યોતે સમર રાસની દેલાવવા માઠી પોસાક, હમિયાશી, અવેરાન, કુમરદામ, બધામાં નવીનતાએ પ્રવેશ કર્યો હોઢા ને કાસનો કપથોમ પણ મર થયો પરતુ ધર્મ હતું એવો ને તેવો સોંકડો, વહેમના ભગામાં તુમાસિદો રહેલા જુદાજુદા પરતુ-પક્ષીઓના પ્રતીક રૂપ એજીપ્તાર દેવોની પૂજા પ્રચલિત થઈ ગયેલી.

અખનાતન અને તુતેખ-આમન

આ પરિસ્થિતિમાં, એ ૪ વસામાં ઈ. પૂ. ૧૪મી સદીમાં થયેલા અખનાતને ધરમણથી શાંતિ આપણી. એકવા સુરેની પૂજા ચાલુ રાખી, એણે બીજા દેવોની પૂજા બંધ કરાવી મિસરી કળાને આપી તેના સાકડા વનુલમાંથી મુક્તિ મળી એ શાંતિપુત્રની કળા પહેલાની કળાથી એટલી તો નોખી પડી ગય છે કે તેની રાજધાની તેલ-અવ-અમનગાંધી મળી આવેલા એના અવરોધોને 'અગના' કલા'ને નામે જ ઓળખવામાં આવે છે

પરતુ અખનાતન પછી તેમના ભગાઈ તુતખ-આમન માઠીએ આવતા તેણે તરત એને શાંતિક બહેર કર્યો ને લોકમતને માન આપી બધી પુરાણી ધાર્મિક બદીઓને સજીવન કરી પરિણામે મિસરી માનસ હીલું થઈ ચાલ્યું. કલા ને ચારિત્ર્યમાં હીનતા આવતા હોવત પણ પરવારૂ રાષ્ટ્રની આરુત્તિક ચેતના વિસરાવા શામી ને સરહદના તથા આતરિક અપડા વચતા થયા આગ ન્યારે મિસર નળતુ પડડ જઈ હતું, એક પછી એક રાજવંશ તેના પર બદલાયે જતો હતો અને શાંતિસરરાના મેલાકા હદયે ને ધર્મના પ્રાધાન્યે અજિમત મહત્વા-

અમી જાનુ. ૬૫૦
૧૪મી સદી આશરે
ગિરસરી મહારાજાએ
કાનિયારી સ્થાપ
અમી જાનુ. ૬૫૦
૧૪મી સદી આશરે
ગિરસરી મહારાજાએ
કાનિયારી સ્થાપ
અમી જાનુ. ૬૫૦
૧૪મી સદી આશરે
ગિરસરી મહારાજાએ
કાનિયારી સ્થાપ

ગિરસરમાં સીકા

હીંચા ૫૨ ૫૩મી ખૂણી સીકા દોનો તરફ, રાષ્ટ્રહીનતામાં એ કાળે જ
એશિયાયાઆસીરિયાનું આશ્રાન્ય પ્રબળ બનવું દરેક દબાવેદબાવે
એલે ગિરસરની નબળાઈનો લાભ લેવા ચાલ્યાં

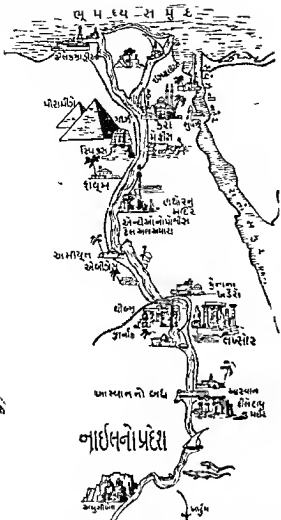
ઈ. પૂ. ૬૬૮માં દિશરદહના આગમન પછી એને પુત્ર અમુર
વેળીપાદ આસીરિયાની શાસીએ આપ્યો કે લાગતા જ તેણે ગિરસર
પર બંધવિયત આક્રમણ કર્યું. ૨૫૫૫ રાજવંશના રાજા વિરહીને સામ્રાજ્ય
એ બાપી તે અને પોતાની રાજધાની બિનેને હાઈ ગયાં એ ગિરસર
પર નિક નામના એક સરદારને રાજા તરીકે નીમવા નયો

આ નિકુના (૨૬૨૫) રાજવંશના વખતમાં ગિરસરની પ્રબળ પાણી
પિરગિરસર તરફ વળી બ્રજકાગમાં પ્રવેશી એની નજરે પરાધીન
તાનું પાપ બરાબર આજખુ મે ઈ. પૂ. ૧૩૫૫માં રોમના હુમલાથી
આસીરિયન સામ્રાજ્ય બાંધુ ત્યાંદે ઓગાંતી મદદથી નિકુના પુત્ર
રંબેતિકે આસીરિયનોને દાણ કાઢ્યા એ એક સદી પછી પાપ
ગિરસર સ્વતંત્ર બન્યું.

પરંતુ એ માત્ર બીજા જ દોનો. સાક વર્ષ મુઠી એ ગ્વાતંત્ર
કનુ એ પાણી પ્રબળી પલિત્વાવરમાં રાજ કર્દ. ઓરા અને દિશનના
બગના જતાં સામ્રાજ્યો મણુ ગ્રીવલ્લા લાખ્યાં હતા, પશુ નેત્રી કેમકે
દરકાર ન કરી. પલિત્વાર્મ આદાર્ક ગિરસ બીનના પુત્ર એકકલને તેના
પર ચઢાઈ કરી તેને દશનનું અધિય બતાવી દીધું એ છેલ્લા કંઈકાં
નબીઠહેલો ઈ. પૂ. ૩૨૧માં અત આંગો.

તેકે દિશનની પદરેશી પુ સરીખાપી મુર્તિ મેલવવાના ગિરસરની
એક પ્રવાસી તો હર્ષ, પશુ બધા જ સિંહની પડ્યા. છેવટે દશનની આ
પાવેથી ઈ. પૂ. ૩૩૩માં મદાન મેમિડેનિયન વિજેતા સિલ્ડે કાવર
અને આજા સાથે ગિરસર પશુ ખુધવી દીધું એ પોતાના સામ્રાજ્યમાં
કમેલી દીધું. એ કાળ સુધીમાં ગિરસરની સ્થિતિ સુધારી કાચ પાછી
કરેલી. છતાં લંબા, માયમગ એ નિર્જનતાં એ પોતાનું સર્વે
પરિ આન દાણી રાખ્યું હતું

સિલ્ડના મરણ પછી એનું આપુ મહારાજા તેના સહકારીને
વહેણી દીધું, ગિરસર દેશી દાની નામના સરદારના હાથમાં આપ્યું
તેણે પોતાને ત્યાંના રાજા નહેર ક્યોને મળવડી વડન બધુ તમ ઓગાંતે
મોખુ. આ સંલેનીના વરો ગિરસરને પદરેશી સાથે રહેલો નહિ જવો
સાકે અનિહનના વધારી વેધારવમુજ ખૂબ ખીજલ્યાં આપ્યા કેસ
નુસા તદ્દા 'નામ'માં વહેણી નાખી, રહેક પર ગિરસર 'નોગારક'
નામના. પ્રબળી બાપા, ધર્મો કે ખીજ કરી જે આનબંધવનામાં કે જે
દેશનગર (દમ્બેક) ન કરતા લોકશિવતા પશુ મેળવી. પરંતુ આ
લોકશિવતાને ગિરસર પ્રબળાપી મહાપ્રેમને બધા જુદાના નાનક
કરી નાખ્યા એ એનુ બધુ લાસ સાદિત્વ ને કડામણા પદરેશી બધુ
દેશી દાની રાતે સાદિત્વ નાનેકવાને રચિયાં દોનો એકલવી
સમ્રાજની મેકિસપી ખરેશી નિકરિયા (એકકલનિયા) આપી, ત્યાં
એક ભજર પુત્રકાલ્ય વચાનુ એટલુ જ નહિ, પશુ આપા દેશના
બિનમેને ત્યા વચા દી લીધા અને ગિરસરિયાને પૂત્રની રાજાપીઠ
બતાવી મણુ મદદા બગિતિસર કુલિલ દોનો અવચળા જ મધો
દોનો કપાલદિપ્તોગાંતોગાં મેશાન, મેરાગિમનું મરિર, મેપ્પા નેરિયગ
તમા પ્રખ્યાત બોરા અવચળા કોગોલિયર વરંદે ખાનુ તેણે જ તેના
કેસા કાળીયા મદાન મરિરના અદરના બંદ કપર મળા ગિરસર
આપલ્લને એલે છત્તેધાર દશાંબો એનું છત્તન તદને માનુ દનુ ને
પોતાની બંદી મદદનાકાસાંએ ઓગાં, ગિરસરના ગિરામગાજ એલે
અમુવાના પદરેશી દીધું હતું. ઈ. પૂ. ૨૮૩માં તેના અવમાન બાર તારીને
અવરકા તેના પુત્ર વિરહીકેને પોતાની નીતિ જ ચાલુ રાખી અમુવની
મુસબતી નહેરની પુર્વેજ એક નહેર તેણે ગાઈદે એ લાદ અમુદ વચ્ચે
પોદા ધીમિમરને વધારી એ સંતેષ અવમાન, દમિરિયા ને દિર
શી ઓગાંતે કા કુરોર મુર્તિ વિસ્તારી એના રાજ્યનાકાસાં જ પ્રખ્યાત
દમિર મહાપ્રમાનેને મેગિમરને દમિર મહાપ્રમાને ને દિશુ પર્શમીધા
ના એક અવચળા અપાવર મળા.

આધિકારના પૂર્વેનાર પ્રદેશને પરિસ્થાનન કરતી નીચ-નાદાલની મિસરદેશની
દરવાદારી સામી છે. આધિકારના હિસાબ વિભાગમાં આવેલા ચાર હજાર ચા.ન
ના વિસ્તાર અને જોશન મહારાજના સંપર્કકારે અને જોશનના મિત્રો
અને જગતના મહા નદોની આગળની હોશનના આવાજી એ નદીએ સંધિ
ને સમુદ્ર કહેવા પ્રદેશ પર એ મિસરની પ્રાચીનતા સરકુનિ નમી અને
છવી, અને આને પશુ આવાજી પોતે આના એ એ છે આ ઉપના નકસા
આ મિસ ની પુરાતન સરકુનિના બધા મુખ્ય અવકાશો નીચના નદ પર કમા
કમા પડેલા છે એ બનાવ્યું છે એકેકેકા-કુપાથી આવાજન બા બધ મુખીનીચને
નીચે નીચે સમગ્ર દેલવેલાઈ આવી આવે છે, ને તેની આકાર કમાકમા સમર
બને બાનુના કિનારા પર, નાના નુકશી લાતીગી બનકાર પાયાપાયા અપર
મુખી પથારીએ બેસીના હરિયાગા પરમા, વચ્ચેવચ્ચે આવાજી એ મકાન
વચ્ચેરો. મિસરના અન્ય અંતકાળને વિભાગમાં રોમાંચ કરાવી બધ છે

[illegible]

લોચક ઝંડિટોફેનીસ, ગદ્યાન બોગોલિન ઝંડિટોગ્નિસ ને ક્વિ
ઝંડિટોગ્નિસમ જેવા સિતારાઓએ પ્રથમ પ્રકાશ દેખ્યા હતા.

કાનિષ્ઠાચેદા

પ્રતીમ વર્ણના અગ્રણ્ય પછી યુગ્મરેખાંત્રીએ અવસાન પામ્યો. દનિ-
દામગરોના કાન મુજબ એના પછી નવ હોંબેખીઆ મિસરની આવી
મયા, જેનાને છેલ્લે દોંબેખી આંબેલીસ હ પ પરામો મર્થો ત્વને
પોતાની પાઞજ ચાર સતાને મુકીને ગયો. કલેઆપેદ્રાને આર્મિનેઈ
નામની બે પુત્રીઓ ને દોંબેખી નામના બે પુત્રો. તેના નેટા દોંબેખી
દમરાવાઈ. બના સ્ત્રીઆપેદ્રાને બે પુત્રો ને બંને સાથે રાજ્ય ચક્રાને
એની એલે કલેલી કી કલ્લુશી એ સહોદર પતિપત્ની મિમરની આવીને
એકા (મિસરના નવેકો) માદાં મના બાઈબેઈએ બે બાસઅધરી
તેડાવાની પછડી દોંબેખીઆએ વડેલી બ અખત્યાર કલેલી થી બી બી)

આપે તે જ દલીલોપેક્ષા, જેની મહત્વાકાંક્ષાએ ગિરજના દલિ-
લાસમા એક અવનવું રંગમૈત્રી ઉભું છે. પતિના હાથ નીચે રૂઝી
મત્તા ચલાવવામા તેની મહત્વાકાંક્ષા ધવાઈને એણે મૃતૃત્વ થવા
પ્રયાસો કર્યા પરિણામે લગઈ જઈને તેને નાસ્તી જવું પડ્યું. રોગના
ત્યારે ચઢી જતા હતા હતા હોયેની કાળમા ધમ્માખરા સંગમા એણે
લઈ લીધા હતા ને તેના દોષ-પદ્ધતિયસ મીઠે તેના સામાન્યની
સરદર અનેકજગી વધારી મૂકી હતી. દલીલોપેક્ષા નામીને મીઠી
તેની પાસે પહોંચી એના રૂપ અને લાવજય પર મોહિત થયેલા
સીરદે તેને મદદ આપીને તે ગિરજ પર લઈઈ જાવી નેહા. પ્રેમી
લગઈમા નામ પાડયો. રોગનેતા તા આમહઈ એ નાના દેહમીને
પરખી, ખજ પછી તેને જે રોગ આપીને મનાને બાદે અવનવી અંધાર-
ખોલી ખવડે તેણે દર કરી ને એકદંડે આ પાપત કરી.

દહને તે રોગગ્રાહી જીવિયમ સ્ત્રીકર સાથે રહેવા લાગી છે. પ
 યુગમાં એને એવ પુત્ર જન્મ્યો. એ પુત્ર મીઝરપી થયો હોવાનું બહેર
 હરી એણે સ્ત્રીકરિયન નામગી તેને ગિસરની નાકી પર બેસાડ્યો.
 સ્ત્રીકર સાથેના આ બેદારિયે રોગગ્રાહી ખૂબ કંઈકેક ગમ્યાથયે. દહને
 આખરે મીઝરનું ખૂન થયું ને કથીઆપેદા ગિસર નાસી આવ્યો. મી-
 ઝર પછી રોગગ્રાહી ઉપર પિકારી તરીકે આવેયો એન્ટી બધું આ
 અનુભવ લાવેયવવી શકાયાની ખાબળ બેદરેકો ને જારડી બન્યો ને
 કથીઆપેદા. ખાજી ગિસર હોડી રોગ ગ્રાહી રહી

દોશનો પહેલોથી જ કહીએપેદાને ધિકારતા આવ્યા હતા, તેમાં
જેન્ટીલિન જ્યારે ભદેર હતું કે કહીએપેદાથી પોતાને યનાક સનાન
દોશનો ઉત્તરાધિકારી બને ત્યારે તેો તેમના ગુસ્સાને પાર ન રહી
લીએપેદાને તેમણે દેશની કુશળ ભદેર કરી ને યુધિયમ મીડરની
બહેનના પોત આંકેરિવિદની સરદારી નીચે બધા એવ્ર મવા
આથી કહીએપેદા ને જેન્ટી બને ઈ પૂ કરના માર્ગબની ર ક્યે
મિસર નામી કૃતયા આંકેરિવિદ ત્યા પશુ પાઘળ પડયો. જેન્ટીની
કઈ બાસા ન રહેતા કહીએપેદાએ તેનું કહેતુ કમળી, જેન્ટીની
છજથી અત આવેલા, પશુ પાઘળથી આંકેરિવિદના હાથે જ મેને
ને એના પુત્ર મીડરિવિદના પશુ અત આવ્યા ને મિસર દોશન
સાધનાવનું એક અત બની ગયું

આ ઝાઝાટકવિયનને રોગનો એ પહેલો બાદશાહ બનાવ્યો ને સેનેટરે જ સજા તેને એ બંદકમનો દડકાલબાપો, ધમ્મ વિમર- નો હરિબાર સેનેટના હાથમાં ન મોપના અંગે એને પાતાનો અનન પ્રભા જ અવધા ને પોના તરફથી તેનું સાસન ચલાવવા ગિસરનાં એક ગરીબના નામી એ પેનાનરેષ પ્રીફેરેન્સ નાગરખી કાળખાઈ

હાથી બાનુ રાખવથી શિરવેળ અને પવિત્ર ગરુડનુ ચિત્રિ પાસે કરેલી રાખ બહેરેલી, નીપવેશ પાસેથી, ઈ પૂર્વે ૨૬૦૦ની આ પ્રતિમા મીસ્રના પિલામિડ માંથી મળી છે. જાણી બાનુ ઇ. પૂર્વે ૫૦૦મા વર્ષમાં થયેલા રાખ પાક હીન થીની આ બેડી પ્રતિમા મિસરની પ્રાચીન કળાનો મુકામ નમૂનો છે.

પ્રાચીન મિસરની કળા

પ્રાચીન મિસરની કળાનો દશમસદિના આરંભમાં આશ્ચર્યજનક શિલ્પકળા ઉત્પત્તિ સામગ્રીના ઉત્પન્ન થયેલી પ્રતિમાઓ છે કે તેની આગળ શીક કળા પણ ગણી પડતી હશે. ઇતિહાસના પડોના હાલ પૂરા ફર થયા નથી ત્યાં મુખી પ્રાચીન મિસર ન સર્વ કળાઓની શુદ્ધિથી પ્રભાવનુ દેખાય છે આસીરિયા અને હિંદની કળાઓને તેની સાથે કદસો નેપકો હતો તેના તરફ પણ રસપ્રદ પ્રકરણ બની શકે પ્રાચીન મિસરમાં ધુરશી અને હાથી એકકલાં આસનો છે, ને સાથે જમીન પર પહાળી મારી બેઠેલી રાખપ્રતિમાઓ અને સાહિત્યસેખરો(મુર્તિ) પૂઠા પથ્થર (ચત્ર) પણ છે મિસરના લાય, બ્રાનેલીકર થેલી આશર કિંદા આદેશી ભવિષ્યના પડેરેસામા દેખાશે, પણ હિંદ અને મિસરના સંબંધ શુભચિત્રો છે કેટલાક પ્રાચીન પ્રતિમા સારના પાસેસરો તરફનો છે તેની તપાસ પણ ભૂરી છે રમિલ્કની પ્રયંક પથ્થર પ્રતિમાઓ, ચોપડા અને ચામરામાં હીન થયેલ ચડાનચેપુરના પાપાણુ-પ્રતાપચેના આશરસરો કાપી આપ્યાં, તેનો નિકાસ હિંદમાં જ થયો કે બહારથી તેનાં સૂચક ગળ્યાં ઈ. સ. પૂર્વેના સામ્રાજ્યોમાં બુનક રાખપુરેલી પ્રતિમાઓ કરી રાખવાનો રિવાજ હતો અને તે સ્થાનને રેવડુચ કહેવામાં આવતુ પિગમિડની કબરેનું એ સાર સરકારી રૂપ ગણુરૂ આ પદા પ્રતોહિતન માને છે

મની ગયુ, બીજી શ્રીકેરના અમલમાં મસાલાનો વેપાર એકદમુ રેવા દલિપસ એલશે અરબસ્તાન પર દલ્લો કર્યો, પણ નિષ્ફળ ગયો. તીજી શ્રીકેર નાહવની ભૂરી નહેરોનો પુનરુદ્ધાર કર્યો નેહિંદ સાથે સીધા વેપારી સંબંધ બાંધ્યા. એ પછીના સારાનસમયા મિસરની વધી પોરાબ્લિક અસરો નાખક મની શઈ.

અને રોમી ક્રિસ્તી ધર્મનો સ્વીકાર થયો પછી તે જનપરસ્ત અને મેનપરસ્ત મિસરમાં નવો જ સંઘર્ષ બોલો પધેા. શ્રીમથી બેલકું તામન સાસાત્વ ચાત તલવારના બળે જ ત્યાં થી સ્તુ હકુ એ નમ્રિય તો હવ જ, તેમજ વળી ધર્મની બાળતમાં ક્રોધે દુરતકેષ કર્યો એટલે ભ્યાત્યા આર્થિક અંધારે ને અભયપર્યા ફાટી નીકળ્યા ફિલસૂફ કાવ્યશિવા ને બી-જ મિસરીઓની ક્રિસ્તીયતાએ ત્યારે આદેરેલી કાલ સાત પણ રૂપાં બડા રહે બેડી છે.

અરબોનો પ્રવેશ

આ આલરિસ અખરોના લામ સીધા ઈસ્લામ નીચે નવચલન પામેલા અરબસ્તાને ઈ ૬૬૨માં અમ્મ નામનો તેનો અરબ મિસર પર અનુલ સેલ સાથે ચડી આપ્યાં, એ વર્ષે મુખી નો રાગન મેના-પતિ ચાહરોને અરબોને ખાળી રાખ્યા, પણ દબલેદબલે ભેલુ બળ થરડ ગયુ, અત્યારે અરબ સેલના તામે કમેરો મનો મની મેનું બળ વધતુ જ ચાલુ, આખરે મહદેસ ગિલ્દરિયાના બાસમાંથી નામી ફરશો ને મિસર અરબોને હાથ પડયુ. કમ્લામી મુસ્લમાથી ત્યાં મન્સેલા મુસલમાનોના ધાડા ત્યાં વસવા આવી હાથ્યા ને મિસરના શાધીયત્વનો દાસત્વવાસાયેનું ચેના ધર્મ,આવા વગેરેનો વેદાગમવા.

મિસરની પુરસ્તી તત્વારોળના અદ્દામી ભેલ આવે છે. દબલે-દબલે મિસરીઓ ગોનાનું પ્રાચીન ખવત ખવવા થયા અને આજે નો

પોતાને 'અરબ' તરીકે ઓળખાવવામાં જ તેને ગૌરવ લેતા જ્યાં છે બતકાળના ગિમરની આજ બિચને હંડ પડી નથી બિચને ગલ બિચનુ માચુ ગૌરવ તો ફરાગ્રસ્ત અને દિવસદાન, કોરોવા ને ગ્રેમંડા, ઉત્તરુવ અને છુમાગા જ રહેતુ છે એન મક્કા (મક્રામ્મદી) મા બિચેલી બિચા ૧૧ દેશના પુરાણા રેવાગોની મુર્તિઓ આચારે તો રત્નાખટયા

કાઠ સરોધકબંદળ કે વિદ્વાન વ્યજિતુ જ આકર્ષણ રહી છે ગાય, અષ્ટકે ને ટાવટકે, સુમેરુ બટખ ને અનુર સમુદિતિઆથી ચે પુરાણી સમુદત ચે બમિ, જનતને મિના સાચા વ્યજિતવન બાન કાવવા હજરગાથી ચે હનુ આય સમુદિત તરફ નજર નાખી રહી છે એ નજર સાથેક બનાવવા નેટકા ખત અને શક્તિ આપણી પામે છે ?

પ્રાચીન ખિસરની સરકૃતિના જ્યાસ આપના આલેખ (ખાદકામઆથી નીકળેલા પ્રમાણબુત સાધનો ઉપરથી) (૧) તાશી સોડીએમાંથી બનાવેલી પ્રાચીન ગાયત્રી નાજી, અને ને ધરવી ધીમેધીમે બિચેલું પાકુ બિચુ (૨) ઇ. પૂર્વે ૩૫૦૦ના સમયનુ મિચરનુ પ્રાચીન કાળનુ પૂરક, જેનુ બાધકામ તાડ અને પેપીરસના થરા ૫૨ માટી-કાચ પાણીને કરવામાં આવ્યનુ તે ધરવી બિચાસ પાણીને ન પ તથા દના નમુના મુજબની રચાપત્રચરના થઇ (૩) ઇ પૂર્વે ૩૦૦૦ની, અને ત્યાં દેરવી સાકાય તેની પાદિયાની ફાટકી એમાં હવાની વવપદ અને સંકેચ પૂરતી જુગ રાજવત અને હજરની આકૃતિમાં બનાવવા પ્રમાણે પાદિયા દેરવીથી બાધેલાં છે (૪) ઇ પૂર્વે ૧૩૪૫ના નહાવાની ચીન(૬) ઇ પૂર્વે ૧૩૪૫ના બનાવની કાપીઓ(૭) ને કામનો અંગે, એરડી, તે સમયે રોડી બનાવવા માટે હોટ બાંધવાની, રોડીના થરામાં હોટ કામવાની તથા સેકવાની કિચાઓ રોડીના થરાં તથા મૂલો એવા એવા છે

અસારનાં શહેરો (બનુ ૫ ૨૮૮થી) અબ્યાસામે આવે છે એકસફ્ટ કે કેમિસ-નો જંગ નહોતો થયો તે પહેલાથી મુલકે મુલકના વિધાઈઓ અર્થી શરીઅત પદવા આવવા, ને હજી આવે છે તેમાં એતિહાસિક કવાના નમૂનાનુ ખાસ સમહજ્જાન પણ ચોળવામાં આવ્યુ છે

એ ઉપરાત 'સિયાડેવ'-સવારીને બંધા-મેલો નહ, અવ-સકાનો અરબ મ્થાપત્રયો પુરાણો દરવાને અને ત્યાની મન્નિરોના

ધુનગત તથા મિનારા અજબુત લેખાય છે ગીશાના પિરામિડના પત્રયો વડે તે બાંધ-વામાં આવેલા છે

સિયાજાગ સહેરનુ દવામાન, રાકુ ને અધરેવદારી છે, કનાજામાં હજાટબલુ, ઓ-ગાસુ તો અર્થી નહિ જેવુ છે, પણ સજેગ્ગર, આક્રોગર ને નેગ્ગરમાં નાઈવના પુરથીગિ-સરનો પ્રદેશ રોડી રહે છે આતરિઅ બજાતા આ રોડેરમાં અંચેએના આગમન પછીદાજલ થએલી સુધટલા, પાણીની આચાત ને ગરની

રચનાથી હવે મરણપ્રગાણુ થકી ગયુ છે અંચરાત, સુતર, ખાડ, કાગળ, રોશની કાપડ અને ચામડાના કળોનો ને કારખાનાંને લી રે અર્થીનો વેપાર ધમધાકાર થાય છે. દાર-મેળા બનાવવાના કારખાના પણ અર્થી છે. કેરોથી દક્ષિણેક પટાડનસુધી ને પૂર્વેમેસો-પેદિમિયા સુધી ધોરી દુવાઈ ખાન છે.

સમુતિના ધ્વસની ગર્જના કરત મહાસુદ્ધ આને બીજા તાડવ ખેસત ને ઇન્જિનને આ-ગણે વેતવું છે તેની રાજધાનીને આ પરિચય

ભૂતકાળની શોધમાં

કરેલના રણપ્રદેશ પર ત્યાં એક કાળે
સાગર ધૂધવતો તેના અવસિષ્ઠ બેટોને
ખંડિયેર ખંડેરોની ભાષા કહત્યા માટે
કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેખસાળા

કાલાપતનના અર્ધોપેત્રે પાવાના પેટાળમાં સમીપીને પડેલા દેરકો (સ્ટેચ હોલક)

આ

પરવેશકાલના

પણા પરવું તો આગને નંદી અને નદિ, જેલેલે મહા-
સાગરને મોટા મેંદિરે લઈ જાય તે ત્યાં મોટા બાપજીને કંઠી એમના
સગર કલાસાધાણીની તબવીબ કરાવતા આવ 'ડોંગા'માંથી ગાડા-
વાળાને કળે ને પછી ગમે કોઈસાં મોટાપણ' ગદારાજ, રસ્તામાંથી
મોહીને ત્યાંથી એક નાળિયેર લેતા જાય એ નાળિયેર અને પેસો
મોટા બાપજીને પગે લાગીને પછી તેમની સામે ધરતે

નાળિયેર હજી સાડાવાળાની જેલે હું મોટા મેંદિરે પહોંચ્યો
વિશાળ શાલાનામાં એક મોટું મંદિર દેખાતું હતું તેમાં લોચાની
સારી અવસ્થામાં જણાતી હતી. તે મોંદરની સામે ધણું વિશાળ એ
માળખું મકાન આવેલું હતું. એમાં 'મોટા બાપજી' કહેવાતા કુવર-
વાળાના મોંદરની આસપાસની આસપાસ મુખી હું અંદર
ગોરડામાં ગયાં. ત્યાં એક આસન ઉપર મનપ્રાંસ વસ્ત્રોમાં એક દેહ-
બળ એકલા બેઠા હતા. તેમની મુખપદ્ધતિ તેમના જ સમજાવેલું મુખ કે
એ જ મોટા બાપજી છે, એટલે ડોંગામાં એ કહી હતું તેમ, જેમને
પૂજેલાની, નાળિયેર ને પેસો તેમની સમજાવેલી હતી કે આસપાસની
આવીને એક મળે એકી ગયાં. બધા આસપાસની સમજે રહ્યા પછી
મોટા બાપજી ગદારાજે મોંદરની આસપાસ આવ્યાં. સ્વારો, સ્વાધી આવ્યાં,
ક્યા જાયું મેંદરે પછી ફરી તેમણે એક શાળાએ બેસાવીને જીવું કે
'આ મોંદરનાં રસીકું ને જાણુ આવ એટલે રાધી આવ'

એ વેળા નવ તે વાની ગયા હતા રાધતાં આપણને ખાસ આ-
વડે નહિ, એ હતા પગર તરેડીએ મળ મળ તેવી મોંદરે વસ્ત્ર નીચી
કે બાદ મુખી જોડે તે વા અંગિયાર વાની જવાના, એટલે એ કદા-
કદમાં પડતા સ્વર્ગને એ મોંદરે કદા મળી રહે તે પીને સ્વાધી લેવું,
નહિતર આમ જ સુદ રહેલું, એવો વિચાર ફરી મેં હતું 'બાપજી,
સીધાની તરેડી મારા માટે લેવો નહિ, બે જોડેકે કદા મળી રહે
તો સારું, નહિતર કદા ખાસ તરફકે લેવો નહિ' બાપજીએ મેં રહી
તેરહું જ કદા મળી આવ્યું ને તે જેવું આવ્યું તેવું જ હું પી ગયો

'મોંદરનાં', એકલા કદામાં જીવે જવાનું હતું જ આ મોંદરે ગણુ
ખાઈ જાયું' એક મોટા બાપજી એક કાલમાં આવ્યાં પેસો
સોર શેકેલા ચણા મુખી ગયા. આપણે કીમેથીને અર્ધા કલાકમાં તે
સાફ ફરી નાખ્યાં. સતના ૧૧ વાંચે મંદિરની ધમાલ સાંભળી પછી
એકસીમાં પહોંચ્યાં મોંદરનાં ને તેમનાં એક મને મળી મારી
આજુબાજુ જ મોટા બાપજીના એક સિંધ જેવા લાગતા સાથ સુવા
આવેલા, મેં તેમને કુવરમાંથી પ્રાચીનતા વિષે પૂછપરછ કરી અર્ધી
કદા પ્રાચીન એવું મની એવો તેમણે જવાબ આપ્યો. મારી બીજી
બાજુની પધારી ઉપર મોટા બાપજી આવીને પડ્યા. તેમણે મારી
જેલેલે વાતો કરવી શરૂ કરી. એમણે મારા કાલમાં એ સારી સમજાવે
ફરી આવી હતી ને મારા વાજીની ખાસ કાળજી રાખી હતી તે અર્ધ-
તેમના આસપાસનાં લોકો કાર માર હાથ અંદરની રહી હોઈ, એ
બંધવે કરવાની આ સાંગી કદા જાયી હું ચિલેલો. 'બાપજી, આપે
તો આ સરસ આશ્વન દેખાવે છે, કેવું વિશાળ મંદાન બધાંજી છે,

ગી સુખ સવરો છે' આમ મોટા બાપજીની મુતિને મેં ફરી મારી
વાતો ગણુઆજુ સુવાના મોંદરોએ સાળાની હશે તે વિષે સંન-
નથી મોંદર મામુસે એ સામગ્રી તે અર્ધ અર્ધ વાતો મોંદરો
હોવા દઈ કસીકળાવવા ઉપર કરતા પશુ લાગ્યા; પશુ તેમની વાતોને
વિષય મુદ્દો જ હોવાને જોઈએ એમ બાપી મેં મારી વાતો સાંભળે
સાચી અને એમાં જ મને કાંઈ આવી મળી

સતના સમિત વાગ્યા હશે મને પેટમાં આકડી આવી ને હાજર
મંદ અર્ધાંધ્યાં કવરે દેવ મળ વાગ્યા મને કમળાંધ મુખ કે જોડેર
મળ કમ પીને તેની ઉપર અર્ધો પેસો મેં વાજુ પાઈ ગયો છું,
એટલે એ મુખ કે તે પેસો જ મુખ કે, એમાં વાજ આપણો જ છે,
મારમાર સવાર પછી, મારા ટાંચિવા દીકરા મળેલા હતા. મારજી-
પાણીની પરવાર્યો ને આ આવી તે પીધી એટલે મને જરા સ્વસ્થ
મુખ, એટલામાં મંદિરના આકરડા જેવા એ માણસો અંધારા ને મોટા
બાપજીને ઉકારે મોંદરની મેં મુખ અર્ધેલા જાગ્યા પછી તે મળે
પશુ સાડા પછી નવા એ મેંદરે હું તે સ્વસ્થ મળ ગયો 'પામે
એકલા માણસને મેં મેંદરે મારજી પૂજાતા તે બોલેલા, 'અરે, આ શાના
મોંદર બાપજી' તમે જ કીલે લાગે છે' મોટા બાપજી તે મળેલો-
ના મેળમાં મળેલો જાય છે. આજે આ તે આવી મોંદર સામને
છે' હું તો આ સામગ્રીને મળેલું મળેલું મળેલું કાલે આને મોટા બાપજી
લેખીને હું પગ લાગેલો ને સુની પગને એના આસપાસ વળાણ ફેરવે
એ બધુ જોતાની ને સમજાવતાસમજાવે મારા વિષે મુખ મળેલું ફરી રાત્રે
વેળા મા મુખી મેંદરે કદા મળેલો હતા તેમને મેંદરે હશે સમજાવે
ગયા ખજીની વાત તે એ હતી કે મારા ના હાથપર મોટા બાપજી
પશુ મારી વાતોના વિરોધ ક્યાં બિના દોગ અલગેલો મળે હવે મને
આ રમણે કાકાપામાં મારા ન લાગેલા અને કુવરમાં પશુ પ્રાચીન
એવું કાલ નથી તે રાત્રે જ નજી હાથ હતું સમજાવતાસમજાવે મળેલું પશુ
મેં મંદિરના જ મળી મળે એટલે રણના કાલે, કુવરથી માર મળે
આવે, રાત્રે નામનું મળે છે ત્યાં જવા હું રાતના વળે, રાત્રે બપોર
પછી પહોંચ્યા એટલે નાના મળેલું મળેલું મળેલું તેમને લઈ લેવું એમ
વિચારી જમરમાં મળેલું હું નીચેલો. ફર બાર દુકાનેની એ જમર
હતી ને તેમાં કદાઈની દુકાન એકેલે ન રાજો. એક મોંદરો ત્યાં પેંડા
હતા તે લઈ જામ લાદાર જઈ નાનાં કરવા બેઠો, કાણુ આ વિ-
સ્વારમાં પાણીની પછી તબી હતી, અને રાત્રી મુખી કરેલામાં એકે-
મામુડ આવવાનું નથી એમ મળેલું હળું હતું પેંડા ખાધા તે કદાકાલ
ફિલસા નાસા જાગ્યા, બાકીના કદાકાલ નાજાપૂરતા તેમાં લોકો
માને જણાયાં જાગેને મળેલું આલેખો હોઈને ત્યાં મને લેખી
મળેલું સહેજ આજળ આલેખો હોઈને મેં દેવ મળેલો અને તાવ પશુ કીલ-
મા બરાવા જાગ્યો, પશુ આલેખ વનર મળેલો નહોતો.

મળેલું મળેલું આલેખો પછી એક નાની નંદી આવી. તેના બે
વહેલુ લોકો. સાથે પાર એક નાનું મળેલું હતું તેમને પાસેના કાલ નામે
મળુ આજેના પેટાળનાં મળેલો મળેલો હતું પશુ જરા વિચારો આપા

ત્યાંજેની ગયો. આ આચરને અજને તે સારા માણસો લાગ્યા તેમના એક તો કુવરનો જ હતો. વાતો કરતાકરતા તેં તેમને પૂછ્યું 'આ જી ન્યારે દરિયો હતું તે વખતના મોઈ બંદરના અવશેષો આટલામાં છે? તમારા માથાં કોઈની પાસે જતાં વખતના મિકા છે ખરા?' મારી પાન સાંભળી કુવરવાળે આચર તરત બોલી ઠાક્યો. 'તમે દેહો છો એવું તો તમે પછવાળે મૂકતા આવ્યા છો. જી ન્યારે દરિયો હતું તે વખતે કુવરમાં વહાણો લાવતતા એ વખતે મોટી હતી તે દેહેરો જી હતું છે. કુવરને એ જગાનામાં મેલાપુર પાટલું રહેતા. કુવરની આશપાળી બાલુ છે બેતરવા દૂર રહ્યો નહીં કાઠે આવેલો છે ત્યાં એ દેહેરો ઉમેલો છે. પાસે જ તરેલું નાગવું નાગવું છે. તેમાં તરેલું માતાવું મદિર છે. થળી તમે અન્યા વખતના સિકાઓની વાતો કરો છો એવા બેતરલું ચીત્રોના સિકા તો મારા પરમા છે.'

આ સાંભળીને મારા હર્ષેનો પાન રહ્યો. પરી તપાસવખર આવડ મદરવનુ રવાન છોડીને નીકળી આવવા મદિ સતપ જી થયો.

'તમે એ સિકા વેચાતા આપશે?' એ આવરને પૂછ્યું તેણે હા પાડી તે તેની સાથે હું કુવર પાટો વળવા તૈયાર થયો. મદરને જે જી છે 'હું સમાન લઈને આ ઝાડની નીચે બેઠો રહેજે હું બોધ સુધીમાં એ બધું તપાસી કરી પાછો આવું છું. પછી સાંજ સુધીમાં આપણે રાત્રી બેઠા જી જી' તને થોડાક વધારે જેમાં આપણી.'

હું રાત રહેલો તે મદિરની પછવાડે જ એ આવરનું પર દગ બેનની સોઈની બેઠો આટલો તેણે લાંબો, આવરણીએ નજીકમાં રહેલા કોઠ મદારાને પેપરી પાળી મગાડીને આ પૂર્વે આવેર પદાર-માથી એ સિકા લીધી કાઢવા અને મારાના ને મુસલમાની કાળના પૂજના જે એકે જીથિયા આપીને બને વેચાતા લઈ લીધા.

સિકા ખરીદીને વેળા એક વાત આવે મગાડના રાખની ભેળએ ની ધાતુના વર્તન પ્રમાણે થાઉં બાંધેને કે ડિગલવરી હોય તેનાથી રાઈ કે દોડી આપણે આપણી ભેળએ તેમ કરવાથી સિકાઓ સોની કસારને ત્યાં જતા બધી ભય છે ને એ લોખ તે તેમને નાળી તેમને નારા કરી પોતાના કાગમાં લે છે એ માગડાના લોકોને એવી ખબર હોય કે સિકાના શાખીનો તેમની વધારે ડિગલ આપે છે તો તેમના કહી સોની કે કસારને વેં મદિ અને એમાં એ નેતિદાસ સાધનો કમેતે તેમના બધી ભય વળી સિકા તેમના હાથપરે સોધવાનું કામ જીવગિતરીને થયુ ભેળએ મોટા રાહેવનું કોઈ મુશ્કેલી અજર કોઈ હતિદાસસોધક સરખા તેનું દેંદ્ર હોય ને તેના બેકે માણ્યો મામડેમામરે ફરી હમેશ સોધ કરતા રહે તે જાઈતિદાસસોધકન મદિ કપરની સમ્રદ કરી શકાય મગનગીએ આપણે ત્યાં આ પદ-નિકો કોઈ કામ વરડ નથી, પરિણામે, કતર દિવના મુશ્કેલીઓ એજાને આવીને આપણે ત્યાંના સિકાઓ એજાને જીવન નિયમિત આવે છે તેની મને ખબર છે. એ મગેના અમુક કસારાઓ ને સોનીઓ તેમના મદિ સિકા બેળા કરે છે એ કપરના પ્રાચીન સગવડના પાત્રના પાત્રે, નુતિઓ વધેરે પછી એવી જ રીતે આપણે ત્યાંથી પરપ્રાંતોનાં મુશ્કેલીઓમાં પહેલી ભય છે ને તેની આપણને ખબર મુશ્કેલી પડતી નથી. મુસલમાન મોઝાજીઓના સિકાઓ મગ્યા નથી એ નવાળી વાત છે. પછી એ ન હોય તેવું નથી આપણે ત્યાં એનીતપાસ જ માણ કરે છે. થોડાક વર્ષો પર સિદ્ધરાજા મોનાનો એક સિકો મુસલમાની લખતીના મુશ્કેલીઓમાં પહેલી બેળેલો ને વાત પ્રસિદ્ધ છે.

આ પીતાપીતા આચરની પામેથી હું તેના જ મુશ્કેલીની વાતો

સાબજવા લાગ્યા એવી પાત્રોમાં વખત નો મમાર માય છે જ, પણ મોર જીવના માણસોને એવી સમાજરક્ષાને મે માડ જ્ઞાન મળે છે મુસલમાની આવી કરતી રહેતી તથા માત્રપારી (pastoral) મેમાં વિષય આપણું જ્ઞાન વધે જી છે જે જ્ઞાન જીજી પામે તે સમાજ સાચ તથા સમાજમુદાર બનેતી દરિયો અજાણ્યું છે, ને જે જ્ઞાન એ લેખેના સમુદાયોના આચે રહીને મેળવવા તે જી જીતમ પરિણામો ની વખતી મકાય કતર મુસલમાન ન્યારે દુષ્ટતા પડે છે ત્યારે આ માત્રપારીઓ પોતાના દોરડાખર લઈ કતરે છેક મેસલમેર ને સિધ સુધી પહેલી ભય છે ને દરિયુ તરફ છેક પાનદેશને હાંમળા પહિના-ઓ પસાર કરી આવે છે. એ પ્રદેશોની આ આચરને એ રીસરસ ને બીજી બોલવિષે માલિની હતી કે મને તો તે સાક્ષી નવાજ જી જાતી.

એ બધી વાતોમાં હું રોમાંચિતો હતો ત્યાં તે આચરણીએ મારી મામે થીની તરેજી મુશ્કેલીની મળી સરખા રી થી થી આમું? આવર મોલેલ: 'મદારાજ, બોધ મવા આવ્યો તમરે પૂજ કાપેલ છે. અમાર પાળી તમને ખચે નદિ બેઠેલો થીનો આ પાડે બતાવ્યો છે.' મને તો લખ મરેલો હતો, એવી બધી જાની હોય? થળી એવી મિમિત્તો આવે બારે મોરકા પેટમાં જવાળો અનન જ માય? પણ તે આવે ન્યાય આપવામાં આવે તો આ આચરની જાગતી દુભાય. અતે બનવાને મે ધાઈ દરો તે મો એમ વિચારી મેં મો મો રવા પૂરતો થોડાક કા મેં મરેલો.

આચરની વિદાય લઈ હું તરેલું માગ બળી બેપદમાં કુવરની મરેલો માલક પશ્ચિમે પદોચના રમતો નહીં કા જે આવ્યો. મારેની ચાલુમાં માત્રપારી મળના દરેલો મારવારી રજીની મગાડી છેક સિધિય સુધી પસારાથી પડી હતી. મેલાપુર પાટલુંના બદરની મોટીના અવ-મેલો મારવાતો દેરો નજીકમાં જી જીથિયા હું તેના મિતર કપર જીને જોતી થયો, રમળા વિશાળ વિશાળ કપર એક જા ની નજર નાખી અને પાછાવળેને કપરમાં કપર દિખાવત કરી વિચાર કરવા લાંબો, અને મારા અનરપર ધારે થી મેં આવેલ પ્રાચીન મોરવનુ મિતર બધું જી મધુ.

એલેક્સાન્ડરના મરણ પછી તેના મેનાવતિયાએ એલેક્સાના એ સમ્ય મથાનિત કહેલું તે મેંગેલોના બીન મેગામાં મીનાન્ડર નામને તે જીવેની રામ થયો હતો. એ કતર અને પશ્ચિમ દિશ પર વિભજ પ્રાપ્ત કરતો કરતો છેક મગાના તદપરેના સુધી જી પદોચો હતો. મુસલમાન પર પછી તેણે આધિપત્ય મધુ હતું એ મીનાન્ડરે બારતીર સંપૂર્ણ કપર મુશ્કેલી બની બીજા ધરે જે લીધો હતો અને ત્યારથી તે વિલિન્ડ હદેવાતો થયો હતો. આ મિલિન્ડે એક લગને પછેલા પ્રસો અને તેના મેગના તરફની ન્યાયમેલ કતરોના મરદ પાછી બતાવના 'મિલિન્ડ પદોલે' નામના પ્રમાણ કરવામાં આવ્યો છે એ બીન-બીન મેગની કૃતિ છે એમાં એક મળે. પશ્ચિમ દિશના દરિયાઈએ આવેલા બદરની વારી આવેથી છે, તેમાં અનુક્રમે બેકેલ, મુર, કાલ્લાપતન અને સુવીર આ વાર બદરોના નામે આવે છે આ બદરો પર એલેક્સાન્ડરની ખૂબ અવરજવર થતી હતી એમ એ અજવા જીવેલું છે આ મારેગાના 'કાલ્લાપતન' નામ પુરના પ્રાચીન નામ 'કાલા (પુર) પાટલું' માથે મરદ આવે છે. અર્થ લેલો તો એ નામ મગનું મુશ્કેલી પ્રાપ્ત થઈ જી એની પદેલાન નામ મુરક મેલેલે કે 'સુરાલ' બદરનું છે જે કાલિવાવાડના માથે પરત એક બંદર હતું કાલ્લાપતન પછી મુર નીરુ નામ છે એ સુવીર, સીવીર

કચ્છના રણકપરનો પ્રાચીન સમુદ્ર અને તે વેળાનો અજસતનો દરિયાકાંઠો-દેશની સહીસાગરમાં

દેશનું બંધર હતું સિન્ધુ નદીની પૂર્વે લક્ષીના પ્રવાહ સુધી આ પ્રદેશ વિસ્તરેલો હતો તે તેની દક્ષિણ સીમા કચ્છના રણસાગરને ઉત્તરે આવી મળી હતી. બે વિસ્તારમાં દ્વારના નદરપારકરની નજીક આ સુધીર આવેલો હતો આમ, કાંઠાપતનની નિમિત્ત પ્રક્રિયાનાર ને લક્ષીના મુખ વચ્ચેના વિસ્તારમાં દોવાનું બન્યા છે એ બરાબર તે જ વિસ્તારમાં આપણે આ કાંઠા(પુર)પાટનું આવેલું છે, એટલે જ એમ માનવા પ્રેરણા થી છે એ જ રમણ બીન સેઠનું કાંઠાપતન બંધર છે, જ્યાં મીઠાના વહાણો આવતા જતા, બીજા સેઠામાં કચ્છના રણસમુદ્રમાં વહાણો સાફતા એ વાત પેરીપ્લસે પણ નોંધી છે. આપણે ત્યાં મધ્યાકાળના રચાએલા ક્રેટાના પળ એ પ્રશ્નનું માહિત્ય મળી આવે છે. સરસ્વતીમાહાદેય અને સરસ્વતીપુરાણ પ્રમાણે 'સરસ્વતી (કુવારના) નદી સિંહપુરના બિંદુ બેરબર પછી દક્ષિણેઆગમ, ચંદ્રીય, પ્રાદુમ્બી, પીત્રપણિક, અર્ધદાર (પારણ પારો) મેઘસ, લોકચણિ (લોકેશ્વર) અને ત્રિજાણ (ત્રિજુવાડા) તોરે ચઈ ત્યાંથી કોલા નામના રમણે કે જ્યાં કોલાદેવીનું મંદિર છે ત્યાં આગળ કચ્છના રણને ગળે છે એ વાત લઈને સાચી છે. સરસ્વતી નદી એ જ આમ આવળ દ્વાલ પણ કચ્છના રણને ગળે છે. ને રમણે હું મારા મનુરને બેસાડી આવેલો ત્યાં જ એ પ્રવાહો હતા તે આ સરસ્વતી નદીના જ હતા એમ રચનામાં આવેલે અને કહી દેલ નકશામાં પણ સરસ્વતી નદીને કુવર આગ અગમન રજૂન મળતી દેખાઈ છે. આમ આ રમણનું કાંઠાપુર કે કાંઠાપતન (પાટનું) નામ લોકવાયકા કપરાત આ પોસણિક પુસ્તકો પરથી પળખાણ આવે છે.

મિતિર પવહોમાનું આ કાંઠાપતન બંધર હતું મુઠ્ઠી શોધાયું નહોતું તેના વિષે અનેક વર્તિકર્તાઓ ચર્ચાવવામાં આવ્યા. આને અ રમણની શોધ કરીને હું તેના અવશેષોના રૂપમાં સિંચે બેઠેલોહી મીરવ અનુભવી રહ્યા હતાં મારી નજ્યાએ કોઈ યુરોપિયન હોત તે દેશના ખુલ્લેખામાં આ શોધના સમાજાતે ચમકી નચા હતાં. કાંઠાપતન કોરોડે શું ? પ્રાચીન કાળમાં બંધરને પછાત નહોતા. પ્રાચીન સાહિત્યમાં બેઠા અર્થમાં આ મળત વપરાતેલો ગણાવેલો

પાછળથી એ 'પુર' માટે વપરાયો છે. કાંઠા એ સંસ્કૃતનો સબ્દ નથી. દ્રાવિડી ભાષાઓમાં તેનો અર્થ પશિમ દિશા વાચ છે. આમ કાંઠાપતનનો અર્થ થયો 'પશિમ દિશાનું બંધર', એ કુ વખતે મારે ચર્ચાર છે એની દ્રાવિડી કલ્પાત દર્શાવે છે કે મુજબનામાં આર્યોના આગમન પૂર્વે દ્રાવિડે ચરતા તેમણે એની રચાપના કરી શોધી એજને સરસ્વતીપુરાણમાં બન્યાં છે કે સિંહરાતે સદૃશવિનાના કાંડે કાંઠાપુરથીકની અંધના કનીકની વિકાસે અગ્ર કાંઠાપુરનું દક્ષિણ કાંઠાપુર માને છે, પણ તે આપણા ધરનાન્યાનું જ આ કાંઠાપુર કેમ નહિ હોય ! આ રમણે વધુ શોધવાના ચાલે એ હંમ્મવાનિય છે. કાંઠાપતન બંધરની ક્રાંતીના એ ઉદ્ધારના મારે મેલ કરવા હતા. તેના માટે આજ રમણ શોધના એક બંધરની ક્રાંતી નીચે બેઠો. ત્યાં એની એ મગ પનાળ્યું ત્યાં આશ્ચર્ય સાથે બેઠો કે એ ક્રાંતીમાં એ ડોલમન પણ આવેલી હતી આ ડોલમન વિષે પાછલા લેખમાં મુદ્દત્ત લખાઈ ચલ્યું છે.

કામ પાણી એટલે હવે મને તબ્બ માઈસ દર સરસ્વતીને નીકે મારો આગાન લઈ સચારના રાહ લેતા બેઠોશો મનુર સાંભર્યો ને ને' ત્યાં જવાનો ધેધ પડ્યો. માર પાની મધા હતા હવે મને બન્યાંયુ કે મારો તબ્બ ખૂલ થયો ત્યાં છે કઈ થકીએ પધારીમાં પડું કોમ જ મને થવા લાગ્યું કપર રહે અબાર વરસાની રહ્યો હતો ટરસથી મળુ મુકાળ હતું. પણ ચાંદ્યા વનર છટકા નહોતાં. અંતે લથડિયા ખાતે આતો માડપાડ હતું એ મળે પહોંચે, મનુર બિચારો ત્યાં જ બેઠો હતો. હવે મારામાં આગળ મડું જવાનું સામગ્ર્ય નહોતું. કે નહોતી પાછા ફેર જવાની શક્તિ મનુરને કિપ્રાણ વ્યૂધો મે' તેને વિદાય કર્યાં. તેણે મને જોતખો કે શતે આઠી પડી વહેતા નહિ અર્ધા વાવવડો ભય છે. કપરાત છુટક જવાની ક્રીક પણ પડે પડી. નીતી વહેણ પડ્યો છે, એટલે સર્પ ધીકી પણ શરે ફરતા હોય છે વળી પાણીનું નામ નથી મારે કો બાપયુ સંકલ્પન નહોતું, કોરોડે હું તે નદી પરની મહાકેમની નાની દહેરીમાં સામાન લઈને પેડો દહેરીને નાક મુજા નહોતાં ' તેના ચર્મચૂડમાં પેડો તે ત્યાં અકી ફૂટ બાસનુ પેડું મિલસિય જવાયુ તેની ચારે બાજુ ઠડક જવાઈ ત્યાં થોતિયુ પામ્યું. હવે તરસ અસલ બની હતી નીના પડમાં એક આંખિયિયુ દેખાયું. તેમાં થોડું કે તદન ખાજ-દરિયાના જેવું ડહોણ પાણી બેઠું હતું. મારાથી ન રહેવાયુ પેઠ ભરીને એ પી ગયો પડી દહેરીએ આંખો. મારી તનકિરો પાર નહોતો હું ત્યાં છું ને કેવી દશામાં છું તેના વિચાર, કુ બાપાથી ધમધમી રહેલા મારા મનને આવેલો નહોતો. ચારેબર બચકર સુતરને બાપેલો હતો એકરની કિલિર પર ક્યાય ટાંઈ આમકું કે મળા માચાતુ માનવી દેખાતું નહોતું એના માણસાતું હવે કાંઈ મેંડે તેવું બીઠામળું એ રમણ હતું ને વળી તેમાં કપર હવે ધાર રાગિતા બેઠાના ભરવા લાગ્યા હતા હું દહેરીના નાંચેલમાં પેડો પથ કળાવવા પૂરી થી જળ્યા હશેની, પડયુ પણ ફેરની ક્રાંતય તેમ નહોતાં એટલે થોતિયા પર કોડકું જળ્યેને હું રાગ નબે અર્થેલકની દહેરે મને થોડી રાતા આપી ને હું ધસપસાત ક્રાંતી ગયો

અમૃતલાલ વ. પંડ્યા

'તમે માનશો ? પેડો માણસ ને આટલો જળાવ હતુમાન કુંડે જઈ શકે છે તે જનનમ આપુ વર્ષ પાંચે વર્ષે વર્ષે પામવો હતો ?' 'બેરબર એ કાંઠા વર્ષ પડેલા પામવો હતો ?' 'જા વર્ષ પડેલા' 'એટલે તેની કપર ફેરથી છે ?' 'રર વર્ષ !'

જીવનનું પરોઠ આ ગ મો થો

- ५६२७५ ५५५

માની ગિખામણ

જે હાની વાતો દેશ હાની માબજેશી, એની કલ્પના પણ
 બહુ જે કરેલી, પણ બહારથી જેવની બોનાના ફેલ તો મને તે બ
 કિયસે પહેલી વાર થયા, જ્યારે કીનકમા અત્યામીએને જ્યે
 નવાવવા બોલ્યા ફરવાબના ખાખાશી માત્રી જેટલે ફર નજર પડેએ
 આ સુધી લખાએશી એ કાચી બીતો મેં આત્રક થઈ એવા બં કરી.

જાતી દારવી નિમ્નાકોનો વિચાર એમણે નહીં પડે પડે એવાં મંથા
મતેગ અત્રણ અખ્યાગનું વધતી નહીં એના કાનરા પર પાસેથી
વધતીજની આગમણીના ધુમાડાના રાષ પડવાથી એ વધુ બચા-
ક દેખાતી હતી. મને થયું, 'શું મારા પિતાથી આ બીંતો પાઝ
પૂરાએલા રહેલા રામદાસમાંકા, દેવાશકર અને ઝીનઝોઈએ છ ક
દેહાડાના કુપવાસ કયાં ને દેવાશકરને ત્યાં ને ત્યાં કબર બેગો કરી
દેવાની ધમકી અપાઈ ત્યારે એમને આ બીંત ફરી વધુ બદાર
આપવાનું મન નહીં સુધે દોષ ? આગ વિચારતો મઠક સામે એને
ઝીનઝોઈની સાથે હ બેસો રહ્યો.

સુદર્શન અપાઠાનુષ્ઠ કૃપર ચરતો જતો હતો કાંટકની સાથે
હુખી સડક પર છાટાવાયા ટોળા હોટી રહ્યા હતા સડકની પાર
રેલપાટાની આ તરફના ડીંગાઓ કૃપર માખુમની બીડ વાળી હતી
એને હમણા જ કાંટક બેઠકની ને રૂબરૂ થઈ ચૂકે આચરો એ આગામી
"કો કાંટક તરફ રૂબરૂ હતા હતા પશુ કાંટકો તે બેઠકની નંગ બધ
પડી હતી એકેક રેલિંગના પામે ડીંગાઓ નીકળી જતાગા
રેલવે કરતાહતા પા આ રેલવેનારે જાડે જાડે બેઠકની ત્યારે તે સેડો
માખુરો ડીંગા થઈ આગુર બની જતા હતા, પશુ કાંટકાનુસાર કપડા
પહેરેલા એકાદ બેઠકની ચોતાની કે પરી કરી આપતો એઈ નિસાર
થઈ એમી જતા હતા આગ બળમે પાળપાળે દેરીઓની દરકી જે
ટોળાઓ એ દરવાજાની બહાર આવી, પશુ બગારા મળેલા વાગડ
ન મળ્યા હતાના બેઠકની દેરીઓના કડાસચેરેલા હાથ મેળે બજાવા
ગયો ચોતે કપાક બિવાહ નથા હોય એવા કેન બસા તે દેખાતા હતા.

હામી કેડીઓ છટી વળને ચળુવાર જઠા કધાકી રહેલી ત્યાં
અર નેહરે ફર પદોએ અંતરે ફર નજર ફાડાવવાનું અમે ન વૂંટ્યા
દરનાલની મેડી પર ખારીના સુગિયા ધસતા કડીઓને પાણુ અમે
રોચ્યા, પાણુ ભગને રોચ્યા ને લેખા આપ્યા હતા એવાની જાણી ન મળી

જે'ક વાર વચ્ચે કુચક હવે પાણી વધુ પી આન્ધ્ર અને પછી
 એ અળખાગણી ફાટક એવા સાક્ષી આસપાસના લોખાનુ નિરીક્ષણ
 કરવા તરફ માટે આજ નયુ એક જેન્ટલમેન અચારી ડાળી બાબુએ
 ઠીકાઠિયા બહુ મુર્તિ અને અગાસથી વધુ આપુરતા દાખવી રહ્યા
 હતા ઝીંડી ડાળી એકકીપાળો અષ્ટ રૂટ એના પાનજા લાળા
 મરીરને વધુ બહુક ધનાવેતા હોના એની ચાગમીના રંગ અળતુરને
 મળેતા હોના' પછી એ ઘરો ઠાક એના આગળ સમે ચકી
 જતા હોતા' જકી વિખાના એના ચરમા આજ વચ્ચે નાકની બેસ-
 નીમા આ દર લટકી રહ્યા હતા। એ મારે, મન મોડી નજાક હકી
 એ જાદુ બીન સાથે લટનથી વાત કરવા ભય ને ચરમા પકી ભય।

સગમને છેટે બાંધવા કાળા ફેરાને આધારે એ લટકી પડે ને જી
તે દાદાગા લઈ નાંકે યાદે એવામાં લેખિયા બજાજાઈ મર્યા ને
‘આવે છે આવે છે’ના મળે છે દોનેહાન ફરી વચ્યા. આપરે આપરે
નવું કાંકે એ સજાખામણું કાંકે બિઘડયુ અને અગાસા ફીનિંગમ-
વારી ફીનિંગ બદાર આવના દેખાયા.

એ બધાને ફરીના વેથમા બહાર આવવા જોવાની મને આગ્રહની; પણ સો તો પોતે જ વેથ પહેરી ફીનિશ્મ મેગમેથી વિદાય થયા હતા એ અમલ વેથમા મેરખાટલુના સમય થઈ બહાર આવ્યા.

મોને મોખરે મારા પિતાશ્રી હતા. એમની પાછળ રાવજીભાઈ મનમજાઈ અને પછી એકેએક પીતાના એ ક્રમે બધા બહાર આવ્યા મીની પાછળ સોના રમેશજી અને હરબનના કિરીમોના માનીના રૂપનગજી શેઠ નીકળ્યા 'વેળામાતરમ' અને 'દિપ્તિ, દિપ્તિ દુરસ્ત'ના પોમોટોની નવન આપ રહ્યું ફરફરના છૂટાછવાયા ટોળા બેશાજ અને માનવમેદનીને પ્રવાહ સાથેથી એ બીઠામાં મારા પિતાશ્રીને માઠ માઠ હું પતે લાવી મળ્યા. એમનો ઝંઝોલ હસતો ને પ્રસન્ન થયેલો એ પહેલા મેં કરી નેબેસેલા જ તલિ એમ હતું તે ચાલે રાવજીભાઈ, રામજીમજા, રેવાતાર વતંદને જેઈ લેવાનો ને 'ફેમ છે, ફેમ છે' એમ એકબી-બંને પૂરવા નેકેલેલા જ મગધા વિત્રોલપ્રિયે મિ હોમને બધામાં સૌથી વધુ ડબલ પાતળ શરીર લઇને આવેલા જેઈ ગાને નવાઈ લાવી પાંચુ હું એ બધાના સહને લેઈ ને જેઈ ગાને મારુગુન્ગની આખી બીડ રહેતો જવા ડાપરી મારુગુન્ગની એ પાશ્વ પિતાની નાની બલતે મમાજવી અને અપરી પરી એ તાલુની અદર ધુમરીકો ન ખાવી પટે મેરેલે બીઠની બહાર નીચે રમતાને સાવ કિનારે અને માલવા લાગ્યા ટંગને પહોંચવાની બરાને કલાવજ હતી, હાજુ ફેરિસખર્બની શાસ્ત્રી આવવાની હતી નેમા પાંચવે કંદુર-ગા, અને મારી બાવે ફેરિસખર્બને જેવશાળી છૂટીને આવવા જ હતો. આખા આખા જીવન એક સાથેજ તેમણે મેં જેવ ફેરિસખર્બ નવા હતો

અને ઝટેને પદોંચા, પખું પંદેકાંમં પર ન પદોચી રા-યા
ત્યા તો માનવસાગર ઘેળળી રહ્યાં દેને. ક્યાં મં ધરતી નજરે પડતી
ન લંબી આરેથીજ અમે બાપુજી તમારું લેનલે. સાહેબ સાથે કનુરુળા,
મારી બા, મારા કાકી અને જયાડુવરભેનને મેલ્યા. ધડીભરે તો અમે
જ કનુરુળા સામે લેઈ જ રહ્યાં. જેમના પાપાક પરથી જ તેઓ
જોજાખાતોં દત્તા, ચહેરાં તો સાવ સુકાદને બદલાઈ ગયેાં. નાંગ
બળેનાં ચહેરાં. લાણે ને કચચીકળ્યાં છઈ નંયાં. દેને, માડ સાવ
લેસી નવાં ફાંતાં બાપુજીને. ફળજાપાણું લેઈ અવગણે યેાં દેને,
પખું બાનુ કાકીપિર લેઈને તો દરેકના મુખમાથી ધીમી ધીમી અરેસાં
સરી પડતી લંબી જેવાસાકાની તો આખી બીની થયાંનું અને વાઈ છે

પણ લોકોના વધારા આડે ઊભવા ને જોવાનો અવકાશ નહીં
હોતો તે દોષ તો લોકોએ જાણ્યો અને મુક્તિ વિદ્યારૂપ
લોકોની સાથે જોડાયેલા તે રોજ એક જગ્યાએ સર્વ
સમાનતા પ્રાપ્ત કરી પણ જાણ્યું કે રોજના ને પરીસ્થિતિ સરખ

જવનનું પરોઢ

બા મ મો મો

અકરણ પર્મ

માની શિખામણ

જે

હાની વાતો રોજ બોલેને સાબળેલી, એની કલ્પના પણ બહુ થે કહેલી; પણ બદારથી જેલની બંતિના કમોત તો ગમે તે જ દિવસે પહેલી વાર થયા, ત્યારે ફીનિક્સના ગત્યામીઓને અમે વધાવવા અંગવા દરવાજાના ખુલાખી માડી એટલે દૂર નજર પડોવે ત્યાં મુખી કળાએલી એ જાણી બીતો ગે બાકુ થઇ ગયા જ કરી.

ખરી કાશ્મી ફિઝાલોના વિગ્દાર જેમજેમ નજરે પડતો ગયો માતેગ મનગા અવળામણ વધતી અઈ એના માનસ પર પાસેથી નાનીની આગ્રામીના ધુમ્મસના રાષ પડવાથી એ વધુ બચાક હેખાની હતી, ગમે થયું, 'શું મારા પિતાશ્રી આ બીતો પાછા પૂરાએલા રહેવા? રાજાસામન્ય, રેવાસર અને ઓબજોઈ છ છ દાહાડના કપવામ કર્યા ને રવાનકરને ત્યાં ને ત્યાં કબર બેગો કરી દેવાની ધરાશી અપાઈ ત્યારે એમને આ બીત કરી નહ બદાર બાવવાનું મન નહિ થયું હોય? આગ પિયારતો કાઠક રામે એનો બીતબોની સાથે હું બોલે રાખો

ચૂર જવાણબધ કપર ચડતો જતો હતો કાઠકની ગામે છપ્પી મઠક પર કાઠકવાયા ટોળા હોટ્ટી રહ્યા હતા સઠકની પાર રેલપાહાની આ દરના ડીબાએ કપર માણસની બીડ નબેરી હતી અને લખાણ જ કાઠક બેઠકો ને રૂનગણ રોકે આવરી એ આગાએ ગોકા કાઠક તરફ ટાપી રહ્યા હતા પણ કાઠક તો નૂતની જેમ બધ પડી હતી એએક રખેવાળ પામે બોલાવ્યા એની જડતામાં નધારે કરતા હતા પા-અરે કપરે જ્યારે કાઠક બેઠકની ત્યારે તેને મંકરો માણસે બોલ્યા થઈ આતુર બની જતા હતા, પણ કાઠકવાયના કપડા પહેરેને એકાદ હળસીને પોતાની કદ પૂરી કરી આવતો જેઈ ગિરાસ થઈ એમની જતા હતા આમ બળે પાપપાચ કેડીએની કટ્ટી થે ટાળીએ એ દરવાજેથી બહાર આવી, પણ જગારા મટવા પાવડ ન મળ્યા છૂંતાસ હળસી કેડીએના કફામ બહેરા લજી મને બલાયા મથી પોતે કયાક બોવાઈ નયા હોય એવા કહે નબાઈ તે દેખાતા હતા

હળસી કેડીએ છૂંતી બજતે રાગવાર ગાઠક ડહાડી રહેતી ત્યારે અરે એટલે દૂર પડોવે એટલે દૂર નજરે રોડપવાનું અને ન ચૂકવા દરવાજની મેડી પર બારીના મળિયા ધમતા કેડીએને પણ અમે ગેવા, પણ એમને ગેવા ને લેવા બાળ્યા હતા એમની કાખી ન થઈ

એક વાર વચ્ચે કપર જીવે પાડી પણ થી મનજા અરે પછી એ અજબાજાની કાઠક ગેવા થાય આસપાસના લોમનું નિરીક્ષણ કરવા તરફ ગાઠ પાડ નાન થયું એકે એટલાવન અગારી કાખી કાઠકને લેવાલેખા બહુ મૂર્તિ અને આગાસથી વધુ આતુરના કાખી રહ્યા હતા કાખી કાખી એકકીવાળો અકટ ચૂર એના પાનજા લાખા મરીને વધુ અકટ બાવતો હતો એની આગકીને રન અજબજેને માતો હતો, પણ એ બંને કાઠ એના ચરમા આનજ સમે ચકી જતા હતા' કાડી વિનાના એના ચરમા આજ વચ્ચે નાકની પ્રેમ-ખીમા અજર લટકી રહ્યા હતા! એ ખરે ગામ મેડી નાકની ધડી એ બાઈ બીત સાથે લા-થી પાટ કરવા બધ ને ચરમા પડી બધ!

ચરમાને છેડે બાધેલા મળા રાશને આધારે એ લટકી પડે ને કરી તે લાવળા લઇ નાકે ચડાવે એવામાં હોરામાં અજમળાઠ મચે ને 'આવે છે આવે છે'ના મખેડો કાનોખન કરી વજ્યા આખરે આગરે વજુ કપાકે એ અજબાજાણું કાઠક લિથટુ અને અગારા ફીનિક્સ-વાસી કેડીએ બદાર આવતા દેખાયા,

એ બધાને કેડીના નેપમા બદાર આવતા એવાની ગમે આગા હતી, પણ સો તો પોતે એ વેપ પહેરી ફીનિક્સ એમનેથી વિદા થયા હતા એ અસર વેપમાં કાઠપાટવનમાં મજાઈ થઈ બદાર આવ્યા

એને મોખરે મારા પિતાશ્રી હતા, એમની પાછા રાવજમાઠ મનપ્રાથ અને પછી એએકીનાના એ કમે બધા બદાર આવ્યા સોની પાછળ સોના રખેવાળ અને ડરબનના દિડીએના માનીના રૂનગણ રોક નીકળ્યા 'વેરેમાતરમ' અને 'દિપ, દિપ હુરરે'ના પોમોસેથી નવન માછ મ્મુ દુરદુરના પ્રકાશવાળા ટોળા એના મનને માનવમેહનીને પ્રકાશ આપે એ બીડમાં મારા પિતાશ્રીને માડ માડ હુ પને લાની મણે એમને આવેા હમતો ને પ્રકાશ ચહેરા એ પહેલા મેં કરી એએકી જ નહિ એમ છુ તો માથે રાવજમાઠ, રાજમામકા, રવાસર વગેરેને જેઈ લેવાના ને 'મગ છે, મગ છે' એમ કેડીએને પૂછવા જેટલી જ મગર્યા, ચિનેદ્રાધિયે મે એમને બધામાં મીધી વધુ કુળપા પાતળ લટકી લઈને આવ્યા જેઈ ગમે નવાઈ લાની પણ હું એ બધાના ચહેરા જેઈ ન જેઈ ત્યાં તો માણસેની આખી બીડ મટેરને જવા બેપડી માણસોના એ પજા પોતાની માની જતને સખાળવી મને આવરી પડી એ તાબુની અર ધુમરીએ ન ખાડી પડે એટલે બીડની બહાર નીચળે રસ્તાને સાવ રિનારે અમે અલવા લાગ્યા એમને પહેાચવાની બધાને કલ્પજ હતી, કાઠકું ઝરિતખળની માડી આવવાની હતી તેમાં પૂન્ય કાતુર-બા, અને મારી બા વગેરે ઝરિતખળ ને વેવાથી છૂંતી આવવાના હતા બાપુજી ને ઝલનએક માહેળ તેમને લેવા ઝરિતખળ ગયા હતા

અમે એમને પહેાચ્યા, પણ પહેાઈથી પર ન પહેાઈથી રાખ્યા ત્યાં તો માનવસાર ને બિજળી રહ્યા હતા કયા ય ધરની નજરે પડતી ન હતી આધેથીજ અમે બાપુજી તમા કલ્પનએ સાહેળ સાથે કાતુરના, મારી બા, મારા કાડી અને જવાડુવરનેમને લેવા ધડીખર તો અમે ય કાતુરના સામે જેઈ જ રહ્યા એમના પેશાક પરથી જ તેએ એજબાજા હતા, ચહેરા તો સાવ સુકાઈને અદવાઈ નયા હતા માજ અજરતો ચહેરે લાખા ને કરચલીઓઈ નયા મુઠાકે નાન સાવ ભેરતી થયા હતા બાપુજીનું ફળગાપણું રંઠજ અવબો મયા હતા, પણ બહુ હાડપિજર જેમને તો દરેકના મુખમાથી ધીમી અરેરાડી સરી પડતી હતી તેવાસકાકાની તો આજ બીની મુઠાકે ગમે થાડ છે

પણ લોકોના વવાવા આડે બેખવા ને ગેવાને વજત ન હતો હું બજતો ન કોઈ તો લોમને બાળાપુ વગેરેને મુલકી વિઝેટારિયા પોહાકાકીમાં એકસડા ને તોડા છોડી હઈ માણસ વડે સરથક કાઠકની ધમાક ધડી પણ બાપુજીએ રોડયા ને ધીમેથીમે સરથક

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

મેઘવર્ષે ફરીને વડ કપર સિદ્ધાસનમ્ મળીને સભા કરી, તથા સિંહરજીવી પૂઠમ્. 'શત્રુ વચ્ચે વ રહ્યો તે વને બહુ વસતું થાયું હશે.' સિંહરજીવી કહે, 'શામ્, શત્રુનો સદ્વચાર આચારાનુવ્રત એવો છે પણ કહું છે :

શત્રુને વહતો ખાધે સગો વર્તો બુદ્ધિમાન ।
કાળો નાગે બુઝો બાઈ દેડકા બહુ માનિયા ॥
મેઘવર્ણ કહે, 'એ કશું?' સિંહરજીવી કહે :

કથા ૧૩

મનુષ્ય નામે એક ભુટ્ટી કૃષ્ણસર્પ હતો. આમ ખાવાનું એને મળતું નહિ, એટલે બહુ દેડકાવાળા તળાવને કાઠે બેઠા અણખાણે યથાને જો બેઠો. એને હજારા દેડકાને એક દેડકો બોલ્યો, 'મામા, આજ પહેલાં પ્રભાણે આહાર સાક કેમ બિહાર કરતા નથી?' સર્પ કહે, 'મને ખાવા ઉપર મુનિ રહી નથી, કારણ કાલ રાતે હું એક દેડકાને પકડવા ગયો તે મ્વામ્વાય કરતા બાકાણેની વચ્ચે ફરી પડ્યો, પણ ક્યા મર્યો તે મારા મ્વાનમા ન રહ્યું, મેં તે કપડ મારી તથા એક બાકાણુપત્રને અંધકે ડુંખ્યો. રૂપ્યા એવો જો મરી નયો, એટલે એના શોકાકલ્પ બાળે મને સાપ મીચો. 'દુરાસન, મારા અનપરાધી દીકરાને વ કરડવા, એટલે ભ, વ દેડકાઓને વાહન થા,

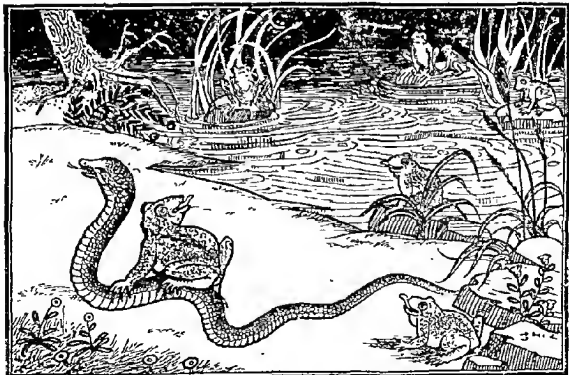
ને એનુ દીપુ આ." એટલે હું તમાર વાહન બનવા આવ્યો છું.' દેડકે બળેને દેડકાના રાત્રી ભલપાદને વાન કરી ભલપાદ આપીને સર્પની પછે ચડ્યો ને સર્પ એને આમતેમ ફેરવીને પ્રસન્ન કર્યો એક દિવસ મનુષ્ય દોમ કરીને ધીમેધીમે આવ્યો. ભલપાદે પૂછ્યું, 'આમ વારી મતિ કેમ મળે છે?' સર્પ કહે, 'આહારવિરહથી હું ટુળ્યો થયો છું.' વાહનપિય ભલપાદ કહે, 'તો મારી આજ્ઞાથી નાના દેડકાઓને શા' હવે સર્પ દેડકાઓને ખાવા મેંડ્યો, ને થોડા દિવસમા દેડકામાત્રના ધાણ કાઢી નાખ્યો, એથી એનું બીજામાત્ર પણ રહુ નહિ

એટલે બહુ છ, 'શત્રુને વહતો ખાધે' હતિ. હે રાજન્, જેમ મનુષ્યે મર્યોને માર્યા શેમ મેં મરીને હવથા. વનમા અતિ પ્રકટ છે તે કાદને જાણે છે, તો ય મુનિયા એનાથી બચી ભય છે, પણ મુરુરીતક બલપ્રવાહ મુનિયા શોવ કબેરી નાખે છે કહું છે કે સાણુ અગ્નિને અગ્નિ વ્યાધિ નિ શેષ કરતો સુધી ।

રાત્ર્ય આમ નિષ્કટ યથુ છે, એને પ્રભપાદનમાં વપર મળેને પુનપીત્રાદિકમે ચિરકાળ સેવન,

હતિ કાકાજીવા નામે ત્રીજું વન સમાપ્ત.
(આવ)

દેમાઈ વાસલ ગોવિન્દજી

દેડકાનો રાત્રી ભલપાદ સર્પની પછે ચડ્યો અને સર્પ એને આમતેમ ફેરવીને પ્રસન્ન કર્યો

(મનદા)

માધુકરી

સિદ્ધિ તજી પૂર્વવિરાગ ફર દોઃ
મયામલોની નિનશીવના લીલા,
મને મને અમૃતપાન તેના
એ મુખપૂર પીડે હું મઠ મોહમગ્ન,
મુખપૂરે હું પૃથ્વી સમગ્ન,
રોજી નહીં, રોજીવતો મધ્ય રહુ
અભાદ કેરા ફરના મિદાસનો.

—માહિનીચન્દ્ર

૬૨ મણિલાલ ઈશ્વારામ દેસાઈ

ગુજરાતના પત્રકારવંશ આજ ત્રેસક વર્ષથી ચોતાની એવા પી રહેલા મુળ ડી. બી. સામાજિક 'ગુજરાતી'ના બતપર્વે ૧ શ્રી મણિલાલ ઈશ્વારામ દેસાઈનું નવા માસ (વર્ત)ની ૧૧મી તિથિ પક્ષાધાનને પરિણામે અવસાનમયુ ગુજરાતના વિચારપ્રવાહ સ્પષ્ટકારકવંશરમા અનલ્પનો કં ફાળો એ પત્રે પૂર્વે એવા મનર સમીન કારકીર્તિને એ મણિલાલનો ફાળો ગુજરાતના પત્ર-
ક ઇતિહાસમા એમના નામને આગર આક નુષી નવ એવે શાસ્ત્રકાર, સમાજ અને આંદોલન કૃપરના નિશ્ચિત ને નીડર નારસરખી ધરાવના એમના અમરેણો, દેશના છવનના વિવિધ ના પત્ર દિપ્તિપાત કરીને તેનું સાચું સ્વરૂપ રચી કરી, વિવરે નવા એવાથી કાસીકાસીને બરેથી 'સિદ્ધાન્તસોકન'ની એમની લોકપ્રિય ધાર્મિક કટિકાઓ, કવચિત કવચિત પ્રકારી મહેવા ચોટદાર ને રચાઈ પ્રભાવશાલો, મુદત્ત અને બીબા હાજવાની કલાંનજાગા રાષ્ટ્રકીર્તિ ને આનુભવતુ જ્ઞાન ધરાવતી એમની કવમના મહુવવાન બાણો, પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન કવચ કાળના ગુજરાતી, એ એક ના તમત્ત સાહિત્યનું એવાનું બહુમુત વાચન કરાવતા એમણે આ એવાના પિતાશ્રીના પુત્રપ્રેમના મરુકરો અને 'ગુજરાતી' પત્રના લેખાળીના અર્ક જેવા અનેક અંગે ખીત્તવરામા રહેલી એમની મંદિ-
સો, આજે પણ નજર ફેરવતા, એમની સમિતિના છોતક મમા મમી રહે છે એમના અવસાનથી ગુજરાતે એક વિરલ વિદ્વાન તરી ના મનરે વિચારસરખીવાળો બુદ્ધિશાળી પત્રમાર ગુજરાતે છે એમના આત્માને પરમ નાતિ દેહી એમના છવનની આજી દેખા ગુજરાતી'ગાથી તારણને આ નીચે આપીએ છીએ

'ગુજરાતી' પત્રના મુળ સ્થાપક અને મોટી મુશ્કેલીએ વગેરેથી નજર તથા નાગનાભઈ છવન ધડનાર એ હરહાસમ સુરેશરામ સ દેના છવનમાઈ ૧૮૮૦ના વર્તન માસમા એ પુત્રોને નજન મથો' મેક 'ગુજરાતી' પત્રને આને બીજે એ મણિલાલને 'ગુજરાતી' પત્ર કી વર્તણૂક નીકળવા માટેનું હજુ, અને મણિલાલને જન્મ રમી વર્ત ૧૮૮૦ (સ ૧૮૭૬ના વર્ષ ૪)ને દિવસે મથો દેના ચોતાને

ત્યાં આ દૈહિક અને માનસિક એવા થયેલા એ પુત્રોત્તમને એ. ઈશ્વારામ ચોતાના છવનમા એક શુભ શુકન માનવા

ઈશ્વારામભાઈના મમરાને કેટલ પ્રભ નહિ હોવાથી સુરનમા મોમાજના ચાલતમક મા નેતીસમ લલ્લભાઈ મથારાને ત્યાં ઈશ્વારામના એ પ્રથમ પુત્રે આનુભાઈને મણિલાલ તમા એક પુત્રી હમુવર નેતા મના હવા આરબની મેળવતી નાગરી સાળામા મહેતાછને દ્વારે તેમણે તીથા બાઈ દેસ. ૧૮૭૦-૭૧મા એ ઈશ્વારામ તેમને મુખાઈ તેડી લાંબા અને એકિન્ડન મિદલ રહુવમા બુખમા મુક્યા, જ્યાંની ૧૮૮૬મા નેજા મેટ્રિક્યુલેશનની પરીક્ષામા પામ થયા આ વિદ્યાર્થી-
કાળમા નેમના સદાધ્યાપી શ મેળવમા પક્ષમા (મુળ ની કપથી ધાગસમાના માછ પ્રમુખ) અને વિનાયક નરસકર મહેતા હતા

આ અભ્યા-

સકાળ દરમ્યાન ન્વ મણિલાલને તેમના પિતાના મુદત્તના ધધા-
મા રસ પડવા લાગ્યા હતા ને આટ વેપારકામ કેમ થાય, મારા દેખાવવાથી એ-
પત્રીઓ ગુજરાતી પ્રેમમાથી કે-
મ બહાર પડે, છા પ આ ના ની મુશ્કેલીઓ મી
મી છે, એ મન-
મા માયુ 'મારી તેજો સખજ્યા લામ્યા હતા ને-

મા એમને એમ જણાયું હતું કે એથેલ બાબાના સીસામાં બીબા (દાદા)માં જેવી જુલુજુલી કમળજ અને વિવિધતાવાળી નાની-મોટી ભંતો અને સરખતા છે, તેવી દિવની ભાષાઓના અને ખાસ કરીને ગુજરાતી તથા સંસ્કૃત ભાષામાં નથી. તે કેમ કાળવામાં ન આવે, તે માટે તેમણે વિચાર કરવા માટેમાં અને તે માટે ઉચ્છેદ અને અમેરિકાથી પુસ્તકો અને આધારિત ગ્રંથોની તેમણે વાચવા માટેમાં તથા તેના સિદ્ધાંતો તે સમજવા લાગ્યા.

નાની કચારના છતાં તેમણે કેટલા આ અભ્યાસ અને મનન ચોટલા ઉત્તમ હતા કે તેમના વિચારો સ્વ. ઈશ્વરરામને ખૂબ પસંદ પડ્યા અને ૧૯૦૦ની સાલમાં 'ધી ગુજરાતી ટાઇપ ફાઉન્ડ્રી'ની આખ્યાસી, મણિલાલને હતું કે કરવામાં આવી. પ્રથમના ૩-૪ વરસોમાં જ એ નવી ફાઉન્ડ્રીએ ધણુ સાર કાર કરી બતાવ્યું અને ન્યાયવા તેના માત્રના રાજાણી થવા લાગ્યા આ સમયે પ્રચારસમ માટે કે નાના-નાના હસ્તપ્રેરક કાલવામાં આવ્યા હતા તે કપરથી તેની ખાતરી થાય છે પણ આમ ક્ષીએકીમે સારી પ્રગતિ કરી રહેતી ફાઉન્ડ્રી નાણાબીરને અને કાલ કરી સંતો નહોતી, તેથી ઈશ્વરરામે પોતાના બાબીરને પૂછીને પોતાના ગિર મનનકાલ કાલેરાસ મોટી પાસેથી નાખ્યા. પોતાના લીધાં, અને તેમણે પોતાના બચીને રા. મણિલાલ મોટીને તેમાં પોતાના તરફથી નીચ્યા.

આ ફરમાન સ્વ. મણિલાલે કોલેજના અભ્યાસનું કાર્ય ચલાવ્યું હતું; એકે તેમાં એકેને તરફ લખે તેમાં આપી રાહત મળેલી ઈસ. ૧૯૦૫માં તેઓ મુંબાઈ વિશ્વવિદ્યાલયના આલક થયા, અને તે પછી એમને તે બાબતમાં આજ રાખ્યાં, પણ તેમનું ફિર તેમાં બચાવર ચોટા નહિ, તેથી આખરે ઈસ. ૧૯૦૮માં તેઓ 'ગુજરાતી' પ્રેસમાં વિશ્વવિદ્યાલયે ધર્મમાં જોડાયા. ઇતિહાસ અને અંગ્રેજીઓને તેમને અભ્યાસ સારી હતો તે વાચન વિશાળ હતું, તેથી પ્રકારતરમાં જોડાયાનું તેમણે પસંદ હતું; પણ એ તેઓ અંદરે રાખેલા તે બીજાના ટાઈપ માલવાના ધર્મમાં જોડાયા હોત તેમાં એકે એકીશાખા અપૂર્વ કાળ-નારી કરી બતાવી હોત, અલગ કાલ મેળવેા હોત અને ગુજરાતી તથા સંસ્કૃત બાબાના આસરોમાં એ વિવિધ બેંગીળજ ટાઈપરવાન જણાવી નથી, તેમાં પણ પરિવર્તન કરી દેખાડ્યું હોત.

ઈ ૧૯૦૮માં સ્વ. મણિલાલ 'ગુજરાતી' પ્રેસમાં જોડાયા એ વખતે સ્વ. હમ્મીશામને હસ્તક્રમ અને હાઈપ્રેસની બેના થવા લાગી હતી; તેથી કાળવાના કાળમાં તેમાં મણિલાલ, નરવરકાલ અને પ્રાણ-છતન માધી બંનેની મદદ લેતા સ્વ. મણિલાલે તે વખતે 'સિદ્ધાન્ત-લોકના' નામના નીચે પ્રચલિત ગ્રંથનાં પાંચ, આર્યિક પંદરે વિષયો ઉપર લીકાનાં અને વિશ્વવિદ્યાલયના નાના નાના ઉપર ૩૫ લેખો લખવા માટેના હતા, એ સ્વિસે સ્વિસે લોકપ્રિય થતા હતા ૧૯૦૮માં તેમણે પિતાશીને વિનવે કરી કે એથેલ પત્રનાં કિટગસ અંકની મારફતે ૨૨ વરસે વિવિધને પ્રસન્ને એક સાહિત્ય વિષયક ખાસ આલે બે આલેને જેટલા વાચવામાં આવે તે લોકપ્રિયતા વધે અને આકર્ષેનાં પણ વધે તેમની આ સુચના ફેટકા હાઈપોલેને અને મલદર યદે, અને ૧૯૦૯માં ગુજરાતીમાં પ્રથમ દિવાળીને ખાસ સાહિત્ય સ્વ. પ્રકટ થયાં, આજે તે કાળનાં ફરકે હાણું, પર કે માસિક કોઈ ને કોઈ પણ રૂપમાં ખાસ અંકે આપવા લાગ્યું છે, પણ તેનો આસર ગુજરાતી પ્રકારતરમાં કરવાને મળે થયો 'ગુજરાતી' પ્રેસને નય છે.

તેમણે કામગીરી લીધેલા કાળથી સ્વ. હમ્મીશામ પોતાના જીવનના પાછલા કાળમાં વિરોધ કરીને નિવૃત્તિ ભોગવનાં અલખરે ઈસ. ૧૯૧૨ ના દિસે અવધર્યા સ્વ. ઈશ્વરરામે પોતાનો દેહ સ્થાસ્થાય સ્વ.

મણિલાલના કાળમાં મળીને હોતરો, ત્યારે કુતરતીરો આખા કુટુંબને અને ગુજરાતી પ્રેસ તથા પત્ર, કારખાનું, ટાઈપ ફાઉન્ડ્રી વગેરે સ્થાપવાનો બાર સ્વ. મણિલાલના શિરે આવી પડ્યો આ બોલે તેમણે હજાર પર અધા રાખીને ૨૨ વરસ મુઠી હિમ્મતથી ઉપાધર્યો, અને તેમાં સારી યશ મેળવેા. ઈસ. ૧૯૧૪-૧૯૧૫ પ્રથમ મહાપ્રહના સમયમાં નાગુની પુષ્કળ મુશ્કેલીઓ વચ્ચે તેમણે 'ગુજરાતી' પ્રેસ અને પ્રથમ નાવ નિર્ધિષ્ટે હંકાર્યું હતું અને લોક-પ્રિયતા બળવી હતી.

૧૯૦૧માં સુરતમાં તેમના મોટાભાઈ બાલભાઈનું મરગીની જીવ-લેણ બીબારીમાં મૃત્યુ થયું, તેમનાં નાના સગીર બાળકો માટે ૧૯૧૪ માં સ્વ. મણિલાલને લોકોમાં પ્રાપ્ત લેવા પડ્યાં હતાં, પણ ૧૯૧૬ માં સુરતમાં રહેતાં સગાઓએ કોઈ કુલ માણસોની સિખવણીથી ફેલ્ડનીમાં અગત્ય લેવા કહ્યું તેમાં મણિલાલને અને કુટુંબીઓને વધુ અર્થના ખાતામાં ભિતરવું પડ્યું અને બચીને મોટી રકમ ૧૯૧૬માં આપી છૂટા કરવા માટે પ્રેસને માલે મોકલે દેવું થઈ ગયું આ દેવામાંથી મુકા થવાને માટે આખરે ગુજરાતી ટાઈપ ફાઉન્ડ્રીમાં ભાગ તેમને બીજા ભાગીદારને મેળી લાખેલા પડ્યાં.

સને ૧૯૨૪માં મણિલાલ પોતાનો કામ લઈને તથા 'ગુજરાતી' પત્ર લઈને પોતાના બાઈમાં રાધેશી મૂકા પડ્યા તેમણે પોતાની પાસેની બધી રકમ મૂકી એક નવી ટાઈપ ફાઉન્ડ્રી-ધ બોમ્બે લેકર ફાઉન્ડ્રી-કાલવામાં અને તેને અલતન કુમારસાવાળી પદ્ધતિ પર ચૂલવા-માં રોશી લીધી, અને સાલસ વેલીને-દેવું પણ કરીને પુનઃમા પ્રકરવાનું સાર હતું તેથી તેઓ નાણાબીરમાં આવી પડ્યા, અને 'ગુજરાતી' પ્રેસને મોટી મૂલ્ય પડ્યું તે પછી તેમના નાના બાઈઓ સાથે મોટી રકમો લિસાળ કરતા તેમને કેટલીક રકમ અપવાબની નીકળી તેથી તે મુકાઈ થયા, અને ગીરાશીથી તેમનું બીજા વેપારી વગેરેનાં દેવામાંથી મૂલ્યના કોઈ માર્ગે દેખાશે નહિ ત્યારે આખરે નકુલકે તેમને ઈસ. ૧૯૨૬માં નાદારીમાં મોકાવ્યું પડ્યું.

આખરે 'ગુજરાતી' પત્ર, તેમનું પ્રેસ, ટાઈપ ફાઉન્ડ્રી બંનેને બંદરે લીકાઈથી લરસાઈ થયા તેમાંથી 'ગુજરાતી' પત્ર તેમના નાના બાઈઓને બીજાની મારફતે ૧૯૩૦માં વેચાઈ લીધું સ્વ. મણિલાલે 'બીજાની સડી' સાપ્તાહિક લખાવવા માડ્યું, પણ તેમાં કોઈકે કામગીરી માટે સમયે વાનો લેના તે પત્ર બંધ પડ્યું તે પછી તેમણે 'નવી રોશની' નામનું પત્ર કાઢ્યું, પરંતુ તે પણ થોડા સમય ચલાવીને બંધ કરવું પડ્યું તે પછી મુખાઈના મોટા મરિયા મહારાજ શી સેકુલરવાળાના આશ્રયે 'વિશ્વદર્શન' પત્ર કાલવા માડ્યું, પણ સ્વ. મણિલાલ અત્યંત બુદ્ધિના અને સનાતન હિંદુ ધર્મને આત્મ દિગ્માયની દેખાણથી તેમનાથી સંપ્રદાયિક વાદમાં પુરાઈ ન રહેવાથી અને કેટલીક નાણામુજબની અટપટ લગવાથી તેમને 'વિશ્વદર્શન'માંથી પણ ખસી જવું પડ્યું.

આ પ્રમાણે જીવનના મોટામોટા એકાવાતો તથા લીધીસુઝી ખખેને સ્વ. મણિલાલ કેમ બળે યાકી ન ગયા હોય તેમ નાદુરખ લખિયતને કારણે બંદરે પ્રગતિમાંથી કાઢેલ થયા. ઈસ. ૧૯૨૭માં અલકાવાતમાં મળેલી બીજી ગુજરાતી પ્રકારક પરિવર્તના પ્રમુખરથાને તેમાં એકાવા હતા તે વખતે તેમણે આપેલ બાપણ પ્રકારતર, લતીલ, કારખાનું, કારખાનું વગેરે વિષયોને વર્ણવેલ વિદ્યાભર્યું હતું, અને અલકાવાતની પ્રવર્તે તેમનું સ્થાઈ ગીરવ-ગાન હતું હતું આ પ્રસન્ને તેમની બંદોબસ્તની ચરમ ટોચ હતી તે પછી તેમને ધણી આસમગીનુસારના ચક્રમાંથી પસાર પડ્યું પડ્યું ઈસ. ૧૯૩૭

કાન્સની રાજ્યકાનિત બાદ સોજાયા હાથે
પદ્મનભ પર ખેડો કરવામા આજો લ્યારે
માતિપૂર્વક પોતાના અનક સમીપ નહીં, એ-
કદી યમ્બેડી મેડિની તરફ નજર નાખતા તે
સમર્થ બોલેલા, 'સંજોના, મારા પર એ આ-
ગેપ મૂકવામા આવેલો છે એમા મુનિર્દેવપુ,
'તા મારાદેહાનથી કાન્સવધુ સુખીનીવડો'

અનેકાળી ગળ્ફ કૂચ-વધના યુગ્મ તે,
સરકરી ટળની ચાલ, છૂપી વાત અથવા
રહસ્ય, કોને કે બોલેલા

હથેવતો કેમ પડી. 'દાદીના દેહમેા ને
ચોટલીના ચારમેા' સહક વેળા સમયસચ્ચ-
હતા વાપરવાનુ બોધની આ હથેવત પાળ
એક ચોરાની ચતુરાઈની એવી વાત છેક રાત્રે
બહાર નીકળેલા એક ચોરાહથોરાના હાથમા
સપટાઈ નવા અને ચોરે તેમની દાદી પડી,
દોહસો રૂપિયા છુટકાસ માટે માગ્યા ચતુર
ચોરાહથ છુજી કરી પોતાની સ્ત્રી પામે
રૂપિયા અનાવતા જાણાયુ કે 'આ મરીના
દોહસો મામે છે તે ઝટ લાવ, નહિતર મે
થોટી પહોંરી તો ચાગમે આપવા પડમે'
મહા ચોર આનો મરો ન સગાજવા ચારમેાની
હાથમે મરી છોડી થોટી પહોંરી અર્થા,
પણ ચોરાછને માથે તે તોલો દત્તો, તેથી
હાથ બોઠો પડયા ને ચોરાહ છટકી ગયા

મહિનમમન-કેલપણુ રકમ ધારે અને
તેને કથાથી બે અનેની બાદબાકી કરો તો
બાકી રહેની મખ્યાના આપડોને સરવાળો
હમેશા ક જ આવશે

આ મહિનનામ નામ જુનાઈને આ ગામ-
મા જન્મેલા જીવિયમ સીરના નામને આ-
રખાકિત કરવા તેની પછી તેના મરકાર માઈ
ઝંટનીએ મના પર આથીને પ્રચલિત કરેલ
આથી દુનિવાની વસ્તીનો પાચતો બાન
દિવંગા વસે છે એ તો કાચ ઘણા બજાતા
હશે, પણ દુનિયાના નિરહોરોનો રીંછે બાન
દિવંગા વસે છે એ બોલો જ બજાતા હશે

મિત્રકર્તા અને કાન્સમા વહેની હેન
નદી દુનિયાબરની નદીઆગા સોથી વેગથી
ગ્રેવાક બાગમા તો તે કલાઈ ૪૦ માઈ-
લને વેગે વહે છે

ગોરા ને હાથી બોખાયા જો છે, કવરો
અર્ધ નદીન જ રહે છે, માપ ને માહવાની
આ બો ખુદલી પરતુ ગિર રાખીને બિદા લે છે

મેટમિલન આ હાઈડ્રો 'દેહનુ' નેટલ
ખર્ચ કરે છે તેવળા ખર્ચમા દિવંગાનની પ્રા-
નિક મરકારોને મા વચ મરકારતુ કહીનોને
આપવામા આવતુ કોનેજન ખર્ચ 'ખર્ચ વરમ
ભવીની'એ નેહતા પેસા વડે (દરિદ્રજનવધુ)

સાબરવિચય

શાલિધાન-ચોખા, ધડ, જર, મકાઈ,
બાન્દી, જુવાર વગેરે એકલ ધાન્ડા માટે
સરૂત બાપામા આ ગળ્ફ વપરાય છે

દિવંગાધાન-એ કુદિયાવાળા-ચણા,
વાલ, વટાળા, અડદ, ગમ, ચોલા વગેરે
કરોળ ધાન્ડો માટે સરૂતગર આ સાબ છે

હાઈડ્રોજન ઝંસની મેટને ફર ચારમગ્ય
વવાખ પાઈન્ટના ફળાજીથી છોટવામા આવે
તો તે ડગ્ય બદા પોલાના પતરામા પળ
આરપાર માણુ પાડી શકે

ટમારા પહેલા ઝેરી મનાતા એ વહેગને
ન નાજુકારના ટમારાનો પ્રથમ આખાફ કરી
એક આરોગ્યવર્ધક શાકભાજી દુનિયાને તેની
મેટ ધરનાર મિથેલ કેલિમ કોવે હોના દોહ-
દાય પર ન્યૂઝેઈમા તેનો મગરજાતલ છે

ઝોપિટોની શોષ હ 1૭૫૭મા રેવિટ બુ-
સનેથે અંમરિકામા કરી

અગ્રહ કેટલીના અનર્થ

કડુ-એક વનસ્પતિ ન્યોરધિ
કડુ-નોળ પાળેલો ધાતુનો સજીવો
કૂચી-કૂચી . . . કૂચી-ચાવી, કપાય
આવડે-જપતુ. . . આમળુ-આખળી

પર-માસ જ્યારેતોવા કેટલો માપ. પળ-અળુ
—રણુ બજાલાય શોહ

હામખર્ચ (જગની)મા રાં જાન્દરે હ
૧૯૯૭મા કોંગ્રેસની શોષ કરી

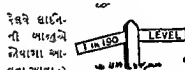

દેગદેગના સિરવેચ-આરબનો

એ દાગમા મરમ માનના પડી સાથે છત
મબાળી રીયાસામા કેપી મરકલ છે,
બજાનારાઓનેઅનની'કરી 'ટોપી'નીશો'
આગીર્વાં રૂપ જાનશે ગામામ મરકલ બા
મેમે તેની ટોપી પર છરીના સળિયા બેરેર
દોષ છે નેહપચી નીચે આવની ચામડાન
પડી વડે તે મજાનીથી પકડાઈ રહ છે

ઝોટ્રેવિયા પર પહેલવહેલો પત્ર મૂકના
ગોરિટામસલ હર હોના ૧૯૨૨મા અન્ટ્રેલિ
આની પશ્ચિમના એક યાત્રુ પર ને જોરલેલો

માખુસની હોન્ડી પરી બરાક ને કૂચે ત્યાં
લગભગ કૂચોલ કેવડી માથ છે, અને લગ
આવી કદને સમાવાય છે ત્યાર બેન આગ
ને વડી બની નવ્ય છે

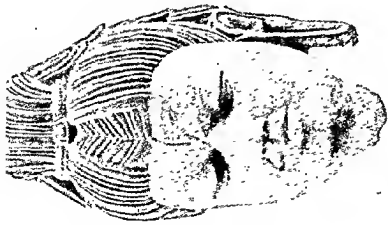
ફેલે હાઈન-
ની બાજુએ
જોવામા આ-
વતા આવા જ
પાટિમા ફેલે હાઈનની સપાટી દર્શાવવા
મરકલ દોષ છે તેમા એ હામખાનો એકલેવર
બનાવતો દોષ છે, ન્યારે બીજે જથ્થો અમર
નીશો હોય છે ને એ કિમાની હાઈનનુ યદાજુ
—દોખાવ ફેલે છે કપરના ચિત્રમા કે રો
દાળ દર્શાવતા હાથમાંના આકારોને અર્થ ને
ધાય છે કે હવે આખની જગની ૧૯૦ કૂટ ૧
કૂટ દોખાવવાળી છે

નેપાળમાથી કામી નદી બિહારમાં જોવ
છે ત્યા તે એક મ હવેનો એટ બનાવી વાર-
વાર પૂર્વમાથી પશ્ચિમમાં અને પશ્ચિમમાથી
પૂર્વમા પોતાનો પ્રવાહ બદલે છે

કાનળના બારમેાગા અગ કેટલો પાનમેો
સોનાનો વરણ મઈ મહે છે રા તોવા મો મા-
માથી મિલેલ વગમ ૪૬ ચોરમ કૂચ જવા પર
પામગી સકાય

દિવંગાનના દાસનાવેવાઓપરથીઆ બા
દેગની મળીને મા ૧૧ હબર રતલ દાનની
પેદાશ ઘણ શકે છે કેલોડોરિયા કેવા પેદાશી
દેશ એક એકરે ૮ હબર પોટ દાસ બાપે છે

મેહ (નોકરીના કમેફવારને મવાયો પ-
હતા પમા) —હ,તમે કહી નહીં બોલ્યા હો કે
હમેફવાર —નાહ, પછુ શી શીશી જાન

સે
શિષ્યપ્રતિભાએ
હિંદની અને મિસરની

[illegible]

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વાંગસુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખો: નવચેતન ઓફિસ ૨૫ પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

ચાર્જ ૨૧. ૬૮ અઢદેશમાં ૩૧. ૭ દિવસનાર ૬૨૮૬ નકલની ૦-૧૨-૦

નવચેતન

નૃસિંહ લોજ

જાના રહેવા તથા જમવાનું સુવ્યવસ્થાન

૧૫૭/૭૯ હાલની રોડ હાટ મળે

ટાંગરેનું બાલામૃત

છાકરાઓને માટે ઘણું પોષ્ટિક બોચક છે.

એ નળાઈ અને તંત્રાઓનાં
બાળકોને સાબળ કરે છે.

મે. દગડોબા ઍન્ડ કંપની

રામેશ્વર ચૌક • પૂના ૨

દરેક પ્રકારના વિદ્યાચતી

તેમજ દેશી શાકભાજી અને

ફૂલગ્રાડોના વેપારો.

★

તમામ જાતના બળીના દેશમના

બાપાનના ગણદ્વારક, સ્વેટર્સ,

બુલીબુલી ડીઝાઈનના કોટોવાળાં અફેદ

દેશથી ફમાલ તેમજ કપડાં ટોપી

વગેરે ઍફર પ્રમાણે વેળાસર અને

મધ્યમ દામથી મળી શકશે.

કુમાર કાર્યાલયનાં કલાત્મક પ્રકાશનો

અજવાળી

રાત

કિંમત ર-૦-૦

૨૭ પોસ્ટલ

૦-૮-૦

અજંતાના

કલામંડપો

કિંમત ૨-૮-૦

૨૭ પોસ્ટલ

૦-૫-૦

ગુજરાત

કલા-કલાપ

કિંમત ૧-૦-૦

૨૭ પોસ્ટલ

૦-૬-૦

કુમારના

ખાસ અંકો

૧૦૦ અને ૨૦૦

દરેકના ૨-૦-૦

બે સાથે ૩-૮-૦

૨૭ પોસ્ટલ

દરેકનાં ૦-૪-૦

ગુજરાતનું

પાટનગર

અમદાવાદ

કાચુ ૧-૦-૦

પાકુ ૧-૪-૦

૨૭ પોસ્ટલ

૦-૫-૦

ગોવાલાણી

અને

બીજાં વાંતો

કિંમત ૨-૦-૦

૨૭ પોસ્ટલ

૦-૧-૦

સુંદર અજવાળી મિથિલા સમી પદર રસમની સુનંદી વાતાંગિનો આ સમગ્ર અજવાળી રાતની મધુર ચાંદનીની પેઠે, નાના-મોટાં, ગરીબ તનગર, સહેરી માગતન, સોને એકસરળા રસ આપે એવા સર્વમાલી છે. ધરનાં સ્ત્રીઓ કે આધુ મળેલાં મામતન પામુ સમજી શકે એવી મરળ સુખોદ, અને સો વિનોદ પામે એવી ખંચાણુકારક પદર વાતાંગિ, વિવિધરંગી પિંડો અને નાનાં પદર રસમની સમગ્ર સાથે બેરંગી મનપૂત પુષ્પાળા સુદર પુરતકના.

દિલ્લરના આદિત્યમાં આ વિષયનું આટલું ચિત્રમયું ને છતાં આટલું સંગ્રહ આ પહેલું જ પુસ્તક છે. શ્રી સંવિશકર રાવળે સંગ્રહિત અજવાળી કલાની વિમુક્ત સમાધિયત્તા કરીને લેખ, એના પાનાંને રંગમય કરતાં કે ગિરંગી ચિત્રો, તથા આદિત્યપર કુપર છાપેલાં ૧૬ પાનાં બરીને આલેખ્યાં અને ફોટોગ્રાફો, તેમજ પાનેપાને અજવાળાં શોભોનાં રિપાંકનો, આ બધું ધરાવતા આ અર્પણ કલા મયની ગુજરાતી તથા હિંદી બંને આશ્ચર્યજનક મળે છે.

કલાત્મકતા અને સરતાપણમાં અનન્ય એવા ચિત્રસમૃદ્ધ વિશુદ્ધ કલાને અવલોકી સરતા દરે ધરધર પહોંચી કરવાને હેતુ આ પ્રકાશન પાછળ છે. પાંચ અગ્રણી ગુજરાતી કલાકારોનાં ૭ પૃષ્ઠરની સુનંદી ચિત્રોના આ સંગ્રહ, ૧૧૪૬ના માપનાં આટલાં ૫૨, ૬૫ મટિલે તૈયાર ૩૫માં આપવામાં આવ્યો છે. એ રૂપિયામાં આપવાં રીતન ચિત્રો આટલા સ્વચ્છ કાચેબે લઈ આપ્યાં નથી અને તેથી જ તેની બે આશ્ચર્યજનક થઈ ગઈ એવા જ બીજા ૭ ચિત્રોના નવો સંગ્રહ (કલાકાના પાંચીએ) પણ તૈયાર થાય છે.

‘કુમાર’ના આ બંને ખાસ અંકો ગુજરાતના પત્રકારતામાં અનેતબા યુગવર્તી પ્રકાશને મનાયા છે. લઘુપ્રતિષ્ઠા ચિત્રકારો, કવિઓ અને લેખકોની શ્રેણી કૃતિઓથી બરચુક એવા, બીજાં દર્શક કલાત્મક ૩૫મને મટેલા અનુક્રમે ૧૬૦ અને ૧૩૫ પાનાં, પૃષ્ઠરની તથા વિવિધરંગી ૨૦-૨૨ ચિત્રો, ફોટોગ્રાફો, નકશા, આલેખો, વાતાંગિ, નાટકો, લેખો, કાવ્યો, હુકાઓ વગેરે સિંધ, સુંદર અને વિપુલ જ્ઞાનસામગ્રીથી મરિત આ આદિનીય અંકો ધરંગાં કાચમી બોધક સાહિત્ય તરીકે સમૃદ્ધ બોધ્ય છે.

અમદાવાદના બોવન નામથી રચનાના ફોટોગ્રાફો આલ્બમ જે બવનના રચયત્રમાં આશુત્થ કારીવરી તરીકે રચાના પાયા છે, જેણે પશ્ચિમના નામધાન કલામીઓમાં મુખ્ય કર્યાં છે, જેની પ્રસારિત સામગ્રી જગત-ચાનીએ અમદાવાદ આને છે, એ સિવાય અને રચયત્રનાં કાવ્યો સર્માં અમદાવાદનાં મકાનોનું આ આલ્બમ દરેક ગુજરાતીના ધરમાં હોડુ બેઠે છે. દરેક ચિત્ર નીચે ઐતિહાસિક અને લાતિયુક માહિતી આપતી નેવ તથા શ્રી રતનમણિરાવ બીમરાવ જેવા વિદ્વાને લખેલા, અમદાવાદની ચડતી પડતી ને વિકાસ વર્ણવતા વિદ્વાનમય નિબંધ સાથે

ગુજરાતના રાજ્યાત્મક નવલિકા-લેખકોમાં જે ગોશરામા પ્રધાન રયા તે ‘અવવાનિલ’ની રસનીતરતી ખાવીસ વાતાંગિ—જેમાં દસ ગર્ભાના દામ્યની અને બાર મન પ્રભુપતી છે ‘ગોળમટાળ રમી’ના નામથી કલાકારકાઓમાં અને ‘ગોવાલાણી’ની વાતાંગિ પ્રભુકાઓમાં નામના રોળવતાર અને રોતાનાં મુલ્ય પછીથી વધુ મસકરે જનનાર જે લેખકોના આ સમગ્ર ગુજરાતના અખીતા કલાકારોનાં બેરંગી ચિત્રોથી વધુ સુંદર બન્યા છે.

કુમાર કાર્યાલય • ૧૪૫૪ રાયપુર • અમદાવાદ • તથા બધા બાણીતા બુકસેલરો

રંગ ને રેખામાં કુમારભર્યું કવિત્વ વહાવનાર

કલાકાર શ્રી રસિકલાલ પરીખને વિનિમોહન

અભિનવ ચિત્રસંગ્રહ

૨૧ રંગચિત્રો અને

૩૪ સાદાં ચિત્રો મળી

કુલ ૫૫ ચિત્રો

માત્ર ત્રણ રૂપિયામાં

એ

માં ઝાંઘલ અને વોટરકલર, પેન્સલ અને પેન-એન્ડ ઇંક રંગે, સ્ટેપલ વર્ક, વૂડકટ, સોફ્ટ-ગ્રાઇન્ડેચ, આદિ યોગની કલમ અને પીછીનો કસળ દર્શાવતા ગદ્યાન પ્રકારના નમૂના છે. ગદ્યા ચીત્રે ચુનહી છે, અને ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કલાના શોખીનો માટે અમૂલ્ય સંગ્રહ છે. કિંમત ત્રણ રૂપિયા. રજિ. સાથે પોસ્ટેજ ખર્ચ ૦-૬-૦. કુમાર કાર્યાલય ૧૪૫૪ રાયપુર અમદાવાદ

કનુ દેસાઈનાં રંગચિત્રોનાં

એ લોકપ્રિય આલ્પમે

નૃત્યરેખા

પ્રસંગતા અને હૃદયસ્પર્શી વિવિધ દૃશ્યભાવોને રંગભરી રેખાવલિ-
માં ભૂલે કરતા આઠ રંગ ચિત્રો
(બીજી આવૃત્તિ)

રંગલહરી

મધુરની લઠડે જીવનને રંગમય
કરતા, રંગી પુરાવટ ને રેખા-
ની પ્રવાહિણીઓ આઠ ચિત્રો
(બીજી આવૃત્તિ)

ઉપરાઉપર આવૃત્તિઓ
થાય છે એ જ એની લોક-
પ્રિયતાની મોટી સાબિતી છે.

ફરકનો દોઢ રૂપિયા

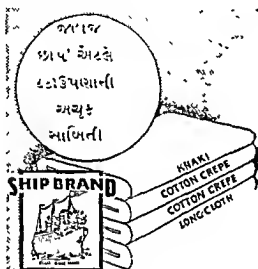
પોસ્ટેજ વગર

કુમાર કાર્યાલય રાયપુર અમદાવાદ

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS

મર્મા, સીલોન અને દેશ પરદેશમાં લોકપ્રિય

: કાનુકે :

- ૧ તે સ્વદેશી છે.
- ૨ પાકા રંગના છે.
- ૩ ટકાઉ છે.
- ૪ સર્વોત્કૃષ્ટ છે.
- ૫ મૂલ્યમાં સસ્તા છે.

★

કોટનક્રેપ, લોંગક્લોથ, પોપ્લીન્સ, શર્ટીંગ, ખાકીડ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને પધરીક્લોથ્સ, સફેદ ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન
ડ્રીલ્સ, પ્લેયુ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસુટીઝ, કેસમેન્ટ ક્લોથ્સ,
શીટીંગ ક્લોથ્સ, ટેમ્પલ ક્લોથ્સ, ટૉવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખાવા પ્રદુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ.

હેડ ઓફિસ

કચ્છ આણંદવાલીયા - અમલસર
સાખાઓ

ચંદ્રચાંદ શુ. જી. મોરેદ મુંબઈ ફલકના - દિલ્લી લાહોર - ગુવા

विवेकीकालनां नागरिकोनुपत्र

111

२२४
ऑगस्ट १९४८

: रविशंकर भ. रावण ★ संपादक : अयुभाई रावत

लानोकर, श्रीमती रति पिट्ट

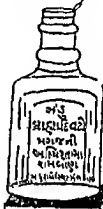
મગજની શાંતિ આંધનાર

સાચી સાંકળ

ઝંડુ

પ્રાહુમ્યાદિવટી

TRADE

MARK

હિસ્ટીરિયામાં

ઘેલછામાં

મગજની અવ્યવસ્થામાં તેમજ

મગજની નબળાઈમાં અકસીર દવા

અચૂક વાપરો!

૨૫ ટીકડીની બાટલીના રૂ. એક

૧૦૦ ટીકડીની બાટલીના રૂ. ત્રણ

કારખાનું

અમીની રોડ

મુબાઈ-૨૩

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - મેસર્સ બોગીલાલ અધર્સ - ગાંધીરોડ

કુશન : ભવની

ગાંધીનગરની

મુબાઈ ૨

ઝાંડુર આપની વખતે, બહેરબાજર 'કુશન'ના વાચી લેવી એક સલાહ છે

રવ. મહાદેવભાઈ

છેલ્લા પચીસ વર્ષથી મહાત્મા નાધીછના અતેવાસી, તેમના જન્મ ગૃહાધિકારના તેમના રહસ્યગર્ભી, અને તેમના સિદ્ધાન્તો તમા વિચારોનું રહસ્ય સમજાવનારું તમા પ્રચારનારે વિરલ અને અકલિપ્યની પુરુષો પૈકીના મુખ્ય શ્રી ગાંધીજી હરિબાહુ દેશાઈનું, ગઈ તા ૧૫ મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૨ ને રાત્રિનારે અવધે ૮૪૦ વાગ્યે હૃદય યથા પડવાથી કારાવાસમાં અવસાન થયું. 'મહાદેવભાઈ' તરીકેના એ વિચારવિચિત્ર અને પાનબર્ષી નાગર્ભી દેશા આપાના હૃદયમાં મિહાગણ્યું અનિત્ય વ્યગ્રવતાર મહાત્માછના એ એવી પોતાના વિચિત્ર રચનાને હોયે ગાંધીત્વાછના જેવલા જ જનનબાળીતા પણ હતી, ને જનતમરના પત્રકારો, વિચારકો તથા રાજકારણી પુરુષો આગના સેવકની અનિત્યનું મધુર આશ્વ પોતાની સાથે લઈ ગયા છે. આપણે પણ હવે માત્ર એક રમરણુ જ સામ્યપાત્ર રહી.

સુરત જિલ્લાના બોલપાટ તાલુકાના દિ-હેણ નામના તેમના અનામિતપ્રાણીએ એમના જન્મ ૧૮૬૨ના બનુઆરીની પહેલી તારી-એ થયા હતા. એમના પિતા હરિબાહુ મુર-ભાઈ દેસાઈ કેળવણીખ્યાલામાં હતા અભ્યાસ કાળથી જ તેમની જુદી કામગીરીને કોમળું છેક હોંસેળના છેલ્લા વર્ષે સુધી રોકાઈ રહીશો મેળવી હતી, અને હંતના અમેજી તથા સુલતાની કપરના બનાવો તેમજ મરાઠી બાપાનું પણ જ્ઞાન ધરાવતા હોવાથી બી એ થયા આજ તરત જ તેમને મેકેટેરિયોના મેરિટોરિયન-સાઈન્ટોલોજીની સાંક્રિષ્ટમાં જોવા મળી હતી. એ કામગીરીની સાંક્રિષ્ટમાં કાય-તાના અભ્યાસ કરીને તે કૌશલ્યથી થયા અને પછી ગોઠરી છોડી અભ્યાસાદગ્ય વિષેકે વર્ષે વક્રીકાત કરીને સરકારના મેન્-ઓપરેટિવ એસાયંટીઓના આવામાં હત્યેકર તરીકે દોરણા, અથા મોગજનવાના પ્રમુખ સાંક્રિ-ફાન તેમજ મેળવ્યું અંધારાના ૧૯૧૬માં મહાત્મા ગાંધીજીનાં કાંદિશી આવ્યા તેમના સિદ્ધાન્તોથી આપણે તે પોતાની કઈવત આશાઓ આપની ગોઠરી છોડી તેમના આ-શયમાં જોડાયા અને તેમના અતેવાસી બ-ન્યા. ત્યાર પછીનું તેમનું જીવન ગાંધી-ત્વાછના જીવનની સાંક્રિષ્ટમાં જ વહેતું રહ્યું હોઈ દેગબરની જનતા તેથી પરિચિત છે. છેક તરણુ વયથી તે સાહિત્યનારહસ્યોને અભ્યાસી હતા. સુરત જિલ્લાના કોલકાગિ અર્જનવાગતના બનુઆની 'અનુભવચાળી'ના અંધાદનથી ગાંધીને સ્વિચર થયાનું સાચાના 'નિર્વાના' નાટક જેની કત્તમ રજીસના એક

રવ. મહાદેવભાઈ (નકલ બસીસાલ વર્મા-હરિપુરા ગાંધીઅભા વખતે)

સાહિત્યક્રમ અનુષ્ઠાન મુખીની એમની જ્યોત્સિક દુર્ગેશા એમની સાહિત્યક્રમની સાક્ષી પૂરે છે મહાત્માછની શુભચની 'આ-ત્મકથા'ને અંગ્રેજીમાં હતાગનાર અને બલ-બલા અભ્યાસીને પણ સમજાવતા મુખીનાં એ આ શોર્સના 'On Compromise' એવા કથને 'સત્યાગ્રહની મર્યાદા'ના નામથી સુ-લતાગુજર તીર્થાં કોટારનાર એકદમનીગરિ-અર્જેક હતી સરજ અને પ્રચારી હતા પ્રાચ-દિક મધુરવચાળી એમની મેલીથી કથે ગુજ-રાની અનુભવ છે? કલમકથ તે નેમ્બો અથા જ હતા; અને 'નવજીવન', 'વન કલિયા' તથા 'હરિજન'ના પાનાઓ પર રમી રહેલી તેમની કલમ પાછળ છે કલિયા હાથ અને તેમની જુદી જુદી ફર્ટાન ગુવ તેમ્બે એક મેન-નિજમે સત્તગીવપત્રકારનીમે તેમને આન-ધીર્મ ક્યાં હતા. દેગબરદેશના સાહિત્યનું તેમનું પાનન પાનુ વિગાળ હતુ અને જનન-સાહિત્યની અનુભવનુભિત તમા વિચારોથી તેમના મુખવિચિત્ર રહેવા ગાંધીત્વાછના અતેવાસી તથા રહસ્ય-

ગંથી તરીકે નાધીછની વિરાહ પ્રજ્વલિઓને અનેતા સંવચનઅવદોરોબોર તેમનાજીવન-તેમના તત્ત્વજ્ઞાનથી માંડીને દૈનિકી શુદ્ધપ્ર-તિષ્ઠા સુધીની અનેક ગર્ભાંગિયા અને મહા-સમાધાનો આવી જતા એમની મનિષ્યા અને નિષ્ઠા જોઈને ગાંધીજી એમને કલ્પી થે વાર મહત્વની પાઠાપોટાનાં નાનુક કમે-આ પણ પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે મોકલતા. અથા નાધીછના જીવન દેહ જન્વા એ ગાંધી-દેવભાઈના આકાશ અનુસાનથી ગાંધીછને જે આપાર જેક અને બોટ જણાવા દશે તેની કલપના નથી થઈ ગઈ દેશમાં પાનુ એમની જોઈ એતિહાસિક અનુભવો 'સીરોની બર્જિ' જેવી અનન્ય ગાંધીજી પ્રત્યેની ભક્તિથી એમણે પોતાનું જીવન-સરંજ એમને ધરી હોયુ હતુ ને પોતે એમ-નામાં જ બંધે સમગ્ર થયા હતા જીવિતની સમ્બેસાનુ અવસર-સાધનાના તપમાં વિરહી-તરીને દેશાધાર્યના આરસિયા કપર સુખરની માનક વગાઈ ગયેલા એમના જીવનની માત્ર ગદ્યક જ દવે રહી છે

ગામડાની કુવચ્છ

ચિત્રકાર: ચન્દ્રશંકર ત્રિવેદી

ઓગસ્ટ - ૧૯૪૨

પંથ દેને !

આપને મારગ, આપને મારગ,
આપને મારગ ભાઈ!

પંડ પોતાનો લોકને કાળે હોમનારાને

આપને મારગ ભાઈ!

નીરવતાને પોષથે બેસી વગડા ને વેગન,
ખડાડ કાડીને રમતાં આવે ઝરણાંનાં જો માન:

એને તું આપને તારાં તાન!

પ્રેમસમુદર બેટવા જતી છલકાવીને તીર,
લાખ તુકાનો લઈને આવે નદીયુંનાં જો નીર:

એને તું આપને મારગ ધીર!

ગિન્દગાનીના લોહ કુદોડો વીંઝતો જતો બાઈ,
કુરુયાનીમાં રાશ્વતારાનાં ગીત તું કોને બાઈ:

એવાંની આંખમાં લેને - હાઈ!

સોને આપને મારગ જેને ડુંચે કાચ ભલાઈ,
માનવના મનના દવ બાળે માનવની વનરાઈ

એને એક ના'પને મારગ બાઈ!

બહે વાય આખરની સરખાઈ!

આપને મારગ, આપને મારગ, આપને મારગ, બાઈ!

વેણીબાઈ જ. પુરોહિત

દીવાદાંડી

• નિમ્ન •

દિમાંધું રૂપ ન આજ ધારવું:
ને પૂરકેતુ જાની આજ મારે
નહીં નહીં પૂછડીઓ કલાજવી!
કે ના જાની દીપક યાગ-પૂજને
મારે જલું કોઈક દેવમંદિરે.
નહીં જાની કોટિયું મોખજાગાં
ઝરીજનાં રૂંપડલાં કલજમાં.

આકાશ મારે ફર એક જમતી:
મનુજના જીવનમાં જાની કે!
દાંડી દીવાની દિન દિન બાળવું
અપમાન મારે ચીંધી વાટ સીધી.

બસેલ કે માર્ગ તણા પધિદને
ચિતાવવા હું છુજ તેજ પાપકું
કાઠ ન્યાં કીપ તણી રવમુખમાં
લેવા મથે દોડલીને જ કોઈલી
ત્યાં માલતું તેજ જાગેડ પાપલી
ચકું બહું દીપક દાંડી દેડા.

પડ્યા ઢરી પત્થર ન્યાં વૃટલ કે
સ્વપ્ન ભેટ વિલિંગાદ્ય ન્યાં, હું
ત્યાં ચેતવી સુજ સરીરદીવડા
પ્રસંગના પુજ જયે જ ગાજતું
સિતિજની કોર જાની તદા તો
પ્રસારીને તેજ અગ્રાજ માતું
શય અને દમિ અનુભવું હું.
ને ભોગિયો માર્ગચેલેલો કે
જાની મણું હું નિજ પાન્ય ભવને

લલિત ગિ. ભટ્ટ

ભરતીઓટ

• તોટક •

દિનરાત ક્યાં બાહુ કલેશ કહે,
જન ભરી મથો નિજ મન વિષે,
અસોસ નિસાસ પછી વડું છડ
“જુક ભીતક રોં વણુ જનને”

દસરું ૧૩રું સમગ્રજ નમી,
મનમાન દોષ પણુ વાહ નમી;
પછી અતર એક અવાજ કહે,
અહુ ગ્લાનિ નિહાણ તદાં સરની,
“અનિ નામ પછી પલ્લે ધરતી
ભરતી પછી ઓટ પછી ભરતી.”

તનસુખ ભટ્ટ

આવતી કાકનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

આંખો બરી બરી પીધો રસ રૂપનો એ
ને ને વંધો નવનના જલમાં વધો તો
(ને એજ માત્ર તમને સહને જણાયું)

હરિશ્ચન્દ્ર ભટ્ટ

મારી નજરે

ઉત્તર ભારતનાં કલાકેન્દ્રો-
ની તંત્રીની સરેકારેયાનામાં
આ સાથેના નકરામાંની યેની
લીટીની રેખાએરેખાએ કરેલી
રાશ્ત્રિનિલેલન, કલકત્તા, શ્રવેશ,
નાલ્દા, પટણાને બનાવેમની મુ-
લાકાતો પછી આગળનો હપ્તો.

પાસંઘ ટ્રેન મનરથી પહોં લખનોના ચારવાખ રહેસન થા આની પહોંથી ત્યાંદે રહેસને આને લેવા ફેઈ પહોં હાનર હોય તેવા સમય નહોતો, શ્રી કૃષ્ણ વસ્ત્રજ દિવેની ઝને એક કાંડે લખ્યુ હન, પહોં તેમા અંમ ટ્રેનના સામય લખી રાંકયા નહોતા તેમા મ્હેસનની પાસે જ રહે છે એવી માહિતી બનારસથી મેળવી થીથી હતી લખનોનુ ચારવાખ મ્હેસન આની હિંદુસ્તાનમા તેની સુફર હીમારતને થીયે પ્રખ્યાત છે મુગાહના સેન્ટ્રલ મ્હેસન નેટવર્ક ને વિતાળ એ રહેસન મુસાફરની આખા દિવે છે મનરેા પાસે સાગલ કપડાની અમે નિશાની પ્રમાણે અવધ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ પાસે પહોંઆ, ત્યાં દરવાખના ઓરવા ઉપર જ એ પ્રેસના મુલ્ય મેનેજર બેમા હતા દિવેની ઝનુ નામ પડતા જ કહે 'આરો, હુ તમારી સાથે આવુ છુ' પ્રેસની સામેની નજીયા માહાનીના નવા બ્લોક પડેલા છે, ત્યાં લખનોના મન્યમ વર્ગના પરેશી સરકારી મોહરો અને સરકારી વર્ગના કુટુંબી વસેવા છે એક નાની મોહરો છે જ્યાં અમે આટકયા, અને આમારા પયદરેએ અવાજ થી મોટીયે કૃષ્ણ વસ્ત્રજ એ પોને જ દોર કંડાડ્યુ કૃષ્ણ વસ્ત્રજ દિવે હી

● 'વિશ્વભારતી' નામનો દિવિ સ્નાનકાપ એનની હેખરેખ અને સપા-
દન નીચે ચાલુ પ્રકાશન રૂપે અવધ શિલિન ચેસ તરફથી નિયમિત-
પણે જહાર પડે છે આ કામથી યુ પી (યુગ પ્રતિદિ)ના તેમનુ
નમ્ર ભાવિત છે પરંતુ સદી સદયોને તેમજે સુખ તેમુકાઈના
નવીતા (દહા મીને કામ્યાત) દિવિ કવિ પ્રતિદિ (સમચર દિવિને)ને
લવેને છે એવેા કવિના મેટા બાઈ માય માનવાના રહીસ હતા
અવ્યાસ માટે અસ્તાહાવાયુનિવર્તિની કોઈજગા બહુવા આવેલા
ત્યારથી યુ પી ના વિદ્વાનો, પ્રોફેસરો વગેરેના ગાદ સસર્ગના આ-
વ્યા અને શિક્ષણના ફેવગા ત્યાજ ખૂંચી ગયા એગના જ છાયા-
રૂપ નીચે કવિ પ્રતિદિનું શિક્ષણ વિકસ્યુ અને દિવિ સાહિત્યના કલ્યા
સરકાર એને મળ્યા એમ કહીએ છીએ તે આઈંદુ નવી અલગાહાકા અને
લખનીની વિજાપીકોના પીઠે વિદ્વાનોનો ગાદ સસર્ગ સાધી કૃષ્ણ-
વક્ત્રગત પોતાના સાહિત્યપ્રેમને અખર સરસ્વતી-કપાસનાપી વન-
ગળ રાખી સક્યા છે, એટલુ જ નહિ પરંતુ 'વિશ્વભારતી' સ્નાનકાપ
દ્વારા તેને વધુ વ્યાપક કેત્રગા વહેવડાળ્યો છે એવેા કારત તે
પ્રધેા કવીને કમિત્ર-પ્રોફેસરોના સહાયકથી સ્વગના કલે સસર અને
સુખખૂં મ્યાન મેળવી સક્યા હતાં. પણ મતવત્રતા અને સિદ્ધાંતોનો
એજ આપનો પરે એજ કસા નહિ રવાનુ દંડ વત લઈ પોતાના કાર્ય-

લખનૌના અમારા ચક્રમાન,
દિની સ્પષ્ટિય તથા સરખાર-
મરઘોમા લખખતિય, દિની
જ્ઞાન કોય 'વિચારની'ના
સપાદક, અને સીનેગાખ્યાત
દવિ 'પ્રીય'ના મોક્ષમાઈ
શી કમલવદન દિવેદી

જેવળા આંકડા પૂન ૫૨ એ ગ-
 નેત રથા છે ચોતાના નાનકડા
 બ્લેકના દાર ઉપર, જે મન્દ્રે
 ૫૨ ભિતરા સામાન લઈ આવી
 ઠેઠા આંતરિકીએને એકને તે જરા વાર તે અચર્યા પાઠ્યા, પણ નાન-
 કડા કુતરત કમખા આવી એકી પડયા પહેલા ખજાર આપેલી તે વા-
 યદારી દસખા દિવસ એવે મોડા પડયા, એટલે તે તે આરા ઠાકી
 બેઠા હતા, અને બનારમન પુન પહેામ્યુ નહોત. એ તે નાંલે ધરની
 દ્વરે આવી પહેાયા દોઈએ એમ જ લાગ્યું પારે મું કરડું, દેમ
 કરડ, કયા જડું, કેને મળડું, તેની ચર્ચા હું કરને. દુનો ત્યા તેગમે
 કહ્યું, 'અણ જે સળ જડ઼ આપ ઠાડ દીછમે, મેરેકા હી આપમ પડા
 સમજ લે' અમને આ, એવા વનેરેયા ઠાકી તેજા એક કલાકે
 આવી બહાર કાઢી આપ્યા, નહોત વખતમા અંગણે સદરના મિત્રને
 ચિઠ્ઠીએ લખી નાખી, ટેકીકાન કરી રીધા અને જે ગુદમથોને પુ
 મળવાનો દુનો તેગમે મળવાના સમય નબી કરી નાખ્યા. લખનોમા
 કથા, વિશાન, પુરાતલ વગેરે વિષયોના નિખ્યાન જમખમિક પુરક
 વસેયા છે વખતપતિવાસના નિખ્યાત થા સહાની, પુરાતલના
 આંકિદોની નેચા શી ચાસુદેવચરણ અજવાલ અને મુનિવિરિંદીની
 અનેક સાખાઓના ભગીતા વિદોનોની નામાવલિ તેંગા બોલી મવા
 જમવાનું વેવાર થાય એટલામા અને લખનોનું મુદ્રિયમા નેજાનું અને
 સરકારી આદેશ લખની મુકાકાત પતાવી દેવાનું દેવાનું કસામતિદ-
 સાને એક રચે કથાકથો લખનોની વખી થોડી છે, પણ વસાદન-
 ને વિસ્તાર બંદુ મોઠા છે ત્યાના રેતાલોની સફાઈ અને મકનોની
 ચોખા આખા ઇદમ્તાનમા પ્રસિદ્ધ છે

લખનૌ રૂઝિયાત

● લખનૌ મ્યુઝિયમમાં સંપરાભેતું પ્રાચીન સિંહનું મથુરાથી ખીંચે

નજરે આવે એવું છે. ભૂતા નવાબી મહાનેનો હપથોમ મુજિબગા મારિ બધાનેસતો થયો છે આજે તો મુજિબગા મહાને સમજાવેલો વચ્ચો છે કે તેની બે સાખાઓ કરવી પડી છે, તેના પ્રધાન અધિકારી શ્રી વામુદેવસારણુ અપ્રવા-લજ પ્રથમ મધુરા મુજિબગાના કુ-રેર દલા અને મધુરાનું હાલનું પ્રખ્યાત મુજિબગા તેમના જ હાથે, ગેઠવાણું છે. મિલ્ક કમરાન પુરાણુ, સિકાઓનું જ્ઞાન ધરાવતા વિરમ પુરુષોમાંના તેઓ એક છે પરંતુ એમના જ્ઞાન અને કા-જિને વધારે શીખાવનાર તો તેમનું પરમ આત્મિક શિક્ષક છે, એ માત્ર, મિર નેમવાળી દુબલી-પાતળી ભૂતિને ક્યાંક એકાગ્ર મળે તો અખરે ન પડે કે તેઓ અધિકારી હશે પણ અખરે નેમના પાત્રપ્રવાહ સાથે શાય ત્યારેકાદી જ વારગા શુભલાભક વિવિધ માહિ-તીઓના ક્યારેકથી તમને મળ્યુંનું જાણી જાય. અપ્રત્યક્ષ રૂપે અમે એકબીજાને પિછાનતા હતા મધુરાનિવાસી મારા મિત્ર શ્રી રાધેશ્યામક દિવેશીએ મને તેમની બધી વાતો કહેલી, તેમણે મારા અમરતાના પુસ્તક હપર ખૂબ આશીર્વાદ પ્રસાદિત. આજે તેમને મળવાની ધન્યભક્ષ પ્રાર્થ થતા હું મ-ધુરાની સાક્ષતા અનુભવતો હતા મુજિબગા જતા આવતા ટોચાને બીધી અને તેમના ખટનું બારણું ઉપાડી દાખલ થવા તે વખતે તેઓ નવા આવેલા સિકાઓ તપાસવાગા મરાયક હતા, પણ કૃષ્ણવદલકાએ પાસે જઈ ધીરેથી કંઈક હજી એટલે તરત કાગ પડ્યું મૂંઝી બાવાવેસગા આગળ વધી દેશી રીતે અચળ, એવા પરિતપ્ત અભિવિ માટે વિવેકવાચી હશે તે તેમને મારે ચાલતિલક અનુભવ, પણ તેની યોગ્યતા/મારમાં સિદ્ધ ક-રવાની મને કોઈ હતી. થોડી પળો પૂર્વમરજોરને મારા પ્રધાનની ક-ષીકગા/મળા તેમણે મને સિદ્ધ-ગિજાનુ નેવાનું કહ્યું, અને તેમના હાથ નીચે ત્યા રહેલા અધિકારી શ્રી કપાધ્યાય વિષે પ્રગણપૂર્વક કહ્યું કે એ મિદપવિષાલ એમની સોળતમા ભેરો ત્યારે જ મળ પડશે ફરી રાતે તેમના ઘર પર મળવાનું કરાવી પ્રજ્ઞા પડવા અને નજીક ખીલ મળતમગા/સિદ્ધસમૃદ્ધ હતા ત્યા નવા લખનીયા સમૃદ્ધ સમાજનાર શ્રી કપાધ્યાય તાલ જ નવા ખાતામાં લેકાઓના છે પોતે એમ ક-હવાના છે અને આ વિષયમાં જોતમેતુ અનેકા એક હવ્ય શ્રેણીના સાહિત્યકાર પણ છે.

ખબરદાર! ત્યાંજ રહેજે

સમગ્ર ચિત્રાવલિ—(૬) શુદ્ધિનો અત્યાચાર

ધાર્મિક ગુણોના અપાયાદે માનવધર્મને કેટલી બળકરીતે કપાતી હોય છે તેનું જ્ઞાન હિંદુ સમાજમાં જિન્દગિલિન થવા જ રહે છે પૂર્વજાનની કોઈ કેવલાવના કે દુરુચનાવંદે કાળો માનવ-બુદ્ધિને સુજોના સુજોની-માગરિતના સર્વસાધારણુ કમોશી પણ વચિત ફરી તીષા છે તેમની ગેવાઓ સમાજને અનેકરીતે અનિવાર્ય બની ચૂકી છે છતાં ગાય, કુતરો કે ગવેડાને તમાજના રવાની કેટલી દુર છે તેટલી હજી પણ તેમને રાજનાર કમોશિનો દેશ તેમની હપર તાફેલા તેવા જ રહે છે, તેમની દુભાવેલી અપમાનિત હાલતમા અસહાય બની તેઓ બીચારા મૂંઝે મોંઝે ચાલનારો, સંકેત કરી રહે છે આ સ્થિતિમાં ધર્મની વિરોધતા કરનારાઓના થશે, આરાધના કે અર્ચો ક્યા ઉધરને પહોંચતા હશે ?

તેમણે પ્રાચીન સુપ્રસિદ્ધ ભૂતિઓના કલાવિધાનની યોગ્ય કમર અને જ્ઞાન આપની કેટલીક કથાઓ લખી છે, જે તમને આગમાં પ્રદ કહેલી છે મુજિબગા આજે કોઈ બુદ્ધિ પડેલી એ કથાકૃતિઓ કે સમયમાં નિર્મોહ પામી તે વખતે તેના સર્વક કલાકારને તે કેવા સંતોષપ્રદ હશે આપની હશે, શોધિને તે જોતાં કેવા આનંદ થતો હશે, એ કલાકારના અપ્રત્યક્ષરો તેને કેમ વધાવતા હશે, તેનાં તત્કાલીન કાલ્પનિક કલાકારો, તે સમયનું વાતાવરણમાં અદ્ય કરતા મનોહર

દેક પ્રસંગે રચીને તેમણે તેમા આપ્યા છે. એવા સુસખ અને સુચિત્ત પુરુષના સગમા લખનીની શિક્ષપ્રતિભાઓ એવા વખતને શુભાર સુવાદી જવા હાથે આ મુર્તિઓનું રચાન દેશની કલારાજાઓમા ઠોપુ થઈ, તેના યોગ્ય ફોટોગ્રાફો કે પ્રતિકૃતિઓ દ્વારા તેનું નવપ્રતિષ્ઠાપન કરતુ એજીએ, એવાએવા વિચારો જ કરતો હતો ત્યા યજ્ઞમાને યાદ આપ્યું કે હજુ તો સરકારી કળારાજા એવી બાજી છે, અને પાકરાણામા મોડું ન થયુ એજીએ !

લખનોની આર્ટ-સ્કૂલ

● લખનીની ભણીની મુશ્કેલીઓ આર્ટસ એન્ડ કોમ્પોઝિશનની ગયાપનામા ગુજરાતના એત્રણ વિદ્યોનેઓ અગ્ર ભાગ છે. સ્વ વિનાયક નદશંકર મહેતા, સ્વ શિવલાલ પાનાચંદ ગાહ અને શ્રી નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા જેવા ગુજરાતી સિવિલિયનના પ્રધાસથી આ કળારાજા અસ્તિત્વમા આવી છે, અને પ્રથમથી જ તેનું નિયમિત હિંદી અધિકારીને હાથ ઢોવાથી તેના પહેલા પ્રિન્સિપાલ શ્રી અસીત-કુમાર દાહદાર નિમાયા છે. શ્રી અવનીન્દ્રનાથ રામેરે હિંદી કલાનું એ અભ્યુદયાન કર્યું તેની પ્રજાજ સાક્ષી રૂપ એ સાળા બની રી છે અને ત્યાથી ઘણા સુપ્રસિદ્ધ કલાકારો બહાર પડ્યા છે એ સાળાના અધ્યાપકો પણ નિષ્ણાત અને પ્રસિદ્ધ કલાકારો છે એક જ સાળામા વિશેષ વ્યક્તિત્વવાળા ઘણા માણસો ને કયા રૂપ ઢોવા તો તે લખની આર્ટ સ્કૂલમા છે એ સાળાના હેડમાસ્ટર શ્રી વીરેશ્વર સેન પ્રખર કલાવિન અને નિર્માતા છે શ્રી એલ એમ સેન ચિત્રવિભાગમા પાશ્ચિમાર્ય તાકીમ પામેલા નિષ્ણાત છે એ જ પ્રમાણે સિંધુવિભાગમા પણ યુરોપની કલાપોષમા પાર બીતરેલા વિશ્વારો છે ચૈત્રીબાઈ ત્યા જ્ય વસેલા ગુજરાતી નાગર કુટુંબના શ્રી હરિદરલાલ મેઠ પણ એ સાળામા લાક્ષ (લાખ)-ચિત્રકળાના વિશેષ જ્ઞાતા તરીકે આ વાપક છે લખની કળારાજાના પહેલાવા પહેલા એ કંઈ ખ્યાલા ફેલા ત્યાના પ્રિન્સિપાલ અસીતકુમાર દાહદાર, શ્રી વીરેશ્વર સેન વગેરેને મારા વિષે પત્રથી માહિતી હતી, મને તેમની ફરની માહિતી હતી કલાક્ષેત્રમા અને કળાના અધ્યાપનમા જીવનજરને અનુભવ પામેલા એ પુરુષોને મળતા ઘણા મુકાસા અને નિર્ણયો મળશે એવી આશા મેં બાધી હતી પરંતુ સાળાના ફરવાલ પાસે પહોંચતા જ બખર મળ્યા છે શ્રી દાહદારને અગાનકરેટસન પર જી પડયો છે શ્રી વીરેશ્વર સેન, જેને વિદ્યાર્થીઓ મુશ્કેલ કહે, તેને એમણે આગલે દિવસે એક તાર મળેલો એટલે તે અલ્લાહાબાદ ગયેલા પણ મારા ન્હાત્ર ગિત્ર શ્રી હરિદરલાલ મેઠ હસતે વદને અમારૂં સ્થાનત કરવા આમળ આવ્યાને બહુ સાહેબોને આનંદ પેતે સંભાળી લેશે એવી ખાતરી આપી

શ્રી મેઠ એક સરકારી તરણુ કલાકાર છે. શ્રી કૃષ્ણવલ્લભ જેવા સાહિત્યકેમી સાથે તેમને ઘાડો સબધ હતો, એટલે મને આનંદ થયો તેમજ આ સાળા તરફથી ખાસ સિધ્ધિવત્ત આપીને સરકારે બહારસમાથી લાકરસના ચિત્રો કરવાનું શીખના પ્રોત્સાહન, અને તે કળા હાલ તેઓ ત્યા રીખવે પણ છે એમની સાથે ચિત્રસાળાના વર્ગો નિરાતે એવાને મળ્યા લખની કળારાજાનું મકાન અને બીજે વિસ્તાર બહુ મોટો છે. કવકતા કે મુલાઈ તેની આગળ ઓછા લાગે, પરંતુ તેના પ્રમાણમા વિદ્યાર્થીઓના સમુદાય નહેતો ચિત્ર અને શિક્ષમા સારા આ વાપકો છે. લખનીની ડિઝાઈનિંગ વખણાય છે. ધમધમી ચિત્રકામ (કમર્સિયલ આર્ટ) ત્યા સક્રિય રીખવાના છે. વિપુલ સાધનો કે લીથોગ્રાફી સંપૂર્ણપણે રીખવાનો સરખમ અને આ વાપકો ત્યા છે, એટલે પોસ્ટરો, ચિત્રો ને રંગીન કામ છાપવાની સક્રિય અને પ્રત્યક્ષ તાકીમ ત્યા મળે છે. આ જરૂરની વિદ્યા હિંદની

બીજી કોઈ અર્થે સ્કૂલમા રીખવાની મેં એઈ નથી લીથોગ્રાફીની સાથે લાઈન તથા હાઈટાન બ્લૉક્સ, રંગીન બ્લૉક્સ અને તેનું છાપ કામ પણ ત્યા રીખવાય છે. તે બને ગાંઠે સરસમા સરસ સામાન સામગ્રી અને નેણવણ ત્યા એવામાં આવી

લખની આર્ટ સ્કૂલની બીજી વિરોધતા પહેલી માત્રની મુર્તિઓને પાસે કરવાની કળા છે તળ લખનીની એ તો ન્હાતી કળા છે, પણ સાળામા સરકાર પામી આજના કળાકારોની કાલ્પમય મુર્તિઓ સમતામાં ત્યાં તેવાર થવા હાવી છે એ શુદ્ધ હિંદી કળા છે તેમા વિરોધતા અને પ્રચુરતા લાવવા આવ્યાં શ્રી દાહદારે ઘણાં શ્રી મહાધાર જેવા યુરોપી શૈલીના કમ્પોઝ કલાકારને અપનાવી લીધો છે એ શ્રી મહાધારની હજીસ્તો 'કુમાર'ના વાચકો નામે છે (જુઓ અંક ૨૧૨) એમણે ત્યા મળવાની મને શેઠકલા આપી હતી, પરંતુ તે પણ તે દિવસે બીમાર હોવાથી નચાવી શકવાના બખર મળ્યા બીજી ઘરફ અમારો વખત તોળીતોળીને વાપરવાનો હતો એટલે એ મુલાકાત પણ નિરપાયે ન થઈ શકી

લખની કળારાજાને લખની વર્કશોપ દાહદાર-કપરોની સામગ્રી બનાવવામાં રેઠકેમી છે સાળાના પ્રવેશદાર પાસે એક મોટો પાટિલા પર આજ સુધીમા એ સાળામાથી ઉત્તા પડકોટ (distillation) પામેલા વિદ્યાર્થીઓની નાગવલ્લિ આવેશી છે એ નામોએ સાળાને ઘણી નામના આપાવેલી છે તે પૈકીના શ્રી પી. જી. શ્રી નિર્મલ વગેરે લખનીમા જ વસ્યા છે. પણ હુ મારા શ્રી પી. જી. શ્રીને જ મળી શક્યાં. એમને પણ મારા આવ્યાના સમાચાર મળ્યા હતા અને એને બહાર નીકળ્યા તે પહેલાં મળી ગયા હતા, એટલે પાછા વળ્યા એમને એમના મુકામે-લખનીની પસિદ્ધ એપાયર હોટેલમા-જઈ મળ્યા, આ એકલપથી કલાકારની હતીએ એટલી તો શેઠકેમી બની છે કે એમની રીતે ભણ્યે જ પણ કે ચારથી વધુ ચિત્રો મનઘડા ઢોવા છે 'કુમાર'ના વાચકોને એમની કલમનો આજ સુધીમા સારો પરિચય મળી ગયો છે (અંક ૨૧૩ અને ૨૧૪)

બીજી મળવા જેવા કલાકારો રહેરમા નહેતા મને સીધી વધુ એટ તો એ થયો કે ગુજરાતના કલાકોવિદ શ્રી નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા (૧૮૬૩) પણ ન મળી શક્યા તેઓ અમોઠા શ્રી કલ્પસરકના નવસરના ઉત્સવમા એજલા હતા એમની નેરહોનરીની બીજીપ અપખર મને સાક્ષી બીજી બધી રીને શ્રી કૃષ્ણવલ્લભએ ત્યાના સરકારી મઠવમાં જે પ્રચારકામ કર્યું તેના હુ સરસ લાભ પામ્યો.

લખનન જે વાગ્યા સુધી શ્રીમતી દિવેદીબેને રાહ એવડાની અમે એ નાનકડી પાકરાણાનો પ્રસાદ પામ્યા એ નાના નમણા મકાન મા આ બાવળમાં ફરતીના આશ્રયે અમને ધર જેવું સ્વાસ્થ્ય મળ્યું જમીને રાતની બીધની બોટ પરી કરી, ત્યા સાંજ પડી હતે એક અગત્યની મુલાકાત પાર પાડવાની હતી. અમદાવાદમા કલારેમી શેઠ જિવિનપ્રસાદ ચીનુભાઈના નાના બેન સો સોહામિનીબેન લખનીના આવેવાન ચક્રચ દો વ્યાસના સુપુત્ર શ્રી ડો. નિરમળે ત્યાસના સોહામ્યબાગી છે સર ચીનુભાઈના કુર્બ સાથે મારો અગત્ય નાતો હોવાથી ત્યા મારે પહેલુ જવું એજીવ ઘડ, પણ લખનીના લાળા નિરમળે બેતા અમારો મુકામ યોગ્ય રચ્યો થયો હાથે. ડો. શ્રી નિરમળે ન્યાસને મળતા તેમણે બીજે દિવસે પોતાને ત્યાં કેવડા કલાકારો સાથે મળવાનો ઇસારો જણાવ્યો, પણ સમય અને તબિયતની કારણે તેમને હુ સમતિ આપી શક્યાં નહિ

ત્યાથી રાહ હઈ આપણા બીજી ગુજરાતી સિવિલિયન સ્વ શિવ-લાલભાઈના સુપુત્રી શ્રીમતી કુસુમબેન પાલને મળવા અમે ગયા

એ બહેનમાં તેમના પિતાનું સૌખ્ય અને વિદ્યોના વારસો બોલેલાં
 હોવા તેમણે સ્વ. શિવશાવભાઈના સંગ્રહણા એક વિદ્વાતને ક્ષા-
 ત્રાણ સ્મારકરૂપે બહાર પાડ્યું છે. જેમાં હિંદી, બંગાળી અને ગુજરાતી
 વિદોનો તેમજ કલાકારોએ સરસ કાળા આપ્યો છે. જેમનું મહાન
 પણું ક્યાનું ક્યાં ફરતા પરામા દર્શ. જેમને ગણી લઈ શકાતાપણ
 રાત્રે મુશ્કેલી બેઠા થયા અને બીજા દિવસે નીકળી જવાનો સંકલ્પ કર્યો.
બીજે દિવસે

● પછી શ્રી દિવેલીટના મનમાં તેા હંપ બેાર જ તેપારીએ થઈતી
 હતી. બીજે દિવસે સવારમાં નાહીપોઈ સામકલ લેતાડને કે હાકે કે હું
 એ કલાકમાં આનું જ. કેટલાક ખાસ મિત્રો સાથે આપને મેલાપ
 મોડવા છે; નહિ તો તેઓ મને અપસાઈ કરાવશે. એ ગયા તે
 ગયા. લગભગ એક વાગ્યે શાક્યાપાક્યા આભ્યા, પછુ મેં પર ખૂબ
 હલસારા હતો. 'સાંજે બહુ સરસ મેળાવડો કાન્યકુબ્જ કોલેજમાં થશે.
 તેના મિત્રિપાલ મારા મિત્ર છે બીજા કવિઓ અને કલાકારો ત્યા
 મળશે અને કોડા કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ હશે.' મારે તો જરૂરી નીકળી
 જઈ હતું, પણ તેમણે બંધન નાખ્યું પ્રવાસના અને અલ્લાહાબાદ
 જાતી રીપુ હતું, પણ બંધની ત્યાંનું મુજિબમ લેવાનો એસરખો
 આગ્રહ થયો, કોઈએ કહી હતું કે મોડા થયા બીજે તેા મેં તીવ્ર પછુ
 કરી લેલું. પછુ અલ્લાહાબાદમાં કાઈ પિછાન નહોતી કલકત્તાથી
 'વિગાલવારત'વાળા ક્રીડામ સંગમિ એક મિત્રનું સરનામું આપેલું,
 પરનું કાનપુરમાં પછા ગુજરાતીઓનું સરનામું છે અને મારા નિકળના
 મુદેદીઓ પછુ ત્યા સારી રિયતિમાં ક્ષમા ચકાવે છે તેથી, તેમજ
 અરિયાથી પછુ આગ્રહ થયેલો કે મારે તે બધાને સત્યા પિનાં જરુ
 થાય નથી તેથી, જરિયામાં આશુભા હુદામાં અમ બામ લેનાર
 સેનેદી મુ ગૌરધનનસાબાનું સુપુત્ર મુટલાલને કાનપુર તાર કરી
 રીધો. આજ, તીજ દિવસે સુવારે તેા કાનપુર માટે નીકળી જવાનું
 નિશ્ચિત જ થઈ મધુ હતું
કે. નય કુબ્જા હોં શે જ આં

● આગલા દિવસના માફની અસરને લઈને આજો દિવસ ક્યાં જ પણ
 નહીં સમજું નહિ. સનની અને શરીરની સમિતીમાં વિચાન્તિ માની
 રહી હતી એટલે આજ પૂરેતો મારેણા સમાજવા અને મુકામ બદાર
 પગ જ મૂક્યો નહિ સાતે છ વાગ્યે દિવેલીટએ ક્ષાપાટ્યા કાન્યકુબ્જ
 કોલેજ તરફ હજબનીની એ સુપરિચિહ દોલિજન છે અને પદોદ્યયા ત્યારે
 કેટલાં વિદ્યાર્થીઓ અને મોડેસરો ત્યા ગાલ લેતા હતા. અહીં શ્રી
 રીતે અગાશે વિચારવિનિમય મને તેનો કોઈ જ અગાલ નહોતો,
 પણ પ્રસંગને કહી કે રૂપ આપમાં મેં મારી પાટના મિત્રો અને મિત્ર-
 પત્ની મેં મોડા કાલકારો દેખાઈ મેળા કરી ને પર પાટની દીધા અને
 તે વિષે અવિધિસર વાતો અને ખુલાસા આપવા માડવા. એટલામાં
 તો કવિમંડળ, મેસરમંડળ અને શ્રી વાસુદેવરાણુ અપવાલજી
 આવી પદોદ્યયા તેમણે પછુ એમાં ખૂબ રસ લીધો. મોડી વારે પ્રિ-
 નિસાવાલ મારાથે દરખાસ્ત મૂકી કે આપણે કહી વિધિસર વાર્તાલાપ
 અને પરિચય કરીએ એજ હતી સમાનું અવ્યવસ્થાન લેવા શ્રી અ-
 વાલસને વિનિત કરી મારી પિછાન આપવાને દિવેલીટએ કહ્યું
 પૂર્વેતેવારી કરી હતી, -'વિશાલ ભારત'ના અકગાધીને 'હલાકલાપ'-
 ગાથી પછુ પ્રમુખશ્રીએ પોતાના અરધા કલાકના પ્રારંભિક આજ્ઞાન-
 મા મારા વિષે એટલી બધી માહિતી અને ક્ષાની બમિત આપી
 રીધી કે તેમને બોલવાનું રહુ જ નહિ પણ મારા માટે પણ વિગાસણ
 મદદ એટલા વિદ્વાતપ્રજ્ઞ બાળ્પ પણ મારે કહીને સમાનું સંચન
 કર્યું. વચી સમા આજાગ દિહીમાં બોલવાનું હતું પ્રવાસના આગમન

અનુભવિયા યાદ કરી મારા વક્તવ્યના સરળતા ને નિખાલસતા જળવી
 એ કહી અનુભવસિદ્ધ હતું તે જ મેં કહી પોણા કલાક પછી કોલેજના
 પ્રિન્સિપાલ આલ્વારદરીન માટે બેઠા થયા ત્યારે જ સંગ્રહ સમયે
 કે દંધરે મને ક્ષોડીકામથી પાર કરાવ્યો હતો. એમણે તો બીજે દિવસે
 કોલેજની મોટી સભા કરાવી અને રાંછી પાડવાનો અનુદાહ કર્યો,
 પણ તે મારા માટે તદ્દન અસાધ્ય હતું. રાત્રે મુકામ પર આભ્યા ત્યારે
 દિવેલીટએ જણાવ્યું કે મેં કોલેજને એમના પર બહુ કળાખું કર્યું છે
 કે મારે અહીં વધારે માણસોને મળવું પણ તેમણે જ મારી વળિ-
 ચતમાં ફેર પડેલો લેવો હતો, એટલે ટેકો ન આપ્યો

સત્સણા દિવેલીટપત્નીની રીત લેતા કુટુંબ વિખૂટે પડત હોય એવી
 લાગણી થઈ કહી સાધનસંપત્તિ યત્નમાન કરતા મેં વધુ મેલા અને
 સ્વાસ્થ્ય તેમને ત્યા આગને મળ્યા હતા. સવારે કાનપુર જતી ટ્રેનમાં
 અમે કસાલને અડી ગયા ત્યા મુકી દિવેલીટના મગ ને કાળકાળે પાર
 નહોતો મેં કલાકની જ મુસાફરી હતી હસવાગે તેા કાનપુરના વિ-
 સ્તારવાત બંદરશરના મુસાફરોની બરખર ગિર્જિયા અને બોલપી (પાલુ)
 સ્વ. ઝોના. ડે. બી. પંડ્યા. સી. બી. હી.

● મેં જમનાબાઈ બવાનીસાર પડવાનું જીવનકેવ આફકિશમાં
 વિદાસ પામ્યું હતું, પણ તેઓ એક મેલા પુરુષ હતા કે પોતાની
 આત્મશક્તિ અને સફલપ્રશંતિ નટે જમતના કોઈ પણ ખૂણે આન
 શર કરી શકે જાવનગર રાજ્યના શિહોર પારોના કાંધળી નાગ-
 ના એક સુમ શિક્ષકના એ પુત્ર હતા ધરની જરૂરિયાતને અને
 મૈદિક થયા પહેલા જ જાવનગરની હાલકુલ છાત્રી તેઓ આફકિશ
 ગયા અને ત્યાના કટમખાતામાં પ્યેરિને રૂચિયાના પગારે કસકન
 થયા પણ એક જ વર્ષના તેમની ગલ્લગાકાસાએ એ બધન તોડી
 નાખ્યું અને પેવારના કેમગા હાલકુલ કનેકમે તે તેમના મોડગમાં
 અજરયાન પામ્યા, 'કેન્સા રેકી મેત' નામનું વર્તમાનગર શર હતું
 અને રાજકોટીને તો બની પ્રત્ન તે માર સરકારમાં એવો જમખર જાવનગ
 કરાવતા થયા કે આફકિશના હિંદી મુસોદીઓમાં તેમનું નામ પ્રથમ
 પકિતમાં આલ્યું તેઓ એક વખત આફકિશની કન્ટિનલ મેસનલ
 કોમેસના પ્રમુખ થયા હતા અને 'કેન્સે મુપ' પરિકલ દિવ્યા બાવી
 તેઓ તેમજ એક જ હિંદી પ્રતિનિધિ હતા એ પ્રસંગે અગાવાલ
 આપતા રાજાના સહાધ્યારી અને અગત મિત્ર તરીકે આ લખનારને
 ત્યા અવાનક એકલા જ આવી વડયા અને પોતાની સરળતા તમા
 સ્વદહની પ્રતિતિ આપી, ત્યાર પછી તેઓ અહીં હતા ત્યા મુકી
 વખતેવખત એ જ બાવજૂર્વક મળતા. મુજસતના કવિના, વિગદાં
 તમા સાદિયકારોનું એક મંડળ એકાદની મુકાદતે આવે તો તેઓ
 સર્વે અર્થે ત્યાં રહેતા વસ્તાહી સરકારી જ્ઞેનો કેમકી લેશે એવું એમણે
 કરાવ્યું હતું, અને તે માટે ત્યાના 'તરુન મંડળ'ના પ્રમુખ, મારા મિત્ર
 શ્રી મદમજીશ્રી રતનસીમાઈએ મંડળ તરફથી પત્ર પણ પાકવેલો.

મઠે મદિદના રાજકારણમાં પણ સારો ભાગ લેવા દતેલર દગા
 પડતું જીવનની કાણુબજારના અને પિશિાના કાજ કાણુ સમજાનું છે
 જીવનગર તેમણે નીતાના શિક્ષકાંતે અવહારના હાલવાના પ્રયત્ન
 કર્યો હતો અને જતે બહુ જ નીડર તથા સાદકમાં અંપલાવનાર
 હોઈ અને સ્વાર મુલ્યુસરગોમાંથી પાર લીધો હતો પણ તા. ૩-૧-૨૨
 ની સાંજે મુંબાઈમાં હૃદય બધ થતા અવસાન પામ્યા તેમનું જમાના-
 ચક જીવન આત્મકથાનરીકે 'કુમાર'માં આપવા તેમને વિનિત થયેલી,
 પણ હવે તો એમણે વિસ્તારક અનેક વેવાર અને કંઠાંત્રી સંભાળી
 તેમજ જાનકોટી લાગમ જ નાજ રાજકારણ રહેશે એમના જેવા
 આત્મગાની તો પરમ મતિ જ હોઈ શકે. ક્રમગાનિ: ર. મ. રા.

બાપુની શોધમાં

★ નાટિકા

પ્રવેશ પહેલો

[ચમળ - શહેરનો બિડિયાળો રમ્તો. દસ વર્ષનો એક કુમાર ચક્રિત થઈને બાપુનો વચ્ચે હાકોતોહાકોતો ચાલ્યો આવે છે]

ઠાકરો મુસાફર, એ મુસાફર ! અરે બાપ ! તમે સાબળતા કેમ નથી ? શું મારો સાદ પીમે છે કે તમને પહેલવતો નથી ? મુસાફર-બાઈ ! એ મુસાફરબાઈ !

મુસાફર તે મને બોલાવ્યો ?

ઠાકરો હા, જ ન બોલાવ્યું હું

મુસાફર હું શું બન્યું કે તને મારો ન બપ છે ? નામ દીધા વચર નાનું બોલે ? બાઈ તો બધા મુસાફરો છે કોઈ આમ બલ છે તો કોઈ બીજા બલ્યો બલ્ય છે હવે હવેનું હોય તે ઝટ છોડી દે મારે મોડું તો છુ છે અને હવેનું થયું ફર નવાનું છે

ઠાકરો બાઈસાહેબ ! કૃપા કરીને મને મારા બાપુનું ધર બતાવો હું મારમ બુલ્યો છું હું તેમની આનગીએ અહીં આવ્યો હતો, પણ શહેરની મેદનીયા તેમનાથી ઘટો પડી ગયો અહીં તો બધા રમ્તા એકસરખા ન હોય છે, અને બધે એક પણ સરખા ન દેખાય છે ક્યે રમ્તે થઈ હું બાપુને ઘેર પહોંચીશ તે સગલું શકતો નથી

મુસાફર (હસીને) એ બચ્ચા ! હું તારા બાપુનું નામ ન બન્યું, તારા મારમ નામકામ ન બન્યું અને તને મારમ કેવી રીતે બતાવી સકું ?

ઠાકરો (અજબ થતો) હું તમે મારા બાપુનું જાણબતા નથી ? હું તો ધારતો હતો કે તો તેને જાણશે છે (જરા થોભી, વિચાર કરી) બધા તેને 'બાપુ' કહે છે મારા નામના નામની તો મને ચ ખબર નથી લોકા તેને મર્વો છતીને જાણ્યો છે પણ મારા મામની કેટલીક બેધાખીએ હું બન્યું છું

મુસાફર તો એ બપુ કહે તો તને હું કઈક દિશા બતાવી મળીમ ઠાકરો મારે મારમ એક સુધર ટેકરી ઉપર છે અને ત્યાં મટિકે જેવા જળવાળી એક સુધર નદી વહી રહી છે તેના બીજે કાંઠે લીટી દરિયાળી અને ઘટાદાર જણ છે. ખાચ, બેમ અને હરણા ત્યાં ચરી રહ્યા છે, સસવા ફરી રહ્યા છે, બપરી અને મિડ એક જગ્યા પાળી પી રહ્યા છે, રમજનની કૂંડો રોજનેજ ત્યાં ખીટી રહે છે પખીઓને કલરવ ચાલુ છે. બધા સુખ અને રમેલગા જીવન વીતાવે છે

મુસાફર (અજાણને) બાઈ ! વારી વાતો તો મનની છે, પણ એટલાથી તારે મારગ હું શોધી મણીશ નહિ એકે એક કોઈક વામ મેં નેનું હોય અથવા તેની વાત સાંભળી હોય એવું થોડુંકીય ચાદ તો છે ઠાકરો (વચ્ચે બોલી કાઢે છે) અહા હા કેવી મનની એ નચ્ચો ? તમે મારી સાથે ત્યાં આવોને હું ખાતરીથી કહું છું કે તમે ત્યાં આવશો પછી પાછા આવવાનું મન નહિ થાય

મુસાફર (વધુ અજાણને) અરે એ તો કઈ અને ? મારે ચ માર બાપનું કાગ છે એ કોઈ રંગવાચ્ય નહિ લાગ્યાર છું, કાઈ ઠાકરો (ફરી વચ્ચે બોલે છે) હું ! તમારે પણ બાપુ છે ? તે શો ધંધો કરે છે ?

મુસાફર (જરા ધમને) બેની તારે શી પચાત ? વારી સાથે વાન-રવાળા મારે મોંધી વખત બનડે છે ત તારે જમલે હાથે ચાલવા

માડ ત્યાં એક મહાદેવનું મંદિર આવશે, ત્યાં લોકોને પછી લેને ત્યાંથી વારા બાપુને ઘેર પહોંચવાનો રસ્તો મળશે.

ઠાકરો અરે, તમે તો અજાણ ગયા વાર, કૃપા થઈ, જ્ય જ્ય [ઠાકરો બોલતો રહે છે અને મુસાફર ચાલતો ધાતે એક કુમારિકા પગનાં ચાલ લઈને બાકી આવે છે]

ઠાકરો એ બહેન ! નરા કહેશે મહાદેવનું મંદિર ક્યા છે ?

કુમારિકા ચાલ મારી સાથે, બતાવું ઠાકરો અહો ! તમારી પાસે તો મધુરા કૂંડો છે ! પમ માં અમ હોય છે એવા સરસ નદિ ન, તને એ કેના મારે લીધા છે કુમારિકા (નરા વચાધી રસ લેતી) એટલી ચ ખબર નથી એને હું એ મહાદેવને ચડાવવા કઈ નહિ છું તારી બાને ફરી પૂમ કરતાં ગેથા નથી ?

ઠાકરો ના, અમારા મારામા કોઈ એવું કરત નથી કૂંડો ઠાકરુ પર બને છે અને ઠાકરો બોલે ન અરે છે અમારાથી તે તોડાય નહિ. પણ તમારા હાગમા બીનું કાઈક છે તે શું છે ?

કુમારિકા શું હોય વળી ? પ્રસાદ મુ ચ કોઈ બહેા બાઈ છે, કે કરી ખબર નથી તુ કોઈ વિચિત્ર કેમલેથી આવ્યો લાને છે

ઠાકરો એ બધાને દેવ શું કરશે ?

કુમારિકા દેવ તેને સ્ત્રીકાર કરશે

ઠાકરો બહેન, મને ખૂબ જ ખૂબ વાગી છે એમાથી થોડા પ્રસાદ આપોને !

કુમારિકા એવું બોલાય ? દેવને ધર્મા પહેવ ? તેને અટાયપણ નહિ. ઠાકરો એમ છે ? દેવને તમે આવો ? અમલ દરરોજ ધરો છો ?

કુમારિકા કેવું પડે છે ? રોજ ક્યાથી અપાર ? આપણને તેની કૃપા નેહીથી લોષ, કઈ માનડું હોય ત્યારે પ્રસાદ ધરોને ? મારો બાઈ પરીક્ષા બેઠો છે તેને પાસ થાય એવું માનવા હું મારે નહિ ?

ઠાકરો આ પ્રસાદ આપવાથી પરીક્ષામાં શી રીતે પાસ થવાર ? કુમારિકા દેવ પ્રસન્ન થાય એટલે તે આપણું માનેનું આપે ને ! ઠાકરો આપણે માગીએ તે મેળવવાનો આ રમ્તો બહુ મહેલો છે ખૂબ છતાં તે નાપાસ થાય તો ?

કુમારિકા નહ નહ, એવું માંડું ન બોલ ને આ મંદિર આવ્યું હાય એટલી બાવણી દેવનાં દર્શન કર [બંને અદર બલ્ય છે]

ઠાકરો (અદર નેતો) આ તો કાગો પડાર છે !

કુમારિકા. (અગત્યને) હું ! તું મારા દેવને પરચર કહે છે ! નીકળ
આવીશો.

ઉકારો: મારી બૂલ થઈ તમને દુઃખ લાગ્યું ? પણ મને તો કોઈએ
કેલું કે આ બાગમાં બીજી ધણી સરસ મૃતિએ છે. આ તો હાથપર
વચરના દેવ છે. એને પ્રસાદ મરશે તો એ ખારો કેવી રીતે ? અને
આ ફૂલો પણ કેવી રીતે થશે ?

કુમારિકા: તારે શું કામ છે, વાતરા ! નીકળ આવીશો અને ન
બોલાવ (કુમારિકા હાથ ભેંટી પ્યાન કરે છે અને પૂનરી બારતેથી
પ્રસાદ લઈ લે છે.)

ઉકારો: જો, જો, આ આપરો તારો પ્રસાદ અરર લઈ ગયો. ઘ
આખો મીઠો માને છે કે દેવ આપરો જરો. આંખો છતાં ભેટી નથી ?
અરેર, મને કહીને બૂલ લાગી છે, છતાં એક કહરો થે તેં મને ન આપ્યું.

કુમારિકા: તારે તોમાંન જ કર્યું છે. તને પ્રસાદ નથી મળ્યો એટલે
બળવરા કહે છે. પણ હવે જો વધુ બોલીશ તો મારે ખાઈશ

- [પૂનરી પાછો આવી થોડો પ્રસાદ અને ફૂલો કુમારિકાને આપે છે]

ઉકારો: જો મેં આ તો આજું બધું પોતે રાખીને તને માત્ર થોડું
ન આપે છે. કોની મોટી દુઃખ બરવાને તો વધારે જ બેઠ્યું ને ? ઘ
અને તારા બગવાન મને તો વિચિત્ર લાગે છે. અહીં તે મને કોણે
મેહલથી ? મારા બાપુ આની જગ્યાએ હોય જ નહિ.

પૂનરી: બદમાશ ઉકારા ! ખર જ બોલ્યો છ. તારી નતના લોકો
અહીં હોય જ નહિ. નીકળ આવીશો નહિ તો ભેજો છે આ ફૂલો ?

ઉકારો: ભેજો ભેજો. પણ તમારા કરતા હું વધારે શાકુ છું
[પડછે]

પ્રવેશ બીજો

સ્વળ - નતીકારો

ઉકારો: અહા ! કેવું રાગીય સ્થાન છે ! મારા બાપુનુ પર આ-
ક્રમમાં નાનકમાં જ હોતું ભેઠ્યું. આ નદી વહી રહી છે (નાનક પહેન-
ચતા) આ દેખાય પણ કેવો ચામળ છે ! પણ અહીં આટલા બધા
લોકો શા ? એ બધા શું કરતા હશે ? કોઈ નાલી રહ્યા છે, કોઈ માઈ
રહ્યા છે, કોઈ રિયર થઈ બેઠ્યા છે. કોઈએ તો આંખો બધ કરીને નાક
પકડી રાખ્યું છે. તેઓ આવા સુન્દર દેશ તરફ તરત પણ કેમ કરતાં
નહિ હોય ? (એક સાધુની પાસે જઈને) મહારાજ ! એ મહારાજ !

સાધુ: (ધ્યાન ડોળીને) ક્યા હવે બધા ?

ઉકારો: આ તમારી આંખે અથવા નાકે કંઈ થયું છે, વાર ?

સાધુ: (અરેર થઈને) બેવડું ? ભેટો નથી, હું પૂન દર હું.

ઉકારો: પૂન ? કોની પૂન ?

સાધુ: બચવોનની વળી; બીજી કોની ?

ઉકારો: બચવાન ઉઠિયાથી ઓગાર અને અલેય છે. એ અલત
છે. પણ તુતો બાળક છે; તારાથી આ બધા ધર્મરદ્ય નહિ સગ-
બધ. ચલિતો થા, મારી પૂનમાં બન પડે છે.

ઉકારો: બધે જઈ છું, તમને વધારે કંઈ નહિ આપું. પણ એક
વાત પૂછી લઉં ? હું મારા બાપુથી વિખુટો પડી ગયો છું. મને મારા
પરમે રસ્તો ભતાવશો ?

સાધુ: લાચાર છું. આ સંસારની કોઈ વાત હું બબને નથી. બચ-
વાનને પ્રાપ્ત કરવાને ઉલ્લાંચીસ વર્ષથી દુનિયાનો મેં ત્યાગ કર્યો છે.
ઉકારો: તો પછી બચવાન મળ્યા ?

સાધુ: ના દે ના.

ઉકારો: ત્યારે મારી સાથે પાછા સંસારમાં ચાલો ને ? ત્યા
બચવાન જરૂર મળશે. પોતે રચેલા સંસારથી બચવાન પોતે જુદા
કેમ રહી શકે તે તમે જ કહોને ?

સાધુ: (દમીને) ધન્ય છે તને કે આવી અલ્લહ છે ! પણ તુ માને
છે એવો સંસાર નથી ત્યાં શોક, દુઃખ ને નિપતિઓ ભરી છે, એટલે
તો એ માર્ગ છોડી દે અહીં આવી થોડો છું હવે ત્યાં પાછા ન જવાય.
પણ તુ જ અહીં મારી પાસે રહે તો ?

ઉકારો: ના, ના; મને મારા બાપુ વગર ચેન પડે નહિ હું મને
ત્યાંથી તેમને દૂંડી કાઢીશ; જવનય

[જરા દૂર બંધ છે, ત્યાં કોઈ પડિતઓને વેપાહ સામળે છે]

ઉકારો: (સ્વગત) કેટલો સુન્દર આવન ! હું તેમને જઈને પણ
(મિટીથી) મહાશય ! તમે આ બોલો છો તેનો અર્થ સમજવો શો ?

પડિત: (હવે ભેઠને) એ પતારી ! તુ વેત જેવડો થઈને આ પવિત્ર
મઠનો અર્થ જુ બહુવાનું હતા ? અરે ! મને પોતાને ધ દાનુ સગળ્યું
પડી નથી. પ્રાચીન પવિત્ર સરકુત વાણીગા તે લખાઈલા છે મારા
મિતાએ પણ અર્થ સગળ્યો વિના મને મુખપાઠ કરાવ્યો છે તારી
જમ મેં પણ તેમને અર્થ પૂછ્યો હતો, ત્યારે તેમણે કહ્યું કે તેઓ
પોતે પણ અર્થ બહુતા નથી, અને મને ચાલ્યો છો કાંદો મળીને કાઢી
મુઝે. એનો અર્થ કોઈએ જણાવતો જરૂર નથી. માત્ર તેનું વારવાર
પાસવણ કરવાથી જ સર્વ પાંધોને નારા થઈ બંધ છે ને આગાને
મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે એ આખી ધે કાંઈ મને મુખપાઠ થઈ ગયો છે

ઉકારો: આપ મહારાજિમાન છે; પણ તારાં જ અર્થ સગળ્યા
વિના આટલુબહુ બોલતા કરાવતા નથી આપને કહી શકવામને નથી ?

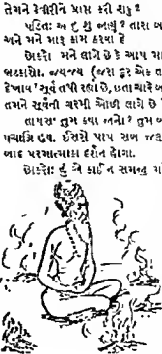
પડિત: મને કહી એવું લાગ્યું નથી. હવે તેની રૂબ પડી જઈ છે
ઉકારો: તો તો પછી તમને એવાથી કઈ પ્રાપ્તિ થઈ હશે, અને
મોક્ષ જઈ ગયા હશે ? મારી આપને વિનંતિ છે કે હું મારા બાપુથી
વિખુટો પડી ગયો છું, તો આ કંઈમાથી તમને અમર પડશે કે નુ
તેમને કેટલીને પ્રાપ્ત કરી શકું ?

પડિત: જુ છું બહુ ? તારા બાપુની બોલ તો જુ જ કરી છે
અને મને મારું કામ કરવા દે

ઉકારો: મને લાગે છે કે આપ માર્ગ ચૂક્યા છો અને કોઈ કેસાલે
બકાસો. જવનય (જરા દૂર એક તાપસને ભેટી સ્વગત) અરે મને
દેખાય મુલ તપી રહ્યા છે, છતાં ચારે બાજુ તાપમગી કહી છે (મિટીથી)
તમને સર્વની વરમી બોલી લાગે છે કે આ તાપમગી કંઈ છે ?

તાપસ: તુમ ક્યા નમો ? તુમ બેઠો હોયો તબ સગ સમજોને જે
ખવદિ હવે. ઈસરો પાપ સગ જલ જલયા, ઓર પવિત્ર દેવોને
બાદ પરમાત્મા દર્શન હોગા.

ઉકારો: હું જે કાઈ ન સમજુ મને ને! લાગે છે કે આથી તમાર
શરીર બજશે, પણ તમારી
વાસનાઓ નહિ બજે અને
જો તમારી બધી વાસના-
ઓને નાશ થઈ બંધ તો
પરમાત્મા મેળવવાની જ-
રૂર નહિ રહે અને તો દીવા
જેવું લાગે છે કે પરમાત્માને
મગ્ન હોય તો તેની તેના
વિશ્વમા શોધ કરીને જોઈ-
એ તમે નહિ માનો એવે
શબ્દ સંતાળને આ બધી

રમત હતું છે. મારા બાપુ મારી બેઠે નેહું
જ મેં છે આવારે તે જુ તુનારી નિખરૂ
પડી નંધાઈ, પખું હું જરૂર નેમના બેનું કઈ
જરૂર હું મારા જરૂર હવારે જરૂર એ મને
આંત્રી મજામે

તાપમ' બિનારા હાટમાં આને બેઠે
નભ્યા, નીકે દમારા હામ મત બિનારા
હાટમાં હાટ દા. પરમાર્યા પંડિતો અને
પાત્રીયાથી મુખાનેલા છે, પખું બાવકોને
મુલમ છે (નવીમા કહેવાય એક બીજે આપુ
જેવાય છે તેને) આપુજ, દાપ હાંચા સાપી
આપ પાપીમા શું ફોડે છે?

આપુ: હું તપ કા હું મેં મારા દાપ
પ્રમુને આપુ ફરી રીપા છે અને ફીન રસો

ત્યારે જ હું તે નીચા ફરીશ.

(કિપામા 'બચાવો બચાવો'ની 'જમ પડે છે')

હાટમાં જુના જુના, આમે એક શ્રી નમુવ છે તેને બચાવો.
માપુ મારાપી આ તપપ આમત ન હોય. હું હાથાર મુ
હાટમાં. અરે વાદ કે વાદ 'પ્રમુદ્ય' નમને દાપ આપ્યા છેને તે
નમારા અને બીજાના મંથામા મદાવ કરવા તમે નેગ નથી કરવા,
નહરે એ તમને પખું બારડપ છે ને બીજાને અરે પખું નહામા છે
માપુ 'અમે ફર' વ મારી મામે બે છે હા તપપી મારામાં
મવા શક્તિ આપે છે તે જ બધાને તપી બન બારે દોષ તે બાજી
પદ અને કહે, નિમદ શે ફરે.

હાટમાં (હસીને) દા હા દા 'મારા નેલા દરને નિહા
લવાની વ તાણત તમામા તો નથી ને' નેને મારે પખું મેલાએને
મેલાવવા પડ્યા ને?

માપુ: હાટો અને, નિમદો, જરૂરી ફરે' આપમા પ્રમુદ્ય
વતીની ન નિહા ફરે છે અને પથ પર ને પા ફરે છે

હાટમાં: મપ્રદાવ, પગ કે અપ્રજ્ઞા હજા મેમ અને દવા વરી
નય છે (નય છે)

[પડેશ]

પ્રવેશ ત્રીજે

[પ્રાર્થના સમગ્રાય છે 'અર્ચ' વિરાગિત આ પિતા] તારા
નમસ્તે જય દો, તાર માહાત્મ્ય વશે અને અર્ચ જમ
તાર શાસન પૂરી પર પ્રચંદ, અગને અમરું મોજન
આપ અને અગારા પ્રતિ કેપ કરવાને અમે ફરજીર
હોએ છીએ નેમ જ અમારું પાષે: ફરજીર કા']

હાટમાં: મારી નેમ મઈ બાપુથી બંધા પડ્યો છે અને માદ ફરે
છે. (મેરેથી) આ મિત્રો! તમે પખું બાપુ ગુમાશી બેસા છે એમ
આંત્રી મને કુખ થાય છે

એક દપતી (પ્રવેશ કરીને) કુખી ન થવો બાદ, અમે કઈ બાપુ
ગુમાર્યા નથી અને તો માત્ર ઉપર અર્ગમાં રહેવા પરમેશ્વર પિતા
પ્રત્યેની અમારી શાન્ત પ્રાર્થના ફરી રવા છીએ
હાટમાં: ઉપર સર્વાંગા રહેવા!

દપતી: દા.
હાટમાં: (શ્વે જોવા) હું તો ઉપર કઈ લેઈ શકતો નથી! અને
તો માત્ર તારા દેખાય છે

[નિહાર અંધાર પ્રવેશ કરીને આથેએક નિખારીને ધસીશાયે છે]

મેકર. માદેલ' જુઓ, આ હાટમાં આપની મેંબોડમ કદીને
બારી જોના દતો.

પતિ: અંદર' તેને પડીને પોડીએને દવાયે ફો
હાટમાં: (વચ્ચે પડીને) ફપા ફી એમ ન કરીશ. આ એક વજન
તમે મુને માફ ફો

દપતી: હાટમાં! હ વચ્ચે ન પડીશ. મોહવ મહેવ છે, પખું—

હાટમાં: તમે દમમા જ પ્રમુતી પ્રાર્થનામા ન મેલાયા કે 'અમે
અમારા પ્રતિ પાપ આપનારને ફરજીર ફરીએ છીએ, તેમ જ
અમારા પાષે ફરજીર ફર'!

દપતી: નાશન હાટમાં! હ મે નદિ મગરે તમે બીજાના હામમા
માપુ મારવાર કોમે મોજુ છે! (નિમદને) નામે બદાઈ કઈ

હાટમાં: (બદાઈ નીકળી મવા ઉપર મેજન) અરે બાહુ અપાક,
ધાર છે હું સાપ વાપી નંધા પુ હવે એક પખું બનજી ચલામો નહિ

ધર જરૂર નેમ લાનત નથી કેટલા મારું બંધવા! મારહોના મારહો
આલ્યા, પખું બાપુ પધરને પર્ગા અગર નદિ. બધા ચપિતાને શોયે
છે, પખું મારું આવા મારાની અમર નથી. (મામે નેહ) આ કેઈ

ધર્મસાજા લાને છે (બદાઈ પાશ્વિ મેરેથી વાયે છે) 'અર્ચ' મને
તે વખતે મોને આશોશ મજરી' વાદ! કેડ મનમુ! આવી જ નભ્યા

હું મોધવો દતો. લાવ, જરૂરે એકર આસામ હટ.

(સાકળ જમણને છે પખું કઈ જવામ પ્રતોના નથી સ્વગત)
અને 'કેમ કઈ મોહવ નથી? લાવ ફરી અપાક

(અદરથી) 'આવારે કોમુ છે મે. આરથી મોડી રાતે ?'

હાટમાં: અરે બાદ! હુ મારપુ મારે આપની સંત અર્ચ પડી
રહેવું છે, જરા કુધારોને ?

રખેવાળ દિવસાર બંધ મુકોઢ મઈ નયુ છે ભંગો, બીજા જવા
શોપી ફરે.

હાટમાં: પખું તમે તો અર્ચા જમ્મુ છે ને કે 'અર્ચ' મને તે વખતે
ઓને આગને મગમે'

રખેવાળ હા જમ્મુ, શાવનો શા, નદિ તો બીજે મોરો પડીશ
હાટમાં: દમો, કઈ નદિ, બાદ! હું બીજે જરૂર.

[જરા આનન-નંધામગાં જય છે એવામા એક મોરદાર ધસી
અમે છે અને હાટમાં બોધ પર પડી નામે છે તેના મારા
આથે મોરદાર પખો બરહાય છે અને લોહીની ધાર થાય છે
હાટમાં: મોર નામે છે મોરદાર મોરે ફર મોરો નય છે

અને અમરથી એક વ્યક્તિ બહાર નીકળી શકે એવું થયેલું છે.]
વ્યક્તિ: આ પચાત વળી કયાથી બહાર થઈ? આપણે પોલીસ સતે
આમ રસ્તા ઉપર લાંબા સમયે સૂઈ તે આપણને શું ખબર પડે?
સાક્ષા બિખારને બીજી જગ્યા પછુ ન ગઈ? હવે તો પોલીસ આવે
તે પહેલાં આવીથી રવાના થવામાં જ સલામતી છે.

[ચિત્તરમ બેસી ઝડપથી ઢાંચી ચૂકે છે.]
ઠાકરો: (નફર્યા અવાજે) એ બાપુ! આવોને! તમે ક્યાં છો?
ઓ... હું મરી ગયો. ઝડ આવો. એ બાપુ.....

(રસ્તે જતી ઠાકરે એક અલગી વ્યક્તિ તેને લઈ લય છે)
[પરદો]

પ્રવેશ ચોથો

[ઠાકરો એક રૂપડીમાં ખાટલા પર પડ્યો છે. તેની
આંખ અને માથા પર પાટો બાંધેલા છે એક
વ્યક્તિ તેના હાથ પકડી ખાટલાની ઈસ પર બેસી
છે ને બારણા તરફ આતુરતાથી નજર નાખે છે.]

ઠાકરો: ઓ... હાં! ઓ... હાં! હું ક્યાં છું? બધું અધાર છે.
મને કંઈ દેખાતું નથી મને બહુ દર્દ થાય છે.

સહાયક: બાઈ! તું જ્યાં છે ત્યાં સહીસાક્ષાત છે. તું શાન્તિથી
સૂઈ રહે જરા થ મનરાઈ નહિ. તને એક ચોટરનો ધક્કો વાગવાથી
ઇબ્બ થઈ છે; પણ ઈશ્વર શી સારું વાનાં કરશે. એ દગભાજી જ ઈશ્વર
સાહેબ આવી પહોંચશે, હો!

ઠાકરો: (તેના હાથ વધુ આવેશથી ફગાવેને) હું? તમે કાણ
છો? તમે બાપુ છો?

સહાયક: બાઈ! હું તારો મિત્ર છું હું તારો બાપુ નથી.

ઠાકરો: પણ તમણે અખાજ તો મારા બાપુના જેવા છે તમે
મને ખરું કહોને? તમે મારા બાપુ નથી? મારી આંખ પાટા કેમ
બાંધ્યા છે? મને તમારું મોઢું જોવા છો. તમે મારા બાપુ જ છો.

સહાયક: (વારસવ્યથી) બાઈ! જરા ધીરજ પર. જો, જરા પગ
દબાસ નહિ. તારે તારા બાપુને મળવું છે ને? જો, જરાક તને સારું
થઈ જશે, એટલે જરૂર તને હું તારા બાપુ પાસે બેઠી જઈશ. પણ અત્યારે
તું પાટાને જરા પાણી અડાવી નહિ. તારે પાટા જરાક પાણી ટીકા થઈ
જશે તો બાપુ જોડી વહી જશેને ખલાસ થઈ જશે. માટે મારા હાથ મારને.

ઠાકરો: હું?... ખરેખર, તમે મને બાપુ પાસે લઈ જશો?
તમે મને બહુ નમો છો? બાપુને મળવાની મને બહુ મન પડશે.

[ચિત્તરમ વારમાં તે યાજ્ઞને સફળ લય છે. બારણે
ઠાકરો માથે છે અને ઈશ્વર અંદર આવે છે]

સહાયક: (ધીરથી) ઈશ્વર તમે આવ્યા? મને જરા જુઓ.

(ઈશ્વર ઠાકરાની નાની તપાસી છે.)

ઈશ્વર: (સુદાયક તરફ જોઈને) અરે! આ કાણ છે? મને તમે
કયાથી લાંબા?

સહાયક: કાલે રાત્રે રસ્તા પરથી હું પડ્યાર થતો હતો ત્યારે તે
રસ્તા પર આ રિયલિસ્ટ પડ્યો હતો. આનાથી થકુ વાતની મને
ખબર નથી.

ઈશ્વર: (નાની તપાસી બંધીર ચહેરે) કેસ બહુ સીરિયસ છે.
હવે એ થોડા કલાકનાં મહેમાન લાગે છે. અત્યારે તો તેને શાન્તિથી
એમ ને એમ પડી રહેવા દેજે અને આ કપડા આપી શાંતિ મેં તેમાંથી
દર અર્ધા કલાકે ચોટીચોટી આંખો કરશે. તેના મારવામાં કંઈક સજન
અંજણાં થાઈ છે. હું પાર હું છે મોટરને અંદર આવે થઈ લાગે છે
તેની મોટર ઢવી છે.

સહાયક: એને કંઈ પતો નથી લાગેને.

ઈશ્વર: મને લાગે છે કે આ બાળતનાં રીધારં તો આપણે કરશે
તોઈએ. ચાલો એક હાથ લાવો. નકામી આપણને પાછળથી તકલિફ
નરે નહિ.

સહાયક: અરે, પણ અત્યારે એની શી ઉતાવળ છે? વખતે એ
બચી પાણી લય. હવે આપણે મારા ન છોડીએ (કલાસથી) તમે
ઈશ્વરને તો અમને પરમ શાન્તિ આપવાને જ ઉતાવળ કરો છો.

ઈશ્વર: (હસતાં હસતાં) તમને મારા કહેવું અને ન લીધું, ખરું?
ચાલો ત્યારે હું તો જઈશ. મારે તો ખાદાને ખબર આપવાની મારી
ફરજ ખબરથી જ પડશે. (આવામાં ઠાકરો એકાએક બની ગયો છે)

ઠાકરો: એ બાપુ! આવ્યા? બાપુ! આ બાપુ! અંતે તમે આવી
પહોંચ્યાને?

(જોડા થઈ જઈ એકમ હાથ લાખા કરે છે ઈશ્વરે ટીકા કરેલો
કપાળ ઉપરનો પાટો સરી જઈ આંખ ખુલી લય છે અને મોટેલા
મિત્રને મોઢું પહોળા હાથ મરી ઠાકરો તેને બેઠી પડે છે. અને તેની
ભત્રી ઉપર મારું નાખી દઈ આંખ બંધ કરી બબડે છે)

બાપુ! હું બબડતો જ હતો કે તમે આવશો. મને બહુ ચાક લાગ્યા
છે. પણ હવે હું નિરાતે ઊંચી જઈશ. મેં તમને મોજાળી કીધી છે હું
બાપુ, આ આપણું જીવન છે ને? (આટલું બોલીને ઠાકરો ઢળી પડે છે.)

સહાયક: હા બેઠા! હું હવે સદાને માટે તારા મદાન બાપુને
થેર પહેલાં જ રહે છે. (તેનું મુખ્ય કોણીકા ઉપર મોઢાં છે અને કપાળ
પર જીવન લે છે.)

[શ્રી હરિશ્ચંદ્ર જોષી, જેમ. એ. (પ્રિન્સિપાલ મંડી
હાઇસ્કૂલ, પાલખ)ના મૂળ અંગ્રેજી નાટક ઉપરથી,
'કુમાર' માટે તેમણે ખોસા આપેલી અનુમતિથી]

માધવના એ જોવારી શહેરના એક રોડિયા મિત્રને ત્યાં જતી
રફા પછી વાતે ચડ્યા રોડે પૂછ્યું: 'તમને કલાથી અને કે?'

'ના બાઈ, આપણને તો લાંબાંય આવે' એક જવાબ દીધો.
રોડે જાણે કે સાદિલયા એ કોનોને ખ્યા નથી. એટલે વાન
પરની મૂંઝી. પાછળથી થેલા એ મેર જવા નીકળ્યા ત્યારે બીજાએ
પહેલાંને કહ્યું: 'અત્યા તને રોડે વાતની અગ ન દોષ ત્યારે ના ન
પાડીએ હાથ મળવી કે કલાથી એ કાઈ મોઢાં મેં જ કહ્યો. પણ
તે જ પાડીને સારી મિઠાઈ ખાવાની મોજાળી?'

હિં. વી. શ્રીનિવાસ શાસ્ત્રી

હિંદમાં એવા વિરલ પુરુષ છે જેના ચારિત્ર્યની અભેદતાને શ્રીનિવાસ માસ્ટ્રી કરતા કોણ મ્હાન આવી શકાય રાજકારણમાં એમનાવી ગતએઈ ધરાવનારાઓ પશુ એમની નિઝા સામે કદિ સવાલ નથી ઉઠાવતા. આ એક જ હકીકત એમની મમત્ર યોજનાઓ આપવા બસ છે એ જોખણે સૌન્દર્ય ઑવ હન્ડિયા મોમાંએટ્રી (મારત સેવક સમાજ) માટે પોતાના કનરાધિકારી તરીકે એમને નીમવામાં ખરેખર પોતાનુ શુદ્ધ આત્મદેવન બનાવી મથા છે ના બહેની પેઠે જ એમનામાં બૌદ્ધિક પ્રમાણિકપણ સાથે હૃદય આદર્શવાદિતા છે, ચાહે તેવા રિરેકશન સામગ્રી કરવાની તૈયારી અને કમિયા તેવના તખ્તી ન જવાની મક્કમતા છે

શ્રીનિવાસ શાસ્ત્રીનો જન્મ ઈ ૧૮૬૧ના મધ્યજનની ૨૪મીએ થયેલો મહાત્મા નાધીનો જન્મ પશુ એસાલના ઑડોજાનની ૨૭એ થયેલો હોઈ બને સમવયસ્ક છે હિંદુ કામની સર્વોચ્ચ વર્ણમાં તેમનો જન્મ થયેનો હોઈ દક્ષિણની બ્રાહ્મણ સુદૃઢિતા સર્વેકવ્ય અરોત્ર શ્રી શાસ્ત્રી ધરાવે છે. એમની શાળા ને ડૉક્ટેજની કારકિર્દી બહુ તેજસ્વી હોવા છતાં એમને બહુ વિખ્યાતિ આપી મળેલી નહિ એમને વિખ્યાતિ તે જોમતા પાછલા જીવનમાં વધુમાંની મળી છે

યુનિવર્સિટીના અધ્યાપક પૂરો કરીને શાસ્ત્રીએ કેળવણીના કેન્દ્રમાં અપભ્રંશ, કાનુન પહેલેથી જિંદગીનો એ આદર્શ એમણે નક્કી કર્યો હતો. આખરે જખખણ હિંદની એક અગ્રવરુદ્ધ હાઈકુલના હેડ-માસ્તર તેઓ નિભાયા તેઓ પોતાના એ હરિસત આદર્શને જ નવીનગત ચાની હેન, પરંતુ નાખવેલુંએ એમની પ્રચલ પ્રતિબદ્ધે તોથી કાઢી અને અથી કડાત સેવાકાર્યમાં ધસડયા.

હૉર્ડ કંઝની શાશ્વતિથી કારકિર્દીના વિરોધ કરીને જોખવેલ ને જાજકારી ક્રાંતિની ટોચે પહેરાયા હતા યુનિવર્સિટીની કાગ-નરી તથા નાણા વિષયક હૉર્ડ કંઝના આકડા સામે એમણે આત્મ-વાન કેશ્યુ અને એમાં વાહસલોય કરતા પશુ એમની તણતા વિશેષ પુરવાર થઈ કંઝ પશુ એમની પ્રસાસ કરવા કહેયો કદારદિલ હતો આથી કંઝની નજીયાએ જ્યારે હૉર્ડ મિન્ટો ને હન્ડિયા ઑફિસમાં નેન ગૌડી આન્યા ત્યારે જોખવેલ હિંદી શાસન પાછળની એક સળજ સત્તા બની નયા હતા

એ પોતાના જીવનની એ અતોચ્ચ કારકિર્દી દરમ્યાન એમને માત્રમ પડયું કે અસાધ્ય દરદના લોન થવાના કારણે એમનુ જીવન હવે બહુ દુઃક રહ્યું છે આથી એ સમાજ થાય તે પહેલાં પોતાનું સર્વો નેતિક ને આધ્યાત્મિક બજા કાઢવી એમણે એક સન્ધા લખી કરી, જે પાછળથી 'સૌન્દર્ય ઑવ હન્ડિયા સોસાએટ્રી' તરીકે ઓળખાઈ રાજકારણની સક્રિય પ્રશનિમાંથી એમના દુઃક જીવનજાળનો જે સમાવ બયતો તે એક આ નર્યાને મગવંતા રહેલા આ સન્ધા-માં જોડનાર સભ્ય જીવનમરતુ સેવામત નીકારવાનુ હજુ મિટિશ મેગનવેક્યનુ વિદને મગાન લા નીકાર બનાવવાના પ્રયત્નમાં એમને પોતાની નત સમર્પવાની હતી આ બીજા મુદ્દામાં જોખવેલી વિની-તતા દેખાઈ આવે છે છતાં એ દરિંદ્રિહ ધરાવતા અનેકોને એ સન્ધાએ આકર્ષેલા.

ઈ. ૧૯૧૨માં જખખણ આદિશમાં આપી અને મજા પછી એમને પોતાની સન્ધાના કનરાધિકારી માટે ચિંતા થકા લાગી. એમના એક સુદૃઢી નાધીએ એ સરમગા મેડાઈ બત, પરંતુ એથી પોતાની

સન્ધાને હેટુ જેમ ને તેમ જળવાઈ શકે એમ નહોતો. અથી લેલક, શાસ્ત્રી અનેકરીતે જોખવે સાથે સાચ્ય ધરાવતા હતા બને જીવનના આરમ્ભમાં શિક્ષક હતા, બને વિદ્વાનો હતા, નાની નાની બાબતોમાં બને ઝીવવટમરી ચોક્કસાઈ ધરાવનાર હતા અને બને રાજકારણમાં, વિનીત દરિંદ્રિહનુ ધરાવતા હતા.

પરંતુ હઈઆખરી નિર્ણય થતાં પહેલાં જ જોખવેનું અવમાન થયુ, એમના પછી એ સન્ધાની સમામાં સર્વાનુગતે માધી અને બદલેશ, જો-ને ચૂંટી કાઢવામાં આયા આખા હિંદે એ નિગચુક થવાની લીધી ૧૯૧૪ના મહાધુદ્ધમાં કાર્મનિય ચેમ્બરમાં સરકારને પડમે રહી એમણે પોતાની શક્તિ વાપરી હતી, છતાં રાષ્ટ્રેક એમનો વિરોધ કરતા તે અચકાયા નહોતા એમની પ્રમાણિકતા અને વસાહતીને હઈ સરકારે ઈ ૧૯૧૪માં એમને ઈમ્પીરિયલ મેન્ટરનમના પ્રતિનિધિ તરીકે લેડન મોકલવા આ મેન્ટરનમના જખખણ આ દિશાના પ્રાદ્ય મિનિટર જનરલ મેગટન અને એમની વચ્ચે કચેરી ભર્યા બહુ તણાતરી થઈ શાસ્ત્રી સ્વધાનોમાં વસેલા દિંદીઓ માટે સમાન નાન-રિકત્વ માગવા હવા જનરલ મેગટન તેમાં આર્થિક કારણો આગળ આગળી ના પાડતા હતા પરંતુ મેગટનની દલીલો પાછળી હતી. ને બધા સમાજ નયા કે એ નકાર પાછળ રાનેક જ રહેલો છે.

હિંદીએમણેના આ સમાન નાનરિકત્વને માસ્ટ્રીએ હવે પોતાનો જ પ્રેક્ષબનાની લીધાને બધા મેધાનોમાં દિંદીઓના દાહન તપામવા એ જનસરે નીકળ્યા એક શાત જખખણ આદિશએ તેમને પ્રવે-રવા ન દીધા એ સર દરમિયાન જ મોર્ગેન્ટન મેન્ટરનમના એમણે હિંદી પ્રતિનિધિ તરીકે લાત લીધા એવી જ રીતે ૧૯૨૩માં દિંદી સરકારની વતી કોલોનિયલ ઑફિસમાં કેન્થામાંના દિંદીઓના સં-પણે નાનરિકત્વની માગણી એમણે મુદેશી કેન્થાની લડનમાં હૉર્ડ ઉભાબીબર એમનો બને પ્રતિનિધી હતા સરકારના આર્થિક રીપોર્ટમાં દિંદીઓના ચારિત્ર્ય પર એમે સખત દીકાએ કરેલી શાસ્ત્રીને એ પ્રતિરપ્દો કપરાન આખી ભવ-મિથ હડનોએ પશુ સામગ્રી કરવાનો હતો પૂર્વ અધિકારકે દિંદી-ઓના આગમન સામે અકુશ મૂકી દેવાયો 'હડને અધિકારો પાછાં દરવાને બધ કયો છે તો મોગામાંએ આમણે દરવાને બધ મરેનો એમણે એ દલીલ ત્યારે પુરોપિયતને આગળ કરતા હતા આ પરિ-સ્થિતિ પર માસ્ટ્રીએ હિંદમાં તાર કર્યો કે 'If Kenya is lost, all is lost.'

એ હડત દરમિયાન જ એમના પર મળીર માદની બધી પડી અને હડનના એક નર્મિ ન દોગમાં એમને જપૂ પડયુ. ટોપરોએ

એમને આરામ થેવા કહ્યું, પણ એમનું બનત મોઢું કપાઈ ગયું હતું કે એ સજાઈ છતાં કપીન્સ હોવાની સમસ્યા એમણે લાપલ્સ આપુ ન્જાથી હાથપોગ વધુ ગમીર બન્યા. એમની તબિયત લગતી વધુ ને હિંદ આવી એક વરસની સારવાર લીધા પછી જ તે સાબ થયા બહાર પેપર બહાર પડ્યા ત્યારે તેનો ચુકાદો દિવની તરફથી આવ્યો. કોલોનિયલ ઓફિસે તબેરે ક્યું કે બનીય સેદોને લગતો કોઈ કાયદો હિંદીઓ પર તહિ નાખવામાં આવે. કેન્યામાં રવતેત્રતાપૂર્વક હિંદીઓ વધુ એકઠે ચુગાટના પશુ બની ગયાં. અને રાજાનિકા તે મેન્ડેટ પ્રદેશ હોઈ, સમાય પૂર્વ આફ્રિકાનાં દ્વાર હિંદીઓ માટે ખુલ્લા રહ્યાં. પરંતુ આ સિવાયની ખીટી બાળતોમા બહાર પેપરના બનીય વિષયમાં રસીકાર થયેલા કોઈ માણસોને બાંધુ એટ થયેલા.

હિંદી કોલોનિયલને આપેલી આ રોવાની કદર કરીને સરકારે રાષ્ટ્રીયે પ્રિતી કાવિનિસર બનાવ્યા અને રાષ્ટ્રીય બોનરેલકોને કલકાળ આપ્યા. પરંતુ પ્રિવિટ પાર્ટમેન્ટના સીધા કાજ હેઠળ રહેલા કેન્યા એવા દેશમાં પોતાના સોફા ઉપેક્ષિત થવા હતા એ વાતને એથી ક્યુ સાતના નં નાજુ થોડાકાં બુદ્ધિયમો ન્યા જમીનના મોટામોટા કુલકાલ્યો એકાં જમ્યાથી હિંદીઓને તદ્દન બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે. એ જાન્યાર્યને કોલોનિયલે તાબેતરગા જ ન્યાય કરાવો એ પ્રશ્ન વધુ વિદ્ય બનાવ્યો છે.

આ બાબી લલતથી થયેલા આધારે રાષ્ટ્રીયે આખો ઇયન-કમ બેનકાથી નાખ્યો. મોઢો મળતા જ એ કમળખુ આફ્રિકા ખયા ૧૯૨૧માં જનરલ આલ્ફ્રાના પાતે કરેલા વિરોધને કારણે ત્યા બહુ સફળતા નહિ ગળે એમ તે પારતા હતા પરંતુ ત્યા પહોચવા જ જનરલ આલ્ફ્રા એમને કોઈક કાચાર આપ્યો. પેપ રાઉનની પહેલી મેન્ડેરન્સ પછી તુરંતમાં જ એમને કમળખુ આફ્રિકાના એન્ટ જનરલ બનાવી દેવામાં આવ્યા. ખુદ અહારમાં માર્કેટિંગ બોર્ડનેયને એમના પ્રમુખ બનાવ્યું. ફરેલી થોડા જ વખતમાં એ ત્યા એટલા લોકપ્રિય થઈ પડ્યા કે સર્વે અતિના હોસેતા રાજેટોળા એમને સમ-જનજા કમલતા ત્યાના હિંદીઓના પશુ એ કોટલા પ્રિય થઈ પડવા કે ર્જનમાં હિંદીઓ માટે એક કોલેજ ઉઠાડવામાં આવી તેનું નામ માલ્વી મેડિસ રાખવામાં આવ્યું.

હિંદના નવા રાજધાનીય માટે ભક્તજોશી મોગમે છાનાં એ પ્રતિ-નિધિ તરીકે ગણેતા ને પહેલી તથા ખીટી બને ચેકકમનં કામ લીધેલા. કમળખુ આફ્રિકાથી પાછો આવતી ચાહરીને મળ્યા ત્યારે એ પૂનામાં રહેતા દંત્ર ને કુધ તથા બાહુ પર જ રટી મીટા લાગ ચિતનમાં ગાળતા હતા. તે એમને હસતાહસતા કહ્યું, 'તમે તો કો-પાર્ટી બની ગયા.'

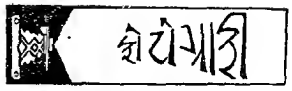
'તમે બળ કે કે હ નામે હતા ત્યારે એક ન્યોતિપીએ માફ એનું જ બદિય બાજુ હતું' એમણે જવાબ આપ્યો.

એકે હાલુ એ સંન્યાસીની નેગબિરકુલ નિરૂપ બની નથી બેઠા, પણ એમની રજૂઆતના દિવસે પુષ થયા છે. અત્યાગવાઈ બુનિ-વસિંદીનુ વાહસમાન-સેકર પદ એમણે સ્વીકાર્યું છે, હતા એની કામ-જોરી એટલી બધી ન હોઈ, એમને 'પાન અને ગાળ્યાસને પુરેતો સમાય બની રહે છે.

એમની માનુષ્યે ભારત તે જગતના કલ્યાણુ અર્થે એ રીધીયુ માગો.

(સી. એ. એન્ટ્રીના લેખ પરથી)

અમલનીઓના બાજેકા માતપિતાના કાર્યમાં હમેશાં મદદ કરતાં રહેતા જણાય છે. એવા એક પ્રસંગમાં કોઈ ગંગાસમના 'હળવી પાલ્લી' ચિત્રમાં ધોળીનું બાલક છીસા પામીયાં એવા કપડાંને બાંધી તેની લાંબકીક હંમે ઘસડી બનત નહરે પડે છે. કોઈસિય ખાગીવાળું ન હોય તે એ સુદર ચિત્ર બનત અસખત બદ

કોટીપાટી પરિચય

પહેલું હવામ: 'સુખાનિત'-ચતુર મારતર (પાસકાપુર), બીજું હવામ: મોક્ષી ચોનું હવામ: 'ધર બાળી'-ચોનન મેવાડા (કોસ) નોધવાન (૧) 'પાંખો વિનાનું પક્ષી'—હાસમ સુતાર (મટિયાન); (૨) નામ વચરનું—જગનામસ પંચાલી (ગમવાપાન), (૩) રાજકર આર. એમ મિસ્રી (નટિયાન), (૪) 'હળવી મન્દરી'—ગંગાસાગ પ્રભાવિત (અગાવાપાન)

પહેલું હવામ ટબલનું 'ટેબલ ટોપ (Table-Top)' ફોટોગ્રાફી' નો હીકરીક નમૂનો સજાય, ટાલ, ઝાટ અને મુસાફરીની પદાગામી કાપીને જનમેલો આપ્તિઓને તદ્દન સુદર પદાધ્યક્ષિ આટે ટેબલ કે એવી બીટ સવાદ વગ્નુ ઉપર મોઢી સિફ્ટબેક મેગેટિવ ઉપજાવી જણાય છે, અને પછી સુવર્ણ સમયનુ વાજગાવાણુ આકાર, ખીટી લેનેટિવમાંથી ફરીથી પ્રિન્ટિંગ કરીને આ ચિત્રમાં ઉનાડું હોય એમ લાગે છે. પહેલી નમૂને એવા ચિત્ર કમ્પોઝિટ દરમો ખ્યાલ ઉપલવે છે, આ જ તેની ચિરિયા છે ફોટોગ્રાફીને ક્રિયાબાગ અને સુચિતન સારા છે મોગાસાના પ્રિવેટોમાં ધરમાં બેઠા, આ પ્રકારના અખતર કરવામાં હળિદારની કલ્પનાને સર્જનશક્તિને પુરક આવકાસ રહે છે, સાથેસાથે સુચિતન અને ટેકનિકને અવવાય પશુ થયે છે આ ચિત્રમાં પ્રથાદ્યુગિના વાજગાના આકારો તથા આકારના વર્ણસેક વિષયની રસમ એ જાનનાના પ્રગાણમાં હમ છે અને એથી ચિત્ર નેહનું તેટલું સપ્રક છે આર્થિક બળ નથી, કોમળ લાપ રબ્દ કરવી એકાદિય ચિત્રમાં સુસવાઈ (harmony) લાવત, ખાસ કરીને ઊંટની ટોક વાજગમાં બળી બધ છે એ બીના ચિત્રમાં ક્ષતિ ઉપલવે છે.

સામકાના સીચાટે મોરબ સમયે સીગમાથી પાઠા વળતા ટોરના ટોળા ફોટોગ્રાફીનો સરસ વિષય બની રહે છે બાહ ચીખન મેવાડા-એ 'ધર બાળી'માં એવા પ્રસંગનું ચિત્ર રબ્દકું છે તેમાં પાતાતરણની જગાવડ છે, ખૂબ વિષયમાં કલાતત્ત્વે હતા જ પરંતુ અવગણનાની ક્યાસના કારણે ચિત્ર ફેસેદમ નીવડ્યું નથી યાસને બારી માથે મલ આવતા પામને ચિત્રનું કેન્દ્ર બનાવવામાં બાહ મેવાડા નિષ્પ્ર નયા છે જગાવી ધારથી ચિત્રને સત્તા મે ઉચ કાપી નામે અપ્રી એસેને હાડી એકરી ચિત્રનુ મુખ્ય પ્રકર બનશે રસ્તાનો વજાક તથા પાછળ પૂળ ઉડકાટા આલતા ટોર મિયમને મનુદ્રેષ પાતાવરણુ જગાવવામાં મન્દરવ ઘરે ને ચિત્રના સુખા આનેકલો વધારો થશે.

બાહ હાસમ સુતારનું 'પાંખો વિનાનું પક્ષી' ચિત્ર-કલ્પ (high speed) ફોટોગ્રાફીનો નિષ્પ્ર પ્રશાસ કદમય, વિષય માટે એક્સપોઝીટી આંતિ (speed) પરી અંકમી છે, પરંતુ પ્રમસના પ્રકામમાં તે જોણી હોવાથી નેમેટિવ 'અન્ટર' આવી છે. પાંખોના ચિત્રાનું ને યોલના ચિત્ર સ્વપ્નમાં રબ્દ થયા ન હોઈ ચિત્ર નીરસ લાગે છે. સહેર કે ગામકાની પોળોમાં રખડતી મોળીનુ રેખનુ સામાન્ય દરવ ઝાપીને બાઈ જગનાદામ પંચાળીએ નામ વિના હરી-મુઠીમાં મોઢક્યું છે. મોળીના મોઢખુ સુગિર નથી, પણ ચિત્ર વિષયની મોહિતા સુવચ્ચ લાગવાથી ઉલ્લેખગાન બન્યું છે બાઈ ચિત્રોના 'રાજકર' ચિત્રનો ક્રિયાશામ બહુ સારો છે, પણ અચોચ દિશાકુચી અને કમળે દેખાતી ચાપ ધબી હોવાથી હસનુ નેચર્નિક લાવવચ (grace) ને કામવચ નથી. (લુમેા મેટેનું કાવગ)

કાઠિયાવાડી ગ્રામકુમારોના બીનજવાબદાર બાળપણનાં રમૂજ પરાક્રમોનો એક વધુ પ્રસંગ: જેમાં

નંદો અને કુર્ણો

યૈ સુબાઈની પાઠશાળાએ પંડિત થવા બચ્ચે છે

ત્ર-વેશાખનો ઘોઘ ધખતો હતો. એમાં જો પા અરધો કલાક ર્થાં દોહડે તો જરૂર લબરણી થઈ બચ. પછુ નદાને તેની ચિના ન હતી. ગમે તેવી ઠંડી કે ગરમીના ગારજીનો પ્રયોગ નદો બારે માસ એકાતરે કર્યા કરતો. થી, ગોળ અને ધડના લોટની પોલિ-રોચી ગોળાઓનુ સેવન એ સર્વ રોગનુ મારણુ હતુ. ખસખસ ચાપરેલી આ ગોળાઓમા ગમે તેવા હઠીલા રોગને નાખવ કરવાની મઠિા હોવાની તેની પૂરી ખાતરી હોવાથી, માદા પહેલા ખિતો, સગા-વહાલા વગેરે આ ગોળાઓ જ લેવાનુ તે સચવતો, અને પુરાવાના પોતાનુ ચાખાના રાગ જેની સુરખીવાણુ શરીર બતાવતો નહીએ સ્વાન કરી પાછા ફરતો નદાને અને ખજા હરેર પાણીના હાડા ઊંચણી ઝડપથી કાઢ્યા જતો. જેઈ પાણી જતી સ્ત્રીએ પાણુ થોડી સ્ત્રી પાણુ વાળી જેઈ લેતી, ને અચરજ પામી હોઈ હાથ મૂકી વાતો કરતી. "હે બાઈ, નદો તો એના ધરતુ બધુય કામ ઉપારી લે છે." ત્યા તો બીજી યોથી જ હોય: "રોગોઈ કરવાથી તે વાસીડુ મુદા નદો જ કો. એના બાપને તો ધણી નિરાશ આવા ફીકરા તો બાગસાળીને જ હોય બાઈ!"

નદાને જોઈ દીધા થઈ તેના બાપએ મુબારકસાહેને માટે ઊડકુ હતુ અને દેશમા રહી જમનાનિજા કરી ગુજરાત ચલાવવાનુ નમી કરુ હતુ. યુબાઈ ઊડકા પછી નદાએ વતનની સાળામા મોઠા મામતરને વિનિત કરી મહામુસીબતે નામ નોધાવ્યુ હતુ નિશાળમા નદાને જરાક આરોગ માથેા કુર્ણો નદાથી એક જ ચોપડી આમળ હનેા. તેની સાથે નદાને દોખની થઈ ગઈ હતી. ઉમરમા કુર્ણોમામા નદા કરતા બેત્રણ વર્ષ નેાડા, અભ્યાસમા ભેતુ, અને સ્વભાવ માટે તો આખા નામે જ એના પતની પોડને લીધે "ખતર ફાદ લગડા"ની કહેવત એમને જ મેળી હતી હતી.

માથેસાંજેજ નદાને મળતા ત્યારે ફિક્ક જોવીને વારતો કરતા અને કહકહ ખેત ચલતા એક દિવસ અવાનક કુર્ણોના બેલખાથી નીકળ્યુ. "નદા, આપણે સમૂન બહુવા બધાંએ તો? પછી તો મોડા મોડા પરિતોને પછુ કાસાર્યમા લડાવી છલે આપણા મામમા લેલા વનગાળી જે કેવા વિદ્વાન અને ન્યાયિષના બહુકાર છે? મહાકરૂ વખતે કેવી પહેાડી વાળી બેસે છે? આપણા કુનેરકાકાને જ એને? બામવતનો એકેએક ધોડા કોળાને લઈ, અને લોકો પછુ એમને પૂરે છે! આપણે જો પંડિત થઈ જઈએ તો આખર કેટની વજે? સાસુમા પછુ કહુ છે "અવરેશે પૂજ્યને રાલ, વિદ્વાન સર્વત્ર પૂજ્યવે" નદાને પંડિત થવાની તો બહુ કમેફ નહોતી, પરતુ પંડિત થવા પછી શાળી બરીને ફતિલા મળે અને વખતોવાખત થેર કેળાં, પેરા, કોપરા, ઘોની-તેરા વગેરે આવતુ રહે એ તાલમે એની કલ્પનાને બહેકાવી મૂકી તરત કુર્ણોમામાના મતને એણે અંલરી આપી અને ત્યારથી પંડિત થઈ સોથી આગળના પારકે બેસવા ા સ્વપના એ ચલવા લાગ્યા.

નિશાળમાં ઉનાળાની રત્નએ હતી પીપળા શેરીના દાળે આવેલા કુનેર તરવાડીના ધરના બારણુની તડમાની નદા અને કુર્ણો કહક કોતકુ ભેતા પેટ પકડીને હસતા હતા. ચાર દાસ પહેાડો ને પાંચ હાથ લાખી મારીગા પાટડા ઉપર કુનેરદાદા ધસધસાટ લીધતા હતા. તેમનુ પ્રિય પુત્રક બાનવત તેમની છાતી ઉપર પડકુ હતુ દાદા

બપોરે જન્વા પડી કે ગમે ત્યારે આ રી રીતે સૂતા ચૂલા જ ભાનવતના પાનાઓનુ અવધન કરતા, ને એ જ સિતિમા એમને ધારણ વળી જતુ. ઝીંકળીભર્યા નસકોરાની અંદર ખેંચાતી ને બહાર છતી ઉવાને લીધે ધમણના પાટિયાની જેમ હાદની છાતી પર પહેલા પાના જીવાંપીયા થવો હતા. ઉદરના નાના નાના બચ્ચા એક બે સ્ત્રી હાદની ફાંપ પર બેસવાનો હલોનો થઈ પાછા વાસી જતાં ખુશમા પહેલા પદા પર મૂકેલા કોટિયામા બે દિવમ પહેલા યજ્ઞમાનમાથી આવેલો પાંદો લાડવા પડખો હતો; તે એક બિલ્વીબાઈ નિરાતે આરોગનાં હતા.

"નદા, હવે કયા સુધી નેવા કરીશ? કુનેરદાદા એમ હોઈ એમ લાભતુ નથી એ તો ને દિલેણે ચડવા છે હાલ્ય, સામે આ ઠીકું" કુર્ણોને નદાનુ બાવકુ પકડી ખેંચુ.

"હવે શી ઉતાવળ છે? દાદા દાણાં ભગ્યા સમને"

"એકા કાણુ છે ઇ?" બહારનો અવાજ સાંભળી દાદાએ પડકુ ફરતા પડકુ.

"એ તો કુ નદો ને કુર્ણો છીએ, દાદા"

"કેમ અભ્યા ઊ, અચાણે?"

"કાણે મગાનમા આપણવા આ ત્યારે તમે અમને પાસે જોલાવી નેા'લ કહુ કે, આવતી કાલે બપોરે ધરે આવતે, તમને પાઠશાળા વિષે કાઈક કહીય?" નદાએ કારણુ આપ્યુ.

બાનવતનાં પાના છાતી ઉપરથી એક બાણુ મૂકી દાદાએ બારણુ ઉપાટકુ. કુનેરદાદા પોખા બાનની જગ્યા તો ખાલ્યે ન રોજી લીધી હતી, એટલે કુર્ણો ખાટલાની ઇમ ઉપર બેઠો અને નંદો ઉભરા આગળ જ બેસી ગયો.

મામમો દાદાની એક પંડિત તરીકે સારી સાખ હતી. બાનવતના બનેલા ને બ્યારણુના જ્ઞાતા કુનેરદાદા શેરીનુ નાક અને ખાસખુ જ્ઞાનિનુ ખૂણુ જ્ઞાતા, મામમા કોઇને ત્યા લમ પ્રયુને માલકાજોદર, ખાટલા કે પાળીના માટલાંની જરૂર પડે તો અરથી રાતે કુનેરદાદાને ત્યાથી જ મળી શકે ઉનાળામા પરજ માટે માટલા જેલો હોય ને કુબાર પાસે જાણત થઈ હોય તો પાણુ દાદાને બહાર એ બેઠક બાની શકે કુનેરદાદા નેર રહ્યા, એટલે શુભ અશુભ પ્રસંગે યજ્ઞમાનોને ત્યાથી મેળવેલી આ સમુદ્ધિના તે પ્મામી હતા. મરી અલેલામોને મર્ગમા પછુ વગર મુકેલીએ ફરક જમનુ મના શકે તે માટે પહેલેથી જ યજ્ઞમાનો પાસેથી આ વખતે મેળવી ચિઠ્ઠીએ ફાડી આપતા નવાની વાડીમા અકબોલન રહેતે તેમનો પરિચય 'એકાદમ કરૂ' તરીકે અપાતો, કારણકે અનિવાર લાટવાને આકે તો દાદા માટે સામાન્ય અણુને એ જ પ્રમાણે બીજાના પછુ ઉપનામો હતા કોઈ "મહાકરૂ" અણુતા;

કોઈ વળી 'દાદાજી ન્યાયતિર્થ' જ હોય, તો કોઈ 'શુકાચાર્ય' કોઈ 'પ્રસન્ન-રુચક' હોય તો કોઈ 'પંચ ત્યા પરમેશ્વર'માં ગાનંતા હોય. પણ કોઈ 'દિવેલી' કે 'ત્રિવેલી' ન મળે. નાનો બહુક શાસ્ત્રી પણ 'અનુવેદી' તો ખરો જ, આર વાણવા ખાવા એ તો નાતમાં પ્રવેશદી ગણાતી!

'જીભો, એક પાઠશાળા તો સુંબઈમાં વાલકેશ્વર-આજીવનને કંઠે આવેલી છે. ત્યાંના શાસ્ત્રીશ્રી મારા મનેથી છે, અને વ્યાકરણ તથા કર્મકાંડના પ્રશ્નર વિદ્યાન છે. ત્યાં કહે તો મહામહાશયિહી લખી આવું દાદાજી પોથી પરનું પુત્રુ ઉપાધી લેવા ખાતાં કહ્યું.

નંદાએ કુણીમામા સાથે જોડું સંસ્પૃશ્વતા 'બ્યકરણ' અને વળી 'કર્મકાંડ' અને 'પ્રશ્નર વિદ્યાન' એવા શબ્દોમા એની સુદ્ધિ તો સુચવાઈ ગઈ, એટલે નિર્ણય કરવાનું એણે મામા ઉપર છોડયું. નમને તો નવા ભાઈબંધો, નહું વાતાવરણ, રખડવા માટે નવી ન્યાયા મળશે એ જ ઉલ્કાકાંડી. ગળવાસને પ્રશ્ન એણે પોતાની ભતમદિ ઉપરે લેવાલે.

કુણીએ તુરત નિર્ણય કર્યો: 'આમરે તો, દાદા, અમે ત્યા જઈને અલ્યાસ કરવા છે ને? એટલે ન્યા બસાગણ કરી આપશે. ત્યા જઈશુ અલ્યાસ માટેનું રચણ સાર હોય તો બસ.' કુવરનાદા પણ કુણીની અલ્યાસ માટેની ઘડસા ભેંક ખુશ થઈ ગયા અને બસાગણચિહી લખવા હાથમાં કાગળ-લેખમ લીધા.

આઠસા જઈક કોણકરાર થઈ જશે એમ નંદાએ ધાર્યું જ નહોતુ બધી ભતની લેખવાલ કુણીમામા કરી નાખશે એ ભરેસે એ યદક વાળીને બેઠા હશે. પણ ખૂબ મુશ્કેલી રહી જતો ભેંક એ વચ્ચે પડયો: 'મામા, ભણવાનું તો કીક પણ આવું, પીકુ ને કેંકુ ક્યા?

'શુ કેંકુ નંદા?' અરથી ચિહી લખી રહ્યા પછી નાનંગા ટેરવા ઉપર ફરેલો. ચરુમાને ભાર ઉપર ટેકવી પડા ચેલકા

'એ તો આગળે, દાદાજીને થયું કે ખાવા ને કેંવાના રેસાનુ શુ?' 'મોડો વેણ, મોડો!' ખાનજીના ઊંઘાને તે વળી ખાવાને વાના કે ભણવાને વેણ આપવાના હોય? એ તો બહુ શ્રીમંતોએ આપેલી રહેણા બ્યાજમાથી નીલે.

'તો જ, દાદા, બહી રાજ્ય ને?' નંદાના કેહામ યદક વળી ચિહી લઈ બેને બહાર નીકળ્યા.

કાંઠે શેણા અગિયાર વાગ્યે નિસાળેને ધટવાને ત્યારે નિશાળે જવાનુ બહાનું કાંટી ખટારવાળે લીખેડે ઉતવાર થઈને લીધે. 'કે. જે ધરમા કોઈને ખબર પડી તેા ઉ ને હું બને પડિત થઈ રહ્યા.' માગાએ સલાહ આપી

'નંદાને એવી ખાબતમાં કેંકુ પડે, મામા? તમે જ સલાજથી નીકળો.'

દ્વિતરવેરીમાંથી એપડીમાં થોથા કાઢીને અનાનના દોહલમા સેતકી, ફરતરવેરીમા એકેક ભેડક કપડા નેલવી, તથા દરિયાના મજેલા એકેક બેન ને રૂપિયાની ખાનવી મિકલક ક્રંદને મામે લાખેજી નીકળ્યા અને ધોળા રેસાની નળી વચાવી પંદેદારીમાં પેસી એક વાગવાના મેસમા બેઠા. 'ક્રિકેટ-મેકરે'ની ભેટકમીને લીધે જુદાંજુદાં ગમેમા રાતવાસો ભાગતા અલવાડિયા પછી મુખજ પહોંચ્યા અને કંઠાવાડીમા કુણીની બહેન રહેતાં હતા નેમને ત્યા પહોંચ્યા નદાને એકએક આવેલી ભેઈ તેનાં મારા ખૂબ નવાઈપામ્યાં બને ખુશી પણ થયાં. નંદા પહેંમ્યાના કાગળ પણ તેના બાપાને તેમજી લખી નાખ્યા. થોડા દિવસ મુખજીના 'દેવાવળી' થવામાં વાળી મારેમા ભોજનવાલ-કેશ્વરની પાઠશાળામાં બેપડયા.

ખાખજીના રમેલીના અફરો વાંચી પાઠશાળાના શાસ્ત્રીએ મેા મલકાનું: 'કીક કીક, બહુ સાર કહ્યું. તમે આવ્યા તો ખસ; પણ

બસાગર અલ્યાસ કરશેને?'

'છ હા; આપના મુકપ નીચે કેમ નહિ કરીએ?' બગલમા ખોડાં-ચોરી બગાબર ભરાવી ડુનુંબિ ભજિભાવે હાથ ભેટયા નંદાએ મામાની હામા હા ભેળવતુ માણુ હસાવ્યું. કુણી કોઈમાણુ મથક વ્યજિના પરિચયે મેકમ આકર્ષાઈ જતો, ન્યારે નંદા પરિચિતિતુ માપ કલવાના વિચારમાં પડતો.

'આમ્મા મણુપતિસાર?' આમા આવ ભેંકએ.' શાસ્ત્રીએ ચિહી લકિયા નીચે મુકતા બગ મારી. તામ જ કરાવેલા કૌરવમંથી ચળ-કતો મુકો, કપાળે હતરથી દરિણુ નુવ સુધી ભેંચેલ વિપુટ અને સેવના વળી સુવધી પૂછી નેની થોડની બુલાવતો મણુપતિસાર 'છ મુકજ' કહેતો કે મોરડામા આવી પહોંચ્યો.

'જે, આ બને વિજાઈએ ખૂબ ફરથી ભણવા આમા છે તેગને મટે આસને, મુખજી વગેરેની વ્યવસ્થા કરી આપ.'

ન્યાયા ખાડા પછી મએડી લીપણુવાળી જમીન ઉપર ફેટવા કોચળાના જે દુકડા મણુપતિસારે બિગાવી કીધા, મીનથી દેઠવા થે વધે પૂર્વે 'વેંક' મળે હિંદુતાન આવેલી ચાના રદી ગોખા તેગને સમૃત મુકતે અને કપડા વગેરે રાખવા આપવામાં આવ્યા. દેશી રચવાડાની જેમવા દેવીએને ભોજન માટે અપાય છે નેની ભાનેના કાઠાની શળી ને થાળાવાળા વાઢક તેગને સુખન કરવામા આવ્યા. આ બહુ ભેંકને નંદા તો આભો જ બની ગયા. તેગ વળી ન્યારે તેણે શાયસે લટકાવેલી નોધપોથીમા આ આપેલા સાધનોની નોધ કરતો મણુપતિસારને જોયા ત્યારે તો તેને ખૂબ ચાકી અઢ સવારમા આઠકા વાગ્યે જ કીધાનુ, ત્યાર પછી નિયંકર્મથી પરવારી નાક ઠાંપી અમુક વખત મુખી સંધ્યાવંશન કરવાનું, પછી અમુક કલાક વર્ગમા હાજર રહેવાનું, ભોજન પછી બારે પ્રમાણે કાઢળી સેવા કરવાની, બજારના સ્વાધવાય કરવાનો, અને વળી પાકુ અમુક રખત વર્ચના, આમા આપના વિચરના કાર્યકર્મની રૂપાના દરિયાના દમથી આપીને મણુપતિસાર ખીન વિજાઈએમા આવસન પાસે ગયા, શાસ્ત્રીએ એ ગ્રિય વિજાઈ હોઈ એ મુકપતિની ગરજ સારતો. તેની પાછળ પાછળ જમાનારની શાકેળીને વિજાઈ ચાડીએ ખાંતો ને મણુપતિસારના કાન ભેંસેરતો ફરતો હને.

'ન્યાયા પીતાબર?' આને ખીચી નીચુવા દેમ નંદોતો ગયા? શાસ્ત્રીએ ત્યા પાણીની દેઠગા પણ નહોતો ભર્યા ખર ને? રસોડાના વાસણુ સાર કરવામા પણ કાઢએ આજ માપથી મારીપી અને આમા એક પધિયુ થોતા જોર પડતું, કેમ? જેડું છુ ક્યા સુધી મહિવાનીરી ચાસે છે તે. અહયા એળવા! આને બપેરે ને સાંજે બને વખત પીતાબરને પાછળજમા બેસાડને 'તેની પાછળ પાછળ ફરતા કાઢવા હિંદે અપાસકે આ દુકમ કીરી લઈ, લાળા વખતની દોઢ અલવાથી થાય તેવા આનંદ વેરેલી મુખસુદા વરે પીતાબર સામે ભેઈ સંતોષ વ્યકત કર્યો

'મામા! આ ભેજુ ને? આની બનુ બિચાર પીતાબરનું આ બધા પ્રતાપ થેલા એળગાએ ચાડી ખાંપી તેના. ભેંકએ હવે સાંજે જમવામા પીતાબરની શી દમ શાય છે તે! આ સમેકડાને સંભાળતું પડશે, મળે.' નંદાએ કુણીના કાનમા ફેંક મારી

સાડા દસ વાગ્યે જમવાને પોકી કાળીને છ મંજાયા અને રસોડા તરફ નજર રાખી બેઠેલા સી વિજાઈએ પોથીના પાના ધ્યોધળ બંધ કરી થાળીવાટે લઈ રસોડા તરફ દોડયા એક ખેડે જેવા એકરડામા રસોડુ હતું. લચિના બળિયામાંથી થોડાથોડા પ્રકાસ આવતો હતો. ખાળીનો પ્રકાસ ચુલામાંના લાકડા જ પૂરે પાડતા

પાંચમે ઠટતું તો કાંઈએ પરચરનુ એમ નુહાનુહા આસનો બનાવી સીએ પગત પાડી દીધી. આ નવા ભાગ પડાવનારા તરફ અજુગનો બતાવી સીએ પોતાની ચાળી સખાળી કુણામામા અજાણુ હતા તેગને આ બધુ મ્વાભાવિક લાગ્યું, એટલે એમણે તો નમ્રતા દાખવી પગતને મોથી છેડે આસન જગાવ્યું નહાએ તો પાકસાવામાં પન નુચે ત્યારથી આ પ્રથુતિએ જોતા પોતાનુ ન પોતાના અવધાસનું બાવિ નહીં કરી નાખ્યું હજુ; પણ માગાને ન દુભાવવા ખાતર તેમજ નેગના ભોળપણને લીધે કપરો વખત આવ્યે મદદગર થવા ખાતર એ તેની પાછળ ધસડાતો હતો.

પહેલી વખત ગળીને ડહાણુ રોટલી અને દુધાઈ વગેરે બાત બધાને પીરમાયે એટલાગા તપેકાનુ તથિયુ દેખાયુ આરખાવ કુદરા વચ્ચે એક રોટલી નાખ્યા પછી નેવે એવ ગાય તેવે એવ આને નદાએ સમી આપે જોયે પોતાની સાથે જોડેલા વિદ્યાર્થીઓ જમતા જમતા બોલા થઈ ગયા અને ગ્રાસમા પડેલી છન્સાત રોટલી માટે ખેચાખેચ કરી રોટલકાર કરી મૂક્યે અને નેગ કાવ્યુ તેમ, કોઈએ માલના તપેવામા હાથ ફેરવી જોયે તો કોઈએ તપેલામા બાલુએ મેટિછી ફાળ વાટમાં વળી કબેડી લીધી.

નદા અને દુણી અરધુ જમીને બેઠી ગયા સી જમી બેઠા પછી આનને સુતેદગાર પેલો પીતાબર, એની પાછળ જમ્માદાર નેવો અબ્બો અને મોથી પાછળ, પગથા ભરવામા સાચીચનુ અનુકરણ કરતો ગણપતિગદર રોડાડામા ફાળવ થયા પીરસવાવાળાએ જાનુની સામે પીતાબર નીચુ મોઢું રાખી જમવા બેઠો ગણપતિસર અને અળાસકર તો 'ધાન રાખવા જ આવેલા બાપી તેમણે તો અરમ ગરમ રોટલી થી હતી ત્યારનુ જોનન પનારી દીધુ હજુ બને જમ્યા પીતાબરની બે બાલુ બોલા રહ્યા બીજ વિદ્યાર્થીઓ માટે તો આ રોનનો તમારો હતો, એટલે એ સી તે વાસણ ઉઠાવી પોતાને આને ચાલ્યા થયા, પણ નદાને આ 'જહમો' જોવાની ખૂબ કલહ ૧, એટલે વાસણે પડતા મૂકી એ બારણુ આનગ આવી બેઠો રહ્યો પીરસવાવાળા અને વિદ્યાર્થીઓએ પોતાની ચાળી આમતથી જ

દાખી રાખી હતી એટલે એ બન્નેએ તો જમવાની રાજઆત કરી દીધી બીયારા પીતાબર આગળ બળી ગયેલા બાતનુ તપેહુ તથા શાક ને ફાળુ પોતાની તપેહુ પેલા લોંઘાએ હરમેલી દીધુ થોડાંધણે બળી ગયેલા બાત તેવેલા વળી કબેડી ફાળતા તપેલામા તે ધસીપસી પીતાબર જમવાની રાજઆત કરી રહી આખે નદા આજુબુ રસ જોતો હતો પેલા નેહર અને જમ્માદાર નેવા પેખાતા ગણપતિસર અને અળખાની ચોટલીઓ બાધી તેગના માથા બટકાવવાનુ તેને રસ થયી બાવ્યુ પણ અહીં આવ્યે હજુ એક જ દિવસ થયો હોવાથી આ ચિયાર તેણે ગતમા જ મગાવી દીધે

રેતાના કાચબન દસને શુમાર થયા આવ્યો હતો નિયમ મુજબ વિદ્યાર્થીઓ પોતાના આસને બેસી થયા ગોખતા હતા દસ વાગતા એક પછી એક મો લાળા થવા લાગ્યા થોડી વારગા સો રૂઈ નવા નદાને તો આવી રીતે રેહદંધ કરી જાણવાની મદાવરો જ નહોતો, એટલે એણે તો કલાક પહેલાથી વળવેહુ, પરતુ અરધા જોખનને લીધે પેટમા કુરકુરિવા જોલવા હતા એટલે બેઠ નહોતી આવવી કુખાતામા વગામગીપૂવક માર્ગપરિશીલો પહેલો પાક ગોખતા હતા નદાથી હવે ન રહેવાયુ, માગીએ પાકના લાટવાને ટપ્પોબરી ત્રીધા હતો તે આશીર જ હતો. તેણે હજવેથી તે કપાડયો મામાલુ મન પણ લાટવો જોઈ પીગળી ગયુ ને બને જાણુ મોદદા માથેલાળી દળાગાથી એક એક લાટવો કપાડયો

દૂર ખુખામા એક વહેતો આનગપડતો વિદ્યાર્થી મોઢે સુધી સિધ્ધાંતીમુડી અને રણુવરનુ અન્યનન કરતો હતો તેને થોડી વાંદે પાકના લાટવાની વાસ આવી, અને તેણે અબજાને ડોહડયાં 'અબા-સકરો' અહીં કોઈ મોટીથી બચકારા જોલાવળુ હોય તેમ જાને છે અને પાન્ના લાટવાની વામ પણ આવે છે' અળાગદર પણ ક્યારનો બચકારા અને વાસનો અનુભવ કરી રહ્યો હતો, પણ કઈ દિશામાથી તે આવે છે તેની ખાતરી કરતો હતો. બેઠીને એ ધીરેધીરે દરેક વિગત-ગીના બિનાના પાસે રીત વળ્યાં, ઉવટે, બર દનાળે મોદદુ માથા પર ચોટી રતેવા પેલા એ નવા વિદ્યાર્થીઓ કપર તેને શપ આવી. નદાએ સહેજ મોઢું ફેરુ કરી જેતુ તો અબજો બિહીપને પોતાના આસન તરફ આવતો હતો. તેણે ટુરન નિર્ભય કયો કે જતા થે જો અબજો થાલમેલ કરે તો તેને તો (મિથી)પાકનો લાટવો વળાવી દેવો' પાસે આવીને અંબકાએ નદા અને દુણામાગાની પથારી પાસે કન ધર્મ અને પછી ધીરે રહીને મોદદાનો એક છેડો ફેરુ કર્યો પણ ત્યાં તો બર લંપગાથી ડોહયો હોય તેમ નદાએ મોઢું ફેરુ કરી અંબલાના માલ કપર સનસનાતીને એક ચોટી દીધી અને 'ચોર! ચોર!'ની બોનો પાડી ધમમાણુ અચાવી દીધુ આ અરથી રાતની બનો સાબળી બધા વિદ્યાર્થીઓ સદાજા બળી ગયા ને 'શું થયું? શું થયું?' કરતો ગણપતિસર પણ પાિતયુ સરખુ કરતો આવી પડેાથો 'કેમ નદા, રોની બમે પાટે છે?' તેણે બાંદે અવાને પૂછયુ

'અને બર કીધમા હતા, ત્યાં કોઈએ માર મોદદુ ફેરુ કરી અર હાથ નાખ્યો હુ કીધમાં કબજી ગયો એટલે બેઠીને મેં તમામી લનાવી દીધો ત્યાંતો આ અબજો નીકળ્યો હુશમખર! અત્યારે મું બને બગારી પથારી પાસે આંબો' નદાએ તકનો પૂરો લાભ લીધો

અળાસર અસિયણી પડી એક બાલુ ડોહો હતો બધા ડોહ-સમો આ સુમત્રીખોરને માર પડયો એટલે અંદરખાનેથી શરૂ થતા હતા નદા બેપરવાઈથી બોલો હતો ગણપતિસરથી આ સહનન થયુ તેને નદાને ધમકાવવા મોદદા

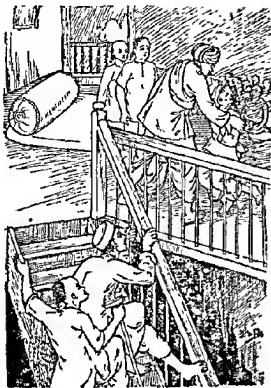
'પણ આવી રીતે કોઈ વિદ્યાર્થી તારાથી મરાય જ કેમ?' વિદ્યાર્થી તમારો જોવા આજુબાજુ નીંદાગાઈ વળ્યા હતા નદાની આંખ ફરી મેલ કુખામાથાએ એ શની આંખો કપરથી પ્રસન પારખી લીધી અને પોતિતિતો કછેટો પારી નદાની જમણી બાજુ આવી ડોહા રહ્યા

'કેમ માર્યો, નદા!' ગણપતિસર ફરી તાકકયો

'કેમ? એ ... ને આમ!' કરી નદાને અંબલાના ડાખા માલ કપર એમ જીવંત ધરી નીરો 'પહેલો થા પરમે ચરનો' કયાં પછી નેરો

'અબરદાર, ને એક ટમ્બુ આનગ બધું છે તો'

ઉપરનું દ્રશ્ય જોઈ નહોં કાંઈમા જી રાખી નથી

જરા જોરમાં આવી ગયો. અણસો પશુ નાઈ એમ લીધો ત્યજ એમ નહોતો. પશુ પહેલો વા ખાધા પછી એ અગતી ગયો, ને એમ વળી આ બીજો વણનોતરો પડ્યો, કોઈએ તો એ સાવ ડરો પડી ગયો મન-મા પામી ગયો કે આ પીતાબર ન હોય. આ તો કોઈ બીજી મુર્તિએ છે.

વાતાવરણ શરમ થઈ ગયું હતું અણપતિશંકર અને અંબાદો નંદાને પકડવા ધસ્યા. સમય પારખી નંદો એ ડગલાં ધાડી દડી ગયો અને કોઈથીકા પારો પેટેશો લાળાને મોટી મોટીએ લેટો લેવડી પકડાશે કયો: 'અળસદાર, તે પારો આભ્યા છે તો' અડધા અળસદાર તારો તોલિયો તો આ લેટાટી દગલાં કુટ્યો સગજ, અને મહાદેવપુત્ર' તમે આઈ જી રણુવરાનું અધ્યયન પૂરે થયુ નહ્યુંને' કુણીમાયા અણ કાંડાકુટલી થાળી સુપ્તીન ચકની જેમ ફેરવતા રમતા આભ્યા હતા નંદાની સિદ્ધિ પશુ ફરી અઈ હતી. તણુસેરિયો લેટો તેણે અળવાના માથા પર તોલ્યો. હવે: એક જ કણની કીલ થઈ હોત તો અણપતિ-શંકરના માથાની પારી ને અળવાને ચક્ચકતો તોલો અઈવ થઈ ગયા હોત; પણ એટલામાં શાસ્ત્રીજી ન્હનીને ખોખોરો ખાત આભ્યા તેમણે હસીકત સામગી ને નંદાના બેધટક જવાબ પછી ધાઈ કે અળવાના ડહાપણે આ અણ કુલું છે તેમણે અણ થાળે પાટયુ ને સો કાપી ગયા

બીજા દિવસની નંદાની ખ્યાતિ વધતી ગાતી. પશુ એને અણ કોઠક નહોત. મમામા આમને લીધે જ એ આઈ દરો નહીં હતો. બીજા દિવસે માંગેશાણેજ પાકસાગમા જવડ-લેકડા પડેલે પગ-મિયે પગ મૂકતાં જ નંદો અિયર મઈ અડધા પછીન ઉપ ગોળલાગેખતા કુણીએ પછયું: 'કાં નંદા, શાંદેનકમ નથી મરતો?' મદગમાં જ વાંકા વળી નાક ઉપર આનની મૂંડી નસાએ વૂપ રહેવા કંઠાસર હતી કુણીએ ઉપર ભેયુ તે. કુણીકેંકર સાસીજ એક વિદ્યાધાને લેખે લઈલેકર

જમીન ઉપર પટકતા હતા બિચારો વિઠાઈ બચતોધૂનતો માડ લેલો. મનો કે ફરી પાછો જમીન ઉપર પટકાઈ પડતો મારની બંકે અથા જરી રાઈ પશુ નહોતો રાકતો આને એ વિઠાઈએ પોતાના પાક લેવાર નહોતા કયો. વળી એ દિવસ પર ખોચડી સાડે દરવાના અને વાસણ ઉઠકવાના વારા તેણે પાડયા હતા નંદાએ પીતાબરને આજખી લીધે એકમાણુ અણપતિશંકર અણ વાળી લેલો હતો બીજાબાલુ અંબાશર ફરીના પોમાગા થોડુ રાખી ત્રાંસી આજે આ દ્રશ્ય જોતો હતો.

ખાખીનાં પચાચિયા ચડયા પગર જ નંદાએ મામાનો હાથ પકડી નીચે લેતરવા માડયું

'કા, નંદા, ઉપર નથી જતું?' મામા મુઠાયા

'હા'

'કમ?'

'એ અણ પિગલવાર પછી આઈ કાંઈ બોલાય લેગ નયી' હો મામાને મસલે જતો હતો

થોડી વાર પછી કુણી અગતમા પ્રોતિયું ને હાથમા પેડી લઈ, તથા નંદો હાથમાં મારીના કાટવાવાળો હાથ લઈ રડેસનતા રમ્તે બીડ કાપતા હતા

મજાસાલ ત્રિવેદી

કહેવત • કથન • કવિતા

'નાનો તોપણ રાઈનો કાણે'

કાલા તો એ સાગનાં કાકડા

વઠો તોપણ થકેનો શેરડો

ભાનું તોપણ સિદ્ધુ અણુ

ભાણુ ભાણુ તો એ ભરથ

ખોખરી દાંડે પશુ દાણા ભેગ તો ખરી

હાથી ચાખી ખીએ તોપણ લીંચણ સમા પાણીમા હાથીનો દુરમન મગ્ગર, ગણિધરનો દુરમન કીરી

નાનો કણ પશુ રાઈનો, ખાખી તો એ મૂળ

થરડો તો એ ગરાસિયો, બાગી તો એ બકમ

થરડો તોપણ અગરિયો, તોડાની પશુ નાચ

પહેલો પશુ વાણિયો, રેકેલી પશુ માન

મેલો તોપણ મહીપતિ, સક પશુ સત્તાધીમ

ચનો તો એ કેસરી, હથેતો તો એ ફળીસ

'અતિની ગતિ નથી'

ગતિ મર્વજ વર્જનેત

રમતો કુડન નૌય, ચટકો જ હોય

અતિ તાણે વૂડી ભય.

જ

સખક રસમે રાખીએ

અત લીંગિયે નાદિ

જ

અતિ થયું ન લાભીએ, તાણે વૂડી ભય

વટયા પછી જે સાંધીએ, ગાંક પડે વથગાય.

જ

અતિ ભલો નદિ મોડલો, અતિ સઘી નદિ ચૂપ

અતિ ભલો નદિ ખરસો, અતિ જલો નદિ ધપ.

આ ઉપરાંત ત્રીજે એક તર્ગ છે કે સુશ્વશ્નથી તેમજ મૂત્રમણ્ડી ઉ
બેક્ટીરિયાનાં કાર્યો

તેમના કાર્યો પ્રમાણે બેક્ટીરિયાના ચાર વિભાગો પાડવામાં
આયા છે: (૧) પરાવર્ણી (Parasitic), (૨) કૌટણિક પેદા કરતા
(Saprophytic), (૩) છૂટા નત્રવાયુ વાપરતા (Nitrogen fixing),
(૪) નત્રવાયુ છૂટા કરતા (Nitrifying)

પરાવર્ણી બેક્ટીરિયા પ્રાણીઓ તથા વનસ્પતિમાં થતા અનેક
રોગો માટે જવાબદાર છે એક ભંતના જેવી પદાર્થો (poisonous
toxins) ઉત્પન્ન કરે છે, જેથી પ્રથમ આપણી કોષનીવાદ (cell-wall)
નારા પામે છે અને ત્યાર બાદ ચેતનરસના (protoplasm)
તત્ત્વો જુદા પડે છે આમાંથી રોગની ઉત્પત્તિ થાય છે. પણ આમાં
ફેટલીક નિર્દોષ ભંતો પણ હોય છે આ પલ્કા આંતરડામાં પરાવર્ણી
બેક્ટીરિયાની એક ભંત એવી છે જે બીડકલ દાનિધારક નથી.

કૌટણિક પેદા કરતા બેક્ટીરિયા અનેક કાર્યો કરે છે. (૧) મૃત-
સાદીરમાં કૌટણિક પેદા કરી, હેલ્થતત્ત્વો છૂટા પાડી, જમતોની રચના
બળવે છે, (૨) દહીં, છાશ, પનીર (cheese) વગેરેની આપણે જે
ઉપયોગ કરીએ છીએ તે વસ્તુઓમાં આવડતો આથો આ સુખિરોને
આભારી છે, કૃષ્ણ ગંધી ભય છે તે આ બિશદેશના જ પરાક્રમથી (૩)
અનેક જીવોના (જા ત તમાકુને, ગજાને વગેરે) પણ એ જીવને
હીમે આ વર્ગના બેક્ટીરિયાના કાર્યો પર જ આધાર રાખે છે

છૂટા નત્રવાયુ વાપરતા બેક્ટીરિયા અમુક ભંતની (Legumi-
nous) વનસ્પતિના મૂળમાં રહે છે તેમજ વનસ્પતિએ તૈયાર કરેલા
કાર્બોહાઇડ્રેટોસાકારમાંથી પોષણ મેળવે છે તેના નર્દન બદલે તો આપ-
લા નિહાળે ને એટલે તેઓ દહામાંનો છૂટા નત્રવાયુ (Nitrogen)
વાપરી નત્રવાયુમાં પર્ણમાં પ્રવેશવે (Nitrates) બનાવે છે આ
પદાર્થો જાડને અતિ ઉપયોગી છે જમીન કસ વગેરેની હોય તો આ
પ્રકારની Leguminous વનસ્પતિ વાવવાથી તે ફળદ્રુપ બને છે

નત્રવાયુ છૂટા કરતા બેક્ટીરિયા જમીનમાંના નત્રવાયુમાંના
પર્ણોમાંથી નત્રવાયુ છૂટા પાડી નાંખે છે અને આથી જમીનનો કસ
ધી ધી ભય છે

અરુણ પ્રહેતા

એકવાર ગિંધયા એક નામીયા ભંડુગરે સર ચાલેડ નેપિયર,
સમગ્ર પોતાના આવાપ્રીભય પેહો કરી જતાબ્યા તેમને તે પોતાના
સાથીની હથેલીમાં હાંધી રાખી હથેલીને જરાયે ધન પહોચાડ્યા
વિના તબવાર બેઠે એ હાંધુના એ દુકાડ કરી જતાબ્યા તેને નેપિયરને
ભંડુગરે અને તેના સાથી વચ્ચે એક પ્રચલની વધાવ્યા અને તેણે
પોતાનો જમણો હાથ ધરી ભંડુગરને પેહો પ્રથેણ કરી કરી જતાવવા
કહ્યું ભંડુગરે નેપિયરનો હાથ બાંધીપ્રી તપાસી ના પાડી એટલે
નેપિયરે મજુ કેમને ખાતરી જ હતી કે હું તેને પકડી પાડીશ એ સા-
બળી ભંડુગરે નેપિયરને હાથો હાથ ભેળવાની માગણી કરતા નેપિયરે
પોતાનો હાથો હાથ બતાવ્યો ભંડુગરે એને તપાસી કહ્યું કે તમે
તમારા હાથ બરાબર રિયર રાખો તો હું પ્રથેણ કરવા તૈયાર છું
‘પણ જમણા હાથને બાંધે હાથો હાથમાં શા માટે?’ હારણે જમણી
હથેલી વધારે જલકી હોઈ એમાં અચૂકો કપાઈ જવાતુ જેમજમ છે આપે
હાથી હથેલી સહજ છીછરી હોઈ એમાં વધારે સહાગની છે ‘ભંડુગરે
જવાબ આપ્યો અને ચાલેડ નેપિયર લખે છે, ‘ખરેખર હું તો ભય-
ભીત થઈ ગયો હારણે એ એક બાઈડે રાજોરોવાળી પ્રથેણ બંને
છતાં ને હથેલીમાં હાંધી મોડાથી મારા હાથને રિયર કર્યો અને ભંડુગરે
એક લસરે હાંધુના એ દુકાડ કરી નાખ્યા તબવારની ધાર એક
શીતળ દોરાની પેટ મારી હથેલીને રપશો પસાર થઈ ગઈ’

પાંદડાંની

અનેક જોડા લેવા દરો, જોડાની બેઠે
કવિતાઓ વાંચી દરો અને બેઠે

ચિત્રો લેવા દરો જીવનના અનેક સમયે જોડા
નીચે જ વિસામો હાંધી દરો મુખોના ફેરફાર
કે માથું, પાંદડાંઓની કુમારી કે જોડાની
ભળવડોએ જીવનની અનેક મજુર કહેવો વચો

મજુર બતાવી દરો. બાળવયમાં વહેલો દેરાન કરી દરો, ચીવનમાં
અનેક પુલ્કિમાંની રાત્રિઓએ તેની નીચે બેસીને મીઠામાં ટીંચી
હાંધી દરો અને જીવાવરમાં તો મનુષ્યો કરતાં ધણને જોડા જ
અભાવ અવલ ભેટોમાં હાથમાં દરો. છતાં જે જીવનની પળેપળ જે
વસ્તુ પર ટકી રહી છે, દરેક જીવત પ્રાણી પોતાની, ચિંતા અને
આમાંથી વિકસાવી રહ્યું છે, એ જોડા શી રીતે જન્મે છે, શી રીતે
પોતાની જિંદગી સાંભળે છે, એ બધું જોડા જ બહુતા હશે

ખરેખર, આપણી દરેક કોઈ જાણ આ જોડાને જ આમાંથી છે
જમતમાં જે જોડા ન હોત તો બીજા માંદ પ્રકારનું જીવન સમગ્રી મજુર
કે પ્રમ એવ પ્રકાર છે પૃથ્વી પરનું દરેક પ્રાણી સીધી કે આકાશની
રીતે આ જોડા સૂર્યની કે રાત્રિની પોતાનામાં સચ્ચ કરે છે ને રાત્રિ
પર જ પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી રહ્યું છે અવગત, આખરે તે જીવન
સૂર્ય પર જ ચલકાયે છે, જતાં જે વચમાં જે જોડા પડી દેવાડો નહોતો
આ પ્રાણીસૌંદર્યનું શુ ચાત એ આકર્ષક છે

પરંતુ આ દેવાડોનું કામ છે કુ-એ વડે પ્રાણીમાંનું જીવન ટકી
રહ્યું છે જે જોડા વિશ્વની પોતાનામાં આટલો મહાદ્દ બાળ બળવતા
હોય તો તે કયે રતે? નથી તેમને ગતિ કે નથી તેમને પ્રાણીઓને
મળ્યું છે તેથી કુદરતની મહત્તમ ભેદ-મનજ, પ્રવેશ રીતે વાનું
નિષ્ક્રિય જણાતા આ જોડા શી રીતે પોતાનું આ કાર્ય આપણાથી
વધન બેઠાવડ રીતે ચલાવી રહ્યા છે? તેના મુખ્ય બળો કયા છે?

એ બળો છે નાના સાદાં પાંદડાં, જેને બડકરીએ અને પ્રાંધો
રવાડો કરી ભય છે, બાળકો જેના પપ્પા બનાવે છે અને ચિત્રકારો
જેના પર ચિત્રો દોરે છે તેવા પાંદડાં પર જ સમગ્ર જીવજાતનું
ભરણ અવલભે છે આ પાંદડાં જોડાની પ્રયોજનાઓ છે, એ એમાં
રસોઈજોડો છે, એ એમનું સર્વજન છે

સમગ્ર પ્રાણીજીવન એમ એ જ હશે તરફ મહાવેળથી રોકાયું
ભય છે—એ વેગને જીવનપ્રવેશ નામ આપી મકાવ—તેમ સમગ્ર
જીવજીવન પણ એક જ હશે પાછળ રોકાયું ભય છે. આ કંઈસ તે
અરસાયું અને ભત્તિસરસાયું (Self preservation and Race-
Continuation). કોઈ દિવસ પણ કોઈને નકા આપી છે ખરી કે
જાડને આટલી બધી શાખાઓ ફૂટે છે, એક શાખામાંથી આટલી
ઉપશાખાઓ પ્રગટે છે, તેમાંથી આટલા પાંદડાં અને પુષ્પો પરિપૂર્ણ
છે, એ બધું આ એક જ મહાન ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે છે—
વંદેએ કુદરતે પોતાનો કરી અપનાવ્યો છે? ચીમતા અને કારકિર્દીના
વેલ જમીન પર પથરાઈ ભય છે, તેહીએ બીલ જોડાને કોઈ પ્રયત્ન
જોળવામાં ગયે છે, હાડકાના પાંદડાં પખાની માફક જમીન પર પથરાઈ
ભય છે અથવા તો આકાશનાં પાંદડાં ઝાળની ત્રણે બાજુ નેડાઈ
ભય છે—એ સર્વે પણ માત્ર આ જ ઉદ્દેશની પરિપૂર્ણતા અર્થે

તો પછી આ ઉદ્દેશ પરિપૂર્ણ થાય છે શી રીતે? સમગ્ર પ્રાણી-
જીવનમાં બાર આ નાના કુમળા પાંદડાં શી રીતે નવન કરી રાકે છે?

પ્રયોગશાળામાં

એ માટે આપણે પાંદડાંના ત્રીજામાં ભિતરનું પરોસી વૈજ્ઞાનિક સુદ્ધમ-
દ્રવ્યનું નવી અદદ વડે રસીધો. આ પછીને પાંદડાંના એ ખંડોમાં ક્ષીભવ
છે એમાં અતિસૂક્ષ્મ લીલાં કણો કાસી કાસી ભરી છે. આ કણોને અને
જ આપણને પાંદડાં લીલાં લાગે છે. આ શીલાં કણો તે હરિદ્વર્ણિય
અથવા ક્લોરોફિલ(chlorophyll), આ સૂર્યના કણો (જે કુદરતના અનેક
સંસ્થાની માફક નદી આંખથી દુર જ રહે છે) પાંચ વસ્તુનાં બનેલા
માનવામાં આવે છે; કાર્બન, આર્દ્રવાયુ, પ્રાણવાયુ, નવવાયુ તે મૈન્ડે-
શિયમ. આ કણોત્તર ન્યારે વર્ણનુ અવનવત્વ (protoplasm)
બીજાં અનેક તત્ત્વોમાંથી આ રેન્જિક તેયાર કરે છે ત્યારે તેને લોહ-
ની પણ નવર પટે છે. લોહ વિના આ રેન્જિક તેયાર થઈ શકતી નથી.

એ રેન્જિકાનું કાર્ય છે આકાશ, વાતાવરણ ને જમીનમાંથી વ્યયને
માટે યોગ્ય સર્વોપાનું પરંતુ સર્વોત્તમ હંમેશાં ગતિ (energy)
તો લેઈએ જ, એ શક્તિ તેને સૂર્યમાંથી સૂર્યપ્રકાશ દ્વારા મળે છે.
તે વૃંદે રેન્જિક વૃક્ષો માટે અદદ કૃપ્યાગતી વસ્તુઓ-આદ્ર અને એક
(star) ઉત્પન્ન કરે છે.

રેન્જિક એક એવા પદાર્થ છે કે પ્રકાશ મળતાંની સાથે જ,
તે પાંચમાંથી નવરૂપતા ગોથાની માફક કાંઈક નવજ છે અને મધ્યના
મકાન જમીનદોસ્ત કરી શકે તો ટકી શકે મુજબ કરે છે. આ શક્તિની
મદદ વડે કોષ-cell, (દાંના નાના અનેક સૂક્ષ્મ કોષોનું પાદક બનેલું
લેણ છે)ના કોઈક કાના ખૂણામાં કુપાયેલ અવનવત્વ દ્વારા એકર-
વાયુ-carbon dioxide (જેને જળી વજન આપણે મોટરની બહાર
નીવળતો લેઈએ છીએ)માંથી કાર્બન અને પાણીમાંથી આર્દ્રવાયુ
તથા પ્રાણવાયુ દ્વારા પાકી તેમાંથી ખર્ચ થઈ શકે છે

અનેક રસીની વચ્ચે અણેલાં મધ્યનામાં જે અટપતતી લેઈએ
દ્રવ્યમાં હવાફેર કરવા જવાની દોડદર સલાહ આપે છે તે આ જ
કારણથી, જે ત્યાં સારા થે ફિન દરમિયાન આ ક્રિયા વાદળી દોવાને
અને ચતુષ્પત્તી પ્રત્યેક કિયામાં કે વસ્તુની વધારેમા વધારે જરૂર પડે
છે તે પ્રાણવાયુ ત્યાં વધારે દોય છે કારણકે પાણીમાંથી આર્દ્રવાયુ
અને અમારવાયુમાંથી કાર્બન લીધા પછી પાછળ પ્રાણવાયુ જ રહે છે

આપણે બધા જાણીએ છીએ કે સૂર્યપ્રકાશ જુદાજુદા સ્થાત
રંગોના બનેલો છે. પણ આ પ્રકાશસંશ્લેષણ (photo synthesis-
આદ્ર બનાવવાની ક્રિયાને આ નામ આપવામાં આવ્યું છે)ની ક્રિયા-
માં તો માત્ર એક જ રંગો જ કામ લાગે છે તેમાં સતો પ્રકાશ જ
આ સરખીકણ માટે વધારેમા વધારે જગ્યાએ છે. બીજીથી અગર
આકાશની રંગો એ કોઈ કામ લાગવાતા દોય તે પછી તે નહિ એવા
જ એમ આજ સાંજિત મર્દશરુ છે બીજ કોઈ પણ રંગનો પ્રકાશ
આ ક્રિયા માટે જરૂર પાછું જવાબદાર નથી આટલા માટે જ રેન્જિકને
જે રંગ છે: સાદા પ્રકાશમાં લીલાં અને પથવર્તિત પ્રકાશમાં આકાશી

જે આદ્ર પાંદડાંઓ બતાવે છે તેને દ્રાક્ષપાદ (grape sugar)
ફેલવામાં આવે છે. ન્યારે સચિતા એળા પુષ્ટી પર ચીત્તંદ છે, સૂર્ય-
ફલ પાનની લીલાં એકેક છે અને પ્રકાશના અણેલા સમીરણની
ક્રિયા અટકી પડે છે ત્યારે આ ખાંડને મેદમા ફેરવી નાખવામાં આવે છે.

પરંતુ આ દ્રાક્ષપાદ પણ રેન્જિક એવા જ પદાર્થ છે. ન્યારે
તેનાં તત્ત્વો છટા પડે છે ત્યારે તેમાંથી પણ રેન્જિકનો કોષ વહે છે
અ રેન્જિક, અવનવત્વ, વૃદ્ધિને જરૂરના બીજાં પદાર્થો તેયાર કરવામાં
વાપરે છે. જે કષણત જાતજાતની અને જાતજાતની નવી ખાંડ ઉત્પન્ન

કરવામાં પણ આ ગતિનો કૃપયાગ થાય છે.

ખાંડને મેદમા ફેરવી નાખવાનો કુદેગ એ છે કે ખાંડ દ્રાવ્ય છે
ન્યારે એક પાણીમાં આદ્રાવ્ય છે. જમીની બીજરમાં સારો થે દિવસ
પાણીની આવન થવા જ રરી દોય છે આમાં કોઈ પણ જગ્યાએ
ખાંડ રટી શકે નહિ. તો પછી વધારાની ખાંડ નાખવી ક્યાં? કોઈએ
એક તેયાર થાય છે જે મૂળમાં, કળમાં, થડમાં કે પાંદડાંમાં પણ
સંગ્રહી રખાય છે. લાંબાવધમાં જરૂર પડે ત્યારે વાપરવા માટે.

એવી જ રીતે આ રેન્જિકની અને પ્રકાશની સદૃશી જ અવન-
વત્વ વૃદ્ધિને અને પ્રાણીકાને અતિ મહત્વના એવા બીજાં પણ અનેક
પદાર્થો બતાવે છે.

આટલામાં જ પાંદડાંની પ્રયોગશાળાનું કાર્ય પૂરું થઈ જત નથી
એને એક બીજું કામ કરવાનું છે અને તે આરોગ્યશક્તિનું અલબત્ત, આ
આરોગ્યશક્તિ આપણા આરોગ્યશક્તિ એવા તે નથી જ, કારણકે આમાં
તો વૃક્ષના મૂળ ને પાણીને જમીનમાંથી સતત ચૂરવા કરે છે તેને
પાણ મુજબ કરવાનું દોય છે આટલા બધા પાણી માટે જરૂર ન જ
દોય જે રસાશ્મિક છે.

આ માટે પાંદડાંની નીચરી-અને કોઈકેઈ વજાત કષપતી પણ-
સપાટી પર અતિ સૂક્ષ્મ કણાઓ દોય છે અર્થેજમાં આવા કિટ્ટાને
stomata કહે છે એ કિટ્ટાઓની આસપાસ થે રક્ષકકોષ (guard-
cells) દોય છે તેમજ કાર્ય પાંદડાંમાંથી વરાળ રૂપે બીજી જગ્યા પાણી-
ના જગ્યાનું નિવચન કરવાનું છે. આ કિટ્ટા બીજાકાર દોય છે અને
તેમાં હરિદ્વર્ણિય કષણત અવનવત્વ, બીજ (nucleus) વગેરે
પણ દોય છે. પરિણામે એ ન્યારે ઉંચે ત્યારે કિટ્ટાંનું કા નાટુમેકું
કરી શકે છે અને એ રીતે પાંદડાંની બહાર જતી વરાળનું અથવા
તો આડની બંદર રહેલા પાણીનું નિવચન કરે છે.

આં તો પાંદડાંનું આદ્ર-કર્તવ્ય જ માત્ર છે આ કર્તવ્ય તો વૃક્ષના
જમીનની બહારના બીજાં લાગે પણ જવાની ગટે છે, કૃષિ પણ.
પરંતુ પાંદડાંનું અવનવત્વ તો છે, અવન તે પર ટકી રહ્યું છે તે
વસ્તુઓ બતાવવાનું.

મનુષ્ય કે પુષ્પીમાં મરો આવતા કોઈ પાન બીજાં પ્રાણીમાં
સાદા તત્ત્વોમાંથી યોગ્ય તેયાર કરવાની શક્તિ નથી અનેક પ્રયત્નો
છતાં તે તનુ મનુષ્ય સપાટીએ રૂઝો વનર યોગ્ય ઉત્પન્ન કરવાનું
એવાની હિમત પણ કરી શકે નથી દાનુ જે તેને કુદરત અને
રૂઝો પર એપણે આધાર રાખતાં પડે છે. શબ્દો તણે અને પછે પળે
આ અદાત ક્રિયા આપણી નજર સામે આપણી આસપાસ સર્વથ
ચાલી રહી છે છતાં કોઈથી મુક્તાથી, એટલી નીરવતાથી, કે અનેક
નર્મી મુખી આપણે એ સામગી રસ્યાં નહિ તેમ એક સાચા પાન નહિ

અને ન્યારે એકલો છીએ કે સાંજળો છીએ ત્યારે એ ક્રિયાની
પ્રત્યેક કુદરત તરફ આપણું ચક્ષુ બંધીત બંધીતરવથી નરે એમાં મી
નવાઈ

શિરીય

વર્ધા આશ્રમ

વર્ધા આશ્રમ' એટલે કેઈએક આશ્રમ ન સમજાશે. એમાં તો, મહાત્માજીની જેખરેખ નીચે અથવા એકની થ્રેસણાધી, કપ્પા વર્ધામાં આ આશ્રમજાણીને રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ ચાલે છે તે બધીનો સમાવેશ થાય છે.

વર્ધા સ્ટેશન પર બેતર્વા એટલે ત્યાંથી દસ મિનિટને પચરસને સુરે કૂંવવાડીવાળા થોડાક નાના મકાનોનું બંધ આવે છે એ મગનવાડી એવામામ જતા પહેલાં સુધી માધીજી અહીં રહેતા હતા. જુઓ પેલું જે મોટું મકાન છે એમાં અખિલ ભારત ગ્રામીણોજ સધનું કાયલિય છે આ સંવલણ પ્રાતોમાં પચરાએટલે છે ભારતના ગ્રામીણોમાં ઇવનની એક નવી હહેર ફેલાવવી, મેટ પ્રાય હળોએને સજીવન કરવા જે ગ્રામસરકારિયુ રેફાણ કરવું એ આ સંવળ કાગ છે આ સવના મનો શ્રી ન્ સી કુમારજી એક હિંદી જિન્ની છે, અમેજીના સારા લેખક ને અર્ધસાક્ષના નિહાન છે અહીં દાષકાગળ બનાવને, હાથડ એમાં તેવાર કરવા, ધાણીથી તેલ કાઢવું, મગયાખીએ પાળવી, અરીઠાને સાણ બનાવવા વગેરે ગ્રામડાની જીવાની કારીબગીનું કામ શાકોજ રીતથી થાય છે એ સમજમાં મરોમન પલુ થતુ રહે છે અહીં 'મગન અંજિયમ' પલુ છે, જેમાં ખાદી, મામો-દાંગ વગેરે સળેજ નરરી બધી લતની વસ્તુઓનો સમહ કરવામાં આજી છે એની સામે 'ગ્રીનિય રૂઝ' છે, નવા આ બધી વાતોનું શિક્ષણ આપાય છે, દુર-સુદુર પ્રતિના વિદ્યાર્થીઓ અહીં આવે છે વારવાર અહીં પહેરેશોના કેટલાય અપવાપો આવીને રહી ગયા છે

હવે સહેરથી લગભગ દોઢ માઈલ દુર બીજી તરફ ચાલો આ નાલવાડી નામે ગામ છે ઘણીબરી વસતિ હરિજનોની છે જુઓ, લગેશી પહેરેને એક દુબળા-પાતળો માણસ તકલી કાની રલો છે આજીજાણી કેટલાક કાર્યકર્તાઓ વાત કરી રહેલા છે એ માણસ મિનિટ સેવામાં જ રત રહે છે કોર્ટિથી એ દુર બાને છે એ આજીજાણી પ્રજાધારી છે એ મિત્રકાર છે અને સતીતકાર પલુ છે સરહવ, રેંચ, અરબી વગેરે ભાષાઓનો એ પારિત છે એ હમેશા સૌલિક રીતે જ વિમરે છે ને વર્તે છે એણે ખાદી ને હરિજનોસેવાના કાર્ય પાછળ થોવાની ભતને જીવાની હીધી છે માધીજીની ધણી કલ્પનાઓનો મુજાડનાર એ છે એ આચાર્ય વિનોબા બાવે છે

આ તરફ આવો, જુઓ, ગ્રામડાને રવ ચડાવાય છે, ત્યાં ચપવ, નેડા, મમરખા વગેરે ગ્રામડાની ધણીબરી વસ્તુઓ બને છે એ ગોરોવા વર્ગાલિય છે ગ્રામડાના આ કામમાં ખાસ વાંત તો એ છે કે કમ મુત દોરના ગ્રામડાનો જ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે એની પાછળ બે ભાવના છે એક તો એ કે નેટલી નાથોની કલલ હિંદુ-સ્તાનગ થાય છે એથી ધણી વધારે ગાયોને અને બીનાં દુધાળાં ભનવરને નેડા-ચંપવ-ચુટકેસ અને ગ્રામડાની નેલી બીજી વસ્તુઓ માટે મારી નાખવામાં આવે છે, બીજી એ કે મુત દોરનું ધણું ગ્રામડું એમ જ નેકારી વાણુ બંધ છે ને દેશને તુકસાન થાય છે આ રીતે જ મરેશાં દોરના ગ્રામડામાંથી ઉપયોગી ચાલે બનાવવામાં આવે તો, દુધાળા ભનવરોની કલલ ધણી એાથી વધુબંધ અહીં કારખાનું અને તાલીમશાળા બને છે અને સામે ને દુબળા જેવા સમજાવ બેડા છે એ જ એના પ્રમુખ કાર્યકર્તા છે એમણે ઉચ્ચ કેળવણી પ્રાપ્ત કરી છે અને એમનું નામ શ્રી ગોપાલરાવ દાદગજર છે ગમીલવની બાજુમાં જ ખાદી સરંભ કાર્યલિય છે, ન્યાં ચરખા, તકલી ને કાતણુપીંજણની બધી વસ્તુઓ તેવાર થાય છે બાજુમાં જ ગોરોવા

સિવાસગની પોતાની કસિદાથી બહાર નીકળતા માધીજી

સનન કાર્યક્રમ છે ન્યા એક દુધાલય પલુ છે.

હવે વખને સહેરની જોઇ બાજુ અહીંથી લગભગ બે માઈલ કુ નવભારત વિધિલય (બંતવને વારવાડી હાઈસ્કૂલ) પાસે લઈ નરડેજ ત્યા કેટલાય એકર જમીન પર ધણી સારી ઈમારતો બની છે આ હાલમાં મહિલાશ્રમ છે વચ્ચેની મોટી ઈમારતમાં સેનનવાચન થા છે માધીજી જ્યારે વર્ધા આવ્યા ત્યારે સોષી પહેલા અહીં જ રહેત હતા એક બાજુ સોજનાલય, શિક્ષકોના મકાન ને મહિલાઓ મા-કાનાવાસ વગેરે છે ઘણી વિશાળ જમ્યા છે, લગભગ ૫૬ બહેનો દસસાર અપાપેશ શિક્ષણ બાવે છે આ બહેનોમાં બધા ધર્મની બધી ભતિની અને બધા પ્રતિભાની બહેનો છે એમની વચ્ચે કો ભતનો બેલબાવ નથી રસોહથી માંડીને કોચસ્થાન સહીં સુધીન બધા કાર્યો વારા પ્રમાણે આ બધી બહેનો જ કરે છે અહીં રાતગજ અખલધામણુ, ચિત્રકલા, સંગીત વગેરે કલાઓની તાલીમ પણ જ પાય છે, એનાં હેતુ બહેનો પોતાનું ધરખાર સમાજતા સમજાવ નરર પડવે પોતાના પમ પર બેગી રહી શકે અને દેશસેવાનું કો ને કોઈ કામ કરી રહે એવી બનાવવાનો છે અહીં ખાસ નોંધપા વસ્તુ તો સાહાઈબંધુ વાતાવરણ અને પોતાનું કામ રવડખે કરવાનું કરેકની તકલીવતા ને પ્રેમ છે આ સંસ્થાનું બેગળ લાગે રૂંચિયા છે, ને મુલાઈના શ્રીમતી શાન્તાદેવીએ આ કામ માટે સારા અર્પણ કરેલું છે એના સચાલકોમાં રવ. રોહ જગનાલાલ બલમ શ્રીમતી શાન્તાદેવી, શ્રી હામેાદરાસ ને શ્રી હમલાબાઈ મુખજ છે

મહિલા-ગ્રામમયી સહેર તરફ પાછા ફરતા બે-બેડી ફોર ૫ સડકની ડાબી બાજુએ ને બંગલો છે તે સેવ રોહ જગનાલાલ બલમ ને છે એની પાછળ કેટલા જે મકાન છે—નેમાં એક બોધી સેવ સધન કાર્યલિય છે માધી સેવાસધય છે, ધરેલા, માધીજીના પરમેજ કાર્યકર્તાઓની મોટી સરજા હની; પલુ જ્યારે એમ માલમ પમજુ એવા પલુ હોટની બાવના આની રહી છે ત્યારે એને 'તોહી' ને એ

નાની સરસના ૩૫માં ફેરવી નાખવામાં આવ્યો. હવે એનું સુખ્ય કાર્ય અહિંના સંબંધે શાસીય શોધ અને પ્રયોગ કરવાનું છે. આથી દુનિયાનું પ્રવૃત્તિશીલ વિચારક ધરાવતી અભિમાની આ સૌથી વધુ મુદતનું પૂરું સુખ્ય છે. કાર્યકાર્ય-વ્યવસ્થાપક શી રહ્યાનું થોડું છે.

ખાજી મોદી—અને વિસ્તારની દૃષ્ટિએ સૌથી મોદી—સંસ્થા, એનું કાર્યકાર્ય અમદાવાદથી હવે અહીં આવી ચુકું છે તે, અગ્નિસ ભાવત ગરમા સંધ છે હિંદના સંકેતો રાહેરો અને હનરો ગમોમા એનું કાર્ય પચરાગિજી છે, અને સૌથી મોદી મરતો ગમોમાએન એના નવું જીવન પામી રહ્યો છે તથા વિનિવૃત્તિનિવૃત્તિ આગળ વધી રહ્યો છે આગકાલ શી કુશળતા સ્વરૂપ એનું કાર્યકાર સમાજ છે આ ઉપરાંત, પ્રાચીન્ય હરિજન સેવક સમીતું કાર્યકાર્ય વર્ધામાં છે સમ્પ્ર-ભાષા પ્રચાર મિતિનું મુખ્ય કાર્યકાર્ય પણ વર્ધામાં જ છે.

હવે સેવાપ્રાગ્ જીવન-વ્યાપ્તિ બાબત રહે છે વર્ધામાં પૂર્વ તરફ મારા ગાર મારફતે છેડે સેવાપ્રામ છે ૪૦૦ માણસની વસતિ છે આ ગામ પહેલાં શેઠ જીભનાલાલજી દુધ, પછી હવે આશ્રમને આપી જીભનાલા આજી છે. હવે, ગામની શેઠેકે કસીલ કેટલીક સ્વચ્છ સુવ્યવસ્થા હેવાય છે, જે જ આશ્રમ છે રાજઆતમા તો અહીં એક જ પ્રકારે દુધી. ગામમાં જ ગામીજી, મર્યાદાને વગેરે રહેતા હતા અને બહુ કામ થતુ હતુ પણ હવે તે રાજીય જ સુવ્યવસ્થા બની ગઈ છે આજ મેદીરાને કે હવે તો સેવાપ્રામ સુધી પાછી સડક બની ગઈ છે, કાલકાલ-તારકા ગામી ગામી રહેતો રહેતો પણ છે વહેલા આ હજ ન હતા એ જ સુવ્યવસ્થા રજ. હોલ સોપિયન અને સર રહેડે કિંમત રૂપા 'આતિ આધુનિક' પુરોષો આવીને રહી શક્યા છે.

આ છે ગામીજીની કુટિર—ગામી, વાસ ને વાસની બનેલી એ માટે એક મેદાનની ચારે બાજુ વાસની વાટ બનાવી લેવામા આવી છે ગામીજીના ખટ કંઈક મોદી છે—૧૦'૪'૨' દરી. અહીં જ મેદાનો બહુ કામ હરે છે તે મજલાવામાં પણ અહીં જ આવે છે. મારાજીની એવ બાજુએ મારાજી છે તે બીજી બાજુએ કેટલીક મારાજી—જેમા બાજુસબંધને ને રાજગુમારી અમૃતકુન્દર રહે છે, તથા ગામીજીના 'આસ મહેમાન' બાંને છે. ગામીજીના ખેટની પાછળ એક બીજી મારાજી છે જેમા રહેલો છે—વર્ધા નવર ૪૨. એમા સહાયકાનું ફરતર છે. આશ્રમમાં બધા લોકો હેડ પછી નવના સેવાય વગર રહે છે અને ત્યા જ આશ્રમીઓ છે પેલી તરફ બકરીઓ બંધાય છે—જેને ગામીજી ધાણી વાર ગાલકા 'મા' રહે છે બકરીના બજ્યાએને બરપેટ દુધ મળી ત્યા પછી જ ને થોડું દુધ વધે છે તે જ ગામીજી ખીએ છે, કેટલે ધણી બકરીઓ રાખવી છે પણ તે પચારેક ફૂટ છેડે પેલી સૂંપડી થી પરચરે મારાજી છે. જેમાં પેલી રાંધણી પીડાય છે. કેટલાક એ અમાસ મારાજી તથા ગામીજી એમને પોતાની પાસે રાખે છે એ ખૂબ જ વિદ્યાન છે ગામીજી પોતે જ મેદાની સૂંપડી સાફ કરે છે, એનામાં ધા પૂએ, થોડીપક ગટે છે, ને દવા લગાવે છે. નમે તેણે બકરી કામ થાય પણ આ કામગીરી અંકવત ન થાય !

ગામીજીને સાસુ સુદની ભગ્યામાં સુધ છે સવારે ચાર વાને લહે છે, ૪-૫૦ મુધીમાં શીયાદિથી પરચારી ગમેલે કલાક પ્રામના ને જીવા-પાટ દની એક કલાક આશ્રમ કરે છે ખૂબ ભરેલી કામ હોય તો તે પ્રામના બાદ તરન ને રાજ થાય છે. સાડા ૬ વાગ્યે 'દાસતો' બેઠે—જેમાં બકરીનું દુધ ને ફોનોના રસ હોય છે. બાજીના લોકો સમગ્ર પ્રમાણે સામનું દુધ લે છે ગામીજી સાડા સાતે ફરના ને લે છે. કેઈ પણ કામગીરી ગામીજીનું ફરતું બંધ રહેતું નથી ! હંદનમાં નેકમેજ પચિત્ર વખતે કોમને વખત નહોતો ગળતો ત્યારે રાંધના બકરી વાને

પચિત્રમાંથી પાકા ફરતી વખતે ફરવા જતા ! આજકાલ ફરતી વખતે મેદી બાગે આજો બધ રાખે છે અને હાકરમો કે વ્યાકરમની બહે-નોની મદદ લઈ રાખે છે. કોઈ ન હોય તો લોકોનો આશરો લે છે ધિમ્મો આઈને વાલી પાછા ફરતી વખતે બોમોરોની ખબરજોતર પૂછે છે. પછી એક કલાક સુધી સરસના તોલની માલિયા થાય છે. ત્યારે પણ આજો બંધ રહે છે. થાક લાગ્યો હોય તો થોડુંક લાઈ પણ લે છે, અને બકરી કામ વખતે માલિયા કરાવતકારાવતા લખે છે પછી ખરા ! તે પછી અર્ધા કલાક સુધી ગરમ પાણીના 'બેથ'માં નાના કરે છે ને ભરે દોષ તો ટબમાં પણ મેદામેકા લખે છે ! ત્યાં પછી પચ-વ્યવહાર ને ૧૧ વાને જોતન, જે રાત્રે પણ સકાલ-સુરના તો ચાલુ જ રહે છે. જોતનમાં ૧૦ તોલા લોટમાં ચોટા નાખીને પાવરની જેમ સેકેલી સખતરોટી, (જેને ત્યા 'ખાકરી' કહે છે) ને કાચી લાજ ને અતમાં કાચી રાખાબાજો રસ દુધ નથી લેતા, પણ તોલોબર તારનો ગોળ ને તોલોબર માખણ લે છે. હાલ તો બનવી જ નથી ને ભાત પણ એમને જ આપા છે જેમને એના વગર વાલજુ જ નથી. જોતન પછી પચવ્યવહાર ને આશ્રમ ગામીજીના અધિપતિ તેજ પટલ ભય છે, એટલે વેળાઈય સકાલ બહુસાર આશ્રમ વખતે તાજ-વામાં મીની માલિયા થાય છે. એક કલાક આશ્રમ બાદ ચાર વાગ્યા સુધી પાછો પચવ્યવહાર થાય છે. ૪ થી ૫ એક-મુકાકાંત, ૫ થી ૬ જોતન વગેરે. સાંજના જોતનમાં ફૂલ દુધ અને લાજ અથવા કાચી લાજના રસ લે છે. તે પછી ફરવાનું ને ૬ વાગ્યે પ્રામના. જોતન પછી ને ફરવા જતા પહેલાં, તથા ફરી આવીને ને પ્રામના પહેલાના વચ્ચેના સમયે કામિયાન બાકી રહેતા પચવ્યવહાર થાય છે સાંજની પ્રામના વખતે રાખાણ પણ રંધાય છે સવારસાંજ બેને વખત કરાન પણ વચાય છે કાર્યપ્રામના બાદ ફરી એક કલાક પચવ્યવહાર, ૬ વાગ્યે પણ રંધા રંધે છે—જેને વખતે ગામીજીના મસ્તક પર જો-રવિવાન તેલની માલિયા થાય છે મરમાના વિચરોમાં ગામીજી માથે ને પેટ પર ગામી રાખે છે.

આશ્રમમાં બધા પ્રેતના, બધા ધર્મના બધી ભતિના અને વિ-દેશી લોકો પણ રસ ને ભેદભાવ વગર રહે છે. કન્ય મજબુતી પા-નિશા અને મોદીનોદી નેકરીએને જાતબાજીને મીધોસાદી સેવાપ્રમ વિદેશી વિતાવનાર આશ્રમીઓ અહીં છે

સેવાપ્રામમાં બીને પણ ધણા કામ થાય છે અહીં હિંદુસ્તાની લાક્ષીમી સંપત્તિ ફરતર છે જેને વધવિભાગ રહે છે જે શિક્ષણના નવા હવેને આ સુખ થવાલે છે અને એ સમયે શોધ-વિચાર રહે છે. એના પ્રમુખ વિદેશી ભવિષ્ય મિલિયાના આચાર્ય શી પ્રામીરહેને છે અને બીજી એક કન્ય મજબુતી પ્રાસ કરેલ તામિરી સમ્પન્ન શી આયે-નાયકમ છે, જેના સિલોનના રહેવાસી છે ને ૫૫ મુકરેય સાથે કન્યા સગવ રહી શક્યા છે.

વર્ધા અને સેવાપ્રામમાં બીને પણ કેટલા વ કામ થઈ રહ્યા છે પણ એનો પચિત્રય આપવાનો સમય નથી. અહીં કાંઈ એ જ હેય છે કોઈ મેકાર નથી અને બધા એ વિચારો કુટબની માફક રહે છે. જિહવીના વહેલુમા અહીં કોઈ કાષ્ટ નથી અને એટલે એમાં થેલ પણ નથી. અહીંના 'વિવિધ' મુની જેના દેખાતા લોકો ત્યાજે વચારો મત મથે કે ન ગમે, પણ એક લાત નથી છે કે એ લોકો પોતાના પ્રત્યે કંઈમાનદાર છે—અને તેથી જ બીબની પ્રત્યે ખૂબ જીભાનદાર થઈ શકે છે. દયાનંદારીનું આ વાતાવરણ જ 'વર્ધા આશ્રમ'ની સૌથી મોદી વિચિત્રતા છે !

મઝ્જુલ (જોલ હરિયા રહેલો, વિદેશી શી 'ગુનેમ' ફરવા બાબતોનાલકા ઉપરથી)

જીવનનું પરોઢ

બા ગ ગો ઘો

૩૬૨૧૭૭ ૬૬

૫૦ બાની મરણપથારી

જે

હામંથી ફીનિસવાસીઓના કુટુંબ પરી ટોની કમિ-
શનને બહિષ્કાર, ડરબનથી નવી મહાન કુચ, પીઅર્સન અને ઑફીસ
સાહેબના સ્નાયત અને બેન્ઝિન સાહેબના આયમન વખેરે પ્રસંગોની
પૂરા મચી હતી હવે શું થાય છે, કુરબાનીની નવાબાઓને દબલ વધુ
લીધણી બનાવવા આપણે ફેફસેલ કરતુ પડવાનુ છે એ વિગાસખામાં
નાનામોટા સૌ પડયા હતા, ત્યાં, બાંધાંતા જેલથી છૂટી આવ્યા બાદ
સાતમે આઠમ દિવસે, આખા ફીનિસના દુ બને ચિંતા ફેલાઈ ગયા
કોઇને બોલવાનુ કે વાતો કરવાનુ સુચતુ ન હોય નીચી આંખે, ચિતા-
તુર ચહેરે સૌ આધાપાછા થતા હતા અને હાથમાનુ નમ જેમતેમ
ઉત્તરતા હતા ૫૦ બાની માઈનીએ બીહામણુ રૂપ લીધુ હવે

પોતાના શરીરનુ બધુ માસ મેરિટસર્જની જેલમાં દક્ષિણ
આફ્રિકાની મરકારને હાનવા દઈને બા આંખા હતા આવતાની
સાથે એમણે ખાટલો લીધો અને દહારે દીએ માઈની વધતી જ
માલી ભાઈભાઈ મજવાડામાં ફીનિસના કાકતર ન ફરેલા, ખમ
ગને યાદ છે કે એ સમયે જોક અવારી રાતે મનકાકા અને કેપ-
લાસકાકા જયલ વહાવી રહેશને પહોંચ્યા, નિર્દાષીન રહેશ મારતરને
ધરમાથી કડાડયા અને મેડેશન કપવાથી રાતોરાત ડરબન ટેલીફોન
મરી કાકતરને પહોંચી ટૂંટમા ફીનિસ આવવા પીનવખી દરી

બાપુજીના મહાનમા ન્યા પ્રાર્થના અને સામુદિક ભોળન મારે
અને ભેગા બળના એ જ મોટા ચોરકામાં હતરતરફના બામગા પડેલા
પૂજાથી બાને માટે ખાટલો મોકલવામાં આવેલા એમની પાસે કોઈ
વકને જવાની છૂટ ન હતી માત્ર કેપલાસકાકા અદરભય ને પાર્શ્વ
નામે નીમણુ બની બહાર આવે એ ભેઈ મારી અકબામજુ વધી
ની ૫૦ બાની અસક્રિ કોટથી વધી વધી ગયેલી કે એમનાથી
અવાજ મુદલ સહન ન થતો અને જમવા બેસતા ત્યારે માગવાનુ
ને પીરસવાનુ કામ કેવળ હાશરાગેથી જ થતુ કોઇને હાથે વાસણુનો
જરા પછુ ખખડાર થઇ નય તો તેના પર ચિતારકથી બીરજોતો
એવી કપકામરી નજર વરસતી કે એવી ભૂલ કરનારો ડપાઇ જતો આથી
આજમામજુમરી નિયત એકલે દિવસ કે એકલે અઠવાડિયા ન નહિ,
પછુ ગહિને હોઢ મહિને વાહુ દરી એવા મારે આજ કે સાધારણ
દીસે સવાર-બપોર-સાંજ ન્યારે પછુ ભૂલતરને કામગાથી પરવા-
રતા ત્યારે અમારી બેલવાકુદવાની જગ્યા બાપુજીવાળ મોટા ધરના
આનખા પાસે રહેતી, પછુ આ માઈશીને વખતે અમે ત્યાંથી ફર
નીકળી જતા હવચિત એ મકાન 'ધરો કાઇનેડકી વાલતી તો અવાજ
ત્રનુચાર પગલાથી વધુ આગળત નય તેની સાવધાની રાખતી પડતી.

બાપુજી, મનકાકા, માસ પિતાજી, રાવજીમજુ વખેરે જર
સુજળ સુઝપામાં રોકાએલા રહેતા બાની બાતો તો પછુજરો વખત
૫ બાની મેગમા જતો પછુ એ મેગાનુ ને એક દરજ માસ મનકા
કોરાઇ રહુ છે એની અસર ફિલ પર જેમકર વધતી નય છે તેમ
વધુ ને વધુ પડતી નય છે તે એ કે બાની સેવામા બાપુજીની મદદ
માટે આટઆટલાં સેવકસેવિકાઓ હાલે પૂરો તૈયાર રહેવા છતા

ઝીંખામા ઝીંખી કામ બાપુજી જતે કરવાનો આમલ રાખતા વગે
માટે કઈ ઉકાળો બનાવતો હોય તો તે કરવાને મારી બા અનુ
રહેતા અને બાપુજીના હાથમાથી કામ મેળવવા પીનવખી કરાવ, પર
બાપુજી ધરતીને તા પાડતા અને કહેતા 'મને જ કરવા દો, બાને સતે
કેમ આપવો એ હુ વધારે જાણુ છુ અત્યારે તો મે સમય મેકરી
લીધો છે, હુ ન પહોંચી શકુ ત્યારે તમે કરજો' બાની શૂકલાની સ.
દરી, પધારી ફેરવતી, મથમૂનના વાસણુ સાફ કરતી, ખાટલો પને
વધુમા વધુ ઢાંજરી આપતી, એ સંધણુ વગર થાકે, વગર ક્લાન્
વગર નિરાશ થયે, બાપુજી કયે જ જતા હતા બાના ખાટલા પને
એમને ખુરશી, મૂલ કે સાફી નાખી બેઠેલા બેજાનુ અને વાંદ નથી
આવડુ ખાત પાસે હાથમા કઈને કઈ સેવાની વસ્તુ લઈને બેઠે
બાપુજીનું ફરજ જ મારી રમૂતિમા ખડુ થયા ફેરે છે

ફીનિસ સખ્યાના બવા કામ માલુ હતા ફેફક કામ નિવમકા
ચલવવાનો પૂરો આમલ રહેતા બાની સેવામાથી મીઠા મેકે
સમય મેળવી બાપુજી પડ્યા બહાર ડીમાકેલા બા કામની દોરવથી
આપવા ફીનિસના નિયમોની, છાપાના અંચાલનની અને ફીનિસ
બહાર આખા દક્ષિણ આફ્રિકાની રાજકીય ચળવળની દોરવણી
પોતાનુ કામ બીમારીના આ ખાટલા પાસે થે એમણે પૂરી જવાજ
દારી, ચીવટ અને હોડા ચિતન પૂરક વાહુ રાખ્યું હવે

ગીતાનુ સાખ 'અનાસક્તિયમ' ફે બાપુજીને પોતાની દર્ખી
દમરમા લખ્યુ, પછુ એ પહેલાં હાથકાઓથી તેમણે છપવાના કોમો
અગલ કર્યો છે વધુમા વધુ આસક્તિવાળા મજાકર એવી પ્રોલાવગ-
યા થે બાના બિઝના પાસે બાપુજીને ને મુગલ કર્ગોચ અને ને સર્
અનાસક્તિ રોડી છે એનુ જમારુ ગીતાના મહાઅખોથી થે થુ
તેવાના હોડાજુમા પહોંચી નય એવું છે. જનતે જ્ઞેયુ છે કે બાપુજીની
રોમામા પોતાની કાયા નીચેવગામા બાએ કંઈ બાકી નથી રાખુ
નિદમીના વાળા હાથકાઓ સુધી સેવા કરીને આર્થ સંતીની ઉત્તર
પરપત બાએ સાચતી છે પછુ એ સેવા હોતા બાપુજીને વળતરમા
પછુ એવી જ રોડા કરીને મારેને સાર ઉત્તરવલલ હોડાજુ નુનુ છે

બાની તળિયત બહુ ધીમે ધીમે સુધરી રહી હતી 'મરો મ
જાણી થતી ન હતી બીજ તરફ બાપુજીને મત્યામલની લડાઈ અને
સમાધાનીને અને વારે વારે ડરબન, જોહાનિસબર્ગ, પ્રિટોરિયા અને
કેપટાઉન જવાનુ થતુ બાપુજી બહાર હોય તે વેળા બાની માઈની
વધી જતી તો ચિંતા બહુ ફેલાઈ જતી પછુ છેકથી વાં ને ને
બાપુજીને કેપટાઉન જવાનુ થતુ ત્યારે તો તેઓ બાને પછુ પોતાની
સ્થલે લઇ ગયા ત્યાનુ કામ આટલસ દિવસને બદલે ગહિને હોડામહિને
અદ્યુ સગયાકુરમા દુરવાની મામની છતા વચગાળાની વાતો ફરી
જઈને, જાની માઈશીને અને બાપુજીના કેપટાઉનથી આવેલા મો
પતની વાત અહીં આપી દઈ એ જ દીક રહેશે

બાપુજી કેપટાઉન હતા, સત્યામલની લડતની ઉવટની સખ
ધાનીની આશા બંધાઇ રહી હતી અને સોની ફેલેબરી પાહાડિ

મંગળ પહોંચવાને વધતી જતી હતી; ત્યાં એક સવારે નવેક વાગ્યે પુરણદરથી તાર આવ્યો. મેળાળ પુણ્યના સૌથી મોટા બાઈલાલિંકસ ગુપ્તી ગુજરી ગયાના ખબર હતી. આ અગાઉ છઠ્ઠાઈ ગઢિના પહેલા નેકેટ બાઈ હરસનદાસ ગાંધીના ગુજરી ગયાના ખબર આવ્યા જ હતા, ત્યાં પછી આ બીજા આકેરા ફરકે બાપુજી કપર પડયો કરસનદાસ ગાંધી તેઓએ બાપુજી કીનિસમાં હોવાથી સાંડે પ્રાર્થનામાં અગત્ય-પ્રવચન આપ્યા હતા આ વખતે એણે કહ્યું ન ગયું, મારૂ કુટુંબીએકે ભાન કહ્યું, જેવાસકાકા પોતાના બંને કાકાઓમાંથી એકને વધુ એવા ન પામ્યા એના જેવે એવાને વધુ મરણ અને એથી વે વધુ એવાના મનમાં પુણ્ય જાની નિર્જની વિશે ધારતી વધી નહ એ કિવસે એકલા એકી એ કેટલા રોચા એકલા પહેલા કરી દેવાસનકાકાને રોતા એવાનું મને યાદ નથી એમની દમા કપરી હતી આ કપરાકનમાં મારા દાતા, જતા બાપુએ એમને કેપરાકન જવા દીધા ન હતા, એમને કીનિસમાં રહેલું બાપુજી હતું.

બાપુજીને ખબર પહોંચ્યા પછી તેઓએ કેપરાકનથી કે કાનજો કપ્યા તેગા મોઢાએના પત્ર સાથે એક દેવદાસજીકાકાકપર ખણુ દતેતા તેને બાપુ નીકે મુજબ હતો.

કાકા ગુજરી ગયાના ખબરથી તમને જેવ થતો હશે દેશમાં નેકે કાગને ગણવાનો વિષય પાસે આવ્યો ત્યા તેઓ આક્યા નવા કોમી વધારે દુઃખ કાપ પણુ બાપુજે મનમાં દુઃખ કાવડે જ ન નિહ્યો, ઉકેરની કોમી મરણ હશે કાકા ગયા એમ બાપુ આ અંધવાદમાંથી ન હોરે, મારે બા વિના જ કીનિસ આવડું પડે, તો વે તમે કુ ખી ન ગાઓ, જરા પણુ નેરો એમ કુહંગુ બાને આટલી મધી મારફગી છતાં આપણે માર્કની ક મેળ પણુ દવાને ઉપયોગ નથી કરતા તમે વે અંધવાદ બચ કે ન બચ તો વે તેને દવામાં ન આપવાની વાતમાં સગાએ કા પાડી છે, એટલે તમારે તે બાદકર અને

લિંગતવાન બનવાનું છે. આપણે કોઈના મરણથી રડડું તો ન જ નેકેએ " અને એ વેળા બાપુજીના પત્રો વાંચવા મળતા નહિ, પણ એ પત્રો સવારથી સાંજ નાનામોઢાએ વચ્ચે ચર્ચામાં કરતા તેથી એના મુઠા મારથી અનુદયા ન રહેતા, બાપુજીની આની શિખામણે આપી પહેલિયાથી ધીરજ બધાવાને બંદરે ચિંતા વની જતી આ માર્ફગી-માથી બેકસે જ નહિ એવી અમંગળ લીટિ દેશમાં જતી ને આપું વાતાવરણ વધુ ગમનીન જતી જત

કાનજોના અગ્રીમજ ગઢિના મુધી મૃત્યુ સાથે આકક મુઠક બેકી સદવાએ જાએ મારફગીની પધારી ડાહી. તેઓ સાળ વધા ને શક્તિ પણ ગેળવવા લાગ્યા એમની તળિયત મુધરી એટલે એમની રોવા મારે બેલકા મહિલાત કાકા અને જગનાંદાસ કાકાને બાપુજીએ કેપ. કાકનથી પાછા કીનિસ મોઢવી દીધા, કાનજીકે બાપુજીને હતું ત્યા વધુ દેશણુ ગાય એમ હતું.

જગનાંદાસ કાકાએ આપીને કે વાત કરી તેથી ભડડું કે બાપુજીની વતરવા કેપરાકનમાં ખણુ વધી ગઈ છે બાની કોવા, માંચસાનુ કાચ, એક ટક ફેળ હાર અને ત્યાંના કોલકારના રજાકો કપર કપારે પત્રો મનાવાકે મારફગી મુધી પત્રો પાસીને જવુ, એ વધારીકે કેપરાકનના મારફગીના પણુ બાપુજી પ્રત્યેના આદરમાં વધી મરે છે જની બધારે મેં સાંભળ્યું કે કાળાબાપુજીના દર્બનવાસી વધાના સગાવાર બાપી બાપુજીએ એક પણુ આપુ ન સારું અને ખણુ કંઠણુ થન કરી એમણે એ આધાર રાહી લીધી ત્યારે મને યહુ કે બાપુજી દેશના બધા બધાવન છે યોદા જ ગઢિના પર કરસનદાસ બાપુજી ગુજરી ગયાના ખબર આવ્યા ત્યારે એમનાથી રોવાઈ જવાયેલું ત્યારે તેમણે પ્રાર્થનામાં કહ્યું હંતુ કે આમ કોઈના મરણ પાછળ રેડું એ નળજાઈ છે, આપણે એ નળજાઈ ઊરથી નેકેએ, અને એમણે આટલા યોદા સગાવાર એ નળજાઈ પણુ ઊડી દીધી (વાક) મેળુદાસ કાનજીકાલ ગાંધી

છવી જાણનારા ૨૧ જે માનવજીવનનું સાચું મૂલ્ય શીખવી ગયા

નગરગોપી

સ્વિ

દલરકેટ, જગીનીને ઓનિટ્યા આ વળુ દેસને ઊગારે, મેનીલાલની મેરે, મારે કાકાકરના કંઈકની વચ્ચે આવેલ, એના મેરજી જ રમણીય પણ એના કરતાં ઘણું મોટું કોન્ટ-જનુ કોરોવર છે કોરોવરને માથે, કાનજીકે વર્ષ થયા વગેરું કીનિસ (Tyrol) પ્રાન્તનુ એન-જ નામે કહેર છે કીનિસની એક ઊઠરી દેશ ઊઠરીને દેવદરકેટમાં નેકરી અને ગઈ, અને ત્યા કોટલા બધા વર્ષ રહી કે યાં એને સાઈ ગયું, ત્યાની બાપા એને પારથી લાગી મરી નહ, અને ને દોર આવવા બની ત્યારે પોતાનું ક્રિય એન-જ નગર કઈ દિગાએ દશે ને વિગારની આગતેમ આખ ફેટવની આગતી મઈ તો ખણુ પોતાના રોઢના ઊઠરાને તે સ્વદેશના બીત રાજગામની, અને રાતે વાર્થના કરતા નાવપણના મીખેલા મળેરા જ એને હોરે ચડતા.

એક વાર એકબેકે તે આકરી કરતી હતી તે કેકણે કહાઈને ખીં-વાળુની વાતો આલવા મેરી; પુરુષો વધારે કોર ખન્યા, સ્ત્રીઓ કાવ-સાગી ને ધરકામની વાત નહોતી કરતી, અને નાના ઊઠરા પણુ એકકાં મત્કાર રમવા નતાં દરવા કાપ્યાં એક રાતે સ્ત્રીઓ ને પુરુષોની સખા મઈ, ત્યાં મુતુના મદ એન-જ કપર યુધ્ધરી તે ચડાઈ કરવાની ચોળના રાખની એ સાંખજીને કીનિસની ઊઠરીના તો ટવજ બેઠી મેમ,

અને એના અતરમાંથી નાદ આવ્યો, કે 'તુ નિંણા પડ, એન-જને જાવની લે, ને પછી, જરૂર પડે તો મરી જ' એ કલાવળા કલાવળા કોટમાં જઈ, એને એ રોજ બાપુજી દેરી તે જળવાન રોજા મોડાને મેળે ઊઠરા, તેના કપર એ વધી, અને નેનુ મારુ એન-જની કોર વાળું, અધારમાં પોરો પત્તેવાજ કોરે બંધ છે, એસ કરનાં કરતાં રાઇન નદી આપી, એની ચૂલના ઊઠરીએ સામળા કાકા બેસો ને કાંચો દત્તો બેટો પોરો જીકપી પાછા કહ્યો, પણુ તરત નેડામાં ફરી પડ્યો અંધારમાં કાઈ સમુદ નહોત, પાંડની કેશવાળા કપર મામી આ રી ગયાં, પણ અતે સામે કોરા આવ્યા એના કપર પોરો થરી મરે. વળા પોરો કોટપોને અર્ધો રાતે કુમારિકા એન-જ પોરોની એન-જ જની થયું દિવસ બેલ્યા પહેલાં આમના રશ્મી કોટ કપર માવધાન પછે નાકવાઈ ગયા રાડનું તરકાર માંડ્યું, પણ એનું કાઠ વળ્યું નહિ.

વળગે વર્ષ પહેલાની આ વાત છે; પણ નવરતી રક્ષા મરતીની કુમારિકાને માનારેટકરી કપર એવેથી પત્રવરો દરવાજે દબડીએ છે, અને રાતે ચેકિયાત આટા મારે છે તે મધ્યરાત્રિનાર કુમારિકાનુ ચિત્રમુક્ષીય નામ પોધારે છે. (માર્કિનના અવતારનુ કપરથી) દેશાઈ વાલક જોવિનજી

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

ચૌથું તન્ત્ર - લેખ્યનાશ

હવે આ લેખ્યનાશનામે ચૌથું તન્ત્ર આરંભાય છે, જેને આ પહેલો મેકા છે:
**મળેલી વસ્તુને છોડે મોહથી સાત્તવકારણે।
ઉતરાય સદા જેમ છાયા મગર વાનરે।।**
રાજપુત્રો કહે, 'એ કેમ?' વિપ્લવમાં બોલ્યા.

સમુદ્રકાંઠે ભંજનું મોટું ઝાડ હતું, ત્યાં રાજપુત્ર નામે વાનર રહેતો હતો. એક દિવસ કરાણપુત્ર નામે મગર ગાયરમાથી નિકળી એ ઝાડ નીચે બેઠો, એને અતિથિ બળીને વાદરાએ અમૃતવૃક્ષ ભજ બાવા આપ્યા. આમ પરિવ્રજ થયાં એટલે મગર નિત્ય બીડીને ત્યાં આવે, વાનર એને ભજ આપે ને બેથ જાય. ભજની છાયામાં બેસીને ગોઠી કરે, ખાતા વધેલા ભજ મગર ઘેર લઈ ભજ ને પત્નીને આપે એક દિવસ પત્નીએ પૂછ્યું, 'નામ, આવા મધુર ફલ તુ ક્યાથી આણે છે?' મગર કહે, 'મદ્રે, રાજપુત્ર નામે વાનર મારો પરમ મિત્ર છે તે પ્રીતિપૂર્વક આ ફળ આપે છે.' તે બોલી, 'જે સદાય આવા અમૃત-ફળ ખાય એનું મગજ અમૃતમય હશે, એટલે તારે એ માત્ર ફળ દોષ તો વાનરનું હૃદય મને આપી દે.' મગર કહે, 'એક તો એ મારો પર્ગોના બાઈ છે, વળી ફળમત્તા છે. એને કેમ મારાય? એટલે આ દુરા-મઠ છોડી દે.' મગરી કહે, 'તે માત્ર વચન કહાપિ બધાપુ નહોતું, એટલે આ વાનરી હશે એના ઉપર તને અનુરાગ છે, એટલે આખો દિવસ તુ એની આગળ રહે છે. મને તેમ પણ એનું હૃદય ખાવાન મળે તો હું અનંતનથી પ્રભુ તણા.' મગર કહે, 'સમુદ્રની વચ્ચે બેઠ છે ત્યાં અમારુ ઘર છે, એટલે મારી પીઠે ચડીને તુ આવ.'

હવે શું કરતું, વાનરને કેમ મારવો એનો વિચાર કરતો મગર વાનર પામે ગયો વાનરે પૂછ્યું, 'આજ કેમ મોટો આનંદો? ને કે આનંદથી જાલનો નથી, તથા મુખપિત્તવાહ કરતો નથી?' મગર કહે 'આજ ઠારી મોનહાએ મને કહ્યું કે તમે મારા દેશ વાનર આમ ભજો છો તો આજ એને આપણે ઘેર તેડી આવવું. એટલે આણે આપણે ઘેર' વાનર કહે, 'તમારું ઘર તો પાણીમાં છે ત્યાં કુ કેમ કરીને આવતું?' મગર કહે, 'સમુદ્રની વચ્ચે બેઠ છે ત્યાં અમારુ ઘર છે, એટલે મારી પીઠે ચડીને તુ આવ.' એટલે વાનર ગાફરાઈ થઈ ને મગર ચાલી નિકળ્યો. અનાદ્ય પાણીમાં બેઠે મગરે વિચાર્યો, 'હવે આ મારે વશ છે, એટલે મારો અભિપ્રાય એને જાણીતો કેથી દીધેવતીનું સ્મરણ કરે.' અને એ બોલ્યો, 'મિત્ર, પત્નીના મૃત્યુ વાળી હતી મારી નાખવા લઈ નહોતું, એટલે દીધેવને સમજી દે.' વાનર કહે, 'બાઈ, મેં તારું કે એનું શું બગાડ્યું છે નથી મારો વશ કરવા ધાર્યું છે?' મગર કહે, 'અમૃતફળ મફતથી મીઠું બનેલું હતું મગજ એને ખાતુ છે.' પ્રત્યુત્પન્ન મિત્ર વાનર કહે, 'મદ્રે, એમ છે, ને મને ત્યાં જ રહેવું હવે ને, એટલે જનની બધોડામાં માત્ર કમલ સાવળીને રાખુ છું તે સ્થાતીને સાતુ આણવ અને આ કીડ મુકે

પહેલાં છોડતા કાર્ય ને પછી માર્ચના કરે।
તેને હોદા। હસે સર્વે પલાંડુચારને થયા।।'

મગર કહે, એ કેમ? તે બોલ્યા:

મગર કહે, 'સમુદ્રની વચ્ચે બેઠ છે ત્યાં અમારુ ઘર છે, એટલે મારી પીઠે ચડીને તુ આવ.'

કાનમાં અને મનમાં (વસંત ભેળી)

કથા ૧ (તન્નાખ્યાયિકાની)

જેમ એક નવરમાં રંગબોધા ચાર અભિનેત્રીઓએ બાળીને રાજકીય કાંડ આપ્યો. ધર્માધિકારીએ એને કહ્યું, 'અરુ, મો કૌરવો કંડ કેડે નાથવા શો રાજાના પા, આપવા મો રંગબોધા આ બીજી રીતે પાડી પ્રક્રિયા નહિ થાય.' મુદતમતિ ચાર કહે, 'હંગળી ખાઈશ. કૌરવ કહીને સાલઆઠ કુંળી આપી ત્યાં નાંક ને આપખા પાળી આપી ગયાં તેમજ કીણીયો મો પુરાણીયો, અંદરે કહે 'હંગળી આવાઈ સમર્થ નથી, રંગેવા પાલુ આપાય જોગ નથી, અંદરે રાજાના ખાઈશ' હવે યોગદાન આપુક થાયો ત્યાં તે જોઈશો, 'એ ગારાથી નહિ સહન થાય,

એટલે હું કેવેશ આપીશ.' આગળે કપડાસપાત્ર બન્યા તથા શરીરે પીટા બોનપી.

એટલે હું કહું છું 'પહેલા ડાહ્યા કાન' હતી. બાળી આગળ કાંઈ હાથે આપીને હું છું કરીગમ' મગર કહે, 'તો કાંડે નહિને કંડ કાળજી લઈ આપીએ' એમ કરીને એ સમુદ્રકાંડે પાછો આવ્યો, ને વાનર કહીને ગાંડની સાળાએ ચડી બેઠો. મગર કહે, ચાંદો વાનર કહે, 'મૂળી, શરીર બહાર લેઈય રહેવું હશે ખુબ કે? હવે બ તારે મરે, અને આ વચ્ચેજ નીચે ફરીને આવવાનો નહિ.'

(ચાંદ)

દેસાઈ વાલજ ગોવિન્દજી

માનસના મનમાં ધણુ વિચારો હોય છે, પણ કેટલીય વાર તે એને જ રમક થયા હોતા નથી. પરંતુ તે વિશે બીજા કોઈ કહે છે કે જો તારા અંતર આવે તો જ વિચારો રમક કરી બતાવવાની જોને ફરજ પડે છે. જો બીજાને એ પોતાના વિચાર રાખાવે ત્યાર પહેલાં તે તો એને પોતાના મનમાં એ રમક કરવા પડે છે.

ધણુકા કમળે-કવચે મારી કોરે વાદવિવાદ કરે છે, તેથી યાને બીજે કોઈ કામ ન થતો હોય, તોપણ એક કામ તો નર થાય છે : ગાંધી પોતાના જ વિચારો પાડી આપ આપણ અધિક રમક-તારી ખડા થઈ શકે છે.

પરમ દહાડે કાઈ એક નિદાન સાહિત્યકારનું 'હજુ સ્મારિય અને સમાજનુધારો' એ વિશે એક નવું બાવણુ સાંભળી જશુકાકા ઘેર આવ્યા, અને પેલા સાહિત્યકાર મેળા પળગાથી સમાજનકાંડી ન્યા હતા એટલે ગારા પર જ સવાલોનો મારો શરૂ કર્યો.

'હું કહું છું, એકા જીવનાથી બોલવા મદવા, 'તમારી નવસિદ્ધિ અને નવકલ્યાણથી શો સમાજનુધારો થવાને હોતો? પવરા? પુનર્નસ વિધેની તવકલ્યાણનો પ્રકાશન પછી કેટલાક પુનર્નસ થયા, કદી ચાકી? અને કાલકી વિધેની વગર નાકો નેજ કેટલાક લોકોએ દારૂ પીધી દીધી? મોડામોડા સમાજનુધારો સમાજને નુધારવાનું કાર્ય કરી મોડાપણું મેળને છે એટલે આ સાળા નવસિદ્ધિના ને કાળેવા કમળગાળા કહેવા લાગ્યા છે કે અને ય મોડા બીજા, જો ય સમાજનુધારો કરીએ બીજા.'

'ચાલો કાકા, મોડી વાર એમ જ માની લઈ કે તમાર કોણ વ્યાખ્યાની છે? હું બોલો, 'પણ તમારા મોડામોડા સમાજનુધારો મુધારાનું કાર્ય કરે છે એમ લગે છું, તેનેજ કે પછી રીતે કરવા હશે? આ તો ગોવિંદી માટે જ પડે છે.'

'હું એમ કહું એમ દોલ કરી મને આગળી રાજીમ એવું અને મનનો' કહા બોલ્યા, 'તારા આ સવાલને પણ જવાબ આપી શકાય. બાવળો કરી આપવા લેખ લખી પુનર્નસને કે દારૂબીજીનું મદત્ત નેમી લોકોને પહેરફે ગમતલે છે, અને આ કાર્ય પર મેલથી વાલ રહે એ ખાતર તેઓ છુટી-છુટી કંડગાઓ આપે છે, જે વાત જ છુટી.'

'એટલે એમ, કે આવી સંજ્યાઓ ગાપતા પહેલાં કે મુધવાયા પછી પણ આપણેથી કે લેવાયો, એટલે બાવળનું સાધન વાપરીને જ, આ લોકો પાતાનું કાર્ય કરે છે.' હસતાહસતાં મેં કહ્યું 'અને લેખક બીજુ શું કરે છે? પુનર્નસ પર શોમન નાક લઈ જમણ દાંડિયાના અસારનું પિદાનક કિચ આપીએ તે એ જ સાધન પડે લોકોના

માનસ પર અસર કરે છે'

'એ જ તો મારી વસાર છે' મળુકાકાએ કાઠો પાડી કહ્યું, 'એને બાઈ, દારૂનાં પરિણામ કેવા લયકર આવે છે અથવા પુનર્નસ સમાજનું કેટલું દિલ કરી શકે એ લોકોને સીધેસીધું કહી દેવાની શક્યતા હોવા છતાં, લગે લોકો એ જ કહેવા ખાતર નાટકો લખી રમખમિ પર બળવવાને અને નવકલ્યાણનો છપાવી બહાર પાડવાને ખરથનો અને ગાંધીને જાણી રહેતા સ્વીકારો છો.'

ધણુકાકાના રમક સાંભળી કાઠીના પણ મનમાં એવો સવાલ લેવો થતો કે, કવનનું એકાંક સત્ય સીધેસીધું સમજાવો હોતો પ્રચારક અને એ જ સત્ય કહેવા ખાતર લાઙ્ગલચરી કંતનુ આવેલન લેતો કલાકર, એ એમ, જમણે હાથે ટાળી કાનપરી પકડવા મથનાર કલાકર ગાંધી નહિ તો કું? એક સમુદાયને મને પણ જોમ જાય. પણ એટલામાં મને એક વાત સાંભરી કે વિખ્યાત છુટીચિત્રનકાંડ વિધેની એ એક કથા છે. એક છુટીસાળી બાલુસને પોતાની પત્નીના આરિય વિશે અકારણ જ રાક પડ્યો હતો. એને હરેક પ્રકારથી મગલવવા એના ખિચો મથી રહ્યા હતા, ને એની પત્ની નિષ્વરણ છે એમ પોતાથી બલક કરી પુરવાર કરી બતાવતા હતા. પણ એના પર આ કશાની અસર ન થઈ પછી એક દિવસ એને સાથે લઈ અમરતા જ એ લોકો એક નાટક લેવા ગયા એટલામાં જ વિવિધ એ નાટકમાં સ્વીતરેલા હતા. નાટકમાં મુખ્ય કામ કરતાં નહતું કાર્ય તે વિવેકે એટલું મરક યજુ કે પેટો જીવાન રેલબાન બચી નહિ રહે જ પર દોહી ગયા અને નાટક પોતાની પત્ની વિશે રાક લાવવા માટે પોતાને હવે ખૂબ જ ખતરણું થાય છે એમ પેલા નહોતે હોવા લાગ્યા. કાઠિક રમખમિના હાલિદાસમાં આ વાત વાચ્યાનું મને એકલસ સાબર છે.

પ્રચારકે એટલું સત્ય અને કલાકરે એટલું સત્ય એમના આ જ દેર દોલ છે કવનમાંની એકાંક કુખજ કે મતાપકારક ધરના પ્રચારક તુએ છે અને એને કમણે દુઃખ કે સતાપ તે આપમને કંઈ છે, અને એનું દુઃખ કે સતાપ એટલે આપણને પણ દુઃખ થાય છે અથવા આપણે મુશ્કેલી લઈએ. આમ અપ્રત્યક્ષ રમેતે એ બતાવ આપખા વાન પર અસર કરે છે. એ જ બતાવને સહન કરી કલાકર આપખા આખ આગળ ખરો કરી દે છે, ને એના પ્રયત્ન અનુસરણી આપમેં કુખિન આપણ સહન કર્યું બીજા. આ રીતે કલાકરે માર્ગ સીધો છે. કવનનું સત્ય પ્રચારક તમારા કાનમાં કહે છે; કથા એ જ સત્ય તમામ મનમાં કદી દે છે;

વસંત ભેળી

પરદેશી
મિત્રોના
પ્રતો

Frank C Bancroft Jr, Provincetown Mass (U S A)
July 20, 1919

મેરી અને અમારો પુત્ર કાંદર, તથા મેરીની માતા ને મારી બેન
નહન અને તેના પતિ તથા તેનો નાનો પુત્ર બેન વગેરેની સાથે હું
ફરિયા કાઢા ઉપર આગેને મહિને આનંદથી વિતાવુ છું. અમને સોને
અહીં સાથે રહેવાનો કોઈ જોર આનંદ આવે છે, અને શહેરનો ધાન-
વિશ્યા જીવનમારી દર હોવાથી આરામ મળે છે.

ગઈ રાતના કેટલાક મિત્રોએ મને હિંદ વિષે જાણવા કહ્યું એવે વખતે હું હિંદ વિષે home-sick થઈ નહીં છું, ને ત્યાં આવવાની વીધ હજી મળી આવે છે આ જોકે હમણાં અસાધ્ય છે, પરંતુ હું લખી તેા શકું.

તારા પત્રોનું સ્વાગત ધણી સારી રીતે થાય છે. હાલ તો ધણી
મિત્રોમાં ત્રણ એક છે કે જેની સાથે હું પરવહેવાર રાખું છું. મિત્રો
જેમકે જેમના પત્રો વચ્ચે હું જોઈ શકું છું. ધણી હું ખરો ન
ખરો સમજી શકું છું, કારણકે મને તેના પર પ્રેમ છે. હું ખરું જાણી શકું છું
તે એવી જ હોય છે કે આસપાસ જેની પરિસ્થિતિ ખરો છે તેમાં
લય થઈ જાય છે, પરંતુ હું તે જાણતો નથી. જાણું છું તારી વધી
હિંમતના જેવે એ જાણી શકું છું. આવા માણસો નથી.

ને આપણે ફરી આપાળની જેમ શાન્તિનિકેતનમાં મળીએ ને
આપણા યાદવિદ્ય સાથે આળીએ તો શું ફરીએ તેની હું મીઠી કંપના-
ઓ કહું છું પહેલે દિવસે આપણે તારા તથા તારા કુટુંબ અને તારા
મનોરથો આળતી વાત કરીશું, બીજે દિવસે હું ને કઈ કંઈ છું તે
આળત, ત્રીજે દિવસે હિરેતાનની રાજકીય આળત, જે વિષે ઘણું
કહી શકશે, ચોથે દિવસે અમારા અર્થોના રાજકીય વાતાવરણ વિષે
હું કહીશ, પાંચમે દિવસે બાળાળની રમ્મ બાળમાં લાગે ચાલીશું, છઠ્ઠે
દિવસે આશ્રમમાં ફરીને ન્હાતા તથા નવા મિત્રોને મળીશું, અને સાતમે
દિવસે હીક પહેતે મને વર્ણીશું આવાદિય એવી રીતે આપણું હૈયું તે

ડા. હંસી તથા રેણિકા ટિખનરે એક ચોપડી છપાવી છે તે તારા નાનુવામા આભુ હશે? ડૉક્ટરે તેના થોડા ભાગ મૃત્યુ પહેલાં લખ્યા હતાં, બાકીનો તેના પત્નીએ પાછળથી લખ્યો છે રશિયા ખાતલ એ લખાણ છે પુસ્તકનું નામ છે 'We didn't ask Utopia' હું કમજુ છે કે હું તે ગમે ત્યાંથી મેળવેનો વાલ હું તેના નામ વિષે સમજાનું કોઇ પ્રચારપત્રના માણસે અમેરિકામાં 'Assignment in Utopia' પર લખ્યું છે તેણે રશિયાને મસ્કરી રૂપે નામ આપ્યું છુટાવિયા— કાલ્પનિક સંપૂર્ણ સમાજ. તેની કિતાબ એ મહાન દેશ વિષેના જુદા-જુદાથી ભરપૂર છે ટિખનરની કિતાબનો એ ચર્ચ છે કે તેઓએ રશિયાના જતા એવું તો તે બાંહે સંપૂર્ણ સામાજીની આશા ન રેતી તેઓએ લીધી છે અને આજે આજે કદાચ નથી સામાજિક પ્રયોગ જોયો. તે ત્યાંના દેશના જીવનનો દુબળું ચિતાર આપે છે

જા પણ ત્યાં અમારી જેમ આતરરાષ્ટ્રીય પરિસ્થિતિ ધણી જ અત્યુર્વેક ભેતેલા હશે અને એને ધણી વિલગીની ધાય છે કે અમારી કોમિયમ' વચ્ચે પધાને કાંઈકો પચાર કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે-એનાથી અમારા પ્રમુખને દ્રોહી કેમને કહેવાની તથા તેમને લકાઈમાં મરનન-પુરવઠો ન મોકલવાની સત્તા મળતે અમેરિકાની મોટી શરમ છે કે લકાઈમાં નેહુ (જી) કહા જેટલો માલ ભપાવે પસકી બંધ છે જે અમેરિકન જ લોક છે કે એ ચીની સી પુરુષો તથા જાજોડના હાલકા

અહીંના મજદૂર પડેના મેલડીએ બપાવ, જમીની તથા દુધડી
ઘડાઈના પુરવઠિયા-વાહાણને ખાસના દુકાન દેવા વતોલોડ ખેડ
કરી રહ્યા છે થોડા વખત માટે અમે ઢાંચો બીએ, પરંતુ હું તો
બીએ છે કે આજની હાર સતત કાર્ય તમા હંદ નિશ્ચયથી આવી કાઢે
જતાગા પરિણમે છે આતુ હિંદુસ્તાનમા ધણીવાર બને છે, અને આપને
તમારી સાસેથી શીખવાનું છે અને ચોક્કસ આશા છે કે તમારે ત્યાં
પણ થોડા વર્ષમાજ મેનજેફર કરે રવરાન્ય આણી તે માટે મે
અનિવાર્ય છેકે ખૂબ સહનશીલતા તથા અન્યેઅન્યી સમજાવુ મેવરી
કહેજે તે માટે દેકે સમૂહના બેનશેડ એક વાહનની સામ્રીય મેલો
હોવા નેવડે કે નેજા કમજ થાય કે હિંદુસ્તાન રવતન ઘડને મે
તાની નિંદની માણી શકે ને પોતાનું કલેવર ધરી શકે *

હવે આમારા કુટુંબ બાબત એકઠી વાત હતી કારણે અંદી વરેણી થઈ હતી બહુ જ સુંદર, આબાદને તે તદ્દરસ લોકોને છે અને તેના બાળકો અગરજા બોલે અને તેને તેના પ્રતિબુદ્ધતાને જુએ, તેને પશુ અગરજા થાય તેને ફોટા નથી, પરંતુ ફોટા પાસીયા પાસે નથી મોકલીશ તે એકલે દિવસના ફોટા લઈશ તો આ કાળજ સાથે જ મોકલીશ મેરી સામાજિક કાર્ય કરે છે, તેને એ બહુ જ મને છે અને આ કાર્ય છે કે હવે પશુ પુત્રી બીજા ઢોળીના એક કારણ તરીકે જીવે છે અને ખાની છે કે એ તારા સ્વભાવને અનુકૂળ નહિ જ હોય, પરંતુ આ લલિતા છે કરવાનું રહ્યું કારણે મેરી સામુદાયિક આદર્શ સંસ્થા હોય કે એની એફ ટ્રેક મનુષ્ય સીના પ્રગતિકારક કાર્યમાં વિતાવતું ઉચ્ચાસુક્તા કામ સ્વતંત્રપણે કરી શકે છે એ સ્વખંડિત થઈ શકે છે આનંદ થાય ? આ તત્વની સંસ્થા માટે આપણે મુશ્કેલીને એ આપણે નહિ જોઈએ ફ્રેડ ચંદની-જગતી એક વા બીડીને મધ્યમાં

—મરી કરવાની જ નહીં

તે ઠોંગેસ (મહાસભા) વિષે ઠીક માહિતી આપી તે જ મારા મિત્રને ધન્યવાદ અને તેઓએ તે સારીરીતે આપકારી છે.

તેમને ગણવાનો અધિકાર ન હતો,
પરંતુ મને હવે શાય છે કે તેમના
પુત્રોમાનો એકલું પણ છે, જ્યાર-
ની પીલું તારો મેટિંગ લાઈ થયો છે

અત્યારે તે હું અઠક, કારણકે
અમે વનભોજન (patent) પર જ
જીએ છીએ. અમારા સોના તને પ્રેમ
પાઠીએ છીએ. જે હું તરત કાગળ-
ના જવાબ ન આપુ તેા ધારતો
હદિ કે હું જાણી ગયો છું મને કા-
મનો બહુ ભાલે છે, અને કોઈવાર
પહિલાએ સુધી પણ હું લખતો
નથી મેઈલિંગ જરૂર આપશે અ-
ધિક કે હિંદુસ્તાનમાં મળીશું તે
પત્રારે અશક્ય હાથે, પરંતુ એ-
વળી જ. તારો બહાલો બહુ
એતીહા

ફેન્ક બેન્કોફ્ટ (બિનીદા), તેની
પાત્ની મેરી અને પુત્ર કાર્લ

માધુકરી

હસતે હસતે જના... એ જને વાલે.
આંસુ તેરે છલક ન આપે, છલક છલક કરે દલક ન બંધે
આખાને હી પીના... એ જને વાલે.—હસતે
રાત્રી કહી ન હોયે તેરા, જાણુ બંધે તબી સુએરા,
તેરા બદલે રવ કહી ના... એ જને વાલે.—હસતે
ખિજલી તુજકે શાદ બતાવે, બાદલ ચલે સહેરા સુનાયે:
સુખકે રવરમે ખબ આપ દે અપની જીવનખીના... એ જને વાલે.

(પુનર્નિધન)

—કવિ 'પ્રદીપ'

હાલ શિવરાત્રી કાર્યક્રમ, રાજપાલકોટર
એમ એસસી (પબ્લ), બી એ (કેમિસ્ટ્રી), ડી. એસસી (પબ્લ),
આઇ. ઇ એસ, એફ. એ. એસ બી

૦ તક્ષશિલાના વિદ્યાર્થીઓમાં ખાસ વર્ષ રહી, આધુનિક અને એના
અતર્ગત વનરપતિશાસ્ત્રના અભ્યાસ પૂર્ણ કરી, ગુરુકુલનો ત્યાગ કરવા
વત્પર થયેલો છબક, ગુરુ પાશે વિદ્યાય માનવા થયો. શિષ્યના જ્ઞાન-
રાશિનો તાગ કાઢવા, વિદ્યુ આગેયે એને તક્ષશિલા કરતા આસ્વાર એજન-
નમાં ભીંગતી પ્રત્યેક વનરપતિના સમઢ, અંશપર્જન ને ગુણદોષનું
વિવરણ પૂછ્યું, ને છબકે એના યથાગતિ ઉત્તર આપી ગુરુને સંતુષ્ટ કર્યા
એ વાતને આજે જાદી દબર વર્ષે ચર્ચા છે. એ પછી તે જીવનસગા
શાસ્ત્રજ્ઞોની પકડમાં આવી: અભિનય ને જીવનકૃતિઓને દર્શાવત, ચરક
ને સુસુત; ધનવંતર ને નાશાશ્રુત વનરપતિઓના અગઉપાસની
અગતિ મોણુ ટપાને રાખી, આ તરવવિદોએ મનુષ્યના હિલાહિતની
દિશ્યે વનરપતિવિદ્યા એકી હતી પરંતુ બીજી ધર્મના અસ્ત સાથે
વારસીયે વિદ્યાઓના પણ અસ્ત થયો. એમાં અનિક શાસ્ત્રો એમી વન-
રપતિગણના પણ જડતા આવી મઢ નવીન મર્મેના આવિષ્કારને
બાંધે જ્ઞાનને સંધરી સાચવી રાખવાના જ પુરુષાર્થ મનાવા લાગ્યો.

આ જડતાનો અલ આઓ એંગણીસમાં શતકના આરબજાએ.
એક દબર વર્ષની અધકારકરી નિરિક્ષતા પછી અંધેજી સંત્યજના
ઉપય સાથે ભારતીય વનરપતિવિદ્યાનો પુન. ઉદય થયો. ગુરોરિયનના
હાથે આ પુનરુજ્જીવનું ન્દનામાં ન્દનુ રમરણુ તે સને ૧૫૭૮માં
છપાવકા, એકોટ્ટા નામના લેખના આરંભવર્ષની વેદકીય વનરપતિ-
વિદ્યાના લેખના અગી આવે છે; તેમજ એકોટ્ટા પછી કેટલાક જુદા
છપાવક પ્રયત્નો પશુ થયા છે. છતાં આ નૂતન યુગપરિવર્તનકે ચપાર્ય
ઉપય તે સયો હીની અસના શિષ્ય કેએનીગના આગમન સાથે.
૧૭૮૫ના એ મદ્રાસથી દોરેલો માદલ છેટે આવેલા ટ્રાન્કેબારની
હીનંગ વસાહતમાં આવ્યો. આપીને એણે દક્ષિણ ભારતમાં હોળન,
ક્રોઈંગન, આન્ડરસન, બ્યુકાનન, ભારતવર્ષની વનરપતિના પિતાગઢ
મનાતા સૅકસબર્ગ અને બેગાળની એલિથાપીટિક સોસાયટીના ઉપાધક
પયાક્રાંતિ સર વિલ્હિમ બેન્ડ, વગેરેના સહકારથી, વનરપતિઓનો

સમઢ અને વિનિયમ કરવાના હેતુથી 'યુનાઈટેડ બધરફોર્ડ' નામનું
મઢળ કાઢ્યું. કેવળ દેશકીર્તન પૂરતો પરિચય કરી સતીય માનવાની
પ્રાચીન પ્રમા ઠાકી રહ, વનરપતિઓનાં અગઉપાસો ને પશુપરના
સાધકર્મ-વેદમર્થના વિચેક દ્વારા યર્ગીકરણાદિના અભ્યાસની નવીન
પ્રણલિકાના એ દિવસથી આરંભવર્ષમાં આરંભ થયો અને ૧૮૪૮માં
સર એલેકઝેંડર ફોલ્ટન દ્વારના આરતનિવાસથી પરાકાષ્ઠાએ પહોંચ્યો.

આ રીતે સને ૧૭૮૭માં ભારતવર્ષની વનરપતિશાસ્ત્ર પાશ્ચાત્ય
પદ્ધતિએ અભ્યાસ, અવલોકન અને સંશોધનનો આરંભ તો થયો,
પરંતુ એ બધું કરનાર કેવળ પશ્ચિમીઓ જ હતા. ભારતવાસીઓના
એમાં કશો હોય તો તે અંગ્રેજોના આદેશાનુસાર વનરપાસી ઉઠા
બીચી લાવવા પૂરતો જ પચાસ પચાસ વર્ષથી આપણા દેશમાં
વિદ્યાર્થીઓ રથપાયા હતા, છતાં બીસમાં શતકના આરંભકાળનો ૧૨
પર વર્ષો સુધીમાં પણ વનરપતિવિદ્યા વિશેના સત્વર અભ્યાસ
તેમજ અદ્યવના અવિષ્કારો અને સંશોધન તો બધાંય અંગ્રેજ
વર્ગે પશ્ચિમીઓના નાથે જ ચલેલા હતા.

પરંતુ ત્યાર
પછી ભારતીય
વિદ્વાનોમાં વન-
રપતિ માસના
અભ્યાસની ત-
મના બગી અને
રચણે રચણે ન-
વીન સંશોધનો-
માં ફાલ આવવા
લાગ્યો. અનેક
શક્તિઓ સુધીક-
વિહિતરહેલી ભા-
રતીય સંશોધક-

બુદ્ધિના વિદ્યાસના આવીતી યુગના આદિ પુરુષ તે સંયજ્ઞાદુર લાભ શિવરામ કાર્યપ. આજના યુગના સૌથી વધુ પ્રસિદ્ધ અને અત્યંત પ્રતિષ્ઠાવાન એ વિદ્વાનના અમલ અવસાની બારતવર્ષનાં એળે ખાસી પડી રહ્યા અને જગતે એક પ્રજા વનસ્પતિવિદ્યુત મુખ્યો.

મોડાઈની ૨૪ પછી વૃષભ રહિત, પરગ પરગતસંદિધ્વ, કેવળ જ્ઞાનની ઉપાસના અર્થે જ અવતાર ધારણ કરનાર આ વનસ્પતિ-વિદ્યાવર યુગની અગ્રગુણ સેવીને, એમના શિષ્યમંડળે બારનીશ વનસ્પતિવિદ્યાની કીર્તિ દિગ્ગંતવા કરી છે. ઉત્તર ભારતનાં વિદ્યાપીઠોમાં આ વિષયના પ્રથમ યજ્ઞના પ્રત્યાપકેશના નેતુ તકા તે એમના જ અંતેવાસી છે. એમના જેટલા 'મોડેસર' ઉત્પન્ન કરનાર અર્થ બારનીશ વૈજ્ઞાનિક તે ડો. રામન જેટલા જ અરોધ ભારતવર્ષમાં રથે એળે વનસ્પતિવિદ્યાની આરાધના અને ઉદ્ધારવૃત્તેલીપ આદોલન આજે આસી રજુ છે, એ શાસ્ત્રજ્ઞ ને ઓરવ આત રાષ્ટ્રીય આતિ શોભવતુ આજે નજરે પડે છે, એ કેવળ ડો. કાર્યપની ચૈરમ્ના અને વિદ્યાદાનનો જ પતિપાક છે એમના પ્રમાણથી પાલખ આજે વનસ્પતિ-વિદ્યાનું મન્યવર્તી કેન્દ્ર બની બેઠું છે.

ડો. કાર્યપના જન્મ પાલખના એવમ મામના એક કાર્યપ કુટુંબમાં ૧ નવેમ્બર ૧૮૯૨ના દિવસે થયો હતો. એમના કુટુંબના હરકરી નોકરી કરવાના રિવાજ હોતો, પરંતુ ભારતવર્ષના સદ્-ભાગ્યે ગિવરામે એ પરપરા તોગ અને નિશાળમાં પગ મૂક્યા અને ૧૮૯૬માં એમણે પાલખ વિદ્યાપીઠની મૅટ્રિકની પરીક્ષા આપી અને ૧૯૦૦માં આશ્રામની મેડિકલ મુકેશમાં દાખલ થયા ત્યાંના અભ્યાસ પૂરો કરી ૧૯૦૪માં એમણે દાંતરી ડીપ્લોમા મેળવ્યો અને સુચક્ પ્રાત્નમાં સરકારી નોકરીમાં જોડાયા. દાંતરીની પરીક્ષામાં એ પ્રથમ મથાને આવેલા અને સર્વોચ્ચમ ચૂક થઈ ગયેલેલો.

મેડિકલ મુકેશમાં હતા તે વખતે જ એમણે ખાનની વિદ્યાર્થી તરીકે પાલખ વિદ્યાપીઠની હન્ડરમીડિયેટ માયન્સની પરીક્ષા આપી અને આખા વિદ્યાપીઠમાં પ્રથમ રથાને આવ્યા એમની પ્રતિભાથી આકર્ષાઈને વિદ્યાપીઠે એમને વિદ્યાનને અભ્યાસ આગળ વધારવા મિષ્ટવૃત્તિ આપવાને ખૂબ આમલ કર્યો, પણ શિવરામે એ લેવાની ના પાડી અને મેડિકલ મુકેશને અભ્યાસ માણ રાખ્યો. ૧૯૦૬માં દાંતરીની નોકરી કરનારતા એ દ્રીધી ખાનગી વિદ્યાર્થી તરીકે પાલખ વિદ્યાપીઠની બી એસસી ની પરીક્ષામાં બેઠા અને કરીથી એ આખા વિદ્યાપીઠમાં પ્રથમ મથાને આવ્યા એ વરસે એમણે દાંતરી નોકરીનું રાજીનામું આપ્યું જ. લાહોરની સરકારી કૅલેજમાં બાયો-લોજીના મુદ્દનીસ પ્રાધ્યાપક તરીકે જોડાયા. ૧૯૦૬માં એમણે વનસ્પતિશાસ્ત્રને વિષય લઈ એમ એસસી ની પરીક્ષા આપી અને પુન તે, એમ એ અને એમ એસસી મા બેઠેલા તમામ વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રથમ વર્નમાં પ્રથમ રથાને આવ્યા, એટલું જ નહિ પણ પ્રથમ વર્નમાં એ એમણે અસાધારણ યુગ્મ મેળવ્યા એના પરિણામે એમણે મેળાગા મેળુ, અત્યંત ઉપમાય અગ્રણી પારિતોષિક-વિદ્યાપીઠના આનેદિહ અને મેડિકલ મુકેશવૃત્તેકો-મેળવ્યું આટલું જનજાતવિદ્યાર્થીજન ભાગ્યે જ અન્ય બારનીશ વિદ્વાનનું હશે. વનસ્પતિશાસ્ત્રને વિશેષ અભ્યાસ કરવા એ ૧૯૧૦માં વિદ્યાવત મથા અને કેમ્બ્રિજ વિદ્યાપીઠમાં ૧૯૧૨ મા નૈયરવ સાયન્સ ડાઇપ્લોમા ઓનસ ડીગ્રી મેળવી.

પરદેશથી પાછા ફર્યા કે તરત જ લાહોરની સરકારી કૅલેજમાં વનસ્પતિશાસ્ત્રના પ્રાધ્યાપક તરીકે એમની નિમણૂક લઈ ચોડા વર્ષ પછી પ્રતિક સરકારના ફેળવણી ખાતાના હમ્ય વિકાસમાં એમને દાખલ કરવામાં આવ્યા અને ૧૯૨૦માં મૈયરવ સરકારે હન્ડરમીડિયન

એટલુંકેશનલ સર્વિસમાં એમને લીધા. અને ૧૯૧૬માં પાલખ વિદ્યાપીઠે વનસ્પતિશાસ્ત્રની ઓનસ મુકેશ ન્યાયના કરીને એમ મુકેશ કાર્યપના દાધમાં મુકેશ એ પદ એમણે ઇચ્છ્યા ત્યાંમુખી સર્વિસ એ જ વિદ્યાપીઠના મુકેશમાં સમય તરીકે એ ધ્યા વરસ રહ્યો.

હન્ડરમ સાયન્સ કૅલેજના અને ૧૯૩૩માં મેડેસરમાં મેડેસરમાં એમણે શેનના એ પ્રમુખ હતા. ૧૯૨૦માં મથાએડી હન્ડરમીડિયન નિકવ સોસાયેટીની સ્થાપના અને મિશરના આદે એમણે અર્ધાદત પરિશ્રમ કર્યો હતો અને એ ગરમાના એ પદેવા મની પછી હતા. ૧૯૨૫ મા એના એ પ્રમુખ ધ્યા વળી હન્ડરમ ઓર્ડેનિકલ જનજાત ને પ્રધાન સપાઈ અને તરી હતા. ૧૯૧૬માં મુળદામ હન્ડરમીડિયન કૅલેજનું અધિવેશન માય ત્યારે વનસ્પતિશાસ્ત્રમાં એ પ્રમુખ હતા એમની આ મર્વતોમુખી પ્રવૃત્તિઓની કદર કરીને પંચળ વિદ્યાપીઠે અને ૧૯૩૩માં એમને વિદ્યાનની લેવાના બદલા રૂપ ડોહર નૌવ સાયન્સની માનવત પદની અર્પણ કરી.

વિદ્યાપીઠના ઇલબની આદેઆડી પ્રવૃત્તિ મોમાં રમ્યાપનવા રહેવા છતાં પણ સદૃગત શિવરામે મૈયરવમાં સક્રિયતા બાંધી ન હતી, કેન એમણે પ્રથમશાળાની આરદિવાસી વચ્ચે લશોક મેનના ઇલબ ધાર્યું હતું વનસ્પતિશાસ્ત્રની અગ્રેષ્ઠ શાખાઓમાં એ સર્વજ્ઞ રમતવ વિદ્યાનના એમ પણ વિદ્યાભ્યાસની વનસ્પતિમાં એમને પ્રિયતા વિષય હતો એ વિષયના એમના અનુવેષણે એમના આનુલ્ય અને તેજની હતા કે હુરોપ તેમજ અમેરિકાના વનસ્પતિ-વિદ્યામાં એમણે જ્યાં પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી હતી આજે પણ જ અનુવેષણે વનસ્પતિશાસ્ત્રીઓ અત્યંત મોમાં વારમો મથે છે અને કાચની વેરી કપર એ જ એમની વિરલ્યવ મુશ્તિ બની રહેશે.

એ સર્વોપદેશ માટે સાહિત્ય એકલું કરવા એમણે વિદ્યાવતન બારબાર વર્ષ પર્વતના પ્રવાસ કર્યા, કારમીરની પશ્ચિમ દર પર આવેલા એટલાથી પૂર્વમાં દાગલ અને છાબીની વિમ્બલિદિ-શાળા, જુદાજુદા નવમથેથી એમની પેલે પારતીએમની યાત્રા કરી હતી દિમાલયના પ્રદેશને જેટલી પરિવેષ કરાને હતો એકો મન હેડન, હુકર અને ફેડન બોર્ડે સિવાય અન્ય કોઈ યાત્રી આજ પર્વત મેળવ્યો નથી એ બ્રિગિન એમનું જ્ઞાન બાનેડ અને અજુબત મનાઈવૃત્ત આ પરિશ્રમજ પ્રસને એમણે લઈ, પાલખની તમામ હરીઓનાં ઉલ્લખવ્યાન, દેવાસ, માનસોવર અને રાખ હુડની પુણ્યભગિ, ગાના અને યમુનાના ઉલ્લખ રથ, કાચનનના પાવેભગિ વગેરે પ્રદેશો અનેક વખત ખૂડી કાઢ્યા હતા એમ પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાના ધર્મની પડેટ એળે છે, એમની દિશાવચના વિષય દેહના અને અગથી પરિચિત હતા. એક વખત પાવેનીશ પ્રદેશના પ્રતિકૂળ વાતાવરણમાં એમને હુડરોને સપડાવ્યા પરિણામુખ દમ્યા મા બારતવર્ષમાં પોતા લાવતા રોમ્ય કપવારથી એમનો પ્રજા તો બચી રહ્યો, પરંતુ દિમાલય-પ્રવાસની ધમગ મેળવી ન પડી એ પછી નવા પ્રવાસે નીકળતી વખતે મેહીએ એમને રોકવાને પ્રયત્ન કરતા ત્યારે એ જવાબ આપતા કે 'મારા કાગ કરતા મારા ઇલબની કિમત જરાય વધારે નથી' આ ઉત્સાહ, આગમતા અને સહોધન-વૃત્તિને પરિણામે એ પશ્ચિમ દિમાલય અને તોમેટી વનસ્પતિનાં અત્યંત હોમને અને અમુલ્ય નમૂનાઓ એકઠા કરી લાવી રહ્યા હતા.

પણ આ પ્રવાસોની અસર એમના શરીર કપર થઈ અને ૧૯૩૫ નવેમ્બર ૧૯૩૫ના રોજ હૃદય બધ પડવાથી આકામે એમનું અવસાન થયું સંસારભરના વિદ્યાનોમાં લખ્યપ્રતિષ્ઠા, મમદ વૈજ્ઞાનિક, મહાન શિષ્યક, અભ્યાસના પરિશ્રમ કરનાર, સહકર્થી ગિત, પ્રેમ અને

વિશ્વાસની મૂર્તિ સગા હો. કારણકના અવસાનથી એવના મિત્રે એને મિત્રી હતામાન્ય થયા, એ ભેળી શારીરિક વનસ્પતિશાસ્ત્રના અવધાસની તેજસ્વી શુકતારા પણ અપત થઈ સફળત કારણકના પ્રયત્ન બુદ્ધિમાતા હતી, તેમજની દુર્બલ પ્રતિભા હતી, એ સાથે અત્યંત મુશ્કેલી સહન કરતા અને નમ્રતા પણ હતી. અસાધારણ બુદ્ધિપ્રભાવ-પાત્રી શારીરિક વૈભવોનિકો તે અનેક છે, પણ એ સર્વથી હો. શિવરામ કારણક નહીં પડતા, તે એમના આ મુશ્કેલી: અશિખિત્ય, વિદ્વતા અને નમ્રતાના સરસ મેળવે લીધે ન.

—દરિનારાયણ આચાર્ય

૩૦૦૦ વર્ષ પહેલાંની મનુષ્ય હડતાળ

મનુષ્યને ખૂદીદાર નથી અને આચાર્યે જે ગ્રંથમાં આપ છે અને હડતાળો પટે છે તેનું મૂળ કેટલાક પુરાણો જમાનાના પણ મળી આવ્યું છે. મિત્રરામ આલ-આશા પાસે આદેશન કરતા નીકળેલા કેટલાક કોતરકામોમાં, કારણોના પઢોના મિત્રોના કામ કરતા મનુષ્યોના સપ તરફથી થયેલા સમકલના આલેખોના નીકળ્યા છે. એ જ આ-સામી, મનુષ્ય પ્રવૃત્તિના કલિહાસમાં આદિ મનુષ્યની ગણતરી એવી એક હડતાળ તથા પટેલી. વધુ પચાસ મેળવવા તથા કામ કરવાના વખતમાં ધડોડા કામના અને છપન માટે વધુ અનુકૂળ પરિસ્થિતિ કરી આપવા માટે એ હડતાળ પડી હતી

મિત્રરામના ધર્મશુદ્ધિ અને શાસ્ત્ર કલ્પાઓ જમાનાઓમાં આમ પ્રભવે તદન જુદામીમાં રાખેલી. તે વખતે યૌવી ગાનપત્ય પ્રચલિત હતી કે શોકનું કામ તે શાસ્ત્ર માટે કાળી મનુષ્યો કરવાનું, હાથ ભેરે થાય ત્યારે હડોળમાં બેસવાનું, અને તે શિવાય બીજી રીતે જુગમરો અને સંકટો વેકવાનું!

પણ આચાર્યની ભેગ તે વખતની ઉપરોક્ત હડતાળ નિષ્ફળ નજાને બદલે પૂરેપૂરી સફળ થઈ હતી! પરંતુ નવાઈ તો એ હતી કે એ સફળતા મનુષ્યોનાં મિત્રોને કુનેહને કે મનુષ્યોની ગમગતાને આભારી નહોતી, પરંતુ શાસ્ત્રના જ એ પોલાંડકપરોને આ હડતાળ દાખી દેવાનું સોંપાયું હશે તેને આભારી હતી!

એ અમરગારનું નામ હવે માહુ શ્રમજીવિઓને પક્ષ મૂકીદારો પાસે સંજ્ઞાપૂર્વક રવ્દ કરનાર તરીકે દુનિયાના ઇતિહાસમાં તે સહુ-થી પહેલી વ્યક્તિ ગણી શકાય.

પોતાને મળેલી એ સફળતાના રમ્મક તરીકે માહુએ પોતાની કપાની દિવાલો ઉપર અગલવીઓએ ખૂદીદારો સામે પ્રાપ્ત હચકડુ તે પ્રકેશને સપૂર્ણ એવાલ કોતરારોએ છે

મનુષ્યોના માલિકોએ આશા રાખેલી કે શાસ્ત્રનો આ પોલીસ-કપરી ખોદી ખૂસરાણ કરતા મનુષ્યોના બળવાને દુરત જ સખત દાથે દાખી દેશે તેવી પાસે પૂરતા માણસો તે હાલ જ. તેમ છતાં તેમનાં સર્વજન માની ન નવ્ય તો મનુષ્યોને લાંબા કવળ માટે અને તેમનાં માયા કામના માટે અનામત પોલીસ અને હાલકોના કપ-યોગ કરવાની પણ માહુને સત્તા આપવામાં આવેલી. પરંતુ સાક્ષિ તે તેમને અનળ થયા કે કામે જતા મનુષ્યોને રોજવા હડતાળીઆ-ઓએ જે યોદ્ધાપદેશ રૂઝ કરેલા તેને તેણે જવા ય આકાશ્ય નહિ.

મનુષ્યોએ સમના મહેલ તરફ દૃષ્ટ કરી તોપણ તેણે મનુષ્યો સામે એક પણ તીર કે શાલાને ઉપયોગ ન કર્યો.

માહુ આદેશથી જ ન અલગ્યો તેણે તેણે માલિકો મનુષ્યોને જરા પણ નમણ આપતા નથી અને તેથી મનુષ્યો અને માલિકો વચ્ચે બારે મહાવાદ થયો પડે છે, ત્યારે તે સીધો સમ માટે પહેાંચે, અને તેણે, અગાડ ફરી કોઈએ રવ્દ નહિ કરેલી એ રીતે, મનુષ્યોની તમામ હકીકત રવ્દ કરી. સમ કપરે પણ માહુની ફરીસે અને વાદ્યતાની એટલી બધી હાડી છાપ પડી કે તેણે તરત જ મનુષ્યોની તમામ માન-ણીઓ મનુષ્ય રાખી નહોતી વાદાર પાડી.

(સંગિત)

—વે

હિંદમાં આના વાવેતરને ઇતિહાસ

હિંદુસ્તાનમાં આહતુ આનમ કેવી રીતે થયું એની બહુ થોડા લોકોને ખબર હતી કે ૧૮૩૪ની સાલની એ માત છે એ વરને સતીનો વિવાદ બંધ કરનાર હોઈ બિન્ટિકે હિંદુસ્તાનમાં ક્યાક્યા ધધા ખીલવી શકાય એની તપાસ કરી હતી એની ગાઢીના કેટલાક પે નિબળુ-તો અને બીજા ધધાદારીઓએ ત્યારે અંતિમપ્રાપ્ત આપેલી કે હિંદમાં આહતુ વાવેતર કરવાનો પ્રયોગ તરફ નહિ થાય, પણ આહતેની એ એ વખતે છેતરવા, અને આ દેશમાં કામગમે માટે ધામ નાખ્યા

આસામના જગદીશના એક જગદી શેખને બાવિમાં આહતુ બધુ મદતર પ્રાપ્ત થયો એના કોઈને ખ્યાલ ન હતો. ૧૮૬૮માં ઇરડિયા કંપનીના કોઈને કાનન (ચીન) થી આહતુ બીહિંદમાં કલકત્તામાં આવ્યા. માર્ગ દેરિકરોએ એ બી બતાવે માં કંઈકું હોઈવન્ટ કનૈલ રોંગે રીટે કલકત્તામાં પોતાના ખાનની બનીયામાં પણ આના બી વાળ્યા, એ રોષ સારી રીતે બેચા પણ એ વખતે એના એના કરતા વધારે કરો ઉપયોગ થયો નહિ ૧૮૮૮માં ફરીવાર આહતી તપાસ કરવામાં આવી સરખોસે કંઈકે બધા પ્રેરેશન નિરીક્ષણ કરીને કોઈને કંઈકે બિહાર, રનપુર ને કુચબિહારમાં આહતુ વાવેતર થઈ શકે એ વખતે આસામ તરફ કોઈનું ખ્યાન બેચાણું ન હવ એ વખતે વાવેતર થયું નહિ

૧૮૮૩માં મેનર રોંગે બ્રૂસ ધધાને અને સબસામરમાં મધા હતો એ વખતે સબસામર બહાદેશની સરહદ પર આવ્યું હવ ત્યા પર્વેતમાં તેણે આહતના રોષ બેચાણે, એટલે કંઈકું આહત હિંદમાં જ થતી હતી અને તેના છોડ ચીનમાંથી આહતી લાવવામાં આવ્યા નથી. બ્રૂસે આ પરથી હિંદુસ્તાનમાં આહતુ વાવેતર વધુ પ્રમાણમાં કરવાને નિધાર કર્યો; પણ તે કરતાકરતા તેને અનિયાર વરસ થયા હોઈ બિન્ટિકે એક કબજી રખાવના કામની ને એ કમિશિને માથે ધધા કરવાની જવાબદારી નાખવામાં આવી. આહતુ વાવેતર કરવું, આહત બતાવવી ને વેચવી, કોઈનાં કામ કબજીને કરવાના હતા ત્યારથી એ ધધા કર વરસે વિકાસ પામતો થયો છે

૬ ૧૮૮૩માં મેનર બેચાદેશીતે વેચાયામાંથી એ વખતે આહત ૬ રિ. ૫ પે-સ એટલે આહત-સાકાશત ૩ પિથે રતલ વેચાતી હતી અને એ બાને રામમાં જપ્ત રતલ આહત વેચાઈ. આહતો આવ સાથે આવતો હતો, પણ તેના જમીયા ને સરખાનામાં એટલી બધી મૂડી રોકવી પડતી હતી કે છેવટે ઇરડિયા કંપનીએ એ ધધા પોતાના કામમાં રાખવાને બદલે ખાલવી વેધારીઓને મોખી રીયો.

૬ ૧૮૮૩માં આસામમાં બેચાદેશી કંબેશી છેડતો પાંદરા કલ-કલામાં રામથી વેચાઈ માટે મોઝલવામાં આવ્યા એ આહતી હલે-બત ને વગર એટલા બધા સારા કામમાં કે વખતે પચી નહી કરવામાં આવ્યું કે ચીનમાંથી આહત કે આહતના બી લાવવાની હલે જરૂર નથી અને આસામની આહતુ જ વાવેતર કરવું હોઈ.

આહનો અપ દિવમે દિવમે વધવા લાગ્યો ૧૮૫૮ના ઠી કમિટીએ પહેલવહેલો નક્કો વહેંચ્યો અને ત્યાર પછી બીજી લોકોએ પણ આહના ધધાગા મૂકી દેવા માંડી અત્યારે એમાં એક અણખર રૂપિયા કરતા થે વધારે નૂકી છે આમાંગમાં વાવેતર કનેક્ટર્સે થયું એટલે બીજા ઠેકાણે તમા દિમાંગવાના તમે દીના પ્રદેશમાં વાવેતર કરવા માટયું અત્યારે ડિમાંગથી તરાર્થ, દુઆળ, સુત્રાળ ખીખ, કાચર, સિંકદર, છોરા નનર, ફર્ગ, શીટર, મેચીન, ત્રાપલર, કાગરા ખીખ, ફેરાડન વગેરે ઠેકાણે આહનું વાવેતર થાય છે. આસામમાં આહના ૧૦૦૦ બનીયા છે તે એનું ક્ષેત્રફળ પાંચ લાખ એકર છે પલબગા ૨૫૦૦ બનીયા છે તે ક્ષેત્રફળ ૬૨ લાખ એકર છે બનાબાગા ૩૫૦ બનીયા છે જે એ લાખ એકર છે મદ્રાસ ને ત્રાપલકારમાં ૬૨૩ બનીયા ને ક્ષેત્રફળ અઢી લાખ એકર છે એટલે ક આખા હિન્દુસ્તાનમાં દસ લાખ એકર કરના કમ્પ વધારે ક્ષેત્રફળમાં આપે આહ વાવવામાં આવે છે! એટલી બનીન આહ વાપી શકાય એવી હતી એટલી બધી બોનાબીસમી સરીગા જલ્પયોગમાં લઈ લેવામાં આવી છે વિદ્યમા અત્યારે આહના ૫૦૦૦ બનીયા છે ને મોગા ૪૦ કરોડ રતલ આહ ખાકે છે

હિન્દુસ્તાનમાં આહનો ધણે દુનિયામાં ધણો મદતવનો ગણાય છે દુનિયાના ધણા વેપારમાં આહનો વેપાર એટલો છે ને એ એક ઠકારા હિન્દી આહ કે એટલી છે ૬૨ વરસે દુનિયામાં લોકો ૨૦ લાખ કરોડ આહના ૬૫ પીએ છે, મોગાથી કંતમ આહના ૬૫ હિન્દી આહનાથી બનાવવામાં આવે છે (ચિત્રમય બનત)

જુહાપુર હેરોની રાજસભાનાં નામ

અમેરિકા-જોસેફ
ઇન્ડિયા-પાકામિન્ડ
જર્મની-રાઇઝાઇગ
કોન્સ-ચેરબર આપ રેપ્પીક
ઈટલી-એનેક
બાબાન-કાએક
બર્મી-મોડાન ઝેરસેબી
બચર-રેક
ગિયર-બાલોમન

જુહાપુર હેરોનાં

પરિયા-ઇરાન
આફ્રિકા-કોન્ટરરાઇમ
હોનેરી-મેચારીઆન
જર્મની-કોઇસલાન્ડ
ગ્રીસ-હેવાસ
ચીન-ચુગ કુઓ
ઇરાન-મિસર
ફિનલેન્ડ-સુઓમી

તમે એક

તમારે શરીર એક હેરતમું થય છે. નવાઈની વાત તો એ છે કે એ ખૂબ જ અપેક્ષા ધોવા છતાં કાચે જ દેશન કરે છે. ૨૫,૦૦,૦૦૦ હિટ્સ થે ધરતે છે-પ્રચલન દર ચોરસ ઇંચે ૩,૦૦૦ ને મનનીના મનકમાં ૨૦૦થી વધુ હાલ્ટાં હોય છે! ૬૨ મિનિટે તમારે શરીરનું તમામ લોહી તમારા હૃદય દ્વારા ૫૫ થાય છે એક મિનિટમાં તમારે હૃદય ૭૦ ધબકારા લે છે અથવા દિવસભરમાં ૧,૦૦૦૦૦ વખત! સરેરાશ દરેક મનુષ્ય પોતાના હૃદયમાં ૨૩૦ ક્યુબિક ઇંચ

લવા મગાડી શકે દર કુટૂંબમાં દીઠ ૨૫-૩૦ ક્યુ ઇંચ એ બદ કાટે છે ને આદર લે છે. ધણીખરા માણસો દર મિનિટે ૧૮ વાર આ લે છે, સ્ત્રીઓ એથી મદદ વધારે લે.

બળી શરીરમાં ૫૦૦થી વધુ ગ્લાયુસે છે ને લગભગ એટલી સુધામાં મિશ્રિત તથા રસવાદિનીઓ છે ૬૮ ૧ કીમી (ફેરના) એટલી સગંધારણ શરીર તમે ધરતો છો દરેક જનતામાં મુલકો જન ૪૮ ગ્રામ (૧ પાઉન્ડ) પાખી બકાર કાઢી તાપે ૩-૪૦ ગ્રામી દોરા, ૧૦ ઓસ ફેફસા દોરા ને ૫૦ ઓસ મુત્રાશય કાગ આ ૩૫૨૦૦ અંધો ઓસ નાહડીબન (નનવાયુ), એક ઓસ મો (મિનરવ લોહક) ન આઠ ઓસ કાળેન પણ તમે મુખનો છો આ જોડનો ખાંડો પૂરવાને સરેરાશ દરેક મનુષ્ય લગભગ ૫૫૨ ગ્રામી રસ ને પાખી લે છે ને લગભગ દર વર્ષે એક ટન એટલું સવાનય છે.

નવાં પુસ્તકો

સુદામાચરિત્ર (કવિ પ્રેમાનંદ અને નરસિંહ કૃત) સપાદ મનભાઈ પ્ર દેસાઈ, ૦-૧૦-૦, નિબંધતા (શ્રી મરુતરાજના મુદ્રણથી પુસ્તકનું દ્વિતી) અનુવાદક કામિના ત્રિવેદી, ૦-૨-૦, એ બુદ્ધિ અદ્યતનમદર મહાદેવ દરિયાઈ દેસાઈ, ૦-૨-૦, ત્રણેના પ્રાશિરયાન-નવજન કાયાવય અગવાદ મનુષ્ય (મનુષ્ય સત્ત્વ) લેખક-પ્રકાશક. 'મોહિનીચન્દ્ર', મુમ્બ વિદેના આર. આર શેઠની કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ-૨, ૦-૦-૦, હિંદુ નાણાંવક લેખક-પ્રકાશક જયવીલાસ દત્તાત્રેયા, રોડ કોન્ટ્રે મુદિલાલ એમ મહેતા અનેક રાવપુરા, વડોદરા, ૩ ૦-૦, ઉર્દૂ લિપિ પરિચયક બુક્સલેક સપાદ અબિહોત્રી, પ્રકાશક જયવીલાસ વિ મેડે, શ્રી હરિદર પુસ્તકલય, કાવરકોટ, મૂરન, ૦-૦-૦, ત્રણ કીકસ સપાદ લાનરફાસ ઈ પટેલ, પ્રકાશક બાલવિનેશ કાયાવય, મહા (મુબાઈ), અક્ષરમાળા સપાદ તથા પ્રકાશક ૬૫૨ પ્રમાણે ૦-૬ ૦, મુમ્બાઈના જય (અડ બીએ) લેખક-અવેરક મેવાળી, પ્રકાશક-કલબળ કાયાવય રાણપુર, ૦-૦-૦, કુમારનાં સ્ત્રીઓ સપાદક-ઈન્દુલાલ ૦ ચાલિક, પ્રકાશક-પુરનકાવય સ મ માલ વિ, વડોદરા, ત્રીજી આશરિ, કાચુ પેટ ૧-૨-૦, પાકુ ૧-૨-૦, અછૂત હોણુ? લેખક-પુરાતન લલિત બુધ, પ્રકાશક-રાગેશ્વર સેલામગિતિ, અમદાવાદ, વિનામુલ્ય, આંગ-મુદ્ર-સિકે લેખક- 'સ્વામી' (જનતા વિદ્યાપ્રેમ) માળાનુ વીનુ પુસ્તક પ્રકાશક-સ્વનિતક ભુદેપો, ૪૫૧ કાગવાદેવી રોડ, મુબાઈ-૨, ૦-૪-૦, સર્ગાપુર (પતન), ઇચ દાપુઓ, આસ્પેરિયા ત્રણેના લેખ- હુમરશી ધરમશી સંપદ, પ્રકાશક ૬૫૨ પ્રમાણે, દેરકા ૦-૦-૦, પચ્ચરશીમ (ભાડી, મનલળ, ૬૨, મેક અને લેગિમ) પ્રકાશક- જુનરાત વ્યાયામ પ્રચારક મદળ, ગો ફસડી (સુરત), ૦-૧-૦, હિંદુ જનનદશન (રાધાકૃષ્ણનના હિંદુ બુક આર્કાઈવ કંપની) અનુવાદક-અન્દ્રેસર પ્રાણકાર શુકલ, ૦-૧-૦, એકતનો શિ- કારી અને મધ્યમનરશી ચાલ (એ નાટ્યો) લેખક-જુનરાત દવે, ૦-૪-૦, સ્વરાજ્યશાસ્ત્ર (વિનોદા સાવે કૃત) અનુવાદક- પાદુર મ જોશી દેવગોડ, પ્રકાશક-જુનરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવા ૦-૬-૦, ઉર્દૂ લિપિ શિક્ષિકા હુસરાજ બેન અને નિરિસા, કિસોર, ૦ ૭-૦, સુદામાજીના કૈલાસ (નરસિંહ મહેતા દ્વારા) સેપાદક-મનભાઈ પ્રમુદાસ દેસાઈ, ૦-૧-૦, પાકે પુરનના પ્રો- સલ તથા પ્રાશિરયાન-નવજન કાયાવય, અગવાદ ૫ મહા રાણીશકર શર્માનું જનનચરિત્ર વેળિમ-પ્રકાશકા ઇન્દુલાલ મ રામી, માળીવાળા બ્લનાનંદ, મુલ્ય-અઘા,

આ મહિનો (ઓગસ્ટ) ઇતિહાસમાં

તા. ૫ જાન્યુઆરી સાહિત્યમાં નામચીન નવ-
લેખકો આપનાર દેવ્ય નવલ-નવલસી-
રેખા દ્વારા રેન આલ્બર્ટ આઇ જી પાસા-
સાં, ઈ ૧૮૫૭.

તા. ૧૬ (૨૭) ઓગસ્ટ યુનિવર્સિટી (નિશ્ચ-
પ્રપચના) લંકા, ગાંધીન ઉત્તરનાશી
એન્ડે દોહલિકે હેકેનનુઅવસાન, ઈ ૧૯૧૮.
તા. ૧૨ વેલિંગ્ટને આલ્ફ્રાઇડમર પર દલેસી
કરી છતી લીધું, ઈ ૧૮૮૩.

તા. ૧૭ પુલિયાના મહાન રાજા ફેડરિકનું
અવસાન, ઈ ૧૬૮૮

તા. ૨૨ વિગ્નિયસ ગ્વાનામુષી કાટગથી
પરોસો પોમોઆઈ નગરનો વિનાશ, ઈ ૭૬૮.

તા. ૨૬ ૨૫. શેક્ષમાન્ય તિલક પછી તેમની
સામ્રાજ્ય પ્રવૃત્તિ તેમજ તેમના 'ફેરારી'
પતનનું નિર્ણય સંબંધિત વિષયવાદ ગાંધી-
સામ્રાજ્ય સાહિત્યકાર, પત્રકાર અને લોકનેતા
દુસિદ્ધ વિતાગણ કેળારને જન્મ, ઈ. ૧૮૭૨.
તા. ૨૭ અમેરિકાના આજના મહાનગર
ન્યૂયોર્કે રોસ લોપ પાસેથી અમેરિકા કબજે
કરી તેનું મૂળ નામ ન્યૂ આમ્સ્ટર્ડમ બદલી
કેમ્બ્રી નામ પાડ્યું, ઈ ૧૬૬૪

તા. ૩૨ 'વિલિસસ પ્રોસેસ'ના રચનાર
અમેર લેખક અને ધર્મોપદેશક જોન બર્ન-
બર્નનું અવસાન, ઈ. ૧૯૮૮ પોતાના નવ-
લન પરીવિચારો ઉપરેશવા માટે કલેક્ષુલ
મહાસભ્યે તેને બાર કોલેજા નાખ્યો. તેનું
કેપુલ વિષયવાદ પુસ્તક પણ ત્યાં જ પ્રગટ્યું

આ માસની વ્યક્તિગતિયોચ
વિષુવવદસ કલ્યાણહાસ અમર
સુવર્ણવત્તા આ પ્રથમ અને પ્રતિષ્ઠાશી
રસાયનશાસ્ત્રી જન્મ સુવર્ણની સુવર સા-
નના અમેરિકા ગુલામ મનર કુટુમ્બા ઈ.
૧૮૬૩માં ઓગસ્ટમાં થયો. ઉત્તરના સુદિ-
કર્મિયો પોતાનો પ્રાથમિક અને આર્યવર્ષ
અપવાસ પૂરા કરી રોષ વધેની વધે તે
મેટિકથાન ન મુખધની કલેક્ષન કલેક્ષ-
માર્ગી રસાયનશાસ્ત્રના પ્રથમપ્રમા ૩૦૦ગા-
થી ૨૨૫ ગાંધી મેળવી બી. એસસીની
પરીમાના તેના બહેન વર્ગીયા પાસ થયા
અને કલેક્ષના ફેશા ની માયા. એ હસ્તિયાન
મેળવે. મળે કલેક્ષની પામુ નેટાં અભ્યાસ
ને. પૂર્વ નેગનું ક્ષેત્ર તેા દિલ્લગ લોક-
કલ્પિયો વિજ્ઞાનને-આસ કરી રસાયનશાસ્ત્ર-
ના વિજ્ઞાન કેમ માય એ જ હોવાથી તેમણે
આગળ અભ્યાસ મૂકી નીધો, અને કરાંવીની
સંધ કલેક્ષની ૩. ૩૦૦ની પ્રીફેસરી લલી

કરીને શ્રીમત સયાજીરાય આયકવાડ જેવા
રેશમકન સામ્રાજીના આશ્રયે રસાયણિક ઉ-
દ્યોગશાસનવાની પોતાની યોજનાનો અમલ
થઈ સકવાની બાબતથી વડોદરા કલેક્ષના
રસાયણશાસ્ત્રના પ્રીફેસરી ૩. ૨૦૦ની
જગ્યા મેલી કરી ત્યાં તેમણે રાજ્યના રાષ્ટ્રી
ઉદ્યોગિક અદ્યતન તેમજ કર્મો, તેમજ અમલ
માટે પ્રાથમિક તે રાષ્ટ્રીકામની વિભાગતરી
સમાજી સ્થાય ર્પદ્યા કરે તેની પ્રયોગશાળા
હતી, અને મોટા પાયા પર હુજરકોઈની
સમાની શાળના પરી આપી, જે પરથી
શ્રીમત નાયકવાડે ૧૮૯૦ના નૂન માસમાં
સાંઘના 'હબાજવન'ની ર્પાપના કરી પ્રો
મનર 'હબાજવન'ના આશ્રયે નીમસા
અને ત્યારથી તે ૧૮૯૬ સુધી એ સંસ્થાના
કાર્ય અને પ્રાંતિ વધારવાના ચિંતા, શાળના
અને કાર્યના અમલે અનિવાર્ય અદ્યતન બેઠી.
આ હસ્તિયાન તેમણે પાઠ્ય પુસ્તકો માટે
શુભસાધના વૈજ્ઞાનિક સાહિત્ય પ્રબંધ કરવા
માટે ૨૫ કરોડ કલને તેમાં શેકાંબા ને શીસ
સયાજીરાય પાસે ૩ ૫૦,૦૦૦ જેની પ્રીફે
રકમ કલવી. એ ઉપરાંત રાજકીય વિદ્યામાં
પારવત થવા તેમજ જર્મન ભાષા શીખ્યા અને
પછી એ જ્ઞાનના બળે 'રગરહવન' નામનું
નિર્માસક પત્ર પણ કાઢવ આરંભ્યું. હબા-
જવન વિકાસ પામી ધંધાકલોગની એક વિ-
દ્યાપીઠ બને એ ઉદ્દેશ બર લાખવા સ્વદિવસ
તે પ્રશસ્તિદાયક રહ્યું; પછી અતે બીજા ખાતાં-
ઓની ઉબડને લીધે રચનાની પ્રો. મનર
૧૮૯૬માં અભ્યાસવ છોડ્યું

ત્યાંથી મુબઈ આવીને વિજ્ઞાન કલેક્ષના
તે રંગિનદ્રીના પ્રીફેસર ની માયા ત્યાં 'હુનિ-
વર્સિટી રીફોર્મ'ની ગળતળ કરી રસાયન-
શાસ્ત્રના ભૂતે વિષય બનાવ્યો, જેને પરિણામે
એ ગાંધીના નિમ્મુલત આનંદ નીકળવા
લાગ્યા એનામાં મુબઈમાં આશર્ય ને સખ
મરફી ફાટી નીકળી તેના ઉપચાર લઈને
પ્રો. મનરે 'આથોડિન ટરફેસારીડ' ના-
મની ફવાની શોધ કરી જનતાના અવધ્ય
ઓપશોમાં એકની રહી કરી અને પરેગી
કપનીઓએ મોટી કીમત આપવા છતાં તેનું
પેન્ટ ન લેતા જનતા માટે તે ખુદી રાખી
૧૮૯૮માં મુબઈમાં ગાંધીરાષ્ટ્રી વિન્ટોરિયા-
ના અમલવાન મુખકાઉસનર કમળા રોડેની
બળેનું તે કાચ બજારવાથી પણ ન નીકળ્યા
તે તેમણે કાઢી રીને છક કરી નીખેલા રેશ-
મા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીના તૈયાર કરવાની વડે
લાગવાથી ૧૮૯૮માં તેમણે 'ટેક્નો-કલિગલ
હબોરેટરી' નામની સ્વતંત્ર પ્રયોગશાળા મુબ-
ઈમાં બની કરી પોતાની જનત અવધ્ય આ
પ્રયોગશાળામાં નાખી તેમણે તેને અમુદ
કરી હુનિવર્સિટી ને મેડિકલ કલેક્ષ પોતાના
વિદ્યાર્થીઓને ત્યાં જ કમ કરવા મોકલતા
એવી એની પદ્ધતિ બની તે પછી કાચ
પડી મળેલા રાષ્ટ્રીકામની શાળના અભ્યાસ
કરનારો અમુદે શોધી કાઢ્યો આથી તેા
કુનિયાતરના રસાયણશાસ્ત્રીએ હુજર પામી
નયા આ ધધાવા એ શાળા ઉપર્યા ત્યાંયા
જે તેમણે રસાયનશાસ્ત્રના પ્રચાર માટે થા-
પર્યા ૧૯૦૨ પછી તેમની જ પ્રેરણા, યોજના
ને અવિશ્વાસે અમલી વડોદરાનું 'એસિયક
ટેકનિકલ ચર્ચ' રાષ્ટ્રપાશમાં આવેલું

૧૯૦૨ની સાલના હુનિવર્સિટી કમિશન
સમય પછી તેમણે જુલાની આથી વૈજ્ઞાનિક
કલેક્ષની વિષયક પોતાના વિચારો અને થા-
જનાઓથી કમિશનને છક કરી રીધે આ
જ સામ્રાજી એ મેનરેનરના વિષાકી સાથે
તેમણે મુબઈ વધિયક સામ્રાજ, કારનાત અને
વૈજ્ઞાનિક પરજ કપી સાળાશાળાનું એક
આદેસ સરકારના રસાયણની 'કલ્યાણગ્રામ'
નામની યોજના પડેલી, પણ પાછળથી આર્થિક
રિપતિ બળથી થતા એમની એ મુશા બર
ન આવી ૧૯૧૦માં તેમના પત્ની કાલોમેન
સુજરી થયાં, આદરિત જીવન કલેક્ષમય અને
કુખી બની મહુ ને અશાન્ત ચિન્તાને લીધે
અંતે અનિદ્રાના કોષ બનેલા પ્રો. મનરના
અંતિમ દિવસો ખૂબ કષ્ટ, એકાંકી ને આ-
સિંહ સેકકાગણવાળીની વચવા. ૧૯૨૦ના જુ-
લાઈની ૨૨મી તારીએ આ વિષયવાદ અમરની
રસાયનશાસ્ત્રીએ આ લોનના ત્યાન કર્યા

અભિશંખનની

શિક્ષી શ્રીધર મહાપત્ર

૧૮ એપ્રિલ ૧૯૩૬

આ દિવસ શુજરાતી શબ્દરચના હરીફાઈના ઇતિહાસમાં યાદગાર રહેશે, આ દિવસે જન્મભૂમિ શુજરાતી શબ્દરચના હરીફાઈના પ્રથમ વ્યૂહના ગંગાચરણ થયાં એ બનાવને ૬ વર્ષ ૪ માસનાં વહાણાં વહીં ગયાં.

પ્રગતિની ખારાશીશી

પ્રથમ વ્યૂહમાં રોકડા અને પુસ્તકોનાં મળીને એક હજારનાં ઇનામો વહેંચાયાં હતાં. ત્યાર બાદ શુજરાતી જનતાએ મહકાર ઉત્તરોત્તર વધવા સાથે ઇનામની રકમમાં પણ સંગીન વધારો કરવામાં આવ્યો. વ્યૂહ ૩૫માં, સુવર્ણ વ્યૂહ ૫૦માં અને વસંત વ્યૂહ ૫૪માં, દરેકમાં રૂપિયા ૫,૦૦૦નાં ઇનામો વહેંચાયાં. પ્રથમ વ્યૂહમાં પહેલું ઇનામ રૂ. ૫૦૦ (રોકડા)નું હતું. વ્યૂહ ૫૪માં પહેલું ઇનામ રૂ. ૩૦૦૦ (રોકડા)નું હતું.

જનતાનો સહકાર

જ્ઞાન, ગમ્મત અને અર્થનાં ત્રિવિધ લાભની પ્રાપ્તિ માટે અદિતીય એવા જન્મભૂમિ હરીફાઈના શબ્દવ્યૂહોને જનતાએ અત્યંતી તરફ અપનાવી લીધા. ચોંદે ને ચોંદે ગામગણાટાનું સ્થાન જન્મભૂમિ હરીફાઈના વ્યૂહની ચચોએ લીધું. ઘરમાં ને ઓફિસમાં અન્ય ગોઠિનું સ્થાન વ્યૂહ ગોઠિએ અને આવીની બુદ્ધિયુક્ત દલીલોને સ્વીકૃતિ પહેલા વ્યૂહની માંડીને વ્યૂહ ૫૭ સુધીમાં લાખો હરીફાઈએ ભાગ લીધો. જેમાં ૩૪૬૨૦ હરીફાઈને નાની રકમની

માંડીને ચાર આંકડાની રકમનાં ઇનામો જીતવામાં સફળતા સાંપડી. એ રીતે આજ સુધીમાં આશરે રૂ. ૧,૭૫,૦૦૦નાં ઇનામો વહેંચાયાં.

અઠવાડિક સુખપત્ર

જનતાના સહકારની વધતી જતી ખાત્રા સાથે કદમ મિલાવવા માટે જન્મભૂમિ હરીફાઈના સંચાલકોને એક અઠવાડિક સુખપત્રનું પ્રકાશન આવશ્યક જણાયું. તા. ૧૦મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૧ની આસપાસ “હરીફાઈ” અઠવાડિક પ્રસિદ્ધ કરવાનો નિર્ણય લેવાયો અને તા. ૧૭મી ઓગસ્ટના દિવસે હરીફ જનતાની સેવામાં “હરીફાઈ” અઠવાડિકનો પ્રથમ અંક સાદર થયો. ત્યારથી હરીફ જનતાનો ઉત્તરોત્તર વધુ ને વધુ ચાલ મેળવતું આ અઠવાડિક મજબ પ્રગતિ કરી રહ્યું છે.

વ્યૂહ પાઠનું પરિણામ

આ વ્યૂહના પરિણામ પર દષ્ટિપાત કરતાં જણાશે કે, (૧) કોઈપણ હરીફાઈને ઉકેલ સીકાંધ ઉકેલ સાથે મળતો નથી. (૨) જે ભૂલમાં જે હરીફાઈ પહેલું ઇનામ મેળવી લાયક છે. (૩) એમાંથી એક હરીફાઈ તો માત્ર એક જ પ્રવેશપત્ર ભર્યું છે. જન્મભૂમિ હરીફાઈ વ્યૂહોના પરિણામ પરથી એક વસ્તુ સિદ્ધ થાય છે કે :—

આ શબ્દવ્યૂહો લાંટરી નથી. પણ જ્ઞાન, ગમ્મત અને અર્થલાભની ત્રિવિધ પ્રાપ્તિનું બેમૂલ વાહન છે.

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વગમ્યુંદર

અનોખું માસિક પત્ર

લખા: નવચેતન ઑફિસ ઠોડી પાસે રાવપુરા, વડોદરા

વાર્ષિક રૂ. ૬૧૨ અઘરેસભા રૂ. ૭ દિવસવાર છટક નકલના ૦-૧૨-૦

ડાંગરેનું બાલામૃત

છાકરાંગોને મારે ઘણું પોષ્ટિક ઓમડ છે
જે નબળાં અને તેતાઓલાં
ખાળકોને માન્ય કરે છે.

મે. દગડોબા ઑન્ડ કંપની.

રામેશ્વર ચૌક - પૂના ૨

દરેક પ્રકારના વિલાયતી

તેમજ દેશી શાકભાજી અને

ફૂલઑડોના વેપારી.

તમામ જાતના જાળીના રેશમના
જાપાનના ગંજીશાક, સ્વેટર્સ,
જુદીજુદી ડીઝાઈનના ફોટોવાળા મફેદ
રેશમી ફમાલ તેમજ કપડા ટોપી
વગેરે ઑર્ડર પ્રમાણે વેગામર એને
મધ્યમ દામથી મળી શકશે.

રંગ ને રેખામાં કુમારભર્યુ કવિત્વ વણાવનાર

કલાકાર શ્રી રસિકલાલ પરીખને

અભિનવ ચિત્રસંગ્રહ

૨૧ રંગચિત્રો અને

૩૪ માદાં ચિત્રો મળી

કુલ ૫૫ ચિત્રો

આવ નવું રૂપાંતર

એ

માં આઈલ અને વોટરકલર, પેન્સિલ અને પેન-ઈન્ક-ઇક રેકેટ, સ્ટેપલ બર્ડ, વૂડકટ, સોફ્ટ-ગ્રાસ-રેકેટ, આદિ એમની કલમ અને પીછીનો કમળ દર્શાવતા બધા જ પ્રકારના નમૂના છે. બધી ચીજો ચુનંદી છે, અને ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કલાના શોખીનો માટે અમૂલ્ય સંગ્રહ છે. કિંમત ત્રણ રૂપિયા. રજિ.સાયે પોસ્ટેજ અર્થ ૦-૬-૦. કુમાર કાર્યાલય ૧૪૫૪ રાયપુર અમદાવાદ

છપાય છે

દૂક સમયમાં બહાર પડશે

લડાઈના કટોકટીના

સમયમાં

નેપયુન

ની

યુદ્ધ-સંરક્ષણ-પોલિસી

નજીમાં પ્રિમયમ બરી લઈ શકાય છે.

તે લખે ચિંતામુક્ત બને.

માલિતી માટે લખો

નેપયુન

અંરથોરન્સ કંપની લિ.

લોર્ડનીશિડ-નેપયુન ગિલ્ડિંગ-કોટ-મુંબઈ

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

ખર્ચા, સીલોન અને દેશ પરદેશમાં લોકપ્રિય

જહાજ
છાપ' એટલે
ટકડેપણની
અચૂક
સાબિતી

આપના વ્યક્તિત્વની છાપ
પાડવા, આપનું મન પ્રધુ-
ક્ષિત રાખવા, આપના
મિત્રમંડળમાં આદર મેળવ-
વા, તેમજ ઉપરી અધિકારી-
ની ખુશી મેળવવા 'જહાજ
છાપ' કોપડ અનિવાર્ય છે.

★

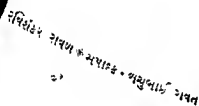
કૉટનકેપ, લૉંગક્લૉથ, પૉપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્સ, બાકીડ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને પંચરીક્લૉથ્સ, સફેદ ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાદીન
ડ્રીલ્સ, બ્લ્યુ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસ્ટ્રીઝ, કેસમેન્ટ ક્લૉથ્સ,
શીટીંગ ક્લૉથ્સ, ટેબલ ક્લૉથ્સ, ટૉવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખાવા પ્રધુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ.

હેડ ઓફિસ

૬૨૭ આલુવાલીયા - અમૃતગઢ
રાખાઓ

ચેન્નૈ - મું. બે. માર્કેટ - મુંબઈ - કલકત્તા - દિલ્લી - લાહોર - કંપા

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આનંદીને ખૂબસુરત બનાવનારા
ને તાજગી આપનારા નરસો 'સુનીલ સ્નો'માં
બહુ પ્રમાણમાં રહેલા છે. ફરેશ્વર આ 'સુનીલ
સ્નો' વાપરે અને તમારી આંખડી ઓળીને
પુવાન અને મુદ્દા બનતી જાય છે ને જુઓ.

(આપના ૧૬૦૪)

ઑમ્બે સોપ ફેક્ટરી

સાબુ અને પરફ્યુમરી બનાવનારી
મુખ્ય પેઢી મુંબઈ-૩

ગુજરાત

કલા-કલાપ

સંપુટ
બીજો

રવિનકર રાવળ કનુ દેસાઈ
જનપ્રાથ આદીવાસી રમિયાણ પરીખ
છત્રનવાવ નાંદવ ત્રિગુણીત પદાળી

એ છ ગુજરાતી કલાકારોની
'લાક્ષણિક કૃતિઓના
ચૂંટણો મંચલ

કલાકારો તથા તેમના ચિત્રોના
ટ્રમ પરિચયો માથે
તૈયાર થાય છે

કનુ દેસાઈનાં રંગચિત્રો

**WATER
COLOURS**
BY KANU DESAI

રંગચિત્રો

ભાગ બીજો

બોલેલિનાં વિવિધ ઉદ્યમો અને રોમાચકારી કથા-
પ્રમણો પરથી ઉત્પન્નવેલા આ ૪૮૨ રંગચિત્રો
કિંમત રૂપિયા ૧૦૦ - ચોરદેજ જુડ
કુમાર કાર્યાલય - અમદાવાદ
અને બીજા જાણીતા વિંકેના

જન્મજયંતીએ

તમારા નાના ભાઈભાંડુની,
હોઇ મિત્ર કે સગાવડાલાના
બાળકની જન્મતિથિએ હેલ
આપવા હાયક વસ્તુની શોધ.
માં હો તો અમે એક સુંદર
ચીજ સૂચવીએ છીએ. માત્ર
કુમારકિશોર જ નહિ, પણ
ધરનાં નાનાંમોટાં, સીજન-
ગ્રામજન સૌને રસ, વિનોદ
અને વિચાર આપે એવી મનો-
રંજક, ખયાલકારક ને સરળ
સુબોધ વાર્તાઓને સંકલ્પ
'જન્મજયંતી રાત'

કાવ્યમય આલ્હાદલાની આ-
પણાસંસારની જીવળી-મધુરી
અવવાળી રાતોની પંદર તિ-
થિએ સત્રી એનાં પંદર સુંદર
વાર્તાઓ છે.

સાથે વિવિધંગી ચિત્રો અને
મનોરંજક રૂપરંગની ચલચિત્ર
પણ એવી જ આલ્હાદક છે.
એથી અડિવાતી કોટ કઇ ?

એ રૂપિયા • થા. આદ આના
કુમાર કાર્યાલય : અમદાવાદ

ચિત્રો

પ્રથમિયાં (ફોટો) આબીદમિયાં સેયદ ૫૬
ચિત્રસુક્ષ્મા રેનિયલ - સવની કસોડી (ખિટલ વિવાલેવી) મુખચિત્ર
કનિ (ફોટો) નરેન રાવળ મુખચિત્ર પાછળ
મુખ પખીનું આન ચિત્રકાર પુલિન ગિલારી હત છેલ્લા પાના સામે
ટપાલની ટિકિટ પર વિવિધ રંગના પખીઓ કપરનાની પાછળ
સંસ્કારકેન પિત્રાલિપિ-(૧૦) પ્રેતો બાલિછી (૩૫૩ ચિ) ૨૮૨

કાવ્યો

વિરંતન તત્વ તનમુખ મદ ૨૫૭
ખંજન હ ૨ ૨૫૭
ગીતનો જન્મ દેવરગઢી દુરોન છાપળી ૨૫૭
શું એટલો તો સિદ્ધ ? 'શશિન' જોશી ૨૫૭
શરૂં બધું થયું— પ્રભરશા રાવળ ૨૫૭

અરિત્ર

કુરુક મહેરગઢી ૨૬૭
આળામાદેશ મુનુભાઈ હરિનારાયણ આચાર્ય ૨૬૫

વાર્તા

અપરિમેય શક્તિ (અમે છાપરથી) બન્દ્રાભિગુપ્ત ને પડિત ૨૬૬
ફતરની ગદના (ફારસી વાર્તા) દિગ્ગજલ શ્રીધાર મોધી ૨૭૭

લેખો

મગલ પ્રવચન દુલ્લકાર હંદયમકર ૨૬૦
ફતરાં 'મગ્નુલ' ૨૬૮
બલદાળની શોધમાં-(૫) સરેવળી-ગામર-સગમ
અમૃતમાલ ૫ પટલા ૨૭૫
હોકરવાડી (અલત કાલેકરનો નિબંધ) વસન્ત જોષી ૨૭૮
પરિવારની વાતબાત ૨૭૮

વિજાગો

અરી નન્દે ૨. ચા. રાવળ ૨૫૮
છપી બલ્કુનારા (૭૨) બીર વાલક રમેશભાઈ ૨૬૭
હેસાઇ વાલક જોષિદાસ ૨૬૭
અચાર્ય ૨૬૪, ૨૭૬, ૨૭૭
Our Friends Abroad (પરદેશી મિત્રોના પત્રો) ૨૭૮
વૌસ પ્રસરના 'લોપ' (ચિત્રપ્રાન) ૨૮૦
પંડિતની વાર્તાઓ હેસાઇ વાલક જોષિદાસ ૨૮૨
ફોટોગ્રાફી દરીદરનું પરિભ્રમણ ભાવનંત મદ ૨૮૩
માધુકરી ૨૮૪
આ અદિતો (સપ્ટેમ્બર) હિતદાસગા ૨૮૭
હેલુ પાલ ૨૮૮

કુટક-અસુખાઈરાવળ, તેસો અને પ્રકાશ - વિલેકર રાવળ, કુમારમિન્દરી, કુમારકાર્યાલય
૧૪૫૪ રાવળ અમદાવાદ. વાર્ષિક ૧૧. ૬, બરદેશના ૨૦. ૬, પંડેશના ૧૨. ૬, ૬૮૨
કસ બાલ, સુભાષભા. કુમાર અર્ધિસ, ૧૭૬-૧૪૨ મેટાઇ રદીદ, આર આર મોડી
કે અવના રાવળ પ્રથમે એસેસ રદીદ, રદેશના નૂતન રંગે રૂપિયા, રાવળ
કુમારમાંનાં સર્વ લખાણો ચિત્રો અને ફોટો કૌંખીરાઈથી રક્ષિત છે

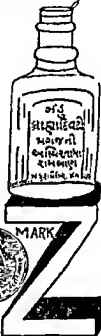
મગજની શાંતિ આંધનાર

સાચી સાંકળ

ઝંડુ

પ્રાહ્મ્યાદિવટી

હિસ્ટીરિયામાં

ઘેલછામાં

મગજની અવ્યવસ્થામાં તેમજ

મગજની નબળાઈમાં અકસીર દવા

અચૂક વાપરો!

૨૫ ટીકડીની બોટલીના રૂ. એક
૧૦૦ ટીકડીની બોટલીના રૂ. ત્રણ

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ-વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - મેસર્સ ભોગીલાલ અધર્સ • ગાંધીરોડ

કુશન : બંદની
મહાજનવાડી
મુલાઈ-૨

કારખાનું :
મયાની રોડ
મુલાઈ-૨૩

ઝાંડુર આપની વખતે, બહેરબાજી 'કુશન'માં વાચી લેતી એટલું જણાવતે

નિઘ્યુત્તમ ડેવિયા — બંતની ડેવિયા

નિવસ: મિલ્ક (ચિત્તોલી, આ.કે.)

(=શાખાન તથા વિવિધચિત્ર મળે તુલે ૪. ૨૩૨)

સાપ્તમ્બર, ૧૯૪૨

ચિરંતન તરવ

• વર્ણનવર્ણ •

પાપાણુદેવધર દેવન કાળમીડ,
અંધાતમી રિયર ઉભો ૬૬ અંદ્રિ રમ્ય;
વળી વળી, શિશિર ધૂણ, વમન ખીલી,
વળી અર્ધા—નિત રહ્યો ગરવો મનાળી.
ને કાનને કુમુદ કોમલ કોક હાંચુ,
છળી ગયું લણુક છવન કું દિનાનુ;
ઉત્કુલ કેમરકલો અનિલે લસ્યાંતા,
વળી વમન, તરવ રિગત ગી વિતાયાં.

ક્યાં કૃપા દેવતાળી ફળા અખંડ,
ક્યાં વર્ણમગ કમાળીય કુમાર ક્યાં ને;
ક્યાં એકની આડ! ચિરંતનના અગ્રા!
ક્યાં અન્યની મૃદુલ બેચરતા પ્રકુલ!
પુરુષ અને નગ વિધે ઉભયે અલીક
છપ્યુ લમે પણ ચિરંતન તરવ કોક.

તનમુખ બદ

પંડિત

• નિધ •

પરેડના મેગન રાત્રે જગી
કપાલના અવનમા, પ્રવાહ-
મા હોડાળી દેવ રહ્યો ત નિર્બંધી
કોમલપદમા અગી ઉભેવ પાદ?
શું કપાન આ અવનિલ દરીન
દીગવવાને નિર્ભય રમી ખીલી ?
ના; ખીલી હોડાળી પાડીતનના
પરામણી એ નિર્ભય રમી રહી.
ને જાણે મુખલ દેવતા ઝીલી
પદી અર્ધા અવન છે મુનિન ?
કે અવનિલ ?

ના, રમી એ ત અવનિલ
ને ઝીલવા આ અવન મદુલના
વગરનાની અગ્રાને અનિર્ભય.

૬. ૨.

ગીતનો જન્મ

• નિધ •

વળી દર્શો અવન દેવી આમને,
વળી મોંઘે મુંદર મેર પ્રેમણી
લેવી મુખ આગર તપ અગિને,
પુષ્પ રમી એકુલ પાખડીતનના
સાંભળના આગર રમી દરી દરી,
મોંઘે લેવેરા રમણી પુષ્પ
અને અને કુપાને જગી દર્શો,
કે અવન કોક વધોમું આગર
વધાદર્શ વા પ્રકાશન વા
કપાલ કો માનવીતનનું દર્શો,
દેખુ વધોવાઈ રહુ દર્શો જરી
મુરમુ અનીલ મુખર વેદના
મદી રમી અવનિલ આદથી,
અવન દર્શો ગીત નીતન અવનનુ.
દેવરઅલી મુનિન છવાળી

શું બેઠ્યો તો સિંહ ?

• અવાજના •

દારો કાલો અવનનુ પ્રવાને છતાં ત પદાર્થો,
માનો દે પાવનવન કર્યો, માન્યું નિમે માર્યા!
ત્યા તો એ દિ રહી વળી અર્ધો પુરુષા કુલ આગી,
શું માળી? એકથી નહિ મરે? માનીને એ અવાજી.
કોર નેજો રમત અનિયા, અંધ બહી મુનિરી,
ના દર્શુ તોપાળુ વનડી રહે કાકરી કાત કેરી,
નવન અગ્રા' નિદિતર દર્શો છવ મોતો અવાજી
'શું બેઠ્યો તો સિંહ?' 'નિદિ, નિદિ, તાપ મેંકેરિયાનો'
(• અવન, કિનારની બ) 'શાશિન' એકા

• ઉચ્છ્વિ •

અણુ અણુ થ, કે, રાત્રે, રાત્રે દર્શુ કુમાર નો?
અવનનુ અવન

આવતી કાલનાં નાગરિકો આરેનું અવનનુ અસિક

ભારી નજરે

ઉપર ભારતનાં કક્ષાદે-દ્રોની
તંત્રીની સંસ્કારયાત્રામાં
આ સાથેનાનકશાયાની પેનોરોમી-
ની દેખાએ દેખાએ કરેલી સાન્દિ-
નિકેતન, કશકના, ચરિયા, નાદેશ,
પટણા, બનારસ અને લખનૌની
મુલાકાતો પછી આગળનાં દેશો

કાનપુર

ઝરિયા જનુ જ મુજરાતનુ ધીલુ મોહુ અમાન કાનપુર ઝાળી
 રાત્રીય અપારા મેરીઅબળી અને સાહસિક હજીમિયાના કી માવ-
 ધનદાન બહુ તથા તેગના નુપુત્રાં અને હજીવદવાલા દિગતમાદિઅમ
 મારપાયા જલ્યાઅં દેનના હવાઓ પર છુટીછુટી નજર રાખી લની
 વગરશી મહેંગાનેને ડાહ કરના તેગને વાર હાકી જ નહિ. દાદર
 માં વૃદ્ધ ગોવર્ધનદાસકા કિયા હતા થામને ભોદિતેગનુ મન બહુ
 પ્રસાન અને કીર્તિય બનેજુ હામુ

ઘેર પહોંચ્યા પછી સરખાણુ કે અહીંના બધુંજાના પ્રેમપાસથી
 મહાજમા છુટા થવાય એવું નથી કાનપુરમાં એ સૌને ગજબ સિવાય
 કઈ પ્રયોજન નહોતું, એટલે ત્યાં મુકદ્દમ સખી એક દિવસ અલ્લહદાબાદ
 સાત હાથથી લઈ જઈ આવવું અને અહીં જ સૌની સાથે થવું વખતના
 હાલ હોવા કોઈ કસાબી અલકાદાબાદના અજ્ઞાતગિરોને પણ આજમાય
 આછી નકશી થઈ એ વિચારે પણ થોમ થાય નહિ, કાનપુરમાં કજા-
 નિયમક સરોહરને કે પરિચયે કથવાના હતા તલે, પણ કાનપુરના
 બ્યાપારકઈના-વજતાર જેવા જેવા લાગ્યે ગુજરાની બધુંજાએ ત્યા
 મારી પ્રવનિ કરી છે અને હવે હજોના આપવાના મનમૂલા પણ કરી
 રહ્યા છે મિલ ઝડાઈ અઢાલનું બનર તેા તેમના જ હાથમા છે,
 એટલે શી મોવર્ધનદાસ બંદના સુપુત્ર મુકુટલાલે પીપલ આવડે ઈન્ટ-
 મેડીય રૂપાપવાની પ્રવનિ હાલ કરી છે હજાની માથે ગુજરાતી
 બધુંજાએ વેપારી તરફે સારી સાખ પાડી છે તેમના મુદ્દ બચવાડ,
 તીવડ અને નિયમિતતા વખણાય છે કાનપુર હજોનું કેન્દ્ર હોવાથી
 ત્યાં એક સારી ટેકોનૌનિકલ મુદ્દ છે તેના ગુજરાની પ્રિન્સિપાલ
 શ્રી શ્રી હોલકરિય બનિ છે તેમના જ મકામાં શ્રી હરિલાલ નૂતળી
 સાથ-સના પ્રોફેસર છે જીન સુપ્રસિદ્ધ ગુજરાતી ડૉ. લાભસર બદ
 હુ ગયે છે પહેલા થાક જ વખતે દિલ્હીમાં સરકારી એમ્યુનિસન
 ખાતામાં કીયા હોવા જ બદલી સ્થાપી એવડા. ડૉ. બદ કાનપુરમાં
 ગુજરાતી મગાળની મેચ બહુ કરી છે અને તેથી સૌ તેમને માદે
 છે તેમના પ્રયાસથી કાનપુરની ગુજરાતી સાળાનું ખલુ ગજવાનું મુદ્દ
 મહાન બધાયુ છે અને કાનપુરની તે એક નનૂનેદાર સાળા નમ્યા છે
 આ મહાનગા ગુજરાતી ગણે ગારા જવાના પ્રવનને એક મેળાવડા
 કયે વધાવ્યા વિહારીઆ, તરુણેને ચક્રયેના મોટી ડાઘની ત્યા થઈ
 હી ગુજરાતી મગાળના પ્રાસુસ્યાવક કીધુંજાના કામુદને તે પ્રવને
 મુદ્દ પ્રવચન કરું હડ અને કહે ગારા પ્રવાસની દીકન બહુ રસ-
 પૂર્વક સાળાની હું કાનપુરનું ગુજરાતી ધુવક મુંદજ બહુ આસાપદ

અક્ષરલઘાણમાં 'હી-
ડર' પત્રની હિંદી આ-
વૃત્તિના 'પુસ્તક પરિ-
ચય' કાર, અને હીડર
પ્રેમ તરફથી પ્રકટ થતા
પુત્રોના વ્યવસ્થાપક
શ્રી વાચ્યપતિ પાઠકજી
અમારા ચર્ચામાન હતા.
સાહિત્ય અને કલાના
રસિક આ વિદ્વાનનું
ગિરગટજનમું અલોહી
અને હેરાની ભૂદાંભૂદાં
પ્રદાન કરી રહ્યાં.
સાથે અઝામઝદ દુન

શુક્રેનુ બનેનુ છે તે બધાની શુભ પ્રશ્નિ અને ચિંતાના પ્રખર પ્રત્યેક દરેકવિખિત ગાસિકપત્ર જોઈએ અને બહુ આનંદ થશે. કાનપુરના વળી મારા એક પુરાણી ગિરિ લક્ષ્મીદાસભાઈ દાદર ગાળી આવ્યાના તે મેંનુનુકલ થયેલા છે, હતા ધધાયા સાદબાંક દોષ કાનપુરના દારૂને ગોલિઠ ધાડમ કંઠાડ્યુ છે તેમના આશય તો કે તેવારે દેશનાર મટે આવતા બાહ્યોએ ધર કેની ખાનપાદની સ્વચર ગયે તો પર દેશમાં તેમનાં સારીર મારા રે અને પ્રશ્નિ સાધી મે વાન નો બની છે કે શુભચની રસોડાની દિલ્લખ દીદર પ્રતિનીના બનેને નોદખપના લખખત મખખત છે શ્રી દાદરના જોભનાકાલયા પત્રની નેગા નેગા દાદર અદશે માદ્યુદની રી મેધારવાના આવે છે અને સાકપત પાશુ શુદ્ધમની રસચ્છિન અનુમાર તાલ મેજવે છે એમનેા અમ્કષ છે કે જે રી આવરિઠ મખખત આવે પ્રાગાંખિકતા ન જખવાય તારે એ ધધા બધ કહેવા કાનપુરના કહોએનેદી અને અગ્ધનાં જોવાને નો બહુ ધિવો બેઠેએ, એટલે નો બિજમેગાપથી અતોપ ગાની અદશાદાવાદ જખનિ વખલાએ માધી બીધે

2024. 09. 16. 14:16

● શ્રીરામ સાર્થકે અધ્વાર્યાદ લીટર પ્રેમગા શ્રી વાચ-પતિગાર્હ-
 ઇત્યુ મરનામું આપેલુ ત્વા મે આમદા દિવમે દાટથી ખખર આપેકા
 બેક અજ્ઞાન ગિત્રને મોટી રાત્રે લક્ષ્મિ રૂપ ન ગણના વિચારે રાત્રે

દસ વરસે ટૂંકમાંથી ઊતરી અને વેદવિજ્ઞાન રૂપમાં સવાર પાછી રેવા માટે, પણ એ અભાગી દુનિયામાં જે અને અંતઃકાષ્ઠી શીશી આપનાર એક ભાગિયા હશે પાકડછતે આવી નમસ્કાર કરી જે ભાગ્યે મને આપનારના નેમને તો હું ન આજખી સંધ્યે, તે સાબરમતી આશ્રમમાં કંઈનાં નેરે આપવા હશે અને મને ભેળો હશે, તે પાકડછતે ત્યાં ઊતરેલા અને ખીછ ટૂંકમાં જવાના હતા તેથી અમરતી પિત્તના કસાથી વાણના મધ બધા, અમે તો એ સંવાદના રહેવાને આપણે દેશીને વહેર કર્યો, પણ પાકડછતે તો કંઈક હીની જ માવા હતા. શ્રીમત્ સારાની મિટી મળે પછી કંઈ કહેવાનું કહેવા જ નહિ. આપ પ્રથમ મેરે મહાનરે ચીલીએ, બહુત ઢર નહિ દે' સતના જમ વાગે આપણને દોરવાર લાકડી મળે એવી તેમની હાલતી આમને પ્રિય થઈ જાય, લીડર પ્રેસના કોમ્પાઝિટનાં મોડામતી પહોળી ત્યાં મુશીના રેસના કંઈ જ સુન્ન નહોતી પરતી, લીડર પ્રેસના આલોમાન મહાનતી બારીએ અમરતીને હીની અને ડેવારની પ્રતનાં મધમમાં કસતા મશીનો આખ્યાં હતા પાકડછતા આખ્યાં રેસને કહેવાના ખંડ હતા, તેમનાં એકનું બારણું પરિતપ્તે અપહાનું, આમળના નાનો ખંડ એક મોટી પાકડીને પાકડી બનેા, તે પર મોપરિંગનાં મહા પગનાં હતા અને બીજા પર

• દિની કલાકારનાં નાનકેમાં વિશેષ મોટાં હતા, તેમાં મેં આમરતી કમળાકૃષ્ણે લઈ જતા હોંસાપાણું માટે મેં મહાનતું મિત્ર મેલું, (લુગો 'કુમાર' અને કંઈનું પ્રખરિત) તે મેં બીજાને કહે: 'આપણા અપરિચિત પરિચય તો ક્યારે દી હો ગયા હવે આજ આપે સ્વર્ગ પધારેને મેં એવર મન દુઘા' એ પાકડ, મિત્રાનું અને મેલાવની જગ્યા હતી. હું ત્યાં મેલાવના, પરિતપ્ત કોઈકે કલાકારનું હસતું અસહ્યિત પ્રાપ્ત હતું હતા, એ તેમની આસ નાહ દેને.

મેં પચમા સ્પષ્ટ કાંઈક હલે કે સારે અને કહ્યું એકાદ તરફ નહિ, હવે મેં મળે પોતે કંઈ અણુ નહોતું અને અપહારની નેવાની રખતી હતી, મિત્રોએ અને મિ. તરેન્ડે, એકના જવાબ કરી કીયા, મિત્રોનાં પોતાકે હતા, પણ આપા વિદાને મધમાત્રને પરિચય કરવાની કમળાકૃષ્ણે હાથ ન આપી, કોઈકે વાર્તાવારે ચરવા, અમરતી 'લીડર'ના પાવિના મેં નેરે જાણી મદમ, તેમને પાછો પરિચય આપેા તેનું પરિણામ એ આપણું કે સવારની પ્રવળ માથા આભાના સમાચાર એમ મળવાને સમય બીજામાં મેલાવની નયાં શ્રી પાકડછત 'લીડર' પરતી કિંદી આચરિતના 'પુરતકમરિય'નાર અને તેને તરફી પ્રક્ટ જતા પુરતકોનાં વ્યવસ્થાપક હતા, કું પીના વિદાને મોટી અને સારી આમરતી પર ધર ચલાવી સારે છે; પણ અભવાસના પુરતકો અને એકાદ પર બહુ મેમ રાખે છે, શ્રી વાગરપતિનું મિત્રમટલ બહુ બહોળું અને દેશની જુહીકરી પ્રક્ટિએ સારે સહાનુકુલ હલે કળા કપર તેમણે કેટલી યે વાતને મધમપરુંકે કરી તેમણે સારે બીજા રિપકોને પોતામ મોટાં કાઢ્યો, સવારનાં ડાહ્યાસરખ અજ આવતું, અપેરે મિત્રાને સમય રાખેા, સાહે મુકિતમ મિત્ર અપાદાનાદ મુકિતમમાં મદદિ દેશીકે કેટલાક મિત્રો લેાન તરીકે અપેલા હતા તે હું નહોતો હતો, મુકિતમમાં તેની ડાહ્યાસ, સમવત્ અને પ્રચાર કરવાના ક્ષાત્રિય સમ્પન્ન શ્રી સમર્થ, રટનને મારે મળતું છે એ વાત મેં પાકડછતે વચોમી, એટલે સમાચાર પ્રાપ્ત વિધિથી પરવારી એક કે હુત્તરીકે હાથમીરી લગણ કાળી દેાપી, સારી કાંચો અમળને પહેળી આંખના લેવાના પાતાની સાઈન લગણુ આમળ ખડી કરી અર આળખા, 'મેં રેડન કાઢ્યાં આ ગયે' ટ્રેમર્પકે અમરેતે મધા, તેમના હાથમાં લીડરની સવારની પ્રવ હતી, તેમાં અમારે મેલાવના હાથમીરી બનાવેા તે વાની તેમને હરખખર મદમ આભા હતા

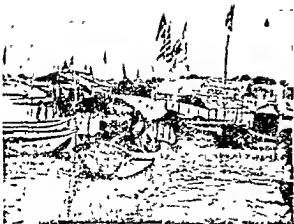
આપણાં બાળનાં મુખ-
લિખાની રાકડવણ,
સમવત્ અને પ્રચાર
કરનારે કમરિય
સમ્પન્ન શ્રી
સમવાદીકે રટન

કે નેમને નીચતથી મળવા હશે સમય મળતો, મારી છોડા પ્રમાણ પાકડછતે વિચાર લખતે સાંજની ટૂંકો કાંઈક પણ બહાર પાડી રીયા હતા, એટલે કટનપ્તે મિત્રા ધમીરી, પણ અમે કહ્યાં મજાનું કે અપાદાનાદનાં તેમને જ અવગણુ અને દેશીકે વિચારણ તમા મુકિતમ નેવાનુ જ માત્ર હાથ હલે અપાદાનાદ મુકિતમના રેસાપક શ્રી બાણક પ્રવાસમાં હતા, કોઈકે તેમની પેકે તો ભોજ-વવાની જ, રેડનપ્તના મધા પછી એક છમો બાટે કરી અમે પ્રવામ-તીવે તરફ હમરી અપાદાનાદ મોટાંકે સરિયામ રસોતી વીધીને વચમત માર મહલ મુશી આમને લોકપ્તનાં નીચતાં જતા વચત લાગે સમ્યાં નહિ, પણ લખણ સારા જ્યાં ત્યાં પહેામ્યા.

પ્રવામ સંજ મ

● પ્રવામ સંજમ આમળ બંને મહાનતીમાંના પદ ડાઉનની સયા-શીથી પણ નીચા-અમળ વીસ ફૂટ મંદપા-વિતરી અપેલા છે, પણ મુશેરી નીનાં પુરેએ તેના મિત્રારે અંકડો બનેા વધારી રીયા છે કે મે નરી અને છે તેની ચમ્પેના દેતામ પ્રદેસમાં આર વેં ભરતો કુંમ મેણે તેમાં સમાઈ ભવ છે લવનના ધીસ હાથ મારુરોની મેળની ત્યાં વરે છે અને અપાદા હિરુતનાન તા મેં કંપરોના ના-વિંક બરનારીએ, મેસાનીએ, વેપારીઓ અને રખડુઓને ત્યાં સપર્ક ભરે છે. બેના બહોબલે રાખવા ખાસ પાકડી, અસ મુકિતમ પાકડી તથા અતેકે રોવાપોતી પ્રખર માવ છે આ મેણે જનવને મહામિત્રો મજાલ છે, હાથમ આ મેળની સમ્યા મેટલી ખીન કાંઈ મેળનાં સંખ્યાપર પસ થતી નથી આખા આપર્વર્તની મિલતા સા-ધવા પ્રાચીય પદ્ધતિએ અને મેલ મહાનાનાં મેળ આખાનું આખા-ત્વ કેવી રીતે જમાવી દીધું છે તે વિચારીએ છીએ, અને નહોતો પરમા જાણે છે અહીં સાત મુલમેળો મળ્યા હતા, પણ મુકના પ્રક્ટોએ લવ અવનમર પર અમરતી મુશી રીયા હતા અને ગયા ત્યારે તો એ પ્રદેસ આપ જાણી હતા, માત્ર વડામાંની મુકિતે બહોલકી નામેા અને મિહોમવાળા મનમર ફરમાવી એવી હતી, અને નહોતો પરમા ઊતર્યા કે તરત પદાએએ મળારે પીછે પકડેા, પણ અમે ભજાણુ નથી, સમપ્રચારીએ જ છીએ એવો મુશામેા પાકડછતે સમાનિક દને આપી દેતા એટલે મુપ થઈ જતા, આ પંડામાં નવાજાએને પેલાની મુકિતમાં મુકામ આપે, તેમના કપડાં મોડા વધારે સારા, વિધિપૂર્વક

અસ્વાદાબાદમાં પ્રવાન મનમ આનંદ સાચાનુઆની રોડીઆ
આનંદ મારે અને અહીં પ્રમાણે દાન કપરારે છે અમારે માર્તુ દાન
નદોનુ છતાં એક પદાર્થ નિર્મલ કરીને પણ અમે મનમ આનંદ મનમ એક
દોડી મરી તેમા સ્ત્રી એકે અને આશા હતી કે આનંદ મરી વેળાને
તેને તબીબી રોડી મનમમા ચમુનાના પ્રવાદમા જીવતી રહે છે
ગાનાને પ્રવાદ બહુ વેનવત દોવાથી મેંદને બાનુ નહોતા બહુ નથી
નમય નિશાનુ આગળ લાંડાનો એક લખી દાંબે બાંધેલા છે, તેને
નળની લોડો આનંદ કરી છે એ વળી ત્યાં ચમુનાના માચબાનુ પણ
બહુ રહેર છે ધાની વાર તે આનુગોને બચ્ચા બરી નય છે કપડા
પોષાનુ આનંદ નો ત્યાં દોન જ સાનુ બીને કપડે દોડીમા સ્ત્રી કાસ
બધી લેવાના અમે કપરની મેનવળી અને સાવચેતીએ પાણી આનંદ
હરી લીધુ અને દોડી પાણી ફેરવી રેલા પડપાડને હા આશાસન ન
આપાયુ, પણ દોડી સાચો એક આને વધારે આપે, પડપાડનુ મેર
કેટલુ બહુ હોય છે કે તેઓ દોડી કરી આપે તો દોડીવાળા પર
તેમના દહાડે 'અગમ્યા બેચવા દેવાની તો કોઈ પડને ના જ ન
પડાય આ પડાનો મુખાકોની પ્રમાણિત મેવા કરે અને મહેલના
આ દાનપ્રમાનના કાંચમા પ્રવાય કરે તો આપા બાનવર્ધને કપકાર
હરી મેંદ બેરબર એક વાગ્યે અમે મુકામ પર પહોંચ્યા અને યાત્રાના
તપથી છુદાવેથી પ્રસન્ન થવા હતા તેમને પાકડળની અનુકૂલિતમા
વધાવી લીધા તે પછી મારે પણ ઘોડા હક કરી આપ મીયાની દીધી
ક લાકાર મુખવીર નિહલ મન્યાલ

● પહેરેકે ગિનિટ બાદ નમ્યો તો માર્તુચાન સાથે પાકડળને વાર્તા-
લાપમા મુકા સાબચા લીડરની સવારની બહેસાત વાગ્યે એ બાઈ
આની પહોંચેલા લખતી આટ મુલમા કલાવિજામમા ડીલોમા લઈ
આવેલા એ મુલાન કલાકાર મુખવીરસિંહ સન્યાયે બાઈ છબનગ્રાવ
નદવ પાગેથી મારો પરિચય મેળવેલો, અંતરે આકર્ષક સુપકે સાધવા
ધાર્યું હતુ એ બાઈએ પોતાની કળાગાથા કહાડી છે અને મુનિવર્તમંડીના
આશ્રયે એક કળાવન થવાયે છે તેમજે આમક કયો કે મારે તેમની
શાળા ભેળી સમયની બેચ હતી, પણ નિકવાયે તેમને થય ચડ
પડયુ સ્ત્રી પાકડળએ એ મિત્રોને બેવાળી, બીલ મુલાકાતીએને ચાર
વાગ્યે મ્યુઝિયમને વાવહે આપેલા કાચી, અગમરારે બિલ્લસા પોટલા
સાથે ડાનો કપાડયો, મામાન પ્રથમ વેઈટિંગ રમમા મુખી રીંગ અને
પણી આનંદ આકાશ, અતર બહુ લાડુ બળુચુ, પણ તેથી અણાહા-
બાદની એક બીજી બાલુ ભેવા મળી માર્તુમા નદેડેલા આનંદબચન-
ના ફરીન કર્યા મુખવીરસિંહજીની મામા એક બચનાની નીચવા
તળમા હતી પ્રકાશની કે બેઠકની બેઠકવા બેરબર નહોતી, પણ તેણે

વિખ્યાત નૃત્યકાર ઉદયગંકરે, આદર્શભાના પોતાના
આ મંગલપ્રવચન સર્વે દક્ષાના

તમામા મનમા ધારી અભિલાષાઓ દમે ગીબીને, મીખીને
તેમજ આનુસુધારણા મરીને તમે મદદનૃત્યકાર બનતા આવડા
હશે પરંતુ આ કેન્દ્રમા તો થયું આપલેના સિદ્ધાન્તો પર આપા
મચે છે આ કેન્દ્રને માસ હેતુ મદાન નૃત્યમંત્રી બદાર વાડરનો
નથી, તેમજ તમને ઘંધાપ્રતીભિ બનવા પછુ રેડો નહિ જ મને
એમ છતાં એ તમે પાયાના અમવ મુલ્યોને વિચાર કરી નહો
તો આગ નૃત્યકાર થવાની આમા બરેર રાખી રહો અને તે પછુ ન
થઈ મેંદ નો ય તમને પસંદ પડતી કોઈપણ ઇવનિમનીમા કોમલ
દાખતી મકશે, આજની કેળવણીમા ઈનો અભાવ છે એવા થવા
આતરણાહ મુકરિર તમે આતાલીમથી મેળવી મારો તમારી જોડે
કલાને દાખી હઈ ઉતર તત્વોને બોલે તમારા પર અમે જગ વે લાવવા
મામના નથી તમારાપણુ જ વિકાસ પામે, તમારો જ આગામ પ્રયત્ન
માનવાય અને ઇવનમા તમારા માટે જે હઈ કલામુખય દોષ તેને
તમે પિત્તની મેંદ એ જ અમારી વ્યયય છે આટલુ મીઠુ મેંદ
સરજ છે નેટુ જ ને કન્યમા મુકરે કે પાડ કનારુ કે કુદૃષ્ટ મારે છે

અહીંની વાલીમામા તમે ચિનને એમજ કરતા મીખી, કમ્પા
પામશે, વગુણ વધારે ફરીન મરતા મશે અને કોઈપણ ભવના પ્રથ
વિના અન્તેપણુ કરના થશે બની કિવાઓ ડાસા તમે તમારે આપ
વરપ મપરપણુ જોઈ શકશે આ મનમા તમારે આશા બનત,
રેમવ કે વિલાસ પાતર આપીએ એવી કોઠ સાચી મરી પણ તમને
બાનકોઈપણ રહેવાને મળેલો હોય તે મનુષ્ય, મુકર અને સાધન-
મખતે તમારી પામે સાધન હોય નો નમારે બાન બચે રાખુવારે,
પણ મેંદ તમે અધિયન હોતો તમે વધારે શ્રમ લઈ મનુષ્ય અને ચપલ
બની મશે ડો ફેસી, પાનો, રક્ષાકાળી ના કે બીજી રંગો મેંદથી કાવ
તમામા સામા અને મોખમા વાનાવરખમા આનંદ અને મુકરનાની બેઠ
કરશે આ રીને તમારા નિવામકુલ કપરાન તમારે શરીર પણ બહુ-
મી અને અતરથી મરક અને પલિય રાખતે એ આવન મદવનુ છે
નમે તેવા મેંદ નપાકાથી, બીજને ફું બ લાને થા મેંદમાર સાથે થા
ચાક્રપ્રદરેથી બચતે એ વાત તમે પરી ભજના ન દો તેની ચર્ચામા
બેરતી ન પડતા એવી વાતના વેચમા તમે મારે કરવાને બદલે હા
અવજુ જ કરી બેમરો.

વર્ગમા આપે વધારે તમારા અબ્યામના વિવર કપર જ વિવર
કરશે નજાતવ બહુ નદવ અને ગમીર છે તે દોરા આપણે ઇવન
સરોપન અને નિગરણુ સાધવાનુ છે અગર નહોતો તો સમય બહુ ધેર
છે બને દેવાવ નિરાસાહુક છે અને તેમ કારણ ને પછુ હોય કે
આપણે ઇવનમા, સમાજમા અને સાશામા ભેડતો વિદ્યાસ પામી
નમ્યા નહોતા આપણે નો અરે કે બદારની હુલ્લા અને ચાલિનતા મેં
ઉત્કલા પણ નથી, પણ કલા અને સમૃદ્ધિ દોરા એ આપણે આગ-
દસીન પામી રા-યા હોત, મગમા વર્તવક સૌંદર્યનુ ફરીન કરી શક્યા હોત
મેં આ સરંદામના વરોળમા તપાવા ન જ હોત.

તેની મલવર બહુ નુસ્તર કરી હતી, લખતી આઈ મુલમાથી તેણે
રંગ અને રેખાની હથોળીમા સારી પ્રસીદ્ધતા મેળવી હતી ચિત્રના
વિષયો મેરે બાને રાધાદીપ્ત કે પુગલોના હતા અમતર ઇવનની
વિચારમરુટી તેમજ પ્રવેશ નહોતી, તેમજાસખતી કોઈનિયર પ્રખ્યાતિ-
ને આવા હજુ મચ્યા નહોતો પણ તેનો કન્યુલ થયો હતો તે બે

કલા-સંસ્કાર-કેન્દ્રના સત્રારંભે વિદ્યાર્થીઓને ઉદ્દેશીને કરેલું વિદ્યાર્થીઓને સર્વ કાળે ઉદ્દેશ્યોદ્ધક નીપટર એવાં નવ્વો ધરાવે છે.

તમે બધા તો અહીં ક્યા શીખવા આવ્યા છો, પણ આને ક્યા-કારને કે અર્થમાં આપણે જોળખીએ છીએ તેના થવા કરતાં તમે શીર્ષવિધાતાઓ બનેા એવું ચાહું છું. તમે જેને એક તબ્બા છે, તમ પ્રત્યે-કમાં મહાન અંશ છે પણ તમારી સાચકાત તમારે જ જોળખીને તમારા મ્યેયની સાધના પાછળ લગાડવી રહી

અહી આપણે ત્યાં બધા ભૂલ્યા છતાં દેશી અને નવિજાનો મેળો થયો છે બીજાઓની ભત્રીયતા અને સપ્રાપ્યને બેસાવે સમજ તેની તરફ માનદષ્ટિ જતાથી આપણે ધર્મ અને ભત્રીયતામાં સમાજાજ કેન્દ્ર-વચે ભેદભે; એટલેકે એકબીજા પ્રતિ સહવાર ભવ્યવચે ભેદભે

તમે તમારા પિતૃધર્મ પણ ન વીસરતા, કેટલાયે માળાપોએ પોતાનાં સગાંઓ અને પડોશીઓની શીશ ને વિશેષ વહોરી પોતાના પુત્રપુત્રીઓને કંઈક નવો પ્રકાશ અને અનુભવ લેવા અહીં શિક્ષકના હરો તમારી ક્યા અને અંગૂઠાંતિની પ્રીતિ સાચો દોષ નો તમારો એ ધર્મ છે કે તેમની પાસે પાછા ભવ્ય ત્યારે તમાર વર્તન, વાતચિત અને દુષિષિતુ કેવોં મચા લેવા ભેદભેકે તેમને જ પ્રતીતિ થાય કે તમારી અંદર કંઈક વિકાસ થયો છે અને આ સંસ્થામાં તમને મોહલપામાં તેમણે કર્યા બાજ કરી નથી તમારા ગિત્તો અને રમણીઓ તમારામાં થયેલું પરિવર્તન જોઈ શકે ત્યારે બમને પણ સનેપા થાય કે તમે અહીંથી કંઈક પામ્યા છો. અમે તો અમારી પાસે કે કંઈ પાછળ છું તે પ્રમાણે લાલીંગ આપીશું, પણ આ બધી ભવાજારી તો તમારી પોતાની છે

તમને લાગી જે બેની વાતો નૂલવરો કે જેનો મને પણ ખ્યાલ ન હોય સામે પડેલી એવી બાબત પર તમારે પડો વિચાર કરવો પડે છે અને આપણું ક્ષેત્ર લક્ષ્યાગા રાખી નેનુ ઉત્તમ નિસકરણ કરવું પડે છે કાલ સુબનરી તે કેઈ ભણુનથી પણ ચાલ રાખવું કે આપણે પણ મનુષ્યછલો છીએ, અને હિંમત કે હિંમલહાર કુખી લતા એવા બીજા યોગો માટે આપણે જાનુકા પાડવી જોઈએ. તમે અહીં સત્તાસત ને આરામસ્થિત છો, પણ લાખે એ પાળે છે. પાળે છે. પાળે છે. પાળે છે તે ચિત્ર બજતા નહિ. તમારા બહુઓને સહાય કરવા કઈક જરૂર કરીએ. તમારા પોતાથી જ, માત્ર ભોળનસામાપાથી જ, રાજ્યાત કરો તમને કેઈં જોણુ પીરસે કે પીરસવાનું બુદ્ધી ભય, કેઈં વીસરી ભથકે તમને ભવાજ આપી ન શકે, તો કુદ્દી ન કોલકા કે મગમગાજ ન રાખતા સામાની મુશ્કેલીનું વિચાર કરીએ. આ એક નાનકડું સપ્તાન છે, પ્રેમાજ-સાથો છે. એકબીજાને મારફ કરે, કેપકારક બનેા; આદામ આપો અને હશે એગાંથી કાઈં કિવરો વધીને ભગનુ આપના માનનીજો સુધી તમારી લાગણી વિસ્તરશે ને કોઈકેઈક, ધર્મને ભત્રિયા રહેલ પરમાત્મ, અંશ ભેટે એકના પામશે. અહીં જ તમે તમારી ભત્રે જોળખી તથા સાચે બીજને જોળખી તેની લાગણી પિંહનતાં શીખીશો

તમારા વર્ગના નિયમિતપણે હાજર થવો આવશે ત્યારે અભ્યાસ માટે તાજગી, પ્રસતતા અને સહલ કરવા તમા ગીજખાની તીવ્રચા

અધે આવશે અને અમારાશીખનનુ મર્વે કઈંકીશુ, આ કલામુલકા આવશે ત્યારે દિવ મુલક રાખવો, જે કઈં શીખવાનું હોય તે માટે તપસતા મળવને, અને બહાર ભવ્યો ત્યારે કે શીખ્યા હો તે પર ચિનન કરવે અને ત્યા જઈ રહ્યા છે ને સગાજો

કો નિરંદ્રીથીપણે વળત જવા ન દેતા તમે અતિરાધ જોલો ખેલો કોનુ કું નથી કહેનો, પણ તમારા સમયનો કું ને કઈં સદુપયોગ કરવો જેમ તમે જ કામ રોપીશો તેમ તમાને પ્રયોગની, વિચારવાની અને ગીજખાની તરો મળવી જશે. તે સાચે તમાને મોટો આત્મચુનેાપ થશે અને સુખ મળ્યારી કેવાતમાં એવી મુક્તિ હોય છે કે ભવિષી આવ તુરત સમજ તબ છે કે પકડી સે કે તેમણે લાગીવાર માને છે કે હવે વધુ કઈં કરવાનુ નથી અને સમય જવા કે છે આ તેમની ભલ છે; કારણકે જરાતુ, શીખવાનું, સમજવાનું એટલું બહુ છે કે જેમને બાન છે તેમને એક નહિ પણ અનેક જગ્યા પહુ પ્રસતા લાખતા નથી.

છેવટે એટલું જ કહું છું કે આ આકરમા હો ત્યાં સુધી તમારા વરમાજ જો એમ માનવો જરા જે મંડાલો નહિ અને તમારી પડખે જ છોઈ ત્યા વિદ્યાર્થીઓને કું કહું છું કે નવા આવેલાને મારફ કરવે તમે કે કઈં શીખ્યા હો તે તેમને બતાવવો. તમારામાં સાચી ધગસ હશે, જવન અને ક્યા એક જ છે એવું તમે માનતા હશેો તો જ તમે શીખેલ સાચક થશે. અહીં તમે જે સુકેશ પાસે શીખવાના છે ને પ્રત્યેકે રોપણુ માન અને સહવાર અર્થરે. તેમણે એમના મિત્રતા મહાન આચાર્ય છે તમારા અંત કાળની અપીનતા વિતા તમે એમની પાસેથી કશુ શીખી રાખવાના તમા મોનીન કાળમાં સુકેશિયા વચ્ચે એવો પવિત્ર અને કમ્પ સંબંધ હશે અને તેથી જ આ દેશ મહાન બની રાજશે હશે. સદુપયુક્ત આદાત્ય અપાર મહાપુ છે

દેશના શિક્ષણવિધાપકો તમા થાવી રાષ્ટ્રીય વિકાસ તરફ નજર રાખી પોતાના પ્રયોગો કરે તો તેને કાલ્ય કરવાને મેાડું ફેલ હાય લાગુ હવ તેમો સદ્ગ થાય એમ હવ વિદ્યાર્થીઓને તો હ ન જ મળી રાખેા, પણ ત્યા અધવા ભવામાં જે વળત ગયેા તેવા પ્રમાણમાં હું ત્યાં વળત ગાળી રહું એમ નહોવુ એટલે જઈ વિકાસ થઈ ચાર

વાચે રજીલવામાં દરનક પાસે હાજરી આપવા લતાવળ છીએ. માન-મા રજીનિસપાલિરી તરફથી દર વર્ષે ઔદ્યોગિક પ્રદર્શન મળાય છે તેની લેવારીઓ જોઈ રજીનિસપાલિરીએ આકસ ભવા નથી કરી રાખી છે, ત્યાં દર વર્ષે દુકાનો બાંધી આપે છે અને તેમાં સ્વદેશી માલ-ની જ દુકાનોનુ પ્રદર્શન બરે છે. સાચે તમારા, મગત અને ભગવાના

સાધનો અને સરવાળા પછી હોય છે મોટા શહેરોએ આ દાખલો લેવા જેવો ખરો

અહલાહાબાદ મ્યુઝિયમ

અમે જે હોમપાટન્ડમાં દાખલ થયા ત્યાં મ્યુઝિયમોની યોદ્ધી મેદાનીએ માનના રોજી લીધું હતું. મેનેા ખુલાસો પૂછતા જણાવ્યું કે અહલાહાબાદના મ્યુઝિયમને પોતીક મકાન નથી, એટલે મ્યુનિસિપાલિટીએ આરિમોના મકાનમાં નીચેના ભાગમાં થોડા એરડા છાદી આપ્યા છે તેમાં એન્ટિક્વેશનલ એરિસર શ્રી વ્યાસજીના પ્રયાસથી મેનેા પ્રારંભ થયો છે, અને આજે નોકરોનો પગારનો દિવસ હોવાથી જ નોકરોની ત્યાં ચિર્મી દેખાતી હતી.

મકાનના પાછળના ભાગમાં જ્યાં જ ગારે તરફ ખેડેરામાંથી આણેડી આપી પાખી મૂર્તિઓ તથા રક્ષોના દમલાને દેવલા દેખાયા. અત્યંત ગાંધવની મૂર્તિઓ જ મકાનમાં મૂકવાની જગ્યા મળી હતી મકાનના દરવાજા દેડન સાહેબ આમરી પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા હાથ પરની ધરિયાળ ગ્રેહ તુરત કહે "મારે આપનો વખત વિચારવો પડશે વ્યાસજી પોતે અહીં હોત નેા આપને આમ જવા ન દેત. આ મ્યુઝિયમ લેવાને કમીમાં કમી વધુ ફિસલ તમને રોજી રોકે એટલું તેમને ફિક વસ્તુ માટે કહેવાનું હોય છે બેસી, ક્યાથી રાર ફરીશુ? રોડીક બનવ પડેલું તેથી થઈએ 'ત્યાં એક જ ખડમાં થીએકે એટલા અસલ રોડીક-ચિત્રોનો સમાવેશ સુદરનોને કરેલો હતો મકાનની મોડવણુ જેઈએ નેત્રી નહોતી, એટલે પ્રકાશ એટલે વીજળીક રાગની મોઠવેલી હતી ખેતી નાના હોવાથી રોડીક-ચિત્રોને ઉચિત રચના તો નહોતી થઈ રાજી, પણ તેમણે ગમક એટલું કરી નાખ્યું હતું ભીંત પર તેમના છપાચિલા ચિત્રોની પ્લેટા મૂકી હતી ઉપરાંત તેમના પરિચય સાથે ચિત્રો ઉપર વિવેચના કરવું એક કેટલન પછી છપાવી નાખ્યું હતું શ્રી રોડીકનું ક્ષાત લઈ લખનીના કલાધર્મશ્રી અસીત દાલદારે પછુ પોતાના કેટલોક ચિત્રસમૃદ્ધ ત્યાં આપી દીધી છે તેને હાલદાર બનવ નામ આપેલું છે અહીં મને એ કલાકારના કેટલાક નાના સુદર કાવ્ય-ચિત્રો લેવાના મળ્યા મેમના મોટા ચિત્રો કરતાં આમાં તેમણે વિશેષ ઘીનપ્રતિભા બતાવી છે તેઓ સારા કવિ પછી છે એ મેં અહીં નવડ્યુ

નીલ કલાકાર શ્રી અનાનારિક નોવિર્ના સુદર ધાર્મિક ભાવનાવાળા ચિત્રોનો એક ખડ ત્યાં નેચો આ કલાકાર જગમે યુરોપીઅન અને ધર્મોત્તરથી બૌદ્ધ યાત્રાકાં છે અને હિંદમાં કાયમ રાખે વચ્ચા છે જગમુશી જ આ યાત્રિકા ભાવનાવાળા હોઈ એ મહા હરિદે, કવિ અને જગરા પ્રવાસી છે એમની કળામાં ચિંતન, સર્જકતા તથા સાત આ યાત્રિકા સાંદર્ભીય પ્રવૃત્તિ છે જગમને ચિત્રવિદ્યાનમ્ છે પૂર્ણ કુરાળતા દાખવે છે એમણે પોતાના વિરાળ ચિત્રસમૃદ્ધ અને મુશ્કળ સ્થેય છુકા અહીં અર્થેલું કર્યાં છે અને સમ્રાઢકોએ પછુ બહુ કાળજીપૂર્વક તેનું પ્રદર્શન શોઢ્યું છે મેગના વિષે અમેજીમાં શ્રી રામચંદ્ર દેડને લખેલું પુસ્તક દિનાબિન્તને પ્રસિદ્ધ હતું છે અહીંનું રિતાબિન્તને આખા દિવસ ઉત્તમ અને સુદર પુસ્તકો પ્રકટ કરનાર સંસ્થા તરીકે બનીવું

આવા એટના સંગ્રહો ઉપરાંત શ્રી જવાહરલાલજીએ પોતાને દેરો-દેરામાંથી મળેલા માનપત્રો અને એટપદાર્થો પછુ અહીં આપી દીધા છે, તેથી તેના આખા એક એરડો બરચક બનેલો છે તેમાં અમદાવાદની જળીવાણ માનપત્ર પછુ ધ્યાન ખેંચવું હવે માચીન કૌશામ્બીના અવરોષો

● અહલાહાબાદ મ્યુઝિયમનું ખાસ આકર્ષણ ને ૧૯૦૦ વર્ષ પૂર્વે બહો-જવારી ભોગમીન-એલી પ્રાચીન કૌશામ્બી નવરીમાંથી જગ્યાબધમળી

આવેલી મહામૂર્તિઓ છે, ને તેનું માન મ્યુનિસિપલ વિદ્યાવિદ્યાની શ્રી વ્યાસજીને ભાગે બધ છે વિદ્યા અને કળાના એ મહા વિદ્યાન મેવમના દર્શનને ગમે નથઈકાયા, પછુ નેમના સદ્ગુર્મતિઓ તેમની વાત કરતા ચાકતા ન હતા. આ કામ પાછળ વ્યાસજીએ નથી બેસા રાત કે દહાડો નેાડી ઉપરાંતની આવી સરસ્વતિસેવા બલવતમાં અધિકારીઓ વિરલ હોય છે. અહલાહાબાદથી ચાણીસ માઈલ ઉપર જંગમનામાં ખેડેરા પોલીસોની મેગણે હબ્બેરા મામીમુશી આ સિલ્કમૂર્તિઓ નાઢામાં નાખી અહીં ભેગી કરી છે મરઢરી પુરાતત્વના વડા પાસેથી પછુ મહુરા, સાચી, મોડેન્-જેરા વગેરે રચનાના અવરોષોમાંથી ભ જ મેગમ્બે છે જગ્યાનો આશાવ હોવાથી કેટલાક તેા બહાર પતરાની છત્રીઓ ને છાપરાં કરી ખડમી દીધા છે હવે મ્યુઝિયમની કિમત બહારની ગણતરીમાં આવી છે, એટલે મ્યુનિસિપાલિટીએ પછુ એક અગ્રાહ્યું મકાન બાધવા તત્કાલીન આદરી છે હાલ તો એક કારંડન અને થોડા નોકરોથી મગ નહોતે જે વર્ષિક ખાવ ૩ ૪૦૦૦ કેટલા જગ્યા ખર્ચમાં આ મકાન ઉપયોગી જનકાર થાય છે તેના વરા શ્રી વ્યાસ જેવા સેવાભાવી મનુષ્યને શ્રી રામચંદ્ર દેડન જેવા તેમના સદ્ગુર્મતિઓને ધટે છે કૌશામ્બીની મામીપ્રતિભાઓના કેટલીક બાળકોએ કોડેલી લાગે તેા કેટલીકમાં કમ્પારી દાહચિત્રે ભાવ લાવવને મેમુદાની પરિપૂર્ણતા દાખવેલા લાગે આપણને એમ જ લાગે છે જેરેરે આ કળા હસ્તગત કરવાની કડી પડી હશે, મૂકી કે પોલામાં સમાય એવડા આ પૂતળાઓમાંથી એ કાળનાં હબ્બેરા નવરની આંતરો મારે, વસ્ત્રપરિભાન, કેશપુરન, ચહેરાની દાઢી, મૂંછે કે પાળી, દબો વગેરે સ્પષ્ટ સમજતા વાર લાગતી નથી, એ ખેડેરામાંથી કેટલીક આગાએ ને મળુકા નીકળ્યા છે, તેના આધારે મૂર્તિઓના આમ પ્રમાણે ઝોમણે આનિક કલાકાર પાસે મપૂર્ણ મોટા ચિત્રો કરાવ્યા છે, તે ભેતા આજની વસ્ત્રપત્રની સમલઈ આપી પંડે છે આ વસ્ત્ર-કેનાના સુદર ચિત્રો કલા નેનેા ખ્યાવ આપવે મુશ્કેલ છે અને મેં કાર્યે તો ધણી કુશળ કલાકારોના સહનર માને છે મ્યુઝિયમના મુખવ અને રાજપુત યુગના અમલ ચિત્રોનો પછુ સારી સમૃદ્ધ ભેપો શ્રી દેડનજીએ મને બતાવવા યોગ્ય તરફીદે અને ચોમે આગવથી બહાર દહાવી મૂકી હતી, એટલે એ દ્રુક વખતમાં પછુ કલાકેતવના સામ્રાજ્યમાં હું ઉમરી મારી શક્યો, અને ધરેરપગનેા બહારપદેસા લઈ બહાર નીકળ્યો બહારના હોમપાટન્ડમાં પછુ કોઈકોઈ સ્ત્રીને મારી આપે ખેચી પાડતી હતી હાડનું કપાસિણું અને નેાડેરા ભાવના પ્રકાશવાને અકાળારોડો વિપુલ બહાર તૈયાર હોવા છતાં તેના પ્રયોગ કેમ નથી થઈ શક્યા તે જ વિમાસણ મને થઈ

મ્યુઝિયમ રટેરાનની નજીકમાં જ છે, એટલે છેલ્લી થઈ મુશી નેચવવ તેહનું ભેપુ પાકલાક રહ્યો એટલે દેડનજીએ ધરિયાળની સાચી પૂરી અને ટેંગન તરફ સી ચાડી નીકળ્યા આ પરિચયસમય દર મ્યાવ આપારે વચગા ધળી વાનો છઈ એક જ ભાવનાવાળા મનુષ્યને થોડા સમયસા પછુ ચિરસમયી બની રહે છે તેના અનુભવ મેં, બલિયમમાં કલાગુરુદારની કોઈ યોગના થઈ શકે નેા નેમા સર્પર્ણ મદાળ અને સહકારની તેમણે ખાત્રી આપી દેન આવતા પદેશ તેમણે દેરાન ઉપર પોતાની સાથે ઉપાદાર લેવાનો દહાવ અમને આપ્યો તેમણે ધળી દબ્બા કરી કે વધુ દેાઈ બીનઓને મળવા મળા કરવી, પછુ હુ હવે વધુ રોકાવા નેયાર નહોતો દેન બેડમી ત્યાં સુધી શ્રી વાચરપતિ પાઠકજીની પછુ હૃદયશાંતિના લક્ષણની જ નહોતી સુખવતા તથા મિતતાનો પમરાઈ મારા હૃદયપટ પર છપાઈ નેપો (ચાલ)

મું બાઈના મેયરની જૂઠી દર વર્ષે થાય છે, તેમાં હિંદુ પારસી અને મુસ્લિમ અફિઝોને ચારફરની પસંદગી મળે છે. આ વર્ષે એ જગ્યા મેળવનાર શ્રી યુસુફ મહેરઅલી, એ રમાન આજ સુધીમાં મેળવવા બાબતોમાં બનેલોએમાં સૌથી નાની વયના છે.

દમણાં દમણાં તેઓ જગ્યામાં તેમની શુદ્ધ ખાતરી તુલાન, ચેરવાની, ટોપી અને સફેદ કંનવાસ બેડામાં નહરે પડતાં પશુ યુદ્ધ લીગના દિવસો પૂર્વે ડોલેરના દિવસોમાં બહુતા તથાએ તેા સર્વનેા કડકડતા લોકો કોટ, પેન્ટ, તેવા જ રંગની નેકટર્ફ અને આંત્રાખાની કાળી ટોપી પહેરી રહેતા એવા જ પોપાખાં તેઓ એકવાર ચારવાથી વિદોલયની નહેરે ચર્ચામાં બાજ લેવા લાગ્યે થયા. 'સ્વદેશી અને બદિખાર'ની ચર્ચા થી દબી અને મહેરઅલી મહેરશી ને બદિખાર-નું સમાર્થન કરતા હતા. વિક્રમ બાલુ પુરેષાતમાંદાસ નીકમખાન ને મેરનાજીસમાં સામોલગયાહતા અને બેકિરનાધધાયા જુદી પડયા હતા તથા એકવાર હોમેસ સોરથાકિરે પશુનુ ચારસ કામ કરનાર હતા-તેમ્ને ચર્ચામાં સામનો કરતા મહેરઅલીના અંચ પડના કપડાં વિલાયતી છે એવું માની લઈ તેને ખીજવવા કહેક કહુ, એકદે મહેરઅલી પોતાની જગ્યાએથી એકદમ ડહોળીને તાડુલ્યા. 'વારચિવાદમાં બ્યજિયત વાંધાસાધા નહવાની રીતનેા નેકે નિષેધ છે; પશુને વાત બાનુ રાખી બુ આબદાન કરેછુ કે ખાસ અંચ પડના કપડા વિલાયતી છે એ જુ સાબિત કરી આપનારને માર નાક કાપવા મરીસ."

મહેરઅલીના એ વખતનો આવેશ અને તડકડાઈ, તે આજને આજે આશીસ વર્ષ પાસે કરી અપા છતાં હજુ કામગીર જે કોઈ તાકેજ-સુદમ ઠરસાદ તેને કાકેકાક વાર હજુ પશુ કુતખત બનાવી દે છે; ના પશુ બીજાઓ રીતે એ બ્યતિ મોહાર પ્રક્રિતા, પડેા પકરી ને લોન-લેવાળી બધી બાલુબની દીવચાલમાં વસાઈને થઈલા શુદ્ધ છે.

જાણે-જાણી ને જાણે એમ્ને સાર્વનનિક કવનની રાજમાન કરી ને એ વખતે જ તે નવા દારીકે બદલા પડયા નેતાઓની સિવાય નીચેનું કામતે કરતા જ નથી એવું કંઈ નથી; પશુ નેતાઓની તેની બધી દીવ-ચાલનું લક્ષ્ય બને છે. થરાટની નેતા બનવામાં એ લેાડીયળી અબિનય-હિયાની જરૂર છે તે નેતામાં સૌથી હોં છે. મુશ્કેલીની ચળવળમાં, સાવચન કમિશનના બદિખારમાં, સત્વાજદની દીવચાલમાં, મુબદ્ની ૧૯૩૭ની કોંગ્રેસમાં, સી આ (સ્વયંસેવકોના પ્રમુખ)માં, હોમેસ સમાજવાદી પક્ષના લોક સમષાપક થ અને નેતાજી મુબદ્ પ્રસિદ્ધિ હોમેસ મંચિરીના અને અબિલ બારનીન હોમેસ કમિટીના અનેક વર્ષોથી સમાસહ લઈને મોટી જવાબદારીના કામો તેમ્ને કરતા હતાંદાથી પાસ પાડી શક્યા છે. આમાં તેમની સાથેના પરિચય તો ચોઈક વર્ષોના બનેા છે. ઈ ૧૯૨૮માં નીમરા મુકામે બરાબિલા યુદ્ધ સમેલનમાં તેમ્ને 'કુમાર'ના તંત્રી સાથે ખૂબ અંબત બાજ લઈ મદદગરના કરાયા હતા હતા. જુઓ એક વર્ષનો.

મુંબઈ યુનિવર્સિટીના તેઓ બી. એ. એલ. એલ. બી. થયા છે, પશુ રાજકીય પ્રશ્નમાં નેતાપશુ કરવાના આદેશના કારણે મુબદ્ ડાઉ કોર્ટ તેમને સનદ આપી નહિ તેમનુ વકતવ્ય અરજવિત ને હાજર-રખાઈ છે. અમેઘ, ગુજરાતી અને હિંદુસ્તાની એ ત્રણે જાણીયા તે પશુ પ્રમુખાથી વાપરી રહે છે. ગુમાસત મંડલમાંની તેમની સન્નતા આ જાણીયાને પુષ્કળ આપતી છે. ઈ ૧૯૨૭માં મદાસમાં અબિલ બારનીય વિશ્વકાશિના વકતવની રખાઈ હતી તેમાં તેમને સુવર્ણપદક

યુસુફ મહેરઅલી

મળ્યા દત્તા. પંડમોજી વર્ષના ઉલ્લા આયુષ્યકામાં નેમ્ને અનેકવાર તુરખાસ વેક્યા છે. ગયા એપ્રિલ માસમાં તેમની મેયરપદ માટે નિમણૂક થઈ તે પહેલાં મળુચાર વિવસ થયા જ કાદોરની તુરખાથી પાછળ ચરકારે તેમને જુદા ક્યા હતા, આજે ફરી તે તુરખા જ છે.

બહુ જ નાનાપણથી મહેરઅલીને અખાચ મદદગારકારી દત્તા અને એ સિદ્ધ કરવા તેમ્ને સતત પ્રયાસ કર્યા છે. લોપ્રિયતાની કળા તેમ્ને ખૂબ અવનત ફી છે સૌથી વાળી, લમને ચહેરો, આકર્ષક વાતો લાપ, બીજનુ મન પરખી યુજિથી પોતાની બાલુ વાળી સેવાનુ કોસલ્ય વગેરે મુખે તેમ્ને પરિશ્રમથી પ્રાપ્ત ક્યા છે, અને એ વસ્તુવ-શુભ્યા જોર જ જ તેમ્ને પરિશ્રમગદી કમો બન્યા છે.

તેમની બની કારકિર્દીની પાછળ તેમના કુટુંબનું મોટું ખીજળ રહેતું છે. મહેરઅલીનો નિવાસ હજુ મુખી ગોવાળીઆ દેકે પર રીકે નહા બાલકમવામાં મહાનમાં બારાના જ બોલકમાં પોતાના બાળની નેકે છે બીલ ચાલ્યા પર તેમના બહેન રહે છે તેમની સાર્વનનિક પ્રશ્નિયોને કામ્ને કુટુંબના સભ્યમાં નેમને જરા થે વાચે આલેયા નથી; કામ્ને મહેરઅલી એ તે જોખમ વહેકે તેા નેમા તેની સાથે સોસનું અને સદાય કરતી રીતે તેના બપ અને જ્ઞાતપાત્રી તમા બહેન અને બનેલોના પક્ષો નિષ્કાર છે ગમ્મતની વાત તો એ છે કે આ હજીકવની થનુ નેમા એ મોટા ભાઈ દરો એમ માને છે, પશુ બે-ખર તેા તે નાના ભાઈ છે.

તેમની ગમ્મતીય અને સાર્વનનિક કારકિર્દીથી જ મુખ્યતઃ તેમની મેયર હારીકે જુઠળી થઈ હતી. પશુ તે સાદિત્ય, સંબીત અને કમ્મના ભારે કપાસકે અને બાજુકાર છે. હિંદુસ્તાનના લોકનેવાઓમાં નેમના એક સચિત કાદા દરો. તેમના પોતાના ક્રેપશ્રદ્ધ કમ્ને મોટા છે અને પોતાના મિત્રમંડળને તેમો લાખ મુખ તેમ્ને આપે છે.

'હોમેસ સોરથાકિર' અને 'વા-માઈ' પછે ચલાવવાની જગ્યા

દારી તેમણે ધણી વર્ષો અભ્યાસી હતી 'વાન્નાડી સીરીઝ' નામની એક માળા પશુ તેમણે સા કરી હતી, પરંતુ તેનું માત્ર એક જ પુસ્તક બહાર પડ્યું હતું. આંદ્ર વર્ષોથી તેમણે પોતાની વાતો અને પુસ્તકોથી હંમેશા તરુણોને પોતાની અસર તથા આપડા છે

ત્રણચાર વર્ષ પહેલા તે યુરોપ અને અમેરિકાનો પ્રવાસ કરી આવ્યા ન્યૂ યૉર્કમાં અખિલ ભવનના તરુણોની પરિચય થઈ તેમાં મહેરબાની હિંદુસ્તાનના યુવકોના પ્રતિનિધિ તરીકે ગયા હતા અમેરિકા, નેદરલેન્ડ અને ત્યાંના અનેક મળનારોમાં હિંદુસ્તાન વિશે બાબલ આપવા માટે તેમને ભવિષ્યગ્રણી મળ્યા હતા બ્રીટ રમેન્, લેનગ્રેન્સી, હોટ લોથિયન, મેન્ડિસોનાના પ્રમુખ કાર્ટેના જેવા માણસો સાથે તેમણે મુલાકાત કરી વાર્તાલાપો કર્યાં છે તુસ્તાન, દર્યાન, મિસર દર્યા, મીરિયા વગેરે દેશોમાં દેશમાં પણ પ્રવાસ કરી બહુ મુશ્કેલી અનુભવ પ્રાપ્ત કર્યાં છે મેન્ડિસોના હતા ત્યારે ત્યાંના લોકોની સાથે એક ચોપડી 'કુમાર'ના તરી પર મોકલી તેમણે જણાવેલું છે આપ હિંદુસ્તાન માટે ક્યાં રહો છો ?

મેયરપદ ઉપર તેઓ આવ્યા પછી તેમના પર અનેક ધર્મો, વાતો અને કેળવના તરુણોની નિર્જી નમતી મેયરની પુરસ્કૃત મળી છતા તેમણે તેમના અધ્યયનને રોકે છે તેઓ કે નેલા મુશ્કેલી હાથપી તે મર્વેતે મળે, ચાપાન રવાન કરે, હમે ને વ્હતા સમાન ખાવે મળે

છતા તેમણે મેયર તરીકે પોતાની તકેદારી તે તત્પરતા બંને મળે બતાવી છે શરીર ફાઇલ પરની હોનારન ક એ આર પી બાબતમાં નવનરને સ્થાઈ જવાય વગેરે તેમની હાસ્યલિપ્તતાના નમના છે એક વર્ષમાં એ જગ્યાએથી બહુ કામ કરવાનો અવકાશ મળતો નથી. મેયરને ધણી સલામો, જલમસા, ખાનપાનના મેળાવડાઓમાં હાજર રહેવું પડે છે હિંદુસ્તાનની મુનિસિપાલિટીના કલેવો કાયદાથી મર્યાદિત થતા હોય છે પાણી, ગટર, રોશની, રસ્તાની સફાઈ, નિશાળો, ફવાખાના એવજેવું કુંવું કોટકે તેનું કામ પડ્યું એકાદ વાચનાકથ કે હિપપાલક વધારે ત્યારે હાથ રહી કહેવાય પણ મેળાવડાની હાજરી, ફવાખાની હાજરી, નાનરિસોન ઇલન નીચી, પ્રસન્ન અને સુસમૃત કરવાનો નિર્દેશ પણ થતો નથી પ્રતિમાન દરોગા મુનિસિપાલિટી તરફથી સ્ત્રીન-અવલુની વ્યવસ્થા હોય છે તેનાં તે માને છે કે યુરોપ-અમેરિકાની રીતે પ્રતિત કરવી હોય તે એક સુધર નાટકશાળા જેવું છે, વ્યાખ્યાનશુદ્ધ જેવું છે મુખ્યત્વે જેવા શહેરમાં ધારી તજાવ, નીરજામ, પેરલ વગેરે મળે એકલેક મુદ્દર થીએટર જેવું છે, હાલના કંકેટન હોલના નમના પર એક નાટકવૃદ સાથે વાચનાકથ જેવું છે, જેમાં હિંદુસ્તાનના મર્વે પત્રો, યુરોપ-અમેરિકાના ખામ પત્રો, કવા માહિત્ય મળીતના ખાસ ગ્રંથો, હોવા જેવું છે. તથા ત્યાં તે પર બાબલો મેળાવડા વખતેવખત લિસલુપ્રતિષ્ઠિત થઈ જેવું છે, બીજા પર સરમ મેળાવડા જેવું છે, પ્રદર્શન થવા જેવું છે અને તેનો લાભ લેવાને દી નામની જ હોય કવચસાકર, પોંચ મેળવસન જેવાને મેયર ખાસ આમરણ આપે અને જનતાને તેનો લાભ મળે કહેવું કહાને સર્વક થતાં લોકોની ઇલનમાવના કવચ થવાની જ.

આવા નાટકશુદ્ધીને લોકોને એક જ પાઠારજુદ પણ હોવું જેવું છે ત્યાં આદરણ્યવર્ધક પદાર્થો, વ્યવસ્થા કથ, રંગો વગેરે મળી રહે મુનિસિપાલિટી હસ્તક ચાલતી રેડી અને બેકરીને જ માલ ત્યાં વેચી શકાય દરેક જોઈ જાતનીની અને મેંધાન હોય જેવા કાનેલાલામાંની જ મળી રહે તમણકા રાંધે વેંડેની સખતબધી હોવી જેવું છે આપણા દેશને નિઃસત્વ કરનારા એ પદાર્થો ઉપર તેમનો બહુ દયાલુ છે

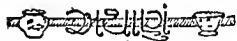
મહેરબાની પોતે બીડી, પાન, તમાકુ, મીચરેક વગેરેથી તદન

અલિપ્ત છે, તે સાથે દેશન અલુના ખીચર વગેરે મળેને રપર્શ પશુ કરના નથી થીએટરની હોલમાં સાથે, મુખ્યત્વે જેવા મેળા શહેરની મુનિસિપાલિટી કેમ કામ કરી રહી છે તે બતાવનારી હિંદોના કર બતાવનારોને બતાવતી જેવું છે એવા તેમનો આગ્રહ છે એથી લોકો આદરણ્ય-રક્ષણ, મિત્રાણુમાં, બચાવમાં પશુ આવધાન બનશે

વિહાર, મુખ્યત્વે નેતાનસા મેરારોમાંથી નજ સુધી પાણી કેમ પડે છે તેની એક ફિલ્મ થાય, મેયરવંદનામ વેડિકલ કોલેજ ક્ષેત્ર જેવા બનવે છે તેની બીજી ફિલ્મ હોય, ડેરીઓ, બાલશુદ્ધ, મીઠા કમરદારનું ઇલન વગેરે ફિલ્મો પણ મુનિસિપાલિટી સાથે એમાં કેટલું મુશ્કેલી નવું જ્ઞાન અને પરિચય આપી મટે

મહેરબાની પોતે ચિત્રપટના બહુ રોષીખન છે દેશ અને પર દેશી ફિલ્મોમાં કઈ સારી છે તે પોતે બરાબર જાણે છે 'પોરશી' જેવા હેતુપણે ચિત્રપટની બહુ જરૂર છે એમ તેઓ માને છે અને કહે છે કે સદ્ગુણમયપૂર્વક, કલેવરેષક ફિલ્મોને જ હોને જન મનુષ્યને બંધનીત તેવળજ, દલાલોગ રહી મનુષ્ય, સીમા વગેરે મહેરબાની

થી વચમાં અને વેડિકપણમાં આવજ છે હાલના નેતાઓ પૈકી મુખ્યત્વે લોકોમાંથી બનેલા મહેરબાનીમાં ચાલતા મુખ્યત્વે મુનિસેના મેયર છે તેમની પામેથી મહેરબાની જે દંશમિતી, લોકમેયની અને સાર્વજનિક કામોની પ્રેરણા મેળવી પશુ મહેરબાનીની વિગેરવા એ છે કે તેણે એ વાટેથીની વચ્ચેનું કાળનું અતર પોતાની કલેવર દલાલથી દલાલો સમોવધિયાનું પદ મેળવ્યું પૈલા મુદ્દરો પૈકી કેમ પશુ કની જેવમાં મનુ નથી મહેરબાની આરવાર તુરમની મહેર કરી, આવ્યા લોકોની વચ્ચે જઈ, મમરમ બની, ઇલેનેટ મહેરન કરી તેમનો વિશ્વાસ સપાહન કરી મરારવાઈ અને આધીવાઈની વચ્ચે તે જલ સમા છે કવચ સાલ્યની પ્રત પારિષદના પ્રમુખ તરીકે મુખ્યત્વે એ પાછળ રહેલા મરારવાઈ એમણે ભવિષ્ય આપી શુભામ્તા, પ્રીલ નાકરી, મરકુને વગેરેના હિતમાં તેમણે કરેલા કામોમાં હિતદાસપ છે અને હવે તે તેના આધુના મરારવાઈમાં તે છે, છતાં તેમની હિતન અને પરિચયાન કાલેતે પણ અમકારપૂર્વક જાણશે હવે પણ દિલના બની પદતરમાં તેના પર કેટલો મેં મહાન કરને પડશે ને તે શુભને દારવણી આપશે તેની અપેક્ષા રહ્યા જ કરવાની (ફિલ્મોમાંથી)

'ધરેશાં પદેશાં' દોશબળ કથમાંથી ગ્રજા સીકી બીજા માથે નેતા બોલ્યા.

'મું છે ? મું છે ?' આવાંમાં પડ્યું

'આય જેની, બીજા પર ધરેશ છે તે' દોશબળ બોલ્યા

'અરે દોશબળ, એમ બી મું ગદેસર આય તે તમારો જોહા છે'

રોક- (કમેદવારને) ના, બાઈના, અમારે માણસની જરૂર નથી એમજ બહુ કારા પણ અમારી પાસે નથી કમેદવાર-પણ સાદેખાં કુ બહુ કામ નહિ કરા

'મું નચારે તમને જેટલું થુ ત્યારે મને મનિખાઈ વાઈ આવે છે'

'માનુ અને એ સરખા નથી'

'એ ખર, પણ એની પાસે પણ મારા ફગ રૂપિયા લેખા છે'

વેપારી-આ કોટ તમને ખૂબ મેટા પડશે

ધરાક-કાઈ વારો નહિ હું દોશ જગ્યા પછી પદેસર

આચાર્યશ્ર્મ અને વિચાર્યશ્ર્મ બંને પ્રકારે વ્યાયામ દ્વારા યુગ્મજાત-મહારાષ્ટ્રના યુવાનોનું ઘડતર કરવાના મૂક અને અનિરત કાર્યમાં જીવનની પ્રત્યેક ક્ષણ ગણનાર

સને ૧૯૨૩-૨૪માં મને એમનો પ્રથમ પરિચય થયો એ વખતે વેઈલિસ્ટિનિયો અને નાદ સામ્રાજ્યો દ્વારા કુરુની કપાસના દરવાખી ગળુખમાં બળતી કેટલી પરાનારા આવે છે તેટલી જ વેઈલિસ્ટિનિયો આબ્યાસથી આવે છે એમ હતું આબ્યાસ અને અનુભવથી સીધાથી દેવો. એ આબ્યાસની પરિપૂર્ણતાએ આપણા પ્રાંતના વિવિધ વ્યાયામીયોની કપાસના-આચાર્ય કરતો કરતો હતું એક વખત વડોદરા જઈ ચડ્યો શ્રી નારાયણકુચની તાલીમ એ વખતે ખૂબ વખણાવી હોવાથી હું ત્યાં ગયો. વ્યક્તિત્વની કોઈપણ મોટાદ મારામા ન હતી, છતાં મળતા વેત શ્રી આબ્યાસાદેએ મારી સાથે ખૂબ પ્રેમપૂર્વક અને સાદાઈથી વાતો કરી. મુજસાની છતાં હું કુરુની અને વેઈલિસ્ટિનિયો વચ્ચે આટલી ક્ષણ ધરાવું છું એ બાબતે એમને ખૂબ નવાઈ લાગી. પછી તેો એમણે બીજા વાતો છોડી દઈ મારી સાથે વેઈલિસ્ટિનિયો જ વાતો કરવા માંડી. સ્વચાલે કમરગતવારી દલા, કોટલે બારતવર્ષની પ્રારંભી વ્યાયામપ્રણાલિના અનન્ય ઉપાસક હોવા છતાં પણ એમણે વેઈલિસ્ટિનિયો વિષે ખૂબ ચર્ચા કરી ને સીધે જ મળવાના અભિપ્રાય રાખી તરીકે એ દર્શિબિનકૃષી એ વ્યાયામપ્રણાલિમાં હું મુશ્કેલી બની. દેવો તે સમગ્રના સાત વિષે એમણે પ્રચલન કર્યો આ વિદ્યા સખચામાં પ્રેમથી કોઈક સાદિત્ય રાંચુ દલ, પરંતુ અનેક તબક્કામાં મને એકલ કેવલેનો મત શાસ દોષથી એના 'એન્ડ્રે મેનેજીન' નામક શાસિકના પાછલા મોઝા વાચવાની મને ખૂબ દરકાર હતી એ પણ વાતવાતમાં એમણે લાગી લીધું બહુતાવેત એ એના થવા અને મને મોઝા થવા મળ્યા. હાથ મારી કોઈ બાલિગ વાતથી એમને મારું તે નહિ લાગ્યું હોવ એવા વિચારે હું શ્રામ પામતો દેવો ત્યાં એ આપણી આબ્યા. એમના જે દાષમાં બતાવે શાસિકના રોડક દલા. એ મારા દાષમાં મળી શક્યા: 'દેવો, આ તમારા પ્રિય "એન્ડ્રે", મારી પાસે એ મળું કરીને એના પહેલા વર્ષના પહેલા એકથી છે, તેજ જલે ઉપયોગ પૂરો થાય કોટલે અવધારે મોટી અવધારે.' આદર્શથી દિશુંક બની હું પરીખર અવાક બની ગયો. એ વ્યાયામગાનિરમા દર્શિબી-ન્યુનતાની બાદે ભેદ રાખવામાં છે, કુરુનાની વિશ્વાસીએ પૂરો રીખવવામાં આવતુ નથી ને વિશ્વાસી થાય છે, એવા આપણે થતા એ જ વ્યાયામગાનિરમા અવધાર, અર્થ પોતાના અવધાર પુરતો વચર મારે મારે મારા એવા અવધારા ઉધરના મુજસાની મુખનેડિ અરોધ આવે, એની તે પરીખર હું કદના પણ ફરી રાંચો નહિ. જગત માર આદર્શ આપતી હઈ મેં એમના ખૂબ આભાર માન્યો. મારે સરનામુ અને શાસિકની પદોલ લખી આપવા મેં કામગી માર્યા, તે એ વાત દમીને એમણે અજની કરી અને મારી તબાવવા એ જ એમના પુનરોની મેં કરી છે, એમ એમણે કહ્યું. એકાદરપૂર્વક આભાર બતાવી હું એમને ત્યાંથી નીકળ્યો.

આજ આ વાતને આદર્શક વર્ષ થયા દરો. ત્યાં પછી હું અનેક દેશો વિદેશો વિદાનેના સંબંધમાં આબ્યા છું પ્રતિષ્ઠાના બળથી હું અનેક વ્યક્તિઓ માર્મિકો કુદૈલ પુરતો વાચવા પણ મેળવી રાંચો છું. પરંતુ મેં મહાનુબ્રમે કેવળ પરીચેક વરસના એક અભ્યાસ મુજસાની મુખનેડે, એના રીખવાથી આદર્શને પોતાના કુદૈલ પુરતો જગર મારે વાચવા આપવાની તબક્કાદેવારી દરી એમના જે મેં મુજસાને મેં દરિ કાવ્ય એવિનથી આ વાત આબ્યાસાદેનો આદેશ બની થવા દરો; ત્યાર પછી હું એમને એમકે વખત જ મતેવા દોષક અને તે

શ્રી આબ્યાસાદેખ મુજુમદાર

પણ મરીબદ; છતાં એમના જે દુષાપ્રચારના મરસુખી આજ આદર્શક મને પણ માર મરતક ઉપચારમારથી એમના પ્રત્યે નબી નબ છે.

એ અખિલતબ્યક્તિનું પૂરું નામ શ્રી દત્તાત્રય ચિતામણી (કંઈકાર) મુજુમદાર. શ્રીમંત નાયકવાડ સરકારના એ મોનવત સરદાર, સદ્જાત સ્તેલસિદ્ધાવના સદાધ્યાયીને વડોદરાની (એકરીતે તો મહારાષ્ટ્રાનિવત અમેષ મુજસાની) વ્યાયામપ્રણાલિના સમગ્ર એવાક, પાલક, પોષક

શ્રી આબ્યાસાદેખને જન્મ અને ૧૮૮૨માં થયો દેવો કામના પિતાથી વડોદરા સરકારના પ્રતિષ્ઠિત મરેશીયત આસામદાર દલા, એટલે નાનપણથી જ શ્રી આબ્યાસાદેખને ખૂબ સભાગપૂર્વક ઉત્તરવા-મા આબ્યા દલા કામના સિસુનના કિવરોમાં વડોદરાની શ્રાવીના ઉત્તરશિકારી મુજસાની શ્રી સ્તેલસિદ્ધાવ નાયકવાડના મિત્રાલ અને રામગડેવમાં એ જાનગી રાગા ઉધાડવામાં આવી હતી અને વડો-દરાના બાલિ રામજીને કેવળ એકલવાના ન રાખવા મારે સારેની બદેર સાગાઓમાંથી મૂંડીમૂંડીને મુજસાના સમગ્રપરક વિશ્વાસી-એને એ મારામાં અજુબા બોલાવવાને પ્રબળ પણ થયા દેવો. એમ શ્રી આબ્યાસાદેખની પમુ વરણી થયેલી. આ વગી આમળ જતાં શ્રી આબ્યાસાદેખ ને મુજસાની વચ્ચે મોટીના રૂપમાં પશ્ચિમી દરી રામકુમારે મારેના ખાસ મિત્રાલ-વિશ્વાલમાં મુજસાને મોટકની વખતે શ્રી સમાપ્તરે એમના સદાધ્યાયી તરીકે પણ શ્રી આબ્યા-સાદેખને જ મોટકવા દલા. રામગડેવમાં મિત્રાલ થેની વખતે ત્યાંની કિડાપ્રણિએમમાં પણ શ્રી આબ્યાસાદેખે ખૂબ રસ પૂર્વક ભાગ લીધો દેવો. એ રીને બાકવાયમળથી જ એમના કુલને છાવની સિસુન પ્રાપ્તિએ લેતી વ્યાયામની અવિરુદ્ધિ પણ એમને સદગ પ્રાપ્ત મર્દ અને આમ એમના બાલિ છવન બિંધતા મુખ બીજા મેપાવા

એ. એટલે સિસુન પૂરો કરી એ અવધાર બી થયા અને રામજી બદાર બાદે પાસની નોકરી બળતી હતી તે છોડી દઈ વડોદરા મરસારની મોટી સ્તીકરી.

બનવાન બવાની પતિને રીક્ષપ્રમાદ મામીને પ્રાચીન કાળથી ભા-રતવર્ષી અમેષ વિશ્વાસી એના આધારે ડોરી રીક્ષકત મની અમી છે, એ પુરુષબુધિ વારામુસીમાં શ્રી ભાગમદ નામના શાસિપુત્ર વિદ્વાન મર્દ બવા. અનેક ગામો એના મારવિશ્વા પણ એમને વરી હતી. એ વિશ્વાના પાસમાં એમના સત્વર અને મિત્રપરવર શ્રી નારાયણકુચને મુજસાના આવી વડોદરામાં વાસ કર્યો ને વ્યાયામવિશ્વાના વિવિધ કપાનુ ચાલુ રાખ્યું મળજો એમની મિત્રપરવર મિત્ર થતા એમની એવા વ્યાયામગામી મર્દ એમની અવધાર તાલીમે કાંબુપાલ બતરી જેઈ શ્રી આબ્યાસાદેખને એમને પુનરોદાર કરવાની પ્રબળ ઉમ્મદ મર્દ આવી અને વડેલની અનુભવકપાનામમમના પાછળના આવમાં

આવેલા વાદાના એક ખુલાસા 'શ્રી આદિ નારાયણગુરુની વ્યાયામ-
સાધના' પ્રાપ્તી. દેહ વખતગાજ એના અનન્ય સકલ એમણે સ્વચ્છે
કરાવી આપુએને એની વ્યાપકતા તથા ઉપયોગિતા વધારવા માટે
એના કુરની પરાતઅન્ય વ્યાયામપ્રભુસિદ્ધિએનું સિદ્ધિ આપવાનો
મંત્રણ કર્યો એના આરંભ રૂપે એમણે ફરીકદાના અગ્ર અભ્યાસી
કન્નાદ ભેવા કનેચાર્સાનેને ફોજી લીધા. વ્યાયામમંદિરના અનુ
કીર્તનનું પશુ જોઈએ, એટલે વાદાનો શેરેરે વધારે ભાગ પશુ મુદેર
કાઢ્યો, અને એટલું જોલે પુરવું ન દોય તેમ વ્યાયામપ્રેમી નર-
નારીનાંને સ્નાનતરણની મુવિધા અંશે પોતાના ખર્ચે અન્નિનપંપ
માથેનું વિશાળ મ્નાનગૃહ (મિમિન બાય) પશુ અંધારી આપુ

વ્યાયામપ્રચારની પ્રયત્નસિદ્ધિમાં એ રીતે આચાર ધર્મ તે પા-
ર્યો, છતાં એમના વિચારધર્મની પરિવર્તિ ન થઈ. વ્યાયામને વ્યવ-
વિશાળ અમેષ સાદિત્ય તે એમણે ખૂબ વાચુ દગ, પરંતુ દેશી
ભાષામાં એ વિષયનું કંઈ પણ સાદિત્ય પ્રસિદ્ધ થયેલું ન એવું વળી
એમણે સાદિત્યનાં વિવેચન ઉપરકલ્પ દોષાવી ભારતીય વ્યાયામની
પ્રાચીન પ્રભુસિદ્ધિની ગંભીર અને તદ્દપ્રસારી વિભાની સરખામણીમાં
તે સાવ નજવા અને નિર્ગત દત્તા. એટલે દેશી ભાષામાં વ્યાયામ-
વિષયક સંસ્થાપનનું અને પ્રયોગાત્મક સાદિત્ય પ્રસિદ્ધ કરવાની ઉદ્દેશ
એમને થઈ એ વખતે મદ્રાસપ્રેમા વિવિધ વિષયની ચર્ચા કરી સ-
ચિત્ર પત્ર પુનાનું 'ચિત્રગય જનન' એકલુ દગ. એમાં દર અંક ચાર
છ પાના વ્યાયામના લેખો માટે અલગ રાખવામાં આવે તે પોતાના
ખર્ચે ચિત્રોના બૃહદ્ બનાવી તર્વની લેખગામગ્રી પૂરી પાડવાની
એમણે તત્પરતા દર્શાવી પરંતુ ભારતવર્ષની વ્યાયામગતિએ જનતાના
સંજ્ઞાએ 'ચિત્રગય જનન'ના મથાકમને શ્રી આપાસાદેબની યોજના
ના પ્રત્યે નાપસંદગી દર્શાવી એટલે પારકાના આધારે વ્યાયામપ્રચાર
"વાના ગનેરમને ત્યાં કરી શ્રી આપાસાદેબે સ્વકુપાયેમાં જ
હા રાખવાનો નિશ્ચય કર્યો અને સને ૧૯૧૫ના અરસામાં મરાઠી
વ્યાયામ' માસિકનું પ્રકાશન શરૂ કર્યું, અને એ રીતે સમગ્ર ભારત-

વ્યાયામવિષયક જનત્ર પ્રથમ માસિકનો દર્શક થયો ત્યાર
દેશી તેમજ અંગ્રેજ ભાષામાં વ્યાયામના કલેશ થયે માસિક
ત્યાં છે અને નામાવસિદ્ધ રૂઢ થયા છે, પરંતુ 'વ્યાયામ' તે જિન
જિન વધુને વધુ વ્યાપક બનતું જાય છે એનું કારણ શ્રી અ બા-
નદેબની એ માસિકના પ્રકાશનની વિસિદ્ધ નીતિ છે એ નીતિને
તેને જ મેંકો મદ્રાસપ્રેમીઓ આને અને પ્રેમપૂર્વક વાંચે છે

આ તે મરાઠી પ્રકાશનની વાત છઈ વ્યાયામ પ્રત્યેની ગુજ-
રાતી નનતાની ઉદાસીનતાથી એ નસતિચિત્ત ન હજી જતાં એટલું
હિન વાહી એમણે મરાઠી 'વ્યાયામ'ની ગુજરાતી આવૃત્તિ પણ
પ્રસિદ્ધ કરવા માઠી કમ કરીએ એમનો એ પુરુષાર્થ જન્મ રહ્યો છે
કારણ જ્યાં મરાઠી 'વ્યાયામ'ની હબર નહોતે વેચાય છે, ત્યાં ગુજ-
રાતી આવૃત્તિની બાગ્ય જ એ નમ્બો વેચાઈ હશે, એમાં દોષ
માનિકનો નથી, પણ ગુજરાતી વ્યાયામ જનતાનો છે, કારણ, ગુજ-
રાતી વ્યાયામ કરનારાઓ નબીર અને શાસીય વ્યાયામમાં રસ નથી
લેતા, એ જાણીની વાત છે અર પછી તે આવા વ્યાયામની લુપ્તતા
ગુજરાતીઓનાં લોહીમાં જ નથી ફોતી પળબ, બનાજ અને મદ્રા-
સપ્રેમા સામાજિક જીવનના પૂર્વકાળથી શારીરબળને ખૂબ જીવુ રધાન
આપવામાં આવ્યું છે એને એને લાડી, કુરની વગેરે અનેકવિધ વ્યા-
યામપદ્ધતિઓની તાલીમો મળ્યાઈ છે, અને આને પણ એ બળની
કુપાસના અને હબર પળબી બગાળી મરાઠી નવજુવાનો પ્રતિદિન
પુરુષાર્થ કરી રહ્યા છે જ્યારે ગુજરાતનો કલિદાસ જુલો દેવમાળના

ન્દીમાંદોની પર્વપરા કિવાય એકેય વ્યાયામપ્રભુસિદ્ધિમાં નામ પશુ
કદોં થે કદી કોઈને જરૂર છે? આના પ્રતિબિંબ આને આપણા જન-
નમાં પ્રત્યક્ષ દેખાય છે રીરીને સળગ અને સુદર કરવાનાં વ્યાયા-
મનો પ્રચાર કરનારાના પુરુષાર્થને નિષ્ફળ કરતી ગુજરાતી જનતા
આને કેવળ લોદરજની વ્યાયામપ્રભુસિદ્ધિથી રાતી ગતી છે એટલે
'વ્યાયામ' માસિકમાં આવતા અસ્વાસ્થ્ય સાદિત્યથી એ ન રાયે
એ આભાસિક છે મદ્રાસપ્રેમીઓ પશુ લોદરજની વ્યાયામપદ્ધતિને
વિંદાવી નથી, પણ એમાં જ વ્યાયામની પચાસિ છે એવું પશુ એ
માનતા નથી એટલે જ આને એમનામાં કુરની, મગધબ, લાડી,
લહરી વગેરે અલત પરિશ્રમમાત્ર અને લુપ્તિરૂપ વ્યાયામનો અ-
ભ્યાર, પરિશીલન અને પ્રચાર વ્યાપકપણે થઈ રહ્યાં છે અને એથી
જ એના વ્યાયામના સમગ્ર ભારતવર્ષનાં એકમાત્ર મનેદર્શી માસિક
'વ્યાયામ'નો એ પર્વ મહાર કરે છે

ગુજરાતીઓની 'વ્યાયામ' માસિક પ્રત્યેની નિરાદરતાથી શ્રી
મુશુભાર દનોરસાદ્ બધા નથી એમને તે વ્યાયામ જ્ઞાનનમાં
વહેતી જ રાખતી છે કોઈ કોઈ કોઈ પશુ એનું અંતરિ બળ પીવા
નીકરશે જ, એથી દેશ શ્રદ્ધાથી એ ગુજરાતી 'વ્યાયામ' છપાવે જ
જાય છે "એક પશુ નકલ ખપશે ત્યાં સુધી હું ગુજરાતી 'વ્યાયામ'
બંધ કરવાનો નથી" અગાવી પ્રથમ મુદાકાત વખતનાં એમના આ
રાખે માગ માનમાં કોતરાઈ રહ્યા છે એમનો અવિરત પ્રયત્ન છતાં
ગુજરાતી વ્યાયામોપા મને કદાચીન રહેતા જોઈ એમને કંઈક તે
ચાય છે જ એનો કદક માર્ગ હાલવામાં આસપાસી ગુજરાતી 'વ્યાયામ'
માસિકનું સંભાલન કરવાની વિનંતિ પણ એ દેશકાં ગુજરાતી વ્યાયામ
પાપ્રદર્શકોને કરી ચૂક્યા છે પશુ શોક્ષની વાત છે કે હજી કોઈ પણ
ગુજરાતી એ માટે તૈયાર થયો નથી

ગુજરાતી પોરે 'વ્યાયામ'ની વિંદી આવૃત્તિ પણ એમણે લાડી છે
થોડાં વખત અંગ્રેજ આવૃત્તિ પણ પ્રસિદ્ધ કરી હતી

માસિકની પ્રથમ તે શરૂ થતા જ અન્ય કુપાધિઓ એમને માથે
આવી પડી. પ્રથમ તે માસિક નિયમિત છાપી આવે એના પ્રેસની
વ્યવસ્થા કરવાની રહી. વડોદરામાં છાપવાના તે અનેક હતાં, પરંતુ
એમને આવરજક હતી એવી નિયમિતતાની બાહેધરી કોઈ પણ પ્રેસ
પામેથી ન પાળી, એટલે ખૂબ વિચારને એને અમને પોતાનું જ છાપ-
ખાનું સંલવાન ચોગ્ય લાગ્યું અને આમ વ્યાયામપ્રચારના અન્ય
ઉપારનો પાંચો નખાયો.

માસિક કલ્પ્ય પ્રેસ કર્યું, પણ વિરોધનું શુભ વ્યાયામની પદ્ધતિઓ
ગુજરાતી વિરોધિતા આપી શકાય ? એટલે એ વિરોધ પૂરા પાડ્યા
એમણે પ્રોએમ મદરિદ્યા પણ કાઢ્યો અને પછી તે વ્યાયામ-
પ્રકાશનનો ચોષ જ શરૂ થયો ત્રણ ત્રણ બાપાના માસિકે સાથે
વિવિધ વિષયના પુરતોડાનું પ્રકાશન કરવા માંડ્યું અને વડોદરાની
વ્યાયામ સંઘલેચની કીર્તિ ભારતવર્ષના ખૂલેખૂલે ફેલાઈ ગઈ

આ કીર્તિમંદિરનો સુવર્ણકળશ એમણે મટાવ્યો ઉદકા પ્રમશન
'વ્યાયામ જ્ઞાનકોષ'થી અમેજમાં બનતી ગોંદકંડનો 'શ્રીકીલ્લ કન્થર
એન્સાઈક્લોપીડિયા' ખૂબ જાણીતો અપરાશિ છે એ અપરાશિથી જ
વધુ વ્યાપક, વધુ તકરપર્યંત અભ્યારથી પરિપૂર્ણ આ 'વ્યાયામ જ્ઞાન-
કોષ' એમની ત્રીસત્રીસ વર્ષની પ્રયત્ન તપકવતો કેવળ પરિપાક છે.
'હું જ બહુ કર' એવા અદ્ભુત વિનાના શ્રી આપાસાદેબના ખીન પાસે
છાપાલીને પોતાના નામે કદાચી દેવાની ઈચ્છા ન હોવાથી, વ્યાયામના
વિવિધ એમના તન્મોનો સદકાર એમણે શોધ્યા છે અને એમની
સહાયથી આ મહાભારત અળી શરૂઆત કરી છે, પ્રાચીનતમ કાળથી

અણપર્વત ઇવિન રહેલી વ્યાયમિપ્રણલિકાઓની યોતિદાસિક સમા-
લોચનાપૂર્વક, દેશી અને વિદેશી, ઉત્તરાદી અને લોકલેશ્ય, ચર્ચાની
તે જનાની, મેદાની તેમજ શુદ્ધાવ્યવસ્થાકર, વૈયક્તિક અને સાંધિક,
સ્વાસ્થ્યપ્રદ તેમજ બલવર્ધક અને સુસંદત શરીર ધરાવતી વ્યાયામ-
પદ્ધતિઓ તેમજ ફીડાસરણીઓની, વિચાર વિવેચન અને સચિત્ર
શિક્ષણ પદ્ધતિ રૂપે, બુદ્ધસંપન્ન આ ક્ષેત્રગણનામાં કરવાને એમને
મનોરથ છે મારાડી આશિર્વાદના છ બાજ તે પ્રસિદ્ધ યુદ્ધકૃષ્ણા છે જે જ
ઓની કૃપાક્રમતા અને લોકપ્રિયતાની સાબિતી છે દિન-રાત્રી તમા
ગુજરાતીમાં પણ એકએક બાજ છપાઈ ચૂકે છે

શ્રી આબાસાદેબની ત્રીસરીસ વર્ષની આ તપશ્વર્ધના પૂરા
સદાશાન્તિની છે શ્રી શરીરગી, એમનાં આર્થાનિતી મોટા સમયા-
નાધિપતિનાં સુપુત્રી અને શ્રીગંતપદબાક કરીદર કુટુંબના કુલ-
પ્રતિષ્ઠા દોવા છતાં એમણે સુકોમળતા અને એસઆરમને ત્યાજ
હતી, સુશિલ્પના તપશ્વર્ધન માને ચાલી વ્યાયામકાર્યનું
એકનિષ્ઠપણે ઉપાસી છે. આરંભથી જ 'શ્રી નારાયણ' શુરુ વ્યાયામ-
શાળા'ના સ્ત્રીઓ અને બાલિકાઓના વ્યાયામકાર્યના એ સુચધાર
છે. સાથેસાથે પતિને માથેથી પ્રકાશનમેદિને મદત્તને બાર પણ
એમણે પોતાના માથે ઝોડી લીધે છે, જે એમને તે ક્ષેત્રે ઉપાસીને
ગોઠવવાના કાર્યથી શરૂ કરી થોડા વ્યાયામકાર્યને આરંભી, એમની
ગોઠવણુપૂર્વક જે કિચારસંકેદ ફોટો લેવાનો દોષ એને અનુગ્રહ આપેકે
પોત્ર મોકલવા છે કે કેમ, તે એવાની ઝીલુવરબરી ખાતરી રાખવા ઉપ-
રાંત દિવસ ધોઈ સેવાર કરવાના તમા બેઝકન્ટી દેખેખરેખવા સુધીના
પ્રાસેસ વિભાજના તમામ કાર્યની પૂરી જવાબદારી એમના શિરે છે,
અને એ રીતે આ અખિલત કુદાહિનાએ અવનવી પ્રત્યેક ક્ષણ પતિના
પ્રિય માર્ગે સંચરવામાં બનીતી કરી છે

આ જ્ઞાનવલ્લભા જે અખર્ચુ તે શ્રી વિદ્વાસ અને શ્રી સદસ્યજી.
'વ્યાયામ' માસિકના સાથાં સંત્રી અને પ્રકાશન વિભાજના એકમાત્ર
સર્વાધિકારી શ્રી વિદ્વાસ પ્રથમ પરિચયે તે વેરાદાસ રામચંદ્રા મુશ્કે
ખાતાના ગણક કારકુન જેવા આતક આરંભ અને તોડકા લાને છે;
પરંતુ એક જગત પાત શાં થયા પછી એ તોડકા અને યોડિયાપણું
બીજાઈ જાય છે, અને એના કારણે જ આતક કુટુંબને રંગે રંગે રંગે બચાવે

પ્રચારની સાથે તમામથી અવનવી સમય સંજિને દોમનર, શ્રી
આબાસાદેબની જમાણી બન ગયા. શ્રી વિદ્વાસની આગમ અદા ને
કલેશ્યપરાયણતા જ તમારા ચિત્તમાં વસી રહે છે.

શ્રી સદસ્યજીની વાત એથી એકથી એક પ્રાચીન કૃષિ સમી
એમની સાત મુખમુદાં મેતાંવેત જ આરંભે. બુદ્ધ જ લોકાભિલાષ અને
રજ પશુ અભિમાન વિનાના આ સારાસીમા સાદામુખ્યર પાસે
મદત્તવિષાને આગાહ હોદાર દરો, એમ પ્રથમ નમરૂં તે તમે ન જ
માને. શ્રી નારાયણકૃતી કુટુંબવિવેક પરાશ સેવક રાખનાર
એ એકલા જ.

અટલી સર્વેતોમુખી પ્રશંતિના સેવાલક છતાં શ્રી આબાસાદેબ
સંધાતરી વ્યાયામપ્રયાગ નથી. નથી એમણે કોઈ પરપગ લેતી
કરી દેસરોવા કે સગાજીવેવાના મુલત ધરાવવા મારું પણ એમણે
સોંધા નથી અપ્રતિષ્ઠાના ડિટિમ પણ એમણે વચારવા નથી. પ્રાંતિ-
ની રજ પણ આકાશ ચિત્તવ, કે જળ પરમેશ્વર પ્રીત્યને બલેષાસના
કરનાર અને જ્ઞાનનાર આ દિગ્દેશી વિદ્યાદાનમણે પ્રાચીન આસના
કુલપતિની પરંપરા નજાવવાના જ હતિસ્તેવ ગામું છે. એમના
ચારિત્ર્યની ઉત્તમવગ દેખા તે એ છે શ્રી નારાયણકૃતી આદિ
વ્યાયામગણાની અરોધ પ્રશંતિના પૂરા આધિપતિના દોવા છતાં
એમણે, બધું જ પોતાના ઉપર જ નમે છે એવી અર્ધતા, વાની વર્તન
કે વિચારમગ કરી દાખવી નથી એમની વ્યાયામગણામાં જનારને
પ્રકાશનવિભાજના મ્વાસી શ્રી વિદ્વાસ જ લાને, અખાસાવિભાજના
શ્રી સદસ્યજીનું જ મ્વારોત્તમ જેવાય. એવું આવે વિષયોના અધિ-
ષ્ઠાઓનું પણ આ બધાવ મળિએમા મોતપ્રોત રહેવા છતાં
'હૃદયે મળિયા દા' અને સુચરણે અભ્યંજ જ રહેવાના. આથી જ,
નિરર્થક મેવંતવાતોમવતા દોવા છતાં, એમના સાથીઓના રજ પણ
રમરૂંજણવા કે મળવતા નથી દેખાતી. એથી જ એમનું વ્યાયામ-
ગનિરકરતાહોતુનાલીમખાનું કે રજારાનું બરતીમોનનથીબનીમય
આથી લોકોનાર વ્યાયામમળિયાવા શ્રી આબાસાદેબ આ
ઝોડીલમગ ૬૦ વર્ષ પૂરા કરે છે. જનકલ્યાણ અર્થે સમગ્ર જીવનને
બચ કરનાર એ નિરભિમાની પુરુષવરે સપરિમદ મગાણુ લાય, જેનું
પ્રાંતે અપરાધમેળું હશે જ.

દતિતર-રેશ્ય અદવાલ્ય

છવી બાણનાશ ૨૨[૨] માનવજીવનનું સાચું મૂલ્ય શીખવી ગયા

વીર બાલક આલ્બર્ટ રપેકબાખેર

શ્રી લોકેશ્વિ દીરાક ઉપર ચડાઈ કરી. તેને અને તેના આઈ
નરીને કોઈ અવિદ્યા એક ગામડા આગળ આવી પહોંચ્યા. અખરે
પહોંચ્યા સાડુ ફાંડી ખાટને તળિયે વહેતી નેમજની નદી તેમણે
બનાવવાની હતી. ખાટને આઈ એક ઘાટનું મોટું ઘડ પડ્યું હતું. અને
સાપીને હાંકા ઉપર પડવા લીધું હતું, એટલે ઘડ સાથે કાઢે પહોંચીને
જુઓને અર્થ સારતુ હતું.

આ પૂલની રજા કરવા ૩૦૦ દીરાકવાળી પુટીયા તે એક ઉપકરો
એલા હતી. ઉપકરણ નામ આલ્બર્ટ રપેકબાખેર (Speckbacher)
હતું જેમ દરરોજ પસે આપું એટલે દીરાકવાળી કુદડા હઈને પણ
તોડવા મોકળા. પણ જેમ રીનદની જાનુઆરીમાં મોટાએ ઉપરા-
ઉપર જઈતા મેડી, અને શરૂ દીરાકની એક પછી એક પડવા મર્યા.
(દનરના ઉપરા ઉપરા)

આમ જે મણા તેમા આલ્બર્ટના બાપ પણ હતો. બાપનું મ્વાન
બાકાકરે એકસાથે લીધું. પણ જમનનું મુશી પડ્યો દેવો; કુદાહિના
એક થા એના ઉપર પડે એટલે મણને નદી કાનરવાની માર્ગ રહે નહિ
એમ હતું. આલ્બર્ટ કુદાહિ હઈને જેમ બુકાના મોટાબાર સાંધા
મોકા, અને જમને એમને જાડ કાપવા મોકળા. એણે તે જમનન
સાપી કાઢ્યું; જેક નાનકોટો દરેક જ બાપો રજા, એટલે એણે કુદાહિ
કુમારી દીધા, અને એટલું બળ વડીને આઠ ઉપર કુદા, કે પાનને
દરો દરેક જમનો રજા દેતો તે એના આરથી બટની નસા, અને
જમ તથા ઉપકરો ઉપરાવળી નદીમાં એક દારે પડ્યા. આલ્બર્ટના
અમળની જેમ હોકો પણ મળિન થવા, એને તેમણે માનસદિત
દરેક, અને એવું રજારેક લખું કહ્યું.

રેસાઈ બાલક આલ્બર્ટ

કૂતરાં

એ પરિચિત પ્રાણીના સ્વભાવલક્ષણ પર ટોળ કરતો નર્મલેખ

વિચાર કરતા કરતા માથુ ઝરી ગયું 'ગેઝેટીઅર્સ'ને પછય, પચાવિસાનના અધ્યાપકને સવાલો કરી દેવા, પણ સમજાતા ન આવ્યું તે ન જ આવ્યું કે કૂતરાઓથી લાલ રોા છે ? ત્યાર જુઓ, કુધ આપે છે બકરી જુઓ, કુધ આપે છે બાકી, સાંજના સાત વાગ્યાથી બસવાન શરૂ થાય, તે એક મરણ, જરાયે અટક્યા વગર, સવારના છ સુધી ચાલુ રહે એનું નામ ને વફાદારી હોય તો તો બમે 'ગેવર્સ' જ બચા

ગદ કાલે જ રાતના અગિયારેક વાગ્યે એક કૂતરાને 'કપ' થઈ આવ્યું, તે એણે, બહાર સડક પર આવીતે એ સમયે, ખર્તિ માટે નૂકી અર્ધી મિનિટ પછી સામેના બગવાના એક કુતરાએ મેનુ પુનરાવર્તન કર્યું હતે સાહેબ, એ જ વ્દના અભ્યાસી ઉત્તરનાને એ મુન્દે આગ્રહી, તે એક હાથવાળી બહીમાંથી બહાર નીકળી એની ખર્તિ કરી નાખી ઉતરવા પૂર તરફના એક મર્ચન્ટ કૂતરાએ એની અનુખર્તિ કરી હતે તો મુશાયરો એટલો જરા થયો કે વાત જ ન પૂછો કેલાક કમળબોતો તો લાગી કવિતાઓ એકવાં લાન્યા! આ હું પડત જ ન હતું બારીમાંથી મેં કેટલીયે વાર 'ઑર્ડર, ઑર્ડર'ની બજા મારી. પણ આવે વખતે પ્રમુખનું કોણ સાંભળે ? એમને કોણ હલે કે મહામય, તમારે આવો મુશાયરો કરવાની જરૂર જ હતી તો મરિયાને કિનારે ખુદશી લક્ષ્યાભ્યને કરવે હતા ને ? રસલિની વચ્ચે આવી, રસલિની સનાવધાં એ કહ બતની સંસ્કૃતિ છે ?

એમા વળી આપણા દેશી કૂતરાઓ તો બહુ જ જમજમ હોય છે નાના કેટલાક તો એવા દેગજન હોય છે કે કોટપાટવું જોતા જ લાગે છે પછુ જવા દો, એક રીતે એ પ્રગસાશિષ્ય વસ્તુ છે આ ઉપરાંત એક બીજી વાત છે ધણી વાર 'સાહેબોયો'ને ગલે મારે જવું પડયું છે બગવાનના રોમર્સ, માટેબલેકેના કૂતરા એવા સભ્ય હોય છે કે 'વાહ' નીતે પાછો ફર્યું બગવાના દરવાજામાં જોવા પગ મૂકે કે તરત એક નાબૂક 'બખ' એવો હચ્ચાર કરે અને હું ત્યાં પરસાળમાં જ ઊભો રહી જઈ હું જરા આગળ વધુ કે એ પછુ જરા કુચ કરે અને એ નાબૂક ને 'વર્વિડ' અથવા જા 'બખ' કરે ચોપ્રાદારો ચોપ્રાદાર ને મનીતકારોના સમીતકાર! અને આપણા કૂતરા ને રોમ, ન સર, ન આધુ, ન પગ તાન ઉપર તાન મારે, પણ તાલવું કેલાવું નહિ, ન સમય જુઓ, ન મોડા કલાપાક ક્યે જ નલ્ય અને ધમડ એ વાતનો રાજે કે તાનરોન પછુ અદ દેગ-મા જ જન્યા હતા ને ?

એ નિર્મશ છે કે કૂતરા સાથેના મારો સળખ જરા 'તગ' છે પણ તમે હલો એના સોનમ આઈ, ને એવે કોઈ પ્રસંગે મેં અહિંસા છોડી હોય અથવા સત્યાગ્રહ હઈ હોય તો! બગવાન સાથે છે કે આજ-મુકી મેળવ્યું કૂતરા પર કલાવું બેઠી શરૂ થયેથી મિત્રાભિસલાહ આપી કે રાતવખતના લાડી અથવા મોટી પાસે રાખી નેહએ, કાવળ કે એથી બિઠકીઓ દૂર રહે છે પણ એમ મોટીની પછુ સાથે નાહકનું વેર બાધવાથી રો લાજ ? કૂતરાનાં બસવા સાથે જ મારી ત્રાસાવિક સિદ્ધતા મારા પર એવો કમળે જગાવી લે છે કે એ વખતે

તમે મને જુઓ તો મને ડરપોક જ માનો, કલાવું, તમે એમ પછુ માની લો કે મારે ગલે મોખ પડે છે આહબત, આ સાચુ છે એવે વખતે મેં હું ગાવાનો પ્રયત્ન કરુ તો પડજના સુર સિવાય બીજે કોઈ સુર ન નીકળે મારા જેવો જ ને તમારો પણ દેવશ્રાવ હોય તો તમને ખબર પડશે કે એવા પ્રસંગે તમારી બુદ્ધિમાંથી ઉદ્ભવતી સર્વજન પક્ષતા બાની જશે ને તમે પથદર્શનની પ્રાર્થના કરવા માડશે

ધણી વાર બન્યું છે કે રાતના બેએક વાગે સોટી ફેરવને ફેરવતો થોએટર પરથી પાછો ફરતો હોઈ ને નાટકના એકાદ ગીતની તર્જ મનજગા બેસાડવાતે પ્રયત્ન કરતો હોઈ ગીતના રાખે થાઈ ન હોય અને નવો 'અભ્યાસ' છે એટલે સીટી પર જ મનોપ્રાપ્ત થાઈ હોય કલાક બસશે પણ થઈ જતું. તો પણ સાંભળવાવાળો તો એ જ જમજમે કે અમેટ સનીત છે ! એટલામા જરા વર્ણાંક લઈ કે આમે એક બકરી બાધેથી હોય હું સમજુ હતરો છે ! એક તો કૂતરા અને તેમાંય બકરી એટલા લાગે પડેગો બસ, જોના જ વાજ દીવા થઈ નલ્ય કરી સોટી થીરે થીરે બધ થતાં આખરે હવામા એક વિચિત્ર કોણ પર આટકી નલ્ય સીટી તરત પછુ બધ થઈ નલ્ય લાગે કે અવાજ બચરની જ્ય હલ પછુ નીકળી રહી છે રીકરેડી કહે છે કે જ્યારે પ્રસંગે, મિથાળની ખતુમાં પાખ, ને પમીનો આવી નલ્ય તો હલકત નથી, પાછળથી એ કુહાઈ નલ્ય છે !

સાવધાન રહેવાનો માગે મનમા જ હોવાથી આજ સુધી કોઈ કૂતરા મતે કરડપો નથી એવી કોઈ અનિષ્ઠનીય ધરના બની હોત તો તો આ લેખને બાઈએ મારા 'માસિયા' જ પાપતા હોત અને ..

જ્યા સુધી આ દુનિયામાં કૂતરા છવે છે અને એ બસવાના છે ત્યાં સુધી આપણા પગ ચિતા પર (અથવા કમળાઈ) છે એ એક એવો ચોખી રોમ છે ને બાળક, જુવાન ને ખુદા સોને થાય છે એમકે મોટો 'સિકન્દર કૂતરો' પોતાના રોક ને દબાવે જાળવી રાખવા બની લે તો હું પાડુ કહુ કે હીક, બાઈ, બસ ! (એકે એ વખતે એ સાં-ભળી બાંહેલો દોલો જોઈએ) પણ આ કમળખત બળે વરસાદ, વખુ લગું લોકલના નાજર ગઈકાલે પછુ કમળા વનર રીડી સકત નથી ! બાનકડુ લાચુ ને બારીક અવાજ, તેમ છ 'ગ' એટલા જોરથી બરો છે કે બસવાનો થરથર પછી સુધી પડેગો છે ને પાછા બરો છે આટલી મોટરની સામે ! નહો એને અટકાવી દેશે ! હા, ને હું મોટર ચલાવના હોઈ તો જરૂર, મારા હાથ લાગ કરવાની સાફ ના પાડી દેશે. જન કમ બચા એનો પ્રાખ નહિ બચાવે

કૂતરાના અસવા સામે સોથી મોટા વાધો મને એટલા માટે છે કે વિચાર કરવાની બી રાગિએ એથી અધોપ થઈ નલ્ય છે, આજ કરીને તો ત્યારે, કે જ્યારે એકાદ કુનના પાલિસા નીચે મને કે એમનું શુભ અધિવસન, નહોરે સડક પર આવીને જુલવી બેકલા રૂપમા ફેરવાઈ નલ્ય તમે જ હલો, કે માપુ કે કાળે રહી મેં ખરુ ? દરેકની તરફ, એક પછી એક, ધ્યાન ને હું પડે એમને અરબાદ અને કહકવિચારપાનો, હોઠની અદર જ રહેલો, આજ, કહની અટકવ અને નિષલતા (અનુમતાન અધ્યય પાન ૨૭૬ મે)

અપરિમેય શક્તિ

પ્રોફેસર

૧-વિવિધ વૈજ્ઞાનિક

પ્રતિભાવનુકૂળ દત્તો. એનું બૈજ્ઞાનિક બીજાથી ખાસ બહુ પડી જાય છે એના અભ્યાસ ને શોધોમાંમાં કોઈ રક્ષેપરચો રહેતો કે એને કોઈ મનુષ્યવિશેષ તરીકે જાણવાનીએ તે ખોટું કહેવાય નહિ. આજુ કેવી રીતે બંધાયો છે, તે શાને બનેલો છે અને તેને વિભક્ત કરી એવાથી અપરિમેય શક્તિ ઉત્પન્ન કરવાનું વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ સ્વપ્ન કેમ પાર પડે તેનું એ શત ને ક્રિયક ચિંતન કરતો. પણ, તે શક્તિ કેવળ થતા તેને કેવી રીતે નિયંત્રણમાં રખાય તેનું તેના ચર્ચના અ-હર્મિત્ર પ્રેમન આવી રહેલું તેનો અભ્યાસ કરી તેના સ્વભાવ તો અવિ-શ્યત્ પ્રયોગો કરતો. કુશરદેશી અને બીજા વિજ્ઞાનીઓએ જાણાથી આ કાર્ય છેડાયું હતું ત્યાંથી એણે શરૂ કરી આગળ ચલાવ્યું હતું.

તેણે આના સંબંધમાં વૈજ્ઞાનિક સામયિકમાં વર્ષભરની પરિ-ણામો પ્રકાશિત કર્યાં છતાંબા હતા, અને તેનાથી વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ ચકિત થયા હતા, અત્યુદ્યોગને વિષય કરી એવાથી કુદરત વિવરણો-થી કેવાં કાવિત્વકારક કાર્યો થઈ શકે એની આશાઓએ કરીને એણે બધાં આકર્ષક વર્ણન કર્યાં હતાં, જે એક જ એવા એવા ચિત્ર દત્તો, એને એણે પોતાના વિદ્યાર્થીઓમાં લીધો હતો. આવી એવી મા-ન્યતા હતી કે તે ગાત્ર સત્યશોધનની તીવ્ર ઈચ્છાને બંધીન થઈ આ વિષયમાં આટલો બધો રસ લેતો હતો. એ અનેક વખત આ અખરૂટ શક્તિને વ્યાપારિક કાર્યમાં કે દ્રવ્યોત્પાદનના કાર્યમાં ઉપયોગમાં લેવા એને સમજાવવા હોતો, પણ તેનો એ કહેતો જ કે હવે આપતો કે એ તે તો શક્તિને શિક્ષક થઈ પાછો બેઠો હોવાનો આ વાતનો આ-મલ કરવામાં આવતો ત્યારે એણે તે ગતના જોડાણમાં શોધી વિ-ચારમાં લીધે મધ મધો. હોય એમ એકદમથી જાણ આપતો

આ વિચારશ્રેણી એને કેવા ભયભરક અતિમ માર્ગ પર લઈ જતી હતી તે કોણ કહી શકે હતો? જો આખો નિરાશાવાદી ને કહવા નિઃસારવાદી (Cynic) અને જર્મન કિચરકે ચોપનહોરનો એ એવા હોતો; પણ એવા ગુરુ કાવ્યા દયા જે આગળ વધી ગયા હતાં એ આ વસ્તુસ્થિતિથી વાકેફ હોતો, પણ તેને મઠિ હું તેની શારીરિક અવસ્થાતા અને વસંતપરણત આસિવતને જાણનાર માન્યતા હોતો. થોડા સમય માટે બહારમાં જઈ પાછો આવતા મેં વર્તમાનપત્રમાં પ્રોફેસરની પ્રયોગશાળામાં બે જગીર અવરવાન મવાની ખબર પાંચી. વરદાન જ પ્રોફેસરને મળવા ગયો તો તેમને હાથે આ મવા પથ ખાસ બાંધીકી વિગતિમાં મેં એવા બીજા બધી રીતે તે કેવલ દત્તો અને પોતાના કામગીર પ્રયમની શાલક નિમજ દત્તો. હવે એને કોઈક સત્ય વસ્તુ સમજવા માંથી.

૨-એક મહાન પ્રયોગ

એક સમયે એ બે પ્રોફેસરની પ્રયોગશાળામાં મેંના છે-કવામાં ઉતર્યા પ્રયોગનું નિરીક્ષણ કરતા હતા દત્તો અણપર આમે ચલાવી તેને તોરવાને થોડી વિશુદ્ધિવાદ શક્તિમાં ઉપયોગમાં લે-વાને બંધેલે તે અણુકિરણ (radioactivity) પદ્ધતિએ અણુક મીઠા વિદ્યુદ્દાત્તી વસ્તુઓનું મિશ્રણ કરી રહ્યો હતો.

★ અણુને વિભક્ત કરવાનું વૈજ્ઞાનિક

કેવું અપ્પ ખર પડે તો તેમાંથી અનુદાન શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકે, આ આવી અપ્પ નથી કદાચ કોઈ કહેશે કે અણુ એવા પદાર્થો એને અણુએ આણે ફેળીયે શકતા નથી, તેમાંથી અણુ શક્તિ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થઈ શકે? તો તેને સમજવા માટે વરાળ અને નિષ્ફળતા દાખવેા હઈએ, આમ તો, પાણી અને વરાળ તથા વિદ્યુત્વા (+) ક્ષેત્રો અને (-) ક્ષેત્રો પદાર્થો તરીકે માન્યકી બલાય છે, પણ અણુને એને કોના કાર્યક્રમ અવગમના મૂકી ઉપયોગ-માં લેવાય છે ત્યારે તે કવા ચાલના, મનુષ્યની શક્તિ બહારના સમુદાય કાર્ય કરી શકે છે? વળી, બીજા કો વાત પણ લખવા જેવી છે કે આ વસ્તુઓને ઉપયોગમાં કરવામાં આવે છે અગર તેનો ઉપયોગ અણુદાત માણુઓને હાથે થાય છે તો તે પારાવાર દુઃસાન કરે છે એ જ પ્રમાણે અણુને વિભક્ત કરી તેની શક્તિ-નો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તેનું દુઃસાનકારક પરિણામ આવે એની કલ્પના આ વાતમાં રહી કરવામાં આવી છે ★

‘હવે હું આ માર્ગ પર ચલ્યો છું, દોસ્ત’ તેણે બને કહ્યું. ‘આપણે એક વિદ્યુત્કણને છુટા કરવા કાણો વોલ્ટ વિદ્યુત વાપરવી પડે તો તેના કાર્થ અંધ નથી હું તો અતિશય નાની પ્રાથમિક શક્તિથી તે કાર્ય કરવા માગુ છું. થોડી બારે બહુકે કહેવા માટે પણ આપણે એક નાની વાપ જ એકથી પડે છે ને?’

એનું એ આપણે થય, વાલ્વ, બેટરીઓ, ફાન્સ્ટ્રોઈર (વિદ્યુત્પ્રવાહ-નું વસ્ત્ર અવસ્થાર વધ) અને બે નાની સીલ કેવી સીસાની રા-કીઓ, એટલી વસ્તુઓનું બનેલું હતું. પહેલાના પ્રમાણમાં તે અતિ-સવ નાનું હતું છતાં તેમાંથી નીકળતો અવાજ બહુ બાર દોનો અને ઠાંકીઓ વચ્ચેના એક સુંદર કાણુમાંથી જ વિદ્યુતનો પ્રચાલ તેજ-સ્વકે બહાર ફે કાતો હતો તેનાથી આખો અનુદાન જતી હતી. ત્યાં તો એકાચ એક આખો સ્થાન અવસ્થાત પડાક સાથે ઠાંકીઓ તેથી બારીકા વધી થઈ વિસ્ફોટના મેળાઓનો છુટકો થઈ ગયો, અને એને બને જતીન પર ફરકાઈ પડયા અમ સજવાતા વાળ બળી ગયાને મેં કાળામવા

‘જગતી મશાલો બનેલો!’ પ્રોફેસરે બેના સાથે બેના થતા કું ‘હીક થયું કે હાલક અણુકિરણ રહ્યો છે અને આખાને દુકાનન થયું નથી. કાંઈક સખત બની ગયો, મેમ કાગે છે, પણ, મેં કોઈગામ જોઈ વસ્તુઓને ઉપયોગ કર્યો છે આ થોડા અત્યુદ્યોગને ખાતના હોવામાં સમાવેલા ક્ષેત્રો અણુઓથી છુટકો કહેા આપણે કાર્થે શરૂ કર્યું અણુઓ. કુશરને એ આપણીની માત્રા આપવા સમજાને પણ મળે વસી! જે તેનો ઉપયોગ થઈ શકે તો ડાવનોએકે તો કોના આગળ ઈશ્વરી જેવા પુરવાર થશે પણ હશે, એ વાત બના યો.’

‘કેમ વાડ?’ મેં પૂછ્યું. ‘તેને પ્રમાણસર લેખ અને વાપરવામાં સમજાસમજીએ જોવાળતો જેવી પડે. હવે વલ્લકી કો કામગીરની પડી બંદરખાનામાં અમ આ સુકસગવામાં મહાકિંમતી થઈ પડશે!’

પ્રોફેસરે આ બીસના કહ્યું, ‘જનુ ને બારે છે એટલું આ સહેલું નથી આ દાંત્ર પ્રયોગ કરવામાં આવે બહુ સંખાળ લેવી પડી છે. મારે વાંદી પ્રયોગશાળાને બચાવવા મારા મળના જ્ઞાનને ઉપયોગ

હી થતો વિદ્યાર્થી હાથી નાખે પડ્યો દોનો. જે તેમ ન શું દોત તો આમ પામના પદાર્થના સ્વપ્ના અનુભવોના એકબર કરી શકાયાં. ગાયે ચૂસ્યા થયા દોત અને સાથેસાથે ઓળખાં પર પખુ તેની જ અમર થાત. પરિણામે માથેના મુશી સત્યાનાશાળી પાસી ફેલાવ, અને તે ક્યા જગ્યાને અદ્યત્ત તે હું કહી શકો નથી.

આપણે અત્યારે એક મહાન વસ્તુ કરી રહ્યા છીએ તેની માથે ક્ષપ્તના વિભાજના હરકરી ગાળુએ થીરા કરે એ ક્ષિપ્તચાલેખ નથી હું જિને. જે ક્ષપ્તના કરવા માન્ય હું તે કરવાને સમર્થ થતા પદેમાં મારે પળું કાર્ય અને કાળી સંભાગનેથી ગળુતરીઓ કરી પડે એમ છે.

‘પડવ મુકું’ ટ અને દણ્ડ પૂરે કોળખી શમ્ભો નથી એમ જણાય છે. મારે દને તે પડે જ રહે જ છતાં છે આ મોટાજાહેરના વિચારો મારે કાળપણ કાર્ય કરવાનું દોય તો મારે તેની શ્રમ વસ્તુઓનું જ્ઞાન મેળવી પેલી દુષ્ટ વસ્તુ ‘મરિત’ એ શું છે તે જાણું છે. મારે નેના પર માલક કાળ મેળવી, તેણે જ્ઞાન દાખ્ય કરવામાં જે મહાન બલ કરી છે તે મુધારવી છે.

‘તુ દહે છે એમ મને મારું જ સમજ પડતી નથી. એમાં વળી મુધારવાનું શું છે?’

‘એ બધું હું તને જાણુ તો તો તુ અજબ જ બની જઈશ!’ એમ જણ કહવાથી કહું ‘તે ચાલ્યું ફેળવણી લીધી જાણી નથી. તુ ધર્મના ફળથી જાણેલાં જાણે છે હું તારા હૃદયમાં જુદીની જ્યોત પ્રગટાવીશ એટલે તને બજાબર મમદસાં પખુ તે દગમણ નહિ. મારે દણ આ પ્રયોગમાં ધણ કરવાનું છે અત્યારે મારે એટલું જ જાણીશ કે મને આ કામમાં ધાર્યા કરતા વિશેષ ફેલદ મળે છે અને એનાથી મારી મોટામાં મોટી આશાઓ પરિપૂર્ણ થાય એમ છે ..

પખુ અત્યારે તુ તારા મો થોડાં થીર જ અને આ વાત કહેને જરો ના, નહિ તો વળી પેલા ધાધલિયા કાપાવાળાઓ, ‘એક વેશાનિક અણેને તેરે છે,’ ને એવીએવી નકામી વસ્તુઓ છાપી મારશે. મારે દણ શોષક કાર્ય કરવાનું બાકી છે’

મી ગ મનમાં તો જૂળ ફરેશન લાગી, હવા જેણે પોતાને ફગાવેા કોટી દટે ને નિ મારવાની નહિ દોય એવી માન્યતા સાથે હું નેનાથી જુદા પડ્યો. અમે પોતપોતાના કાર્યે વળેલાં દોઢાં જીવન મુશી એકમેકને મળ્યા નહિ. તે અસ્પૃશ્ય દેશમલ્લત્યે નેના જ્ઞાનમાં પ્રવેશ થયો.

જાણ આ વાત ન માનવા જેવી લાગે, પણ એ તત્ત્વ હજીકતે ‘કે પ્રોફેસર ક ને ક્ષણિક કહેને ત્યાં જોના નહિ તેને એક અભધી-જનને ત્યાં જોના ઓળખેના મેળાપ થયો, અને એઓ પ્રત્યે દનેમાં નરસર થતાવતો. આ પ્રોફેસર તેને જોવાની સાથે જ તેની મુદરતા, નેની મુકુદગારતા અને અપ્રતિમ જુદીથી અનર્હ નથી અને તેના પ્રકાશ પડ્યો પ્રોફેસર કહી સ્ત્રીઓના પ્રકાશન દને તે દનેમ ક્રીએથી ફરે જાનને. અને ‘નવીયધર્મ’ ને જાતિ મોલનીય દૃષ્ટ તરીકે તિરસ્કારતો. ત્રતા તે આ સ્ત્રીનું મુખકમળ જોઈ મોહ પાડે.

‘સ્ત્રી એટલે જ્ઞાન, બંધકે જ્ઞાનની જાણ; અને જ્ઞાન જાણુસ કરીને એક પ્રકારનું જાનિત જ છે’ એમ તે વારવાર કહેતો.

જ્ઞાન એ એક પ્રકારનો ઔતિક પદાર્થનો વ્યાખિ છે, આદિ નાજુર પ માનરનો માગ થાને ક્યારે છે અને એઓ તેને કેલાવવામાં મારુમ્મત બને છે એમાં વચનો. એક સમયે કહીને તે સ્ત્રીઓની નિંદા જાણુ ને ચૂંટ્યા ન હોનો. એ, ખરેખર એક વિષરિત પ્રકારની માન્યતા

હી, પણ દેશમલ્લ મળતા સુ રી તેઓ અભિપ્રાય એવો જ દેના એના જેવા મનુષ્યોની બાજનમાં બને છે એમ તે આમાં એમથી ક્ષણાયો. તે પ્રેમપ્રેક્ષા બન્યા એનું જે શુભ ધર્મિ અણ્ય દોત અને તેનું લાભ થયું દોત તો કેવું સાર થાત!

થોડા સમય માટે તો તે દેશમલ્લને છાપાની જેમ અનુક્રમિને પણ એ નમવાથી થોડા સમય માટે એણે નેને કને જ્યાં, પછી તે ફરણી અને કોની લગની માથાની તેણે નકારી.

પ્રોફેસરને અદિતમ થાવી આણ્ય એ અદ્યારિયા મુશી ધરની બહાર ન ગી જ્યાં હું પણ દડાપણ વાપરી નેને મળવા ન નહિ. ત્યાર બાદ એક દિવસ હું એના ત્યારે તે પ્રયોગશાળામાં ઢાઢ બીડી જોડાથી પદબા બજોના આગળે મ ફરી થયો દોનો.

‘કેમ? મુખાં પર શી અમર થઈ છે તે જોવા આવ્યો છું?’ ને કલ્પસાથી કહું. ‘ખાલી કુતુહલ સ્ત્રીઓવા ખાતર, ખરેખર જ, જ બધાને કહેજે કે પ્રોફેસર દલે સાલસમાં થઈ ગયા છે મન જાણિ જ તો, બીજું શું? હી મણુ કે એણે મને નાનું, નહિ એક સામાન્ય માનુસ તરીકે હું મારે જ્ઞાન પૂર કરાવ!

પલ કેવો આભાર બરી થયો હું! જલદમમાં જ્ઞાન ને ન મુશી સ્ત્રીઓ દાકિનીઓના બાજ બજવરો અને પુકડે મુખાં જ કહે ત્યાં મુશી આ ચેતનમય, કુ બગય જ્ઞાનનું આનંદ વધર મારે ચાલવા કરશે એને મારું પખુ દિસાયે અદ્યારિયા જોઈએ, અને હું અદ્યારિયા’ એક ખાડા માણુમની જેમ બસાડા પાસી ને નડે જો.

તે ની કાઠ જ અમર મારા પર થઈ ન દોવ એવો રાગ કરી કહું ‘ખાલી નેમી થાતો! તુ જ્ઞાનના કમને મેથી રીને અદ્યારિયા અમુ- વસ્તુ તને પડશે ન પડી એટલે મુ એના સ્થાન મારે કરશે જરા અજ્ઞાને કપ્યાન ક અને વિચાર કે તુ એમૃતિમય થુનો કે મિલ સભ્ય છે’

‘એમૃતિમય થુન! તુ એમૃતિ મેને કહે છે?’ પ્રોફેસર કહે જવાબ આપે. ‘આ આપણા ઓળખો, હૈમ, તોષિ, કેરી જેને મેટાધો’, ‘એમૃતિ’ અને નજરકરીઓના કેન્દ્રમાંના, વધા જે વૈનિક જુદાણા અને દનાફેટા પ્રત્યે નજર કર, અને પછી હૈ જનતા દતિદાસમાં આના જેવો કલ્પન થુન કરી જોવામાં આનું છે? અંધાર, આપણા જેવાનું દુર્બલ છે કે આપણામાં અતિ નાજ સુરમ લાનનીઓના કુદ્દલ થયેલો છે, એટલે આપણને વિગે લાવી આવે છે, અને નેમાં વળી દુનિયામાં થતા અત્યાચારો વિષે વ રસ, દેલીકેશન અને વર્તમાનપત્રો દ્વારા અતિમય ત્વરથી આપણ સમાચાર મળતા દોવાથી કહે, પણ જગે તે બનતા દોવા છતાં આપ કપવામાં તે આપણે દક્ષિ સુરમ બનતા અનુભવીને જીવે.

એટલે જ હું તને ફરીથી કહું કુ કે આ ચેતનમય અંધ જ સાધિત વસ્તુ છે તેનો કરી પ્રારંભ જ થો જોતો ન દોનો. અમે વસ્તુઓને તો નેની સાથે કાઠેલાદેવા નથી, પ્રાણીઓને કહે સાજ સમય છે પણ જુદીમાં ચેતનમય વ્યક્તિઓને મારે તો સમન્વ વિચરની રચના મહાન અર્થમાં થય છે’

‘લગાર સમજનું રાજ’ ને વાણી દર્શાવતા કહું ‘જ્ઞાન એક તો મહાન વસ્તુ છે કે આપણે નેને સમજાને મારી કે એવી કરી સાદા નથી ખર પુલવે તો આપણે તેના વિષે પૂર જાણુવા નથી’

‘પ્રેરણાજાના સ્ત્રીઓની ભૂતરી વચ્ચે ૨. ઓનપસ=સ્ત્રીઓની ભૂતરી સરખ

અપરિચેય શક્તિ (અન્દ્રમથિશુંકર જેહાલાલ પંડિત)

‘તુ મત્ય કંઠે છે.’ તેણે સમીતિ દર્શાવતા કહ્યું: ‘ક આપણે તેને પૂર બાંધતા નથી? પશુ આપણી નજરે એ પેઠે છે તે બધું બંધાવવા નથી. અને તું એટલું તો સ્વીકારીશ કે હાલ વસ્તુની મદદથી અજ્ઞાતનું જ્ઞાન મેળવી શકાય છે. આપણુ કહું તો આ વિચાર વગર, બીજુ, સહન કરવુ જવાનું એક શોકગ્રસ્ત પદના છે અને તેનો જીવંત અત આપણે જોઈએ છું. પાર છુ કે તુ તે પાર પાડી રાખીશ.’

‘તુ ખૂબ એમજ બની જાયો, કારણકે તેણે જન્માદવરણા પ્રાર્થ કરી હોય એમજ જુ હવે મને લાગે. અતિશય અભ્યાસના આર, એની ઉપાસીન પ્રકૃતિ, ઈચ્છાસુક્ષ્મર મહાન બળ વાપરી સકવાની ખાતરી, અને એમજ છેલ્લે ઉમેરાએકો મોના પ્રેરાદિકસાને કમળુ મળે, એ સંપૂર્ણ એવુ મગજ કરી મધુ હવે અત્યારે તો ખરે તની વાતને સ્વીકાર કર્યા સિવાય છુટકા ન હોતો.

‘પરંતુ, પશુ તુ જીવનનો-સમગ્ર જીવનનો-અત કેવી રીતે જાનીશ?’

‘જીવન, તો તો પાછી પુ તો બીજે ઈશ્વર અને.’

આથી તે વિશેષ વાચાળ બન્યો. તેણે કહ્યું: ‘તેં આશર પ્રેમાત્મ તો જોયા’ તો ને? તને ખાતરી થઈ હશે કે આપણા રહેલુ જીવનજીવ જી હુ છું? કરી સંકુ છુ થોડા પ્રયોગો બાદ તુ મિલકે કે હુ એક એવી ‘નતનુ ધડાકા’ સામનુ ચિત્તનનકાર જેવી બતાવીશ કે તેનાથી પૃથ્વીના તૂટા થઈ જશે અને મનુષ્યના કુખને! અત આપણે, હુ આ જીવનનો ખોટો પ્રલંબકર જાનીશ.’ તે સહેજ અટકેલા મતાધવાના અતિથી તેની આજો પ્રત્યક્ષ લેત મધ અને તેણે કરી સલામત: ‘આમજ પૃથ્વીની કુખમજ કથાનો અત લાવી દઈશ અને તે કથા એ કેવી’ બાબ, દુર્ભિષ્, બ્યાધિ, શુદ્ધ, ખૂન, પિત્તર, દેવનાથ અને મિત્રાચરના ઠાકારો! આપણી સામે, એક પ્રલ બીજ પ્રલ સામે, એક અતિ બીજ અતિ સામે આખરે છે, અને થોડા સમયમા તુ જોયે કે હવે સુધી તારા જોવામાં નહિ આવ્યો હોય એવા રાક્ષસી એક ખડ ખીલ ખડ સામે તારકશે! હવે એકલે મોઠા અને દુઃખ, તે વિના ખીનુ હવે નથી, અને અમે તે માટે તેનો અંત આપવ જ છુટકા છે.”

થોડી વાર અટકોતે તો શાઠ નાખી જોડી ઝંઝાળો ‘આ વિષ એક આદ્યત મશાન તુ અને તેનો કોઈ પશુ દિશાએ અત લાવતો જોઈએ, હુ આજીવનને છું? કરીશ અને આ પૃથ્વીના નામ કરીશ. ચેતનસક્તિ કે જેણે વિશ્વાના આ આમને કુખિત કર્યા છે તેનો અત આજીવ, અટકો એવાજી જશે, મનુષ્યો ડેકોતરે અને આ પૃથ્વીના ગોલા દિશાએ અતગ્રાહી થઈ પરી જશે. જે મજાને આપવે ધન-કસરા મારવું જવાનું છે, દુઃખથી રીજાતા જ્ઞાનતંતુઓ કે અને જાવથી ચોરાઈ નવતો મન છે ત્યા લાખો માઈડ સુધી ચેતનરહિત બીલકે પમથોના દુકાં વેરાએકા મામુસ પડશે. આ તો મારા મર્યાદી જ-રેખા હુ તેને હોડી બતાવું છું, અને મને આજા છે કે બીલ એકા પર પાડુ જોવા લુકિયાન પુરેશા જીવશે કે મારા કાર્ય આગળ ધવાયશે.”

મારા માન પર કોઈ દુઃખ મારવુ હોય એવો આપાત મને કયા પ્રોદેસર અમે તેણે જીવિતશાળી અને પ્રતિકાવાન વ્યક્તિ હોય, જ્યાં તે સમયે તેનું મનજ નિચર હોવાવિષે મને શક થઈ આખી પૃથ્વીનો નારાં કદે એટલુ અણુબળ તે મુક્ત કરી મહે એ જાની સકાય તેમ ન હવુ, છતાં તેની પાગેથી વિશેષ વાત મેળવવાને, મને અજે તેમા રસ પડતો હોય, અને તેની વાત ન જાનતો હોવા છતાં એ અને ખાતરી થાય તો મનવા દેવાર હોઈ, એના યોગ મેં કરી જતાવ્યા ‘જીવન તં પારે છે એટલું અજાળ નથી.’ મેં એક તંદુલાસેવી અ-વાધી કહ્યું: ‘મિહમે તેમજા લોહો જીવનમાં મુખ માણે છે અને મનવાને મારે જાણે જ કોઈ જાણ હોય છે. વળી, આ બધી મોડી વાતો તુ

કરે છે તો ખરો, પશુ ૮૦૦૦ માઈલના વ્યાસના આ ગોલાનો શુભો કરવા એટલું અણુબળ પેલા કરવા શું તુ સક્તિ માન થવાનો હોતો.”

મુગ્ધાથી તેણે ઉત્તર દીધો: ‘હવે તને મેં વાતમાં સરસ પડે છે? તુ અધિનસાધેગા સાધારણુરીને કીક રસ ધરાવે છે, તો મારા પ્રયોગો અને અણુતીશોની આ નોખ તપાસી જો. અને તેથી થ વધારે સારો માર્ગ મેં છે કે આજીવ એક આલોચિયા બાદ તને એક નિર્ભય પ્રયોગના થઈ જશેને માટે. પ્રયોગ કરી બતાવીશ. આપણે પેલા એકના ખડકો પર બનીના સમયે હોડીમા મેસીને જઈશ.’

સંમત થઈને હુ તેનાથી છૂટો પડ્યો હવે મને કોના વિષે પૂરી સમજણ પડતી ન હતી. એની પાસે પુષ્પળ મોઠો હતો, વિશાન પ્રત્યે અભિરુચિ હતી, જોઈએ તેટલા નોકરો હતા અને સમુદ્રની આદિઅવધક દવા અને મુદ્દા દરદા આનાયોરે પ્રાર્થ થઈ રાકે એવા રમણે તેનો મિવાસ હતો છતાં કોના મનમા આ કેતુ ભગનિષ્ઠુ બારાશુ હવે તે સમઅવ ન હવે શું તેની લુકિ વિનાસના માર્ગે થઈ હતી? કે પછી તેની પાસે, તે કહેતો હતો એવી ભવકર સત્તા હતી? વળીન વાત્રિક બજેલુ માઝ જ્ઞાન એની વાત સાધી હોય એમ માનવાને મને મેસી તેણી છતાં એક માનુસ આખી પૃથ્વીનો નાશ કરવા એટલુ અણુઅણુ બળ ઉત્પન્ન કરી શકે કે કેમ તે વિષે મને દનામે રહેતો હતો અને તો એવુ મનજ જ બમરેલુ હોજુ જોઈએ. એજ લાગુ પશુ તેની આંખી કરવાને મારા એક જ અલોચિય આરે હવ ને?

પ-૨૫૫૫૫૫ અનુભવ અલોચિય પીની મધુ, વસંતમાત્રુતુ રમણીય પ્રમાત હવે પ્રોદેસરનુ મોટરહોલક ફરિવાખા મુસવાસા સારો આલુતુ હવે જીવિત કાચ સસુ પામી નિચર હવે અને વાણુની એક પશુ હવેરકી વાતાવરણને નચાવતી ન હતી પાઠજીની બાણુરે એક કથા ખડકની દેસી નીક આકાસથી કમાઈને જુડી પડતી હોય એમ જણાવી હતી, અને પવનની કિંગારા અરજથેરા સમુદ્રકિનારો આપી રહ્યાં હોના. હોડીમા અમે એ જગુ જ હતા કીકોતરી વિનાના એ નાના જોડા ખડકોની સમીપ અને આલ્યા એના પર દરિયાના કેકાકા પછોએ નિરાત કરી મેસા હતા પવનની કિશા તરફ રાખીરાશીનો એ હોડીઓ પડેકો હતી.

‘જરા, આ આજરો.’ તેણે કહુ ‘કેકાકા પ્રયોગમાં મેં કપાવેનામા લીધો હતો તેના કસા થોડા વધારે થાકાકા મેં રાખ્યો છે, આ પરીકામા કિરિકિર (coral) તત્ત્વના જરકો અણુમા છે, અને સામે રીઅરવે (reverse) છે કે જે, તે પરીકામા કીકાનું ભવ મેસા બહારના આલ્પાદનપાથી હવા અને માથરનુ જગ અજર નીતરમે કોઈએ તરત અજર કપલવરી. જરા પેલા ખડક નજીક જઈને હુ મને હોડીમાથી કે કીકસ પછી આપણે ખૂબ જ ઉતાવળથી અડીથી આકાસ જવું પડતો. હવે થોડી મિનિટમા અજર પડશે કે હું શુ કરી શકું છું.

‘હી, જવાન રાખ.’

એમ કહીને તેણે ને પાછી પાછીમા ફેંક્યુ અને મોટરએ હતી કટપ એકકા વધારી હતો પશુપમાથી પીર છૂટે એમ તેને ને રમણેથી પાછી દડકી. બેજેમ્બર સાત મિનિટ થઈ કોઈએ એક જગરમના સહેજ અધિકિયા સમુદ્રમાથી અને ખડકમાથી બહાર નીકળી અને તેના પછીના કાચથી આગની નાખી દબાઈ થોડી પગ પછી એક જગના ધડાકાથી અગાસ કાનના પડદા બેઠાવા અને અગાડી હોડી કોઈ સમુદ્રી લાગથી ઉપકાકને બહાર ફેંકાવી હોય એમ પાછીમાં ક-જીવી

જણાઈ અને બનેલે તો, એના બાગીને બુકાઈ થઈ જશે એમ માન્યુ, પણ હરકોઈ પ્રકારે તે કેસામે આવી ગઈ. આગળ ધક્કો મારનારા પખાથી એન્જિન બધ થઈ ગયું, પણ તેને અને ફરી આંત્ર કહ્યું.

ઉક્ષળતા, વરાળો કાઢતા એ સુસુદ્રમથી, વખત થના અને તેમાંને ચટકા અગ્નિના એ કુવારા આગળથી, અને બની શકે એટલી ત્વરાથી જમીન તરફ ડહાંરી ગયા અને ચઢાણના મોર્ચા તરફ રોટલા ત્યારે પણ આકાશ અને સમુદ્રજળના નીલકર્ણમાં એ આકાશ-દીવા કિવા દીવાદાંડી સંગાન અગ્નિનો લડકો બલ્લવકવરાને તેજસ્વી ધાળા જેવો બાનવો હતો. અમરેખ વિરુદ્ધગોળી ઉશ્કણાયવનો વિચાર વધતો નજા અને તેમાં વધારો થતો ગયો તેમજ થોડા સમયને માટે તો તે વિશેષ મોટા અને તેજસ્વી થતો જણાયો પછી તેનું જોર કમી થવા માંડ્યું.

પ્રોફેસરે કહ્યું 'આના રુબથમાં ખૂબ પછપાછ થશે આપણને માર્ગ કોઈએ આપના થે જોવા હશે, અને તેના અપણને અનેક પ્રકારે પછડો આપણે તો માત્ર એટલો જ જવાબ આપવાનો કેસાઈ નવીન પ્રવારના બળવાન પ્રોટોક પદાર્થનો ઘટકો થયો હશે અને તેની નજીક ગયા હતા, પણ ત્યાંથી ખસીને ગાડ બધી રાક્યા આપણા ગામગાં કે જે પરવારના નવરા લોકો આપણે ગાંધે એ મને પસંદ નથી હશે જેર આવ, તને મારી નાખતીઓ બતાવુ'

પણ તે તો એ ચઢાવ પર હોતો રહી અતિરાય બચતત નજરથી ફરિયા તરફ જોઈ જ રહ્યાં હતા.

પ્રોફેસરે અધીર્ગદથી ગમે કહ્યું, 'આહ જલદી, નહિ તો પકડાઈ જઈશું ત્યાં જુ જોઈ રહ્યાં છું?'

'જુ જોઈ રહ્યાં છું? અરે, જુ નથી જોઈ રહ્યો એ પડતો? પેલા માછી માંનાં બે હોડકાં ત્યાં નજા? અરેખર તેં એનો નાશ કર્યો છે અને તેમાં એટલા માછીસોન ખૂન ક્યું?'

'એ તો અરેખર એક કમનસીબ, અણુધારેલી ધટના-એક અક-ગ્ગાત જ હશે. હું તને આતંત્રીથી કાઢુ કે વિનાશના વર્તુળની ત્રિજ્યા એટલે સુધી ફેલાશે એવો મને મળેને પણ ખ્યાલ ન હતો. માછી-માંદા બાબતમાં તો અતિ ખેડાયાક વાત બની છે, પણ તેના મઈ કપાય જ નથી વાક, હું ગુ કરવા માને છે? બધાને મત્ત દબીકત જમ્મી મને પકડાવવા માગે છે? તાર કહેવું પોલીસ માનશે ખરી? આવ, આવ, હાનનુપ્રધાન બનીશ ત્યાં જેર આવ, તને પેલા આકરા બતાવુ કદાચ તને હાલ તે જોવાની દિશા નહિ પણ હોય પણ યાદ રાખજે કે મારી મેંથીને બૂટી જઈ અગ્નિની બળવા માગતો હોઈશ તો તેની જે મને ફરાર નથી.'

મ ૧-ચિત્રકણ પ્રકારની ધમકી

કે ગમજ નવબલનના વિચારના વડોએ ચટકુ મેં તેની સાથે જવાનો નિશ્ચય કર્યો, કેમ કે પાનવ પામે તેના કહેવા પ્રમાણેની ગંભીર હોય તો તે બાબી લેવું પડે માટે કહ્યું હતું.

ફરિયાદિનાર ખૂબ ધારવ થતી જણાઈ, પણ અને બને સિક્ક-થી ત્યાંથી હટી ગયા જેર ગયા આ પ્રોફેસર મને એની પ્રયોજ-સાળામાં લઈ ગયા. બારીમાંથી બહાર નજર નાખતા પેલા વિચિત્ર બદમના, હજી સુધી જે પ્રકાશ કેદાવી રહેલા વર્તુળની વપાસ કરવા કેટલીક હોડીઓ ત્યાં ફરી માલગ પડતી હતી.

'આ અગ્નિવાનની બાબત બની ગઈ, નહિ વાક? હવેથી મારા પ્રયોજના માટે બહુ સાવચેતી રાખવી પડશે.' પ્રોફેસરે બદબડવા કહ્યું પછી એ કબાટમાંથી ચપટા, નજીવના ચિટ્ટો અને વિચિત્ર પ્રકારના અસ્ત્રોથી બરેલા કામગોળી ચોક્કી બહાર કાઢી.

છેવટેના મિત્રાત પ્રાપ્ત તરવા એણે જે નાખતીઓ ફરી કોઈને સમજના અને તણ કદાચ નજા છેવટે સમીકરણ ગાનના કોન એટલે મને માલમ પડ્યું કે તે સમીકરણો ક્ષ (અણત વસ્તુ) થઈ આખી પૃથ્વીને ઠંડાઈ નાખી શકે એટલો શીઘ્ર વિદ્યુત્ (radio-active) પદાર્થ, જેનું ધારક કાર્ય ફરી શકે એમ હતો ને કરેલા મૂળભૂત પ્રાથમિક વિધાનો સાથા હોય તો તેમાં હેમ પ્રકાર રાખવા જેવું ન હતું.

પણ તે કદાચ સાચાં ન હોય એવી આશા રાખી સમય જત પ્રોફેસરનું જળમદ્ય જ્ઞાન અને તેની ક્રાંતિ આ આશયને નિર્ન કરવા હતા એટલે પ્રોફેસરને જોઈતા પદાર્થ મળી શકે તો પછીરે મોથાના બુકાઈ હતી બધ એ વાત ચોક્કસ હતી.

'હવે તો અંતોષ થયો ને?' તેણે પડ્યું મારા મો પર વિશ્વાસની બાંધા છવાઈ.

'હું અને આ કાર્ય કરવા જેવા નથી માનતો, અરે ને? હું બુ વિશ્વાસિયો લાગે છે કદાચ હું એમ પણ ધારતો હતો કે હું આ કાર્ય કરવાની દિશાત નહિ કરે પણ એવી આશા રાખતો જ નહિ મનુ બધીને વેલનાં એટલી દહે પહોંચી છે કે તેનો હું હવે અંત બચત વિના રહેવાનો નથી જીવના બહાલામાં રાખતો, અને તરફદારને જોઈ વિશ્વાસ આપવા હું માન્ય છું.'

મેં કહ્યું, 'હું ફરી એ કરી શકવાનો નથી ક્ષતિદામમાં વાંચવા આવેલી બધી ખૂનદેહને ટપી બચ એવી આ છે કોઈ પણ દિશાને હું તે અટકાવીશ.' મેં આમ કહ્યું તો ખર, પણ મને તત્ત મારી થઈ માલગ પડી અરે જોતા મારે તેની હા થે હા કરીને આ સમયમાં વિશેષ બાબી લેવું જોઈવું હતું.

'તમે કેવારીતે અટકાવશો?' તેણે આશ્ચર્ય પામ્યાનો ટોળક મેં કહ્યું 'તુ પોલીસને બજાર આપશે કે મને મારો કરાવી પરફેક્ટ કામ પરી પોલીસને બજાર આપ, ગેંગ્રીફોને જમ્મીવ કે પછી કેડ પ્રવાન મરજના અમ્બો પાસે જ, તો થે હું કદાચ કહું કે પ્રધાનને કહેવું તમારે વિશ્વ પ્રોફેસર આખી દુનિયાનો નાશ કરવાનો છે, એટલે ને તરત તને હટી કાઢશે, અજર જે તેમના તારી વાત સામજી તો તેના એમ માનશે કે મારા પ્રયોજનોથી અજવા વાતોથી હું સિમ બચતીવ થયો છું હા, મને તેમ કરતા અટકાવવાને માત્ર એક મહત્વ છે, અને તે કવજ મારા મરજીથી જ પાર પડી શકે એમ છે.'

તું ૭-પુદ્ગલોની મુલકાત

'પામજ છે-તારે ચસકો ગયું છે?' મેં નિરાશાથી કહ્યું 'કદાચ એમ હોય, હું ખિત જનતાના અપાત્ર હું મેં મને મારો બનાવ્યો હોય? પણ હું અંતરુ તો સ્વીકારશે કે મારે માટે પણ પદનિ-સરવુ છે તારે કરવું હોય તેમ કરજે, પણ અંતરુ ખાતરી રાખજે કે હવેન પ્રયોજ સમયે તને હાલર રહેવા હું નિમમણ મોકાવીશ તને મોઝામાં બોલાઈ સજી અટકાવિયા જોઈશે, ત્યાં સુધીમાં માર નામ દેવો ના.'

આમ વાત આલની હતી એટલામાં ટેવીફેનની ઘટ્ટી થઈ. પ્રોફેસર ટેવીફેન પર ગયો અચાનક મારા મનમાં મોઝાનો ને વિચાર આવ્યો. મેં પેલા કામગિયા કડવી હોશ અને કાંટાંવે પેન કાઢીને

પછી હું તરત જ ત્યાંથી રવાના થઈ ગયો જેર જતાં એને મો રીને આશામાં કાર્યના નિષ્ફળ બનાવેલાં એના વિચારો મને આપવા લાગ્યા અરેખર, મનુષ્યવિત્તિને એ ભય સમાન હતો, એક હવેની ખૂની હતો, કિવા રાક્ષસી સત્તા ધરાવનાર એક પામજ સમાન હતો હરકોઈ પ્રયત્ને એને આ બચકર કાર્ય કરતા અટકાવશે જ એક એ

પણ, એના જ હોવા પ્રમાણે, શુ કોઈ અધિકારી અથવા વિજ્ઞાન નહિ બહુનસી મનુષ્ય આ વાત માનશે? ના, કદાચ નેજા આવા અમાચાર આપનારને માટે ગણુશે, કેમકે સૌંદર્ય એના કાર્યથી અને છુદ્ધિથી માલિન્યાર હતા.

એમ છતાં એ વિચાર બાદ હું શુદ્ધ કંચેરીમાં ગયો અને ત્યાં શુદ્ધ-મત્રી સાર—ને મળ્યો. તે આકાશી પદમાં વિજ્ઞાનમાં સફેદ રસ ધરાવતા હતા. વળી તે એ પ્રોફેસરને સામીસીતે કૌશલતા હતા એ મારી સવળી વાત એમને કહી, અને સ્પષ્ટતા માટે મુખ્ય હકીકતોનું પુનરાવર્તન કર્યું. એ સાંભળી એણે કહ્યું, “પણ, વાર, આવી અ-સાધારણ બાબતમાં હું શું કરી શકું એમ હું?”

“એમ કેમ?”—એમ ક—તમે—આ કાર્યને—અશક્ય બનાવવા—પરવાં લઈ શકો—એમ મારા ધારવામાં આવે છે” એ અણગમતો અવસ્થા કહ્યું.

“હવે હું સમજ્યો, આ પ્રોફેસર, કે જે આખી દુનિયામાં મેઠામાં મેટા વિજ્ઞાનસાહી છે, સર્વે સ્થળે પ્રખ્યાત છે અને જેની સત્વનિષ્ઠા પર તબક્કા શક્તિ લાવી શકાય એમ નથી, એ દુનિયાનો નાસ ને-વાનો છે એમ હું સત્તાવાળાઓને જાણે છે અને કહું, એ ને જે દેહે તમારી સમ્માન અને સાચા બધ પ્રત્યે સંદેહ લાવેલા એ અસભ્ય મણુપ, છતાં મારે આનું પત્રજી સહી મૂળે બનવું એવું તો તને નહિ જા હશે છતાં હો. આ તો પારનું કોરું છે કે તમારો બધ કાંઈનિક છે, અજર તેા તમે પ્રોફેસરનું કહેવું જાણુ સમજ્યા છે. કદાચ તે તારને આનું કહી બનાવવા થે માનતો હોય.”

મેં તેની સાથે ફરીક કહી સમજાવવા ધન્ય પ્રયત્ન કર્યો. આખરે મારા કહેવાની કાઠે અસર થવાથી કોણે પ્રોફેસરને મળીને આ મંત્રણમાં માહિતી મેળવવા કમળ કર્યું. વળી, વિશેષમાં એટલે સુધી કે એ તારનું મહત્ત્વ કે આ મુલાકાતનું મહત્ત્વ પરિણામ ન આવે તે જ વિષયે પ્રોફેસર એના છેલ્લા પ્રયોગ કરે તે વિષયે દાખર રહીને અ-નિષ્ઠ ધરના બનતી અટકાવવાનું તેણે વચન આપ્યું, અને તે વિષય વિષે તેમને ટેકીફેનની બધું કરવા મને હક છે તથા મારા બધ અમરજી હતા એ મતને તો એ વળતી જ રવા.

૮-અહીંનો સમય

જે મારે રાહ જોવા વિના છુટકા જ ન હતો. એક અડધાવિઠા બન્ધ મારા પર શુદ્ધમત્રીને ટેકાફેન આવ્યો.

તેણે કહ્યું, “હું પ્રોફેસરને મળ્યો છું. મારી ને તેની મુલાકાત બહુ મેલાવ હતી. તેના કહેવા પ્રમાણે આદ્યુણ અજબી તે કેટલાક નાનકડે પ્રયોગો કરી રહ્યો, કે જેમાં તમારે ગતિવત થાય તો બહુ અગીર પરિણામ આવે. આ સિવાય બીજાં કંઈ નથી, એટલે બીજાનું કંઈ કારણ નથી છતાં તે વિષયે મેં આવવનું જ વચન આપ્યું છે ને હજી કાલેમ છે આપણે કોઈપણ પ્રકારનું પત્રજી લેવા વખત આવશે નહિ. બધા આ સંજોગમાં મીન માટેજ રહેશે.”

ત્યાર પછીનું પંખવારિયું જ બહુ ચિંતામાં પમાર હતું. મને મન થી એમ પળું લાગ્યું કે કદાચ હું બર કરતો હોશ્ય, અને પ્રોફેસરને એવા કોઈ દિશરો નહિ હોય પણ મેં પેકા દિસાળ જોયા હતા નેમજ પેલા છેલ્લા પ્રયોગનું સોનાનીય પરિણામ નહરે જોયુ હજી બધા સોમ એ અંદરમાન, દુરમને નેકા કોઈ અનુભવ સફેદ પદાર્થને શીમે મેમોહા માનતા હતા, પણ હું તે સમયમાં વધારે સારી માહિતી પરાવતો હતો.

દરવાજા મને પ્રોફેસરની મિઠી મળી. તેમા નેણે અનુભવાઈ કામને લીધે દીલ અનુભવે તેમજ એક પ્રયાન કરતા અરસ્તાવાત્રી પોતે

માર બધ્યાનુ બધ્યાનુ હજી, અને ઉવરના મહાન કાર્ય માટે એક માસની મુદત નાખી હતી. તેની સામે મેં પનવાં લીધેલા હોવા છતાં તે હજી છુટકા હતો એવી રીતે પણ તેમા કરવામાં આવી હતી.

એ આખો મહિનો મેં કચાલતા પસાર કર્યો. મારે કોઈ વાત કરવાનું સ્થળ ન હતું. નહિ તો તેમ કરી હું ક્યોના બાર હજારો કરત. એક માટે માણસ કહેતા “નુપ્ત્યોથી વચાવેથી પૂરે દીને નામ કરે એવો વિચાર પણ અશક્ય હતો. છતાં શુદ્ધમત્રીના મોઢમ અસ્તોપ-કારક વચન પર મેં સમજો આધાર હતો.

ઉવરે પ્રોફેસરને ટેકીફેન મને મળ્યો. અંતિમ કાલ માટે બંધી તેવારી કંઈકી દોહ મને સમારે માટા નાવ વાળે આવવાનું ભન્યાનુ હતું તેનો ટેકીફેન પુરો થયે એક નાનાની માફક મેં હાલપ ફેરવી શુદ્ધમત્રીને ટેકીફેન કર્યો તે મરકારી કામે બહાર નીકળા હતા, ખમુ મેં હતાવજથી માટ નામ અને પ્રોફેસરનું સરનામું આપ્યા પ્રોફેસરના ઘરનું બારણું મેં ઠોચુ ત્યારે હું કંઈ કુતુબખના પટપો હોડું એવું મને લાગ્યું.

૯-મારી કમબખતી

મારે આમરે કપડાસા રંગેના હોય એમ, આજનો વિચાર—જુદીનો છેલ્લો દિવસ બનવાનો હતો ને તેના પૂર્વ બહારમાં બીયો. મહ વાજુ અમને લાડ કરતો થીમીથી અપર્શો રતો હતો અને આદિ પ્રકાશિત સ્થળેના વાવ એની ક રથી એાર પ્રમદની મુર્તિ આપતો હતો. નીલવર્ણી આકરી અને સમુદ્રે અતિ આકર્ષક કિયતનુ અરૂપ ધારણ કર્યું હજી. સૂર્ય અને ચિનાસ માટે આ કેવો સમય કહેવાય! નાચ બહાણ પરિણામ આવે તો તેના પ્રતિકાર અને મેં તમચા સાથે રાખ્યા હતા.

પ્રોફેસર પર પણ આજના ખુરાનુમાં ફિલ્મો આમર કરી હતી. ને એ મીલતી કી નબત્તુતો બોલો હતો. તેજો મારા મવાન કર્યું ત્યારે તેના મો પર સહેન વિગતની ળાયા જાણાં, તેના દુષ કાર્યમાં વિવચ મેળવવાની મહાને લીધે તે ખૂબ જ માનદરમાં આપીને હતો. “ત આજની એ બધું સાકં થયું, તેણે કહ્યું ‘માલ, આપણે આ-પણે અંતિમકમ સાથે બેસી નારનેા કરીને બીજીને.’

થોડી કોરી પીધાપી અને નાંકંક ચેતન આપ્યું નારતો કહી અને પ્રયોગસાળામાં ગયા. એક મોટા ટેબલ પર ક કૂટ લાંબી અને ચાર ફૂટ પહોળા, વજનહાર, સીક કંઈકી ખાતુની પૈડી પડી હતી. તેના બંક છેડા પર દબાવવાની આંખ હતી. ટેબલ પર તે સિવાય બીજા કંઈક વસ્તુ ન હતી.

“આ એવ વસ્તુ, હોમન” તેમા મંઈ જોવા ન્હુ નથી. આ જ જા-નીએ ત્યા મુખી તરન નિકળેલો” એ સીક કોરી પૈડીમાં પેલું મિત્રમુ કિવાસક વિધિતિમાં છે. એક ઓરનીના નળોના વિલુપ્તવાદ તેમા પડેલો કરવામાં આવશે અને ને તેના કેન્દ્રમાં પડેલો અંદરના અલ્પતા પામી રાત્રે માતાવશે એટલે પછી એની કોઈ સંજીવ નથી કે જે તેની પ્રાણને અટકાવી મરે . . .

આ વાત આજની દલીતે સમયે માર અનુભવ આપ્યું હતું અને મને અણી એકરડા અરસ્થક રંગેના ભનુનો દત્તો ત્યાર બાદ હું મોજાન બન્યો. બધામાં આજવા ત્યારે પ્રોફેસર મારા મોપડે કાંકે બીની કી વસ્તુ ઘસાઈ રવા હતો.

“કેમ, હવે તો કીક હમે જ સાન મેસી રહે, હેમ પણ શ્રમ હતો ના” તેણે કહ્યું એમ કહીને ન કુપ્તાકીથી હમ્યો. મને એક થોડી બારે ખુરસી સાથે આંખવામાં આવ્યો હતો.

તે મોજ્યા. “હા, મેં તારી કોરીમાં માલક પદાર્થ નાખ્યો હતો

અને મેં તને બેઠાનીમા ગા'યો છે હું એકેકે તે સાતિથી જ્યાં કરજે તારી ઈચ્છાનુસાર મારા કામમા હું વચ્ચે પડે તે હું માનતો નથી. વળી, આ તમજો જો અરેબર, સિંગર ત્યાં હાથ જવા થાય વગર તો મેં ન જ કહેવાય !'

'હું પાગલ છે' હું બરાડી બોલ્યો. 'મને કોઈ દો ખૂબે ન બન' 'તે' જ્યાં છે ત્યાં જીવે છે, હોસ્ત' તેણે ધીમા ધુરકિયા માથે કહ્યું 'હવે હું કોઈ વસ્તુ નસીબ પર મુક્યા માર્યો નથી તે પુષ્ક-મત્રીને ત્યાં ઠીક છબરકો વાળ્યા સાગે છે, પણ મેં તેને જાણાવ સમ-ભની કાઢ્યો છે મારી ઈચ્છા વિરુદ્ધ મારે આ સાવચેતીના પત્રકો લેવા પડ્યા છે, તેને માટે હું સિંગર-કુ હવે તારી સમજ માર કાર્ય હું કહું છું, અને તેના નિરીક્ષક માત્ર આપણે જ જાણીએ આપણે હવે જવાબ માટે માર ફક્ત ગિનિટ છે, પણ તેટલો સમય મહાન સરના સમય છે

૧૦-અસિધાન

મારા બાધનમાથી હુદવા હું ખૂબ અમગાણે પ્રોફેસર અતિ-શય શ્રદ્ધાવાન હતો. મેં મનથી વિચાર્યું: 'શું આ આજીવાણે ? એમા કાઈ આપણા પાત્ર નહિ થાય ?' પછી મેં મેટિથી કહ્યું 'અબર-દાર, કાઈ કહ્યું છે તો ઈચ્છેની સત્તા પર તપાસ મારનાર કેટલાક છે' 'પાત્રી કોની જો વાત ?' તેણે કહ્યું સાચું કહ્યું. 'જો, આની ક્રિયા સા ચર્ચા છે શ્રીષ્ટ વિદ્યુદ્ગ્રાહી પદમાં એકાદ સવા માલ્યા છે ફક્ત સિનિટમા માન્યવર્તી અણુઓના લક્ષણોથી દટક થશે તે-માથી બેઠાના વિદ્યુદ્ગ્રાહી આસપાસના સર્વ પદાર્થની સંકિતને મુકત કરશે, અને તે ઓળખી, અને તે વળી ઓળખી, એમ વિદ્યુદ્ગ્રાહી સતત વધતા સ્ત્રેષ્ઠમા વિશ્વજન કાર્ય સ્થાપરો આના પત્રિકાને એક એવો પ્રચ્છદ અસિધાન બેઠકો ઉત્પન્ન થશે કે તે આ નક્કર પૃથ્વીને વિદ્યારીને તેના બુદ્ધિ કરી નાખશે, અને આમજ ને આનજ પ્રસરી આખા પ્રલોના પદાર્થોને ભરેખી જશે.

આનજના નકલ કે આનજચિનિટમાં આખા નાટક પૂર્ણ થઈ જશે. પછી આ જ્વનમા સતત સ્વરનો આત આવશે ને અચિન આવધા-શય ચિત્રિત પ્રાસ થશે જ્યાં સરખત લીનિક હુખ અને વેદનાને નાશ થશે ને પ્રત્યેક અશાત આત્મા અનત સાતિ અનુભવશે

અહીં પ્રેરણા પામશે હોય એમ કાલ્પનય બાબામા એ બોલ્યે જતો હતો. એની ગાખા મતાધાતાના અસિધી પ્રત્યવિત થઈ હતી પ્રમગનો યુગહીત તો જરૂર તેને કોઈ ફિરિંગના અગરનો સહીદ ધારત. નિશ્ચિત સમય પસાર થશે અને તેના પર બીજા અર્થો કપાક વીની ગયો, પણ માહ બન્યું નહીં! માને તેની પર બાળકમ્બુ બાળતા હતા પ્રોફેસરે તેને હાથ બનાવ્યો નાંરે તે હિમ સગ કહી લાગી તે ગુચાયા: 'મેં બરાબર અનુભવી કરી હતી અને આગકેમ થયું?' તે બબ્બંધો 'મેં બધું જાતે કર્યું છે ને આગ કેમ ?'

આગની મારફત હું ઓછી બોલ્યો 'મેં જાતે તારી ત્રણતરી ફેરવી જોધી વાળી છું' ને જગતને કળાવ્યું છે. એક કામુ માટે પછી તારે તારા કાગળિયા વીધા મુક્યા બેઠકના ન હતા'

આનજના ઉદ્ધાવામા હું એક ગાડા માર્ગસરના કબજમા છું એ વાત ખરી નથી હતો પણ હવે મારે બીબાની જરૂર ન હતી નિયંત્ર-તાના આધાતથી પ્રોફેસરનું મનજ કેટલાંક આવી ગયું હતું કાણવાર તો એને મારા બોલવામા સમજ પડી નહિ પછી તેણે કહ્યું 'મારા મિત્ર, મારા એકાદ એક મિત્ર! તે જ માર કાર્ય બનાવજી તારા વિના બીજી કશું મારા જ્વનકાર્યને બગાડે? હશે, હસત નહિ, તને હું છુટા કર હું પણ હું પુન તેનો પ્રારંભ કરીશ, અને એ સમયે કોઈ ખબર સિંગરને પડશે સખીશ નહિ'

એમ કહીને તેણે મને છુટા કર્યો મારાં આડાએ અવર કેટલાંક આખા બેઠકો બેઠીને બારણા આનજ જઈ હું બેઠો રહ્યો પ્રોફેસર એના પ્રયોગમા શી વિક્રિત થઈ હતી તે જોવાને અર્થથી બન્યાં હતાં. પેલી પેલીના એક બધ દીકરા કરી એનું દાહજી કીધું હતી ને અર્ધ નરેર કરવા નરેશો. પણ ત્યાં તે એક નાખી અસિધાના પૂર્ણ બહાર નીકળી અને તેની આસપાસ ફરી વળી બેઠકી તમારો ને આવી કે તેને ત્યાંથી ખસવાનો કે બુધ મારવાનો જે વખતરેશો નહિ

પણ એ કાર્ય શાધવિદ્યુદ્ગ્રાહીના પ્રમરના અચિનું ન હતું માગ ગત પર તે પછે એ ક્ષણિક હાથ પડી હતી તેનું રંગરણ કરતા, અને કોઈ અદરથ અમગ્ય સંકિતને તે વેશાનિકને પકડીને જમાવી, માટીના પીંડાની માલક પીસી નાખી મનુષ્યાકારમાથી ટાળી નાખ્યો હોય એ મને લાગ્યું કોની આદુનિનો માલ નાશ પામ્યો, ક્રિયા એવર ગયો, અને બધ હત્યાર જે બધા આકાર નિનાનો દબડી જતો ને જમીન પર પડ્યો એ વિચિત્ર વિદ્યુદ્ગ્રાહીની જ્વનકાએ તેના આખા શરીરમા સમગ્રતા ક્રિયા સંયોગના આકર્ષણનો નાશ કર્યો હતો

સાર થયું છે હું જોરકા બહાર બેઠકો હોવાથી આ બધા મ નાવથી ફર હતો. પ્રયોગશાળાની ધગીબરી વસ્તુઓના નાશ થવાથી તે દબડી જતો ત્યાં પડી હતી બસ, હવે બધું ખલાસ થઈ ગયું હતું પ્રોફેસરનું બહિરાન દેવાઈ ચૂક્યું હતું

૧૧-ઉપનહાર

હું મેં મકાનમાથી કેમ નાસી હુદ્યો અને ત્યાર બાદ મુદ્દમત્રી અને એ પોલીસોની મને કેવી રીતે મુલાકાત થઈ તમા મારી વાર્તા મેં તેમને કેવી રીતે કહી સંભળાવી તેના વિષે મારી મનુષ્ય તદન ગાખી જઈ ગઈ છે, પણ એટલું ખર કે એ કાર્ય અસિધાન સન-સનાદી ઉપનહાર અને પ્રોફેસરની સર્વ રવણે જાણીની વસ્તીની સર્વ જલિત તથા મુદ્દમત્રીની સાક્ષી જે મારી મનુષ્ય ને આપ્યા હોત તો કદાચ પ્રોફેસરના મરણમા મારા હાથમાંથી મારા પાત્ર નહિ ખમ આમ તો તેનું મનુષ્ય એક બીર શોધકના મનુષ્ય તરીકે લેવાયુ અને તેનું નામ વેશાનિક સાક્ષીઓના ચાંડામા હમેશાય

એના કાગળિયાની અને કાપોની વેશાનિકોની એક સમિતિ ન તપાસ કરી અને તેઓ એવા નિર્ણય પર આવ્યા કે વિશ્વજન પદાર્થનું અમુક જરૂરિયાતો એ અમુક પ્રકારના અગ્રબળને મુકા કર્યું હતું અને તેના પરિણામે એક મુલતમા પદાર્થોના સમગ્રતાના કુલનો નાશ થઈ જતો

'મને તો ખાતરી નહિ હતી કે પ્રોફેસરનું જગતવિનમનનું કાર્ય મિથ્યા રવજ ન હતું જો એના હિસાબમા ફેરફાર કરવામા ન આવ્યો હોત તો જરૂર એનું મનુષ્ય પાર પડ્યું હોત

કેટલાક દિવસ બાદ મુદ્દમત્રી-એ તેને વેશાનિકોની સમિતિને એક સભય હતો-તેની મને મુલાકાત થઈ તેણે જે તાના અગ્રબળથી એક કાગળ કાઢી ગાને બતાવ્યા અને કહ્યું 'ત્વ પ્રોફેસરની અનુ-જ્ઞાની અનુભવીને આ એક મુદ્દાનો કાગળ છે અરેબર, તમે મને જે હાજીત કરી હતી તે સાચો જ હતી આનાથી રપદ થાય છે કે તે અણુબળને અતિશય મોટા પાયા પર મુકા કરવાની સંકિત પ્ર-વતો હતો એ શોધ અને તેનું પરિણામ એની હાથવેળમા હતા સરવજન બાદબાકીના એક જ ચિહ્નમા ખૂબ સવાને લીધે તે નિયંત્ર થયેલ પણ આ કામ હુમિયાને માટે અનિદકાર છે, એકેકેકે ને નાશ કંઈ જ રહેશે? વળી, આ હાજીત કોઈ ને અનુભવાની જરૂર નથી'

એમ કહીને તેણે તે કાગળ સગાવાવી દીધી એ ચિહ્નમા શાળી ફેરફાર થયા હતા તે વિષે મેં ગોન ધારણ કરવાનું જ ઉચિત માન્ય

અનંદમજિરીકર ત્રેકાલાલ પલિત

ભૂતકાળની શોધમાં

પ સરસ્વતી-સાગર-સંગમ

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે સાગર ધૂપવતા તેના અવશિષ્ટ થોડા ને ખંડિયેર બંદરેની લાળ કાઢ્યા માટે ફરેલા પગપાળા અવાસની હોળમાળા

એઈ, આ કાળુ સૂર છે ? જરા લોશા થઈત્યે જાઈ, આપરે મહાદેવના ફેરન કરવા છે.

સાંકઠ આગાતુનું આ અવાજ કાને અચ્છાતા માત્રી ઢીંધ ઢીંધી ગઈ અને તત્કાળ લોશા થઈ પડે એ પાર અધઃસરખી બરેલી ફેરેનીની બહાર આનંદો હવે શરીર અને સાથ હલકુ નળાચુ તાવ બચ્ચે કે હોતા ન નહિ તેવો અનુભવ થયો. ચોક્કાના, દરિયાના જેવા ખાસ પાણીએ ફવાની ગરજ સારી કે શુરૂ અને તેમ, કોઈ અત્યંતરિકરીતે હું રવરચ થઈ ગયો

બહાન આવા ને ચારે કોર હાથ ફેરવી ફેરવીને ધેરી વળવા કિતિજ નુકી પ્રસરેલી વહિયારની આગી વનસમુદ્ર ઉપર આછેરા તિમિરની સાફર પથરાયેલી હતી. સુસવાડા મારતો પવન વનસમને ચારેવારે ખરડાડાઈ દસ(પી) મુકતો હતો. આઠમા તારા અનુક્રમ હોવા ને પૂર્વ દિશાના એક ખુણામાંથી રૂઢ વડોતોનગરે પડતો હતો એટલે હલો તેા રાતનો પહેલો ન પહેરે છે એમ અને સમગ્રજી

અનુદિક્ષણવાદ પતન (પાઠશુ)ને આગળે જોતા પર હલો એ એક માણસનો વિસ્માર ધરાવે છે તે પ્રાચી સરસ્વતી સાગર સાથે ને અણે પુરાણપ્રસિદ્ધ સ્વપ્ન થાય છે તે અણે તેની કીનલીન દગા રેલે થન જ્ઞાનિ પામે છે. હ-હ સાત-સાત ડબકા પડેથી એ ધારસી રાવ-રખ ડબકાને સામાનાતરે વહે છે ને જી નિર્ભય ધારસીના રૂપે, પુરાણપ્રતી નિર્ભય થઈ પડેલા કચ્છના રણસાગરના આ અનુદયા ખુણામાં, પ્રાચીસરસ્વતી તેના યોગામાં સમાઈ અણ છે પુરાણોમાં સરસ્વતી-સાગર-સંગમ ઉપર અધ્યાયોના અધ્યાયો બંદેશ પડ્યા છે, ગણુ અહીં તો હોઈને અખરે નથી ને ફરકાર પાડુ નથી કે આજ મહાવપણું રેળવ અહીં આવેછું છે. ગામલોકોને ગાન 'કુવારકા નતી અહીં રખીને મળે છે' બસ એટલું જ બાકી આ મહાન પ્રત્યે પવિત્રતાની બાવના ગાસા જિંદગા આવી નહિ. હા, હું રાત્રી પડેલા હતો એ મહાદેવના ફેરને પારીના રવતેથી પસાર થતા કોઈકે રડયાખડયા વડેમાથુંએ જરૂર આવી જાય છે, ગણુ આ મહાદેવને ગરસ્વતી-સાગર-સંગમ સાથે કાઠ લેવાદેવા નથી. કહે છે કે પચાસ-પાણીએ વર્ષ પૂર્વે કુવારકા (માત્રી સરસ્વતી) નદી કુવર માસના પાંદરે વહેતી હતી ને તે વેળા, હાલ આ અણે જ્યા તેની એ ધારાઓ અને આ ફેરેથી આવેલી છે ત્યા એક ગરાશિયાના સપાટ પેડેથી હતા એક દિવસે એ નરાગિયો ચોતાનું જીતર ખેડતો હતો, ત્યા અરસ્ત્રાત તેજુ સાગીડું જમીનમાં ફાંચેલા કોઈ કહાનુ પથરા સાથે અચ્છાડું. એ પથરા તે જ આ મહાદેવ આમ, મહાદેવ પ્રગટ થયાની વાત જોમે આ ગામડાં-ગોગાં પ્રસરી ગઈ જેતેલોતાપા આ ફેરેથી વળાઈ ને તેમાં એ મહાદેવની પદચમણી થઈ લાખા વખત સુધી આ મહાદેવનો ગદિયા વહિયારના પ્રદેશો રહ્યો વરેશા ત્યા અનેક જનતાઓ ભરાયા હાથી ને જલે મરસ્વતી પડ્યો તેમજ આ ગદિયામાં આકર્ષાઈ દેવ તેમ દિન પ્રતિદિન ગદવત ગુમાવતા જતા કુવર (પ્રાચીનકેશ્વરપુર પતન) નું પડખું ત્યાગી એ માંડ ફર અવેશા આ મહાદેવના રાજે આસી આ સી. પળુ પછી તેા આ મહાદેવ પળુ મહાવત ગુમાવી બેશા ગામડાં-ગોગાં અજાનક પ્રગટ થયારા દેશો ને ગદિયા લાંબે વખત લાગેજ છે, કારણકે એવા નવા મહાદેવો ને માતાઓ વચેરે જમીનમાંથી

વારેવારે પ્રગટ થયા હો છે, ને નવા દેવપ્રગટ થતાં જ્ઞાનો માદિમા જતો રહે છે આ મહાદેવ વિષે પછુ એમ જ બનેછું છે હવે તેા પાગેના મારવપરથી પસાર થતાર કોઈ રડયાખડયા પડેલા ગોગાં કોઈક વાર જોગના ફેરને આવી વટે છે, અણતુસના જેવા કાળા આસનું આ અણીશુદ્ધ ગિવલિય થોડો મોટો આકાર ધરાવે છે. શુભધર્મમાં એવા શિર્ષલોગ મહાતાં વચ્ચનીપુર (વળા)ના અવશેષોમાંથી એવડાં મોટા અનેક ગિવલિય પ્રાપ્ત થયા છે.

અને જીવમાંથી હમ્મડનાર પેલા કાઈ મહાદેવને પગે લાગી ફરી, ફેરેનીની બહાર-પીકળી, હું લોશો હતો ત્યા આઆ, આવા નિર્ભય ને ગિદામણુ અચ્છામા ને વળા આવે ડાણે એ નાની ફેરેનીના આધાર ગભીરુદયા સુતા પડેલા આ માનવી પ્રત્યે તેમને કુરુદલ થયા વિના નહિ રહુ દેવ તેમણે મને પૂછવાડ કરવા માંડી. મેં મારા પ્રવાસના દેવ, મઈ કાવ તથા આજના આકરા અનુભવો અને આવતા મુકામ છવાદિને લગતી વિગતવાર હકીકત કહી સમજાવી મળ્યા કાવપાંચ નેઅણે અને ચોતાની સાથે રાહુ આવ્યા જાળાવુ. એ બાહુડ નામ લગુ ડાલાલાલ પોતે ઓડીઅય બ્રાહ્મણુ હતા ને કુવર ગામના વતની હતા ચોતાની બંદેન ને રાહુ રહેતા તેને મુક્યા જવા માટે અલપાને ને અલપાને કારકાળમાંથી કુરસાર મળતા માંડુ બેઠીને નીકળી પડ્યા હતા બંદેનને સરસ્વતીની ધારાઓની પેલીમેર રાહુને રડતે લોશા માંડાયા મૂકીને પોતે મહાદેવના ફેરને કરવા માંડ્યા આનંદા તતા.

આરે આ જીતે અત્યંતરિક પ્રમુખ મારા મહિ બાન્ધો કહેવાય. હું નિઃસહાય ગિવલિયા એક અભણ, નિર્ભય તથા અચ્છામા અણે, તાવથી સુપ્રમુખ શુભાવી પતી રહેલો હોઈ, ને ત્યા, મઈ ન નીકળે કોરે વખતે ને મારે જ્યા જગુ હોય તે જ અણે જ્ઞાન આપી વટે; ને વળા તે ફર આવેલા જેના પર મારું મુજી, અગતેના જ મહાદેવનાં ફેરને (જેકે આવા અવાસમાં એ ફેરેનીમાં મહાદેવની પ્રતિમા હેખા-તી જ નહોતી) આવી મટે; ત્યા અજાનક મારો કોટો કાચ અને મઈ અત્યંતરિકરીતે આરા આગલા મુકામની બધી મુરકેશીએને પગપરમા અન આની જલેરે આવા બનાવેથી એમ લાગી જ આવે છે કે જગતમાં આજાગી સગત દેખેદેખ અને સંભાળ સાખનાર કોઈ અદરક મોઢાન શકિત છે બરી! અલેસે પુકરે તો રહેવ જેખરોની દરકાર સમ્યા વચર પુકપાં મેડેરે રાખવે જોઈએ છવન એ પાળી-ના પરપેટો નથી કે પગપરમા આકારનુ ફરી જાય. પ્રત્યેક છવન જગતમાં ચોતાની સાથે કોઈ ચોજના છઠને જ પ્રગટ થાય છે ને એ ચોજના પરી ન થાય ત્યા મુખી કોઈ પળુ વિનાગતત્વ તેનો નારા ફરી રાકે તેખ નથી, ને જ્યારે તેનો નાગ થયાના દોષ છે ત્યારે અવિનાશક લેખાતા તત્ત્વ હારા પળુ તે થઈ જાય છે. ગઈ, તર્ક-પરંપરાની દરકાર સમ્યા વચર ફેકે વ્યક્તિએ છવનમાં આવડો બેરી તેને આરેક જાનાવડું જોઈએ.

દાલાવેથી મારા નામદાપોરવા ચોતાની મેળે કાચી હીધાં પ્રાચી સરસ્વતીની ફગ કાયા રૂપ એ બંને ધારાઓને જોળેથી અમે રાહુના રરગ પર હોવાવા ગામડાં આનંદા દાલાવેથી ખીકળી જડી રાહુના આ ફેડે કાચવાગાડડું રજામાં અતેદદવારવતિ રડયા. વાળમાંથી વાન નીકળતા ડાલાલાલે હલુ કે રાહુના આપી જાતિના

દેવસર મહારાજ રહે છે અગાઉ શુદ્ધ ગામ એમનું જ હતું, પણ શયનપુર નવાળ સાહેબે ખાતમા કરવાથી દાખ એ કુટુંબ પાંચમાલ થઈ ગયું છે તોપણ હજી એ લોકો સારી યિથતિ બોલે છે. એમનું આપુ કુટુંબ એકઠી અને વેળાવાસી છે ન્હીની હવે પ્રતેનો તે એમને ત્યાં વાર નથી. આપણે સવારે ૪ મને થેર જઈશું ત્યારે તમે એ બધું જોતો

રાત્રે ૬ મને મુમારે આડું શુદ્ધ આવી પહોંચ્યું ડાહ્યાલાલના બહેન વિષવા હતા ચિહ્નકતમા બે બાળા, એક જોરડું, ત્રણ ચાર ઢોંગો ને એક મળતું બેતર હવે આમરે કોઈને જમતું હતું નહિ, એટલે બેતર ખાટલા હજી થા ને સહુ નિરાતે જીવી નાયા.

સવાર પડી મહારાજ રાતની ડાંખની મળ જઈ જોરડું દત્તી કેટલાયે દહાડા પછી એવી નિશ્ચિત લેખને લાલમગજથી હતો. શુદ્ધ પાણીની ભારે તળી હતી આમ તે ગામ ધણું મોટું છે, પાંચસાતરો જોરડા જરા તેમજ ઓડીચ્ચ લેખોના ધર વળ્યા છે, ને બધા સુખી હોય એવા કામ્ય છતાં આપડા મોટાં ગામના માત્ર પચ્ચ જ કુવા હતા ને તેમને પણ કોઈ જગ્યાએ ન હોવાથી પાણી ધણું જડેલું અને એકા પ્રમાણમાં નીકળત હતા પીવા માટે જ નહીં પાણીના સામા દોષ ત્યાં નહોતાની તો વાત જ રીંડે પછી આદ્યારે રહ્યા, એટલે નવાનુ તો જોઈએ જ એટલે બધાએ શોરે સહુએ નહોતાની વાત આચારિક વિધિ પતાવેલા પછી આપણી પી જરી ડાહ્યાલાલ અને હું દેવસર મહારાજને થેર જવાની કલ્યા રડતામા એમના કેટલાયે જે સગાએને ત્યાં

વાલ લઈ ગયા નહીં જઈએ ત્યાં આપણી તો હાજર હોય જ, તમાનાં એકે તે ખૂબ આશ્ચર્ય કરી આમને સાચું જમવાનું નિમગ્ન પછી આ પી ડીધુ લગભગ નવ વાગ્યે દેવસર મહારાજની કલેશીએ અને પહોંચ્યા ત્યાં આમરીમા બાજુ પર એક એકા આનેક હમરના ને મળતી ફાડીવાળા બાઈ પોથીઓના પાત્રા હજીવાની રહ્યા હતા 'દેવસર મહારાજ તે શત દહાડા બંદિમા જ વખત નાજવા હોવાથી બાગ્યે જ બહાર નીકળે છે આ બાઈ એમના મોટા દીકરા ને એમના પિતાના જેવા જ વિદ્વાન છે' એજ ધીમે રહીને ડાહ્યાલાલે અને જાણ્યું અને એમની સમસ્ય પહોંચ્યા એમણે ને બંને કે મોટાના આંખના મ્વાની કાઢ પડી જ ન હોય તેમ પોતાનું પાના ઉઠાવવાનું મમ આહુ શરૂ પડ્યું અને અમરી મેળે નીમે બેસી ગયા. પોથીઓથી આમરીમા બરચક હતી એ જોઈ હતું તો ખૂબ હપથિ કે આહી જરૂર ગમે આપ્રાપ્ય હવે પ્રતેનો લાધરો વળી તામ્રપત્રો પાણુ એમને ત્યાં મજવાની સંવત્તા હતી, કેમકે ઓડીચ્ચ આલેસેનું એ બહુ ન્હીન અને સમૃદ્ધ કુટુંબ છે મુજર જ સોવણીએ ત્યારે ઓડીચ્ચોને શુભસાતમા વસાવેલા ત્યારે ને તામ્રપત્રો કરી આપવાની વાત પ્રસિદ્ધ છે તેમજ એક પણ તામ્ર પત્ર હજી સુધી મળ્યું નથી કંઠામ આવા કોઈ વંદ્યા કુટુંબમા મળી આવે પાએક દાકા લીધા પછી એમણે સહેજ અમરી સામે જોયું અને પૂછ્યું, 'કેમ, શું કામ છે?' 'ખાસ તો કાઢ કામ નથી, અગદાવાંઈથી કામસર જરા આ વર નીકળવાનું થયું ને વદિયારમા કેટલેકાને વિદ્વાન તરીકે આપની પ્રખ્યાતિ સાંભળી એટલે થયું ને વાંચી એવા વિદ્વાનના દરોનેનો લાલ લેતા જઈએ' 'તો જાણ્યું

'અમદાવાદથી આવ્યા છો, એમ જ ત્યારે તમારો પેલો નાંધી શું છે?'

'તમારો પેલો મોખી' એ શબ્દોએ અને જરા ચમકાવ્યો ને એમના માનસનું વલણ પાંચમાલ મળ્યું અને થયું કે જો એમના અજબકારને લાલ લેવા હોય તો સંભાળીને એમની જોડ વાતલીન કરવી જોઈએ.

આપણે એમની આંખી બજારસાખતા નથી આપણે નો અપ્રાપ્ય કામ એકા કામ વચ્ચે સામજીય હતું કે રામગીત તરફ ગયા છે ને હાડ ત્યાં લાઈ વાંચી રહી છે.'

'બખતમા કરશે તો ત્યાં જ એનું નવ જોડ વળી જમે જુઓ તો ખરા, એણે ટેકાએને કાઈ માથે ચડાવ્યા છે ...'

એ મહારાજના શીખબગથી વાણી છૂટી અને તેની સાથે તેમનું મોટું પણ રતાસ તરફ દળવા કામ્ય વસા આપણી પાપણે વડે વધુ લેખડવા લાગી. ને પછી વધુમા બેઠ્યા. 'દિલ્હીએનું એણે સવાનાશ વાળી દીધું છે. હવે તો દિલ્હીએનું જમવા પ્રવડ વાવ ત્યારે જ એ ગાંધીની બજાર લેવાય' પછી તો ન સંભાળાય કેમકે અણે એ મહાપુરુષે માહીકા વગેરેને બાટવા માંડી મારે બીધેરીને મારા મુદ્દાની વાત પર આવવું હતું પણ એમનું પુરુષ બધ માથ જ નહિ જરાજર એક કલાક એ વાણીપ્રવાહ એકધારે ચાલ્યા ને તેમના અનરની વસાજ હજક કડી પડી એટલે એ મારી થત કલાક મહેલા મારા કાર્યનો પ્રકાર અને તેનો સાર્વજનિક હેતુ સમજાવ્યો, શુભસાતમા પ્રાચીન સપ્તિચરો ઉદ્ધાર ને શુભસાતમા હિંદીકાના ધુન: નિર્માણની વાતો કરી, ને છેવટે ઓડીચ્ચ આલેસેનને નીમકે લખી આપેલા તામ્રપત્રો અમ્યા નહીં, પણ એમના જેવા બધા કુટુંબમા તે હોવા જ જોઈએ ને એથી સધાનાર ફાતિલિવની વાત રહી કરી ને તેમની પાસે એ જ ન્હીની પોથીઓ, હંતાવેને અને તામ્રપત્રો હોય તે અને જતાવવા મેં નિર્મિત કરી, આ વાતો સાંભળી, થાઇ આલેસેન વચ્ચે, કોણ ભોણે કેમ, આ વદિયારના પક્ષમા પડિતી આપણે પાનીચોળ થઈ ગઈ અને કોપાવેશમા આવીને જોડ્યા 'મોરે' ત્યારે તમારે અગાધા હવાને જ અને તામ્રપત્રો લેવા છે, ખર ને છે ત્યારે એક કલાકે કે અગદાવાદથી નથી આંખ્યા પણ શયનપુરથી આંખ્યા છે ને જૂપી પોથીસના માણસ છે! અરે પાછળે, અગાધા બધા હંતાવેને અને તામ્રપત્રો તમારા નવાથે પડાવી હઈ અણે ને હાલ બનાવી દીધા, થામે કઈ લીધા, ખેતરા પરાવી લીધા, કાજ તે તો આશ્રે રહેવા દીધું નથી, તો થ તમે! હોળીતરત્યાંજ અગાધા છેડા નથી છેડાતા કે શું કરવા ધાણું છે, કુટુંબ તમે ર અને અણ્યા ડાહ્યાલાલ! આ માણસને મારે ત્યાં લાવતા તે પછુ વિચાર ન થયો! અરે, અણે તારે કે તારા પાપનું શું જનાડયું છે એ તો હજી કાલ રહ્યો, સાલાએ, હમણાં તમારી બનેની બજાર લઈ નાંખુ છું.'

એટલું કહી, કંઠાચ અખને મેં થીપાક જમાડવાનું સાધન લાવ્યું એ વચ્ચે પડિત જોરડામા ધરતી મથા અને હું તમા ડાહ્યાલાલ હજી લઇને ત્યારેથી એવા નાકા તે રેર આ ડીને જ લેવ્યા.

(આહ)

અમૃતલાલ વ રંદ્યા

મનુને રૂચેના નાંકમા એક વખત મુખીમા પાટ લેવાનો હતો તેણે એ બાળતમા કસાએલા એક મિત્રની સલાહ પછી 'મારે મુખાં દેખાવા માટે શું કરવું?'

'કઈ કરવાની જરૂર નથી,' પેલાએ જવાબ આપ્યા, 'જેવા છે તેવો જ રહેજો.'

'કાસર સાહેબ, તમારી દવાથી મને ધણું જ ફાયદો થયો છે' 'એજ કે? પણ તમે મારી દવા ક્યારે લીધીથી?'

'હું મહેતા લેતો, મારા કાઠા લેતા હતા, હું તેનો વારસ છું'

શિક્ષક-સુપ રહે, જરા સમજે કે આ કલાસ છે એ, ટીપીકર! ઉકારી-સુપ રહે, જરા સમજે કે આ પીકરકાસ છે!

(અનુ. પ. ૨૮૫થી) (આટલું એમની ને નિરચલતા આપત્તી).—
આમાં મન ને કમ કામ કંઈ ને કલાય કામ કરે તો પશુ નથી રામ છ
કન્યો કે એ સી વાચ માટે? કુતરાઓના આ હાડો હાડાં અન્યાય આગે
એને એમાં પુખ્ત રહી છે. પણ એમનો કોઈ પ્રતિનિધિ ગિજીવન પુર-
આવીને અને કહે કે 'ગાદાશય, સરંક બંધ છે' તો, સોમંદયક કંઈ
જ કે, 'વાંચનીત' ક્યાં વગર જ હું પાછો જીવું જઈ અને આ કંઈ નથી
વાત નથી કુતરાઓના 'નિવેદન' પરથી, કેટલી થે રાતો મેં મટ-
આપસમાં જ આપી છે. પણ એક આખી સસાની આપી સર્વાત-
મતની બજાવતી એક નીચતા જ છે.

પુષ્પાએ દરેક ભવિષ્યને કાલુષ્યો પણ પેશ કર્યા છે કુતરા પણ
જાણતો કે પ નથી. જ્યારથી બીવાલો કુતરા તમે જોયો દરો મેટિ
એને એના મરીર પર લાખ્યાનાં ચિહ્ન દેખાય છે. જ્યારે આવે
ત્યારે એવી શાખારીને વિવત્તવાથી નહિ પાંચોના જરૂર જ્ઞાન આપ
કેવો કદા દેવ નથી પૂછી ધણે બાગે પેટની આગે લાગેલી દોષ
કે સ્ત્રીનો વચ્ચેવાચ્ચ જો આત્મચિન્તન માટે સુદ જઈને આપ
બંધ કરી દે છે. જેવાય કોઈ કિસ્સું જેવો થાય છે. કોઈ આશિર્વાદ
એક સરસું દાંને જમાડે આશીના હુદાહુદા બાગેને ખજાડે,
કોઈ આથે કંઈએ મોકલે, પોતે કસપેદર અથવા કદે, ત્યાં જો
માપુ જમાન પર જ રાખીને શાક આપો બોલી, પચિન્નિચિત્ત વિદ-
સાચોદાન કરે, ને પાછી આપો બંધ કરી દે' કોઈ જોડાદ આપુ
કુખી દે તો પશુ, પશુ આત્મવિશ્વાસ સાથે ત્યાંથી જીડીને એમ
કોઈ છે જઈને સુએ ને વિચારગંધન, જ્યાંથી અટકાય દોષ ત્યાંથી,
પશુ માર કોઈ કોઈ કદવાળો ધોડી વગાડે તો ચાલણા જ રામ છ
બંધ કે સારક છે. એવી નાની નાની માટે રસોડા છોડી દેવા એ ને
સપુના મોશાથી વિરૂદ્ધ સમજે છે.

રાત્રે વખતે આ જ કુતરા પોતાની સુમદ્દા જોડી પાળી પૂજ-
કી, ગમ્મ તેરડી લાંબી લેવાવીને સુએ છે આગ કરવામાં એનો
કેવું ઉચ્ચના પસંદ કરેલા મેવગેને બહુવાનો દોષ છે. તમે જણાય
એના પર જ નહીં હો એટલે ગુપ્તમાં આવીને એ ઉરિયા જ
કોઈ જો જો, ક્યાંકને દેરાન કરે છે? જેવાનું નથી કે અમે સાપુ
અદો બોલો છો જો જો, આ સાપુના શાપથી એ જ સમજે દુષ્કાડ
જેમાં કઈ જવા લાગે છે. પછી કેટલાય દિવસો સુધી એનાં જ વેપ
આવે છે કે કેટલાય કુતરાઓ પછને વળતી રહ્યા છે ને જ્યા નથી
રેતાં આપ બુદ્ધિ છે ત્યારે જોઈએ છો કે પગ ખાટલાની પારીયા
જ્યારણ નથી છે.

આ ભવિષ્યની કટકાવાની ને બસવાની તાણત ગને કંઈક
અને નો વેર લેવાની તમના આસાર પૂરી છે. એક પછી એક બધા
કમરા 'પદોથી બધ'...
કાચીમાં એક કહિ છે કે 'દે કદરી, ડ વારા દરોઈની ચિત્તા
ન કર' કારણ કે કુતરાના બસવાથી કોઈને ને બચવાનું દોષ છે
તેમણી કહ આપુ થવાનું નથી. મનબલ કે કુતરા બસવા રહે અને
જો પહે આપવા રહેને બહાને. પ્રકૃતિથી વિરુદ્ધ આ કલિય જ છે
કેવો વાની અનરતિનું કારણ? અલેખમાં કિલ્લે છે કે 'બસવા કુતરા
માથે જ કારે?'

—પશુ કેને ખબર છે કે એક કામનો કુતરા ક્યારે બસવાનું બંધ
કરી દે ને કટલાવ માર કરી દે? "મદમુલ"
(કો કમ નેમ, જુખારી, મેલ, જો, ના એક કુટુંબના આપારે
આ કોશર આલે)

વેપારી વચ્ચે માટે મેચી હતી બનેને ત્યાં પુષ્કળ મંખતિ
દતી. ધનપાંચના બહાર બરખર દાન. સુખ સાધનોની
કોઈ લાખ નહોતી. એકને ત્યાં પુરોનો જગ્યા મથો અને બીજાને ત્યાં
પુરોનો. બને બાજેના સોપવિલાસ અને લાટના કુશળતા વાવ્યાં.
પુષ્કળ રૂપરે પડોવાના યુવક અને યુવતી વચ્ચેની મેચી કામિયાદી
મેચમાં પચિન્નિ. પુરના પિતાને આ ધનની લાખ થતા પોતાનો
સગ્ગર આ રીતે ભવિષ્યમાં વધુ કદ થશે ને જ્યારથી તે બહુ યુગ
થશે. આનુજ મગય તેજ પુરોના બાપ પામે વાત મૂચી. તેનો ગિય
જોડાઈ, 'કોટ' આપણુ બાજે પાસપર લાગેથી જોડાઈ આ-
પણે સ્નેહ ચિન્હવ બતાવે એ મટા દર્શનો વિચર છે, પણ બેરતી
વાત એ છે કે વર્તાં પુત્ર કોઈ હુત્તરમાં ગિયુન થયા નથી. તેમ કોઈ
ક્યા આપી નથી તેવા સ્વાસ્થિયુવાનને હું મારી લાટકાથી પુરો
આપના અભાવકે પુ કાનુ, ધનકાલતો વિચારમાં જ હશેની આજે
છ ને લડે ચાલી બધ લાગવચ્ચ અજાત મતિ શરૂ કરે અને તમામ
માલગિસ્ત-બાન પાને નો મારી પુરોની મી થશે બાપ એ વિચાર
મને નવાની મટે છે પણ તમા પુત્રે કોઈ થયા સીધી લીંત દોષ
ને નમ ત્યાંથી તે તેનો કોટકો પેશ કરી રાખે

આ બતાવો કોઈ મગવ વીત્યા બાદ પેટી યુવાન એક વદામુ-
ના આઠ બદે વેપાર અર્થે કદિશની સદે કસપેદા. જમાનથી દરિ-
યામાં નેહાન થયુ. સજન પચન કુશળતા લાગ્યા અને વદામુ એક
જરૂર માથે અદ્યાતા બાવી થયુ દત્તત્રાગી યુવક બાગેના વદામુના
એક પાડિયાને વળી નેમનેમ ગાદામુશીબને એક રાપુને નિનારે
પડોમાં તેનો બજો માલ કુખી જવાપોને સાવ નિર્ધન અને નાલ
બની નયો. એક વેળાનો કીમતનો પુત્ર આ અનરજ્યા રાપુ કપર
શીમંદાસ કરવા લાગ્યા એવે ત્યાં નિરતર મિશાનની ગિજીબાનીમાં
જોડી નેને દરે મેટલાના સાક્ષા પરવા લાગ્યા.

પશુ નાવપ્રમુખા તેના મકાન પામે એક વખાર કાગ કરવા
એસતા ને તેને ચાલ આપું નેની પામેથી પચાર થતાં તે કેમ કામ
કરે છે તેનું ને જાણવવાર અવગોહન કરી લેનો. આમ્યાવરમાનો આ
પ્રમંથ તાલે થતા મગારના ધણે કરી પોતાની આલવિષ મેવવી
લેવા તેજે નિયય કર્યાં આનુભાવનાથી યોડા ન્હા કદિલા પવનરખા
કોશર કરી, યોડાક કોલંગોની કોલવાઈ કરી ને એક કુખ્ય અન્યને
નારે કદિલા પવનરખા અધવાનો થેલા લઈ મેચી મથો

દેવોને તેના પિતાનો ગિય વેપાર મટે ને જાણુમાં અવરેડો
દનેડ, તે ત્યાંથી પચાર થતા નેની દરિપેલા અગાર કપર પડી. યુવાન
અગારના ચંદેગ કપર તમગવી પ્રક્રિયા અને તે ભવિષ્યમાં મેટ મોદા-
જના અવધા આથવે થયુ તેના ગમવા વિચાર આપ્યા કે મગમનું
કામ કરેના આ યુવક આકામગેઈ આનદાન મોદાદને દોષો મેલ, એ,
અને વખાનો આર્થો આ થયા કરેના દગો. હુત્તર નેની પામે જઈ
પુષ્કળકદની સુખે પોતાની બધી અપવનીતી સ્ત્રી સજના થી. વખાનને
પોતાના ગિજના પુત્રને આજથી લીધા. નેની આ કંઈક દાલતને
રહી જતા નહતું ને મોડાક, 'આ' મારી રાપુની થાય છે, અને
આજથી હું તને મારા જમાઈ તરીકે વખાની કરું છું' પછી વદ મુખ
પોતાની આથમેલાઈ તેને વદનમાં જઈ નયો અને ત્યાં પડોવાનાં
જ પોતાની પુત્રી આથ નેના કલ પામ માપી દગલ્યાં.

(મારની કપરથી) દિવનકાલ લીલાધર માંથી
"ને આંજીકુ વચન ને દોડાયુ" મેચી અને બહુ આજુ રાખ્યું છે."
"કોટ પાસ નહિ; મેચુ ડગો ના બીનું આપી."

٤

ઉછય કેવો બાલિશ છે—આવા શબ્દો વડે લોકો
 ન્યાયન્યાયિ મારી નિર્ભયતા કરે છે ત્યારે એમની
 નિંદાનું પરિણામમારા પર રત્નતિ એવું થઈ ગયે જૂળ ન
 આનંદ થાય છે હું છોકરવાઈ છું કોનો અર્થ એટલે જ, કે માઝ મળ
 ઉછય ટાલું છે, મારે એનું ઉછય કામ કરી શકે છે; હું ફેરકડીને
 સજીવન છું છોકરવાઈ એટલે શું? એ વાત તરફ મોઝાં માખુસો
 (એટલે કે છાછું માખુસો) 'ઉહ' જોતા છે તુ એવાનું છે? એમ કહી
 નાનું પછું કહ્યાં નથી, તે લાંબા માનિયન એવું બને તે માનિયથી
 ટાલનું થઈ શકેલા એવનવા આનંદથી મત થઈ જવું તે!

પરમ દિવસે જ મારે ત્યાં એક ગમન થયું. સાંજનો સમય હતો. હું અને મણીકાકા વાતો કરતા બેઠા હતા. મારા એક પડોશીની ડાકરી મારી નજીક થેડીબેડી રમી હતી. અધાર થતા આખું ત્યારે બરન દુધાળી ઓરડામાં મેં દીવો કપોં ઓરડામાં એકઠા બને અજગરાદ થયો. મેં જો એ ડાકરીને કંટરો બાંધે. અકચ આનંદ થયો કે એ તણબો પાડતી આખા ઓરડામાં નાચવાકૂવા લાગી અને પછી, 'બરન દુધાળો કોટરો તરત જ દીવો કેમ પડે હશે?' એવો પ્રશ્ન કરીને એણે મને કહ્યો.

જન્મનાશામા આજ સુધી તે કહિ દીધાં તેથી જ નથી કે મું ?
મણુકાદા તારી જીજ્ઞાસા એકે તો એતા મહારણુ (મણુકાદાના અભિ-
પ્રાય મુજબ જ તો!) નાચવા-ફાંપણી કાકા બકેકા હતા જ, એસા
વળી એણે અહિંના નાંદાન પ્રમ પૂછ્યો, એટલે તે પછી વણુમકાના
હાસનાને પાર ન રહે એમના વગાઈ શી ? જતન કાળેથી એટલે રીવાજ
થાય, અને રીવાજ થાય એટલે અમારાની જગ્યાએ પ્રજાસા આવે,
એમા મણુકાદાનાં પેઠાકાં (કે મુન્દરી) મનને અનનદ અને આશ્ચર્ય
કલાથી જ સાચ ત પછુ જતનેને દારયોને રૂપરી યાત્રાજેત જ સમુપાયમા
આપ્યો. એમરો અળકાતા સર્ફે અજવાળાથી ભરાઈ બસ એવુ મહાવન
દરથ એઈ એ રમુકકાં અવને એટલે અહિં અનનદ થયો કે નાચી-મુડી
તે વ્યક્ત એ વર્ષો વગર એ બીચારી રીટી રાકી નાહિ, એટલુ જ નાહિ,
પણુ એ અનનદનુ કારણુ મું—જતન દલાવાવણી રીવાજ કેમ થાય—એ
સાગરવાની હમકા પછુ એનાં મનમા બની

આવી તિહાસા વ્યક્ત કરતી એ દેહલાકને મન, આત્મજાત,

[illegible]

પણ આપણે પછે ચલુકાકા અધરા બીજા કેટલાક લોકો સાથે
તરીની તહેમત મૂકે છે ત્યારે એને માટે જુદા જ કારણો હોય છે.
પરંપરા, કોઈકોઈ વાર તે નાના છોકરાના જેવી જ મારી પત્નિ
છોકરાનાં હોય છે નાના છોકરા જેમ એકદં બાકિશ મનાવ
પૂર્ણ બદલાવ લોકો આગળ નહીં થોડા મોટાને કહાડી પાડે
છે, તેની જ રીતે અને પછી એવા સવાલ પૂછાવી દે છે નહીં
હાકાને એક વારતા વિષય મિત્ર પોને બીજવાર શા માટે પસંદ
માટે છે એ સમજવનો કહેશે

‘‘ઠાકરાગેને આવા પીવાની બહુ મુશ્કેલી પડે છે, ભાઈ કરો તો
પરવશ વગર છુટકો નથી!’’ ભાઈ ગંભીરતાથી તે યોદ્ધાને કહ્યો.
‘‘પણ શ્રીમા, માટેબ, પરબુવાની શી ગરજ છે? મોઢાં ભરી,
કોશિયાર રસોઈયા શરબો ને!’’ એના નેઝકીબ કાપકાપીને તે એને
કહ્યું. એક અથા બાક ગળુકાકા મારા પર ખૂબ ઝીક્યા. ‘‘તું તે શર-
બાકે રસોઈ પડે છે? હાલુ પે ડાલવે નાનો ઝીકો રસોઈ કરું?’’

અને અણકાકાની વાત ખરી છે. 'યદયપ્પુણાતત્રી જેરી કાવવામાં મળ સાર છે' એમ સ્વજતાથી કહેવાને બદલે 'હાકામોની ખાવા પીવાની સોંપ આવર ફરી વાર પરાજીત પડશે' એમ નૂતું જોવાના માન્યમના ડોઝને પરીપાઠે. કંઈ અજાણે ન સવાલ પૂછી ફેરવે એ મોટા માન્યમને શોભે પણ ખરૂં કે એવું તમ સારા માટશી નિર્ભય-તાથી જોવાતુ એ તો નિર્ભય હૃદયના નાના પોરિયા ન કરી મઠે. અને પોરિયાં ને ફેરે અને હાકરવાની નહિ તો બીજું કંઈ સારાય ?

સત્યના સોયી

ઘડિયાળની ચાલખાજ

ક યા મર્યાદા ચાલતીનો નિષ્કાર રાહ જોવાય છે છતાં તેનો ખૂબ વધ થઈ શકે છે અને કાળા માયાનો ચાલતો તેનું ખૂબ ફેરો ત્યારેનો સ્વચ્છ વિચારના ચાલતના નાદો જાળવો ફેરો. મહા પદેથી તારીને એક કલાકની કલત થઈ અર્થ, દિલ્લો ધુલ પ્રવલત તે કલત માગી રહ્યો હોતો તે હવાં ચોવી વેળાએ થઈ જે સવારે નહોતો. રોગમાર્ગ કે નહોતો અન્યનર દેમાયગેલા નવલકથાકરો તે ક્યારે 'મહાસાતના ખૂન' તરીકે વર્ણવી શકે; પણ તેની પાછળ કોઈ ખાસ રહ્યું પછુખાએ પછી એતો. એકસાડી રસકીલકિવા જલવી સાચાના નાદો ધરિયાળના કાશને એક કલાક અનળ ધમેકી રીધી, પુરુષ ધમેકે પેહાર પ્રાકરો કે કાશ વાક બનર માગારી એક કલાકની કાપ કુદવાઈ અર્થે બનિયતોએ વેલોપાત કર્યો કે અમરી કમરમા નાકક (૩-૬-૪૨ના 'Social Welfare'ના અક કપરથી)

એક કલાકનો વખાણ થઈ ગયો. એકે દલગીરી અને દલગીરી માં મારફતી-
એક અવકાશ રહ્યો. એમાં પોતાના સ્થાપકને વળતી રચના તેમજ
એક કલાક પછીના ગદી મથા, અને એમાં આગળ નીકળી ગયા તેમાં
અસાધ્ય સાથે રેડી શક્યા એ કાળ પ્રાપ્તિમાંના અવિરત સાથે એક
કે છે તે પોતે જ તેમના જોવાળેના દિશ્યમાં મળે આ એક કોણ
એકાદ સમયમાં છે, તેમાં પોતાને જ મેડા મળી શકે? વિચારનું કંઈ છે
કે કોઈ પણ વસ્તુ વાસ્તવિકરતે નાશ પામતી નથી. તે પછી આ
એક કલાક નથી કયારે? પોતાના જોવાળેના, મેડામાં મેડા કે પોતાના જ અર્થ
એકે નથી કયારે? અવગળા આપને કે નથી વિચાર. તમામ પડિ-
સાથેની અતિ પોટી દોવા છતાં પોતાનો સમય તે સાચો જ છે
તે વધે દૂર દિશ્તિમાંથી કાળનું મેડાદાર્ય સળગાઈ રહ્યું છે

—**ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਖ**

Hays, Kansas (U.S.A) April 19, 1939

પ્રિય મિત્રાન્તર,

તમારો પત્ર કાઢે જ પહોંચ્યો. હિંદથી હેઈજ પહોંચ્યાં પચીસ સિવસ શ્રાવ્યા તમારો પત્ર બહુ રસાસ્વાદ હતો. તમે મને પત્ર લખશો એ બહુ જ યાદ કર્યું. મારો જન્મ સિવસ મેની રાખીએ આવે છે. તે વખતે મને ૧૭ વર્ષ પૂરા થશે. મારી લંબાઈ પણ ૬ ફીટ છે. આપરણુ અમેરિકન માણસો પાસે ફૂટ આડે ઈંચ ઊંચા હોય છે. ૬ ફૂટનો શેઠજી જ હોય.

હું ૨૬ છું તે સહેરની વખતે ૭૦૦૦ની છે અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની મધ્યમાં આવેલું છે. હેઈજની આલુની યિતરાઈ જમીન લગભગ ૬૦૦૦ એકરની છે. મારા કાકા પ્રસિદ્ધ કાન્સાસમાં રહે છે તેમની પાસે ૧૦૦૬ એકર એટલી જમીન છે. તેમના કેટલાક રોટાર પણ છે. માન્સાનાળાખેતરોમાં ટૂંકકરો (ચાંચક ઢોળ) પાકવેશન થાય છે.

પરદેશનાં સગવડ બધા વર્તમાનપત્રોએ અમેરિકા વિશે ઘણી એવીતેની વાતો પ્રસિદ્ધ કરેલી છે હિંદુસ્તાનમાં તેનું બન્ધું છે ખરું જોઈએ. દેશ તદ્દન નવનર અને સમૃદ્ધ છે અને તેની સંસ્કૃતિ નૂતન અને ચેતનશ્રી છે. તમે વિચારો કે અમેરિકા એક જ પ્રકારની પ્રજાનો બનેલો દેશ નથી. તેમાં ઈંગ્લેન્ડ, આયર્લેન્ડ, જર્મની અને યુરોપના ઈસર પ્રદેશો તેમજ ગંધા લામગાંધી ધારી પ્રજાઓના સમૂહોના બાહી વસેલા છે. અમેરિકા માટે કહેવાય છે કે તેને ભૂતકાળ નથી, પણ અનિબંધ ધણું છે; જ્યારે યુરોપને મોટા ભૂતકાળ છે અને ભવિષ્ય આહી બધ. યુરોપમાંથી રાજદારી કારણે નાટી આવેલાંઓ અમેરિકા વસાળ્યા છે. મારા વડાઓ ધણી સેકાઓ પહેલાં અમેરિકામાં આવેલા; અને મારા કાકા તે ૧૮૬૬માં શાસ્ત્રાભ્યાસવારી જર્મનીથી ફરી સ્વતંત્રતા માટે આદી જર્મની આજ્ઞા ધરા.

[પત્રો મોકલનારાઓને અનુવાદ કરીને જ મોકલવા એક વાર સૂચના થઈ છે. છતાં જોમને અનુવાદ ન આવડે તેઓએ પત્રની નકલ માત્ર મોકલવી. ધણી બાંધકા પત્રો મેરવલ્યે બધ છે તેની જવાબદારી અમે લઈ સંકોળું નહિ. —તરી]

આ અંકનું સુખચિત્ર

મિંહુસુધમાં ઈનિયલ — સંતની કસોટી

(વિગત - પ્રિન્ટ રિવાજેરી, આર. એ.)

બાહ્યબળમાં મલ્લેવેલા એક ભગીની તે ગસરકારક છાત્ર પ્રસાન-નું આ ચિત્ર પ્રાપ્તિચિત્રવામાં વિખ્યાત એમજ કલાકાર ચિત્ર રિવાજેરીએ કરીને પહેલવહેલું બહાર મુક્યું ત્યારે, એની કલ્પના અને રચનાનું માટે ખૂબ પ્રસાસ પામ્યું હતું. અને આજે પણ એ એક જ આકર્ષક રહ્યું છે. [હિંદુ કથાઓમાં ઈશ્વરાચાર્યના ત્રણ મુખ સંતોભાના એક અત્યંત સાંની સત્વ તરીકે ગણાવેલા ઈનિયલ, બુદ્ધ યહૂદી રાજવંશી દત્તો અને બીજા યહૂદી કેટલાક સાથે એને ભવિષ્યના રાજા આગળ પહોંચી આવ્યાંમાં આવેલો, જ્યાં પોતાના સાત વડે એણે વાનને પ્રસન્ન કરવાથી, ત્યાંના ખાદિયન પ્રસિદ્ધઓએ કેપથી એને રાનના જ એક કાચદાને આધારે સિંહની કુદામાં વેપકીને દેહાંત હડ જેવાની સગ કાચી સીસા કાચર્યે વચ્ચે એ વપરોસ સંતને સિંહો બીની આંખ પળ ન આડી સક્યા અને એ શરૂઆતી તે આકીશુષ્ક છવતો પાછો આવ્યો.] રાજ પોતે પણ એ રાફ કરવાને અમત્ત દત્તો એના કાચદાને આધારે ઈનિયલને (કપવા ચિત્રમાં) એ બંધકર યુગમાં કલારવામાં આવ્યો છે, જ્યાં તેના મન-

તમે સાવ અરુ કહો છો કે શસ્ત્રયાગ એ જ સાતિ પ્રાપ્ત કરવાનો એક જ માર્ગ છે. અમેરિકાએ મધ્ય વિશ્વયુદ્ધના સામુદાયિક સંહાર પછીનાં વર્ષોમાં સદકર તથા નીકાઈન્યની મર્યાદા કરાવવા માટે જ પરિષદ બેઠી કરી હતી, પણ અમેરિકા સિવાય કોઈએ તે વાત ગમ્મકારી નહિ લખાતા, ઈંગ્લેન્ડ, જર્મની કે ફ્રાન્સ કોઈ માન્યું નહિ. આગર બંધક રીતે ૩૦૦,૦૦૦ માણસોનું હોય છે, એટલે અત્યાર મુલ્યને બચાવવા અમારે નીકાઈન્ય પર આધાર રાખવો જ પડે. અમેરિકાને મોટું નીકાઈન્ય બાંધ નથી. કર બરવા કાને એમ? પણ ઇતિહાસમાં બધકર ખુનરેલ કરવાને જનતામાં પાનુધી તૈયારી કરવા માટે ત્યારે અમેરિકા શસ્ત્રયાગ કેમ કરી શકે? આ બીજા વિશ્વયુદ્ધમાં સ્પૃહિત થી રહેવી મુશ્કેલ છે. યુરોપ અને એશિયાના વિચરોથી અમેરિકા લયે તે સારું, કે જેથી એ ગોંડપણ થઈ ત્યારે ચિનાશમાં પા પર મલક મલકાઈ મહાત્મા ગાંધી ખરેખર જનતાના સાધુલ્લેખવાળા ચિરમ પ્રત્યક્ષી બન્યા છે. ગાંધીને કીર્તિ દિવસ ખરેખર સદ્ગામી છે.

તમે મને ટિફ્ટો મોકલો તે માટે બહુ આભારી થયો છું. મને તે બહુ જ મમ્મ છે. તમને 'મની' (ચલચિત્ર) મેળવું મળે છે કે? તમે 'ગંગાદીન'નું ચિત્ર એલુ ૧ કિલિગની વાર્તાઓ તમે વચિ: હો. ખરા? બહાર બાક પછી રહ્યો છે અને બીજાની બતી પણ હવે બધ કરવી જેટલું હિંદમાં બાકાવરોમાં બીજાની દેશની હોય છે પત્રી? હું તમને કેટલીક ન્યુસ-પેપરોમાં મોકલું છું તેમાં તમને જરૂર રસ પડશે. આટલો લાંબો કામગીર વાચતા તમારી આખમ પાળી આવી નહું દરો કેટલેક દને બંધ કર છું!

તમારી તળિયત અને સુખાકારી માટે શરૂ સુમેશ્વરો પૂર્વક તમારી સમુદ્રપારને શિશ રોયલ વિલ

(જાદી જાણ સખતો)

આએ મારું છે એ વિસ્તાર પડ્યો એનો કાળિયો કરી જશે. એક વરસ જુદા, પચિસાંવાળો ને કુર્બા એ સત, પાછળ આધિલે દાવે, શાંત રીતે સિદ્ધ સન્નપ્ત બોલે છે, બીજા બાન્ધુ તેને કારણી ખાખાને મોટા બૂરવા દિશ્ત પડ્યો છે દૂર તરવરોથી તલપાંપટ થઈ રહ્યા છે; એ એ વિરોધી મિત્રિયોનું આદિબન કેટલું સચોટ છે? ખૂની કલ્પસની આખથી જર્મની આખોવાળા એ પ્રાપ્તિઓનાં લપાતા, સં-કેલાનાં, અજમાતશયો એનોના અનિયતો મેટા: બધપ્રક છે! ઈતંત્ર વારવાને તદ્દથી રહેલા મોઈની પીઠ કમાન વળી ગઈ છે; કોઈ દોલી-તરમી શ્વિત્તી અગળાઈ રહ્યાં છે, મોઈ કુલ્હાર દેર છે, મોઈ મુરદો છે; પણ એકે જ આગળ વધી મહત્ત્વની એને વશ વધ્યાં વિના મુરદો જ ન હોય એવી મોઈ અદ્યત્ત અગત્ય રાક્ષિ વડે તેમણે, છે ત્યાં જ થઈ ગયા છે. કથાપ્રસંગને કવિત ગતિ અને મેષ્ટામાં પ્રવૃત્ત થયેલા પ્રાપ્તિઓની કબજ વિગતવાને આ અદ્યત્ત વખતે છે. પોતાના આ-ત્માને રેવાની બનવાર મળુસ પોતાનો બાગ્યવિધાવા બની જ રી કે તેના વિગિઠ કલાકરનું તરીકે, હિંદુ ભતિના એક જન સમે

એ રાત્રિ સમકાળને ગાંઠે વળાવે છે એ કર પ્રત્યક્ષિતે તેના ગીતિક વિશામય સર્વોચ્ચ સિખર પ્રાપ્ત કરેલા પ્રાચીન ગાયિકા ગાયિકા પર ફરી પડતા અલકાવનાર કૌર્મી અલકાવની દેવી સંકિરના દાસી, વળુ અને સકલવળવણી ગીતવેદી આદ્યુષ્ણ વિપતશક્તિનું નર એ અર્થ.

વીસ પ્રકારના 'સ્કોપ'

૧. આનામોસ્કોપ. ૨. અન્નમોસ્કોપ. ૩. બોરોસ્કોપ. ૪. ઇલેક્ટ્રોસ્કોપ.

૫. પ્રાસ્વેનોસ્કોપ. ૬. જ્યોસ્કોપ. ૭. હાઈગીસ્કોપ. ૮. કલોમોસ્કોપ.

૯. મેમોસ્કોપ. ૧૦. માઈક્રોસ્કોપ. ૧૧. મ્યુસ્કોપ. ૧૨. પેરીસ્કોપ.

૧૩. પોલારીસ્કોપ. ૧૪. પોલોમોસ્કોપ. ૧૫. પોલીસ્કોપ. ૧૬. સીગ્માસ્કોપ.

૧૭. સ્પેક્ટ્રોસ્કોપ. ૧૮. સ્ટીરીયોસ્કોપ. ૧૯. સ્ટેયોસ્કોપ. ૨૦. ટેલીસ્કોપ.

તેસ પ્રકારના 'સ્કોપ' - (૧) આનામોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૨) અન્નમોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૩) બોરોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૪) ઇલેક્ટ્રોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૫) પ્રાસ્વેનોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૬) જ્યોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૭) હાઈગીસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૮) કલોમોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૯) મેમોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૧૦) માઈક્રોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૧૧) મ્યુસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૧૨) પેરીસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૧૩) પોલારીસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૧૪) પોલોમોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૧૫) પોલીસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૧૬) સીગ્માસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૧૭) સ્પેક્ટ્રોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૧૮) સ્ટીરીયોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૧૯) સ્ટેયોસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન; (૨૦) ટેલીસ્કોપ - આંખના દ્વારા જોવામાં આવતી વિષય વસ્તુનાં ચિત્રને અવલોકન વિષય તરીકે જોઈ શકાય તે માટેનું સાધન.

નુંસારદશાન
ચિત્રાવલિ

(૧૦) પ્રેતા ભરે છે!

હિંદુ દેશમાં તે
અનેક વિધ અસ્ત-
શાસ અને બુદ્ધિ-
શી પોતાને ગાલ
પ્રત્યુ અ મુનિ અ-
પાત્રી મનુષ્ય કે તેના
નિર્દેશ, એ દેશના-
નરનો બોલ અનેકાં
પાત્રોના પેત્રોને સા-
દે દાવવનુ વ્યવ,
અપખીઆભાષિત
પ્રવાહીતી શામળ
વેશીના કલ્પી શ્રી-
ભક્તિને અંકુશીભન
કીરતીની નવજન-
નાં શરણુ કુટુંબી
અવાજ આપે છે

પ્રિય પ્રિયાર્થકર્તા
અનુભવિયાર્થ પ્રદ-
નન નામદાસિયા
પ્રવાર આપે ફળ
કપામાં અમરુ છે.
કેવળ મુગ્ધિતન વળા
દશા વાદન મરુ-
મરે ભરતી વાદિ-
મરતે એ અંકુસે સ્ત્રી-
સંભારે કોઈપણ
કેવળા દે અનિર્વિ-
તેના પ્રવેશાશ્રય
રેવામાં આવે છે.]

પ્રિયાર્થકર્તા

મ. બપ કહે, 'ગિત, હકલકલકલનું કાંઈ કામ નથી. એ તો હું તને હમતો હતો, એટલે સાલ મારે પેર' વાનર કહે, 'કુમ્, ભલેય. હું નહિ આવું. કાચળ

બુખ્યા નથી હું ન કહે જ પાપ

હીજા નરેને ઠડુજા જ દેવી ?

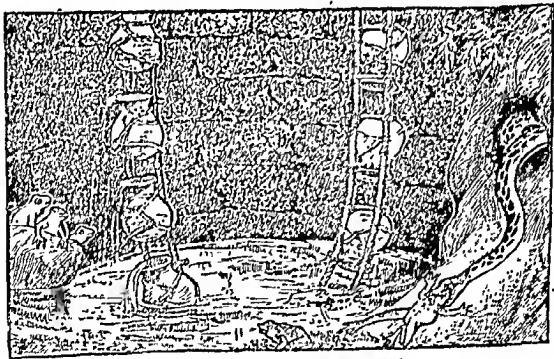
અચકરીનને બંધે કહે માંગો ન આપરો કા

મગર કહે, એ કેમ ? તે જોલો:

કથા ૨

“એક કપામાં ગંજલ નામે દેડકાનો રાલ હતો. તેને સવા-
આખા કુખ દીપ્ત, એટલે તે દેડ ઉપર બસીને કપા બદાર નિકળ્યા,
ને મગાનું પેર કેમ કરીને વાળનું બેનો વિનાર કરતો હતો ત્યાં નેવું
દરમાં પેમતા પ્રિયદર્શન નામે કાળા નાનને લેવા. બેને લેઈને દેડ-
કાએ વિનાર કર્યો, કે ‘આ કુખગર્યને કપામાં તેડા જઈને બધા
મગાનો ઉછેડ કરુ, ને કાટેથી કાઢે કાડુ’ બંધ કરી દરવા નામ
આગળ જઈને બોલે મારેને હજી. ‘આપ, પ્રિયદર્શન, આપ’ એ
સામળોને મળે વિનાર કર્યો, ‘આ મને જોલા પેર તે રેખબલીય નથી.
સપેની વાળી આવી ન હોય. ને બીલે રોઈ સાથે મારે રાજ્ય નથી,
એટલે બાઈ મેકા મેકા ભલું કે આ રોજુ છે કદાચ વાલી દોમ ને
હું બધામાં પડું’ પણ તે જોલ્યા, ‘તમે રોજુ ?’ દેડકા કહે ‘હું

ગનલ નામે મેંડકાજી તારી આગળ મિત્રતા મારે માંગ્યા હું’
સાથે કહે, ‘ખડ નથા બંધિને પ્રેમ બંધાય એ ગનલ એવી જલ
નથી’ ગંજલ જોલ્યા, ‘માય, તું આમણે જનમનેવી છે, પણ
બીલથી અપમાનિત મઈને હું તારી પાડી માંગ્યા હું’ સર્વે કહે,
‘કોણે તારું અપમાન કર્યું ?’ તે કહે, ‘મગાઆમે’ સાથે જોલ્યા,
‘તારો પાસ કર્યા છે ૨ પાપમાં, કપામાં, તળાવમાં કે ખામાં ?’
દેડકા કહે, ‘અત્યે જોધિસા કપામાં.’ સર્વે કહે, ‘આમણે મગ ન
મળે, સ્વસ્થે જાકાથી ત્યાં પસામ નહિ, ને પેરું ને પળ બીનું કેમકું
ત્યાં ન દોમ, જ્યાં રાણીને તારા સમાને મારું. એટલે જલ
કહે, ‘બંદે, માલ ને. હું કુખિથી ત્યાં નારો પ્રેમ કરાવીશ, ત્યા
પાળીને પડાઈ રાખ બંધાસ છે, ત્યાં રાણીને તંત્રાસ સવાને મારજી.’
સર્વે બુઝી દેને, કાકાસર કેમ કરનાં બેને એક બંદર મળેને, એટલે
‘આ કુખાંવારે મને નિર્વાહનું કુખાવદ સામન કેખાડ્યું છે, તે ભડ
ને દેડકા ખાઈ’ મિત્ર વિમારીને તે જોલ્યા, ‘ગનલ, એમ છે તે
માથા, જઈને.’ ગંજલ કહે, ‘પ્રિયદર્શન, હું મને ત્યાં ભડ મઈસને
ચેપાનું કેમકું બતાવીશ, પણ તારે મારા પરિજનની રક્ષા કરી
કેવળ એને હું બતાવું બેને જ મારવા.’ સર્વે કહે, કાઈ, મિત્રે મ
ને દેડકા દેટ જઈને કપામાં મગા. દેડકાએ સમા બતાવ્યા બેને મેં
ખાઈ પ્રેમ, પાડી તે જોલ્યા ‘તારા રાજ મારી ખરવા! દબે બી
આમણું દે.’ ગંજલ કહે, ‘તે મિત્રાત્વ કરું, દબે દેટ મઈને ન

આમ મળેલા દેડકા ને બીલ દેડકા પણ સર્વે આપા મંડળો

સાંપ કહે, 'એ તે કાઈ હીક ન કીધું મારા ભોણામાં પણ બીજે નામ રહી ગયા હશે, એટલે અહિં જ એકેએક દેહકાં મને જેતા ન્હા, નકર બધાને ખાઈશ' આથી બહુકાળ મઈને ગંગદત્તે વિચાર કર્યો, કે 'અર્પણે આપણે તે જો બંદું કર્યું. હવે ના પાડીશ તો બધાને ખાશે એટલે એકેએક દેહકાં જેતા નહ' આમ મળેલા દેહકાં ને બીજા દેહકાં પણ સાંપ ખાવા મળ્યાં, તેમજ ગંગદત્તનાં દીકરાં યજ્ઞનાથ અને કલકેમે દેહકાં સગવત માર્યા ગયા; ને એકલો અમલત રહ્યો એની આનજ પ્રિયદર્શીને ખાવાનું માગ્યું, એટલે બીજા દુવામાંથી દેહકાંને તેણી આપવાનું બાઈનું કાઢીને ગંગદત્ત ક્યા બહાર નિકળી ગયા સર્પ એની વાટ જોતો બેઠો, અને બહુ વારે પણ એ ન આવ્યો, એટલે એને તેડવા સર્પ એક ધાને મોકલી. થોભે સર્પને સડયો આગો, એટલે ગંગદત્ત મોટ્યો,

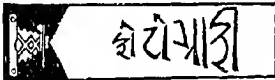
‘બૂખ્યા નરો શું ન કરે જ પાપ’

‘ફીણ નરોને કરુણા જ દેવી’

પ્રિયદર્શીને ભદ્રે કહે મોઢા ન આપશે.’

એટલે હે હુકું જલચર, ‘હું પણ ગંગદત્તની થોડે તારે ગેર કદાપિ નહિ આડું.’
(આદ્ય)

દેસાઈ વાલણ મોવિનંદ

હરીદાઈનું પરિણામ

આ માસની હરીદાઈમાં આવેલા વિવેચનાથી એક પણ છનામને પાત્ર નહિ કરવાથી તમે છનામો અગારે મોકલે રાજવા પડેલા ને સુખાવેલી તમે

- (૧) ‘અયદૂત’; સ્ત્રીગન મેલાઈ-ક્લોશ; (૨) ‘કુવાકાઠો’; ચક્ર-ભાઈ બહુ-આદ્ય-વાદ; (૩) ‘મોનાભણ’; ચન્દ્રકાન્ત પટેલ-આદ્ય-વાદ; (૪) ‘કંપતી’; નટુલાઈ દેસઈ-કાગરવાળા, (૫) ‘નિગમ’; શ્રી. ડી. બારોટ-પિલપુર, (૬) ‘સતેજાનાત્યામી’ નિવરણ નાસ-મેલાઈ (૭) ‘પવનની લહેરો’ રમનીકાન્ત-પિલ-આલોઈ; (૮) ‘નૈન (ગણકલા)’ આનુપ્રસાદ બહુ-વાસક

દેસકે કલાનુ વિદ્યાન (ટેકનિક) હોય છે તેમ ફેટોમાડીનું મે છે. પરંતુ બીજા કોઈ ક્યા વધા તેના વિદ્યાનના સંબંધ કરના ફેટોમાડી અને તેના શાસ્ત્રનો સંબંધ વિગિર પ્રકારનો છે એ બંને એકબીજા સાથે અવિચલ્યપણે સંબંધિત છે. એથી જ સામાન્ય જનતા ફેટોમાડીને કલા નહિ પણ વિદ્યાન ગણે છે.

કલાકર્તાના આધારો, એવાં કે રેખાંશ, ચાક (ખડી), બ્રહ્મ (પીઠી), ટાંકણ વગેરે હાથની શરવાળીથી સર્જન કરે વળે છે, પરંતુ એમાં હાથને ફોરતાર મનની છંછા જ હોય છે પરિશ્રુએ કલા બંને છે કે નહિ તેમાં મુખ્ય આધાર મન ઉપર રહે છે, થોડે અંશે હાથની શક્તિ ઉપર રહે છે, ને નહિ એમાં પ્રમાણમાં જ સાધન ઉપર રહે છે. જ્યારે ફેટોમાડીમાં મુખ્ય આધાર દેસકે અને એની ટેક-ની નહિ એના વિદ્યાનના દાન ઉપર જ છે અથવા એકે ફેટોમાડી બીજા કલાઓથી ભિન્ન પ્રકારની છે

ફેટોમાડી-વિદ્યાન જનવાની આકાંક્ષા સેવનારમાં ખૂબ કલા-મય અભાવ તે અવગમ્ય બેઠ્યો, પણ એકે જ જાણ નથી. તેવામાં

વેદ્યનિકના મુખ્ય સૂત્રો હોવાને બેઠ્યો એમાંથી એકની ચેતુષ્પ અંતિમ અંગેય પદોજવામાં વિષય છે. માટે જ શિખાકોને ફેટો-માડીના કલાવત્તોને વિદ્યાર્થી વિદ્યા તેની ટેકનિક-વિદ્યાન-નંદ-વત્ત કરવા મથત બેઠ્યો ‘કુમાર’ આ કારણે ટેકનિક-દિધાભાગ ઉપર વધારે બાર નું છે.

ઉપમ ફેટોમાડ કલા અને વિદ્યાનનું સંગ્રામ્ય છે. માયા કલા-કારને ત્રાજવાનું એવેય પદ્યુ હોય કે નીચુ જવા હેતું પાલક નહિ. ઉપર જલ્યુવેલા વિશેને ઉપરની તાપણીમાં તાલી બેઠ્યો ‘અયદૂત’, ‘કુવાકાઠો’, ‘નિગમ’, અને ‘પવનની લહેરો’માંના ફેટોમાડીને ગા કલાવત્તો છે, પણ ટેકનિક (દિધાભાગ)નું એક ક્યા બીજું અમ નહોતું છે બાકીના ફેટોમાડીનો દિધાભાગ સારા નળાચ; પરંતુ તેમાં કલા-વત્તોને અભાવ છે ‘અયદૂત’ ચિત્રમાં ભાઈ સીમનનું ક્ષારસિક મન, વાદવાના કલા અને હોડી રહેલ મીઠાને કડપવા દોડ્યું છે. વિષય ગોચિત અને આકર્ષક છે, વસ્તુ બિહતા પક્ષીને ચિત્રમાં હોતારવા માટેની ભૂરી શરત-સ્વીકૃતિ તેમણે વાપરી નહોતી તેથી નીધ દાલેજુ નળાચ છે પ્રિન્ડ પણ કલાધાર નથી મેડિટિવની પારન્દીક-તાને અત્યુપ ઓર્ગાઈડ વેપરના ચેટની પસંદગીમાં તેમણે બ્રહ્મ કરી છે ચક્રભાઈ બહુના ‘કુવાકાઠો’ ચિત્રનો વિષય રોમાંચક ને રસપ્રદ છે કવચિત સાપડતા કલામય વિષયમાંથી ઉત્તમ ચિત્ર સર્જવાના કલાદર્શના અને સરીજની તક નહિ ગુમાવવાની કલાવત્તમાં એકપ્રે-કરની પળે જ મદર ઉપર અભિમ્ય કળાણે હોવાથી આજોય દેસકે મળ્યા છે ચક્રભાઈના અને કલામય વત્તોને નિહાળ્યા છે, પણ તેમણે ફેટોમાડીના વિદ્યાનની ક્યારોને સીધે સરસ ચિત્ર કરાને માટે ગુલાબી ચિત્રમાં પ્રકારની રિશા, શાખા પડકાવા, પાત્રોની રિયા, વાતાવરણ, વસ્તુઓની કંઈની રચના, બધું જ સાક છે ‘નિગમ’માં એક અત્યવત સુફર પાચતુ પોટ્ટે રત્ન યથુ છે, પાત્રોને પહેરેસ, તેની મેહવર, મહેરા પચત બાર વગેરે પણ ચિત્રકલા માટે કવચિત છે. પરંતુ ફોર્કસની સતિએ ચિત્રને ઉત્તમ કેદીનું બનતા અટકાવ્યું છે. બાઈ રમનીકાન્તના ચિત્રમાં આપાડી મેપ-સર્જનાથી નાચતા પ્રેમી હાથની એમ કોઈ વનરેપલિની ક’પોનાઓ રહી છે ચિત્ર-વસ્તુ જાનવન અને આકર્ષક છે, પણ ચિત્રસર્વોત્તમ ગોણુ છે નટુલાઈના ‘કંપતી’ ચિત્રમાં અકરંતની વાતાવરણમાં ગોટુ વાયવ્ય બેઠું નહોતું રહે છે. પ્રાણીઓની એવાઓ રમ્ય એટલામાં છે કિલામમાં હીક કહેવાય. બાઈ ચન્દ્રકાન્તનું ફેટોમાડ ‘માયા’ સર્પ સીધેસારો રમેષ છે કાયાપ્રકાર અને પાત્રના રોગને અત્યુક્રમ એકપ્રેકર અને રેવેલપમેન્ડ કરેજુ હોવાથી પ્રિન્ડમાં વળેકે અને ઉકાવ જરાબર આવ્યાં છે નહી કાઠે પડાય નાખી પટેલ સરવાડની હાવળીના બાઈ બાસના ચિત્રનો રહિજોજ અત્યુત્તમ છે. તેમણે નીચેપટેને હોડી રે છે વસ્તુનિરૂપણ રેષક અને મચોટ દોડું નિષેધે રેલવાટાના એન ગોવિંદોમાં ભરેલી અત્યુપમ શિષ્યસામગ્રીને એક સુફર ભાગ બાનુસાઈએ નમ્યા રૂપે રત્ન કર્યું છે, પરંતુ ગાસક રિ-કપની દર પ્રમાણે ચિત્રને તાપતું બેઠ્યું.

અલવનત ભટ્ટ

હવે : અને નિંદનીમાં ઉપમા બેઠ્યો. પ્રકાર બેઠ્યો...
તેનો ગિર : તેની નીચેની કોઈ કંપનીમાં રહી બને

વધીવ-તમને અંકરનો થયો દક્ષેણ કામતો નથી ?
અંકર-એને તેમ, પણ મારા ખાખા કરતા હું સારા થયો કરજું
વધીવ- (આશ્ચર્યથી) તમારા ખાખા ક્યા થયા કરતા દતા ?
અંકર-વધીવનો.

જનરલ વૂલફની સરદારી નીચે અમેજેએ
કેનડાના કિવેએક નગર પર હક્કો કર્યો ત્યારે
તેમનેા સામેના કરનાં કેન્યે એવાપતિ જન-
રલ પીટકામને એક ઝાળા વાળી, ને તે પોડા
પરથી ઉચ્ચી પડયો તેને જીવવાની આશા
નહોતી રહી એવું એને કહેવામાં આવના એણે
જવાબ આપ્યો 'જલ્લ સાંક થયું કિવેએકનું
પતન ગારે એવું થટયું'

અનેકાર્થી સખ્દ ઉપાધિ=પીડા, જાતજ,
સહા, પિતાનેા કે પદ ધી, અટક

કહેવતોના અર્થ 'જાણ મત લડયો, સો
ગત સડસડી, એક મત જીતારી આવડી, તે
ઢોમે માર્યે મેલ્યા તા પગી' - સકડના સમયે
રૂડેસે ને મારેગા સાધી 'જલ્લ' સાચી પ્રક્રિ
આશા વનાર જે તેમણે ઊંચી શરૂએ એ પ્રશ્ના-
વતી આ કહેવત પાછળ કયા છે કે એક વખત
ધાસની નજીયા આન લાગી તેગા ત્રણ
બાઈજનો રહે તેમણે એક સાપ, જે પોતાને
સકડ સમયે જાણ મતિ હોવાની રૂડાસ ગા-
રતો હોતો તે જોડેના અડિ વડી ગયો, પજુ
ત્યાં સુધી જાળ પડેામતા બળાને લડયો
રહ્યો, બીજે સસલો પોતાને મો મતિ હોવાનો
અર્થ કરતો હતો તેના સડેને જરાયે પેડી ગયો,
પજુ ફરગળની નીચે જે હોવાથી તેગા સડ-
સડી ગયો, પરતુ પોતાને માત્ર જાગી છૂટવા-
ની ઝેક ને મતિ છે એમ કહેનારે કિયાળ
ગજીથી દૂર નારી જતા ગયો ગયું, તે આમ
એવાયે પાણુ આવીને પોતાના સાથીઓના
હાવે એક ઉપડી કહેવતની પકિત એા એકડું

અણિત નગર મેં પજુ રકમ ધારે, પછી
તેના એક અંક સુધી સરવાળો કરી ને સર-
વાળો આવે તે વડે ધારેલી રકમને મળ્યા,
અને ને સંખ્યા આવે તેગાથી ધારેલી રક-
મનો એ એક અંક સુધીને સરવાળો બાદ
કરેા હશે ને આવે તેગા ધારેલી રકમ ઉમેરે,
અને પછી ને આવે તેમા ધારેલી રકમ ય
એક-અધી સરવાળાને ઉમેરેા ને જવાબ આવે
તેને ધારેલી રકમના એક-અધી સરવાળામાં
એક ઉમેરી બાનો બાનમાં આવે તે તમારી
ધારેલી રકમ! — કાનિતાવાય ચ જોવી

હોતી જોડાબર વિગાન પાગ દેના વજન
સુધીના બોમગ શરૂ શરૂ છે અને કનક જોયે
દોડ હમર માર્દવેના પ્રવાસ કરી શકે છે
એક હોતી બોમગરના ધવામાં સાડા દસ કામ
રૂપિયા ખર્ચે આવે છે.

દેગેમના
શિરવેચ
બાજુએ
બદલ્યો
છે તે
દુરેશ્વાનના
વતની તુડિને

ક્રીસના કલકામ નામના નામગા કબર
ખોદનારની ખાડી પડેવી જગ્યાના ઉમેદ-
વારોમાં કામ નુંવર નામના એક માણુમ-
ની ચૂટીથી થઈ પોતાના લામ પર ચડનાવત
પડેલે કિચેરે તેને એક કબર ખોદી રાખી પછી
સાને પોતાની ચૂટીના માનમાં મળેલા
સગમનમાં એ ગયો, ત્યાં ગયેથી થતા તે
આર્યો ગયો અને પોતાના નવા કામ પર પોતે
ને પડેલી કબર ખોદી રાખેલી જોયા ને એ
દરનાવાર્યો

જાતમાં ડો કરીડ માણુમને મુખ્ય
આદાર જોખા છે

આ મહીનાનું નામ 'સપ્ટેમ્બર' હ' સ
પૂર્વે હાડમા ન્યાયને નવનુઆરી અને ફેબ્રુ-
આરી એ મહીના વર્ષની સરખાવમાં નવા
ઉમેર્યાં તે પહેલા વર્ષના આરબ માર્કથી મતો
અને તેથી આ મહીનાને આક સારમેા. આ-
વતો ફેબ્રુ 'સાત'ને મહિના રોમન આંક ઉપ-
રથી આ માસનું નામ પડેલું તે દંડ આજ છે
પદાર્થને અંદર પડેલા એક નવું કિરણ
બેન કેવી નામના હોમરેયને રોથી નાંકયું છે

ચરમા પ્રથમ ૩૭મા ગ્રેકમાં તેગર ધપા

સાજના નાના સપાટ ચકતા પર રેડિસવધી
કોઈપણ આકાર ટૂંસ દરી પછી ચેપરંગન,
હેરમિન, કાનર અને લાકડાનું જાગીદાર ફેબ્રુ
વધ ધણી સામા આકાર મેટની મકાય પ-
ડેલી રેખા સિવાયનો ખાજીનો માન ઉપજા
સાધનોથી કલારી નાખવાથી એ બીજા વડે
મનનગની છાપો કપડા કે કામજ પર પાડી
શકાય છાપવા માટે રાંધણીમાં પાઉદર રહે-
મા સદમ મેળવી તેની શાદી બનાવી લેવી
છાપખાનાની શાદીને 'જલ્લ' વાપરી શકાય

શરીરના ઢાંકણ વાટે જાખવા જ સામ્યો
શકાય બેવી નથી મુકિત સાથેનું એક એક
રેડિશી રીસીવર બનાવવામાં બાજુ છે કે
ને પોતાના શરીરને જગાડનાર માણુસ ન
રેડિશી અંતિમા વાકે, અને જોરડામાંના બીજા
માણુસોને કસી ખસેલ પહેલો નકિ.

એવી શોધ થઈ છે કે દુનિયામાં એક-
બીનથી રેખા વડી આવે એવા કુલ દસ કરેડ
પ્રકારના રંગ છે, જ્યારે તેમને કાળજવાના
નામ કેટલા ૫૦૦ ને છે આથી, મુખ્યમુખ્ય ૨
ગોના નામ વાપરીને નેના વધતાં એા પછમ
મુખજ તેનું વિશાની કરનું કોઈ જોજાવતી
એક નવી ને પછમ રચવામાં આવનાર છે

દિવમાં ૬૬ જાપામાં ચિત્રપટો ચાલે છે.

અમેરિકાના કમ્પર્સેડ પદસ્થાના સિમ્પલ મહેરની ગણતરી નવેવીના કેસવ
રજાએ એ દેશે કાંદેશો લાકડાનો નિકર નહી પોરેકાઈ જેવા લાકડાના છાપ
પર તે છાપેલા હોતો અને ૧૯૩૬ના મે મામની ૭મી તારીખ સુધી તે ચલણી
નજાયા હોતો.
(મી હવિશાલ એકર-પડવાણુ કંપ-ના સમર્થકથી)

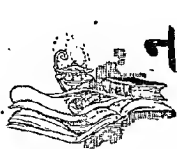

सुकृत पञ्चीनु गान
 पीनदेभा के पञ्ची बाधिया गान तथा डटाभीन गीन गेवा खु हन ते भुला यता न नपेव गानोड्डाभ पेदे रहु
 विनयान-श्री पुलिन गिदादी इन

ਦਫ਼ਤਰੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਪਤਾ ਰਾਹਗਾਮ: ਵਿਸ਼ਾਏ ਖ਼ਬਰੀਏ।

[illegible]

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વોગ્રસુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખે: નવચેતન એડિટર કોઠી પાસે રાવપુરા, વડોદરા.

વાર્ષિક રૂ. ૬૮ અઘરેકમાં રૂ. ૭ પ્રિન્ટિંગ હાઉસ નકલવા ૦-૧૨-૦

ડોંગરેનું બાલામૃત

છોકરાઓને માટે ઘણું પોષિક ગ્રોસક છે.

એ નખળાં અને નંતાઓનાં

બાળકોને માબા કરે છે.

મે. હગડોબા એન્ડ કંપની

રામેશ્વર ચોક - પૂના ૨

દરેક પ્રકારના વિલાયતી

તેમજ દેશી શાકભાજી અને

ફૂલગ્રાહોના વેપારી.

★

તમામ જાતના જાળીના રેશમના

જાપાનના ગણદેશક, સ્પેટર્મ, બુલીબુલી ડીઝાઇનના ફોટોગ્રાફ સાથે

રેશમી કમાલ તેમજ કપડાં ટોપી

વગેરે આદિ પ્રમાણે વેચાસર અને

મધ્યમ દામથી મળી શકશે.

ગુજરાતની પ્રાચીન શિલ્પસ્થાપત્ય ને ચિત્રકળાનાં

શ્રી સારાભાઈ નવાબ સંપાદિત

બે બહુમૂલ્ય પુસ્તકો

જૈન-ચિત્રકલ્પલતા

ચિત્રકળા અભિયારથી વીસના શતક સુધીની ગુજરાતની જૈનચિત્ર કલાના કાલ્પનિક નામતાઓનો મંદ્રદ ધરાવતો ૪૦૦ પાનાનો અને ૩૨૫ ચિત્રવાળો જૈન ચિત્રકલ્પકુશ નામનો જે વિખ્યાત અને આજુબુજ અયમણિ રૂપિયા પચીસની કિંમતે શ્રી સાગભાઈએ બદાર પાડેલો તેમાના બધા જ કપ નિરંગી મિત્રો અને ઘોડાં માર્ગ ચિત્રોનો આ ચૂરેલો મંદ્રદ એ કળાની મદતનો મંપર્ય ખ્યાલ આપે છે.

મૂળ કથ બાપી જવાથી તેમજ તેની કિંમત બારે હોવાથી જોખને તે ન ગણી મર્યાદા હોય તેમને માટે આ મંદ્રદ એક અજુબોલ ચીજ છે.

‘ગુજરાતની છેલ્લાં એક હજાર વર્ષની ચિત્રકળાના પ્રાચીનત્વ પ્રતીક સમા સુદર ને સુરેખ ચિત્રપુષ્પો અને રેખાપદ્મવૈધી અલકૃત આ પુસ્તક ચિત્રકળાના ગર્ભન નિદાનો અને ઉત્કૃષ્ટ અભ્યારીઓ માટે બરેબર એક ‘કલ્પ-લતા’ સમાન જ છે.’

કિંમત રૂપિયા આઠ

ચિત્રકરોને ખાસ લાભ

પોતે ચિત્રકાર છે એવી ખાતરી પ્રકાશકને આપીને મીઠા પ્રકાશક પાસેથી ચિત્રકારો પાંચ રૂપિયે એળવી શકશે.

ભારતનાં જૈનતીર્થો

અને તેમનું શિલ્પ-સ્થાપત્ય

‘ભારતના અનેક પ્રદેશો, નગરો, ગ્રામો, પર્વતો અને જંગલોમાં નાના પ્રકારના તીર્થો, સ્થળો, ચૈત્યો, મંદિરો, દેવકુતો, નિલારો અને ધર્મગારો આદિનો રૂપમાં જૈનોએ જે અમૂલ્ય સ્થાપત્યલક્ષ કાર્તવ્યોનું નિર્માણ કરીને ભારતીય સ્થાપત્યકલાના ઉત્કર્ષના અનન્ન પૂર્તિ કરી છે. તેનાં વિશાળ જૈન સ્થાપત્ય-અવશેષોના’ ૨૭૬ ચિત્રોનો એકસો મધુઅલ.

૧૫૦ ઉપરાંત પાનાં અને પાંદરી બાંધણીમાં મૂલ્ય રૂપિયા વીસ

સળે

કુમાર કાર્યાલય - ગયપુરે અમદાવાદ

અથવા

સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ - માંડવીની પોળમાં - તામણબૂધરની પોળ - અમદાવાદ

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

ખર્મા, સીલોન અને દેશપરદેશમાં લોકપ્રિય

: કાગણ કે :

- ૧ તે સ્વદેશી છે.
- ૨ પાકા રંગના છે.
- ૩ ટકાઉ છે.
- ૪ સર્વોત્કૃષ્ટ છે.
- ૫ મૂલ્યમાં સસ્તા છે.

★

કોટનક્રેપ, લોંગક્લોથ, પોપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્સ, ખાકીડ્રીલ્સ, ટવીલ્સ અને પધરીક્લોથ્સ, સફેડ ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન ડ્રીલ્સ, પ્લેટ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, રેસ્ટીડીઝ, કેસમેન્ટ ક્લોથ્સ, શીટીંગ ક્લોથ્સ, ટેબલ ક્લોથ્સ, ટોવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખાવા પ્રદુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ.

હેડ ઓફિસ

કચ્છ આણંદવાલીયા અમૃતગઢ
રાખાઓ

વેંદ્રયાક મુ. જી. માર્કેટ મુમ્બઈ • કલિમ્તા ત્રિવેદી • લાદોર કવેડા

વિત્તી કાલના નાગરિકો માટેનું આજના ઘણાં અવતરન માનિક
 | આગણીસમુજાંકે દસમો
 પ્રેમર આગણીસમો બનાવીસ
 | રવિશંકર રાવળ
 પાઠક: અમુસાઈ રાવત

૨૨૬
 ૭૫૪

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F!*

વીટામીન F આપણીને ખૂબસુરત તથા પાન
ના તરબી આપીને તરવા 'મુનીલ સ્નો' થી
બનતી પ્રમાણમાં રહેલા છે. ડ્રગસ્ટર આ 'મુનીલ
સ્નો' પાસે આ તમારી આમરી સ્ત્રી મેને
ચૂંકાને આપી મુદ્દે પાત્રી તમને જ ને જુઓ.

(આપણે ૧૯૦૪)

ઑમ્બે સોપ ફેક્ટરી

સાથુ અને પંકજુભરી બનાવવારી
મુખ્ય પેટી મુંબઈ-૩

અમદાવાદની
અરુણ ટેકસ્ટાઈલ પ્રિન્ટરી
સંચાલિત

અશોક

ટેકસ્ટાઈલ પ્રિન્ટરી રાજકોટ

હીવાળી પ્રસંગનું નવું સર્જન
મુદ્રણના મુદ્રણિક ચિત્રકાર કલ્પ દેસાઈનું

‘દીપિકા’

મુદ્રણીભર્યા નેતાશી છપાએલી સારંગી
દીવાળી પહેલાં બહાર પડશે
અને તે ટેકસ્ટાઈલ પ્રિન્ટરી બીબાવળા મેરી
રાજકોટ

કિંમત રૂપિયા દોઢ . પોસ્ટેજ છુડ

જન્મજયંતીએ

તમારા તાના ભાઈભાંડુની,
કોઈ મિત્ર કે સગાવહાલાના
બાળકની જન્મતિથિએ ભેટ
આપવા લાયક વસ્તુની શોધ-
માં હો તો અમે એક મુંદર
છીજ સૂચવીએ છીએ. ખાત્ર
કુમારકિશોરે જ નહિ, પણ
ધરનાં માતાપિતા, સીજન-
આમજન સોને રત્ન, વિનોદ
અને વિચાર આપે એવી મનો-
રજક, ખંભાણકારક ને મરજ
સુમેધ વાર્તાઓનો સંગ્રહ:

‘અજવાળી રાત’

#

કાવ્યમય આલંકારભરી આ-
પણા મંસારની જીજ્ઞાસી-મધુરી
અજવાળી રાતોની પદર તિ-
થિઓ મમી એમાં પંદર મુંદર
વાર્તાઓ છે.

માથે નિવિધરંગી ચિત્રો અને
મનોરજક રૂપરંગની મળવટ
પણ એવી જ આલંકારક છે.
એળી ચડિયાતી ભેટ કઈ ?

એ રૂપિયા • શે. આઠ આના
કુમાર કાપાલય • અમદાવાદ

ચિત્રો

પામીલાટ (ફિટો)	આબીદમિયાં સેવક પૃ ૬૬
શયિ, સમીત અને સવેનન(મિર ની) ચિત્રકાર કુલ દેસાઇ મુખનિખ	
લિજ્જતીએ	ચિત્રકાર - ન્યાર જે.કે. સુખચિત્રની પાછળ
મોદેરાન ચૂંચુંમંદિર (ફિટો)	ખડખત બહે ઉદ્ધવા પાના સામે
રવાલની કિલ્લો ૫૨ ફેરા તથા દેવમંદિર	કપરનાની પાછળ
ફેટોઆડી દરીયાઈનું પરિભ્રમણ	કપરનાની પાછળ

કાવ્યો

ખેડેર પરમે પીપલો	બાવમુકુન્દ રમે	૨૮૬
સુધિ	દેગણજી પંચમાર	૨૮૬
વિસાધવા	બનીરથ રાજેના	૨૮૬
નવ સમે	હેંદરગણી દુમેન છવાળી	૨૮૬
દાદા	‘મગિન’ કીતો	૨૮૬
વિપ્રસંતોષી	હેંદરગણી દુમેન છવાળી	૨૮૬

ચરિત્ર

સાદર પીપાઈ	૨ મ રાવળ	૨૮૬
------------	----------	-----

વાર્તા

મથા ગોર	મુનીલાલ મણિવા	૩૦૪
---------	---------------	-----

લેખો

નજરાતની સિંધપરામુખિ	ગાંધીજી ૨ મજામુદાર	૨૮૬
મુરલો કિલ્લો	નરવર વીમાવાળા	૩૦૦
ભાસાઓના ટપલપણાવ	‘પાણિનિ’	૩૦૬
ટપલનું પંદર (સરવાળા નિર્ધાર)	પ્રભુભાસ છ માધી	૩૦૬
દાદા	‘મસ્તુલ’	૩૧૧

વિભાગો

ગાદી નાચે	૨ મ રાવળ	૨૮૦
કર્ચીચિવાની લય		૨૮૬
અપાલુ	૨૮૬, ૩૦૬, ૩૦૪, ૩૧૮	
ફેટોઆડી દરીયાઈનું પરિભ્રમણ	ખડખત બહે	૩૦૬
સીમ પ્રકારનો ‘ગીર’ (ચિત્રગાન)		૩૦૬
છાત્રી બમ્બુનરા(૨૩)બાવા શમિયા દેગાઇવાલજી માવિદજી		૩૧૮
પતલેવની વાર્તાઓ	દેસાઇ વાવળજી માવિદજી	૩૧૮
અમદાવાદ મહેરા (૩૫-સીટ)		૩૧૮
માધુચી		૩૧૮
આ ચલિનો (આંકડોખર) કવિદ્વારગા		૩૧૮
ઉચ્છે પાનું		૩૨૦

મુદ્રા-અણ્ણપાલસવ તથા અને પ્રકાશક - ગિરવાડેરાજ્ય, કુમારપ્રિન્સ, કુમાર સમીલક
૧૨૫૪ રાજપુત અમદાવાદ. પર્સનલ કા. કા. જલદેલના કા. દા. પરીગત ૧૨ ફિ. ૬૫/૬
૬૫ આના મુખાલ્લા - કુમાર આંકડો, ૧૩૧-૧૪૨ મેટ્રોન રીટીંગ, આર આર સોની
કે. અલ્પા સવળ અપર્મ પ્રિન્સિપલ રીટીંગ, જોશવામાં નૂતન ફોર્મ સુધિયા, રાજપુત
કુમારમાંનાં નર્મ લખાણો ચિત્રો અને ફેટો કોર્પોરેશનથી રસિય છે

મગજની શાંતિ સાધનાર

સાચી સાંકળ

ઝંડુ

પ્રાહુમ્યાદિવટી

હિસ્ટીરિયામાં

ઘેલછામાં

મગજની અવ્યવસ્થામાં તેમજ

મગજની નબળાઈમાં અકસીર દવા

અચૂક વાપરો!

TRADE

MARK

૨૫ ટીકડીની બાટલીના રૂા. એક
૧૦૦ ટીકડીની બાટલીના રૂા. ત્રણ

હારબાનુ
શ્યામી રોડ
મુંબઈ-૨૩

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - મેસર્સ ભોમીલાલ બ્રધર્સ - ગાંધીરોડ

કુશાભાઈ એની
અમદાવાદનાં
મુંબઈ-૨

નોટીસ આપની વખતે, અદેશજનર 'કુશાભાઈ' વાચી લેવી એટલું જરૂર વળે

The above is a reproduction of the original photograph of the scene at the time of the execution of the condemned man, who was executed by the guillotine. The photograph is a black and white reproduction of a photograph taken by a camera. The photograph shows a group of men, some of whom are in uniform, standing around a guillotine. One man is lying on the guillotine, and another man is standing next to him, possibly a doctor or a witness. The scene is outdoors, and the background shows some trees and a building. The photograph is a reproduction of a photograph taken by a camera.

The above is a reproduction of the original photograph of the scene at the time of the execution of the condemned man, who was executed by the guillotine.

શશિ, મગીત અને મહેલ
ચિત્ર-૧૨૦-નુ પ્રમાણ

ઓક્ટોબર ૧૯૪૨

અંડેર પરનો પીપળો

અગ્રા

જાગ્યો ક્યાંથી અહીં તું અધવચ અટૂંલો ભગ્ન ખંડેર માથે ?
જાગ્યો ક્યાંથી અહીં તું રમણીય તલને રવચ્છ કે આંગણું, જ્યાં
અંપાના ફૂલ જેવી તરલ ઉલટતી કન્યકા સુપ્રભાતે,
ધોળેલી બિંબિળોનાં કુમકુમ અરવે રમ્ય કંકાવટીથી ?
નારે ભાગ્યે શું એવા જીવનવિભવના દહાવ નિર્ગ્યા ન લેવા ?
હાથે અશ્વત્થ ! જ્યાં ક્યાં રમકડા મનરા ઊંઘેને આ ધરિત્રી ?

કે તું હું શો ? હું ચે ને ભવભટકલુમાં ભગ્ન ખંડેર વચ્ચે
એકાગ્રીલો જાગ્યો છે, અવરજવર ના ઠોઈની આ દિશાએ.
ઝીંઝી મેં એકલાએ જલધર અનરાધાર ઝૂકી પડેલો,
ઝીંઝી અંજા-અપાટો, શિશિરરત તણા સમવાટા ય ઝીંઝા,
ઝીંઝા અગાર ઝીંઝી, લઘુક જીવનમાં કેંક મેં રંગ જોયા;
મારે પોતી ધરતી અવ ન અગાળા, જ્યાં જાગ્યો ત્યાં જ રાગું.
શોભા ખંડેરની છે, કઠણ વજર શી ભોંયમાં મૂળ ફેાળી,
જન્મથો તો જીવી જાણું પલપલ કપડી જોગવી નિન્દગાની.

જાતકુન્દ દયે

સૃષ્ટિ

અગ્રા

આકાશ તો આદિ મહાપિતા છે,
ને નિત્યચીવનવતી સુખ પૃથ્વીમાતા;
છે વાસુ તેજ નજી અવનપ્રાણ શ્રાતા,
હું એમની સુંદર બાલસૃષ્ટિ

દેશબંધ પરમાર

વિશિષ્ટતા

અગ્રા

પ્રત્યેકની હેંક વિશિષ્ટતા છે.
સલ નથી એક નિશાન તાડતા,
સલ નથી એક જ રંગાન દોરતા,
કે એમની આગળ કે ધવા થયે,
ને જીવનની વળા કલ્પના કરે,
આ નિર્મળ છે બસ એવવાનું
ને એવવાના નાદિ જીવવાનું,
પરંતુ આનંદનું એવવાના.

ભગીરથ મહેતા

નવ શમે

બરી કુમુદમેલ આસ કળીઓ યજી ખીજીને
સુપ્રાસિત કરી રહે જીવનને ધ એ વલ્લભના
અવાડની રહી સર્વ નવચેતના ઝીંઝીને.
ખીજી નવ કળી, સુવાસ પમરી ન, એ વલ્લભના
યજી પુષ્પ નિદની નવ તથાપિ તુખ્યા મને.

દેવરબલી પુરોન અવાજી

દાદા

ધર આખાનો
બધા સનામાં

દાદા સાથે મને.

કેં કઈ કઈ નવા તમાગા
અબુએથાના કદે ખુલાસા,
વાનોના તો અજળ અંક મા

જન્મવાનું રમણને

મોટામોટા રોડે અગ્રા જ્યાં,
બાપુજી ને આગળ બધામાં,
બા કે 'આગે, પડે ચૂલામાં'

દાદાજી જોતાને

દાદાજીના વાળ રુચેની,
કોરડી ડોરી, પોતડી પેડી,
કેટા કેક પુને નજી રોરી-

અગમે વે બીધાને.

દાદા માટે બનતા પોટા,
આજુક વિષ પછી ગટ્ટું હું શોડો ?
'અલ, અલ પોટા, બૂબ બૂબ રોડો'

કેટકે વ્યથે રોડો

આવતી કાલનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

'શશિન' જોડા

મારી નજરે

ઉત્તર ભારતનાં કલાકૃતિઓની
 તંત્રીની સરકાર ચાલુઆ
 આ સાથેનાનકાશાની રોડો
 ની રૂઆઓ રૂઆઓ રૂઓ, માનિ
 નિવેન, કલકા, કરિયા, નાલં,
 પદ્મ, બનારસ, લખનૌ, કાલુ
 અને અલ્લાહાબાદની મુખ્યમંત્રી
 પછીનો ઉલ્લાસ લખતો,

Read

● અલ્પસંખ્યાવાળી આબંધા પછી કાનપુરમાં ગોકાદ જિલ્લે રોકાઈ અને સાચું ફિલ્દી જાગી ગાડી સાથે કાનપુરમાં તે નાપુ નુજરાત આવી લીધું, અને ઝડપમાં ગાડી ગાડી થી પછી રવાના થઈ સૌના હાથપર આવી ખેંચાણ આટળામંત્રુ એ જ ભવેને ગમનારા તારને પરમીરિયુ મળનારો જાણીએ કે આઈડી યસરાત પછી રાજીતા મુશળ ફિલ્દી ઝડપને આમને લેવાઆવવાનો પ્રોત્સાહન કરી ચૂક્યા હતા ફિલ્દીના ખિતમંટો અને શુભરાતી સમાજના મનોમિત્રને ખબર ભાગી, તેમણે અને રાજે આઠ વાગ્યે રહેસર પછી સહીસહામતે હોમો સર્કસમાંની બોમ્બે હાઈલી દીમારદમાં આવેલા પોતાના બ્લોકસ પર કબારી લીધા અને ભલે ગુજરાતને આપે ચાલી પડેલાં.

તેમણે તો ઉત્તર ટેલીફોન પર શુજાની સમાજના મતી જેઠે
ને બેઠેલાં હીનો વાત જેઠે જે શુજાની સમાજ જેઠે બેઠેલાં હીનો
મારા પ્રવાસનો પરિચય મેળે પરંતુ તેની બદલાઈ ગયેલાં કરનાં
જિવસ બ્યારે રેલાં પડે તેમ હલ નહીં પણ પ્રવાસી ધનનેરો તો
પરભેરો થઈ બન્યા હંતેલાં હોય જ, બેઠેલાં મેળની અંતિ પ્રખર
લાગેલાં મેળ નહીં નહીં પછી તે બન્યા જો ગોચારો અંતિ થાનાં

देवदास गांधी

● જોખમે લાટીઁ કૈંસથોરન્સ કપનીની ઈમારત (જેમા અગરદા ઉતારેલ હતો)ના એક બાનમા દિલ્લીના દેશવિષયાત સમ્પ્રીય અચેટ ઈનિક 'હિદુસ્તાન ટાઈટ્સ'નુ આખુ ગ્રેસ સમાઈ જવા ઉપરાંત ટેલીકૉમ્સ-રોરે યમ્મુ આચેરી છે, અને હપરન બજાતગ્મામા કેટલાક કુટુંબોના વાસ છે. શી યરાંતેત પટથા રહે છે તે-અમારા હતારાવામા-માળ પર ન દાદરની સારી ખાલુએ શી વેદાસ ગાંધી (હિદુસ્તાન ટાઈટ્સના તત્ત્વી અને મૅંગેજિન્ શિરેહર) કુટુંબ સાથે રહે છે. મારી દિલ્લીની મુલાકાત દરમિયાન દર વખતે તેમને મળવાની તક મુજબા હોતી ન હતી. આભોં તે રાત્રે મળાયુ નહિ, એટલે સવારે બ્રહ્માવેત તેમના પારખા પર દેહોરા ક્યાં જાનવા ને તે અને કાદાદેવમાથ સાથે ન બધાર આવતા, વેદાસમાઈ પર, 'હિદુસ્તાન ટાઈટ્સમા આલેલા એક આંધેવાસથી-વાયા(ધી)શનુ અપમાન કયનિ પેડેા મુખસિધ કેસ

हिंदुस्तानभरना प्रस्थान
 सिद्धप्रथा पालना
 संशोधन ने सहाय्य
 भार वहने, सरकारी
 प्रशासन आतांना स-
 नेधिपद राखण्याकर
 हे येथे दिले

અહવાહાનના આજવાનો ધનો તે માટે તેઓ નેરને જતા હતા, એટલે તેઓ અનેની દૂડી મુવાકાત જ થા' કોમ્બુ બજાર હતું કે મધ્ય- દેવભાઈન અને થયેલ એ દર્શન છેલ્લ જ હતું ?

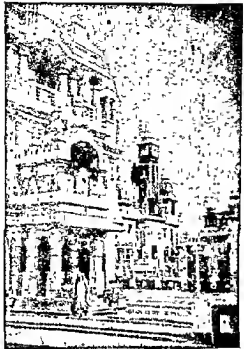
સોતીવારે પત્રી 'કુમારના' વૃદ્ધતા મિત્ર, દેડિયા આર્ટિસ્ટ શ્રી બાર-
ડાબને તેમના નખરક વરે ડાન કરતા આત્મચરિત્ર વચ્ચે તેમણે વ્યથાથી
કે જેના વ્યક્તિના પાઠનાર્થે જ હતા, અને સોતી વારમાં તો તે કોઈએ
પઠી અથા તેમણે પહેડી શાદત બધે આપી કે પ્રચારમાં બાઈ નરેને
પઠીથી બીડી કિન્નેમો તરફ તેમણે પોતાના મુદ્દિયોમાં લઈ જઈ વિનિ-
યત રહેલ પત્ર કરી આપી અને પત્ર પોતે પશ્ચાત્તરના બની આપી
અરે ની કચ્છરી શ્રી ચમત્ત પટથાંબ પોતાની મોટરનું ડ્રોઈ વાગી
ગિરવા સ્થિર નેતાનું દરામ્બ

जि.र.ल.मं.दि.र.

આ સિદ્ધિ મેં ધણી આનંદથી હાથે કરાવીને આજે મેં મેં જાણે તેના સર્વ હિંદુ દેવતાઓની યજ્ઞોપવેશ પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે. આજે સ્વિસ લાઇટ એક્ટરીની બજારોએ આની ખૂબ આદરવાસ ભરી રહે છે પણ એ રમ્ય નમ્રદે તેના પછી તે વિદ્યેની માત્રી સર્વ હિંદુઓની હરી ગઈ માત્ર ધાર્મિકતાને પ્રબલ બાબ

'કચ્છ'ના લગ્ની બીમાર હોવાથી તેમને

★ અમત પૂરવશ કરતો પત્રવ્યવહાર એ ★
માસ સંધી રૂપા ફરીને કાઢ્યો કરવો નહિ

અહમદાબાદ ખાતે શ્રી ગાંધીજીના ગિરવામહિરોના એક ભાગ

આપી આ શાહર કહેણ હોવાથી તેમાં આદરમની કોલરબી વગેરે પર પુષ્કળ અર્થ થયો હોવા છતાં અનેક આપત્તચરવરોને રાહરસ કરવાની કળા એમાં નિખળ બની છે. અંતિમાં પરવેદ પુરાણ બોતા બગેરેના મુખાકર્ષી મોટા ચિત્રો સાથે કોલરવામાં આવ્યા છે પણ તેમાં શ્રેષ્ઠતિહાસકલ્પિતે રચણ, કાળ પરિધાન વગેરે પર સૂઝમ ચિત્તાર કર્યો હોય એમ ન લાગ્યું તેમજ શાલોપીપન ક્ષેત્રે એટલું માર્મિક કલાવૈમલ્ય મેલાવું પણ મોટું નહિ. ત્યાં દ્રવ્ય તો પાળીના પૂર પેટે દેવાયું છે, પણ સાક્ષીય મૂલ્યાંકન વિના જ, હવેની પ્રવલ્લારે કલા, કલ્પિત્વાસ અને સ્મૃતિના સાચા પાટો ઠાસા લેવાર થયો ત્યારે આ મંદિરને બુધિબાળી ટીકાપાત્ર થયો. કંતાર હિંમ્મા વિમાળ અને સુરસર સ્થાન્યરચનાના અનેકાનેક નમૂનામાં છતાં આ મંદિરની રચના મનદર જ કેમ થવા પામી તે એક આશ્ચર્ય રહેશે નિરાશાને રસર પૂરતા અને ત્વાથી નીકળી ગયા.

કાર્ત્તિક દેવ સંકર

શ્રી પદયા રસતામાં પોતાના એક સંબંધીની જબર કંઠવા દન્વિપતાલમાં રાંઠામાં એકાદે અને પંચે ચાલતા જ રાહરે જોતાજોતા મુકામ તરફ વધ્યા પણ ઘેર પહોચતાં તો અમે તેમને અપારી આગળ આવી જઈને માર્ગ પારો કોઈની સાથે વાતોગાં રાંઠાએલા જોવા આજીવન વર્ષની આસપાસના એક જુદાજ સ્વપ્ન પાટવન અને હાર કંઠમાં તેમની સાથે ખૂબ લટકા અને મુજમુદાના ત્વરિત ફેરફારો કરતા કિચિત્ર આકળથી તટાકા મારી રહ્યા હતા અમને જોતા શ્રી પદયાએ ક્રિષ્ણ, આ મિ કંકર, હિંદુત્વાન ધર્મમસના પ્રખ્યાત કાર્ત્તિક. મિ અન્ન, આ મારા મિત્ર રાવળ, મુજરાતના આર્ચિટ કે તમને મળવાને બહુ દુરોત્તર છે.' 'અહા બહુ પુરીથી. હું આજ લખોડે મારી આર્ચિસના નવરો જ છું, આને શીતળા-મંતરે મારા આખા ઘરને શીતળા ટાંકી દામ બધ કરાવ્યું છે મુખે, સામે જ મારો મટ્ટિયા છે' તેમની વાતો બહુ મનેવાર હતી. મેં હાથમાં વિવિધ આર્ચિટોનો

પોતાના કાસ-ચિત્રોવે બારત-ખ્યાત મુખેલા, મિલ્લીના 'હિંદુ-ત્વાન ધર્મમસ' પત્રના કાર્ત્તિક-શ્રી મરકરિવાન. (એમના વિનય-વાર પરિવળ મટિ બુદ્ધિ આ અદમોના શેખ)

પ્રવાસમાં પરિવળ કર્યાની વાત કરી ત્યારે જ્યાં એકબી પડયા અને બાઈ, આર્ચિટો છે જ ક્યા? કોણને કેટ કવર થાપતિયુ કેમ પહેરાવવું એ જ આપવડ નથી અદેખર, કેટ પરના વળની ટીકો સ્પીટરવી કંઠાયું છે, હું પોતાને આર્ચિટ માનતો નથી પણ તેમની ટીકો તો જલ્દ કરીશ મંદા મેં આર્ચિટોને સ્પીટરના પ્રમાણિતુ વ બાન હોલ નથી. હાથના આનંદને પગની રચનામાં કેટલાક જ નથી. હું તો બાઈ, દેવદેવના કરતા બધા પર પગ કરાવી ચાલતા મારા માનવી જોવાની કમ્પારાણુ છું, આમાં ને તેમગવળ ખાતાએ લાધિયો જોઈ મને તો દંડાળો આવે છે 'જેમ કહેવા પોતે કેલ્લી પોતાના ધામ્યકારક બાલિય કરી બતાવ્યા.

શ્રી રાસર પોતાને 'સુપર ક્રિટિક' બણાયે છે. માનવી એ કઈ અવશ્યક રચના હોય તેનું તેમને બાન થાય એવી રીતે તેમના વર્ણન પર તે બહુ કરનારોએ કાસચિત્રો દેવી બતાવે છે તેથી તો આજ તે હિંદુત્વાનના અચર્ય નહિનિરે મણાઈ ચૂક્યા છે 'હિંદુત્વાન ધર્મમસ' હાથમાં આવતાં જ વાઈસરોયથી મારીને માળાના વિઠાઈ મુધીનું પ્રલેષ જણ પહેલા 'આએ રાસરનું કાર્ત્તિક છું' તે જોવા તણપાટ હોય છે શ્રી રાસર મિલ્લીના મારકિઈ માટે અનેક આર્ટ-અવળા કંઠા મારીને ઉપરે પોતાની હાથકાંઠ મુજબ ઉચિત મ્થાને સિદ્ધ મઈ બેઠા છે. તે એલએચ બી. થયા છે, અહીં મુદ્દલાં થોડો અલવાસ કર્યો છે અને 'આએ ક્રાનિકલ'ના કાર્ત્તિકને મારે બહાર પડયા પણ અહીં મુધી ખેવાઈ આવ્યા છે. તેમને લખમન પાચમે! રચિયા પચાર થયે છે અને 'હિંદુત્વાન ધર્મમસ'માં તેમની 'આસ આર્ચિટ છે આ રસરજ વ્યકિત જોડે જોવાર કલાક માળવા મારી બહુ કંઠવા હતી, પણ બપોરે અમે જુદે જ રચણે રાંઠાઈ પડયા અને એ મુજબ જર ન આવી મળ્યા તે સાચો પરથી જા જ અકસા અન્ય રચણે તેમને નિમ્નત પરિવળ આપ્યો છે

રાવળ હાહુર ની કિત

જોડે સરકારી પુરાતત્વખાતાના સર્વેચ વધા સવ બહુદર છે. એને ક્રીશ્ચિની સરેએ બહુ કંઠથી મુજામત થઈ તેમની સાથે મારા પ્રવાસની મેં કર્યા કરી તે માગમી કરી કે યથોચિત રાગથે મ્યુ-ઝિયમમાં પટેલી આમરો વિલ્પપ્રતિમાઓના કચિર ફોટોગ્રાફો મેગાજ સામટરની પ્રતિબિંબિત કરવાની રબ મળે તો ભારતવર્ષની જ્ઞાના અભ્યાસપાનને પ્રકાશ અને માર્ગસૂચન મળે એમ છે. એમને જે વાત મંદીમંદી અરી, પણ તે માથે કંતવણી આપી કે ધુણાખરા

પરદેશીઓએ તો તેમાંથી પાતાલો સ્વર્ગ મા-યે છે અને જાનાને યગોળ્ય છે. કેટલાકે અંશક બીતો દે મૂર્તિઓ પર મોતાની મનવટ ખાતર વારંદિસ કે પાળી લગાડી વધુ ખરાબી ની છે આ બીજા ખરેખર રોગચાળીય છે. પણ એકદર ધૂળ ખાતા નમૂનાઓ પ્રબંધો સોમ્ય અને સુરિસા આપવાને ઉપચોની ગાય તો નેમણે સહાય કરવા પૂર્ણ વતપરતા બતાવી તેઓ એ વખતે ગઈ એમિયામાથી રાતર આંદેશ રહીને આણેલા ફેરેડોન પુરતો તૈયાર કરાવવા મહેનત કરતા હતા. તે માટે તેમણે રબીન ફીટીઆફીનો ઉપચોન કરેલો નેના નમૂના બતાવ્યા. અને ખાતરી દે આ નવી કળા અસચિત કષ-બવવામા બહુ મદદ કરશે આખા હિદુન્તાનના પ્રાચીન સિંધ-સંશોધન અને રક્ષણનો બાર વહેતા આ સમયને અમારી અખાનક મુલાકાતને પણ આરંધો પોણા કલાક નિબાવી તે ખાતર આબાર માની અંધે રબ લીધી. (ત્યાર પછી તો રા બ દીર્ઘનિત્યે અ/સાતમા પેલિયાલિય માનવના અવરણે રોગોના રોધવા મદદથી વેધાર કરી તેમા 'બતકાળની રોધમા'નાથી લેખખાથી 'કુમાર'ને યુપરિચિત શ્રી અશ્રુતવાત વ પંથ્યાને તેમણે અપનાવી લીધા છે, નેદાવ તે એમના આતામા પાપાભ્યુનતા હાતા તરીકે સેવા આપવા પતા ગયા છે.)

સાસ્ત્રે શ્રી યશવત પડયા પણ જુદા રોગોમા સપડાયા અને અંધે જળદષ્ટકે ટ્રેન પર જવાની તૈયારી કરી વરસાદ દરમિયાનમાં, પણ પેટોડાના ગાય સમાજતાસખાજતા પણ અગાસ યજમાને ખૂબ શક-તથી અમદાવાદની નાડીમા અગાસ બિસ્તરા મોઢી આપ્યા, અને ફસ વાળે છેલ્લી સલામીનો વિનિમય ની અંધે છૂટા પડયા. ટ્રેનમા પડયા એટલે અમદાવાદના પેટ્ટેકામેને જ તેવાની વાર છે એમ લાગ્યું પણ આખી યુ સુસાદરીમા પ્રમુદ્ધપાથી એક પણ પ્રમને તથિયને ક્યો દીગે નહેતાં તેણે પાતાના વચે એકદમ ટીકા કરી નાખ્યા અને ડેર પહોંચતા અને પાકો ફર્ક બતાવી દીધો પરિ-ભ્રમિ મુસાફરીનું નવત નો આશ્વ—'બિ ગાતામા કાતે આરામ' (સપહુ)

૨. અ. ૨૧૫૭

હમારી ચિટ્ઠિયો (સચિત્ર) લે સુરેમસિદ્ધ, પ્રકાશક બારની બાર, લીડર પ્રેસ, પ્રયાન, ૧૯૯૮, પૃ ૧૨+૧૩૮, ર ૨-૮-૦ નાલકેરના શ્રી મુરેસિદ્ધ હિન્દી સાહિત્યના પ્રસિદ્ધ લેખક છે. 'વિશાલ આરત'મા અવારનવાર પ્રસિદ્ધ યજેવા લેખસાગ્રી એ પક્ષીઓના નાલકાર તરીકે લખ્યપ્રસિદ્ધ બન્યા છે એમના મનવો-કનના સારંગ આ હમારી ચિટ્ઠિયો પુરતકથી બારનીય સહિયમા નિગની કમોરે થયો છે. હિતર બારનમા ઘરઆમણે તેમજ વાડી-ખેતરમા નવરે પડતા ૩૨, અન્ય પખીપાળીઓને હલ્કી ટવન મુલવનાર પ્રસાદવર્તના ૬ માલુસની કુદાટુકી અંગે કહ્યુંતા ૧૦, જલકાસિ પર વિચરનારા ૧૧ અને જલાશયના આધારે ટવનારા ૧૮-એમા એકદર પર પખીઓના ઉપરઅને ટવનવવધારના દેહમા પામુ સરજ પરિચય આ ગ્રામમા આપે છે અને પખીને જોવાતે જોગબાય એ હેતુથી પુસ્તક વિગેથી એને વિબલિન કર્યો છે એ સાર્વના અગ્રકાર કેપ, રૂપરના અગ્રકારવાળા થોડા પખીઓ અને કેટલાં માળાની એ રંગીન ટોટો પણ આપી છે. પક્ષીટવનની કેલ-લીક સમસ્યાઓને ગર્મની ભંગિમા પણ ગ્રામરને નથી છે કદમા નાનું છતાં ઉપરનની સખવટાજી હોવાથી ૩ રાગા મોણુન અજાય માં હળાહ પહોંચાઈ ધડાકી હન તો વનકામા રજનમારને સાથે કહ જવાની મુવિધા માત. મુઝરાની વાયકો પણ આ રજની મદદથી આપણા ધખા પેખીઓને સહેવાઈથી જોગળી રહે એમાનાં કટપાક આપણા ધખા પેખીઓને સહેવાઈથી જોગળી રહે એમાનાં કટપાક હિંદી નામે તો આપણા પેખીઓને પામુ ગયા એવા છે, એટલે આપા-ના અટથબ નહિ નેરે

'વનેચર'

લવીંગિયાની લૂમ

પ્રસિદ્ધ અમેજ લેખક ચાર્લ્સ લેબર્થ થોડા વર્ષ લંડનની દે ઓરિસમા કારકુન હતા. તેને ઓરિસમા રોજ મોટો આવડો એ એક સિંચર તેના હપરીએ હતું, 'લેબર્થ, હું રોજ એટલું છે કે તુ સમા મોટો આવે છે.' લેબર્થે તરત જવાબ આપ્યો. 'પણ સાદે એક તો વહેલો ને?'

દરદીને તપાસના માટે વેદશાસ્ત્રને જોવાવવામાં આવેલ છે દરદીને તપાસી દવા લખી આપ્યા બાદ ચાલતા માડપું. એક ની બકાર નીકળતાં દરદીની એકી વેદશાસ્ત્રને એક બાજુ એવા પૂજ્યુ, 'સાહેબ, મારા ધખીના મદવાદ વિષે આવનો મા રોષ છે? આ દરમિયાથી એકા તો ધરી ને?' વેદશાસ્ત્રે ગર્બર કુખમુ ધારમુ કરી હતું. 'લેબ' હંમર તારી ચૂકી અબદ રાખે, થપ તે માદની હવથેમુ નીકળે તેવ મને બારે છે, સધળા બધ વિદુ નિરાશામન છે, તેમા થે તેના હાથ કોળીથી આંનગો સુધી કદ પડી ગયા છે, અને તે વગુ બતાવે છે કે તે દરદમા થોડાં જગા છે બાદ જોસી. 'વેદશાસ્ત્ર તેના દાષ તો હમેશા કળા જ રહે છે' જે આતુરનાથી પૂજ્યુ, 'કેમ એમ?' બાદએ હતું, 'એ રંનન છે' (સારસી પરથી) —હિંદી લી આં

મા-રમુ તે આ નાની યેજીને નાનું મગફળ કેમ આપ્યું? તે પમનેથી કરવા તીધીની? રમુ-હા, બા, મં એને હતું કે હેતુ હોવ તો નાવ છે, નહિ તં એકે વ નહિ મળે એટલે એણે નાનું લીધું

મિશક-આખનાથી વધુ ફર ફોણુ—સૂર્યે કે અમેરિકા? વિશાલો—અમેરિકા, સાહેબ, આપણે સૂર્યને જોઈ રાજોએ એમ પણ અમેરિકાને નથી જોઈ શતા

મિશક-હંમર? અને મોટો કેમ આવેલ? હંમર-સાહેબ, મારા નાનામાંને દાનમત કાપવા લઈ જવાને હને

શિશક-એ કામ તો તારા બાપા પણ કરી શકત હંમર-હા, પણ મેમને દાનમ એટલું માત્ર ન આપેડે ને? શિશક-તમને કેવી નિશાળ મળે? એક એકુસ-બધ, સાહેબ

ધરાક-આ કોડામા તો હું પચારે ધરડો લાગુ છું ફેડોમાન્સ-સાહેબ, તમારે બવિધ્યમા બીજે નહિ પડારના પડે નવી કહેવતો

બજની મીનાદેટ ચૂકા ન સળગારે મૂંઝા મ ડાવવાથી ફોડ ના બનાવ બીઝટ પીવારા એટલા ગર્વિય નહિ

સુમધી મેંદીતાં પાન ! તાર હંદવ તનેજા જેવ રાખ, એમા થોડા વરર નાવરી જોખા માલુસને સોપારી આપવાને ખર્ચે હવે ન કરવું દેરેકરીનુ હવથે તેમા અગોડા જેવું હોય છે, આટલુંક અને રુવામ પણ આસા રાખવાથી સો પહેલા મગની વીસ નિરાસા છે અમારી રાજે એ રાજે રાખવા કરતા, દરદમા રાખરે સારે આકારમા સૂર્ય અને ચન્દ્ર ન હોત, નો પૂરની પર ધાસડેડોના ફે (ગળવેક)

કુશળ ન પડત

ગુજરાતી શિલ્પ સમૃદ્ધિ અને વેપભૂષાનાં શિલ્પો

કોઈ પણ દેશ અને માણી સંસ્કૃતિનું માપ એ દેશનાં શિલ્પિય અને કલાનાં સાધનો ઉપરથી કરી શકાય; અને આશ્ચર્ય એટલે માત્ર હસ્તવિજિત કે પ્રકાશિત ગદ્ય અને પદ્યના કંથો નહિ, પણ શિલાલેખો, મિઠાઓ, દલકાઓ, લોકગીતો, વિગત શિલ્પ અને મૂર્તિવિધાનનું ગવશેષો—એ બધુ એ.

ગુજરાતમાં શિલ્પ અને રચાપત્યના અવશેષો ઘણી પુષ્કળ સહિત જ આવીતાં હતાં. પૃથુ પદ્મુ છે. અને તે ઉપરાંત શિલ્પ તથા રચાપત્યને કળના અનેક સંસ્કૃત કંથો તથા તેની આપાદીકાઓ આપે પણ પ્રાચીન ગ્રંથલેખકોમાં એવા મળે છે. પ્રાચીન પદ્યરચાને બરાબર જાણતી ગુજરાતી રજપતિઓએ મંદિરો તળાવો, વાવો, કુદ, પ્રાસાદ, સ્તૂપ આદિ સાંસ્કૃતિક બાંધકામોની રચના કરી છે.

આપાદિશ્યા ઘણી આપતા અવશેષો, પાત્રુસાચર અને તેની સંહિતાઓને આધારે નિર્માણ થયેલા છે; પરંતુ ગુજરાતનું વાસ્તુનિર્માણ ગુજરાતના બુદ્ધગણની સહિતાના સિદ્ધાંતોને આધારે મૃતુ નિર્માણ છે. એ પરપરને જ આગળ ચલાવી મહાન સ્વાસ્થ્યપદાર્થો વિધિવાન તથા મહાનિર્માણ સંબંધી ઉપયોગી ગ્રંથો રચ્યા છે, જે શિલ્પીઓમાં આપે પણ પ્રમાણભૂત મનાય છે. છેક જ્યોત્સના સમીના પ્રારંભમાં બધાંજિલ્લા આપાદિશ્યા હરીસંહનું મંદિર બતાવી આપે છે કે પ્રાચીન કલા અને રચાપત્યમાં હજુ પ્રાકૃત છે, પણ ચિત્રસાહનને અભાવે તે ચિત્રનહીન અને ક્ષીણ થઈ ગયાં છે.

મનુષ્ય પોતાની સુદૃઢ કલ્પનાઓ પાંચરમાં કાતરે છે, લોકકામાં કાતરે છે અથવા માકીના સુદૃઢ પદમાં બતાવી તેને બહીમા રોટી રાખે છે. લોકકા કરતાં પણ આંતર કાકા પદાર્થોમાં આપણે કળાને વિદ્યાકારી રીતોએ ધોળાં વનને લીધી અને કૃત્રિમતાથી આપણે ગદ્યપદ્યોમાં કરીએ છીએ, પણ તે એક જ દિવસ ટકી રહે છે. તેથી ખૂબ પ્રાચીન કાળમાં જ્યારે આવી પ્રભાવ એક રથએ કરી કાગ બંધી નહોતી ત્યારે પંચરમાં કાતરકામ કરી રાંધેલી કલ્પનાને રચાવી કરવાનો મોહ તેમને મળે નહોતો; અને એ જ કારણે હિંદુસ્તાનમાં પહેલવહેલું રચાપત્ય અને શિલ્પ લોકકામાં જ હજુ વેદકાળના રાચ-રચીલા, યજ્ઞનાં વાસણકુસુમ પછે લોકકાનાં જ બનાવવામાં આવતા; અને એનો કાલ અનેક રીતે સુદૃઢ કરવામાં આવતો. સામાન્ય પ્રભાવે પોતાની કાલ દીવી, કોટિયાં અને લોટાપદ્મમાં બધાં જ કલાકૃતિ રચે એ રચાત્મિક છે. વળી લોકકાની વસ્તુઓ હોય તે કલાકૃતિ બની પણ લઈ જવાય એવી પણ પહેલાં, ઘડુ-શિલ્પ નિર્માણ થયું.

કાળે કરીને પંચરની શિલામાં પર કાગ કરનાર સિંહાવટો-સંઘાટો શિલ્પી બન્યા. શિલ્પમાં કોતરેલી કાળો અને વાતના પ્રસંગો એ પ્રત્યક્ષશાળનું મોટામાં મોટું સાધન છે. આદિય, સ્ત્રીજ અથવા વિગતકા કરતાં શિલ્પકલા માત્રકલ અને તેવા ગામ્ભીર્યને બધા બાવો સમગ્રની રાકાયને જ હોવાથી પ્રત્યક્ષશાળના તેઓ જ ઉપયોગ વધારે છે તળાવો, મંદિરો, વિદ્યાની દિવાલો વગેરે સાંસ્કૃતિક રચનાઓ

માં હાખલ કરેલી કળા આપા રાખના હંદયમાં મોસરી બતરી નય છે. ઘડુ-કારીગર વર્ગની પ્રતિષ્ઠા પ્રાચીન કાળમાં બ્રાહ્મણો જેટલી જ હતી અને આજે ગ્રામપર શિલ્પીઓ પણ બ્રાહ્મણો જ છે. અત્યંત લાભને ખાતર તેમણે કંઈ પણ કામ ન કરવું એવો તેમને માટે નિયમ હતો. એ જ બતાવે છે કે તે કાળમાં કળાનું મદત્ત લોકો બરાબર નજીક અને કલાધર જ આકાશ જેટલી જ લોકશિક્ષક છે એમ મનાવ હતું. વળી સમાજને પૂરેપૂરું જ્ઞાન હતું કે ગિરિકાર, શિલ્પકાર, ગાયક કે કવિ એમને માત્ર પુરસ્કાર આપવાથી કળાની કવિત થતી નથી. કળાને સમાજે પોતાના હંદયમાં, કુટુંબમાં અને સમાજમાં રચાન આપનું ભેદજ્ઞ, શાસ્ત્રી કહેતા પોતાના જીવનમાં કળાની પ્રતિષ્ઠા કરે એટલે કળાકારો આપાઆપ પેદા થયા; કારણ કે હિંદુઓની દૃષ્ટિએ કળા એ કાળે મોજસાગની વસ્તુ નથી કળા તો મનુષ્યના સ્વભાવનો અને તેના અભિલાષનો પરિચય આપે છે. સાહુસમતને પોતાના કાંધમાં અને જીવનમાં રહેશે અને એવો આનંદ પડે છે તેનો નિર્ણય તેની કલા ઉપરથી થાય છે.

નિરાકારની સામૂહી આકારદારી કરવાની કે એટલે જ આકારનો ડેવુ છે—એ દિલ્લી શિલ્પનો આત્મા છે એટલે દિલ્લી શિલ્પકલાનો મુખ્ય પત્તિ હમેશા આપાદિશ્યા રહ્યો છે. * પશ્ચિમના શિલ્પી માન-સને આકારરહિત પદ્યપદ્યમાંથી કાલક આકાર કરના જ ન મુખ્ય ધ્યેય હોય છે, એટલે પદ્યરચને આકાર આપવાનો કે એમ પશ્ચિમનો ગિરિની કલ્પે છે ત્યારે દિલ્લી શિલ્પીને મન પદ્યરચા આકાર છે તે સોચવાનો છે. એટલે જ આપણી દેવમૂર્તિઓના હેડમાં જો સોદર્ય, નૃત્યની કે મોહક સ્થિતિ, પરિમલ કેલાવન કે દિવ્ય સ્થિતિ છે—જ બધી ઝીણી ઝીણી વિવેકો પર ધ્યાન આપતા શિલ્પીને કમ દાખળી નથી તેથી કેટલીકવાર તેઓ આવી પ્રતિમાઓ થોડી ન હોય, પણ નૃત્યની કોઈ નિષ્ઠા થયેલી ગતિને શિલ્પીએ ઝડપી લીધી હોય તેની લાગે છે; અને એની સુખમુદ્રાપરનું રહસ્યપૂર્ણ મોહક સ્થિતિ જીવનને આનંદરસે રસી દે છે.

મંદિર એ હિંદુ ધર્મનું—આપણે હિંદુ ધર્મનું—નારીર છે તેમાં હિંદુ લોકોનું સાહિત્ય, સ્ત્રીજ, શિલ્પ, રચાપત્ય વગેરે સર્વ નતનું રચના-કેસર એકંદ્રિત થાય છે આખો સમાજ તથા આખી તે પોતાના જીવનમાં કલા છે. મંદિરમાં આપણી પ્રાચીન કલાવત્તામાં મૂલ્યવસ્તુ ધારણ કરી જીવી રહે છે. હાખલ તરીકે નેક મંદિરમાં અદરનું ગર્ભગૃહ, બાહ્યનો રંગમંડપ અને વસ્ત્રો નાનકડું અંતરાણ—એ આપણી ઉપાસનાના ત્રણ પ્રકાર બતાવે છે. ગર્ભગૃહમાં ધાર્મિક વિધિઓના આચાર મંદિરના કમંદકા પ્રવેશે છે, અંતરાણમાં કેટલાક નૈષ્ઠિક ઉપાસકો અને ધ્યાની પુરોહિતો છે—એ ગુપ્તિ અદર આપતા વિધિઓ પર હોય

* સમજાવો 'ન કાલે વિચિત્રે દેવો ન શિલાયા ન કર્મણે. માંવેનુ વિવિતે દેવસન્માદાયો હિ કાળમ્'.

મેઢેરાના મુર્તિમંદિરના ૨ મઠપથમાના કેટલાક સુન્દર શિક્ષણ આલુથી (૧) ક્ષિપ્ત કન્યા, (૨) પદે અગ્ર પહેરતી મનંગી, (૩) પદે અગતો: કન્યાની મોઢિલાવવ્યથાથી, (૪) મઠપથપહેરતી બીજી આદૃતિ, મેઢેરાના મુર્તિમંદિરના પથમાના ચિત્રમાટે લુખિા છેલ્લા પાના સામેની ચિત્રપ્રતીક

સાધારણ રીતે આપણા હિંદુમાં પ્રચલિત એવી મુર્તિજાની સનાતન બનાવટ એકબીજાને મળતી આવે છે, પરંતુ પ્રાચિન હિંદુવાન્યતામાંને કીધે, તેમજ આધારિક કલાનોટક્યના પ્રમાપને લઈને તેમાં કેટલેકે જલ્લાય છે, મુર્તિવિધાનની એ પ્રાનીય વિમિષતાની કદિમિ ગુજરાતના ડિંડુ મંદિરો, લેન કંસાસરો અને બીજા ગુરુઆમાની ઉપગ્રન્થ સામગ્રી તથાસલા જેવી છે

ગુજરાતમાં એક પ્રકારની મુર્તિવિધાનની, મળ સાથે સલસ છતાં મ્લત્ત એવી શેરી, અસ્તિત્વમાં હોવાનું જાણી છે ત્વરપ્રધાર મદન-રચિત કળમલન અને વેલતામુર્તિ પ્રકરણમાં વર્ણવેલી વિષયની અસામાન્ય અને આપણા હિંદુમાં અલેકે કોલી વિષયની વિત્તસુખ અને સીમ્ય મુર્તિઓ મળી આવી છે

આજ હાલના વિષયના શબ્દકચર્યાપદાદિ આધુરોના મ્યાનના કેરકારને લીધે માનીસ મ્લકપોની રચના થઈ છે અને તેના શિક્ષણ હિંદુના બીજ પ્રતોમાં પણ ઉપલબ્ધ છે, પરંતુ નરકકલ્પ આઠ હાથના વૈકુંઠ, આર હાથવાળા અનંત, મોળ હાથવાળા વેલોકચમોદન અને ત્રીસ હાથવાળા વિશ્વરૂપ બનવાની આરંગમાં કેતવેલી ચતુર્ભુજસુદ્ધ મુર્તિઓ દ્રઢ પશ્ચિમ હિંદુમાં અને તેમજ બે બૃહદ ગુજરાતમાં જ મળી આવે છે અને તેમની કેટલીક તો આજે પણ મંદિરોમાં પૂજન્ય છે

બીજ એવી ગુજરાતના મુર્તિવિધાનની વિશિષ્ટતા તે વિષયના દ્વસ અપતારમાંના વરાહ ભગવાનની આદિવરાહની મુર્તિ, છવ્વણ વસાહના કલ્પના વસાહકપે લાળા લીસા પથ્થરમાં નિર્માણ થયેલી એ આદિવરાહની મુર્તિઓમાં એવી બન્યતા મળાપન કરવામાં આવેલી છે કે તેના આગળ સિંહની બન્યતા પણ જાણી થઈ નહ્ય છે: હિંદુના બીજા કોઈ પણ પ્રાતમાં, માન્ય હિંદુ ગિરવા (દક્ષિણ હિંદુના કેટલાક હાનપત્રોની મુદ્રાભ્યાંગા ગાદિવરાહનું હોય છે તે બાદ કરતાં) આ મુર્તિ હોવાનું હજુ મુઘી કોઈ ક્ષયમાં પ્રકટ થયુ નથી. નુવરાહની મુર્તિ સર્વશાન્ય અને સર્વપરિચિત છે: પરંતુ આદિ-વરાહ તો પશ્ચિમ અને મા ય હિંદુમાં જ મળી આવે છે, વાહુદેવતાના મ્લત્ત પ્રતીક, અલ્પનીદેવી સાથે, ગુજરાતના

કેટલાક નવરોમાં મળી આવે છે કિંદુઆતની મુર્તિઓ બીજા મુખ્ય દેવના મંદિરમાં વજાયામ્ય ન્યે મળાપન કરવામાં આવે છે, પરંતુ મ્લત્ત વાયુની, દરખૂના વાહનવાળી તથા બ્લત્તના ચિંટિવાળી મુર્તિ તો બીજે વ્યાધ બલવામાં નથી ગુજરાતની વાયબ્લ દિશામાં આવેલા રેશો સાથે દ્રવિયામાંને વેપાર યેટનાર વાયદા બાહ્યો તથા વાનિયાઓના કુલદેવતા તરીકે મ્લકાપિત થયેલા આ મંદિરો હિંદુ-બરમાં વિરલ છે.

તે ઉપરાત પાર્શ્વીના અનેક દેવપ્રો, શિવલિંગના હકુદીરા જેવા મ્લકપો તથા હસિદર જેવી સચુકા મુર્તિના પ્રમાર માદિ ગુજરાત બીજ પ્રતોથી લુદ પછી ન્લય છે હજુ ગુજરાતની મિદ્યપ્રેક્ષીના પા-મેના અને દૂરના સગા મોળવાની વાર છે, છતાં પહેલાં આપણે આપણી મુઘી તપાસી લઈએ તો ગુજરાતને તેના અગ્નિસ હિંદુને તેના મુર્તિસાસના અભ્યાસ હાવાપાયક થશે

પરંતુ આપણે અપખ્યા ગુજરાતને જ પુરોદેશ લેયો નથી, ભવ્યો નથી આપણા ગુજરાત પ્રાતમાં મેલાભાયક થુ છે એવી જ આપણને ખબર નથી હોતી ગુજરાતને જેવા વનર આપણે ધખી-ધખી વાતો કરીએ છીએ ગુજરાતના સાક્ષરોમાંથી કવિ ન્દાનાસાર, અમ્લવલાલ કવિદારપુષ્પેનુ, મેધાળી, ટી. હરિપ્રસાદ, રમિસદરવાજ કે રાવચુરા જેવા બહુ બદલાનાકાપ રચિત લેહોએ જ પ્રવાસની મોજ માણી છે અને ગુજરાતનું ગૌરવ વિજાન્યુ છે

ન્યા સુધી તરુજુ ગુજરાતીઓમાં સાહસની પૂત નહિ લગે, શોડાં વર્ષે રજુદ છપન માળવાથી જ અરી દેજવાળી મળે છે એમ નહિ સ્પાન્ય ન્યા સુધી ગુજરાતમાં માનનો અંસ નીકળે નહિ પડે. શાઈના મૂળ શોધવામાં કે કોઈ વેજાનિક સિખાતનું વદત્ત શોધવા-આ જવનનું સર્વેવ હોમનારા અસ પદિતો ગુજરાતને આનમે સ્ત્રી જેવા હોય તો પહેલાં નહીતુ મૂળ શોધનારા રખડુ લુખાને ન્લશે. નહીનું મૂળ મોખનારી સાહસપ્રતિ જ ગુજરાતી છવનતુ મૂળ શોધવા મથશે; પ્રચીન શિક્ષણ અને આપણનાં દૈન્યદારાં છવનની રમિજતા અને સરમ્લિતાના વારસાની બાળ પણ આપણને ત્યારે જ મળશે. જે જાપાનામાં ચિત્રકર્તા અને શિક્ષકોએ મુસાન્તીના પ્રચનો ની-

તરવાનું મન યશુ હશે તે જાનના કુદરત ને કાળો કહેવા આનંદ અનુભવતો હશે ૭ બળદના ઝાડા કોતરેલા બેઠેલાપણને માથે છે કે એ કોતરકામ કરનાર કારીબરોએ કેટલી મુસાફરી કરી હશે.

૨

જેમ સત્પણાળી માનવ પોતાની મહત્તા હરેક પ્રસંગે ને હરેક પરિસ્થિતિમાં બતાવે છે તેમ, જુનારાતનાં પ્રખ્યાત મદિરના કલાકારોએ છતમાં, ખૂણામાં, સ્તંભઓમાં, પાર્શ્વદેવતાની કોતરણીઓં, ઠારપાળોની આકૃતિમાં—સમગ્રે જિંવા પ્રકારની રચિતતા, ને એથી પણ જિંવા પ્રકારનો ટાકણ પરનો સ્થપત્યદર્શનો છે. પાદપી માટીને કળમદારી સુધી મદિરનું રેખાદર્શન કરે તે એમાં ખૂબીખૂબી ને જગત્તે જગત્તે જાણે કુસુમોત્પત્તિથી અગમ્ય આશ્ચર્યજોશીથી બનીપરી જાયમે.

ગમે તે એક રતજ કથો છેક નીચેથી માટીને ટોચ સુધી મિલ્કીને એના દરેકદરેક બાજુને વાગ્યા આપણે જાણીએ. નીચે પૃથ્વીના દરેકો હશે ને છતમાં દેવોની સ્થિતિ ખૂબી હશે. ક્ષત્રિ, મુનિ, સાધુ, પરાયણ, માનવસુધિ શિલ્પકારને માનવસુધિમાંથી જે જે વાત જડી તે સંપૂર્ણ તેણે તેમાં જડી દીધેલી દેખાય છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ જીવનના ચારે પુરુષાર્થોને ત્યાં મૂકે કરવામાં આવ્યા હોય છે ને કેટલીક જગ્યાએ, ખાસ કરીને છતને દેકાવાનારી સ્તંભિકાઓ, સ્તંભમાં કોતરેલી મહાવૃત્તિકાઓ, પાર્શ્વદેવતાઓ ને મદિરના બહારના ખૂણખૂણામાં શિક્ષણો આપના કાવ્યસુદિનો મનકે જળી ન્યથે.

ત્યાં એ એવીએવી આબરૂજ સગલી ફાળુકનામાં મૂકે છે કે પોતાના કપડાં પાંચ પાંચવા ફેંકાયા પછી પેલા રસ્તેકનિર્મળ આરસમાં પોતાનું મો જીવે છે અને અજાન આપણી જગ્યાએ છે. પોદરાના અમુકિયમમાં એક ખૂણ સુધર વેપજપણ શિલ્પ છે એમાં પાદપીક પડ બેઠેલી કોઈ રાજકુળમાંને તેની સખી કે પરિચારિકા પાન કરવા માટે સામે જણપાન પરી રહી હોય એવો આભાસ થાય છે. શિક્ષણી કથારેક આવી ફાળુકનામાં દેખાડે છે તે કથારેક મનોહર નર્તિકાઓ એ સર્જે છે. કોઈ વખત વળી એ પડે અજોડ લગ્નદી હોય છે તે કોઈ ફેંકાણે વળી પગનું કાજર નૃત્યના બેવળા સતી પડયુ હશે તે ફરીથી પહેરતી દેખાય છે મોડેરા અને પાછળના ઝંદિરમાથી ચાલી નહાતા આવ્યા છે તે કથારત કાસરા પાંચે આવેલા મવતેશ્વરના મદિરમાં પહોંચી કાજર પહેરતી નર્તિકા શિલ્પ કળ સ્વયંવર રહેલુ પાસ બેવામાં આવ્યું છે આ સર્વ સર્જનોના વિનયમાંથી નહીં સાહિત્યનો પ્રવાહ પહોં રહ્યાં હોય છે.

આમાંથી કેટલીક મુર્તિઓના આપણ હકાવમાં નૃત્યની કાઈ નૃતિને શિલ્પીએ રચિત કરી દીધી હોય એવી અમોઝ પ્રવાહિતાબરી તે હોય છે કહણ પથ્થરમાં પહોં મળી અવધા કૂવની કોમળતા લાવવાની રચિત આપણ કારીગરોમાં છે એ જુનારાતનાં આણુદેવતાગાઠોના પ્રસિદ્ધ મેદિરા ઉપરથી રચત થાય છે.

મેદિરાના સર્વમદિરમાંથી તથા પાછળના કાલિકામતાના મદિરમાંથી વેપજપાના કલ્પના નમૂના અર્ધ આપણ છે તે ઉપરથી રાજદોમાં બંધુવેલી કલ્પના કલ્પે કાલિકાકાર થશે.

મુર્તિઓના હાથના આબરૂજ, પગના નડુર, કટિએખજ, મોની કાજર હકતી સુધર ઉડુલામ, ખમા પછી નંધ સુધી વહેતી માલાઓ, કિરીટકોટ, કળુકૃષ્ણ—સપ્તગત્યા શિલ્પીએ પોતાના નાનુક ટાકણ ઉપર ખૂણ સંધ્યા બતાવેલા હોય છે કેટલીક કટિએખજા અને ઉડુલામ એ એ આબરૂજોમાં તે શિલ્પીએ કદે હાથે મોની પાથર્યા હોય છે અને નાની પદ્ધતિઓ મૂકી હોય છે. દરેક મોની અળી રાસાય એટલી

મનોહર તેની આકૃતિ હોય છે.

પશ્ચિમ દિલ્હી શિલ્પસમૃદ્ધિ ઉત્તરમાં રાજપૂતાનાથી આરંભ છેક દક્ષિણમાં એવીકાંટાની પ્રકાશો સુધી એકધારી વિખેરેલી છે એ આપણી સમૃદ્ધિને આપણે વેળાસર પિછાનીએ અને તે સેની છે તેથી હિંદને બતાવીએ તો મુજરાતનું સાંસ્કારિક વ્યવસ્થિત સુરેખાને રચત કરવામાં આપણે અનતપ્રેમી ફાળો આપ્યો ગણીએ.

* અંદોશખંડેએલા ૧૪મા સદીત્થત્તેએજના કલાવિભાગ મારેલમેજો નેતર

એની બેસંટ

(અનુસંધાન આગળ પાન ૩૧૬થી)

વાતાવરણ બંધે ધાર્મિક જનુનોને શામવાની કોમિસ આપરી આ પ્રયત્નમાં એમને કુખ્ય જરૂર શિશુભુ-સુખારનાની લાવી, અને તેને માટે નવા જ ન્યેય અને પ્રભુશિલ્પ કથાર થયાવિત 'સેન્ટ્રલ દિલ્હી' જ નાં કારણમાં રચાવના કરી, ને નાનું જૂન આને લે. કૃત્તીકારને 'બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી' કૃષી વિજ્ઞાન વલરકારને વિરતરી રજુ છે. દિલ્હા કહેલુ એમનું કાર્ય એટલુ ઉત્ક્રાંત્યલ હતુ કે ઇ. ૧૯૦૭માં અમેરિકન નીર કનલ આલ્ફોર્ડની ખાલી પડેલી જગ્યાએ એમને સ્થા સેત જનનના ધીમેધીકૃત સેત સાલ્ફીકીનાં પ્રયત્ન મૂલમાં આપ્યા. ત્યાર પછી એકાદ વર્ષ ઇ. ૧૯૦૮ના ડિસેમ્બરની ૩૦મીએ એમણે એમના જીવનમાં બહુ પગલાંએલા જગદુકના આનંદનો પાવ કર્યો. એક માણસે પોતાને સોપેલ બાજુ કુલખૂર્તિમાં જગદુકવિશેષાર કરવા અવતરવાના છે એવી દિવ્ય પ્રેરણા પોતે પામ્યાનું નહીયો એમણે બે વર્ષપ્રચાર કર્યો એમાં એમની ધર્મી રાજિની રોહાઈ, અને એના પરિણામ પણ કહણ આવ્યા એમના મોખા ગિરો અને પ્રિય શિશ્વો એમનાથી છુટા પડી ગયા ને જીવનમાં એમને એ પ્રકરજમાં નિરાસ અને નિષ્ફળતા મેળવા પડયા.

ઈ. ૧૯૨૪માં એ રાજકારણ તરફ વળ્યા. મૂરત મદાસભાના બેખાણી પડેલી કઠામ અને વિનીત ફોલો વચ્ચેનો મતભેદની ખાસ પર સંગમવલ્ટોને સેનુ ગાથવા એમણે 'દોશનવીજ' નામનું કાશા દેખે અને 'ન્યુ હન્ડિયા' નામનું રેનિંગ કારીને દિલ્હી રાજપ્રકરણની આગે ઉઠેલવા પ્રયત્ન કર્યો, અને બંને પક્ષ વચ્ચેના તમભેદના કોવર મારે 'દોશમજ'ના મત મૂચીને, ૧૯૨૫ની મુખ્યાર્થ કૌશિલ વખતથી ખરિડના, પુલિતકાઓ, લેખો, ચર્ચાઓના વગેરે વડે દિલ્હા એક ઊંડાણી બીજી છેડા સુધીના પ્રવાસો કરા એ દાર્શનિકે 'દોશમજ'ને આપના 'આકાશી' રાજ પડે દેશાવરમાં સળખાવી મૂક્યા. મદાસના ચર્ચને એમની વખતી જતી પ્રજલિ સામે એતવાળી કોપી પણ એ અમર રહ્યા, પરિણામે નજરેદ થયા; દેશાવરમાં કોવાલક લેખકમાં અને ત્રણ જ વર્ષમાં પછી દેશવા બાદ કલકત્તા મદામસના પ્રયત્ન મૂક્યા.

પછી તે સત્યાગ્રહ અને અસહકારના મારાણ થયા એની સામે એમણે વિરોધ કર્યો પરિણામે ક્રોધેત થયા, અપરજને ધારવા અને પદ્મપ્રેમીને મોટી કમાઈ પકડવારમાં મુખાની કોઠા, છતાં પોતાના અત્સંસ્કારને દરવા વિના એ સાનું લાગ્યું તે જ કહ્યું અને કો રાખ્યુ ૧૯૨૪માં 'દોશમજ'એ એક હન્ડિયા બિલ્ડની એમણે પોમના પરી, યજ્ઞ નિષ્ફળ થયા દિલ્હાના રાજપદારી કદાર માટેનો અમનો આરી સદી એટલે પ્રચલ લાગે સમ્રામ કેટલી જગત્તે લાગે છે નેટલી પરિણામમાં ને જાણ્યો. તેનું કો કારણ એ એમજ દોષાથી શમાપાવ વળતો, બીજી પોતાની જીવંતજાની તાશીરને કારણે અન્ય નેતાઓ સાથે સમકક્ષ જાની સકલા નહિ એ પછીના વર્ષોમાં એ ધીમેધીમે નેપથ્યના અધકારમાં વિલીન થયા અને અવસાન પામ્યા.

શંકર

શંકર પોતે કંઠુ પોતાનું કાર્દન

આજા વાઈસરૌયથી માંડી અદના વિદ્યાર્થી સુધીનું
હિંદનું એકેએક જણ જેને જાળજે છે તે
ભારતખ્યાત કટાક્ષત્રિકાર કે. શંકર પિલાઈ

વર્તમાનપત્રની દુનિયામાં આ નામ બાબે જ કોઈને અનુભવું
દરો દિક્કીનું પ્રખ્યાત દૈનિક 'હિન્દુસ્તાન ટાઈમ્સ' અર્થ હાલ-
ખા છે તો તેનો અમરેજા જેતા પહેલા પેખુ કાર્દને આજનું કાર્દન શુ
દારું છે ને જોવા તે તકપરો, આખા હિન્દુસ્તાનની રસદારી પરિ-
સ્થિતિ ઉપર તેણે અનેક કાર્દનો રોવા છે; અને તેથી વાઈસરૌયથી
મારી બબરનો સાક્ષતો આરમી પણ તેના સદયરેથી કાર્દનમાથી
પ્રસંગો જોઈ શકાય નય છે.

પૂર્વ પ્રાધીક્યો તો એક વાર તેને જોવાનીને પૂછ્યું કે 'મહાર, હિન્દુ-
સ્તાન કાર્દને તમને આગળ પાડવા કે તમે તે પત્રને અનુજ પાડશું'
એ વખતે તેણે તો જવાબના અવાજા કરવા દસી કહયું કે, 'પણ
એ વાત ખરી છે કે શક્તિના ગર્દભોજો તેના સાજો પ્રસાસીને જાન
જીને વિનાઈ સાથે સ્વયં જેતા ગીબળ્યું છે આગ છતાં પેલાના પર તેણે
કોણતાની છાપ પડવાનીથી નથી આપીતે હિન્દુસ્તાનના મર્યાદાના
મહાન પુરોહિતો આજના યૌવના પરાયે છે. પરિત જવાદરવાસે
તેના કાર્દન-સંગઠની યાપરીની પ્રજાવના લખતા હ્યું છે કે આજા
મહાનિષ્ટા કોય નહિ તો આપણે આટલરી, શેખરોર અને ન્યાર્ક-
પરાયણ બની નહીં; અને આથી જ હું માર્દન અભિવાદન કરું છું કે
તે મિદકાજ મુશી યીમરી ખીખીબીને દાસ્તને પ્રકાસ આપવા રહે.

આવી આપૂર્વ દખાગરના રવામી છતાં સારું ને મરિ રીતસર
અભ્યાસ કરી નહોતો કર્યો. ઈ. ૧૯૦૩માં વાવખરેરના એક નાગરામાં
તેનો જન્મ થયો. ત્યારથી, બધા મામુરો મોઝાં થયાં છે તેમ, જમીનની
૧૯૨૭માં વાવખરેરની કોલેજમાંથી તે ગૈરુઅંત યાજ બહાર પડ્યા,
ત્યે કે પિતાછજે તેને આઠી લીસ મારવાના છપી મુખ રાજવા
મુજાઈની હોં કોલેજમાં ભળવા મોકલ્યા. પણ બાઈનુ મન કવચમાં
હરે નહિ. કોલેજના પણ લોકોનેતાઓના વિનો કાઢ્યા હરે ને 'સી પ્રેસ'
આજા 'કોલેજ'માં ક્યારેક લીલરી મોઝાં એ વખતે કટાક્ષ વચકારો
તેના કમમાં રસ લેતા હતા ને પેરી મિ પોધાન જેસેકે નેની બાવિ
કાર્દનની મરિ બહુ કેતેજન આપ્યું હતું. તે પછી માર્દન સ્વ નેરાવના
મોઝાંકના હાથનીયે સિધિયા પેરી મરિવેશન કરવા મોઝાંની યીધી
એ રોક તેના કામથી અને રનુજ રવાવથી બહુ પ્રગલ રહેતા એ
રંગિયાન સારું કોલેજમાં મોઝાં કાર્દનો પ્રકલ કરી જ્યારે મેજવના
મારી હતી, પણ કયા તરીકે તેનો મોઝાં નહોતો કર્યો છતાં તેને
બહાર માલવાનુ માન તો મેનિકર જ લઈ શકે જેવામાં ૧૯૩૨માં
'હિન્દુસ્તાન ટાઈમ્સ'ના તરી મિ. પોધાન જેસેકે વચકારો તેને તે પત્રના
કાર્દનિષ્ટ તરીકે જાણાવ્યું હતું. આજુ સરકારે તો આશ્ચર્ય જ મુ
કર્યું તે રાજે નહિ સિધિયા હામીમાં પણ નેની કાર્દન આજળ વધી
રહી હતી. મેક તેમજ મિત્રો સાથે ખૂબ ચર્ચા કરી, ઉવેકે કિંમતો પ્ર
કાય છે તે જેવા ખાતર આજ મોઝાંની છે. તે રિવરે મેરને બનેલા

મિત્રોને તો તેણે કહેકુ પણ ખર કે કાયરો નહિ તો જરૂર પાડો
આજો માનજો.

પણ આખરે નામીએ છીએ તેમ, તે ત્યાં રવા જ. ત્યાં વખત
જતાં અને કામ કરતાં તેને લાગ્યું કે આ વિષયનુ રેત્ર પેલા મરિ તેના
લિખણતોનો પરિવ્યય અને અભ્યાસ ૧૯૩૨માં છે. એકેકે ૧૯૩૮માં તેણે
કનક અને મુશીપની મુસાફરી કરી એ માર્દના તેર માસ રંગિયાન
લટનની કેઠલી કે રૂસોમાં કર્યો પણ બરી અને ત્યાં પહેલી જ વાર કહે
પરિતગર મિનાળુ મેજન્યુ પ્રખ્યાત કાર્દનિષ્ટ લો, વિનકદારા મેળિ-
નસન, હેમ્લી મિરસ વર્નેદ માથે પરિવ્યય સાથે અને તેમની સાથેના
પ્રસંગોથી બનેલ અનુભવ મેજન્યા પોતાના કામની લામખિડતા વિશે
સારું કહે છે કે તેનું કાર્દનજુ જનસામાયજીની સાથે રહી તેનું કાર્દ-
નિષ્ટ પ્રકલ કરવાનું છે, નહિ કે નાતિસય કેજાએસા ને બવા કિયા રાખી
કરવા વિજાભિગાનીનું મુશીપથી પાછા વળવા તેણે પારીસ, હાનીવા,
હંમરી વગેરે રેશો જેવા અને ત્યાના કાર્દનિષ્ટોની મુજાકાત લીધી.
હાનીયન કાર્દનિષ્ટોએ અને મેજન્યા પણ પરિવ્યય કર્યો આ અને
પ્રસિદ્ધ કટાક્ષનાં કાર્દના કામમાં ખૂબ રસ બતાવ્યો.

સારું ખતિતો અને ગરીબોના મિત્ર છે તેમજ પ્રગતિમાન પ્રજા-
ઓને જાણે દાખી છે ધર્માત્મકો તથા લઘુપદુ થતા પાત્રોની
તે ખરી માર્દની જાણે છે મોઝાંકામની અતિમે કામ કરી સરકાર
અને કીવતા અગવરદો પર નેને બારે રોપ છે ત્યારે જગત આનજ

કાળી બાબુ ઇસ્ટર્ન ક્લપ કોન્સર્વેશન-બાયોમોફા જેમ બાઈ' એ નામના આ કાર્ડનમા હિંદીવાનને ઇસ્ટર્ન ક્લપ કોન્સર્વેશન એ બાયો-મોફા વાઈસરોય બતાવે છે તેની પાછળ હિંદીવાનના કપડા પછુ ઉતારી લેવાનો ઘાટ છે તે સ્પર્શીને એ કોન્સર્વેશનની ગોઠવણ બહુ રૂપરૂપીને ખુલ્લી પાડી છે જમણી બાબુ 'રેમ્બે પોલિટિક્સ' નામના વાઈસરોય 'નહેરુ લોકમાતના નિકળના સસંગેના આવવા મેટિની રાકે' નીકળ્યા તે દરમ્યાન તેઓ નામનાર અનુવાની સફરે ગયા તે વખતે અનુવાની સીતા પરના આલેખનોમા દેશના નહેરુ નેતાચેલના રૂપ ઉતારીને ઉડવિસી કેકડા ઉપર-આપેડકર, હવામા હોડતા જવાદરલાલ, દેશી રાજગોના પ્રતિનિધિ નમ્રસાહેબ, નીચ-ઝીણા, આઝાદ, રાજગોપાલાચારી, રાજેન્દ્રપ્રસાદ, વલ્લભભાઈ વગેરે ઠોંગેલી નેતાઓ; સર વીમનદાસ વગેરે વિનિત નેતાઓ (સ્વપૂજા નેા મેળા), હિંદુ મહાસભા, -વગેરેને નીરખતા વાઈસરોય (અર વિનુભાઈ સમદગાના મૂળ ચિત્રે ઉપરથી)

હકમ બરી વહુ છે ત્યારે હિંદુ પીછેડા પર નબ છે તેનું પ્રતીક તે યજ્ઞપીઠાર ચિત્રેમા વાઈસરોયને નિદ્રા લેતા બતાવે પૂર પાડે છે. કાર્ડનમા મુખ્ય સ્વભાવ એ હોડેના મિલકે કે ચૂકી બળીને નમ્રુતિ ઉપબલવવા અને રાકર તેમા કુશળ છે છતા તેને ખૂબ અનુભવ થયો છે કે તેના ચિત્રેથી કાઈની માથેના સંબોધા આઘ થવા પામ્યાનથી કાંઈ વિશિષ્ટન તો વખતેવખત તેને વાઈ પીવા મિલાવતા અને હિંદુ કાઠની વખતે પોતાના બધા કાર્ડનના અમલ ચિત્રે અરીસી સાથે લઈ બસા મીઠાના શોકદઅરીસી પછુ રાકર મન કરવામા બાજીન રાખે એ પ્રથમ રાષ્ટ્રી રાકરને હમીડસીને એક સર જેમ્સ ક્રીગ જેવા અમલદારની છેડ કરવામાનેલે બાકી રાખી નહોતી, પછુ તેને પોતાના કાર્ડન થતા નેઈ શરમે થવાને બદલે વધુ ને વધુ ખુસ રહેતા ઉલટું કહે કે 'મને લાગે એવો ધારદાર નથી બન્યા' એકનાર એક રોકરને તેનું મોટું પેટ ચીતરવા બાઈ કાઢ ગઈ અને મંકરની રાખે આવી

કાઠના બદન બોલી માણિન ક્યું કે પોતાનું પેટ એકાંત મોટું નથી' એમ, કે આચાર્ય જેવા ધર્માચર્ય ધારસંબંધને ચિત્રમા હિંદુનમની મેડાનેઈ ચીતરી મેલે એકસો ચીટવાઈ ક્યાં કે 'હને રાકર નમ્ને પડે તો મેળોએ ન હવે' એમ એ બોલી ગયા' આમ કરતા એકવાર પૂર્ક નાથી છતા સપાટમા પછુ બાઈ બારી નમેલા એ પ્રસમ બેરબર રમણીય બનેા છે

કુમારમ થતા જ માવીછને વાઈસરોય સીમકા તેડાંબા અને પછી તુરત મિ ઝીણુને પછુ મોહાંબા, એ વખતે કાઠકે એવું નહેરુ થએલું છે એ બાબતમા માધીછ અને વાઈસરોય ન જુખુ લાગવીવગની નમિએ છે અને બીલબોની લા નર નથી. રાકર આ વખતુ પકડી લીધી અને એક કમિનમાં વાઈસરોય અને માધીછને થીડી થયાર કરતા બતાંબા, અને ત્યા હતાવળે બારી પહોંચતા મિ ઝીણુને નહેરુ મલના હાય અટકાવીને એવુ કહેતા ચીતવાં કે. 'કમિન રાકાંબલી છે'

કાળી બાબુ હિંદને 'વિરામ' આપવાની દરખાસ્તો લઈને આવેલા સર મેર્સ્ટ કિપ્સ મહારી બળીને પોતાની દરખાસ્તો રૂપી દેરકીને આકાશમા ચડાવવા મેરસી વગારી રવા છે, અને માધીછ તેનો ઘાટ હસવાહસવા જોઈ રહ્યા છે જમણી બાબુ 'અશોકવનમા સીતા', હિંદી પર-કારત્ત પર વાઈસરોયની કાઠકિસલે કાઠેલા ઝાંઝિનનમ (જેની સામે વિરોધ તરીકે દેશના રાષ્ટ્રીય છાપા આપમેળે બંધ પડયાનો વડ-કેટ કરત કાર્ડન જેમા (અશોકવનમા બેઠેલી સીતા સમાન હિંદી જનકારત્તને અગિયાર મેમ્બરોના માયાવાળી વાઈસરોયની કાઠકિસલ રૂપી રાવલુ કહે છે કે 'મને નહિ ચાહે તો તને માદી નાખીસ' 'હિંદુમના કાઠકિસલ બધ થયુ તે દિવસે તેના છેલ્લા એકમા આ કાર્ડન પ્રકટ થયેલું

માંથી છને આ કાર્ડનથી બહુ લાગી આવ્યું કે કોઈ તરફ સમાધાની લાવવાના પ્રયત્નો થાય છે તે વખતે મિ. ઝીલુમે દુખ લાગે એવું કહ્યું કર્યું ને જોઈએ એમણે તે મહાન લગી નાખ્યું કે કાર્ડન એકર નથી થયું. શંકર તેના ખુલાસા આપવા તેમની પાને ગયા, ત્યારે બીજું જે કીકીક સાંભળ્યું પડયું. માંથી છને શીખ આપી કે કાર્ડનિસ્ટ બલિયાની પક્ષ કલ્પના પક્ષી પ્રવેશ આનંદશન આપતુ જોઈએ એવી આનંદશિ વિના મહાન મગેકાર ન થઈ શકાય.

શંકર એવાત આનંદશી રાખી કીકી કરાખુ છે. ન્યારે સરકિયુ સંદેશા સલાવવા આવ્યા હતા અને આપું હિદુસ્તાન તેને હર્ષથી જવાની રહુ હતુ ત્યારે શંકરે મર્દનિયની રાખી કહાસીન જણાવી એની સાથે આવે ફર્યાવરું ચિત્ર દોરેલું. 'Wait for the rope-trick' એ તે વખતનું પ્રસિદ્ધ ચિત્ર છે તેમાં ક્રિષ્ણ મહારી બની પોતાની રજા-ખોરડી દોરકને આકાશમાં સલાવવા મેરડી બળવી રહ્યો છે અને જાણી છ દરબારામના તે દોરે રહ્યા છે. શંકર આ રીતે કોઈ શક્તિ સમાન પદ મારવે છે પ્રશ્નો કલ્પના તેની વિચારાત્મક કીકા અને ગર્મ એકેએકને મોઢામરે છે અને કાર્ડનિયનનું નેહા એવું બાગેજ છે તેમાં એ પણ સીને સારી પેઠે જોવાયે છે; પણ અતિ પરિચય મહાની સાથે કરતા નથી, કારણકે તેથી ખરી કીકા કરી વેળા અંતન લાગતી આવી આથી બલ તે પોતાના મર્મ મૂકી જાય. છતાં ન્યુ કિલીના એકેએક મોઢા મેળાવામાં તેની હાલતી હોય છે

કરોબારી સ્વયં કે મોઢા રાજદ્વારી નેતાઓ તેની સૌખ્યસોધવા હોય છે, પણ શંકર દમશી સમાન રીતે પોતાનું પદ સાચવી છે છે હોવાયજ અને હોડિયનાથી તેનું મત્તન ખસી જત નથી હેમના મહાન પ્રમાણે દિનેશી તેની સનુખ પહેલાં રહે છે પોતાને ખતરી ન હોય તે વિષે કંઈ કહેતું તેના ગાંઠે અગ્રાહ છે વિદેશ વિના તે વખતેના વિચારે છે, અને આ મહાન શુષ્ક તેની કોલની કીકી છે. મુઠા કપર જ તે હક્ક આપે છે કંઈ સમજવતું પડે એવું રાખતા જ નથી કૈનું નિશાન આજાવ હોય છે સર ચીમતલાલને સુદેહી માથે દેહતા બતાવે છે સર સંપૂર્ણ ટેબલ આજાવ 'To Let' (બહે આપવા) નું માટિયુ લગાવે, એકેએકે સો વખત સમજાવ્ય છે.

શંકરને આવ્યાગયા વિચારીશ શેર ક્યાંથી કરતા દશે ૧ તેનું એટલું આશ્ચર્ય આપણને થાય છે તેટલું જ તેને થાય છે તે અદેસર એકાર ન્યારે નીરાખ્યા ફેર છે, ખાંચાની નોઢ ફેર છે અને વખત આવતા પોતાની વિગતોથી પર ડાલે છે તે કુદરતના ચોક્કસ નિરીક્ષક છે સૌન્દર્ય તે સોથી ફાટે છે દગલગ વળી તેમને કોટિરાસ્ટ્રીની કપાસના આંદરી છે અને તેમાંનિખ્યાતોની કુશળતાથી વિચારકષે છે અને સારા પ્રદર્શનોમાં રમ્યાં ફરી ગઈ એવા શુભવાચા બનાવે છે

શંકરને ઇલનમાં નિરાશા કરતા સફળતા બાસે છે ઇલનના મળ-કારા અને ઇલનની લીલા તેને ખર્ચો છે. ઇલનને તે એક પરગ ન્યારે મગર છે. સ્વભાવે તે શાંત, નિરાંતરની અને ઇલન નહિ કરનાર છે; પણ ન્યારે તે છંદે હોવા એમ છે ત્યારે અંતઃપ્રગ્તિતોના અવેગ એટલે બનેા હોય છે કે નેના અદેશ કપર એક પ્રકારની ઇલનનીની વચક આવે છે બાકી બીજા સગાયે તે ધણુ શાવ રહે છે તે વર્તણૂક કરવા વંધુ રાંધણે છે અને સારી સગનદારી એવું પીકમણ છે જે કંઈ તે સાંભળે છે તે ત્યાંથી નેને મળી રહે છે, અને સારી સમજની છે પોતાના નિમ્મય ફેર છે, તે પર્ણ સંકારી છે, પણ મર્મથી નથી તેની રીતલાત સીને ગમે એવી છે

તેની સાદરીક સુષ્પતિ પર્ણ આદેશવચય છે તેના માથા પરના આઠા પોળા વાળ તેના અદેશને કંઈક કાઢાવ અને પ્રભાવ આપે છે. તે

મુંબલમાં 'મુસલ રજાપયાનું સતકાર્ય કરવા મથેલા' મોઢાના સોસાવ્યલીના વચનો પર વ્યથા કરી કાર્ડન, મોઢાનાને પોતાના કાર્ડનથી બહુ આનંદ થતો અને શંકરને તે દમગે પ્રેમથી એટલા.

લગા, મુકપ, અચ્છુલાવ છે; શરમાળ છે, કંઈક જાણથીમય છે, એટલું કહેવા નેના અક્તિત્વને ખ્યાલ નહિ આવે તે હમને છે ત્યારે પ્રકાગ છેડાની બારી બેધકી હોય એવું લાગે. ખૂબ વિનોદમર્થો તે એક મહાન નર છે કિલ્લમીબાઈ શંકર અવેશબુધ્ધિ તરફ હમિશા હેતાળ રહે છે તેનામાં હમેશા કોલેબરી બેરેલી હોય છે વિચારાત્મક અને પ્રેમાળ. તેને મેલા એવું લાગે કે આ માખુસ આખુસ છુપુ છુપુ સમજાવ્ય છે, ન કહી શકાય એવી ઇલનની છાપે પક્ષી તે છે મુકાકાતલેતારને ખતરી થાય છે કે તે બંદી ઓલેની આરપાર લેઈ શકે છે. મુકાકાતુ કુલ-કલ્પિયાપણુ રહે છેકલા પદ મુકી છે સમાને છે નરનારીઓ તેમના પોતાના આરસામાં ન્યારે હેમાય તેવા તે બતાવતા નથી, પણ તેમના વિષે જ તત્તવ તેમને જ અનુદયુહોય છે એ બદાર પડે છે તેના કામનુ આ મદતવતુ લક્ષણ છે છપા પંડોની બીતરમા રહેલું અદશ કપાહુ સ્વયં ને પ્રશ્નાલિપ્તએ ફર્યાદી શકે છે

શંકર હમનું તેા લુખાનું સ્વેચ્છા, તેની પ્રતિબા હજી સર્પારો પ્રક્ટી નથી. રાજદ્વારી ફેરથી રજાવારી ન્યારે તે આપણા સમાજમાં નજર કરશે ત્યારે આપણા મસારના કેટલા જે ખમ્મા પર એની વેધક કીકા કિનાઈવનુ કાગ કરશે. તે વખતે કોઈને પણ તે છોડી શકશે નહિ. અને તેના મિત્રોએ તે પહેલા ક્યતપુ પડશે ૧

શ. મ. રા.

અધારસામગ્રી

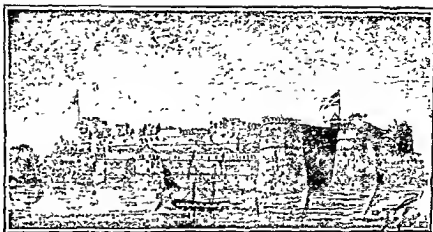
(૧) શ્રી રમખુનિ (ન્યુ કિલી) એ ખાસ દબોલો લેખ; (૨) જોમને કોનિકર (સામ્રાદિક આલિત)ના લા. ૩૧મી મે ૧૯૪૨ના અદશ આલેશી શ્રી આચાર્યેના લેખ; (૩) 'હિદુગ્માન વિષ્ણુ'ના ઓનર ૧૯૪૨ના અદશમાં આલેશી શ્રી સચિવનંદન ચિહાણી લેખ. (૪) 'Shankar's Cartoons' એ નામનું પ્રવેશ

ડૉ પ્રાદીપ નામના એક અમેરિકન વિચારનીએ શરદેશવાળી-એને પોતાના કિબની મરોના ચિહાણો પ્રમોશી એમના ધર્મપરચો કરવાની બના સભા પારે પરવાનગી માની રાખે ડૉ. પ્રાદીપની દરખાસ્ત એવી રાખે તરફર મળી કે તે બધે પોતાના ધર્મને કબજેસ આપે, પણ રૈયત ન્યારે ધર્મપરચો કરે ત્યારે ડૉ. પ્રાદીપે એમાં આપો જાડી લઈ પોતે વર્તુલમાં અવેગા એ આવા મોઢી આપવા ૧

‘તમારી આ મરદી માટે તમે કંઈ લો છો?’
‘જે આપણે બાવ કરાવતા જ નથી.’

સૂરતનો કિલ્લો

રેડિયોફોનર તરીકે
રમૂ થયેલી
એક ઇતિહાસચત્રના

સાડું સાડું રે ચૂત સહેર
ચું બઈ અથમેલી
સાડું સાડું રે ચૂત સહેર
ચું બઈ અથમેલી . . .

સૂરતધાર* સૂરતની પુત્રી તે તપતી-તાપી નદી ને એ તાપી નદીને
ફિનારિ વસેલુ સૂરત શહેર, ઘનર ઘનર વરસતો બળ્ય તટકાવાટા-
વાળો પશ્ચુ અરેલો ઇતિહાસ એને કાળને ચોપડે અગર સખે છે એ
નદરી, બારામી સરી, રે કોમળીસગી સરીના પહેલ પાવા
સુધી આઠ આઠ લાખની વસતિથી બેબસતી સૂરત નગરી, જતા
નાણાપટ્ટા કુશિયાના પ્રચલ દેશનું નાણું વટાવી સકાતતેથી એ સૂરત
નદરી, બાબ-જલ-મખા-કરવાને કહેવાની સૂરત નદરી;
જના બારામી બનતતા અનેક વાવટાએ રૂરતી રહેતા એ સૂરત
નદરી, ને એ વાવટાધારી નાના મોટા બનેલાઓ, બદાએ, આર
માની નોકરોએ અને આબના હોડી દોડાઓએ, નદીકિનારે બેઠેલા
મઠ સાત યોની પેરે રિયર નદરે નિહાળી રહેલા આ બળ્ય કિલ્લો*
લુઓ, લુઓ* દેવી પ્રચલ છે એની હીવાડો, રેવી વિરાલ છે એની
મયા! કાળને સાપ આપીને, અનેક તટકાવાટા વટાવીને પશ્ચુ આપે
તે બનકાળના મેવા સખારણા ખડા કરી રહે છે કવિ નરસિંહરાવની
વાણીમાં—

[સંસ્કૃત] છાન્નં વટના બલ્ય, ને
રચાન હેતુ નવીન લે,
એલ વિશ્વ વિશ્વ સમા
બ્યારક નિયમ સર્વો પળે
રમરણુ ચા રા પેણુ હ
ઉર વિષે સમઘ હ
એ
રમરણુબ્યારથી
પ્રજબળ્ય મુર્તિ ધરૂ ફરી

સૂરતધાર* છરો વરગ થપા બાળ્યો કિન્દુતાન પર તે વેળા
તથજીબી આણુ વરતી હતી. ને એ વડાની પ્રતિષ્ઠાન થપા સમે
ફીરાત તથજીબી વડી પર બાળ્યો, ત્યારે સૂરત ખીલતુલ્લુ હતુ તેનાથી
બરો વરસ પૂવે—૧૦મી ૧૧મી સદીના અરમમા નાનકડા માણી-
વાટા સમાણું એ આમડુ ટુર્કીથી આવેલા રૂપી મોઢાનરવા વચવાટથી
અને કુનેદબર્ધ બ્યારથી તેની પ્રિયણુ નગર ધારણુ કરી સૂરત
બન્ડુ હતુ અને ધોમધોમે ખીસી વચડુ હતુ તથા તથવળી પિંચેલીને

★ [સૂરતચત્રના ઐતિહાસિક પ્લાનમાં વિવેની એક પ્રયોજ-
માળા મુજાઈ બાવાળી ૧૧મી સને ૧૬૪૦ યમા ૧૦૬૬
પામા બાળી હતી આ પ્રયોજમાળામાં પાવાનડ, વિગનાર
લક્ષુભાઈની હથેલી (બચ્ચ), વોટરા, બામાવાડ અને
સૂરતનો કિલ્લો તથા પાલળથી ચૂતતુ બચ્ચ કોટથી ઇતિ-
હાસચત્રનામે રખૂ થઈ હતી, અને તે તુડાજીકા લખખ-
એ તૈયાર કરી હતી જેમાં 'સૂરતનો કિલ્લો' તથા 'સૂરત
બચ્ચ' એ બે ઇતિહાસચત્રનામાં મેં તૈયાર કરી આપી હતી
આ રચનાઓનું નામિત્ત એ છે, કે એ સીધીસાદી બચ્ચ
બચ્ચનામાં નથી, પરંતુ મને અગ્રિયા સાક્ષીય રેડિયો
પરિશ્રવામાં 'ફીચર' નામે જોજીવવામાં આવે છે એથી
અઠ-અઠ-તાકપ રૂપી વિવિધ સરિચ રચનાની અખતથી
પરિવિ બેળા વપરપંકી છે એ વાત આ લખાણુ વાચની
પાળે સ્થાપ્યા સખયાની છે આવા વિશ્વ પ્રયોજ મઠિ
રેડિયો આપી હવાડવામાં છે આપાન્ય રીતે અગ્રિય
પ્રયોજ હોયતો એટલો લખો નાળો આતાનગારી આરો
મઠ પડે, એટલે બાળી સરિચ રચના થોબલ છે અને એવર
અધિકાર રૂપે ઇતિહાસનું વિશ્લેષ આપાય છે—કૃષ્ણક]

વર બનાવતુ હતુ એના બચ્ચરી બચ્ચકારતુ અધિયાલુકારથી રમેણુ
કરવા સને ૧૭૩૩ની સાલમાં ફીરાત તથજીબે માણીને એક કિલ્લો
બચ્ચાબો. બચ્ચાના, બાળે મળુ સૂરતના રાજદરબાર સમા, અવાર
સુધી બેબેલા આ કિલ્લોને, એ વડનેર યાચ ને એ વડવાના રમેણ
કેડજ સૂરતની બેબરી બ્યારી નેલાઓસાદી રોમ-બ-રોમ વધી
હતી ને સાચે સાચે આધિયાલુકાર તથા પરવરી સદાકાબોરની કારને
સજકાવતી હતી આરોરે દોડરો વરસ એ રીતે વહી ગયા. ને માંજી
સદીની ત્રીમીમાં બદ્દમરાબાઈની નાંતી પરે બામાઈ ગલમલ બીએ
નિસાબગાન થયા 'સૂરત સર્વસમઘ'માં નર્મલ લખે છે 'આમ-
બાન અધિયાર વરસના નાદીએ બેરો.... થાળી તમકિરો પળ
બાદસાહે ચેતાના બાપના વખતના બચ્ચર અકરકાબાને પોતાનો
વચ્ચર બનાવ્યા, અને એરે એ કોલકવાસ રાખતો, તોપણુ અચવલ
કાપમાં બાદસાહે તેની સલાહ લેતો જ. એની મજાદથી બાદસાહે
માવવાની ફેરેલ કરતી માણી વાળી. એ બાદસાદી
કારકિર્દીમાં સૂરતનો કિલ્લો આદરબાને આ થો....

[આધુ સંગીત, પદ્યતાલગિતા તરીકે રમને ચાલવા લેખેલાઅવાજો—અરે, બારસાસલામતની ગવાડી ચાલી 'જુઓ જુઓ, ખસી નહો' 'એહ, ખસી ન' એવા વિચિત્રવિચિત્ર અવાજો.... તે પછી—]

પહેલેનો: નિધા રજિયો મહરબાન..... નિધા..

આજા દુઝરત, ગીળપરવર, બંદે નવાઝ, બાદશાહ અઝામન મુદરમશાદન મુતબને સુઝગાન..... નિધા રજિયો મહરબાન.

બેઠે અવાજને અરે, બારસા અઝામત હો પછડે સારેબને પેડે પેશારતા લાને છે.

ખીએ અવાજ દાં, તલતલ તેમજ છે. વપચીરે અમસાહેબની તલતલગયત અપસરખર નથી, તેથી ખબર લેવા બધ છે. બાઈ પછર અમસાહેબ પર તનનેમને મળે! ખાઈ છે.

ચીએ અવાજ દોષ ન તે એ વચીર વડે તેા રાજ સવામત છે

[આધુ સંગીત તે પછી દોહાના મુદરમશાદનો 'ચંબે

વચીરે આરંભવાન પચાની પર પડપાવડયા દોહો

મુદરમશાદ છે ત્યા બાદશાહની સવારી ચાલે છે]

અરઝબખાન તસરીરે લાઇયે વાઝામ્યાન દુઝરત બહોલ તકલિફ ડિયા, બન્ને બે નાચીર પર નેહાવન એટમાન હુઆ.

મહમશાદ નહિ નહિ, વચીર-કુલ-ગુઝાર, આપની તળિયત નરમ છે એનું લાગી મને કિફર થય, એટલે આબેડા કેમ છે આપને?

અરઝબખાન: સવારે કઈ નથી, હઝરત, જરા થાપુ વધયુ દરુ અપરિય પછી હુ આપની બિદગમત્યા દાઝરે વચાને ન દેવો.

મહમશાદ: નથી તકલિફ છે કઈ?

અરઝબખાન: સુરતથી સડી આગાએ પોતાનુ ખાતમી માનવા પેશા ક્યું છે, ત્યા પેશી તકલિફ છે. ચાલિયા હુસસ સુરતને બધ પેશાન કહે છે, તપઝખી કિસ્કો નખણે છે, નવો કિસ્કો બાધવાની ગાલરી માને છે.

મહમશાદ: અને આપની સાથ મું છે, એ બાબતમા?

અરઝબખાન: સુરત આપની મેહી મીલત છે, બીની મહામની માટે ફેરડું ખર્ચે ફરીએ તેરડું સમતો ફરત મળાએ કિસ્કો અરખ બાધવો એનું ગારી સયમા છે. પછી બાદશાહ અઝામત કુલમુખાર છે

મહમશાદ: નહિ ચાચાબન, આજ ન કુલમુખાર છો લેકિન મારી તો એથી ફરમાવત છે કે કિસ્કો એવે પાધિયે સડીએ કાઝકા

ને ખરો વેદે દુરમનો બીની હાથ આલવા ચ મળવું. તોયોનસ્વાર એને કઈ ફરી ને નવે. સુલતાન મદમદ ખીલ સુઝગાનનુ લામ એ

કિલામે એટલે લોકો યાદ હો અર્થમા કઈ ફરીમા ન ફરી કિન ચાહે એટલુ અર્થમા મારૂંત આપો. પણ કિસ્કો મેહા પડકરને બાવને

અરઝબખાન: ઈન્સાલાદ, બાદશાહની ફરમાવચ મુજબ ન મરો. હુ આજે રમ લખારી દોઝર ફરમીયો, ને બાદશાહી મદદર માટે મેહાની આપીસ.....

[સામુજર પછી..... પદાખર બાદવાના અવાજે

કેશાજી-પાવડાના તમા મારૂંદના અવાજ. મેહ લાચ, ઠટ લાચ, ઝટ ફર, પન ચલાવ, એવા અવાજે વળે]

મુઝધાર: અને આ પ્રમાણે સુરતનો કિસ્કો બધાથી અને ૧૫૪૩ માં ખાન રહે કે ગોરા લોકો, ખાસ ફરી ફરીના-પેશીએ વડે

(અને ૧૪૮૨થી) દિદે આપના થયા હવા, અને અને ૧૫૪૩મા નો તમાનું સુરત પર ચડાઈ ફરી, કૃત ચલાવી, આગે લખાઈથી અને

૧૫૪૩મા તેમણે સુરત પર બીજી વારાઈ ફરીને તે ઇતેલા તમા સુરત ખાનેનું તે વખતે મદેરમા રમ દબર માખડેલની વચન દલી: ને

કુલ દિનની વચન દરોક હંદાને આગે હતી. અને ૧૫૩૧માં પાપુ

ચીટ વાર એ નિરંદીઅર સુરતને મળાનેલુ આ વખા ચામને

લઈને ન સુરત ખાતે નવા મેશા કિસ્કાની જરૂરત હતી અને તેથી

તે અને ૧૫૪૩મા બંધાવેલ એ કિસ્કો બધાનો અલકાવવા પોર્ટુગીઝેએ થવી મહેનત થી. તેમાં દોડીઆમા એસી આવવા ને લાંમને

હેરાન કરવા લાગ્યા. પણ સડી આમા, એને સુલતાન મદમદે ખુશ પડખાનેલો બિલાવ આપેલો, તેણે ખુબ તકલિફનેદારીથી એ કિસ્કો બાંધ્યો. તે આ આજનો કિસ્કો

ને ચીટ વરસ એ વાત પર વહી બધ છે અજબર બાદશાહ મુજ-સત પર ચડી આવે છે સુરતનાના મુદરમશાદ મદેરી કબરે થયા પછી,

ઈ ૧૫૬૩મા બનેવારીની ૧૬મીએ મદેરમાદ જલાહુદીન મુદરમદ અકબર, ખુલ-ખુલ-ખુલ, લગર સાથે સુરત શહેર પર ચડી આવી મેપો.

પુરા ખાતે બાબળીનામે છે સાથે એના મેનાપતિયા માદ કુસીખાન મદેરમાએ સારીકખાન યમુ છે. મેખાન મદિનાની ઉમી તારીખ ને ફેરામવારે સુરતના કિસ્કા પર કિસ્કીની તોરખો મારી સાર થાય છે

[બાગમગમ..... બાગમગમ]

બાગમગમ, એવા મળુ ચારેક અવાજે]

પણ આથી જબરી સાહી તોયો સાથે યમુ કિસ્કો જ—મુદતાબીસ

જિમ્મે મુખી રકર જીવે છે, છેક યત્ને રિવરે કિસ્કો શરતે બધ છે ને અલકાના લાલ ગિરાન કિસ્કા પર કિડવા માટે છે સુરતની

દાકેશી સદારે કઠીઅખાને સપુરક ફરી બાદશાહ અકબર, મુજ-સત સર ફર્માયા હરથે માનોતાને. કિસ્કી બધી થયે છે. આ કિસ્કાની આખુ દેલજ સુરત ગિસ્કાની જમીન ૧,૨૩,૩૪,૮૦૦ ધંબા, એટલે

કે ૭,૭૭,૨૨૫ એકર છે એવી માપણી ફરી રાલ દોરમથલ કિસ્કીને ફરતે મેપ દરાવે છે.

અને ૧૬૦૦મા એમરદ મદિનાની ૨૦મી તારીખે સુરતથી થોડે

દૂર મેશા મુજાબીના બાશમા ઈંટ ઠરિયા ફપનીનું વદાખુ નામે

દેસર વિલિયમ દોકિઅમ લાંબું. ને અને ૧૬૧૩મા સુરતમાં અધે-લેની કોડી અપાઈ અધેએ ને થોડુંકોલો વચરે સુરત આગળ વાગ-

વાર લાલગિયા થયા લાનો. પણ આ લાલગિયા અમથા સમય દની

સુરતની રાખખટપટ પર તેની અસર નહોતી સુરતમા તો મુનવાઈ કિસ્કોએ રહેતા અને ૧૬૧૩મા જપરામા સિદીઅનું સુરતની મિલે-

દારી વચાવી પાડી અને તેમણે ૬૦૪૩ મુખી કિસ્કો કબરે રાખ્યા. તે દરમ્યાન અને ૧૬૧૪મા—

[નિપથમા દરારદાર મદારેવ... જય બવાની, જય બવાની... ગિરમદારાલની જય... બેની બેની]

સુવધાર.—અને ૧૬૧૪મા મિયાઈએ સુરત પર પહેલી અવારી ફરી. સુરતનો તે વેળાનો દાકેશ નખલો દનેા, યમુ કિસ્કો સુરતના

દોશ. કિસ્કાનુ રમખુ દાકેશ ન અ્યુ—દાકેશનું રમખુ કિસ્કાએ અ્યુ. કિસ્કાએ સિવાઈતા એન્ય સામે બજાર રકર જીવી.....

સિવાઈટ હો દો બદિરજ, કમા લાવ મેખ આદે?

બદિરજ: કાઠી નાઈ, મદામા ની અગતા નેમલ નિયાસા. અબલ કિલ્લા જરા ન તમા સદિકા આદે વ્યાખ્યાવર મૂર્તી ચ અબર દોલ નાઈ.

[ગાંધે કાંધાના યોડા અવાજ]

સુવધાર: આમ કિસ્કાએ મચા ન આપી અને કિલ્લાને પડખા

રહેવા રહ મદેર બાબળીની મિયાઈનું એન્ય વિલાવ થયું અનેક

વાર મિયાઈએ એવી ચાલ્યાં આ ફરી, પણ કિસ્કો અખુલમ થયાં

દરમ્યાન, ઈંટઠણી વેપાર કરવા આંખલા મેશા વદામિયાના

-વાણિયાઓ-નું જન, જનધરની કાંધા પેઠે, વધુ ને વધુ અજવાન બનવા લાગ્યા હતા. એમને શિવાઈની ચઢાઈઓ વખતે પણ સરસતા નજરે પડતી નહોતી. અહરપટ્ટામાં જીમો હોતો પણ અંજારે રસ લેવા માટેના, જમીન વાર કડકાઓ અને બીજા સુરંગીઓ સાથે થઈ રહી ચીસો, સુરંગના નવાઓ-સુભાઓની ધૂનને વચ થઈ પડેલાની પણ બોલેલી. પણ તેમનું મનન, તેમની વ્યવસ્થાસંજ્ઞા ને તેમની મુસદ્દીની પચાઈ કરતાં જતા હતા. હવે તકરારો કરતા અને તેનું વાળ મૂકી દેતા, ને ધરતી પણ જગાવતા, એમના વડે માટી ખતમનાં લાજ તરો એક વાર તો, એમને સરતના મુલક સુધા કહે" મુસદ્દીએ કહેલો કે આરંભે તો નારેલો પાછો આવેલો ને સમજાવી પડતી તેમને માથેલા પેગલાઈ મુલકલાઈ માટેના માથેના કામના નજા પડના જતા હતા અને ટોપીશાઈ આંતરિક રાષ્ટ્ર પડે મળતો બનતો જતો હતો કને કને મુરતની સમ્યક્પદપદમા ટોપીશાઈએ માથું મારવા માટીનું અને ઉપવાસ પેગલાઈની મદદ થઈ સરતની નવાળી જાળે લઈ લેવાનો થતો જાહેરેથી કહેલો, પણ તે સરતના માથું અને ઉપવાસ નવાળા સંસ્કારનાં આરંભમાં નેના વધુ જોરવાર બન્યા, નવારના બાંધી નવાજ અને કાઠિયાઓની માથેનાં નાટકમાં, કાઠિયાઓએ અધે-

સને ૧૮૦૦ના મે મહિનાની પંદરની તારીએ કપનીએ સુરતને જાતની હુકમત લગે લીધું ને પોતાની લશ્કરી નવાળા, નસીદીની નવાળો નાનીએ બેસાડ્યા કિલ્લા પર બે વાવડા બેસ્યા લાવ્યા— એક અધે, બીજો નવાળો નવાજ સુરતના આ કિલ્લા પર અધે લગ પાછા મળા સાથે અને ૧૮૦૦ના જુનું ને ને આરંભ ત્યાંથી સુરત છડ્યા પર રાજ થવાને છે!

અરબના, રાજેની, આકારેગ દનિલાસના વારોડેના મુલક રૂપ આ કિલ્લા" તે વેચાયા દરથે તે પછી પણ બાબત છે" તો પરમે વડની લાગી તરીને યદી થ વાર તે લેજીરી, લેજરીને માટી બવડી બાબત છે! સને ૧૮૧૨ના તે બીજા ને બેસાડે અને ૧૮૧૨ના તેને થ ટપી નવે તેની રેલતે નિલાઈ રેલગાતાના કાન બનીને લગાતા મુલક ને મેળા, વડીને તજાઈ અને કાંઠા પાસે તેને અને ૧૮૩૦ના મે અને ૧૮૩૩ના મે તે સેરીઆમા હોડીને લેરીને ને લેકાઈને મવાયુ—

[અનીત]

ખાળી આવાય કલક કાંઠા,
ગાન આવડે નહિ બોલ,
જુલદી બોલારે મદ કાંઠા,

ખાળી છકા ૩

ખાળી છકા ૨

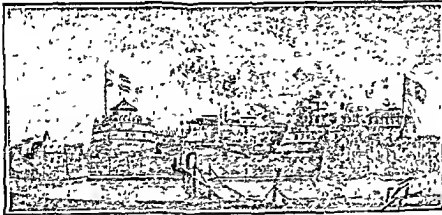
ધાત્રીપુરામાં બરાબ,
ત્યાંથી કોમે તો છપાયા,
નાસે લન દરે ગમપાયા,
બાંધી બચાવે
બાંધી બચાવે

હૂળી વરીઆવી બાંધાજ,
કોઈપુરામાં નહ ડોળ,
જોખ બનાવે છે હેળ,
મારે દિગાળા
મારે દિગાળા

મામ હવાર સુધી અઢ,
નાવપુરે બોળી રહી,
લેનમાં પણ ધમી અઢ,

કોમ્પે અઢ-વિ?

કોમ્પે અઢ-વિ?

કે ૧૮૦૦ના મે મામની પંદરની તારીએ કપનીએ સુરતને પોતાની હુકમત લગે લીધું અને પોતાની લશ્કરી નવાળા નસીદીની નવાળો નાનીએ બેસાડ્યા. વારથી કિલ્લા પર બે વાવડા બેસ્યા લાવ્યા— એક અધે, બીજો નવાળો. (પંડાએ "મુન્શિંગા જુલરાત"માં બીજાનથી)

લેની મદદ માની ને પોતે નવાળ થાયતો દર વખતે અધેજોને કલક નવાજવા બે વાળ કપિયા ને કિલ્લા બેપવા તેમજ હવડું સુરતની મેડીના વડા ગિ રો-મરની કુનેહથી મુલાઈના નવરે પેગલા સાથે કરાર કરી મજૂરી આપ્યા પછી અઢવાની ચઢાઈ થઈ, પાચ છે દિવસ અઢથી થાવી ને સુરતને કિલ્લા અધેજોના ફળબ-ભગા આંબો અને ૧૮૫૮ના માર્ચ મહિનાની થાવી તારીએ! તે વેળા સુરતની વસતી હતી ૨૫ લાખની ૨૦,૦૦૦ કુટુંબો તો ફમ પારસીના જ હતા.

કિલ્લા અધેજના બનતમાં ને તેમજ બે લાખનું સાલિયાઈ લેવાયું, પણ આખું તો નવાબીની, ને વાવડો પણ તેનો જ, લાવ પણ નવાબી કલકારો સાવ નમાજ ને નિપજ નિવડયા" વારવાર હુકમ-તોફાનો થતા અને કાથા કાનના શોનિય નવાબો કાજ ન રાખી સત્તા અધેજોનું લેણ બરાદ નહિ મેડી રૂબ થતી અધેજ કપનીએ સને ૧૮૬૭માં નવાબને મળા ચેતવણી આપી હતી નવજ આખરે

ને નજે બે રેવનુ સાદું વાળવા અને ૧૮૭૩માં ને હુમડો સુરત પર અધેજને કર્યો, તેના બદલામાં બદલા, સાતમે આસમાને પહોંચના તેના કલકારા પણ, આ કિલ્લા, તે સાત ચિતો નિલકા, ૧૦૦૦ મવાળને બાંધવાની, ૫૦૦ માંબેરો ને અસખ કોમને રાખી કરાવી, રોડ કપિયાની ચિલકને બાઢા કરાવીને બે આમન બદલા તે તો બાબત—ને રેવે ને બાબત?

કાં નમ મી મુરનાબીને લેરેથી બે પર એક બામવ્યુ ટપવી પડ્યું

[સગીત]

સુરત બનતુ ને
મુલાઈમાં થયા બદલા
વપસાડે પડ્યા તલકા
હી કાંપીની રજા!

ને નિર્મળદામ બાવાને લખેલી કાવ્ય પૂના કલકાર પણ વારી વિરાટ કીપાઈએ અધારવા—

[મગીન]

સુરત થી મોને છી ખૂરત
કન પર રૂંડે ફિરનારે,
નિર્ગોળ નમ કિયા બરમ જહાકર
મારા મહેર પ્રલયકારે.
એમએકે દુખા અર્ધગા

કુવ અગ્રમથી નરેલવગે,
નામ દીનગા રોક લગી
પિઠપાટિ પડોશી કેશરે
બાંદરે ત્યાવા કોપી ચલી ભયું
છોટી લહેર ત્યાવાનરમે
છપ્પી સફરક આ નહ
ઓરત પડુતી સાદીતમેરમે
કુવાધાર આધિયાર કલ્મસા
અ પડુત્યા અગમગાનેરમે,
દેસી દનુમાન દરે તબીની

કૂંડ રેલા ગઠ લમગે
એમા તારાસા નરને દેખા
કોઈ રાત ફરી આદકારે,
નિર્ગોળ નમ કિયા બરમ જહાકર
મારા મહેર પ્રલયકારે.
ને આખા સાવળી તો ક્યાર આઠમે, પધુ--
અવન પ્રાણુ આલ બતાવે
તપમેકે બીતર છોતી,
કેત્ર માસ મોમવાર માપે
આર પછી તિન કે બચી;
દેસી દેખી ઘોડી બનાઈ
કપજ નીપજ નવ કહી ભતી.
ક્યા કહી ને નુન બદ બને
તેના આર આવે છાતી

[મગીન]

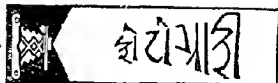
ગુરમાર: અંદેજ ને નવાળી જાએ વાચક ફરજના કિલ્લાએ
આવાઆવાં કારના દરજ બાળ્યા. ને છેવટે બાળ્યા, નવાળીએ
અને અને ૧૯૪૭ના આગ્રમ માંથી દમી તારીખ સુઅને ઉકેલ
નવાળ મીર આંધ્રુકેલી નવાચક મરમ પામે. સરતની નવાળીએ
અને મરમે. કિલ્લાની કોડી પરી નવાળી વાવટો જીતી નંબા ને
અંદેજો મનિન નેક કરના કામ્યા-આર-ય ફરે છે.

પણ તેં તો, એ ચોનીવરજ કિલ્લા, તેં તો ને પછી ય ધબુ
ધબુ હુલ્લોડો ત્રેવા, આંગા એક, રેસો ન્યાશી, પડેબ બવાનો પડ
મરમે, ને છેવટે અને ૧૯૪૮ના નાવ મહેરીને ય પવાની મારેક
મરતી પ્રાણુ સાથે જીતી એક માત વિને તેં ને નો ઈંબયુ, ને
મહેરી દનુત ય મરમે, ને મહેત નવકારમાની પડે છય આ લીવીમર
દેને અખમળનો દમે કે--

[મગીન] ઇતિહાસની આરતી બની તેં મેયુ માઈ
ચોરવાવ કાઈ નીરૂં દમી છે છાટી
કરી છે માઈ

નરવર જીમગળા

બાપા બાપુ, આજ પરીસાપા રેસા કામજા બજા પડવા
બાપુ-બધા, બાપા
બાપા ત્ય કે ના ત્યા પખને ટ ડાં મે નંબેર પામ મકમ
બાપુ-બાપુ બંબે, ઉકલા કામજાની મેગી કરનાવ પડકાર
નંબા

દરીકામું પરિણામ

પહેલું દિનામ: મેદકું; બીજું દિનામ: 'અમગીની મવાર'-
ચીનુભાઈ પટેલ (અમદાવાદ); ત્રીજું દિનામ: 'મારેપાડી વમિક'-
ચુદ્ધાઈ બટ (અમદાવાદ), મોધપાત્ર: (૧) 'સીમ બની' નોગન
વેત્તાડા (કોલકત); (૨) 'સુધવાચન'-ચન્દ્રકાન્ત પટેલ (અમદાવાદ);
(૩) 'અવનગુણ્યા' અવારામ પ્રભાકર (અમદાવાદ); (૪) 'અર્ધ-
પ્રકાશિત રોડી' ગાંધર માનર (બલુચપુર).

આ મહિને દરીકામું આવેલા ચિત્રોની સુખા વ્દર દોવા
છતા તેમના યોડાચિત્રો મુખ્યક્રિયા મારા નીકળ્યા છે. બીજું દિનામ
અત્યારે આજ ચીનુભાઈ પટેલના ચિત્ર 'અમગીની મવાર'માં મોડ
પહેબેલા અગાદવી વજ તમી પર લેન કાતી રવા છે. કપડી બદાર,
અત્યારપાચમકાપાર તમે સમાજપ્રવૃત્તિકામરમે તે માતાકાલતા વચ-
મા કુકાની એ કૂંડ લઈ લેતો દમે એનું અપદ વાતાવરણ વ્દરમાય છે
વિષય મૌલિક છે, પરંતુ ચિત્રની વસ્તુતા કાઈકે નબળી છે, પાત્રની
નિક કહી છે અને દિગરાંના દરિએમ મોમ નહિ દોવાને કાલે
પાત્ર એમાકાન્દવી કુડ વરી આવવ નથી. ચિત્રનું નામ પળ વાર-
વાર વચાએકુ દોવાથી માન્યા વિશેષ કે નવીન સુખ જમાવવ નથી
ચિત્રની કાલપનિક રચનાથી માટે ને નામવિધાન આપવા ચિત્રના
અમ વિશે દરીકે પુરેના વિચાર કરવા પડે. ચિત્રનો કિયાસાન કીક છે

બીજું દિનામ મેળવનાર આજ ચુદ્ધાઈ બટના 'મારેપાડી વમિક'
ચિત્રમાં મારેપાડી ભત્રીની તાણકિમ્તા પોટેરમાં જેમલો નથી, કો-
રાનુ આન (calamity consolation) થવાથી પામે પીત્રની
સાદકિમ્તા મુશાવી છે કોલકિમ ને તેમજાવા ચિત્રને અનુકૂળ છે.

ચિત્રમાં ન્યારે પ્યાન દોરે તેથી એ વસ્તુએ એની સાથ છે ત્યારે
એનાર નેપાથી એનેનો પુરો આખ્યાલ કઈ મરમે નથી ને અધિવરના
અનુભવે છે બાઈ ચીમન મેપાડાના 'સીમ બની' ચિત્રમાં આકર્ષક
વાદવાનું ભૂર ને કાથે બકરાપુટાનું બને, ચિત્રવિષયની કિમ્તે પર-
વર અપદાં કે છે મેપાથી એકે એ મુખ્ય કહીક બતાવુ દોન નો
ગ્રનિત માત ચિત્રને કપરથી યુગ દમ કાપી અરદી દમ જમ્યા નીક
કમેરી કામજા ને રચના મુખે અને બકરા ચિત્રવિષય જને. બકરાને
વધારે ફર જવા કઈ આજ અમેકોથી ચિત્ર લેવાયુ દોન નો દોગાનુ દર
નાનુ માત અને આમા પિલ દરમિય કામકામના ગા કેરવાઈ
વન કોરેમાફીની રેવનીક મેગી છે નેમરિયની પારકેમા આપા
દાવ મામ જમ્યા છે ને નેને અનુકૂળ પેપર પર પ્રિન્ડ કરવાથી નથી.

અર્ધચન્દ્રકાન્ત પટેલના 'સુધવાચન'ના વિષય મૌલિક છે, પરંતુ
અત્યાર અગરકાર ને માગાવ નથી. 'અવનગુણ્યા' દેખરકોપ કોરેક
માટેની અખતર દોવ ને એ અખતરના રાકજ અપાવ, પળ વિષયની
રજા બનુ જ વિચિત્ર એવાવ બાપનાની એકા આખ્યાને કોરે
ચિત્રમાં મારવાવના અમારે કોઈ નથી કાળી તમનું પરી નેપામુ
દોન નોજ સાક વડ બાવગરદરમાઅના 'અર્ધપ્રકાશિત રોડી'માં
કાળા પરકાવા આકારની ચિત્રમતા બાદે છે ને ચિત્રમાં એ પ્રક-
રની રમકડા રિકોલ્ક કપર છે દાના બાને નીકે આવેલા કાઈક
અનવાન નિર્ધર રોડીને અજીવ બતાવે છે, પરંતુ ચિત્રનો વિચાર એના
તેમા નેનુ અપાઈકિય છે અગી નવાની બનીના પનિવા પર
નેને એમાકીને એવ લીધો દોન નો વિષય વધારે આકર્ષક બનત.

અલખના બેક

મયો ગોર લ્યારે કુઠયો...

‘નારાયણ હરિહર’ ...

મયા ગોરના ઠોકરા કુલિયાએ તાબડી મુઠાવતા ટહેલ નાખી હતું. આશરીમા બેઠાબેઠા કોપીયુક પૂરતો હતો. આજે નિમ્ને પંડોરાના ઠોકરાએએ તોડાન કરતાકરતા મારો દાઘ દવાની દીવા હતો. એટલે સાલી રેલાઈ જવાથી છેકગ્રક થઈ નઈ હતી. પરિણામે ચર્ગા મારતરે છેલ્લી પાટલી ઉપર બેસો રાખેલો. આજે લનખબ આખુ મે પાનુ એકપણ દાઘકુપ વનર એક જ બેઠકે પૂરી નાખ્યુ હતુ અને હવે ‘સાચનો સત્તજ નય છે’ એ વાક્ય ના ‘છે’ની ઉપરની માત્રા ન જાણી રહી હતી.

બાપા-બાદાણને હોટ વગેરે આપવાની અને એથી બીજી નાની-નાની ફરતે ધરમા મારે માથે નાખવાગા અખી હતી. હવે ‘છે’ની ઝળ અર્થી ન માત્રા બાણી રહી હતી, અને હોટ આપવા બેસો થવા નઈ ને ફરી પાછો મેચુ એમા સડેજ દબનયલનથી છેવે પડી નય તો ફરીઆખા પાનાની મહેનત મારી નય એ બીજી મે મહારાજને કહ્યું ‘મહારાજ, હાથ નવરા નથી’.

‘છે’ પૂરો કરીને બેચે જેવા નઈ છુ ત્યાંતો અજરના ગોરડામાથી મોઢીબા બજરનો મહાકો મેચના બહાર અજાને મને બેપેડો લીધો: ‘બહા, મારા આખામા તુ એકલો જ બાળીઆજીને દનકો કરી દેતો હાથ છે’ બજાડા બ્રામણના ઠોકરાને જાણી ચોટની થ ના પાડછડ’ અને પછી આજા પાડીને બોલ્યા ‘હાથ નવરા નથી’ જ્યો, બાઈ મોહ્યા’ જે મોટો કામદો ન જોયા હોય તો.”

પછી કુલિયા (શ્રીમાન કલ્યાણકર) શેરીમા જતો હતો. તેને બોલાવ્યા: ‘બેલા કુલિયા, લે, હેતો ન હોટ, બાપુ: અગારે આ તો મોટો બોલેશરી થયો છે તો કોણ નહોતું કુ કમાઈને માથ ઘસ નેરો.”

કલ્યાણકર હોટ લાઈને આવતો થયા પછી મોઢી આ મને સિખા-મણુના બે બોલ કહેવા મેડા ‘બે, બાદાણના ઠોકરાને કોઈ’ પાછો ન થાળીએ, સમજ્યો? અને રીકળા ન સારા, ખીનબ્યા બંટા. હ તો બનવાનનો પાડ માન્યની, કે આ કુલિયા હલે, એનો બાપ મયો માર મરી નયો એને હોટની ના પાડી હોત તો ખખર પડત.”

‘કેમ? ખખર વળી કુ પડત?’ મેં પૂછ્યુ મોઢીબાએ ગેરથી બજરનો સડાકો એથી લીધો ને પછી બોલ્યા: ‘હ મયા મેલાની વાત તો તોં ક્યાથી સાળજી હોય? તારો તો તવે નજમે થ નઈ. તારો બાપ ખજુ તવે તારા નેવડો લાનતો’.

‘કુ વાત હતી?’

‘અરે, મયો ગોર તો બારે નેરાવર હતો, ભજનવાને પાપજે પાની પાચ એવો.’

‘હ’ મેં વાર્તા સાંભળી વખતનો હુમરો ભર્યો. ‘તી એજા કળુખીવાડામા રેતો હ’ ખીમે આજારો મરી એા મે, દની બાયડી ધરથી આબો’ તો અને સી એને નવી વહુ, ન વી વહુ કહીને જ બોલાવતા, નવી વહુનો છપ આવ આટલો જ મયો ગોર ‘નારાણ હરિહર’ કરીને આવે તથે મરહામરતા દાખા આપે ખીમા પટેલની નંદની વહુ બહુ સારી મયાના ઠોકરાને બેસા ધરવે. પોખ ટાણે પોખ આપે, કોઈબટા વાન્યા હોય તથે ચૂકચૂની સારકોઠાબટા આપી નય, વાહ કરતો હોય તથે ઠોકરાવને શેરી ખાવા લઈ નય, ને માથેથી બેસાજેનો ગોળ થેર મોઢકે પાચ આ નવીએ બપુ થ બન કરી દીધુ મયો ગોર બજાડો સવારગા ખડિયા લઈને આવે, તથે

નવી ન દોય ત્યાંથી કાંક ને કાંક કામ આવરીને એને, કહેશે, કે નાજ બાપ, હાથ બાણવાળા છે: કા કહેશે, ગોર બાપા, આજ નો ધરમા અડધ એમ નથી: કા કહેશે ગોર બાપા, આજ તો કોઢીમાથી દાખા મટવા ન રહી મથા છે. બજ્યોડા મયો તો ‘કીક’ કહીને પાછો દાવંતો નય એટલે નવી વહુ વામે પંડોરાએ હારે કીડિયારો કરે

તે નવી વહુ કોઈ’ દાખા આપની ન નહિ’ મેં વચ્ચે પાડ્યુ ‘સાવ ન આપે એમ નહિ: પખ મન વખરનું આપે એમા કું વજો? જંદી વહુ રૂપરે ભરીને આપની, ત્યા નવી બોલો ભરીને આપે, એમા બજાડા મયાનુ ને સાતઆઠ ઠોકરાવનુ કેમ પડ મથ? એક’ મયો આબ્યા ને નારાણ હરિહર કરીને બેસો, ત્યા નવી કડે ગોરબાપા, હમણા જ આ ઠોકરાને ધરવાવવા ભેમી અઈ કું. ને બેજોઈ થાઈસ તો વળી માપખુ મૂરી ફેરો મથા તો હાલતો એા મથાને કામે આ મેળુ રેલો બહાર નીકળના પડી આ તથે તો કહેવો પૂછડા કરીને મળે કતારી એા ને કાઈ બોલ્યા ન દે. ખજુ થેર નળે નમી કહ્યું કે ને હું અરે: બાદાણ હોટ તો એક વાર નવીનુ અંચાગન ઉતારે કંજુખજુ બેઠીને મને બિખારી કહી નય? ને બોલો દાખા નથી આપની એને ન દાઘેએ મણુ દાખા લઈ તો આ નળોઈ પહેરી ધરમાજુ

હોટકા હિ’ થ્યા કહેલ મયો પંડેથી ની નળ્યા પહેવા પાદરી

પાપ કોર બદને લેઈ આવ્યા કે નથી કેવે ઠાણે પાપી બરવા આવે છે. દં. ને નવી મેઈ હઠને આવવી દેખાણી, ક્રોડે મથો આપણે પગપરે ઘડીને એને મેર પહોંચ્યા. આસરીમાં ઊઠારને પોડિયામાં મુલવણીને નવી પાપી મળી. બીજું મેઈ હઠ નહિ. ખીમો પટેલ તો એવરે આંતો. પોડિયામુખે નરણી-ગામ્ણા ઘડને મથો નવીની આસરીમાં ગ્યા. ને ઊઠારે પોડિયામાં કાપને દત્તો તથા લઠને અડપટ પોતાનું કામ કરી લીધું ને રમે પડ્યો. નવાનવા કિલિયામાં ઘંટીનું એક પડ પડનું દત્ત એને પામ્યા દારે પગાડીને બેઠકાકરતો ગ્યો.

તરત ઊઠારે મથો મેડયો પોડિયાએ આવીને દલિયે ભાંગ્યા. પણ ઊમો ન રીયો. તથા તો નવી પાપી બરીને આવી ને ઊઠારને ધવરાબો. પણ કોમકોમ તો ઊઠારે વધુ ને વધુ રોવા મડયો. પોડિયા પોડિયે માલ્યો ને દીગકાબો, પણ ઊમો ને પાને બન્યે કાળા બોલારા દીગે ૧ સોનાં પેટમાં કાળ પડી કે આ ઊઠારને મ્હુ મ્હુ ૧ કેવેય કઈ ઊમો ન રહે ૧ જગી પોડિયા પોડિયામાં કાઢીને ધવરાબો, પણ ઉવણીને વધુ ને વધુ રાડયો પાડે. નવી તો કહે, હાય હાય ૧ દડ ૧ તો દમમ્મી મુલવણીને પાપી બઈ પડે, ને ક્રોડી વારગા આ મું મું વ્યું ૧ કેવે કઈ કે પેટમાં મુકે આપવી હમે. તરત કાલિયા પડીને પાપો ને મથો આલ્યાની કાઢી બરાડી. પણ કાઈ હોય નો મંડે ને ૧ હાય સામે સારી, ને કાળા બોલારા દીગે ૧ મામ્મુ મોડકીને ખોડા પટેલને એવરેથી તોડાવ્યા એલે ક્રીપુ કે ઊઠારને વા હમે. તમ વા મેવવાવાળા પામે લઠને વાગે દોરો વારરાબો ને પને બાંધ્યા. પણ કાઈ કેવે ન ૧ પટે ને ૧ હોનો સામકો નવાય એવા બોલારા કાઢી ને બન્યા ૧ સી ક્રીપે કે આ પોલકકો પડે ૧ ઊઠારે આમ તો દોરોશીબ ને અવરો મેઈ નયો તથા તો મવાના બાલો ઊઠારે ની-ધિયો લોહ માનવા નીકળ્યો. એલે ક્રીપુ કે ઊઠારે કોઠની અપટમાં આવી ઓ લાંબે છે તરત કીમે ક્રીપુ ને લા, બપ હી ને કો; એક કાઈ નહિ. અપટમાં ન આવી ગ્યો છે. નવરત મઈ આમ તી કેવે ૧ પણ દહે ફરતું મું ૧ અપટ ફોમ્મ ઉવારે ૧ સી કહે બોલારા મથો કહેને. ફરકવો મોડો બૂટે છે, તી ઉવારી કેવો. ખીમો પટેલ મારતા મથો મેકને મેડે ગ્યા મથો તો બેઠેબેઠે મેઈ (મથા) કરતો તો. ખીમો પટેલ ૧, મોરબાપા, બરાડે લાલોની, મારો ઊઠારે કોઠની અપટમાં આવી ગ્યા છે તી કતારી રીમીની ૧ મથો કે ૧ હુ ની કાઈ નવરો પા. તી માગ આખાની અપટે ઉવારે ૧ ખીમો પટેલ કે ૧ અરે બાળાપ, આમ કં બેઠો ૧ તમે તો બજબજાં ઝોરવગાડ કાઢીને મેઈને નવા બજબ રીયા કે તમારી વહીશ (વિભા)ને આપરે તો આ નેવા ઘડે છે ૧ નીકર આવા બતવણીના સમગા રહી કેમ સહાય ૧ મથો કે ૧ તે અમારે સારતર-બબ્બસ કહે મુખને આપે દિવમ તમારા બતરત ને કાલ્યા કરવા કોમ ને ૧ ખીમો પટેલે પાપી કતારી ૧ અરે બાળાપ, તમને સપાવ સારતર ઘડને ટરવે છે. આ નેવા અજમનું આપડુ કામ કરી રીમીની ૧ ઊઠારે બજાડે કાળા બોલારા દીગે છે ઇ મથાન નવી બતા એને મુ-કા ઘડને કાંઈ બાલનું છે કે મું માવ છે ૧ જગી ખીમો પટેલ દાયેમને કાલ્યા ૧ મે મોરબાપા, ઊઠારનું અપતરે તમારા લાગ્યા છે ૧ મારો ને કા કેમરો ન્યા તો નવી વડુ લાગીસારી આવી જની. વાદ સમગા ઊઠારવની ધમત આવી. નવી સાર કાઢીને ૧ દવે તો વધુ ને વધુ મેડે છે, ને દીગકાં છે એ ૧ પણ મથો ને મારે ન નહિ ને ૧ મથો કે ૧ ને નવરો ને મથો ૧ નવી ને મારકો પામીને બાલારે પને લાવી કે ૧ મે મોરબાપા, મારો રાજડા નેવા કાપે. નવવાઈ બરો. જગી ને સીમે ક્રીપુ: મથા બાપા, બવણી, બજારાની અપટ ઉવારી

રીમીની ૧ અને માંડમાં મથો કોઠને ને ખીમો પટેલને વેદે ગ્યા. આસરીમાં લઠને ૧ અવરના સાત ગામ્ણા હાવા. નવીએ અવરના ગામ્ણા આપ્યા એટલે આંધરી પાણીને મેંતર બેલવતોલતો ઊઠારે ઉપરથી કતારવા મેંતર કતારીને ચીંપીને પા કાળામાં પડવા પડીના પડ ઉપર કોવી. પછી મડ પામે લઠને ૧ ઊઠારે ઉપર ફેકે મડ નાખી છે. મ્હોતો તો અસી પડમાં તરડ કેવડી પડી મું છે ૧ મે કાલ્યા થડ ગ્યા છે ૧ સોના પેટમાં કામરે પડયાં. સામે ન પડના ને મથો મેઈ ગ્યા તો ૧ મથો કે ૧ નાખતરે બડુ બારે મડ નાખી છે પડીના પડ ઉપર કામ્ણા કે ક્યા તો ૧ મડ બાની ન્યું ૧ આવી મડ તો મે મારા બરમ બરમ નથી મેઈ ૧ નવી તો આખીને મુકેમુકે લેવા ન મકી. ટેકીમાં મામ્મુસ તો મામ્મુ ન ભવ. મી, મડ મેલે નાખી હમ મેની વાટ કરવા મડમાં. ફેકે ક્રીપુ કે વાડી સરપ હઠને આવ્યો તો ૧ મું નાખતો ગ્યો. બીનંમે ક્રીપુ કે ફેક મુરોડે ફરી મ્હુ છે નવી તો રાતે પાણીએ રાંધીની ખીમો પટેલ મથો મોરને કે ૧ આશાળ કેમય ફરીને મડ ઉવારે ૧ મથો કે ૧ આવી મેરબાર મડ કતારીને મારી નવી બનું વડે ઊઠારવા અડી મરે. ખીમો પટેલે વ રોવા મડયાં. સી મથાને કહેવા મડયા ને બજાડાની મડ ઉવારી દીગે બ્રામ્મુ ઘડને બાલદયાનુ પાપ લાનંદે. તથા મથાના બજીબ બીધિયાએ ખીમો પટેલને ક્રીપુ કે મે મમ્મુ ગામ્ણા આપ્યા, તો મથા-કાલ મડ ઉવારે. નવી રોવારોવા બે હાય મેઈને કે ૧ (અઈ મોડી બામે પણ બે હાય મેઈથા) બાઈરાળ, મે મમ્મુને બજે મમ્મુ મમ્મુ ગામ્ણા આપણું. મે મારે ઊઠારે સામે મથો હાય તો. તો તો તમારા નેવા બજાવે ન બંદિ. આવને બવ તમારે નેર બજાવ ઘડને બવતરમ્મુ બજાબ તમારા આસીનમ્મુ રહીમ્મુ. પછી મથો કે ૧ આ ઊઠારાની મથે હવા આવે કે મેઈથે મડ કતાર મું નીકર તો આમા અખનું મેખમ છે, મે મડ મારા ઉપર પડી ભવ તો. ખીમો પટેલ કે ૧ અરે મોરબવા, હું મું કોલ્યા. તમારી વહા આજળ તો બજબજા બજડા પાપી બરે. ઊઠારને સામે ફરી રીમી તો અમારું મામડા બેલકીને તમારા મરબા મોવડાનીએ નેવા મેઈથે કે પછી મથો કે ૧ કીડ. હમે એક બેમમ્મુ લાવે. નવીએ તો અડક બેઠીને પજારામારી નવું કાલક વેંચમ્મુ કાઢી લીધું. મથાએ ઊમને પોડિયામાપી કાઢી કાખમાં તેમ લીધી ને પછી કે ૧ દવે મારી મથો ફરવ આ બુ નવું લાવી રીમી. ને ચાર ગમ્ણા કોઠમાં ને... તી મથાને ને ઊઠારને મેવને બેંચમ્મુ લાવી રીમ્મુ. અંદર મથાએ જમ્મુ મારડનું મેના લોલક તો આઈ આખમ્મુ થર મુખી સમગાનાં પોલીકવાર મૂરડા ત્યા તો ઊઠારે ઘાતો રહી ગ્યો.....

અઈ મે મોડીબાને આનુસવાપી મમ્મુ: 'માલ કેવી રીને ૧' મોડીબા કહે: 'નવી પાપી મું તમે વોદેથી મથાએ આપીને ઊઠારની પડ વચ્ચે એક ક્રીપું કાલક નાખે બરાની મમ્મુ' મેઈથે રોવા કરતો તો, હ જમમ્મુ મોડીને કાઢી લીધું એટલે ટપ દેના ને ઊઠારે બજાવે રહી ગ્યો.'

મિસ્ત્ર-મ્મુ. વ મથામાં કાલક મોડી બજો સમે તે: મું છે લાગ મોડામાં ૧

મુ-મોદેબ. આ મોડેલે મેઈટી બજી મોડી છે કે મથામાં કામી ભવ છે મેઈટી મે મોડામાં કામી છે.

ફેરમ મિસ્ત્ર-બજ મુખારતો ૧ મે આનું વિચિત્ર વિચ મેમ્મુ નવી. આ મિત્રમંત્રા મામ્મુમંત્રા અંદરે. વારડા હંના સમે છે ઊઠાર-પાપુ સાદેબ, તમારો મે નેચ મે પાનથી ફેરડ.

તારાઓનો જીવનવૃત્તાંત

કોઈ રાજ્યમાં જર એકાદ કેટલાંમંથા વાગનને ઈસ દેખી શકીશો એક રાક્ષસી બાજક બેંચી જતુ જુલો તો જર તમે જેવા લીલા રહી જાઓ. આવી અનેક ઘટનાઓ ખગોળશાસ્ત્રીઓને પોતાના દુરદ્રષ્ટોની મદદથી દેખાવા લાગ્યા છેવા મળતી હોવાથી તેઓ દુરદ્રષ્ટોના ધર્મીમતો વિષાળ સહન કરી શકતા નથી.

આકાશનો તારાઓમાં પણ તેઓ આ જ પ્રકારની એ જ વિચિત્રતા નીરખી રહ્યા છે તેમની શોધને પરિણામે જણાયું છે કે તારાઓના વિકાસ અને ક્રાંતિક્રમ પ્રતી પડતા રહેા અને પ્રાચીનતા કમ કરતા તદ્દન વિરુદ્ધ જ દિશામાં થઈ રહેલ છે.

સહુ જાણે છે તેમ માનવ બાજકો બાક્યાવન્યામાંથી મોટા થતા જઈ યોવન અને કુદાવન્યામાં પ્રવેશે છે. પરંતુ તારક ગિયુઓનું તો વય જોગજોગ વધતુ જાય છે તેમજ નેમનું કદ વધતુ જાય છે. તેમના જન્મ પ્રસંગે તેમનું કદ રાક્ષસી હોય છે, પરંતુ મૃત્યુ સમયે તેઓ વામનરૂપે હોય છે.

આપણો સૂર્ય હલ્કો એ અતિમ 'ગિયુ અવસ્થા'એ પહોંચ્યો નથી. હલ્કો તે માત્ર યોવનમળમાં જ છે તેમજ 'સિયુઅવસ્થા' તરફ વળેલું જર માત્ર દીકા છે અને ઘડન-ફિલ્ડ-ક્રિમ્પ અથવા અન્ય અન્યમતોએ જોન બનીને તે મરજોનમુખ વાગન તારી જતી જયો પણ એ કાળે અપરિપક્વ પ્રકાશમીતીએ તેના અંત કાળના પ્રેક્ષક નહિ બઈ શકીએ, તારણ કે આપણે તે તેના પહેલા જ એ માને લેપડી નયા હોઈશું.

દુરદ્રષ્ટોમાંથી તારાઓના જન્મપક્ષન જેવાનો જે તપને કરી વાગ મળે, તે નિ સીમ અવનમમાં હાથ રહેલ મેઈ નિરાકર વાપુ-કે પ્રકાશમાંથી તેને જન્મ વાગેના તમે નિહાળશો. મનુષ્યના આત્મનને વિકાસને દબ માસ લાગે છે, પરંતુ તારાઓના આત્મનને વિદ્યમ તે વાષો અને કરોડો વર્ષો જ નહિવાતા પ્રાપ્ત કરે છે. આ વિકાસના અર્પણું જઈને માટે એવા નવો જીવનની કાલ જર નથી, કારણકે આ નિશાળ અવનમમાં દુરદ્રષ્ટો દ્વારા એ વિમલકમની જુદી જુદી રિશ્તિએ પહોંચેલા અનેક તારાઓ જેવા મળે છે, અને એ રીતે આના કમનો અવધાસ થઈ ગયે છે.

આ શિશુરાક્ષસ તારાઓનો સીધી વધુ ખરિચત કાખલો ૬ સાર-થી* (Epsilon Aurigae)એ છે. મેઈ વળત તેને બુનિયા તારો (Ghost Star) પણ કહેવામાં આવે છે તેના ન્યાસ આપણા સૂર્યના ન્યાસ કરતા ૩૦૦૦ નહિ છે. પરંતુ જેવા યુગાંતમાંથી તેનું બુનિય મરીર ઘડાયું છે તે વાંકામાં આપણા વાતાવરણના વાયુઓ કરતા

વાઘાનખા વાતળા જે નેનો પ્રનામ ગ્રામી છે, કારણ કે પાલજન તેને સજનનો સૂર્ય જાગનાર આત્મન અંતિ હલ્કું સુકુપ્ત દેખાય છે અને પરિપૂર્ણ વિન્યો નથી. તેની સપાટી પ્રમાણમાં ઠંડી છે—માત્ર ૧૦૦૦ સેન્ટીમેટ પરિણામે તેમાંથી કોઈ દરજ કરિણી નીકળતા નથી.

જીવનના આદિકાળમાં રહેલો આ ૬ સારથી (Epsilon Aurigae) એક પ્રકારનો મહાસાક્ષમી તારો છે. નેને રક્તામુર (red giant)ના કષ્ણમાં આવતુ એ પાલ તેને માટે નામોશીમયું છે. સરન્દે રક્તામુર (red giants)ના નામે જાણવાતા તારા આપણા સૂર્ય કરતા મઘ મોટા એકા નખા જ મોટા છે. રક્તામુરની નિશિ પામ્યા પછી જ તે તારાઓના 'ગિયુકાળ'માં પ્રવેશે છે. રક્તામુરમાં તારાનો પહોર સંકોચાય છે, એથી તેનું કમનુકામ વધતુ જાય છે ને ધીમિધામિ એ વધારે ને વધારે રાતો પ્રમાણ આવે છે.

જ્યારે તારાકાળ પદાર્થની ઘનતા પાણીની ઘનતા જેટલી થાય છે ત્યારે તારાનું મુખ્ય ગમ્નિઃકારક ચંદ્ર પોતાનું કાર્ય શરૂ કરે છે ને તારા યોવનકાળમાં પ્રવેશે છે. પાલ દરેક તારાની આ ગમ્નિઃકારક એ જુદી જાય છે ને તેનું જાળરી સંકોચન મઘ થાય છે, તેની તેજરિવા પ્રકાશી ઘટી જાય છે, તેનો બાક ધમીને સૂર્યના આસના જોગા બાન જેટલો થઈ જાય છે. કદ નાનું છતા પિંડ (mass)નું પ્રમાણ વધુન હોવાથી તેની ઘનતા પાણીની ઘનતા કરતા લગભગ એ હાથ મળી થઈ જાય છે. આ પદાર્થના એક ધનકુટુંબ વધન ૧૨૫૦ થતે જાય છે—જનમન એક દરિયાઈ જળાશ જેટલું. આ થઈ અને માત્ર થઈ તારાઓની સપાટી મેનપોટ (white hot) થઈ જાય છે, પરંતુ તેમનું કદ એકકમ નાનું હોઈ તેમનું રાખું અણુપ્રસરણ (radiation) પ્રમાણમાં જોડુ હોય છે. અણુ મરજોનમુખ મેન-વાગન (white dwarf) તારાઓનું રોષજીવન અણ જ હોય છે. વહેલે મોટે તેઓ કરીને ઠીક થઈ જાય છે અને આતરતારક અવકાશમાં હેનુડીન બદકતા શીતરસમાં તારાની નિશિત થામે છે. આ ઠીન રિશ્તિના બદકતા તારાઓની અખ્યા નહીં રાકાની નથી, કારણકે તેઓ પ્રકાશિત નથી.

જહાવધાનો અન્યત્ર ન્તીકાર્યો પહેલાં પ્રાપ્તિ વર્ષો સુધી તારાઓ પોતાનો આતરઅંતિ આકુ રાખી પ્રમંશિત રહે છે એ ખગોળવિજ્ઞાન માટે મહાન કાર્ય છે. કોઈ પણ સામાન્ય દ્રવ્ય આદતા તાપ સમય સુધી મ્તિન અપ્તી રાખે નહિ, તારણકે સાદા ગ્લિતપી નહીં રાખય તેમ છે કે એ આપણો સૂર્ય માત્ર કાલગાનો જ જાળી હોત અને પ્રાણુવાયુના પાતાવરણમાં સજનનો રહો હોત તોપણ માત્ર થોડા હલ્લર વર્ષો સુધી જ એ પ્રકાશિત રહી શકે. હોત જરૂર-રાક્ષસીએ કહેવા પ્રમાણે સૂર્ય ૬,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦ વર્ષો થયા પ્રમતી છે. આતિ આર્થે તો એ થયા કે આ બેટી જળનળ રસાયણશાસ્ત્રના જળીયા જાળાઓ કરતા મઘ જાળ ગળું વધુ આસરકારક હોતુ જોઈએ.

આ અજુન જળતળની શોધ માટે નૂતન રસવિદો (new alchemy)—જેનાં ચંડે મનુષ્ય રાસાયણિક જળતળરૂપે રૂપાન કરવા મીન્યો છે—તેનાં આશ્રય લેવાની જરૂર પડે છે. આપણે હવે જળીએ ઈએ કે એ વકાળના રસવેદો (alchemists) નેમની શોધમાં નિજન નયા લના, કારણ ૨ તેમના પંથના મિલ કરતા

* Epsilon એ ગ્રીક અક્ષરોનો પાંચમે અક્ષર છે. Auriga એટલે સામી-નકલ. Epsilon Aurigae એટલે સામી નકલનો પાંચમો તારો. — ૬ સાર ૧

માટે જરૂરી કૃષ્ણતામાન તેઓ પોતાની બહીષ્કારકતામાં જીવતા નથી ગણ્યા નહોતા, બીજા બાળુઓ, આખો એ જાણુ બંધીઓ કે તારાની અંદરનું કૃષ્ણતામાન ૨૦,૦૦,૦૦૦ અથવા એન્ડીમેટ જેટલું હોય છે. આના કૃષ્ણ કૃષ્ણતામાનમાં રસાયણિક પ્રક્રિયા સહેજાઈથી શરૂ થાય છે. પરમાણુના કૃત્રિમ ઉપાતર (artificial transmutation) મિનરલો સિદ્ધાંત વાચીને દરેક વર્ષે બહેલા એ યુવાન વૈજ્ઞાનિકો-એલેક્ટ્રોન અને હાઈડ્રોજન-સ્ટ્રો બળની આપણે કે તારાઓના કૃષ્ણતામાન આદ્રવાયુ અને બીજા હલકા તત્ત્વોના પરમાણુ વચ્ચે રસાયણિક પ્રક્રિયાઓ (alchemic reactions) માં કરવાને પૂરતા છે તેમણે સુચવ્યું છે કે એઈલેક્ટ્રોન તરંગની આદ્રવાયુના સૂર્યવાયુની આદ્ર મતા ઉપાતરથી તારાઓ પોતાની રાશિ મેળવે છે. આ પ્રક્રિયા-ઓમાથી અનર્ગજ પરમાણુ-શક્તિ મુક્તિ પામે છે.

દસ વર્ષ પહેલાં પ્રેરણાશાળામાં પરમાણુઅનર્ગજની કથા બાદશા-વરદામાં હતી, એટલે આદ્રવાયુના પાણીને સૂર્યવાયુમાં મળી ઉપાતર કયા તરંગથી વારાણુમાં થાય છે એ એલેક્ટ્રોન અને હાઈડ્રોજન-સ્ટ્રો નક્કી કરી શક્યા નહોતા. પણ આજની તબીબી વર્ષે બહેલા એ અત્યંત શોધકો દ્વારા આ પ્રશ્નોનો જવાબ મળ્યો.

હવે સ્થાપિત થઈ રહ્યું છે કે તારાઓના પરમાણુના ૧ હજાર જેટલા કણોના પરમાણુઓ આ પ્રક્રિયા માટે જવાબદાર છે. મર્બન બીજ (Muller) અવધી દોડતા આદ્રવાયુના બીજ માટે નજીક તરીકે કાર્ય કરે છે અને તેમને એક પછી એક સપાટાએ છે. અપારે આદ્ર-વાયુના આ બીજ એના થાય છે ત્યારે તેમને કૅલેબ્રેશનની સાથે બીજી લેવામાં આવે છે. આ રીતે સૂર્યવાયુના બીજ તૈયાર થાય છે. પછી તેને રાત્રિ આપવામાં આવે છે. આ બાદ નવા સ્થાને કરવા માટે તે જરી પ્રવૃત્ત થાય છે. આ પ્રક્રિયામાં આદ્રવાયુ બળતણ તરીકે કામ કરે છે. સૂર્યવાયુ તેના અગ્નિની રાજા માત્ર જ છે અને હોલિંગમની જમ અગ્નિ જ રહે છે.

સૂર્ય અને બીજા મોટા જાળમાં તારાઓમાં કયા દસ પગલે આદ્રવાયુ હોવાથી બધા આદ્રવાયુ પાછોને સૂર્યવાયુમાં ઉપાતર ન પામે ત્યાં સુધી આ પ્રક્રિયા ચાલ્યા કરે છે. સૂર્ય માટે આ બધી કાંટવામાં આણુ છે કે આ પ્રક્રિયા ૧૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦ (દસ અબજ) વર્ષ સુધી ચાલશે, એટલેકે લગભગ અબજ સુધી આ વખતે સૂર્યના પ્રકાશનો કામ ચાલ્યા કરશે.

સૂર્ય કરતા ખૂબ જ પછાદે પછાગિત તારાઓના આદ્રવાયુનો નારા થોડાક કાળ વર્ષોમાં થઈ જાય, અને તારકબનીસ પ્રતિભામિ સમા આખા તારાનો હબ્બો નિર્ભર વર્ષો સુધી રહી રહે પણ જુદાં જુદાં બાળવમાં અંતે દરેક તારા વજ્ર અને અગ્નિ અંતે પામન થવાના જ હોઈક વખત તારાના છત્રના શાદન આદ્રવાયુ થાય છે એક શતમા જ તારાની પ્રકાશિતા શાદન કદકાશાતની શાકક સામા જન નિર્ભરો અગ્નિ વધી જાય છે. આ કદકાશાતે એટલા તો પ્રવૃત્ત હોય છે કે આ વાયુના શાદન અધ્યાત્મો અસહ્યમાં બિટી જાય છે. આ પ્રક્રિયાનો એટલા તો દુરસ્પષ્ટ જાય છે કે માત્ર દુરદર્શીની મદદથી જ એ જોઈ શકાય છે. આ વખતે સૂર્ય વાયુ આ નવીનતા કોઈ વાર કરી બેઠો. તેને તેનો રાજા પગલે જ આપો છે.

થોડા વખત પહેલાં રાજાન વૈજ્ઞાનિક ગ્રેમાઈએ તેના આકર્ષકી વિગ શોખનજનની મદદથી એક એવો સિદ્ધાંત પ્રસ્તાવિત કર્યો કેના કે પરમાણુક પદાર્થનિર્માનના આદ્ય અને બેટી એલે (beta) આ કદકાશાતમાં મદદવતેના જામ જાય છે વિદ્યુતજનના કદાચો કે શોખનને જની જની પ્રક્રિયાઓમાં એનિ (energy) બેટી રીતે

વિદ્યસંતોષી

ત્યાર માંમાં પાંચર એ વિશાળ પર્યાય રહ્યો છે જરૂર દેશવાને પછે જતાના સહુને નકામો. ના રવાયે, ના બાવ કંઈ બુરાવા જવાતબુ; કેવળ ફર થોળ છે વિદ્યસંતોષી થવા તબીબ. અનેક એલે સહી કોહરો જતા વૈધીય ના કાર્યે તણ તીધુ છે જ્યાં ક્યાં અવરોધ અવરો. ક્યાંક જીવન દત્તો વિરોધી જવાતોઓના ત્યારથી હડાપી કાવ્યુ આઈકો બની રમ્યાનકર ને કોહરો થે ક્યાંક શાંતિને જીવન કોહરો ક્યાંક નિર્ભય-હડાપી જરો આઈકો વ દત્તી બીજા જતા ત્યારે ન એવો ક્યાં કોહરો કો. હૈદરઅલી હુસેન જીવાળી

અમ શરૂ જાય છે આ પરિસ્થિતિનો કહેવ સાધવા માટે દશ વર્ષ પહેલાં સૈદ્ધાંતિક પદાર્થનિર્માનમાં આ ક્યાંકો ક્યાંકો રીધા બતા

આ ન્યુટ્રોનોમાં અપરિચિત

પ્રવેશવાળો (penetrating)

શક્તિ છે અને તે રીશમાંની

૧૦,૦૦,૦૦૦ માંદક જેટલી

બંધી રીવાજમાંથી વાયુ શોખન

નીમ્બી જાય છે અપારે તારાનું

કૃષ્ણતામાન ૧,૦૦,૦૦,૦૦,

૦૦૦ અંતે પદાર્થો છે ત્યારે આ

ન્યુટ્રોનોનો જન્મ થાય છે

તેઓ મા વનિદ્રામાંથી બહાર

સહેજાઈથી જમ મકાનાદોવાથી

તેમની આતર્થ અગ્નિ બહાર

સહેજાઈથી વધી જાય છે પરિ-

ભ્રમિય પોતાના મેં પોતાના બહાર

રેના થેનના વખતની તારો

સહેજાઈ જાય છે. અપારે આગ

થાય છે ત્યારે તારાનાં કદકા-

શાન થયા કહેવાય છે પરંતુ

અવર આતર્થી વૃદ્ધી પદવાથી

દૃઢકામાંથી કરવા તારા જેવા

તાજવામાંનું સેપદન થાય છે

તેમાં આ આતર્થી સંકેતન સૂત

પામી પર પડેલા તારાની

કેટલી જવા નવી થાય

"પાશુશિન"

[જ. ગ્રેમાઈના "વાચન છત્ર

અને મરુત" એ નામના સંખ

વરથી]

જીવનનું પરોઢ

બા. મ. ચૌ. થો.

મકરંજ ૭ મું

લડવાનો નિરંધાર

મું રજુ સાથે જુલવામાં જુલવા બા કોવી રીતે કાળા અને કોળની માદશી દરમિયાન બાપુદાએ ઊભે પહે રહી છે એ મેં જાણ કરી એ વિશે સળતાં બાપુદાને કેપ્રાડન નવા સુધીની થાત નવા પ્રકરણમાં આપવી પડી. પણ વચ્ચે માગી વાંતો રહી ગઈ તે પર પાછા આવીએ.

જેલમાંથી કેળ બાપુદા, મિ. પોલાક, મિ. કેલનેકેક વડે નેતાઓ અને સત્યાગ્રહનું ગળનાવરણ કરનાર કીનિસવારીએ જ દબલ છપી આંગા હતા. ડાન-સેવાલ અને નાતાલના અસખ્ય સત્યાગ્રહીઓ દબલ જેલમાં જ મોંઘાએકા હતા. રેપાર્ટ સાહેબે નીમિત્તા મનમાંના કમિ-સાને રેપીકારવા ન રેપીકારવા બાબત મર્યાદાઓ ત્યાં જાણ દીધી. બાપુદા અને મિ. પોલાક રમટ સાહેબને 'મીન'ની રહા હતા કે 'અમારા જાતોએકા કોમળા કોમળા એક સમજાને કમિનમાં કીમિનમાં કીમિન કો તે જ આપને તમારા નાનાપણા ઉપર વહેમો આપે. તે તમને કોઈ દિલ્લોટાની ન પરવડતો હોય તે તમારી જ ખાલોટના મેંમર મિ. આદરને કમિનમાં વધારો કોમળા પ્રત્યે દિલ્લોટાનો નિશાસ વેળ કરી મણીયું.' પણ રમટ સાહેબ પોતાની રૂપ પ્રમાણે પ્રવચ આપવા તૈયાર ન હતા, તેમને કમિનમાં એક પણ સભ્ય પધારવાની કે ફેવરવાની પરીતો ના પાડી. સત્યાગ્રહીઓએ સામી દીધું કે હવે હરિજન આદિકાની સરકાર તેમજ મેંમર પધારવા નથી. મેંમર પધારવાને વાર છે. બાપુદાની આ સાવ નહીં માગી પણ કમલ ન રજાય એ દિલ્લોટા કોમળા આપમાન ન મળાય અને કોથી વધારે તે એ કમળ કે મેંમરમાંની કલા પ્રત્યેની રૂપ અને તેમજ પણ પડી નથી. જ્યા સુધી મેંમરમાં પોતાની મારાઈની તુમાઈ બરી છે ત્યા સુધી મેંમરે તોરદાર લડત આપે જ જીતેલો. આથી તે 'મિત્ર' પદમાં પોતાના ડાગ ઢાલો 'વાંધો કમિન' છે, પણ હવે રેપાર્ટ સાહેબે સત્યાગ્રહનો પૂર્તો રવ નથી લેવો. એ જેલો તમારે સાહેબને ખબર પડશે.

નવારે એ આગવાર ફરી જલવા કે અંગેકે મેંસલા ધરએ, તારી બંધુઆરીએ દસ દલાર છીડીકા સાથે લડવાની ઢોલ ઢોલ કરી સુધીની ફેવરવામાં બાપુદાને ફેવર છે, ત્યારે સત્યાગ્રહીના દરબરને ઊભે રખડેલા લડવામાંને છાને એકો દલો. માતાલની ડાન-સરકારને મળી સરદાર માંમેના ન્યૂનસધી ડાન-સરકારને જણાવવા દરબર અને મેંમરિસ્ટાડ સુધીની ફેવર જ હરિજન આદિકા મેંમરમાંને અંગેકાની મૂકવા હતા, તે એકાની આ અનેકાની મૂકવા ફેવર તેમની તુમાઈના કુદરત ઊડાઈ મૂકશે, એમને રસાસમાં નવે જીતી રજા વિના નહિ રહે એવા આગ. સોને દની. સરકારને મોટો લગામ દીધી મૂકવાની શાહ રહે રહે તેમ અમારા કીનિસવા 'ધર' વાંધાએ ફેવરના સુદે રહે આદિકા બની રજા હતા.

આ જેલ જુલ આપેલા તે ફરીને 'માદેમ' કરવાને તૈયાર હતાં, પણ બીલ જેલો સત્યાગ્રહી વેળા હતા તે એ બરુદો રાન આગા-મળા હતા. તેમનું કહેવું એવું હતું કે જ્યારે મામડો પાનવાને સરકાર પોતે તેવા મૂકે છે ત્યારે વળી નકામુ મગામગ્ય રાને વધારેવું આ તક બાપુદાને તે પડી સમાજાની તક વડે મો સુધી કેલશે. આપણે તે

બુલ્લાની આપવાની છે ને ? એના કાળા સાહેબ તમે આપણું ને ક-સામ્ય સાહેબ સામે નહિ આપણે એવું ને કમિનમાં મૂકવા માગો રા ?

એક તરફ રેપાર્ટ કહેવી હતી કે દિલ્લોટાને નમનું જુલ વધારી નરુ છે નિરેશિયર આત્યાગાર જેવુ અમારા અમલદારોને લાંબ કમળ નથી મુલ કમરે બળવવા અને ફેવરના મેંમરમાંથી કાળા રાખવા માટે અનિવાર્ય પમજા તે રેકે સરકારને લેવા જ પડે બીજ તરફ અમે જેલોને પોતાના જ બાલમાંને માળમે માળમે મેંમરના અને મેંમરો વીધાતા જેલો, રાતરિયમ વિધવામાંનું કમળા રાખમેલુ ત્યા બંને જેલમાં મીલામળી બેઠેલી તેલો સરકારના આ દોષી બનાવે કપર છેડાઈ શેકા હતા અને એ જ મરણે સરકારી મામ્લોના કમિશનની સાથે કાનરે વિધે પ્રજા જેલની ન હતી મેંમરે એવી અચ્છિનતા આપે આપાસ રહી નેતા છે કે 'કમિશનમાં બાપુદા રા માટે નહિ પોલાક સાહેબ કેમ નહિ ? એ તે બાપુદા મોટા મનના રજા એટલે પોતાના કોઈ મામ્લોને માટે આમદનીશ કરતા ને મોટા સાહેબની સમાજા આદર સાહેબની જ સત્યાગ્રહ રાખવા તેમજ છે ' પણ બાપુદા મકમ હતા. મેંમરના કમિન (એ કમિનના પુરી કીલોમન આદેબ હતા) સાથે બુલ્લાની આપવાને ફેવર મોટામાં પાખી દરુદ દરુદ મેવા દિલ્લોટાને કમલ નેત ન કરવાનું એમને અમલ વળા આપ્યું પણ સાથેસાથે એ પણ બદલે કહ્યું કે જે મો કમિ-સાને બુલ્લાની આપણે એ દિલ્લોટા મેંમરે સમજવાને ફેવર દીધેલા સત્યાગ્રહી એવી રીતે મેંમર નાક કપાવા રજા કરના મેંમરે પણ પસદ કરશે. ' બાપુદાની આ નવેરોન જેલ જનાસમાંને પણ પાંતો મેંમરો કેવી પ્રવેદ ફેવર દરો. કેવાવા સાધીએ એકા મેંમરે ને આખી ફુનિસમાં ફેવી નામના નીકરો એના તરફના છો કાલવા સામના

એવામાં એક ખબર એ પ્રસરી માટે દિલ્લોટાની મા બેવે માદ-રાખનું કહેવું છે કે કમિશનનું કામ પૂર થતા સુધી ફેવર માસી વાજા અને કમિશનના કામને પુરી માદ કરવી. આ કામમાં માદ કરવાને માટે વિવના વાઈડેસે કોર્ટ દાર્ડે ને મી. પી ના નવેરે બેનરિન આદેબને પેલવાતા પ્રતિનિધિ બનાવી મેંમરમાં, અને એ બે બેનરિન આદેબ મોટા દેવેરદાર છે એટલે સામાન્ય કલાઓની મીંગર નહિ પણ એક આસ મીંગર બુલ્લાની બુલ્લાને તમને સવાના મૂકે છે એવી આપણી સત્યાગ્રહની સુધારાને એવું માંડ સમાન મળ્યું છે કે મોટી-મોટી સરકાર વડાઓ કમલે સળે જે મેંમરનારે બલ છે તે મેંમર-મિન આદેબ પણ ખાસ મનવારમાં આવે છે, ને એની સાથ એવો અડધી છે કે આદરમ દિવરમાં એ મનવાર બુલ્લાની રેવળ આપી પદેસરે; જ્યારે બીજ વડેમરને કોમળામાં આગ પડે-આદરમ આગાદિયા નીની બલ છે. સાથેસાથે જેના પણ મામલેમાં આગ છે માંખે માદારાખની આદરની બધી મેંમરને કમના નવેરે આદેબના કમિશનની ફેવર ન સળા બાપુદા રેવળની વડાનું ફેવર આદરશે તે દિલ્લોટાની મળા પેસા બધે મૂકે જનારો પણ એવે છે.

આ જાનની ખબર કીનિસવાને મેંમરમાં કપર ને આસ ન માં. અમે બાપુદાને બેનરિન આદેબની અડધી માલની મનવારનું મેંમર

થયું, અને તેની રચના, તેની વિશેષતા વગેરેની પૂછપરછ કરવા લાગ્યા. જેમ જવાનામાં મોખાને મહારાજની નાસજનીની ચિંતામાં પડ્યા, પણ સાથેસાથે એ કત્તાલ પશુ વગેરે કે હિંદુસ્તાનથી જેના આવે તે કૃષ્ણ કરનારોની પેઠિયુ મળતું રહે એમાં કઈ કાંઈ બહાદુરી ન હોવાથી આવા પીવાનું ન મળે, બજબુદ્દુ હાથ વેઠતું પડે, છતાં હાલની મામુલો કૃષ્ણ કરતા ડાન્સવાલ પહોંચે, એમાં જ આપણી વધુ યત્ન છે, મોખાને મહારાજને ફરજે અર્પણ મેલવાનોના ધર્મદંતી પૂરી નહીં ન ગઈ ગઈ આપણે તો મેઘદૂત આદેખનું સુખાનંદ તારવું જ દેખાયે આપણી કૃષ્ણ ફળશે એટલે મહારાજ જરૂર ખુશ થશે.

જેમજેમ ભંડુઆરી માસ પામે આવતા જતો હતો તેમતેમ વાળી વિદાયની તેયારીમાં વધતી જતી હતી. દેવારા કર આદિ અમારા મોઢિયાઓ ભવિષ્ય બાબત હતા કે આ ફેરે છ મહિનાથી એણે કેદ નહિ મળે, ત્રણ મહિનાની કેદ પૂરી થયે આરક્ષા દિવસ ફીનિકસ રહેવાનું મળશે એવી અગને આશા ન હતી, પણ હવે તો અચિત્ત વરસ-છ મહિના પહેલાં ફીનિકસના ફેન નથી થયાનાં મારી બા, કાંઈ વગેરે પણ રોજ સવારસાંજ ટાલા રહેવાની ને વરસેક નેટલા લાખા નાળા સુધી પોતાના પિના ચલાવી લેવાની રીત આમણુ આવતા હતા આમ બધાનાં અને સરખા પોતાવાયા હતા પણ અજાનની ચોળા યીછ જ હતી.

બાપુજી છૂટી આવ્યા તો પહેલા રાત ચઢેલી ફરિસુ આફ્રિકાની દેવનેની હંડતાલનું ભેર બહુ જ થઈ ગયું હતું અને વધતું નહતું હતું ફીનિકસમાં વાચક આવ્યા કે રેલ હડતાલના આગેવાનોએ બાપુજીને કહેલું ચોકકસ છે કે તમે ચોકડું ન ફેરે તમારી વિરાટ કુળ તુરત સકે રાત્રે અગને સાથ આપશે એટલે ફરિસુ આફ્રિકાની સરકારને આપણે મળીને ઝઠ અજાનની મહીસુ એને હિંદીઓની અને અમારી મામળી નથી થશે જ છૂટી થશે. બાપુ આપણે કોમ કરવાની ચોટની ન પાડી તીથી છે તેમણે દેવ હાલનીઓને સારું કહી દીધું છે કે તમારે મારન નહોતે, અમારે નહોતે. આગર તમારા જેવા ધર્મીઓ નથી કરવા હિંદી કેમ આપણે જરૂર સરકાર સાથે થરદાવવીની લડાઈ કરશે, તોમાંનીઓને સાથ પુરાવશે ને સરકારની જોડી મળવાની તરથી સલામતીને ન હાલે દેવ હડતાલનો જીતરો ન રાખે ત્યાં સુધી હિંદીઓ પોતાની પારેલી કૃષ્ણ ચોસાની રાખશે.

આમે ફીનિકસના બાળકો આ સાબળી હતામ શક મવા ટરખનની વિશ્વવૃદ્ધ બાપુજીએ ફસાવેર દિવસ રેલી દીધી એથી અગરો વડવાને કત્તાલ થવામાં, અટકુ જ નહિ પણ તમસ સાહેબને પાસરા કરવાની આ તક જોઈ કરવા સાટે અમે નાના બાળકો પણ બાપુજીને વખાણતા મારી પડ્યાં જેલ હડતાલની અધોસાથ સાતમજબુદ્દુ ભેર વધારવામાં અગને અંતે ચોક્કસ કાયદો જ હજાતો હતો મેઘદૂત મહારાજની ખેલ જુલમવાને આથી વધુ સુધેર લક બીજી કહ હોઈ શકે એ અગને સમજાવતું ન હતું બાપુજી જવની આ પાર કે પેલે પાર કયાં પિના લખાવે રાખે એથી જેમણે આ અકાળો હોલો હતા રોજિયા વખાણા છવ ખૂચોને ન હતો અને જેલવાના લેખાએ જતી હતી, પણ બાપુજીથી વધુ ટાલુ દોઈ નથી એમ વિચારી અધીરા હલવેયાઓ રાત વાજના હતા.

જેમ જવાનું હોવાયુ એટલે મહેસાણાની આગરો રોખ વધેા કેટલીક વાર ટરખનને કેટલીક વાર બીજી જગ્યાએ અમે કરવા નીકળી પડતા એ વાર રામદાસ કાકાને બહુ ગતાએલા કમિશનના ત્રણે સાહેબો તથા એમની કામ કરવાની રીત જોવાનું મન થયું એમને હજેનામાં આવ્યું કે ત્યાં જડુ આપણને રોજિયા ની, છતાં છવેરે એમને

છટ મળી ને હુ પણ તેમની આથ મળે, મને એટલુ યાદ છે કે એજ અમારી સાથે જેલ સાહેબ હતા કમિશનનામાં નવાં આવતું હતું જ, જેના એ કાકાને એના જેનો બહુ જ રાખો ખ્યાલ મનમાં રહી ગયો છે ટરખનના કે એનાઓને કે માટેડેડકબમાં, ક્યા એ કમિશનને એ જેયુ હતું એ પણ રજૂ થાદ નથી આવતું.

કમિશનને આરોઠો આહવાપે એવો જાજો દમે બહાર રત્ન થરથી તમે જલ્દા ખુરશી પર બેઠલા દેખાતા હતા એ એરકાને ટળેરે મકવાની અગાસામાંથી મળે એ દિમન ન હતી એમ કરવા જા દેમટોલીની કાળીશી કપાએ ચોડાવાને ટર હોને રામદાસકામની ફોળીને વધુ ટર હતો, તેઓ એક વગલુ પણ એ એરકામાં મૂકે તો 'માથીના દીકરાએ જલ્દાની' આપ્યાનું આજ બો કૈવાઈ નવા પિના ન રહે શી મેટે આ બધી વાત મમલ દી ને અમ બાળકોને ફરથી જ એવાંય મિનિકમ જેલ હઈ વાલવા થવાનું સ્વચ્છ મરીલ, ફાટવા કપડામાં દહાએવા મિરમિટિયાઓ પણ એ વિરાજ એરકાના ફાટથી છેટે જીભાજી તમારો રહે રહેલા હતા એમની પાછળ લેખા રહી, કમિશનના સાહેબોમાંથી કોઈની નજર ન પડે એવી રીતે મમ દાસકાકાએ ને અમે એ કોલોને જેવા ને પાચળ મિનિકમ પાછા ફર્યા.

એ કોલોની આરેખમ ખુરશી, બતાવડી મુખમુડા અને કમદા, બરી આખો જેલ તેઓ પણ સિતમનારના માયી જ છે એવું એને બીનના કમદા અમે કહ્યું, અને અમે નથી કહ્યું કે આ કોલો સાથી વાત જોળી મકવાના જ નથી અમે એ પણ સામજ્ય કે મોઢે મેકવરોકલ હિંદી એમની પાસે જઈ થટે છે, માયી એ કોલો મોઢે જેલ બનામાં ખાય છે. એ ભળી અગને આદર્શ થયો.

કમિશનની ચોવટ ચાર મહિના સુધી પૂરી થવાની આરકા કોળે ન હતી એ અમે પોતાનું માધુ ફોટગ રહે, આપણે તો સલામતમાં જ એપવાનોએ એ જ એવાં ફીનિકસ મહેસાણા વધતી જતી હતી બાપુજીએ કાનેલી નથી તારીખ (થાંમે બાગે રત્નની ભંડુઆરી) થરી ન કેવાય તો જમ કોટકુ અમે હિંદીતા હતા પણ એ તારીખ આવતા આવતા તો ધળુ રમ ખલદાયા.

(ચોક્કસ) **પ્રથમમ છમનલાલ માંધી**

ઉસ્તાદ ચોર

બુદ્ધદાના ચોરો ખિસ્સા કાતરવાની કળામાં બહુ નિષ્ણત મળતા એક દોડકાશો માન્યતે મહેરમા આવી ચડ્યાં બનદાદના ચોરોની કુશળતા વિશે તેણે ખૂબ સામગ્રેક તેવી તેમને બતાવી જવાને તેણે ચનચુઓ કયાં પાતળા દીકરાના કુકડા મેહકા રી, નેમન ધસી મોળે બનારી સિકાને આ મેહળ ધાટ આપ્યા પછી તેનાના ચોકાક કમડા પોતાના નજવારા નાખી ને જનવાલના રંગા કપરલદાર મારસ લાગ્યો રાજ સને પોતાના કાતરે આવી ખિસ્સુ લપામે તો અનદના કુકડા મવાગત રહેતા થયું પડે બાહ્યમોદેખ મનમાં કુલાખાલમે 'આસાખિસ્સાને ડાલવવારવાની અદાના ચોરોમાં કાતરવાની બની.'"

એક વખત રાતના મનમે એકે કોકામાં કોલેનું ટાલું અમ પથેક, ત્યાં આમજ એ સદૃશ્ય જઈ સદૃશ્યા વાતચીત દરમ્યાન મહેરથી તે આરકા 'નમે તેમ કહો, મને અર્ધ આવે ચાર દિવસ થયા અને મારી સાથે હું જે અમ રાખીને ફરકુ, પણ આ મારના ખિસ્સાકાતર મારા જવાબને બી પળુ મળવા નથી' એ સામગી નહકામાં એક જુલાન ચોલી ડોઢાં 'માફ કરોને સાહેબ' અત્યાર સુધીમાં ગોનાવનું અજનુ પાચ વખત લપામી જેયુ છે પણ દરેક વખતે તેમાં દીકરાના કુ-ડા માલુમ પડવાથી આવતા ખિસ્સા કપર મે હિંસાતમક પ્રયાત અજગરોએ નથી.

—હમનવાવ ચીલાધર માંધી

કે

હ મહાશય ઉંદરના શાશ વિષે 'કુમાર'માં એકાદ લેખણ કાવ્ય લખ્યો તેા મારા જેવા સંસ્કૃત અજ્ઞાનીએ પર એક મોટો ઉપકાર થયો. યુવાન હોવા છતાં, હું, હવે તેા યાત્રી નયો. મેલાય પુરતકેઆ લેખ્યું, ફેટલાય 'અભિજ્ઞા'ઓને પૂછ્યુ, બાનુભા સુનેલી અભિનેત્રિયાર કયાં વચર રાતની રાતો બતી બાળીને તંપિતઈ કર્યાં, પખુ ઉંદરના શાશ ન ગળયા—અને મળે ન માનું. કુમારા હોય તેા અનેકામા આવે ને? કુતરો, કુલ્લો, ચોરોશી નિશ્ચિત બનાવે છે બિલાડી જુઓને કઈ અસમજ થવાનુ હોય તેા તેની આમાદી પહેલી ન દે છે પણ ઉંદર રહ્યામ ન આવી રાત ધગવચાકીની પેંદર 'સાંભળતી' હોય (હેવાય તેા બાજે ન) તેા મેાહ ઉંદરનિવાસ જેવા મહાત્મા એકાદ ખંડમા મૂકુ. 'આને નિંદા ડરામ છે' કોમક મઈ દિવસ જોણી ગયા હો, અને જોણેકુ પાણવાની છપ્પા હોય, તેા ઉંદરની ગમખમાં મહ 'મૂવું'. બસ, 'જાકી'ની દહ આવી ના'.

અને ત્રાસ? એકાદ મૂળ્યા નમુણ નહિ. જોડી માગમા ઉંદરેા બહુ દોષા તેા ત્રાસથી ફેાળીને તેા ખાના લોથાએ, એ ઉંદરોનો નાશ કરી આપવાની ખાત્રી આપનાર એક સમુખાઈયાએ જોડી રકમ આપવાનું કબજ કંઈ દેતુ, એમ એકઅંકિત વાર્તા (ને કાવ્ય પાણુ) કહે છે. પખુ જો તેા આપજીને આપના પરી નહીં છે, ને પછી ચાલવાતમા ઉંદર, જમીની અને રસિયાના રાખના આપ્યા કરીએ છીએ. હિંમત ન ઉંદરોનો ત્રાસ કયા એકાદ છે? મુંબાઈમા માણસો—હાખુજાદર ૧૨ ઉંદરોની પરકતિ જોડી છે કે મહેરસુપરશરમે એકે ઉંદરબાજ નામ આપ્યુ હોત તેા જોડી ન દહ, ત્યાં એ વાર એક ભલેરસપામા પંડિત જવાદરવાસ નેહરુનું બાપખુ આજુ દહ ત્યાં ઉંદરની એક નાની ફેાં, જાસપીક નીચી નીકળીને સલા પર હુમલો કર્યો દેતો. પંડિતજ દુરમયની ન બીવાનું કહેના દત્તા, ત્યાં ઉંદરોને આ હુમલો થતાં ન અને અવગવનિત પીછેદા કરી.

અને મહ કાલની ન વાત છે ઘણા માણુઓને ક્રોધ સ્થાએ બહુ દેરાતી હોય છે. એમને તેા એક વાર કાં આવી મયા પછી, એમા શરીરને પક બનાવીને ઉંદરફેાજ આંત્ર ઉપરથી કૂચ કરે તેા ય કંઈ અસર ન થાય! હું પખુ જોવા ન છુ. પખુ એમા એ આંખિની આજ બિધી મઈ તેા મઈ રહુ મઈ કાંચે સવા પછી થોડી પરિબળ્યા—નથી એમ. ઉંદરની પેંદર શરૂ મઈ મઈ દબી અને પછી તાકાત છે કાળીની. એ પેંદર એકાંને મારી પાગે આવે? કાળવાના સોમમ, એ એક મહેકુ પખુ માર્યુ હોય તેા! પમાડીની સામે જ મુખપતિની છતી દબી. ઉંદર તેા એ આશ્ચર્ય દેવનું વાહન? એ ન હોય તેા મુખપતિ દેહેકે કેમ? અને એ ન દહેકે તેા આપણા બધા મનજ કાપ્યા ન અટકી નય ને? ઉંદર ન હોય એવા વિધની કલ્પના એ ન માનિતવા છતાં, સાદેજ, ઉંદરના આવા ત્રાસ સદન કરવાનું નામ જ ને અનિતવા હોય એ ને એ સ્વેચ્છાનિત હોય, તેા હું માનિત એવે રહ્યાં એ તેા એ વખતે એવા પખુ નિર્જુન કાં લીધે કે સવાર પડે કે વળ મુંબાઈમા બધા દવાવાળાને ત્યાં મઈ, એક ન સજમા ઉંદરનુ મૂકુ મઈ નય જોડી દવાની યોષ કરવા કહેવું કે એ અંતે અદિશાનો વિચાર આવના જ એમ મૂવું. કે ઉંદર ક્રોધ ન આવવા હેતો નયના રહેવું એવ નામ ન એ અદિશા હોય તેા એ આપજીને ન ખરો નેક, પીછું કું ન

કરી સફાવે કારણે, જોડી અદિશા મે વખતે વખત મારુ કરી છે. નાથી છને તેા ઉંદરનો અનુભવ ન હોય એ કુદરતી છે. તે દોત તેા માંપીછને પોતાની અદિશામા ય એટલી ફટ મૂકા હોત કે કા રમા (કે પ્રાંતનામ) અલેષ પદોવાતતા ઉંદરને મારવામાં હઈ હોય નથી! હેખની માત્ર ઉંદરોને કાનજ માથે મૂકી ખીત હોય એમ લાને છે મારા ઘરમા ઉંદર મહાશયના કાનની કાપ વચરને એક પખુ નહોત કામજ નહિ મળે? તમાસ ધરમા એ ઉંદર હોય તેા તમે અનુભવ કર્યો ન દશે 'નાનીતા' કપર પખુ ઉંદરોને મેગ હોય છે. નહું કપડુ, નહુ આશીરુ, નહુ પુરતક, ને ઉંદરના બંલમાં નયા તેા મહ રહુ! અને આ તેા ઉંદર તમાશાથી ફર હોય ત્યા મુખીની ન વાત છે તમારા યનુ એકાદ આમળું ઉંદરના મેમા નયા પછી જુઓ મન' તમે અને એટલા ચાકાક દરો, પખુ ઉંદર કયારે કરડી નયો જોડી તમાને ખબર નહિ રહે.

ઉંદર પ્રચિત્તીય હોય છે એમા મહેક નથી પખુ જોડી પ્રચિત્ત કરી સતત ચાકતી નથી જરાક ખખડાક થાય, પછી થોડી વાર મુખી શાન્તિ થો મહેકે છે બતા ટળી ત્યા તેા તરત જ પાછો ખખડાટ! પખુ ઉંદરના ખખડાટ કરતા વધુ બચકર વેતુ તેા મોને કાતરવાને એમ આવજ છે. સાવના વખતે મેક વાર એકાદ કાનજ મેક ફરકુ હોય એનો અજાબ કાને પડતા ન માત્ર એકાદ પુરતક, છાણ કે ફટક કાવ્ય થી ઉંદરના દાખમા મહ પદોમુએ છે અને એમોથી મનુ 'એટિ-ટિન' ક્રે છે એમ કુ કમજા નહ. પખુ સવાર પડે તે પહેલાં, એ પ્રથમે, હું પછી ટી રંગોશી હોઈ તેા મારી કોડી વડુને બચાવવાની પ્રાયેત, અને ઉંદરોના નામ કરવાની 'પ્રમ્'! બીજુ કહું નહિ! અને સાદેજ, એકાદ મોટો ઉંદર, પોતાના અખપતિવાહન તરીકે ને એના નયની રાખમા એકાદ મૂકા છાપાને કરડી ખાય તેા હું નહિ. પખુ આ તેા, કાળખત નાનીનાની ઉંદરકીએ પાત્ર જાક દેવામા પાણી પાની કરતી નથી એ તેા પછી ઉંદર કલ્પ ને સી નય. આખતેમ કુદરત કં? ઘણી વાર તેા ભગવા જોડો હોઈ ત્યાં આવી મઈ ને એકાદ વેતુ કપાડી જવાની કાશિમ કું.

નયા મુખી ઉંદર છને છે ત્યા મુખી આપખાં પુરતકો, વચ્ચો, લેખા, પન, —અંદે આપલિ પાને સ્વાભાત નથી, પછી નમે એટલી શામજ આપલે લુકો.

આ ઉંદરો ઉપર વેર લેવાનો અભિ માગમા એકાં પ્રાચીનથી રવા છે કે અપના અંગમા કાધર રહે મને બિણી (અવગળા હનરાથી ન માર મેડી) બનાવે તેા હું જરા ને આમાકની ન કુ.

પખુ મેક વેતુનો શામ ને કોટા હોય તેા થોમ ત્રાસ મદન કરીને પખુ તે મેગવતો એવા મોટા ને તમાવ દોરાથી ઉંદરના શામની આ પુખરક વચે છે એકે મને તેા ખાત્રી છે કે ઉંદરના અનુભવી એમાથી કાઠ, ઉંદરને છપાવ રેવા દેવાની દરખામતની તરફજમા આમથી કાંતી નહિ કરે, એવા કાંત ને એમા વામ કોષવાની, કે ભળીલા હોય તેા ને અનુભવી પંગાન નહિ કું.

અને ને મેક બિનઅનુભવી મને ઉંદરનો શામ સમજવવા અને તેા હું મું 'ખાઈ' (અથવા બદેન). તમે એ ઉંદરના પદમા મોટા વખત રહે, એના ત્રાસને થોડાક અનુભવ ને અને ડા પાણ, ને ત્રાસ કાળ, ઉંદરના કંઈ શામ લખે કાનના હોય, સામના પ્રમાણમાં

પધારિ લામ તમે જોતા દો તો ગને કહે' અને બાકી છે, એકું કાઈ નહિ નીકળે.

કાંઈક દબે તો, હરકોને નાશ કેમ થાય અથવા તો એનો નાશ

કુમાર - એક ૨૦ ૬ મો (ખોડેટોગર ૧૯૪૨)

કર્ણ વધર એના નામમાંથી કેમ કુદાય (કે જે અશ્વત્થિત દાન છે) એનો વિચાર કરીને રીએ.

(સ્વચ્છ)

'મન્મથુલ'

છવી ભણનારા]રઉ[ને માનવજીવનનું માથું મધ્ય શીખવી ગયા

બાવા દામિયાં

૧ ૮૮૬૧ના બન્યુઆરીની ત્રીજીએ જેમર ધોઈનર પ્રમેલકથી વનઃ અલેવા જેમજ નામે જિજ્ઞાસુ આગરામ અવર્ગી દત્તે. તોમને વર્ષે એણે અન્યાયવીસા લીધી ત્યારે તેણે દામિયા નામે માન નામ પારખુ કર્યું

જેમર નામે દના ત્યારે તે પગ એનો ફરો તમા તેનો આથે બામબધી કરના, કાંઈકે પાનાના નાસથ એને 'નામે પ્રાચાગિયા' મદના એક કિપસ બે ચાર વડોના દત્તે ત્યારે એનાં માળાપ એને મળ્યાના જઈ નયા, ત્યારી ને પાવાઈ નયા મરૂ પડી ત્યા જીની એને નાત્યા, પણ જઈયા નહિ, ઉંચકે બના દાસ કહે, એને રેવજમા નાતિએ ત્યા મયા તો બાજક એસર માધુપીઠ આનજ અપાસમા બંધયા પ્રાગના કરતો દત્તે

પરમા 'સવજન'ની શી પડી દત્તી નેમાથી ગા મેસક તમા એના બાજબીદત્તને વાળી વાળી મળ્યાવની. ને કપરથી નીમળે નાના બવા વચ્ચે ચારી આજવી ત્યા મેસક તમા તેનો મોટો બાજ બાજબી

તમા મયસા મરૂયા, ને જોકાતમા પૂલજર પડીને મીન માથાએ બાજ બાજ તે પખુ એક અસર જોકયા વિતા બ. 'પગ કાંઈ ત્યા મરૂન નિરૂપ્ય એણે મેર બાજને મેરને પર, એકલે મામર જઈને છાકરાંએને તેજ આલ્યા.

૧૦ વાર એક પાટીશીની નામ મરૂખતોવ માંડી પડી દત્તી એની આખી શત વનનીને નેમકે એને બચાવી દત્તી.

બદને પાટીન ભથાભારટામા મોપી મોટી દત્તી તેણે ૧૮૫૮મા ત્યા લીધી, એનાથી નાના આગવતને માધુ બનાવજનો વિચાર દત્તો, કાંઈકે પાટીશી આનજ બનવા વારિસ મેલેન્ક, એને કનિષ્ઠ બગડને વેપારમા નાખ્યા દના, કાંઈકે વેપારીગ્રામીએ જોકલેયા, પખુ મોટા બાજબીદત્તની વડે એના વિચાર સસાર ઉડવજનો દત્તે

૧૮૫૮ના બન્યુઆરીમા જેમર એના બાજ બેજો દત્તે બવા પાટીશી બનેલા એના મોટાબાઈ આનજતને માગ નામ્યા બાજને કાંઈક કાગ દત્તે કાંઈકે જેમરને બાનજત આનજ આશરમાં રાખીને બહાર ન્યા સાકે બાજ પાટી આલ્યા નો જેમર કહે, 'હુ દત્તે શેર નહિ આવુ, કોથી ઉકલા રામરામ કરવાની વેદનાથી બચા બવાય.' નિનાપુત્ર મટીને કુટ્ટા પટયા ને જેમરે આક્રમે પાટી મયા.

૧૮૬૩મા મોગ બાજ પાટીશને રીડિયર(દવાવન) એટ પર્મે પ્રચારશયે બચાનું દત્ત, પખુ ને ત્યા માટે પડી મયા, કાંઈકે એને ફેડાણે દામિયા કપટયા. કપટતા પહેલા એમાબાપને મળી આલ્યા આ પછી માળાપ પુત્રી કાંઈકે જોવા ન પામ્યા

દવાયત શેરમે મોગ પરફેશીએ પગને ત્રેષ લગડાયાં; પછી એ દેન એકલો બાજ ફેડાઈ ગયા, કે ૧૮૬૫મા બાજ પતિવસને મોસોબાઈ જેટ કપર વસાવનાને રાબતે નિશ્ચય કર્યો આ પતિવસ-વામમા કાંઈકે પાટી દત્તો નહિ, કાંઈકે એની રોચ કરવાનુ દામિયાએ બામે લીધું.

પાતાને પતને શિવલાયરી એની દામિયાને આતી દત્તી પતિવસ એકું કિપસ ને શત રહેડું, એને નખરે પાસા બાધયા, એને ન્દર રાવયા, એની કબર પખુ બોડી:—આટલાં કાગ કરવા કરતા મેપણી બચાય બે કેમ? તો પખુ દામિયાએ આનન્દપૂર્વક પાનાનુ કામ કરવા માંડ્યુ એના અવસ્થા કક વર્ષેની દત્તી. શરીરે કો બગવન દત્તો. કોને રહેવા થર નહોન, કાંઈકે તે કબરજતામમા પેટવસના ખડ નીચે સુતો કપડે બાધયાનું એને લેણુ ન નહોડ. કામ મોસોદાદામા દાકર મોગ દત્તો નહિ એને દામિયાના 'મળ'મા આ દોઢી આઠથી બાર મરૂયા નો મામ બે પાટિયા વડેર સામાન મવાનીને દામિયાએ પાનાને દાંધે પતિવસ માનુ થર અથવા, કે એને પહેલા મરૂ દપટા પખુ મનાવ્યા

પાળીનું ત્યા બારે ૬. બદત્ત, પતિવસને પાળી જેલએ તે પાતાને ૬. બને અમે થડા લીધાતો ફરથી આખુ પડતું, કુદકા મીવા ૫૦ એને આથે બડું ૫૨૫ દામિયાએ દોનાદેહથી નજ મનાવતેનેનીપૂ પતિવસાસમાં પાળી આપ્યું મરિર તથા દવાબાનુ પખુ દામિયા. ચરવા, નેમા પ્રમુખાર જમુ માંડે કાવારી મે એના પાટીશી એકે દામિયા કપટતા દત્તી દાકરમા દાકર તથા પતિવાદિમની પર દામિયાએ મરૂજમુ કરી મોગ પતિવસ મરી બધ તો તેના ઉકક કરિમાવર તમા નિ બનનસખર પખુ દામિયા બે કરોને ૧૮૭ પહેલા એણે ૧૯૦૦ પતિવસની આરંભિ કરી દત્તી અધિપત્ય પહેરે લયને પખુ દામિયાએ પતિવસને દાડ પીતા ફેડાવાને પ્રવલ કર્યા આગ દામિયા પતિવસવાસમા ૬૫ વર્ષે રમો કમે ત્યા પાળાં રેષ લામ્યા છે એની એને મના પડી દાકર આનજ એણે મરી તપસાસુ 'તમને મેલતા મારી' છબ લેવડની મળી, 'દા આનિમ મે 'પખુ તમે કોર છે તે માથુ છે' 'એના અને કાજ આપાતલામરે બે નથી.' દામિયા કહે, 'કામુ ગને નો બદ્ધ રિવમથી ખાતી પેરેષ છે

પતિવસને કપર-રેના દત્તે 'મારા કામકો' નહિ પખુ 'આપે પતિવસ' એમ ને કહેવા મરૂયાં એ આત્મામરૂખની કીર્તિ આજ બનવામા ફેલાઈ ગઈ, પખુ વિષેના વિષ્ણવ ને અનુષ્ઠા એને બચા ન રાકયા. પાતામા બહિષ્કૃત બધુએને મોપ પહેલા, એને પાપપ્રસજ કરવા આજબયા, એને ચાટે પાગ બાધયા, એના દાપ બચાઈ થય દેવા તે એના મોદામા દામિયા મના,—બધા બાવા કામ એને કેટ જીની કર્યા ફેડા

૧૮૮૨ના અધિષ્ઠની પરફેશીને, મધુમ એમ નિર્દોષીન મા તેમ બવારા દામિયાએ માતિપી રેડ ઉડયા એની છન્દ મહુસાર ને અટકી જતનામમા મોસોબાઈ આલ્યા પછી એ સુતો તેની ની' એના નિષ્ણદનસખર કર્યા

'આથે ને આનન્દવાસમાં પ્રવેશ નો, મરજુ હું મારો દત્ત ને તમે મારી સામાજ લીધી' (કથુના અમેજ કપરથી) દેનાથ વાલજ ગોવિંદ

પંચસંત્રની
વાર્તાઓ

આર્થિક તરફ

२५॥ सवित्रीने बाघर इडे. 'दे भिन, के तो गीऊ नहि.
भादे घेर आगिने मारी कुल्लतानो होइ. तु इर मरे
तेह सारु: नहि तो हुं आगान इरीने बाधि दास खीसरा आगव
न प्राण:पान इरीश' बाघर उडे. 'मई हुं हेंगइले केने भूज
नथी, तो थैतवाणी भन्या छता पारा बेरोये भरवा आउं.

આવિધા ને ગયો બાગી નામ વિહારકમ।

અકલ્પેહદયો મુખે જે જઈ પુનઃવિયો॥

મનર ફો, 'મદ, એ બધામાં માન્ય છે મને કહે.' જાનર જોઈયા.

243

कोट नगरां अश्वघोषर नाम्नि सिद्ध रहतेति दत्ताने, जेना धरतर-
नाथी गिजाण शङ्खानुवासां परिचारक दत्ताने, जेक पार सिद्धने न
दासिने युध धरता सिद्धने प्रयास लावपा, केरये कोट वनछा पण
कोनाथी वसण नहोद, जने सिद्धाथी वसण नहो, केरये कोट वनछा
वसण वेदीवेदीने वसणो; यद्य अयं कोट हितक केरिये सिद्धने कछ्छ,
‘रक्षजिन्, अजनी पीडासी दहसे’ कह्ये, यद्य अस्तो तथा, एयां वारी
शुश्रूषा किय करीने कछ्छां’ सिद्ध कह्ये, ‘अ, ने कोष भयने आत, ते
आर्या आनी अयवथा हतां’ कोटो पाई.

શિશ્યાણ યાસીના યામમા ગયા, તો ત્યાં તત્ત્વાવકાંઠે લેખાઈ
નામે યનેરો વરતો હોતો. તેને શિશ્યાણ હે, 'મામા, નમનર અહ
દીએ નારાં દેવેન થયા. વ આના દુલ્લેખ કેમ થઈ ગયો?' તે બોલેલો,
'જાણિયા, એ વને વુ વાત હતું? પાઠો નિર્દેશયો તારા કષ્ટકથિત
કારણે જે એ અધિભર્યા પાત્ર ખુલે તેથી' કંથલ પૂજ્યનાં અંગેલી
કોઈ વસ્તુ હતું. પછી સરીસરા સુરિ કથી નેવો કંથલ પૂજ્યનાં, 'તો
મોમા, આ પત્રનાલિંગા લીધાછળ યાત્રાવાળો નવસંભાષ રમણીય
પ્રેક્ષક છે, ત્યાં આવેને પારી સાથે નાંકી રહે' હજકંઈ હે. 'સમુપ-
ભાષ, તારી વાવ સાચી, પણ આને મામય મણુ રહ્યા, તમે નવપારી
મામને પારી નામોને એટલે માંસ પ્રેક્ષક કાઢકામને નાંકે.' શિશ્યાણ
હે, 'મામા, એવું લેવા માંસ ગાત્રા કાઢકામની જે પ્રેક્ષક નવસંભાષ

છે; ત્યાં જીવન કષ્ટનો પ્રવેશ નથી પણ શોખીખાદિત વસ્તુ અનાથ
ખેલો છે, એજી અને એના બેન પતિ આજ્ઞાવા ક્ષુ, અંતરે તમે તેની
બાજુ છું.' હાંકલી છે, 'તો ચાલો.'

મિત્રેશ્વરે મરિયા ગિરનાર બેઠો સિદ્ધ આચાર આગમ્નાં. મને એકેને સિદ્ધ એના કહેવા લખ્ય છે, ત્યાં નવેસી હાલપણા ગાંધી એને સિદ્ધ માણવા મરિયા ખલુ આગમનાં નવચસાયેની પાસે બેઠોના થા વ્યવસ્થા કરે. સિદ્ધાચાર્ય કહે, “આ વરો થા કહેને કે મરિયાશી પાસે તારી આગળથી જળ ફરીને ચઢીને મરેશે? તો પાણી ને નવચસાયે મેમ ફરીને ફરીશા એવું જાણુ વળ” સિદ્ધ કહે, “હું તારા નહેતો સિદ્ધિ થા થાથ નહિ તો દાખી થા થા આદાપમણી ને જાહે.” સિદ્ધ આચાર કહે, “દશ એકમાર નહેતો વરો સિદ્ધ નવ આગમનાં, થાપ વરો હેયાર ફરેકે.” સિદ્ધ કહે, “હીકે

[illegible]

અધેરા પાછા શિયાળાં મેળેા. આગળ, ને આજુકેદ મિંદે જોને
મારી નાઅંધ, જોને વારી જોને હંતાજવા શિયાળાંન શાખોન શિંહ
આન કાવા નરીમે અંધ, ત્યાં શિયાળાં અંધતાં કાન ન હલ્યે ખાઈ
અંધે. સિંહ નહાઈ, દેરોસો ને પિતુવપૂ જાં આને છે તે ન અંધતાં
હાનહાન ન ગણે, કાલેયે કોપાપાવાન ગઈને જોયિં શિયાળાંને ઇડુ.
આપિયા, આ જોને પિતુવે સારં તે કહું ને હાનહાન ખાઈને આને
જોડેા હમ્પે. શિયાળાં ટાપિનવ હંદે, આમિન, જંતુ જોત ગા. આ
અંધેરા કાન ને દુધે પિતોડો ને દોડે, જોડેા તે જાંડ આપે ને તલે
સંધેને ફરી પાછે આપે. સિંદે આ વાત માની, અને જિનાવ આયે
સપિઆન કરીને જોડાંને ઇડુ કાલેયે ને કહું જા. આપિયા ને અંધે
જોડાં. (આજુ)

સંસારનાં શહેરો

३५-३६

એક સળે પીવાય ત્રુમુદિની સંપર્ક ન-
હોવાથી અનુસૂચિત આ મહેતુ આલે બંગા-
ળના માણસ નિજવામાં ખેડિયે રહે જ રહે
હે બંગાળની એ પ્રાચીન સામ્રાજીની અગ્રધા
લોધાદિયમાં "પાટલગ્રામ" નામે ખૂબ
આદરપાત્ર થઈ છે.

આગામી રોજ પૂર્વ દિશામાંથી ૧૦ ગાઉ દુર આવેલુ આ સરોવર ખૂબ પ્રાચીન છે. બંનાના દિવસમાં સર્વ મહાજનોને તે વસાવેલુ. તે

પરથી તે સદમજાનવી કેળાએથી પણ કંઈ-
વાય છે મુલતમાન અમરપા તેને આગે-
નામિઃ મળ્યા છે કોટલાખાઈ, કુલેનાખાઈ,
નરરાખાઈ પચેરે; અને મુગલ મહેનસાઈ
દુમખાઈ એ તે કોલે અજલાખાઈ (અર્થગુરી)
પણ કોઈક હ ૧૪૩૬ખા શેરસાદગી ભેગા-
ની છાપ થઈ બજારથી સમજાની પરથી તે
કોલેથી માટે પચ્ચણ મળ્યું

મુલકમનિના સ્થાપના એ રાજેર ખૂણ

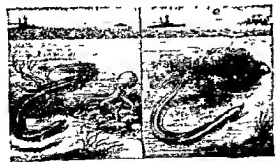
[illegible]

૧૫.૩૫માં ફોટી નીચળી ૩૮ વર્ષ સુધી
વાયોએ રહેલ તે આશીરવાદી પ્રવાહનું મન-
સાંભર પાત્ર આ મંદિરની આજની મુઠ્ઠા દરિયા
અદિ જવાબદાર છે.

વિરખાનો કોરોનો નામનો એક શીખ
નરીમા પર અત્યાચાર કરતો હોત, યુવરો
નામનો એક યુવાન નરીમાની વરેણું દરી
લેતા. એવા પોતાની સાનનને અને કોરો-
નેમો તેની ગિજકત જમ કરી આદિકા રેગ-
નિયમ મ્યોએ યુવરો આદિકાના નેવાર
એકી અજ પેસાદાર થયો તેવામા એક રિવમ
એક નોરા યુવાન પર તેની નરરરરી તપાસ
કરતો તે કોરોનેમો યુવ જ માલુમ પડ્યો,
એરયે યુવરોએ પાલ દંતરની રકમ આપી
તને છાડવો અને કહ્યું, 'આઇ, રાઇયુગીથી
તુ રિવરરેડ બ તારો પિતાદેવે રૂઢ અને
અગમ થયા છે તેને માસ પ્રમાણ રહેશે'

અને તારી ગાલ ઊતરવું નીચે આનત,
વડી જરુ, ગભી જરુ, પાર જરુ, બરડી જરુ,
મુનમ કરેયો; તોવગા બરાબર થયુ, તેવાર
થયુ; વાળુ બરી પડયુ; મનમ રમેયુ

કહેવતોના અર્થ અરુવાને આપુરો લે
લિવા - 'છશરને છેવરવામા નિષ્ઠ જમા-
રના પશ્ચાત્તાપના કહેનારવાળી આ રુવેત
વાછુ કુખરો છે કે એક રુવેત એ કી માનતા
માની કે પોતાને કવિયા મળે તો પોતે અ-
રુવાને મામે ચાર આના બિરાલ રરો અરુ-
આત તંતરકવિયા અરુવા, પમુ માનવજાતના
બિરાલનો વિચાર જતો કરી રવિયા વરાવરા
મંયા પરતુ તે ખાખામાલી ની રુવાના તેના બા-
રજ આના બેપમયા, તેથી તે પોતી કીકયા
'અપના બાન અરુવાને આપુરો લે લિવા''

આ-રોપમ અતિના બધા રિવાર્થ છબને મેવરમણ ખરે કુરરતે
માલી જેવા મળા પ્રવાનીની મેવળી મરીરમા આપી દોષ છે,
એ કોઈ દુરમન પ્રાણીના કુખવા વખતે સાલવાથી સાખીમાં
(યુદ્ધમા આમજેલા વાપરે છે તેવો) ધુમાડિયા પડેલા રચાર્દવ્ય
છ અને તેને એકથી તે નારી છટે રુ દુશન એ એ પડમ સોસરો
નીકજવા મયે તો એ પ્રવાદીથી તે અવ રઈ વ્યથ છે ઠોઠા-
નાર પ્રાણી રિવાય અધા કંપર તેની આવી અસર થાય છે

રેગરેનના
મિરવેગ
આપુરો
બનાવો
એ ને
ગીરુના વતની
ગીરુને છે

નિમિત્ત ગરમન
(1x 4)+(1x 4)-1= 7x1
(2x10)+(2+10)-3= 34+10
(3x14)+(3+14)-3= 1x14
(1x20)+(1+20)-4= 4x20
(1x24)+(1+24)-4= 1x24
(1x30)+(1+30)-5= 5x30
(3x34)+(3+34)-5= 5x34
(1x40)+(1+40)-6= 6x40
(1x44)+(1+44)-6= 10x44
(10x40)+(10+40)-10= 11x40
અને એ પ્રમાણે આનજ (કા મ જેયો)

ગોમાળીન અને દેવ એ બનેલા નેવના
ગિમ્મુ નડે હને એવા રન બનાવો છે એ
હવાની અસરથી તત્તી રે ડિખડી નિદિ અવ.
સાઇમવામા આવેલા વનીસુત્રીના આ-
કરા પ્રમાણે દર વર્ષે હુનિમાની ગમનિમા
1૮ ૦૦૦,૦૦૦ એટલી જનસુ મ્યાનો વચાદો
થાય છે, અને તેમા થે મીથી બદતો વચાદો
રમિયામા થાય છે-દર વર્ષે એ રકમ

નિજેટના કોટા ખેજ
સરાનરી ૪૦ પવાના આ
પીને છે

તમારો કુમાર કેટલી ૬ આ નીચે આપડાઓના છે એ કોડા આપ્યા
છે કોઈપણ સાલુસને તે કોડા બનાવીને પગને કે તેની કુમાર ર્યાવનો
ગાલ કયા કયા મોડામા છે તે એ તે કોડા બતાવે તે તે કોડાના પહેલ
અનોના અરુવાયો કરેમો એકલે તેની કુમારનો આકરો તમને મળી ન્ગો,
અને ત હવે તેને કહીને અકિત કરી રાકશે!

૮ ૦૬ ૪૦	૧ ૨૬ ૪૫ ૧૬ ૫૭ ૫૬	૪ ૨૬ ૬૬ ૩૨ ૬૭ ૫૪	૫ ૨૬ ૬૬
૬ ૨૮ ૫૬	૩ ૫૪ ૪૬ ૧૭ ૨૮ ૫૫	૫ ૨૮ ૫૬ ૩૩ ૪૪ ૫૪	૩ ૨૬ ૬૭
૧૦ ૨૮ ૫૬	૫ ૫૪ ૪૬ ૧૮ ૨૮ ૫૬	૬ ૨૬ ૫૭ ૩૬ ૪૫ ૫૬	૬ ૨૬ ૬૭
૧૧ ૩૦ ૫૬	૬ ૫૬ ૫૧ ૧૯ ૩૦ ૫૬	૭ ૩૦ ૫૬ ૩૭ ૪૬ ૫૬	૭ ૩૦ ૫૬
૧૨ ૩૧ ૫૬	૭ ૩૧ ૫૩ ૨૦ ૩૧ ૫૬	૮ ૩૧ ૫૪ ૩૮ ૪૭ ૫૬	૮ ૩૧ ૫૬
૧૩ ૩૨ ૫૬	૮ ૩૨ ૫૪ ૨૧ ૪૮ ૫૬	૯ ૩૨ ૫૫ ૩૯ ૪૮ ૫૬	૯ ૩૨ ૫૬
૧૪ ૩૨ ૫૬	૯ ૩૩ ૫૫ ૨૨ ૪૯ ૫૬	૧૦ ૩૩ ૫૬ ૪૦ ૪૯ ૫૬	૧૦ ૩૩ ૫૬
૧૫ ૩૨ ૫૬	૧૦ ૩૪ ૫૬ ૨૩ ૫૦ ૫૬	૧૧ ૩૪ ૫૬ ૪૧ ૫૦ ૫૬	૧૧ ૩૪ ૫૬
૧૬ ૩૨ ૫૬	૧૧ ૩૫ ૫૬ ૨૪ ૫૧ ૫૬	૧૨ ૩૫ ૫૬ ૪૨ ૫૧ ૫૬	૧૨ ૩૫ ૫૬
૧૭ ૩૨ ૫૬	૧૨ ૩૬ ૫૬ ૨૫ ૫૨ ૫૬	૧૩ ૩૬ ૫૬ ૪૩ ૫૨ ૫૬	૧૩ ૩૬ ૫૬
૧૮ ૩૨ ૫૬	૧૩ ૩૭ ૫૬ ૨૬ ૫૩ ૫૬	૧૪ ૩૭ ૫૬ ૪૪ ૫૩ ૫૬	૧૪ ૩૭ ૫૬

રેવ્ય કોટાકોટવે એવા મય બનાવો છે
એ રિવાય પર પીતી વડેનરી સામય, મારરી
વડે નાખી પારી મગાય અને કરવાથી વડેરી
મગાય, હતા જરોયે જુઝાવ ન થામે!

નિવા બાપની યોધ હ' 1૮૬૬મા અરુ-
દર મીનીનિદરે કરી

કોડીની પેસાસ દિદમા મોઝ પ્રમાનની
થતી હોવા છતા તેનો વપરાશ અર્ધી થયુ
અરુ પમાબુમા થાય છે સરસામ દરેક વડેરી
એક વર્ષેમા આત ૬૫ કોડી પીરે છે

હુનિયાની બુરીબુરી સાપાના જોડવામા
વપરાશી રકમનો અવશ્યમ કરીને એક બાપા-
માસીએ રકમોછ છે દર ગિનિટે ૩૫૦ મિલે-
અવ કમ્મારની રેવ્ય બાપા મોથી રકમી છે
ગિનિટે ૩૫૦ સિલેબકવાળી બંધાની બાપા
બીજી આવે છે, તે પછી ૨૫૦ સિલેબકવાળી
જમીન બાપા ૨૫૦ મિલેબક સિલેબકવાળી
અરુજી બાપા તો મુમબકે જાણે કીમી છે,
અને ગિનિટે ૫૦ સિલેબક ધરાવનાર અપુક
પોપિનિસિનનોનાનબર કોથી છેકરે અવે છે

લેખકો થાપા એક કમ્મારથી નીકળતુ મીપ-
મની નામતુ નેસરકાપિત કરેબાર અવે
વાન કપ્યાર લેખાય છે.

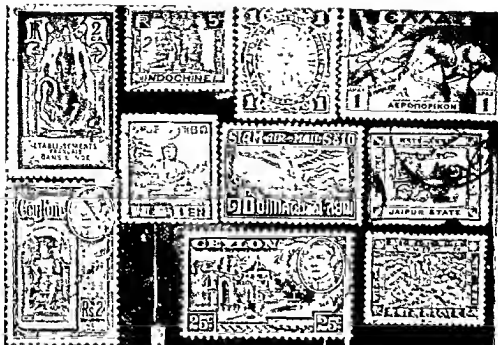
આજે મહાકુબી શર થયા પહેલા બિરિસ
બદાને પર ૧૦ કમલ રિંદી કાપા કરતા હતા
આપકોડ દેશ રોપ બેરિયન કોષાએ ૬
૧૧૫મા કોડરકના રામ હેમી બીબને તેની
મોંઘી હનો, અને એની કિમલ પંજે દરરે
આપકોડના પ્રયેક ધર રીકર વર્ષે એક પેની
એન્ટ પીરરોના દેવજ (સાગ)ને બસી એમ
હવે હવે આપકોડની પાકમિને પોપાનો એ
હવે હવે રાખ્યા હતા અને એઓ એ વેચા-
લુને નાકજમ કરે તેનો દર કરવાની મના
એક પાદરીને આપી હતી

૧ ૨૬ ૪૫ ૧૬ ૫૭ ૫૬	૪ ૨૬ ૬૬ ૩૨ ૬૭ ૫૪	૫ ૨૬ ૬૬
૩ ૫૪ ૪૬ ૧૭ ૨૮ ૫૫	૫ ૨૮ ૫૬ ૩૩ ૪૪ ૫૪	૩ ૨૬ ૬૭
૫ ૫૪ ૪૬ ૧૮ ૨૮ ૫૬	૬ ૨૬ ૫૭ ૩૬ ૪૫ ૫૬	૬ ૨૬ ૬૭
૬ ૫૬ ૫૧ ૧૯ ૩૦ ૫૬	૭ ૩૦ ૫૬ ૩૭ ૪૬ ૫૬	૭ ૩૦ ૫૬
૭ ૩૧ ૫૩ ૨૦ ૩૧ ૫૬	૮ ૩૧ ૫૪ ૩૮ ૪૭ ૫૬	૮ ૩૧ ૫૬
૮ ૩૨ ૫૪ ૨૧ ૪૮ ૫૬	૯ ૩૨ ૫૫ ૩૯ ૪૮ ૫૬	૯ ૩૨ ૫૬
૯ ૩૩ ૫૫ ૨૨ ૪૯ ૫૬	૧૦ ૩૩ ૫૬ ૪૦ ૪૯ ૫૬	૧૦ ૩૩ ૫૬
૧૦ ૩૪ ૫૬ ૨૩ ૫૦ ૫૬	૧૧ ૩૪ ૫૬ ૪૧ ૫૦ ૫૬	૧૧ ૩૪ ૫૬
૧૧ ૩૫ ૫૬ ૨૪ ૫૧ ૫૬	૧૨ ૩૫ ૫૬ ૪૨ ૫૧ ૫૬	૧૨ ૩૫ ૫૬
૧૨ ૩૬ ૫૬ ૨૫ ૫૨ ૫૬	૧૩ ૩૬ ૫૬ ૪૩ ૫૨ ૫૬	૧૩ ૩૬ ૫૬
૧૩ ૩૭ ૫૬ ૨૬ ૫૩ ૫૬	૧૪ ૩૭ ૫૬ ૪૪ ૫૩ ૫૬	૧૪ ૩૭ ૫૬

अथर्विन् कुन्दाजी शिखरभक्ति भवनम्
 मेदिनीना भुवनेश्वरीना समस्तपत्नी हितं तस्मै हस्त्यते
 इति शिवपत्नी चह

(चतुर्थः भागः भागिनी श्री गुरुदेव = गुरुदेवदेवदेव देव गुरुदेवदेव गुरुदेवदेव)

દેશાલની ટિકિટો પર હવા તથા ટેલિગ્રાફ

(શ્રી હરિવાલ લેન્ડ-પસ્ટવાળું ટેકન-૧૧ અમદાવાદી)

ગામઁ-દાથી બાનુશી (૧) હિન્દુસ્તાનના કન્ય પ્રદેશની ૫ ડેન્ડની ટિકિટ પર મહા, (૨) હિન્દી બીલની ૫ ડેન્ડની ટિકિટ પર ત્યાંના 'ધિમ્લિ'ના નરી ને વિજયન મિષ્ટનુ વિષ, (૩) પેરની ૧ ડેન્ડની ટિકિટ પર સુરે-દેવનુ ચિત્ર, (૪) શ્રીસની ૧ ડેન્ડની ટિકિટ પર મુરેદવનો એ વચ્ચે-(૧) અંધાલની ૧ ડેન્ડની ટિકિટ પર અવવાન પુષ્પ, (૨) સીઆમ (થાઈલેન્ડ)ની ૧૦ ડેન્ડની ટિકિટ પર નરકદેવ, (૩) હિન્દુસ્તાનના નવપુર રાજ્યની ટિકિટ પર મુરેદેવનો રમ નીચે-(૧) શ્રીસની (૧૫)ની એ રમિયાની ટિકિટ પર કારપાલિય દેવી, (૨) શ્રીસની ૫૫ ડેન્ડની ટિકિટ પર અવવાન પુષ્પના ફાલ કેપર અગ્નિમુક્તિ ત્યાં વિજયન રફિર, (૩) નેપાળની આઠ ડેન્ડની ટિકિટ પર હિમાલયના પિરામીડા બનવાન પસપતિનુ ચિત્ર આ કેપરન હિન્દુસ્તાનના આણુ નીચની ટિકિટો અપી અપી બાનુશી છે કે ને કેપરના બંદોગા કલાને સપી તેની ચાની મોક્ષપાત કે (૧) દિલ્લી ૧૧ આઠાની ટિકિટ પર કવકમાનુ વિજયન લેનગરફિ, (૨) કા આઠાની ટિકિટ પર અમૃતમગનુ મુપર્જમકિ (શ્રીઆનુ પવિત્ર રામ), (૩) ૧ આઠાની ટિકિટ પર મટામનુ મારેકમગરફિ (૨) આઠ આઠાની ટિકિટ પર મારેક (મહાદેવ)નુ પુષ્પમાદ

ફેટોઆફી દરીફાગનુ પરિણામ

દાથી બાનુશી (૧) 'ગારવારી વર્મિન' - બેટમાઈ બટ (અગમ-માદ) ત્રીમુદવાય, (૨) 'શ્રમજીવીની મધાર' - બોનુમાઈ પટેલ (અગમ-માદ) - ટી-૩ દેવગ, (૩) 'ગ્રીમબર્ડ' - ચોમન મેવાડા (કોચ) નોપપાય (વિજય મદિ બુન્ના ૧૯૨૨ પૃષ્ઠ ૭૬૬)

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાંનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વાંગમુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખો: નવચેતન ઓફિસ ડોહી પાસે રાવપુરા, વડોદરા

વાર્ષિક રૂ. ૬૧૮ અલ્પરેશમાં રૂ. ૭૦ દિલ્લિદાર છુટક નકલના ૧-૧૨-૦૦

દેવકાલો નવકાલો દેવકાલો

નૃસિંહ લોજ

રહેવા તથા જમવાનું સુદર રચાતું

૧૧૭૭/૭૮ હામબી રોડ બાટ નામપાઈ

લડાઈના કટોકટીના

સમયમાં

નેપચુન

ની

યુદ્ધ-સંરક્ષણ-પોલિસી

નહેવાં પ્રિયમન ભરી લઈ શકાય છે.

તે લઈને ચિંતામુક્ત બનો.

માંદિતી મારે લખો

નેપચુન

ઈન્ડિયન કંપની લિ.

ફોનબીરોડ-નેપચુન બિલ્ડિંગ-કોટ-મુંબઈ

ડોંગરેનું બાલામૃત.

છોકરાંઓને મારે ઘણું ચોક્કિ આનંદ છે.

એ નળાં અને તનાઓનાં

બાજોને સાતં ફરે છે.

ਮੁ	ਭਿ	ਯ	ਜ			ਆ		ਮੀ
				ੴ				
ਮ		ਨ		ਪ		ਤ		
					ਲ			
ਪ੍ਰ			ਤ		ਤ	ਤ		ਭ
ਪੰ	ਤ	ਯ		ਰ		ਹ		
ਕ	੨	ਨੀ	ਹੀ					
			ਗ		ਲ	ਗੀ		
ਪ੍ਰ		੬		ੴ	ਪ੍ਰ			

ਅਧੀ
ਰੇਖਾ ਗੁੰ

91174

[भुजादिना श्लेषादि गान्धर्व कृतेनी]

३। ३।
३३।३।

1

44

4

૧. } મેં મારી પ્રવેશ
૨. } કીધી મેં મારી ઉ

જન્મભૂમિ હરીફાઈ વ્યાહ ૫૯
રૂ. ૩,૦૦૦ નાં ઈનામો

બંધ નાદીખ ૨૭ ઑક્ટોબર

આવીએ આડી

1. જેને કદાચ ઉદયે કહી શકાય તેવો... મંદાક મનો

૩ ત્રિરશ્મિની જાદોરાતની તમારી ઈનેબની
મીઠાઈ દળાવી રાખજો

૬. ગામીર પુસ્તકના પ્રખ્યાતિલાલિસેની વિધાનો રાજકોટ
આગળી આરે .. પછી પછી પછીની રાજે રેખા
મકાદેપદ છે.

૭ આવી નારીઓના કાષ્ઠ પર મારી દેવે ધણે રથને ગંજોર
યત્રો થઈ રહ્યા છે.

૧૧ મોઝા માણસના વિનાશરૂપ .. બનનાર પ્રત્યે લોકો
મહાની નજરથી જુએ છે

૧૪ ગરીબોની વધુ પડતી . . બાળકોના વિદ્યામુક્તે રહે છે
(‘ઈ’ દીપ્તિ)

१६ विख्यात क्षीनेभा नटर्नु विशेष नाम

૧૭ આજના સપ્તાગ્રામી મહાસભાનું સદસ્ય કમલદાસનું
પદવું પાળ્યો છે તેટલા પ્રશ્નો ઉત્તર દેવાસગચ્છીની
અને વાલેલવડીની માનવી... માં આપતાં અગમશે

૧૮ અધંદીન અક્ષરો:-

૨૦ અવિશ્વારીયનું અત્રે, કમળપત્રમાં . . ને મદદ આપ્યાથી પાછળથી ખૂબ દોષવત્ત પડે છે

૨૭ આ યોદ્ધો ૭૨૨૫૨ નિરુદ્ધ સદેરની કલ્પના ખા
૫૩૦

૨૪ આ 'કોહાનુ' મુદ્દાવાળી મળી છે

૨૬ સામાજ્યશોક્ષા પ્રવૃત્તિના વિતાસનું મુખ્ય કારણ એક
બેઠવને જીવે જદમવનો - . . . દોષ છે એમ દર્શિદાસ
કહે છે

विभन माटे सामे पाने ज्ञ. ज्ञ. बुद्धि।

આવીએ, હામી

પ્રવાસ દરમ્યાન શ્રીમંત્રી સુગત આચ-
 વલ સારા . ની જરૂર પડે છે

२ ३०६८६

ગામના ગામની મહેલે.

અહીં મને છે.

पु. गुराणीना भावनेदी कुलायी आद.....ने
बहोनी लेनार मानगीना छपननु कल्याण

यद्य नदी,
त दहरी भाङ्गसे। अवारभरं वडीने भाव .. यी

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible]

१. भोला भाग्यी... श्री गुरु देव प्रणाम
करेछे.

દે... ની અપૂર્વ શક્તિની અનેક શક્તિ
પ્રગટિત છે

३ विरही वनितांनी इशिया इंगीझा ..

ना आगमन होऊ नये . . .

॥ इति श्री श्री गणेशाय नमः ॥

આશ્ચર્ય અને તિરકાશથી ભરેલું છે.

કુમારના વાંચકોને અગત્યનું!

જુનિયોર કુમારની શ્રદ્ધાસ્થિતા દરીકાઈએ
જેઠા મા વર્ષમાં ડા. ૧.૭૫.૦૦૦નાં કિનારો
ગુજરાતી જનતાને વહેલી આપ્યાં છે, આ બુકો
પુસ્તકના અમલમાં જાન, ગરમ અને અર્થ-
લાભની ત્રિવિધ પ્રાપ્તિ માટે લોકપ્રિય અન્યા છે.
તમે પણ ખાસી માટે આમા ખાતા ખુલુ પ્ર. પત્ર
નીચેને અસ્તામે ગંધ તારીખ ૨૭ ઓક્ટોબર
પહેલાં તબ આતાની પ્ર. કી માથે ભરી મોકલો.

વધુ વિગત માટે 'દરીકાઈ' લુખા:

જ. શુ. શ. ૬. વ્યુદ પદ
પો. બો. નં. ૬૨; મુંબઈ

ગુજરાત કલા-કલા પ

મંપુટ
બીજો

મંપુટ મંપુટ નવું મંપુટ
જનતાને આપી રાની મંપુટનાય પરીખ
કલનવાલ નવું નિવૃત્તમાની તમાથી

એ જ ગુજરાતી કલાકોની
લાક્ષણિક કૃતિઓના
ચૂંટેલો સંગ્રહ

કલાકોને તમા તમાના વિગતના
ટુન પરિચયો તમા

મોંઘવારી છતાં કિમત એક રૂપિયા
ત્રીવાળી ઉપર બહાર પડશે

રંગ ને રેખામાં કુમારભર્યું કવિત્વ વહાવનાર
કલાકાર શ્રી રસિકલાલ પરીખનો ચિત્ર સંગ્રહ
અભિનવ ચિત્રસંગ્રહ

૨૧ રસિકલા અને
૩૪ આન ચિત્રો મળી

કુલ ૫૫ ચિત્રો
આન તબ રચિયાનાં

એ

માં ઓર્થ અને પોર્ટફોલો, પેન્સિલ અને પેન-ઓન્ડ ઈકે કહેવ. સ્ટેપલ વર્ક, વુડકટ,
ગોકટ, પ્રજા-કેટ, આદિ આંગળી કલમ અને પીછેની કમળ દ્રવ્યોવાળા બધા જ પ્રકારના નમૂના છે.
મથી ચીને સુનંદી છે, અને ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કલાના શોખીનો માટે અમૂલ્ય સંગ્રહ છે.
કિંમત ત્રણ રૂપિયા મળિ. માથે પાસ્ટેલ ખર્ચ ૦-૬-૦ કુમાર કાર્યોલય ૨૪૫૨ રાયપુર અમરાવાત

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

ખા.સા. સી.લોન અને દેશપરદેશમાં લોકપ્રિય

જહાજ
છાપ' કોટલે
ટકાકેપણની
ગાયક
ગાથિની

આપના વ્યક્તિત્વની છાપ
પાડવા, આપનું મન પ્રધુ-
ક્ષિત રાખવા, આપના
મિત્રમંડળમાં આદર મેળવ-
વા, તેમજ ઉપરીઅધિકારી-
ની ખુશી મેળવવા 'જહાજ
છાપ' કાપડ અનિવાર્ય છે.

★

કોટનકેપ, લોંગક્લોથ, પોપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્સ, ખાકીડ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને પધરીકલોથ્સ, સફેડ ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન
ડ્રીલ્સ, પલ્ડુ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસ્ટીઝ, ક્રેસમેન્ટ કલોથ્સ,
શીટીંગ કલોથ્સ, ટેબલ કલોથ્સ, ટાવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખા.વા. પ્રધુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ.

હેડ ઓફિસ

કાગી આગ્રાવાલીયા - અમુનગર

સાખાઓ

મેટ્રોપોલિટન મુ. ને. માર્કેટ મુમ્બઈ

કલમતા - રિલ્ટી

લાલોડા

નંદા

કુમાર

આવતી કાલનાં નાગરિકો માટેનું આજનાં ઘરોનું માસિક
તેત્રી • શ્રવિશંકર રાવળ • સંપાદક • ખચુભાઈ રાવલ • નવેમ્બર ૧૯૪૨

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આયુર્વેદ અગત્યન મલામલાન
ને તાજની આપવાના તરતો 'ચુનીલ સ્નેહ'ના
બરખા પ્રમાણમાં ગેરો કાઢવા આ 'ચુનીલ
સ્નેહ' વાપરો અને તમારી આંતરિક પ્રી ગંત
વૃદ્ધિ અને નુરો મનના જલ જ ને જુઓ

(આપના ૧૦૦૦)

ખોંખે સોપ કેકટરી

આખુ અને પરકુષમરી અનાપનારી
સુખ્ય પેદી મુખાર્થ-૩

કુમારના વાચકોએ
જાણવાબેગા!

હા વર્ષમાં રૂ. ૧,૭૫,૦૦૦ના ઇનામો
સુજગતી જનતાને વહેંચી રહ્યા
ભૂમિ હરીકાંઈ ના પેટી નવેમ્બરથી ૧૦મા
અથવા પ્રવેશ ક્રમે છે

આ પ્રથમ પર રૂ. ૬,૦૦૦ના વેંચી
ઇનામો વહેંચવાનું નક્કી કર્યું છે
પહેલા ઇનામમાં રૂ. ૪,૦૦૦ની કોમનના
કે હીરાના હાથ અથવા ૬૨ માં ૬૨ મામ
ચુકી રૂ. રૂ. ૪૦૦ અથવા ઈન્ડીઆને રોકડ
રૂ. ૩,૫૦૦ અથવા અર્ધ કોકેલ ભરીને
કોઈ પણ હરીફ આ ઇનામ ગેળવી ગકશે
પરુ વિનન મારે આમના પાના પર ન ખા, જુઓ
અથવા અહવારીક 'હરીકાંઈ' જુઓ

અમરાવાતી
અરુણ ટેકસ્ટાઈલ પ્રિન્ટરી
સંચાલિત

અરોહ

ટેકસ્ટાઈલ પ્રિન્ટરી

બીડબંજનની શેરી - રાજકોટ

અં

દીવાળી પ્રસંગનું તરું સર્જન

નુજરાતના સુપ્રેમિક ચિત્રકાર કલુ દેસાઈ
પ્રજનના સારા આચકાર સાથે

‘દીપિકા’

ગુરુબીભર્યા રંગાથી છપાવેલી માટીમાં
બહાર પડી ચુકી છે
માગ વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે

નવે ફેબ્રુ
ટ. નં. ૩૧૬૭૫ ટ. ઓ. લોજ

નૃસિંહ લોજ

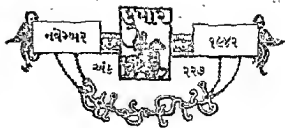
રહેવાં તથા જમવાનું
સુંદર સ્થાન

૧૭૭/૭૯ હોર્નબી રોડ, કોટ
મુંબઈ

હોંગરેનું ખાલામૃત

હોંગરાઓને માટે ઘણું પોષ્ટિક ઓઝક છે.
એ નાખ્યાં અને નનાએલાં
ખાગકોને માવત કરે છે.

ચિત્રો

વાલુઆરા (ફિટો)	આબીડિયા ફ્રેન્ચ ૫૬
ગોખીગોખી પીપળપાન	શ્રી પેરીનગેન ગિરની મુખ્યિન
અકાબુર (બે પ્રાચીન ચિત્રો)	મુખ્યિનની પાઠ્ય
સોલામ્બગાંડ (ફિટો)	ચક્રતલાક દુધિયા ગેસા પાના મારે
ફેમોરશી સિંહો પર પચાત પ્રદેશન	ઉપરનાની પાઠ્ય
ફેટોગામી દરીફાટનું પરિભ્રમ	ઉપરનાની પાઠ્ય

કાવ્યો

ફુલગર	તતમુખ બદ્ ૩૨૧
ગોક્તાની અવા	ફુલગરનું જેલદી ૩૨૧

અનિત

અનખર	૨. મ. રાવળ ૩૧૫
------	----------------

વાર્તા

બાપુનું બહેન	ચૂનીલાલ ગાંધિયા ૩૩૩
બાપુ (ચતુર્થપદ્ય)	સામગીનાર ૨ મ રા. ૩૩૧

લેખો

સામગીયાનું હાવાદુરય	મધ્યમાસ ગિરેદી ૩૨૬
મેથેરિયા	૨૪નીરાત્તા હિ. મુનગી ૩૩૧
છવનનું પરાક	પ્રમુદીસ હ. બોમી ૩૩૭
રિખત	'મનુજી' ૩૪૧

નિવાસો

સામયિક ચિંતન	૩૨૬
નવા પુસ્તકો	૩૨૮, ૩૪૬
પંચતેનની વાર્તાઓ	ટેમાઇ વાગજ ગોપિન્દજી ૩૪૨
ગોધુકરી	૩૪૩
ફેટોગામી દરીફાટનું પરિભ્રમ	ખાગવન્ત બદ્ ૩૪૬
સરાવવા રહેલો (૩૬-૨૪૫૨)	૩૪૬
આ મલિનો (નવેમ્બર) દત્તિદાસમા	૩૪૭
હેલ્થ પાનુ	૩૪૮

સુદક્ષ બેચેલાઈસાબ. હોલી અને પ્રકાશક નવિસકર સમય, કુમાર ચિન્તરી, કુમાર સમયોચય
૧૪૫૨ સમયુજ અમદાવાદ, નામિક રા. ૬, પ્રદેશના રા. ૬, પ્રદેશના ૧૨ મિ. ૫૨૬
૧૨૨ જામના કુંભાઈમાં કુમાર બોલિસ, ૧૩૬-૧૪૨ મેડોન ન્દીસ, આર આર રોડની
૬, વ્યવસાય સમય બેચેલાઈ ક્રિસ્ટીસ રહીસ, વડોદરામાં નવન દેવો સુધિયા, રાવપુરા

કુમારમાંનાં સર્વ તપાસો. ચિત્રો અને ફોટો ઓપીનાઈટથી રક્ષિત છે

‘જાલીઝાલી પીયલપાન’

ચિત્રકલા શ્રી પદ્મિનિબેન

વર્ષ ૧૯૫૦ - અંક ૧૧મા
નવેમ્બર - ૧૯૪૨

કુલઝર

• સિદ્ધ •

દીપાવલીની ઉજવણી રાતે
હિલોલાતાં બાળક, બાળ્યદર્શી
પ્રસાદ-સંગેમરમર તણાં કે
સોપાનને બે કુહરે પટાવી
આવી પહેર્યાં ફો આંગણમાં.

લીલા અને લાલ કુટુંબકા
અષ્ટદિશા રંગીન રોશની કરે,
હવાઈ હેરા મુસવાદ થાવા.
હૃદ રમે અલોક આંગણમાં
હેરો ધરે દીપકની સિખામાં
કદાકદા-વાદ, ઉલ્લાસને હરે
આનંદતાં સૌ શિશુ મનચેષ્ટ.

નિષેષે શું શાંત ઉજું હતું ત્યાં
રસ્તા પર બાલક એક નાનું
નિહાળતું આતશ-પ્રેમ-લીલા
ગેળી અજાણે કંઈ બાજતા હતા
રોગી તણી સર્વ ગલીગલીમાં
તેના તણી રે પડયા પરે તે
આશ્ચર્યભાવે મુજબં ઉજું હતું.

તનમુખ બદ

આવાસની ઉજવણી આસની
નામે હતી એકલ તાલ-કંપડી
તેમાં રહી પાટલ કેળ એકલી
દાની તણાં કાચ કરી ગૃહોમાં
પેલા સરીખું કંઈ ખામતી હતી.
નાનો શિશુ રવેર-બિહાર ખેલી
રંગદત્તો તેમ હસાવતો હોય;
મુલ્કી બહુ ધૂમધડાક આગે
કુતૂહલે કે નિરખી રહ્યો તે
રસ્તા પરે એક-અનુલ હોયો.

કવિપ્રભા રા. તણુજા કરી રહ્યા
રૂચેરી રો કુલઝર પ્રકાશતાં;
પરે વળી ઉં શિશુ અજલિને
હોરો ઝીડે ઉજવણ અસિદ્ધતાં.

માર્ગે પડી ત્યાં કુલઝર મિશ્ર કને,
રેકુલિય તેના લઘુ ખર્ગે રીપવે;
દોડી ગયું બાલક પાટ-વરસ,
અર્ધી બળેલી, અરધી કરંત
પેલી પટેલી કડાળી લીધી તે.
આ એક ને બેજાણું ધુમ્ધાળું ચક્ર ત્યાં
ફેગાળીને આટ દિશા વિષે કર
ત્યાં અસ્ત થાતી કુલઝર હસંતી.

ઉલ્લાસ રો અન્તર ઉજવણે
અઘાપયતી પ્રાસિ ચલાંચતાંમાં
બે ચક્ર વિચુત-તણુજા અન્તમાં
પૂરાં ધુમ્ધાળાં નિજ હરેતથી હતાં!
દીપાવલી સારું થઈ શિશુની
આવાસ-સંગેમરમર સમક્ષ
વસી રહેલા હતભાગ્ય દીનની.

એકાંતની વ્યથા
મેળા એકાંત પોતાનું આત્મકથન કરે છે.
• દુર્લભવિભિન •

પહી વહું દુઃખભાર અનેકતા,
સુખી રવો પહુ અંતર ગુંગતા,
સતત અતરમાં કલહો ચતા,
તદિપી મીન મર આમરે સદા.
શરમ સર્વ ત્યજી મુજ પોદમાં
નિરૂપ તેમ મુકપ મનો બધા,
જન તમ્હા પરિતાપથી દમ્ય એ,
વસન દૂર કરી વિહરે સદા
અવલુ વિલુ હું સામણે સર્વને,
દમ ન, તો ય નિહાળું હું સર્વને,
મન ન, તો ય હું સૌ મનને કણુ,
અનુભવું જનની બધી ચિંતના.
ગમ હરે જગમાનસગમનની
સરખ ચંચ બગી જઈ છે; છતા
જમ નથી, નથી દરિય બીહ કે,
જગતને સુરવે મમ ભેદ આ.
હૃદયનું રસધન ઓછી રાકે
મમ કરે હડતા મદ્દ રૂપને;
પહુ કરો જગમા રસધાનું ના,
બાંધુર ત્યા પડયો પડેતો જરી.
અરર શુપિત જ્ઞાન મધુ મમ!
અપર કો સમજે મુજ ના બપા,
સડન થાય ન ભાર અસહ્ય એ,
તદિપી ખાળી શકાય ન રૂઠું એ.
પદિ વહે નહિ જ્ઞાન મુખપ્રમગા,
નિરૂપી એ ન પ્રકાશ શકે કદી;
તિથિરાગાં કળી બ્યય પ્રકાશ એ,
અરર જ્ઞાન સળી વિનિપાત એ!
રૂપિત જ્ઞાન તણા હરે આપતા
હીન બગી તરમે નિજ કારવા;
પહુ આણુ ય મળે કદી તેમને
'બહુ મધુ' કહી દૂર પછી જતા
અરર અસ ન એ નિરવાય તો,
સકલ ભાર ઉપાડી શુ કો શરે ફ
પહી રાકે યદિ ભાર ન નવતો,
અખિત મારી બપા સહી શુ ગર્વ
જનતને હરભાર વહું સદા,
તદિપી મારુ ન હો દર જાણુ!

કૃષ્ણવદન જેતલી

ન તણું આશા કદિ મેઈ પાસ
પછી કરે મેલ અને નિરાગર
૨. સો.

આવતી કાલનાં નાગરિકો માટેનું અથતન માસિક

આજની નબીખરી નિગાળો સમાજથી બહુ વેચળી રહી ગઈ છે. નિરાશામાં વિદ્યાર્થીઓને પાછો મિલવાય છે, પરંતુ આજીવનની જરૂરિયાતો, તમે અને છવનનાં કંઈએનાં મેળ તેઓ બાંધી શકતા નથી આ દીવાલ જ સમાજ અને વિદ્યાર્થીજનની આટલે જોઈ છે તે નહ વધ રહે તેની છે કેટલીક સાબાજી કુપર્યુજ આદર્શને પહોંચી પહોંચી છે. કેમ અને કેવીરીને તે જોઈએ તરફોને બીજે પહોંચે એક બચ છે સાબાજી બહાર પડયા પછી જ તે જાણાય છે, નહારે તેમને શેઠનાર કે નોકરી મળતાં નથી ત્યારે આજે યુવક જરૂરિયાત રહ્યાને માટે કેટલાક મોટા ઉદ્યોગો શરૂ થયા છે, છતાં લાખો માણસો ઇચ્છુ બેકાર છે. તેમને કામનો અનુભવ ન તાલીમ ન હોવાથી નોકરી મળતી નથી અને નોકરી શિવાય તેમને અનુભવ કે તાલીમ પહોંચે કેમ સાંપડે ? કોણે ત્યાં જ પાણીનિરામ આજની જેમ યત્નચુલન જોર નહોતું ત્યારે થોડા બના કામો પોતાને હાથે ધરમેળે જ તાના પ્રમાણમાં કરી લેતા, ત્યારે તરખ વગેરે બધા પડતા. તેઓ તરત જ પોતપોતા કામ, કામજી, પીંચી, શાખા, બાળકોની સમાજ રહેતે ઉપાડી વડ કુટુંબ અને સમાજને મદદરૂપ બનતા, આમ તેમનો આર્થિક ભેગો જતા થે નહોતો અને સમાજને તેમની નદર જોઈ પરંતુ યત્નચુલનાં એકાંત સુ કરતું ? એમને માટે કયા ગ્યાન છે ? સમાજે કોઈ ધારૂચારની વિચારપૂર્વક ચોજના કર્યા વિના માલુમ નહિ તેઓ ખાસ કઈ ખુરેકી પહોંચી ઉકારાઓને પ્રથમથી જ અગત જવાબકીતામાં કંઈયાની કામો કરવા દેવા જોઈએ કોવા કામોમાં સમાજને તેમની અવરજ વરજ છે તેની સમાજ તેમને પ્રતિતિ આપી દેવી જોઈએ તેમના કંઈયામાં શા શા છે તેની, માત્ર હકોની જ નહિ આપે તે પુખ્ત કામના થોડા પહોંચી પહોંચીવાર પોતાનું નૈય સમજતા નથી દોતા અને માત્ર હકો માટે જ બરાડા પાડી દે છે. તકજી વર્ગે તેમનું આપણ અનુકરણ કરે તે તેમના નિ નવાઈ ?

અમેરિકામાં સાચાસચ્ચ પરચાળના 'ફેરલેવન' નામની માળામાં આજે કેટલાક વરસથી વિદ્યાર્થીઓને, તેઓ સમાજના અનુભવના પદક છે એને તે પૂરતાથી મોટા સમાજના કાળી છે તે સમજવવાના પ્રયત્નમાં આદરવા છે, અને તેને માટે નાના બાલિજાતિ મંડળો (Junior Improvement Associations) ગમવાયા છે. આવા એક મંડળની સંખ્યામાં હાજરી આપવાનું સદ્ગમ્ય અને પ્રાર્થ થયું વર્ગમિશ્રેષ્ઠ એક ૩૩ વર્ષની બાળને વર્ગનું સચાવન એવી રીધુ છે સાથે જ સંચર સાંતિ પ્રસારી અને સમાજનું કામકાજ મગ થયું આગમના કામોમાં અદેવાલ વચાયા તેમાં મડળે પૂરા કરેલાં લોકો-પયાગી કામોનું વિનવવાર નિવેદન હતું પછી, આજની એક પહેલા કરવાના કામોનો કામ નોકમોમાં. તેમાં ખાસ તો નામની અતલપત્ર થતા પછીનાં કૃષીની કામજી વાડો સમારવાને ઉપકમ દતો આ માટે બરામ્બર ચોજના થઈ કોણે કય કામ કરતે તેની વહેંચળી થઈ મહ શિક્ષક આદરિયાન અતેરે જોડવા નહિ બધુ જ કામ વિદ્યાર્થીઓ જ હરપાદપૂર્વક કરી રહ્યા હતા આમ, ઊકારાઓને સખા સુ-ચોગ્ય સચાવન આપમેળે જ આપણ અને એ પાછો તેમના બાલિજાતિ સહેને કુપર્યાની બને તેવા પાદ મળેલા લોકમણીના મોટા ભાગમાં થોમાં કે પુરતક વાચવાથી જતા માત્ર હકનાવિદાર

કર્યાં આ પ્રતપત્ર આપ મેળે મળેલા અનુભવ વધુ સહેવા નહિ આ એ માળામાં કામના જા કોરવા જુદાં જુદાં કામો ફેરલેવન સચાવિદ્યાર્થીસમુદાય કરી રહ્યાં છે મુખ્યત્વે મગ વર્ગે ફેરલેવન કામો, કીડાજોની અપેક્ષાનાઓ, મોકેમોની શુશુષા અને નિ બના રતાઓ પરની વાહન-અવલોકની વ્યવસ્થા, આદિ મગના સમાજને ઉપચોની કામો આ થોડા જ ઉચે છે બરડા જે ત રતાઓ સાક સાખવા, થોરીઓની ગદકી વચ્ચ કરવી, ફોનો ફેર આક્રમવા, બેજ અને ખાટીકરાવાળી જમીનોમાં પુસાલ કરી દુસ્ત કરવી, તેમાં બનાયત કરી શાકભાજી ઉતારવા, પછીને ચમુ તથા પાણી નીરવા, બીમર માણુઓ પામે રસપૂર્ણ વાચનના તેમને મોદારન આપણ, સમાજલિતાના કંઈ-કાંજાઓ કરવા, જંત પાણીમાં કાઢે કે આજ લાગે ત્યારે થોડાને સાવચેત કરી સમાજ આપણી અને વરડા પડેથી જતે જ તે આક્રમવા પ્રયાત કરવા, જ અને ક કોઓ વચ્ચ સાખવી, આ બધુ તેમની બદલિંગ કામની સમાય છે. નામના એક પડતરમાં અભુજને વચ્ચ કરી તેને કુ ઊડાવી મુશોભિત કરેલાં જે જતે જોયા છે

ફેરલેવનમાં માળામાં કુમળી વયમાં હોય છે ત્યારથી જ તમ વર્ગ અને વડિલ સમાજનો સહકાર સમાય છે અને ત્યાંથી જવાબકારીવાળા જરૂરી કામોમાં તેમને હિસ્સો લેવાય છે / પ્રયોગ કોઈપણ ફેરમાં કે શહેરમાં અનુભવાય જોવા છે, અને તે કામો અવરજ લેખને પરંતુ એકજો જોઈ કે આદરમથી આ મુખી કાર્યની અતિ મિશિત ન થાય તે માટે પૂરતી ચોક્કાઈ સાખવી સમાજલિતામાં આવા પ્રમણ કાર્યની નાની શાન્તાન કોઈએ અકુ માણસ પહોંચી કરી શકે ફેરલેવનની માળાના શિક્ષકમાંની શિક્ષક બાઈ મિસ કૈથિજાથિ કોઈટોએ આ કામ હાથ વડે માળકોના મન પારખવાની નફાની શકિત અભવ છે, અને રવમ તે ધાની જ આનંદી મમતાજી અને વ્યવસ્થાસીત છે

ફેરલેવનની હં જરૂરે ગયા. ત્યાંના બાચોદાન શહેર (Junior Garden City)માં યુવાન ઊકારાઓને ઉપેડા, કોબી વગેરે જામો ઉછેર કરી ટોપકામરતા તે જોયા છે ૩૩થી ૪૨ વરસના ૭૦૦ યુવકોને હરકેને એકજો જોઈનીનો હુકો આપવામાં આવ્યા છે તેમની નિખળો ઉપેડા કામ સુવાઓના કુટુંબને અને ફેરલેવન આજે સુચ્ય કોકારમાં પહોંચાડવામાં આવે છે. કેટલીક વાંતે સી એક સેવિસ એકમાં જામ પત્ર કારની મકે છે આવા ઉપેડાઓની ચોજના પ્રથમ ૧૯૦૦ના દશકમાં રતા ઉપર રખડના યુવાન ઊકારાઓને કામ મળે એ આશવથી મન સહેલવી અપારાશર કરી અને ધોરેધીમે શહેરની તથા સમાજ એ મયેવી મુખ ભાવના કીડી તેમાં રસ લેવા માટરે છે.

સાચાસચ્ચ જ કામની વહેંચળી કાર્યે શહેર સમરતાના અમળી જોના મડળે અને તપાસીએ સમાજસુ ખાતર વગેરે જરૂરિયાતો માટે સમાજમાંથી જ દાખા કરી અર્થને પહેાથી વજોવાની વ્યવસ્થા થઈ નવાનવા માદખાજ અને કુપેચોની ફૂલફૂલના ઊડાવવા બીજા અરેડ ઉપાનોમ આવાન થઈગઈ, અને સારા મેલા જરૂરમાં તેઓ સમાજ પહોંચી શહેરમાંથી મદં ગયા ફેરવાક ફયાજ વ્યાપારીનાં એ આ કાર્ય મા અમળી જાની બીજ વગેરે પૂરા પાડવામાં સહાય કરી

આશાવાગા પ્રાતાના ક્રીસ્ટસંદીએ માગની એક હાથમૂઠવનું કદાચ-
હરનું પશુ કંઈજ ન બેંચવશી અને અનુકરણીય મને તે વાંચવું છે.

એકવાર ક્રીસ્ટસંદીએના વિદ્યાર્થીઓને જાણવું કે શહેરમાં આવ-
વાના પશુઓમાં શાકભાજી અને ફળો બહારના સમાધી પૂરા પાડવામાં
આવે છે, તે જસંતના પેઠાએ ડબ્બામાં બરવામાં આવે તે પશુ
મૃત્યુ રહી કેવારથી બચે તેથી તેમણે જિંદ સમ્યા સમાધી તે દાસ
જો માથ પહોંચાડવા માટે ડબ્બા બરવાનું કારણના સારું કર્યું.

ધીમેધીમે આ વસ્તુ મટશે જમીન એટલાનું એક ટૂંકર (હજી)
અને કોળીની છવાત દૂર કરવાની વિચારાર્થીએ મેળવી બનીવાતેના
ખેડાણમાં અને કોળી છાંયાના કામ સુલભ કર્યું છે. આ શરૂ થતાં
ખેડેને ખેડેતા પશુ ભુરોથી વચટે જોવાની લે છે, અને આ રીતે
પાકમાં પશુ ભેરોડા વધારે સારો છે, થળીવારતે આ ગટમે પડો-
ગના બનીવાતેમાનવદેશ સમાધી પામે પશુ કરી આપી છે, એટલું
સુધારી કાઢ કરી, આધર્મકદોષથી વારીકાથી પાકી અનેક બંતાના
કપડાંર બનાવવાના કપડાંની કઠાઓ લાંબ કર્યાં છે હજી દૂરની
કે મામસાની પ્રાથમિક શાળાનું કનિચર બનાવવાને પણ એમના
કામમાં સમાવેશ થાય છે.

પરમાય રીતથી છાંયકીઓ પોતાના વર્ગમાં મેળવેલ સુધિજ્ઞાન
કે દુરત અભ્યાસને વ્યવહારી છવનમાં મુજબ સતત પ્રયત્ન લે છે.
વર્ગમાંની એકથી નરીજી છાંયકીનું ધર સુરોક્ષિત કરી તેને થોડો
આપવામાં કામ કરી, આધર્મકદોષના સુધારી તકબુકમાં મારા લેવામાં આવી
છે સીવજ્ઞાન કરવી છાંયકીઓ વડતા બેનનાં કપડાં લઈ તેમાંથી
શાળાના નરીજી વિદ્યાર્થીઓના કપડા સમારવામાં દેનાના બાળકોના
અળા દેશર કરવામાં મારામાં નરી કાંઠે કોળી થાય અને વચા-
જનુ બેસે કે દુરત તેના નાનીનાની ગિજ્ઞાનાઓ પોતાની જ
જવાબદારીથી શરૂ કરે છે શિશુસંગોપનની ચોપડીઓ વાંચીને મેળવી
શાય તેના કરતાં પશુ અનેકપણું વધુ જ્ઞાન આમ મનાવેલવધી
આ કપકગમી તેમને મળી જાય છે.

શહેરમાં સીનેમાની જોડે જાણતા વરત જ શાળા ઠારા એક
કિસ્મ બતાવવાનું 'પ્રીએક્ટ' લેવાઈ હઈ કિસ્મી ભાટે મેળવવાની
તબીબી જ રીતે તેમણે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન પ્રવારવાની વ્યવસ્થા પણ કરી
છે માત્ર પાચ વજવાડિયામાં પાચ થોભેના માંકની સહાય એક
તેા ખાસ શાળા જ કોમ્પાઉન્ડમાં અને ધીમેધીમે જાણવું છે
કે આ કમળમાં આર્થિક હિંમતે પણ માગડ ને કાયદોદારક અને જ્ઞાન-
વર્ધક બન્યાં છે બાળી પશુ વધુ મનોરમ અને કલ્પનાગીય પ્રવૃત્તિ
આ વસ્તુ સમાપ્ત થોડી હાડી છે મામના સોમ અને જાળકો માટે
સવાના એક કીડાજી કલ્પાવવામાં આવ્યું છે, જ્યાં નજીવી કીડી
સગલગતના સાબનો સુલભ બનાવતાં છે માળાનું કીડાનજી ને સગલનું
મેજન હવેલ નરીજા માટે સાબના બાળ્યા પછીને પાળવાથી બનવા-
ના રીધા સંપર્કમાં આવવાનું બની શકે આ બનાવી વ્યવસ્થાએ
કે ખરેખર માત્ર નાની કમારવા વસ્તુ સુધરતી કરી રહ્યા છે. આમ
કરતા કદાચ તેઓ કમ રીતથી લે છે, તેમ જ જ્યારે અને જ્યાં કામ
ન જાણાય ત્યારે અને ત્યાં કામ નિપલવવાની શક્તિ પણ પ્રાપ્ત કરી
માનવી છે. ક્રીસ્ટસંદીએના વિદ્યાર્થી આક્રમ અને વસ્તુ બનાવી
વેડાઈ બની શકેના આનો જુલિયુર્વકને તથા ક્રિયાશક્તિ વધા-
રને નરવામાં આવેલા કહેલ ખરેખર તવાના સાસરે સમાવિષ્ટ છવન
પર અનેક ચોતરનો સવાર કરી રહેલ છે અને ત્યાં સામુદાયિક સહ-
કારને અપરોક્ષ વ્યવસ્થા છે.

નોર્વિસ બધે વેવાર મતા ત્યાં એક નવું શહેર વસી ચલું અને ત્યાં
નવી જ રચનાઓની મોરિસ હાથકેલના વિદ્યાર્થીઓને આરંભમાંથી
જ, શહેર બનાવ ચલું તેમતેમ, કમી ન મળે જોની સહકાર કરવાની
વલ મળી શહેરની રચના માટે ધરોને જરૂરી સામાન બનાવનારાં
કારખાનાઓમાં તેઓ જોડાઈ થયા કેટલાક મુવાયોએ કલ્પોના વગેરે
શહેરની સુરોક્ષિત-પ્રવૃત્તિઓમાં મન પડેલા, જ્યારે કેટલાકે શહેર-
ની હોટ આવશ્યકતાઓ પરી પાડવામાં કામગીરી નવીની તેના
પરિપાક રૂપે, મહેલાં જ્યાં જમન અને જોતરા હતાં ત્યાં, શહેરની
સાથે જ નોર્વિસ માગના એક વિશાળ સરોવરને, ૮૦ ગાઇલ લાંબો
બધ સાપડમાં બાધી શહેરને વીજળી પશુ આપી શકાઈ

પાઠશળી તપાસ કરતા જાણવું કે આ બધથી મોરિસિયા અને
મજલસોના બધ જાણાય છે. અને એથી કમળ શહેર જનતાની
સુખાકારી જેવજાણ તેમ કાળવાથી રૂએસી સરનામીની વીજળિક
કળનીએ નોર્વિસ શાળાના છાંયકાઓનીઓને મદદમાં લીધા. જા-
ત્યત કલ્પાદથી આ બાળકોનાં સાથ આપ્યા, બધી બેજવાળી
જવાળો પૂરી કાંતેમણિ મજલસોના નાશ કર્યાં અને, પડતર પાળી-
ની માંચ નીકે કરવી, પાળીની સપાડી પર નેજ પાચરનું નેરે
તેને જગતા બધા કામોમાં તેમણે પૂરી વતનડો વતમહેનત સમર્પી
અને પ્રથમ ફરબનું માંચીય કાર્ય તેમના હાથે પાર પડ્યું

દરબંધ વિદ્યાર્થીઓની નવીજાની કુકરીઓ આજ કામોમાં પ્રવૃત્ત
માગ છે એટલા નાણા વગેરે રમાનિક વ્યાપારી મટશે પૂરા પાડે
છે કેટલીકવાર તે આવી કુકરીઓ મજલસામાં પ્રવેશમાં મજલ-
સાનીઓ પહોંચાડે છે અને કોઈ નરીજી ધરને મારે અર્થે મજલસા-
નીની સિવાઈ બને કરી આપે છે.

કુંજ કોટના છેડે વમેના પ્રાંતિન્સ રાકનમાં મજલસોના પ્રાસ નથી,
પરત અતરતવાર ત્યાં વડાણિ કે હોડીઓ ખડકો સાથે અથડાઈ
તુડી જવાને બધ બહુ રહે છે ૧૯૪૦ના શુદ્ધાઇ માસમાં જો આ-
ના ખરેખર વડન નાની કમારના ૩૦ કુપારીએ સેવાકાવધી આ લામ
બહુ જ કલ્પકરી કાંચ થયું

ક્રીસ્ટસંદીના વખતે કેમ કામ લેવું તેની તાક્ષી કિનામ પરના
ખજાસીએ પાસેથી લઈ લીધી અને કિનાસ પરના મોજાનું રક્ષણ
વત્રા તબની પરી મરેખવાને ચોપરી શરૂ કરી કીડી પરીક્ષાએ
પરી થયા પછી તેઓ આ બનાવકારિક શિશુઓ માટે મનિવારતામાં
રવારે કમરબાંધે-પ્રેસન (કિનાસ પરની ચોપરી) ઉપર બધ ફિટ
કે છે, ફળતા માણસોને કમરબાંધા બોલાવે કમરબાંધે રીતે છે,
ખડો વધેરો કંઈ છે, પ્રાણુસહકમાં પડેલા માનવીની સારવાર કરે
છે, નોવો સમી કે ને જમીવાર સાચવન પણ આપે ચડાવી લે છે એ
રીતે સમાવના વડાણના કુપાનવન કેડે સોવાઈન તેમણે વ્યવસ્થા કરે

અમેરિકામાં 'ખમેરિન્સ' કુલ્લ કમિશન' એ નામનું એક મટલ
છે એકદરે ૩૦ સમ્યાનોમાં રહેલી ૬૫૦ કોમોની વિજનવાર ચાદી
આ મટલે વેવાર કરી છે, અને માત્ર કામના કરાવે પસાર કરી
બેસી ન રહેતા વધુ કમળ કરવાની કમી ઇચ્છા દોષ તે સોમકને
અમટલ તરફથી કિયાતમકચુવન માર રહે છે આવી પ્રવૃત્તિ આગે-
વિશ્વામાં કેરફી છે. તેમ કમકોમની સુધિષ્ટ માની નીમે મુનુન છે:

આમની આસપાસ કે શાળાની નજીક કાંડો રોપમાં કે મ્વ-
મજા રાખવી, ધમી પડેલી જમીનવાળાં ખેતરો કે બનીવાની પાળો
બાધી સમાજ લેવી અને નાની આનો હોડાવી ખતનું રક્ષણ કરવું;
રગતવચનમાં સાબનો ને ચનરબનના કપકમો સમાજ સમક્ષ અપાર-

આજની પાનીપતી નિરાશોએ સમાજથી બહુ વેળાથી રહી ગઈ છે નિરાશગણ વિદ્યાર્થીઓને પાકો મિજવાય છે, પરંતુ આજુબાજુની જરૂરિયાતો, તકો અને અવસરો ફળવેવાના વેળે તેઓ બાંધી શકતા નથી. આ દીવાલ જ સમાજ અને નિદાશી જ પાનીપતી છે જે છે તે નહ મળે રહે તેવી છે કેટલીક સાબાઓ કપડુંકા આદર્શને પહેરી પછી રહી છે. કેમ અને કેવીરીતે તે જોઈએ

તરફોને બોલે પછી એક બચ છે. સામાજીય બદલાર પડ્યા પછી જ તે જાણાય છે, જ્યારે તેમને સંજ્ઞાદાર કે નોકરી મળવા વધી ત્યારે અલગ પુષ્ટ પ્રતિબાધ રજામને માટે કેટલાક મોઢાં ઉઘેમો મરે થયા છે, છતાં સાચો પાણીનો હાથુ જેણે કે તેમને કામનો અનુભવ કે તાલીમ ન હોવાથી નોકરી મળતી નથી અને નોકરીની સાધાય તેમને અનુભવ કે તાલીમ પછી કેમ સાપડે? એટલે ત્યાં જ પાણીનિરાશ

આજની જમ વચગાળાં જોઈ નહોતુ ત્યારે લોમ બધા કામે ચોતાને હાથે ધરમેળે જ નાના પ્રમાણમાં કરી લેવા. ત્યારે તરફ વર્ગનો ખપ પડતો તેમણે તરત જ ખેતરનું કામ, કાંતવું, પીંજવું, સાધવું, બાળકોની રક્ષણ વગેરે કપાડી લઈ કુટુંબ અને સમાજને મદદરૂપ બનતા આમ તેમનો આર્થિક જોતો જરા ને તેમણે અને સમાજને તેમની નજર હતી પરંતુ વચગાળાં બિંબુ કું કરવું? જોમને માટે ક્યા અગાધ છે? સમાજે મેઘ નોકરનું સરની વિચારવર્ધક

કર્તાનિના બાલરી નહિ તેમા આસ હા મુશ્કેલી પછી નથી. ઠોકરોએ પ્રથમથી જ અનત જવાણકારીવાળી અને કપગાની કામે કરવા લાગે છે. કોલા કામોના સમાજને તેમની અવશ્ય જરૂર છે તેની સમાજે સેમને પ્રતિતિ આપી કેવી જોઈએ તેવવા કંઈક આ મા છે તેવી, માત્ર હમોની જ તરફ આજે તો પુખ્ત કમરના લોમ પછી સમીવાર પોતાવું કર્યા સમજતા નથી હોતા અને જ હમો માટે જ બસાર પાડી રહે છે. તરફ વર્ગ તેમનું આપણું અનુકરણ કરે તો તેમા મી નવાઈ?

કરનાં આ પ્રવચન આપ મેળે મળેવો અનુભવ વધુ સંજ્ઞાના નહિ બાવે?

એ સમાજમા વચગાળાં જ જોઈવા જુદાજુદા કામે ફેરવેનને તરફ વિદ્યાર્થીઓ મુશ્કેલ કરી રહ્યા છે. સુધારી કામ વગેરે કાદી વડીના કામે, કીડા-લેખોની જ ચિત્રનકારી, સંદેશકોની મુશ્કેલ અને નિમ્ન-જના રચનાઓ પરની વાઈન-અવલોકારી વ્યવસ્થા, આદિ શ્રાણ અને સમાજને કપડોની કામે આ કામે જ હમો જે બસ પડે ત્યારે રજાઓ સાક સાધવા, સોરીઓની મદદી વ્યવસ્થા કરી, રોમો ફેલાવા અટકાવવા, બેજ અને આદરિતરવાણી જમીનોમાં પુરાણ કરી ને દુરંદર કરવી, તેમા ખાનાયત વરી રાકભાઈ ઠંડાવવા, પરીઓને અનુભવા પાળી નીરવા, બીમાર માણસો પાસે રજા પડી નાચન રાખી તેમને મનોરમન આપવું, સમાજનું કલતના કદ કામોના કામ, પંડોની પાસેથી લઈ કે અગાધ કામે ત્યારે લોકોને સાવધન કરી સમાજની આપની અને જરૂર પડેને બંને જ તે અટકાવવા પ્રયત્ન કરવા, મદદો અને કીડો વ્યવસ્થા રાખવી, આ બધું તેમની આદર્શ કામવરીમા સમાય છે. સામાના એક પડતાર નામ ખુબીને વ્યવસ્થા કરી તેને કુલ-છાડવી મુશ્કેલિત કરેલા મેં બંને જોયા છે

ફેરવેનમા આજે ઉપની વચમા હોય છે ત્યારથી જ તરફ-વર્ગ અને વડિલ સમાજનો રાકભાઈ સમાય છે અને ત્યારથી જ જવાણકારીવાળા જરૂરી કામોમા તેમને હિરડો લેખાય છે જ પ્રથમ કોઈપણ રંગમા કે મહેરમા અજમાવા લેવા છે. બંને તેમ કામો અવશ્ય જ બંને પરંતુ એટલું જોતે કે જાણતી અનુભવી જો કાવેની અતિ મિતિબંધ ન થાય તે માટે જરૂરી ચોક્કસદાર સમીની જ સમાજહિતના આવા પ્રણય કાર્યની નાની રાકભાઈ જોઈ અનુભવ માલસ પછી કરી મરે ફેરવેનની સામાના શિક્ષકોમાની એક શિક્ષક બાઈ ગિસ જેતિઓણ જેન્ટિસે આ મગ વામ મધુ છે બાળકોના ગત પાસપવાની તેની શક્તિ અજબ છે, અને રંગમા તે મળી જ અનંતી મગમાળ અને વ્યવસ્થાશીલ છે.

ફેરવેનથી હું વડેર નવો. ત્યાના બાલોદાન રાકેડ (Junior Garden City) માં યુવાન છોકરાઓને ટમ્બા, મળી વડેરે રાકેડો ઉડેર કરી રાખના અતો મેં જોયા છે ૧૩મી ૨૧ વરના ૭૦૦ યુવાનોને ફેરવેરે એકએક જમીનનો દુકડો આપવામા આવે છે તેમની નિષ્વર્તનો કેટલોક બધા યુવાનોના કુટુંબને અને કેટલોક કામ સરકાર માટે મુખ્ય કોફારમા પહોંચાડવામા આને જે કેટલીક વાર તેમની એકી તેમણીની નીચળી નફાની રકમ સેવિસ એકમા જમા પછી કસની મરે છે આવા ઉદ્યોગોની ચોજના પ્રથમ ૧૯૦૭ના દુષ્કાળમા રજા ઉપર રજાના યુવાન છોકરાઓને કામ મળે એ આશયથી એક સહકર્મી આ આપેરે રાક કરી બંને ધીમેધીમે સહેલીની તમા સમીએ એ કાર્યની રૂપ બાવના ડીકરી તેમા રસ લેમ માંડેય છે

સમાજનારી જ કામની વડેવાળીનું કાર્ય સહેર સમરસતા અજાળી-ઓના નહો અને તમાકીઓએ સમાજનું આતર વડેરે જરૂરિયાતો માટે સમાજનાથી જ રૂપો કરી અર્થને પહોંચી વળવાની વ્યવસ્થા થઈ નવાંવાં રાકભાઈ અને કપડોની કમળવત હોઈ તમા જોડેની કમળોના આપવા કઈ અર્થ, અને સાસ ગિતો જમાના બીને સમક વધુ સહેલાણી મદદ ગયો. કેટલાક દવાછ બાપારીઓએ આ કાર્ય-મા અજાળી બની બીજ વડેરે પુગ પાડવામા સહાય કરી

અમેરિકામા માસાચુસેટ્સ પરના બાના ફેરવેનના મામની રાજા-આ આજે કેટલાક વસતી વિદ્યાર્થીઓને, તેઓ સમાજના અગ્ર-ત્યારનાં વડેર છે જે તે પુરતો તેઓ સામાજના સમીએ તે સમાજરવાના પ્રયત્નો અદ્યક્ષમા છે, બંને તેને માટે નાના બાલોદાન મરેળો (Junior Improvement Associations) અધ્યક્ષમા છે આવા એક મરેળોની સમાજના હાલની આપવાનું સહકાર્ય મને પ્રામ વધુ વ-ગિશ્કે એક ૧૩ વર્ષની બાળને વર્ગનું લવાવન રોષી કીધુ તે રાજે જ મર્વેર સાંતિ પ્રસરી અને સમાજનું કામકાંનું રાક વધુ આગળના કામોને અલેવાય વધાયો તેમા મરેળે પુરા કરેલા લોકો-પરોની કામોનું વિચલવાર નિવેરન હતુ. પાની, આપની એક પહેર-કરવાના કામોને કમ નાકવાયો તેમા આસ તો આમની અલપથાય થનાં પીળા ફૂલોની કાણી વાડો સમાજવારના ઉપકમ હતો આ માટે બસાર જોવાના થઈ. કાણે કહુ કામ કરવું નેની વડેવાળી વર્ક નહ. ગિશ્કઆ હરગિવાન અસરે જોલ્યાનહિ બધુ જ કામ વિશ્વકી-ઓ જ હસાહકપૂર્વક કરી રહ્યા હતા. આમ, ઠોકરોએને સમા-ડું સુ-ચોમ સુચાવન આપમેળે જ આવડવું બંને એ પાકો તેમના બાવિ અવનમા સહેરે કપડોની અને તેવો પાક મળેલા કીડાઓના થોયો બાપણેના થોયા કે પુરવડો વાચવાથી થવા માત્ર કદવનાવિશાર

આ શાળામાં પ્રાથમિક શિક્ષકનીયે માગની એક હાજરીમાં કમ-
હરખ પણ મળ્યું જ નહોતું અને આનુકરણિક મને તો લાગ્યું છે.

એવાર શિક્ષકનીયેના વિદ્યાર્થીઓને જાણ્યું છે એટલામાં જા-
વના મણાખરા શાકભાજી અને ફળો બહારનાં મથાપી પૂરા પાડવામાં
આવે છે, તે જસલાના પેંડાબધ ડબ્બામાં ભરવામાં આવે તો વધુ
સ્વચ્છ રહી રવાંટાય બસે, તેથી તેમણે એક સંખ્યા રવાંટાથી તે ફળો
એ માત્ર પહોંચાડવા માટે ડબ્બા ભરવાનું વર્તમાન શરૂ કર્યું.

ધીમેધીમે આ તરફથી મળે જોઈને એટલાનું એક ટૂંકર (હળ)
અને ટોળીની છવાત કુર કરવાની વિચારનીય મેળવી બનીઆવેત
એટલાજના અને ફળો ખાટવાનું કામ સુગમ કર્યું છે આ માટે મતા
ખર્ચેને એટલા પણ પ્રશ્નોથી વરાટે બેઠાની સે છે; અને આ રીતે
પાકમાં પણ ભેરવો વધારી મેળે છે. બનીઆવે તો આ મળે પહોં-
ચના બનીઆવેના નહેરો સમાવી નાખે વધુ કરી આવી છે. એટલે
સુમારીકામ કરી, માવભેર દહોવાની વોળીઆથી માત્ર અનેક નવતા
કેમકેર બનાવવાનો હવેથી કહોળો હાથ લાગે છે. હવેની દુરની
કે લામરાની સામાયિક શાળાનું નિર્ભર બનાવવામાં પણ એમના
કામમાં સમાવેશ થાય છે.

પરમમ શીખી છેકરીઓ પોતાના વર્ગમાં મેળવેલ સુવિધાન
કે કતાર બેઠાઓને બધાકારે છપનમાં મુકવા સતત પ્રયત્ન કરે છે.
વર્ગમાંની એકાદી ગરીબ છેકરીનું થર સુધાનિત કરી તેને થાણ
આપવામાં તનતોડ મહેનત સમાવી તરફનીયે માત્ર તેવામાં આવી
છે. સીવજીકામ કરી છેકરીઓ દ્વારા બેનનાં કપડાં લઈ તેમાંથી
સાળનાર બીજી વિદ્યાર્થીઓનાં કપડાં સમારવામાં કેનાના બાળકોના
કળાસા તેવાર કરવામાં શરમાવી નથી એક એકી થાય અને વસત-
ખતુ બેસે કે તરત તેના નાનીનાની મિથુસાળાઓ પોતાની જ
જવાબદારીથી શરૂ કરે છે શિશુકેળાપનની ચોપડીઓ પાસેને મેળવી
સામય તેના કરતા પણ અનેકગણું વધુ જ્ઞાન આગ મવાનુભવથી
આ ઉપકરણથી તેમને મળી બધે છે.

શહેરમાં બીજેમાંની એક જાણના તરત જ સાથે કાસ એક
કિલો બતાવવાનું 'મીન્ટેલ' વેચાણ થઈ કિલો બાટે મેળવવાની
તરખીનું કરીને તેમણે પ્રત્યક્ જ્ઞાન પ્રધારણની બધામાં પણ કરી
છે. માત્ર પાંચ આપવાદિમાં પાંચ પ્રાથમિક ગાંઠથી શકાય. એક
તો ખાસ સાળાના જ ગમખાંડમાં, અને ધીમેધીમે જાણ્યું છે
કે આ ઉપકરણ આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ આગર ને કાપડાકારક અને જ્ઞાન-
વર્ધક બન્યા છે. નામી મળુ વધુ મોડેજન અને દરબારાદીય પ્રવર્તિ
આ તરફ સમાજે થાણ કાઢી છે: સામાના થોડા અને જાણકો માટે
સામાનું એક કીડાંનું ઉપકરણમાં આવ્યું છે, નર્મ નહીં કીધી
સામાજિકતાના સાવતરે મુલ્યમ બતાવ્યા છે માથાનું કીડાંનું ને સમાન
મેજાન બહેર બનતા માટે સામાના કામમાં જુલુક સામવાથી બનતા-
ના કીધા સપરકમાં આવવાનું બની સામ્ય આ બનાવી બધામાં અને
દેખરેખ માત્ર નાની કઠારના તરફથી મુશ્કેલીને કરી રહ્યા છે આમાં
જરૂર કરતા તેઓ કામ શીખી છે, તેમજ ન્યાય અને ન્યાયકામ
ન જાણ્યું ત્યારે અને ત્યાં કામ નિમજબવાની મળિ પછુ પ્રવર્તી
સાચ છે. શિક્ષકનીયેના વિદ્યાર્થી આગમ અને તરફ જાણતી
વેકરફ જની શક્તિઓ આવેના બુદ્ધિપૂર્વકેના તમા કિયારમિતિ વધા-
રતો કરવામાં આવેલો દેકર ખેરખર ત્યાના સમાયે સામાયિક છપન
પર બેનના ચિતનને અવાર કરી રહેકે છે અને ત્યા સામાયિક સહ-
કારેના અખાડી બંધો છે.

નોરિસ બંધ તેવાર મનાં ત્યા એક નહું મહેર વસી ગયું અને ત્યાં
નથી જ રચનાઓથી નોરિસ હાજરફતના વિદ્યાર્થીઓને અર્થભગાથી
જ, મહેર બંધાવ મધુ તેમતેમ, હીન મ મળે એથી સહકાર કરવાની
તક મળી મહેરની રચના માટે થકેને જરૂરી સામાન બનાવનારા
કારખાનાઓમાં તેઓ જોડાઈ ગયા. કેટલાક બુવાનોએ ઉદાત્તા વહેરે
મહેરની સુસેભાન-પ્રશ્નિતિમાં મન પરાંવ્યાં, ન્યાયે કેટલાક મહેર-
ની હીર આપરપદ્યોએ પૂરી પાડવામાં કામગીરી નીકાડી તેના
પરિપાક રૂપે, પહેલાં ન્યાય જમત અને ખેતરો હતાં ત્યાં, મહેરની
સાથે જ નોરિસ નામના એક વિશાળ સેરાવરને, ૮૦ માઇસ કાચો
બધ સાપડમાં. આથી મહેરને વીજળી વધુ આવી મકાંહ.

પાછળથી વધારા કર્યા જાણ્યું કે આ બધથી પ્રેરિયા અને
મચકરેના બધ જાણ્યું છે, અને એથી કલાસ બહેર જમતાની
જુનાકારી જોખમ થ તેમ કામવાથી રેનેસી સરમાનની વીજળિક
કપનીએ નોરિસ સાળાનાં ઉપકરણોનીચેને મકાંમાં લીધા. આ
ત્યત ઉત્સાહથી આ જાળમેનાં સાથ આપે. બધી સેનવાની
જાણ્યો પૂરી છત તેમજ મચકરેના નામ કયો અને, પડતર વાળી-
ની જામ્ય નીકે કરી, પાળીની સપાડી પર નેત્ર પાથરત મકાં
તેને લગતા બધા કામોમાં તેમણે પૂરી તનતોડ મનમહેનત મગર્ગ
અને પ્રથમ દરજ્જાનું સાચીય કાંધે તેમના હાથે પાર પડ્યું.

દરવર્ષે વિદ્યાર્થીઓની નીચની કુકડીઓ આવા કામોમાં પ્રવેશ
થાય છે. એટલા નામુ વહેરે ત્યાંની બધાપારી મળે પૂરી પાડે
છે કેટલીકવાર તો આવી કુકડીઓ અમરજામાં પ્રવેશના મુશ્કે-
લાઓ પહોંચા છે અને કેઈ નરીય ધરને વનર ખર્ચે મચકરેના-
ની સિરાઈ નતે કરી આપે છે.

કેમકેરના છેડે વેચેલા પ્રાંતિનિય કાકળમાં મગજોને ત્રાસ નથી,
પરતુ અવારનવાર ત્યા વડાંનિય કે હોડીઓ ખડક સાથે અપહાર
તરીકે જાણે બધ જુલુક રહે છે. ૧૯૪૭ના જુલુક પાસમાં એ સામ-
ના ખેરખરતન નાની કમરના ૩૦૦ મારીએ સેરાકાવથી આ કામ
જુલુ જ ઉત્સાહથી હાથ પડ્યું.

કેટલીના વખતે ૬મ કામ હેતુ તેની તાલીમ કિનારા પરના
ખાસરેઓ પામેથી લઈ લીધી અને કિનારા પરના મોરચાત રસપુ
તમા રહેવારી પૂરી સ્વસ્થતાને બોપથી શરૂ કરી લીધી. પરીક્ષાએ
પૂરી થયા પછી તેઓ આ બધાવધારકે શિક્ષણ માટે મનિવાદેનમાં
રેવારે કોસરખર-ચેરબ (કિનારા પરની વોળી) ઉપર બધ કિલ
કે છે, જુલુકા માલુમોને વ્રમ રવાના બેવાનો કપશોમ શીખે છે,
ખેડો પહેલો છે, પ્રામુક્ષકેમાં પહેલાં માનનીયો સરવાર કરે
છે, નોરિસ રામે છે પશુનીવાર સામાન પણ આવી યદારી લે છે
રીતે સામાનના વડાંબુના કુખરેતમ જેવું સેવાકેન્દ્ર તેમણે સ્થાપ્યું છે
અમેરિકામાં 'અમેરિકન યુલ કમિશન' એ નામનું એક મળ
છે. એકેન્દ્રે ૩૦ સંસ્થાનેમાં રહેની ૬૫૦ કોમોની વિનવાર ચારી
આ મળે તેવાર કરી છે અને માત્ર કાળમાં કરાને પસાર કરી
નેસી ન રહેવાં વધુ કંઈખમુ કરવાની ભંગી ઘડા હોત તે સીકાંને
આ મંદળ વરકથી કિયાતોક સુચન મળી રહે છે આવી પ્રશ્નિતિ અમે-
રિકામાં રહેકે છે. તેના ઉપકરણોની ક્રીકિસ ગાદી નીચે મુજબ છે:

સામાની આસપાસ કે માથાની નજીક ઝાંટો નેપવા કે વ-
ચ્છતા સામગ્રી, પસી પંડેલી જમીનવાળાં ખેતરો કે બનીઆની પાણે
બાધી સમાજ લેવી અને નાની આમો હોવાની પ્રબળ રસમુ કરકુ;
રસમબનામાં સાધનોને મનાંબના ઉપકરણો સામાન સમસી અવાર-

નવારે રત્ન કરવાં; તરવા માટે દોળ બધાવવા, સહેરમા રેવડાવવો પ્રચાર કરવો, કમરોના ઢમલા ફર કરી કુરસા નહ કરવા, નદીનાળાં પડતરને બેઠવામાં ટપા પૂરી બસઠ બધ તેવું રથનો નમરમાં લેવાં, મેહડેના અકાગતો પર વિચાર કરી તેનાથી સંરક્ષણ કરવાની દક્ષિણે રંગા પડના અવરજવર પર નિયંત્રણ કરવું, રંગો પૂક કરવાં, લાડાંનો સમાન બનાવવો, આદીઓ કપડાં વગેરે કરવાં, સમાજમાં જરૂરી દુરનીકામ કરવું વગેરે.

આ તો થોડા માર્ગો બતાવ્યા છે. તમારા જ સહેરમાં તમે આ-

આ માસની વ્યક્તિવિશેષ

(અનુસંધાન આશ્રમના પાન ૩૨૩થી)

નિરીક્ષણ કરવાબાકી પદમાં એમણે ત્યાંની શિ-
શુઓનાઓનો તલવૃદ્ધિ અભ્યાસ કર્યો ને
દિવસ મિત્રાણકાર્ય કરી સપ્તાબ્ધ આર્ય-
સમાજના અભ્યાસમાં હાજરિયામાં સુધારા-
વધારા થઈ રહે તે જોયુ આ પ્રસારે તેમને
નવી દક્ષિ આપી અને એકાદ વસ્ત્રાદની બ-
રેથીથી ઉચ્ચતા હાંક્યો તે દિવસ આજે.

આ બરસમાં પાલબમાં સરકારે વધા-
રથી જમીન મહેમુદ અને નહેરના પાણીના
દર સભાઈ સરકારીનીતિની મામે લોકોને
ધારા રજીસ્ટ્રા 'પલબી' પત્રની હારાગા-
થી જાણવશની થેલિનીએ અમેલ મહે-
મુદ પત્રીજર સામે જમના પ્રવરિત કરવા
મહાત્મા રજીસ્ટ્રા ૧૯૪૦ના રજીસ્ટ્રાલ પ્રીની
ફર્મ ૮ ૧૬૦૦ના મે મહિનાના મેક દિ-
વસે જાણવશને પલબની સરકારે અમા-
નક અમાના હરમાથી ટકા રીને બહુદેશમાં
માડવનાકિલ્લામાં પૂર્વા ને કાળે નેક જુવ
એ આજની રોડે કલાવ નહોતો અજાણે તે
સમયમાં એ રેશપારી ને કાશનાસને માર્ગ-
નનીથી ભેગમ થી લખે તેનો દર કાઢી ના-
ખનાર લાવાજ પ્રથમ દત્તા.

જાણવશની આ અમાનક રેશપારીથી
આજે રેશ અગમ્ય બેઠ્યાં થોડા મહિના
માડવના સરકારી મહેમાનમની બેઠ્યાં ને
પાણ આજે ને 'મારી રેશપારીની કમની-
મા એ બીનકની આખી કાલિદી પ્રભ મારો
મૂળી. માડવેથી પાણ ફરીને લાલકાએ
ફરી એકલી જ લાવાથી રેશકાર્યની મુદ્દા લાવ
ધરી અને ૧૯૪૦ની મુરબની એનિલકિ
મહાત્મામાં બાવ લીધા તિલક મહારાજ,
અરવિંદ ધાવ, આપડે વરેદના મહાવ પડના
નેવાવર તરીકે મુરબે પંલબકેસરીનું અજુદ
આખન હતું રેશદિલની પ્રયેક પ્રક્રિયાએ તે
દવે મોખરે રેદના લાવા.

૧૯૪૧ના મહાપુલકે વેગે તે અમેરિકામાં

દત્તા પામુ તેમને વિચદ રસિવાન હિદમાં
આવવાની મના થઈ એ ફરિયાત રેગ-
નિકાલીના દિવસે રિવસને ઉપયોગ તેમણે
વરેદની રેગા અને કપાં લેખિનીથી અને
નિલકાથી એમણે દિવસી પશાધીન લાલન
સપ્તમાં અમેરિકામાં અજુદ પ્રચારકાર્ય
હતું આઠ વર્ષના એ અમેરિકાવાસ રસિવાન
લાલકાએ, દિવસી દુરંદા પુરવાર કરતા આ-
કાએ અને વર્ષાનેથી બેરોડી રસ કામ
વિવિધ પત્રિકાઓ, પ્રતિભાઓને અજુદ
રેગા પ્રમદ કર્યા, તથા 'યમલકા' (તપકુ
બારત) નામનું એક પુસ્તક લખ્યું અને
સહેનસાદના રેસને લાલકાએ મારે પોતા-
ના રિવસ વનનમાં પાણ ફરવાનું રાખ બ-
નામ્યુ ને ૧૯૪૦ના ફેબ્રુઆરી માસની ૨૦મી
તારીખે તેમણે હિદમાં ૫૫ મૂક્યા.

આઠ વર્ષના વિવિધ પત્ર લાલકાએ દિવસે
રિનારે ૫૫ મહાનનું દિવસ સરલત્વ એમ
માપીક અસદકારી વિવેચનાથી ૧૦૫થી
રવા દત્તા, અને રિના પડકારમાંથી દિવસી
રિવસે આજ રહી દત્તા. આપે રેગાએ
લાલકાનું આન આપીને પડેને જ દેવ
અને લાલકાએ એ રેશન તરફથી થી
રેરો ૧૯૨૦ની કલરનાની આમ મહા-
મના નેગા લાલકાએ પ્રમુખપદે પશાધવા,
એ રિવગોમાં લાલકાની અપગા મતી જતી
દત્તા, પામુ તેમણે રોરેજ નદોડ મુદ્દા
વાનના રસાદથી તે કાલમાં એજાએ વાર
નેજ થવા ને બીક એ ને આપદાએ ને લાત-
નાએ સદતી જે તે પ્રસવ ચિને સહી

અસદકારને જુવાળા બેવરો લાલકા
એકમાથી પાણ ફર્યા રેગાપુએ વરસાવ-
પડે રવાપેગા: પશાધાએ મર કરવાને
કાર્યકમ રેગાએ લાલકાએ ને નવા સમાજ-
માં ને રેગાએ રવા. જેથી પશાધામાં એકા
પણ, ત્યાં જાણવશની કમની જેથી પત્ર મૂકી
તેમણે રેગાએ સિદ્ધાંતિયાએ જાણવશ
૧૯૨૮માં 'સામકમ કમિશન' ના રે દોર-

મણિ અપરઆલો કોષપમુ જનલિતમંપુ રથનાત્મક કાર્યકમ રેગા
રોડા છે, અને તેમાં તમારો પોતાના અને પડોશીના બજારોને મર
લક રજીડા એ આપી બરે તેમણે આર્યક કમો મોપી મારો નર
નિકાલીના કલેઓ તેમજ જાણવાથી નાત પર લેવાં તેમણે રોડા
જરી અને આ મારે બહુ માણવોની પામુ બર નવી એમદ જ
વ્યક્તિ આલે પ્રચાર રા કરી રહે છે. માત્ર તેનામાં કમના હોદ્દા
મેહમે અને તે અજાણા ઉનારવાની કલેઓમાં મેહમે. મેહમે
સારી રાજાવાલકે જાણવશ ત્યાં પેડી કર પેડી એ મેક અંતિમાન રેરો
(અનુસંધાન ૧૯૪૧ના રીડસે ૮૪૬ ને ૩૫૧થી)

ના આખમનો વિવેક કરવા પંલબી પ્રમુદ
સરપસ હોદ્દા રેરોને પ્રમુદ મેને ધાએ
લાવાજ, માલવીલક અને બીલ આને
બિખાલ નેવાઓ દત્તા એ સરપસ વિવેકના
લાલકાના હાંકવમાજ પર લાડીના પ્રવર
રવા પ્રવર લકને ૩૦મી ફેબ્રુઆરે લાલકા
માં ફર્યા ને ૧૭મી નવેમ્બરે તેમણે લક
બેઠ પત્રી મુદ્દા, પલબનો સિદ્ધ પોદી મર
રાજીવ રજામુખમાં સદાસાદસ, રોરે,
આવેસ અને નિર્ભયવાથી જમનાર લાલકા-
ના જાણવશની રીલ વાનુમતી પામુ બેરોડી જ
જાણવશ છે, રેશદિલની પ્રચાર પ્રક્રિયામાં ને
નર રીર સદા અમેસર દત્તા. એ રાજીવ
લકવેગા, રિવસ મિત્રાણકારી, હાલકા
કાર, રામાજામુખાર, રિવસેવાસ, અજ
અવરજવશ, — અને કુલ ને દત્તા મેનુદર
માજનું ને મેનો આજના સંતોષા દત્તા. એની
લેખિની તલવાર સમી વતી અને ૮૦૪
જાણવાના તત્ત્વોની મનેથી વતી રેશને મારે
બેાન પ્રવાની એની રાજી અરિક દત્તા
મણે, આજ રિવસ મુખીમાં રિવસે સરને
અવરજવશ વચારને મારે નથી હતું એરક
એરકે લાલકા કુલે પોતાનું રેગાએ પાણના
પ્રમુદ પત્રી ને અવિવશ થાડ રેગે મેહમારે
મેણે નાજલકની દિવસેવક સમાજ ને રી
પડે લાલકાએ અમાજામાં મણે રિવસે
માલકાનાવર પ્રમુદ પુરવાને દિવસે સંજાની
પ્રજાની સરકારી લીધી, મેણે લાલકાની
દનાવડ રોરેજ ને રી સપ્તાબ્ધ રિગમુ
સંજામાં રવાપગાદિમાં પૂર્વે, ને રેકે
રેકે પોતાની રિવસની પાલક પડકાર
હરી હાલકાએ પોતાની માનાવતામણી
મહિલાએ મારે એક રિવસના આપીને
અને પોતાના વતનમાં વિવેકના નામથી એક
દાદે ૬૩૦૫ થીને એ આજના ને મુદ્દા
બી રાલકાએ હાલકા રવા છે — સરી
પત્રી મેનો માનાવડ અજાણે મેનો અજુદ
હાલકામાં રવા છે.

પરદેશી કંડુકામી આક્રમણકારોમાંથી હિંદને ચોતાનું વતન બનાવીને આહી સૌપહેલો વચનાર અને સુધક સંસ્કૃતિનો પાયો નાખનાર

હિં★

સુધક યુગનો ચક્રવર્તી શાહનશાહ

અકબર

દેના મંચકાળના ઐતિહાસિક પુરુષોમાં શાહ અકબર જેટલું લોકપ્રિય પાત્ર કેદાર જ દરેકે તેના નામ અને ઇશ્વર પર લોકાંગે હકે કથાવાર્તાઓ ઉપલબ્ધ છે અને આજ સુધી નાખે નાચે અકબર અને ખીરબલીની ચતુરસરની વાતો લોકોએ પૂછાણ રહી છે પણ એ ઐતિહાસિક પાત્રો પરના આપણા રંગો કાળા અને સૂકા આંખેબળને ખેતે ખરી થતા જતાના રંગો, પલ્લુ આંખરેનું ઇશ્વરચિત્ર અને વર્ણન તેના આજના વર્તમાનપત્રના બનાવોના જેમ નિંધાકારી તેના સંગ્રામલીન લેખકોની નોંધો, રૂબરૂ પરિચય કરી ગમેલા પરદેશીઓના વર્ણનો અને તેના સમયના ઝલાકીયવત્તા નમૂનાઓથી સંચોદ અને તારકા ડકાવ તથા અવગ્રહ ઉપજવે છે.

જનતાના ગદાન શરૂઆતમાંના તેનું નામ સ્ત્રીપર ને મેષોસિયત રૂપાંતરી પશ્ચિમોના કળે એટલું પ્રકાશરુ છે તેના જ કાળકાળ હરોડે ગા રાખી એકિઆંખે ચોતાના દેશની જગ્યા નથી બચી અને નવી આક્રિશ્તા પૂરી એકતાની આંકોના દડ કરી રહી હતી ને એકેષ્ટ આક્રિશ્ત્ય નો ગદાન સિતારો શેકમ્પીબર તેની પ્રતિબાતા યુષ્કે વેરી રહો હતો તે જ વખતે આહી શાહનશાહ અકબરે તેના સુધકપરકત વડવા બાની પ્રજાસિ ઈસી સકળ દિરૂસ્તાનને ચોતાનું વતન બનાવી તેની બાળને લોહીથી અને મરકારથી એક બનાવવા ચોતાના સાગનનું સંપૂર્ણ અને મધુદ્રિ દેશનાં હતાં એની રાજ્ય-સાક્રિશ્તિ દિરૂસ્તાનને એક જ મંચકા કંડુકામી દડ સાચી મૂક્યું. એકસિકો એક કાવરો અને તમામ ફેલત ગાદિ એકસરખો ફોસલો બેવાને મળ્યો હિંદુ, મુસલમાન, ખ્રિસ્તી, પારસી, જેલ કે ઝોખ અરે ધર્મસાક્ષી વિરોધ વગર ચોતાના વિચારો અને તત્વોનો પ્રચાર કરી સકતા તથા ચોત-ચોતાના ગંદિરો અને સુંપદાયો નિભાવી રાકતા એ સમયની મહેરુપ-પદ્ધતિ તમા એ સમયે ઘડાંક્રીકે હિંદની ચાહ બાધાકે અને ફારસી ગિયમખુથી બનેલી હકું બાધા આજની સરકારને પણ અપનાવવી પડે એટલી દડ અને મુશ્કેલ બની હતી.

એના સમયે પ્રધાનમંત્રીના રાજ ખીરબલી, રાજ તોદરમશી, રાજ ગામ્પિયદ, તાનસેન ને કવિગન જેવા હિંદી રત્નો ઉચ્ચાધિકાર અને માદનો વિશ્વાસ પામી શોખનાં હતાં; અને રાજદરબારની કબાળી ફર કમીસે અને નાનકડા રમકા પાંચિંકે ચાતકતાઈને બાળખ અને કાલકાળિયા ચાલેવથી દમની પથ દાખા, નો બનાવસના ઘાટ પર ગદાકવિ તુલસીરામજી બારતનો સુવર્ણમય રાગાવળી જલ્લભાપામાં કમારી રાગભૂમિની ગાનાંથી પરપરમાં આર્યધર્મના ખીર અને કોંકર કાડાકોટા રોપી રતા હતા

પૂર્વકાળ

અકબરના ઘડા બાજરમાં આદમ, પરાક્રમ ને ઉદારતા હતા; મજબૂ ને રમિકતા હતાં એમિયાના ફરયાના પર-અમાણી દેવને ને મુલકની લાલચ આપી સરપ મેનુ કરી તેણે કાણક છતી દિરૂસ્તાન તરફ રોક કરી. વડાજના વેમ્પી તેણે ખેનખ ને હિંદીના રાજવર્ત્તા અકબરની જટ કાઢીનાંથી શહેનશાહન દાખ કરી પણ તે પહેલે જ ન રહ્યો. તેની નજર હમેશાં પોતાના વતન તરફ જ હતી રહેલી. છતાં ચોતાના નિર્ભયકાવ પુત્ર કુમારને માગે કપા પુરાને પ્રાર્થના કરી તેની પાદની વહેડી હકું પાને છે. ૧૫૧૦માં કબરમાં આશ્રય લીધો

ગદાને જમી કરી સમય તેવા જે મળ્યા-ગાઢના રામધિરાતે દિરૂસ્તાન પર આગલ કરી તથા તેગાના એક વિગિષ્ટ પ્રકારમાં તેને રાશિ શાહનશાહ અકબરના જન્મને મળતા રકમી નવેમ્બરે ૧૫૦૦ વર્ષે પૂરાં થયા પોતાની અંગાળી આર્યદહિ વડે હિંદી સામ્રાજ્યનું નવચલતર કરવાનું ગદાકાર્ય આરમ્ભ મુખ્ય સદનનના જોડા પાયાનાખનાર એ ચક્રવર્તી રાજવીની ચતુર શાખાંતી (વારોમી જન્મજયંતી)નો ઉત્સવ આજની રાષ્ટ્રીય અને આતરરાષ્ટ્રીય વિધવાના એને લીધે દેશમાં યાત્રાઓને ઇતિવાજ શરૂઆતથી થોડો અમતોપ હરોડે સમકાર-વાણ, કલિદાસક, રાજનીતિના કે એવ-મેનીને હોવા મેંડળ અને આ સાથે બંની આસોહની ચરિત્રરેખા આપી ધોડાક સંભાવ અનુભવથી બીજે

★

પણ પાછળથી અકબરને કુમારને અગાળો મિદારના સુવા શેર અકબરને તેની બળગાઈનો કામ લઈ રહી પડે ચડાઈ હતી તેને નસાટ્યો ને હિંદીનું તખ્ત હાથ કહ્યું કુમાર પોતા રાખમ્પી અને પદર વર્ષની ચોતાની મરેવની મેગમ હમીદાને સર્વ મિષ્ટના રમખા નામી ગયો તથા ઉગરેલના હિંદુ રાજ રાખાપ્રસાદને આશ્રય મેગમ હતીને મુખી દુરમગેના બવથી એણે રમખા કુપાતાલકતા માદરુ

ઈ ૧૫૪૯ની એક સવારે તેણે ફરથી મુળની દમરી કડાઈના ફેટખા અવધા આવતા મેગમ પણ તે ઉગરેલની કિશોરિણી આ-વતા દોવાથી આસ સગાચારની આસા પારી તેણીની રાદ મેષ ખેદખર એ સગાચાર તેના મીમાચની ઉત્તમ નિશાની બન્યા. દમીદા મેગમે એક મુદર શાહનશાહે જન્મ આપ્યો હતો. પણ આ-વનારને વધાર્યા આવવાને નેની પારે કહ્યું નહોત તેના નેકર મેદરે કહ્યુ કે ચોડ રખાનાં અને કમ્પુરીનો એક મેટો માગ છે. કુમારને કમ્પુરીનો મેટો ફોડ ચોડાચોડા કહ્યું તેના ચરહારને વહેંચી આપ્યા ને કહ્યું 'તમારે વધાર્યા આપી ખીનું આપવા મારી ખરે કંઈ નથી આ કમ્પુરીની ગદેકની રોગે આ માદબદારની કોનિ એક હિતમ દુનિયાખરના ફેલારો'.

છ. ૧૫૪૯ના નવેમ્બરની એ રકમી તારીખ હતી; પણ રકમી રિસેબર પદેશ તેને મેગમ આપવા શાહનશાહ નો મેગમ નહોતો મળ્યા તે પછી પણ ખીજ આરો વેરી કુમાર તેની મેગમને સર્વ હિંદનના શાહ તમામને આશ્રય મળે જતા, એ વખતે શાહ તમામ-મખા દરબારમાં હવિના અને વિચકરોનો મેગમ આર હતા કુમારને તેણે તમાનું ચોડે લખર આપી રોડા વખતમાં રખસર આપી. બંની મદરથી તેણે કંદાર લીધું અને કાણક આંખી. તેનો ભાત મચવાન અહીં દેવો અને બાળક અકબર, નેકર મેદરના વાલી-પણ નીંદ તથા ઉછરોનો હતો. કુમાર કાણકમાં નવ વર્ષ રતાં ને વખતમાં દિરૂસ્તાન જાણ લેવા તેણે લકર એકડું કહ્યું અને પાનાના બારસદારની તાલીમ અને રિસામ પર ખ્યાન આપ્યું.

પણ શિશુણુ કેને ૧ હતાદો બહેને ગમે તેવા વિદ્વાન હોય, પણ શીખનારનું મન કોઈ હાથ કરી શકવાના હતા ૧ હતાદો એ અને યાત્ર્યા, પણ છોટી સાહનદા અક્ષર લખવાનું ન શીખ્યા તે ન જ શીખ્યા મોટી ઉમરે નેવતીવતી સહી કરેલી શાહી દસ્તાવેજોમાં કાઢક દેકણે ગણે છે અંદાજ ૪૪, હુમાયુ ને ક્યા અને કવિતાનો બેહદ સોખ હતો, તેથી પુત્રે કાઈ શિશુણુ ન લીધુ તેને તેને બારે ૧૪ થતો. પણ નરનારુ ને એને આઈતો, ભય, સાહસ અને જીવલેણ પ્રસંગો વાની જયા હતા તે બાળકને અલેકઝાન્ડર પેટ્રા થરામાં મોઢાઈ રહેતું અગત્ર ૪૪ નહોતુ બહાદુરી અને તોફાનસિવાય મ્હુ તેને જ્યવનહિ થોડા, કૃતરા ને કૃતવરનો તેને બેહદ સોખ હતો. સવાની, પોષો ને તત્તવારપદામાં તેની કાળેસિયત હમ્ય પ્રકારની નંમી અને નિરાશન-આશ્રમાં તે એકો થયો. પણ આજ હોવા છતા સાહિત્ય પ્રવેશને તેના આદરે કે પ્રીતિ, બીલ રમતિયાબોની નેમ, યુગ ઘડિયાલ નહોતા કાંઈ વાચે કે કહી સમજાવે તે ઘણા રસથી એ સામજ્યતો અને ફારસીની અનેક કવિતાઓની કવિતાઓ તેને એરીતે મુખપાઠે થઈ જઈ હતી તેમાં થે સહી પશુનુ સાહિત્ય તેને બહુ ગમત

આ સાથે તેને ક્યાનુ શિશુણુ આપવા તેના પિતા હુમાયુને દર્શાવી મીર સ્યદઅલી અને અબ્દુલસમ નામના એ નામીયા ચિત્રકારોને બાદમાં હતા, જે પાછળથી ફિહીયા અકબરના શાહી ચિત્રકારોની ગણી પામ્યા હતા એમની પાસેથી અકબરે દર્શાવી શીશુનુ ચિત્રકામ શીકી શીખી લીધુ હતુ

ઈ ૧૫૫૫માં ગાંધી તેયારીએ હતી, બહેરામખા નામના બહાદુર શીશુસલાહરને મેનાપતિ બનાવી હુમાયુ પંતજ પર ચાઠકેવા તેણે બાહાર કબજે કર્ય અને ફિહીની ગાંધી પર કે બળેથી સુવતન હતો તેને તુરત જ તારાજ કરી તે જ વર્ષે ફિહી પછુ લીધુ બહેરામખાને અકબરના રક્ષક બાકી તરીકેના હોટો સોપાયા અને અકબર તેની સાથે પંતજમાં રહ્યો

પછી ૧૫૫૫ની સાને હુમાયુ નમ્રાજ પડીને એક મિનારા પરથી નીચે ઉતરતા શીશી પરથી લપસી પડતા મરણ પામ્યો અને અકબરને માત્ર ચૌદ વર્ષની નાની ઉમરે રાજ્યાધિકાર સંભાળેલા પડ્યો તેણે બહેરામખાની મદદથી બધા અધ્યાન સત્તમિને પરામ્ત કર્યા તેમાં છેકડા અધ્યાન સાહ્ય અદમદશાહ આદિલને હિંદુ પ્રધાન હેમુ તેમને બહુ વસમો પડ્યો અને તેની સાથે પાછળપતના મેદાન પર કાલિય ભગ થયો એ લડાઈમાં હેમુની આખા એક તીવ્ર વાજતા તે પડી ગયો અને તેનુ લરકર વિખાઈ ગયુ હેમુને કેંદ કરી બહેરામખાએ અકબર આગળ રબ્દ કર્યો પણ તરણુ અકબરે લાચાર દુઃખન ઉપર તત્તવાર ચલાવવાની ના પાડી, અંદરે ખાંચે થોતે તેને ખેડ કર્યા આ પ્રસંગથી અકબરને બહેરામખા પ્રત્યે ધૂણુ ઉત્પન્ન થઈ

હજી તેની તાશીમ ચાલુ જ હતી. સરીરની તાકાત અને શક્તિ એ બદાવવામાં તે એકો હતો, પણ બળે એ બીલ ૧ હતાદો વાચ અને સાહ્ય સંભળી શે ૧ એ એકે વધે પણ તેને એકાકતને બારે નાહ લાગ્યા હતા વખતેવખત તે બાંધાની સોબત છોડી દૂર નીકળી બચ અને વિચારે કાઈ કરે પણ તે સિવાય તે ગર્હાનનીના પ્રસંગે એકે મૂકતો નહિ. હિંદુસ્તાનમાં હાથીએ બેઠે હતા તેના પર કાળેસિયત તેને અજબ ઉર્મિ યદ આવી એક વખત તે એક ચાક અને બગીચા વચ્ચેથી પડાર થતો હતો, એવામાં એક નાકો બનેલો હાથી મહા-વતને મારી બીલ માણસ પાછળ હોડતો ત્યાંથી નીકળ્યો જુવાન સાહે તરણુ તેની સામે ધસી નઈ એ હાથીના દટ્ટણ ઉપર પથ મૂકી તેની પીઠ પર સવારી કરી લીધી અને હાથાને કાજમાં લઈ

બીન એક તોફાની હાથી સામે તેને લડાવવા આટલો એ દરમ્યાન બીલ હાથી પરનો માંડાવત અકુશ બોલા લાગ્યા એમ દેખાયુ, એટલે તરત પોતાના હાથી પરથી તે હાથી પર ફરી પડી પંડત લીધી સગયસગયતાના, હિંગતના અને અભ્યાપકયાના આવા તો કેકલાયે પ્રસંગે તેના જીવનમાં મોઢાયા છે

વિચારશીલ અને ચિંતક અકબરમાં આવી સાહસિક જનિ હોવાનું જોડુ કારણુ તેણે પોતે ૪ પ્રકંદ ક્યું છે વખતેવખત તેને આસ-પાસના અજાની અને ૪૮ જાહિના લોકમનુષ્ય તથા કૃત્રિમ વિદ્વાનો અને પડેલા તેમજ આચાર્યોને બેઠે સસાર પર કટાંગે આવતો. તેની સાવજીબ એકતાની ભાવનાની કોઈ કદર કરી સનુ નહિ ત્યારે તેને એક ભતના ઉકાસીનતા આવવી અને મુખને પોતાની હયાતીની નરર નહિ હોય તો પોતાને એમી હેરો એવા ખ્યાલની તે મોતાનું ભેજીમાં એકી ખાતી કરી હેતો કે હનુ મારી પામે માં કાંઈ કરાવવાની તેની મરજી છે, દગા, કપડા, દખ્યા અને અટપટાં ચોમ્બેર બનાવ હોય અને કેઈ ૪ ગાણુસ બહારો સખા વામન ન બહુલ્ય ત્યારે તે અજબ શાન્તિ અને નિર્વિકલ્પ બાવ મુખ પર ન જાતીને ભેજીએ કને કે કુદ કર્યા હોય તેમના હાથમાં ૪ વિચારુ કામ મૂકી તેનામાં બાકી રહેલી માનવતાને મુકદરવા ને કાંચે ચડવાની તક આપતો. તેની હમ્દરમાં રહી અજલા એ વેળાના ખિન્દી પુરોચિયન પાંદરીઓ બહુ બારીકાથી તેની પ્રવૃત્તિઓ અને મનાવના વિચતવાર લેજોને આપી ગયા છે તેના શાહી ચિત્રકારોએ તેની કંઈક પ્રવૃત્તિના સગયસગયના ચિત્રે આલેખી મુકવણુગના એ ચક્રગર્મને આજના રાજપુત્રકે નેટકો સજ્જ અને અગર આઈલિમાં આલેખ્યા છે.

એ વખતે શિશુણુભાની એ કુરતાઓ, સદાર અને અટપટાં પુરોચિયન હતા તે તો હિંદુસ્તાનને થે વડાની નય એવા હતા, છતા ઘણા પ્રસંગોમાં આખરને જનતા અને રાજ્યની સલામતી ગાટે થયા પાત્રી ક્યો કરવા પડવાનો દૈવ દેવાય છે અજ કોલા તે પોતે તો 'શામા નીરસ બેખખખ'ના સૂત્રનુ પાલન કરવામાં અવિદીય લેખાએ ગાતાપક્ષ અને પિતાપક્ષ તરફથી ન્ધીસખાન બેટીને તૈયાર કર્યા ને બવકર સદારકેડુ લોટી તેની નસોમાં બેટીનું હોવા છતા બેટી ન-યાણુતા અને માનવચેત્ર તેનામાં કહુ બહેતે તે આઈલેકારકે જે કાંઈ સમજે તેને કરતી પડીને એ યુગની એક રાજ્યનીતિ ખાતર કરતી પડેલી જેવી તેની રાજ્યસત્તા મનન થઈ કે તરત તેણે હુકમો કાઢવા કે લડાઈમાં છતાએથી પ્રભને સુવાગ તરીકે કે પડકારવા બધ કરતું અમલતે ફારસીના સન દરમાવેલા યુનેમોરોની સભ ગારે પણ એ વખતે શાહી બેહદી ગણે ત્યારે જ તે સભનો આમજ થાય

એક સાસન અને એકધારી બચરમાં ગાંડેની કંતેભરીથી તેણે દરિયાકાંઠા સુધીના મુનકો સરકરવાનો લોભ કર્યો અને તે જ કારણે રાણી દુર્ગાબી અને રાજપુતાના અસ્ત પવેના વચ્ચે વસી રાજ્યતે બેટી યુક્તો કર્યા, યુગસાત સર કંડુ, બગાજ હામ રાખ્યે, પણ વચ્ચા પ્રદેશોમાં કદા રાજ્યનો કેસરિયો ફરીને પણ અખન રહ્યા અને ઉવડ સુધી તેમની સાથે કેકાણુ ન જ પડયું. તેના પ્રતાપી દુરમોગમાં રાણુ પ્રતાપ, રાણી દુર્ગાબી, ભયમલ રાઠોડ અને ગાંડેબીના નામે રાજપુતાનાસહર બન્યાં છે ભયમલ રાઠોડ અને તેના પુત્રનાં પરાક્રમે તથા ટેક પર તો આફરીન થઈને તેણે ફિહી-મા તેમની મૂલિયા કરાવી મૂકી હતી

પહેલાના સુલ્તમ વિજેતાઓએ હિંદુસ્તાન પરની ચડાઈનો લૂટ ખાતર અથવા તે પોતાનો મુકવ વધારવાના હેતુથી જ કરી હતી તેમાંના કોઈએ હિંદુસ્તાનને પોતાના માન્ય ન હતુ, પરંતુ અકબર-

શાહે તેા હિંદુસ્તાનને પોતાનું પ્યાર વતન બનાવ્યું અને નવી મુઘલ સંસ્કૃતિના પાયા નાખ્યા. પોતાની દેવતાના એકતા શાવવા તેણે હિંદુ રાજકુમારીઓ સાથે લગ્ન કર્યા અને પોતાના પુત્રોની શિક્ષણે બહુસંખ્ય બાળાઓ અને તેઓ છત્રી તથા સુશી તેમની પૂજા, ચરો, દાનધર્મ વગેરે રાજગૃહદેવતાં સાથેનાં રહેવા દીધાં પોતે આર વખત નમાઝ પૂરતો, પરંતુ દરેક ધર્મની ચર્ચા કરી લગા શાન સેવ્યોતે તેના સારા અંશો અનાવતો. તેણે પાસરી ધર્મનો પવિત્ર અગ્નિ પોતાના રાજગૃહદેવતાં પ્રકટાવ્યા અને તેનું રમણું અલખ કાઢને મોઢપુ પોતે જોઈ સૂર્યને નગદકાર કર્યો, પહેરવેગ રાજપૂતોને તેઓ રાજાને ને પરગાત્યા પ્રતિ પોતે પ્રલસાવતો એક પ્રતિનિધિ બનવા ઉત્તરવ રહેનાં માનવી માટે એક સત્યધર્મની સ્થાપનાના તેને કાલ દત્તા ને તે માટે દેશદેશના વિદ્વાનો ને સંપ્રદાયોના આચાર્યો વચ્ચે દેશ સજો ધર્મચર્ચાઓ કરાવી તે પોતે ખૂબ માતિથી સાંભળ્યો અને દરેકમા જે કંઈ સારા હાથ તેઓ પક્ષ કરતો આથી ઉપસાગના પ્રચારો અને જાણેજો લેક્ષી લેક્ષી, ખખૂ ધીમેધીમે બાદશાહની ટકાઈ એ બધા ઉપરથી જોઈ ગઈ. ધર્મની ખરી પરીક્ષા તેના વચ્ચે જે વાકેશ ઉપરથી નહિ, ખખૂ એ ભાલનારાનાં એકના તે સા કળ કાલને છે, તેના આચાર અને અભવથી તેનામાં માનવ તત્વ દેહનું ઉચ્ચ બન્યું છે તે પરથી જ તે આકેતો.

મહાન કલાસેરમાપક તરીકે તેા અકબરશાહનું નામ કદિ નહિ વિસરાય. પરગણાની કૃતિ સગળવા માટે કળા એ માનવી પામે અનુભૂત સાધન છે અને કળાકાર બીજા કરતા ખુશની વધુ નજીક જઈ ગમે છે એવું તે કહ્યારતો. પોતે નાનપણુમાં ઉછરેલા કમાલ કલાકર પામે લોકોના શીમેલી હોવાથી તેમને યોગદાનને તેણે ઉચ્ચ અધિકારો આપ્યા. તે સાથે દિલ્લા લુગ્ગલુગ પ્રતિભાંથી, રાજસ્થાનમાંથી ને ગુજરાતમાંથી વધુ નાખેલા કલાકારોને એકઠા કર્યા અને તેઓ કળા પર ચર્ચા લગા વિવેચન કરી 'મુઘલ કળા'ને નામે પ્રખ્યાત થયેલી નવી શૈલીના આધિપત્ય કર્યા. અરિતે ઉરાની છાની રાતરથી જ્યાંપડ્યાં હિંદી બાવલાદી રેખાપટ્ટગણતા, ચિત્રકળા ખૂબ જ પાંચીથી અને પશ્ચિમને ઉગરાવે લગા અરફેરોમાં તેમજ બીજાં રમનાટાઓમાં ગામુ કળામાં માનપાન વધી ગયા રમળનામાં, મદાનાશત, આનારે મ્વાહિલી વગેરે એકેકે કંચો જે સમયના હિંદુ-મુસ્લિમ કલાકારોનાં અનુભવ સહકરે વિચિત્ર બનેલા દાઢ બોલદ છે ઉપરાંત, આ ચિત્રકારોએ પોતાના આશયશતાના ટકનની તેા અનેક બાબતોનો ગીતરની તેને અગર કરેલો છે, જે ચિત્રોમાં અકબરની લગાઈઓ, તેના શિકાર, તેની નગાજ આદિ ધાર્મિક દિવાના દર્શો, તેના ગિતો, તેના કરબરો વગેરે સાક્ષાત નીરખી મળાય છે.

શાહની ઉગર પચ્ચોત્તમી વયની ગવા આ રી છતાં તેને ત્યાં માતીવાર જગ્યા નહોતો તેથી તેણે અનેક ધોર અને એકિયાની જગ્યાઓની યાત્રાઓ કરી. આમાંથી ધીમેકે માલિકદરમિદી આગળ કુંભેશમાં ગેબ સહીમ ચિત્તી નામના એક એકિયા ગેલો દત્તા. તેનામે કુલે છે ખુશી મહેરબાનીથી તેને ત્યાં વળુ સાદલબાગ જગ્યા મગે. ઇ. ૧૫૬૬માં શાહની ઉગર ૨૭ વર્ષની હતી ને વખતે નેને ખબર મળ્યા કે હિંદુ ગામી મેળખાઈને પેટે માતીવાર મહાદત્તના જગ્યા મગેા છે. તેની ખુશાલીમાં તેણે એ મિત્રી આવજ જ એક મોટું સહેરે વસાવ્યું અને શાદલબાગ નામ ખખૂ એકિયાના નામ ઉપરથી ધીમેકે ખાખૂ.

રાજકારનાની અનેક વિનંતો અને ધમપવની વચ્ચે ખખૂ નેણે સિદ્ધી પામેનું એ મુખર કનેદપુર મિત્રી પોતાની કકવદા પ્રમાણેના

આદર્શ નગરના રૂપમાં બંધાવી દિવની આપત્તની સુધિને સમુપક કરી દીધી છે એમાં ખખૂ તેણે અનેક બીજા કળા અને હુનકરોમાં પર પોતાની સર્વ-અનનતા અને એકતાના બાબનારે સજ્જતા આપી દીધી છે. ત્યાંની શિક્ષકગણાં વેવિય, વિપુલતા અને સંરક્ષક કલા-સંચાલકો આજના સંસ્કારી અને આનની સ્થાપત્યશિક્ષારે માટે સિદ્ધિને યાત્રાનું ધામ બનાવ્યું છે. એ આજના નગરને નકરો બાદ-શાહની ઉગા મુલખ જ કરવામાં આવ્યો હતો. ખખૂ વર્ષો મુશી ત્યાં આજની અને નદોદા/લાલીની ઊંચ રત્ની હતી અને રેકવાક પરચેશી જે તેને એ વખતના લંડન સહેર કરતાં ખખૂ મોટું કુલ છે ખખૂ કાલુ બંધી શા પે કાલે મોટા વર્ષો બાદ સદેનમાટે તે રમળને ત્યાજ કર્યો છે એવે તે આજે જે મોટાપમાં એક ઉચ્ચ નગરી બની ગયું.

અકબરે પોતે બધે અકબર ન લખ્યો, ખખૂ તેઓ સાદિત્યપ્રેમ જરા જે આજે ન દત્તો દિલ્લા રાજાખખૂ, મદાનાશત, કામાગિતુ-શામર,સેવત, કાનિપદો વગેરે અનેક અંધો તેણે ફારસીમાં ઉતારાવ્યા અને મુઘલ ચિત્રારાઓ પામે તેને રમણેથી ચિત્રે અને દાનિયા વચ્ચે સુર અકબરગરોજ સજાવ્યા પુરતેક બાધનારા, મેનેરી કાગ કરવારા, લલિયા અને વિલારાઓનાં મોટું કળ આ દાર્શના શાકેમ્પુ કલેપ આકબરના મુલુ બાદ આવા રૂ.૧૦૦ કંચો એ રીતે નેવારખ / ગવા હતા જર આવારિયે શાહ પોતે પ્રચાલવમાં મુલાકાત આપતા અને કાયમની કર કરતા શિક્ષીની બીતો ઉપર ખખૂ મોટા ચિત્રોમાં યુદ્ધ-પ્રસ્થો, જરબતો અને શિકારોના અધિખનો તેણે કરાવના હતા. એકે તે આજે તેા નાશ પામ્યા છે.

પોતાના અકબરની નજીકમાં જે ચિત્રાગમો, મેનારીઓ ને મેગલ તથા સંજો બનાવનારાઓના વાગ તેણે કરાવના હતા અને તેઓ કામ કરતા હોય તે નીરખવા એ ત્યારે શાહ પોતે નીકળી પડતા.

આદર્શ પ્રજાવાલક અને ભગત શામર તરીકે સંજો થવા તેમજ ખુશામત અને લોકીમુતરીથી બચી સાડી થાલ અગળવા, માગ વીમ વર્ષે નહોતા થવા ત્યારથી અકબરશાહ શરે નવરચર્ચા જેવા નીકળી પડતો. યાત્રાઓમાં, ખગામાં અને બનરોમાં ફરીથી પ્રભાવ મુખ-કુખ અને અભિધારીઓનાં મુખઅવગુણને તે અચકે લેતો. રમણી-ઓને તેા એમ જ લાગત કે માદને સિકાર અને યુદ્ધને જ શોખ છે; અ્યારે બીજા તરફ તે ગદ મિત્રા અને બીજા માખુમે માટે તે કરતા રાજકાજમાં ગીરી નાજર કરવાર પુકેતમ બનતો હતો. દેવ-પંડેદસ માખુસનું કામ કરવાની રાજી તેનામાં બીજા એ તે સમયના ચિત્રી પારીઓને લખ્યું છે 'ચિત્રોમાં તે મજબત્તીકાવાળે, મતાયુ-બદ્ધ અને ધરખજ દેખાય છે; નહિ પાતલો કે નહિ મદર મગજ આરોગ્યમય, મડવર્ણો, આગેના નાની ખખૂ પેાપચાં લાંબાં અને તે પર સૂર્યનાં કિરણો પડે ત્યારે લલગીના પર અકલનાં જે જિંદુ જેવા લાગે. મુછો રાખે છે, ખખૂ હાડી નથી. અવાજ અર્ધો અને વર્ગલ કરેલો. દત્તે છે ત્યારે આજા અદેશ પર તેને ધમપમદ દેખાય છે. દરવા-કુવાનો ને અભિધારી પાંડેદસનીઓ બચપણથી જ મોખ દેવાને લીધે પત જરા કયાનદાર રહે છે જગ્યા ખખૂ તરફ માખું સહેર દેવેતુ રહે છે નાક અગીયાર ખખૂ બાજર સરખું નહિ; નાનું, મીપુ. નખેતાં પદોમાં, ખખૂ ધમખૂ શાકે દહવાં દાખા નકરોસ આનન એક તથ છે, જે દેખાવમાં આદરખૂ વધારે છે. એ નેવા રેલના વચ્ચે ખખૂ તે સમુપકર છે એમ માગખખૂ અને. રમણી ને ધમપમી રહે છે. ચિત્રન કુદરીની જ નીધો અને ઉગેરાકમળો, ખખૂ તે બાબત ને પોતે માવચેન છે. સુરમે માય ત્યારે આનન વરજાવ, ખખૂ જલ્લી માન બનાવી સમય, બપુ બપુવાની પ્રમળ દમ્બાવાનો અને

નવીનવી કૃતિઓનો અભળ મોખાત છે શરીરની અતિ સાથે મન પણ હમેશા હથે ને કહ કામમાં રોકાઈ રહે છે વાચનાર તેની પામે વાંચે ત્યારે તેના કરતા જે પાતે વધારે મગજ મહે છે તેની અસિ તે આગળ છે માત્ર ત્રણ જ કલાક તે જીવે છે જોડકામાં એકા અને મેવાનો તેને ખૂબ શોખ છે માસ, દારૂ ને રૂબળી પર તેને અજાણ છે

આ અદ્યુત સાંસ્કૃતિક પ્રવળા ને વાતાવરણ સમ્યું તેમાં તેનું વિરજ વ્યક્તિત્વ હરેક પ્રસંગે વેળા આપી રહી હલ મધુરામાં એકવાર તેનો પડાવ ઢનો ત્યારે હબરો ચાત્રિકો પામેથી તીથેવેરો લેવાનો જોઈ તેને લાની આંધુ છે પરવરિશારની બળિ કરવા આવનાર પામેથી આ ૬૮ લેવો એ અપર્મ છે બધે તેગની રીત જુદી હોય, પણ તેમનાં આતર તે એક જ શક્તિને નમી રહ્યા છે આથી એ જ પક્ષે તેણે ફરમાન કાઢ્યું કે આપા રામચંદા કોઈ દેકાને તીથેવેરો ન લેવાય કરોડા ઉપિયાની રામચંદાની આમદાની ન્તી ફરી કહક કસ્યાહુ કચનો પારસ બેગવતા શહેનગાદે આશા તર પચપાયા ફચ કરી. તેની આપામ શરીરમૂર્તિનો એ એક પરચા હનો સાથે આલનાર હકીમાથી માત્ર ત્રણ જ જણુ લયડતા પમે તેની સાથે કકમ રાખી રાચવા ને ઉરડે તે સાહ એકલા જ આગળ રહ્યા અને એ પ્રગાળે તેના યુના સમર્થ યુરોપમાં તેનું બેનુ પણ હમેશા આનેકમ જ રહેતું

બીજે વર્ષે તેથી વેહાર ને જળરક્ષન મગ્યુ તેણે એ બંધુ કે આજ કુપી મુન્દિમ વિજેતાઓ પ્રત્યેક મુખત હિંદુ દીક કે જાનિયા વેરો લેતા તે માફ કરી દીધો આપદાંશના સેકાએ વખતના રિવાજ પર ને રામચંદા આવક પર આમ મેટિા કુહાડિા મારનારનુ અત રણુ કેટલુ સફકપતિને ને સેષત હશે | બંધુતાની સામે રહર લેવાની કેટલી તેની વાકાત હશે | અને આ કામે તેા તેણે માત્ર ૨૨ વર્ષની વયે ક્યા

શરીરશક્તિ તેમજ મનોબળમાં તેના સર્વ સાધારણથી તે આવી રહેતો વીસ વર્ષની ઉમરે માળવાના બાજબાદાદરને પરામન કરી આશા આવતા શાહી રસાલાની આડે એક વાધાનુ અને પાચ બન્ધા જગજગાથી નીકળ્યા પોતાના માનુસોને ફરે રહેવાનુ કહી પેતે એકલા હાથે તેની સામે ગયો ને તલવારના એક જ ઝટકે કામ ખતમ કર્યું

એ જ અરસામાં તેની ધાવ માતા બેનમ માદમ અમ્મોના મુત્ર આદમખા બહુ ધાતજી મણાતો હનો તેને મુદારવાને અકબરે તેને માળવાની મુખાબોથી પરચી મા યો મેલાઓ હનો આવતા જ તેણે તેના લજણુ જળકાળ્યા છ ૧૫૧૧ ને માગની એક બપોરે યુવાન શાહ જનાતામાં નિદ્રા લેતો હતો એને બાનુના ખડકા તેના માગાંતિા અમાત્ય રામસેહદીન બીન અસરો સાથે હડ વાતચિત કરનો હનો, એવામાં આદમખાન ત્યા પોતાની હકી સાથે, ખબર મેકવવાનો કરો વિનય કર્યા વગર, બસડા પાડતો ગયો અને પોતાના એ મોળની રામસેહદીન પર કા કરવાની હસારત કરી મા પડતા પડતા ચે રામસેહદીન બહાર દોડયો, પણ ઉકલામાં ને જળેએ થા પડયોથી આ અવાજેથી અકબરશાહ બગી હાથો બારભા બહાર આમખા વધુ ટીચકાક ફચ કરવા બેગો હતો, યનુ બારણું અદરથી સખત બંધ હતુ તરત શાહને બધી વાતની ખબર પડી ગઈ અને બીજે રમ્ને બહાર નીકળ્યા પોતાના માનીલા દીવાનુ લેલી નીગરનુ રાખ તેણે જોયુ ને તરત આદાશીમાં આઓ ત્યા બેઠોના બેઠા થયો આદમખાએ શાહની તલવાર જુદી લેવા પ્રયત્ન કર્યો, પણ અકબરે એક જ મુકો તેના મો પર માર્યો અને સીકીએથી નીચે હડસેલો પછી માણુસોને હકમ કર્યો કે એને પકડી લાવી મહેલની અગાશી પરથી નીચે ધસેડી છો પણ કોઈની હિંમત ચાકી નહિ પડતુ ફરી અકબરશાહનો હુકમ થતા, આસ ખાતા આદમને ઠંડાવી લાવી તલજી

નીચે ફેંકી દેવામાં આવ્યો ને તેની પોપરીના કુરચકુચા ઢીકી ગયા

શાહ તરત જનાનામાં ગયો, ત્યા બેનમ માદમ સાંખી જ ગયી તે આ અરબડ સાબળી માંદીમારી પોતાના દીકરાના ખબર લેવા દોડી આવી દારી આંબરે દુકામાં જ હતુ કે તેણે મારા દીવાનનુ ખત કર્યું તે બદલ મેં તેને સબ ફરી કે 'હીક હુવું, એટલુ જ યોશી જોઈ, પણ પછી તેણી બાત બાંધી ત્યારે પડ્યું કે તેને કોણે માર્યા ત્યારે શાહે એટલું જ કહ્યું કે 'હું કાંઈ ન બલ્યું તેના મો પર એક નહાને જામ છે ' એ ગદા બેરે ચાલી મુકા

આવાળીએ ને પ્રતાપી પુરુષ તેની પોતાની સગતિથી આખરના દિવસોમાં બહુ સતાપ પામ્યો સલીમે કેટલી જે વાર વખત થય પ્રયત્નો કર્યા, પણ પ્રબળ પિતાની શક્તિઓ તેને ધેરી લેવી ઉવર તેણે જ્યારે રાન બીશંદેહને હાથે મગ્યુક ફગવ્યું ખત કરાવ્યુ ત્યારે અકબરને અકથ્ય દુ ખ મધુ સાદાના મૃત્યુ પહેલા જ, આમ, તેના બારે કીમતી સલાહકારો અને સરદારો મૃત્યુ પામ્યા હતા તેના બારે દોમત બીરબલ પપુ કસમીરની લડાઈમાં માર્યા ગયા શાહના ધાર્મિક વિચારો સામે બંડ કરવાની વૃત્તિવાળાઓએ માહનદા સહીમને ટેકો આપીા હનો, પણ શાહની ઉવરની ધરીએ સહીમ ખૂબ પથાતાપયર્વક પિતાને શરણુ ગયો મુતવસલ પિતાએ પૂર્ણ મૃત્યુને બિહાનેથી તેને આશીર્વાદ આપ્યા, અને સરદારોને નિરાશી કરી પોતાની પાધ અને તલવાર તેને બંધાવ્યા

છ ૧૬૦૫ની રજમી ઓકાઈબરે આ માદાન આતમા ખુશાલાને શરણુ ગયા

'મારો બાગો સરખા કુષ ધાવે, બૂના દેવો જોમખી ધાય રખાલે, એ સેતાના પાડંતુ પ્રેમસિકા ધમોરોની નામરેણે મહાંથી બેથી લેણુ ઝેરની કાથળખો ને બારીકુ જામ 'અવશાહ એક'

(દેનીસનના 'બકબરના રવાન' પરથી અંવેરચક મેલાઈટુ કૃત કાવ્યાનુવાર) ૨. મ. રા. વધુ વિગતવાર માહિતી માટે વાચકા બહામુ 'અકબરની વાદખ' અંવેરચક મેલાઈટુ કૃત (કુટબખ પ્રકાશન), Akbar by Laurence Binyon, Akbar - The Great Moghul, Akbar Namah, Ain i Akbar.

નવાં પુસ્તકો

રહિયાળી રાત કામ-જ. સપાદક-અવેરચક મેલાઈટુ, પ્રયગ-અર્ચર કપરલ કાર્યલય, માંપી રસ્તો, અમદાવાદ, ૧-૮-૦, બારત-કથાઓ- લેખક-અર્પેદ પટેલ, પોયણી- લેખક-હરિલાલ મો પડયા, બનેના પ્રકાશન-બાલવિનોદ કાર્યલય, મહાદ, ક્રિમતલકમ્પે ક-અને ત્રણ આના, રુલકકઃ લેખક-ડો. માહનલાલ જ. પાઠક, પ્રકાશક બાલરાજ કાર્યલય, મોડાસા (બી પી રેલવે), ૦-૫-૦, ૨૫. કુમારશ્રી સેાતીનિહલઃ મહીડા રમાર અખ સયોલક-વારાચક પોપટલાવ અડાલત, પ્રકાશક-મહીડા કુમારશ્રી નેન્ડે સિદ્ધ, મહીડા નિવાસ, માદવા, વાલોદ, ૦-૦-૦, કમગિની (નાટિકા) લેખિમ-કૃષ્ણકમળ, દેવકરનુ નાતલ પ્રિન્ટિય બેન્ડ પબ્લિકાતનક લિ મુંબાઈ-૨, ૧-૦-૦; કીરમજીલાલ ખતલકાક દેવાઈ અભિનંદન-અથ સંપાદક અને પ્રકાશક-શ્રી ર વ રસા-સ સ સમિતિ, સોલ એન્ટરસ-આર આર, રોડની ૨ પ્રિન્સેમ રસીદ, મુંબાઈ-૨, ૨-૮-૦, શ્રી સોમનાથ રાતક (કાવ્ય) લેખક-તથા પ્રકાશક-આદશકર કુમેરજી શુક્લ, બપી રોડી, મોરબી, ૦-૪-૦

રામલીલાનું છાયાનૃત્ય

મોઢા પંડિતશ્રી માંડી આજુ

આમજન સુધીના લોકસમુદાયને ઉચ્ચ નૃત્યકલા દ્વારા ભારતીય સંસ્કૃતિનો પરિચય-સંદેશ આપતું ઉદયશંકર-કલાકૈન્દ્રનું નવું આયોજન

થો ડા મહિના પહેલાં આયોજીને આઈ ગયી રામલીલાની મહિતી આપવા મુખ્યમંત્રી ત્યાં જો રબજો પુરી થયા બાદ કેન્દ્ર ખુલાસા જાહેરાત (શ્રી કલેવરદાર) રામલીલાનું કાર્ય હાથ-ગા લીધું એક દિવસ રામલીલા અને દુનિ પૂનના કલ્પાય માટે વિચાર કરવા ખાસ સભા બોલાવી, જેમા નયા વર્ષે રામલીલાના પાત્રો બજાવવા માટે જે જે ચુકાયા હતા તેને ધરશે આ વખતે નયા જ નીરાવામાં આન્યા ફરથર્ષે આઈ રામલીલાની સાથેસાથે દુનિ પૂનના મેટા કલ્પાય પચુ શાનલય છે, એ વખતે એક દિવસ રામલીલા તથા પૂન નિમિત્તે એકાદ દિવસ નૃત્યના કાર્યક્રમો રાખવામાં આવે છે

સરકે પડતા પહેલાં ચિત્ર કલ્પાય છે તેનો ખ્યાલ આપતું ફરથ રાવજનન્ટાણુ સુલકેનો એક પ્રસંગ

આજે સ્વચ્છાન એક મહિના અગાઉથી રામલીલા માટેની તાલીમ શરૂ થઈ ચૂકી છે. તેને અંગે માન સમારના જનરલ કમિશનર સિવાયના બધા વર્ગી બંધ કરવામાં આવ્યા છે સમારના દસથી બપોરના એક વાગ્યા સુધી અને સાંજે સાત સાતથી રાતના અગિયાર વાગ્યા સુધી સખત રીલેક્સ માત્ર રહે છે એ ફરથાન વચમાં માન પાચથી છ કુધી એક હાલિયન વજા એકસસાઈઝનો વર્ગ આજુ રહે છે.

રામલીલામાં રામાયણમાંથી ક્ષણિક્ષણ મુખ્ય પ્રસંગો જેવા રીતે તારણને બજાવી બતાવવામાં આવે છે કે તે સારા થે રામાયણને બજાવે આવી ચૂકે છે, ફરથર્ષે એકમે એકમે પ્રસંગો કીમે કીમે વધારતા રહે છે, નિશ્ચિત પહેલેથી તે રામાયણના અંત સુધીના બધા પ્રસંગો સંપૂર્ણાથે કરવા બહુ મુશ્કેલ પડે.

સિદ્ધસહ સાય મતા પહેલાં રાજાવાળા તે એકાદ મહિનાથી, સવારે જનરલ કમિશનર વખતે દાદા આખા વર્ગને રામલીલાને લગતા નૃત્યનાં જુદાં જુદાં ટેપ (કમ્પા)ની અને પોસ્ટ્રિઝ (અભિનય)ની તાલીમ આપે છે હવળા એકાદ મહિના આ રીતે તેવાથી ક્યાં

વાલી અને સુમીતના સુધમા પડતા પાછળ બજાવતો અભિનય

ક્યાં ખાસ રીલેક્સ રાખાય છે ને એ વખતે ઉપરના તૈયાર થયેલા ટેપ અને પોસ્ટ્રિઝો, ચૂકી કંદેસા પ્રસંગોમા કપયોગ કરવામાં આવે છે. બધા મુખ્ય પાત્રોના ટેપ અને રેલ્ડ અલગ હોવાની રીકની પાછળ દાદાને સારા સમય આપવો પડે છે. ફરક પાને પોતાનાં ટેપ અને અભિનય તૈયાર કર્યા બાદ, સતીત નિમગ્ન થઈ શિ-રાલીટ, પાત્રોના કદમ અને અભિનયને લગતું સંચીતસર્જન કરે છે. રાજની તાલીમ વખતે કેન્દ્ર-

★ શ્રી કમ્પમકરે થોએલા આ નવીન નૃત્યપ્રયોગ દ્વારા તેમણે, લોકસમુદાય માટે નૃત્યકલા કેવી રીતે રબ્દ કરી શકાય તેમજ આ-રતીય સન્કૃતિનો સમુદાય કરવામા નૃત્ય કેટલું કરી શકે છે તેનો સંગ્રહ બનાવે આખો છે. જેથીસાથે કંબોદો માણમે રામે મુરલા મેકાનમા બેસી, મોઢા સરકે પડતા કપર, ક્યા સતીત અને નૃત્ય સાથે સમકલાના માટેને વિવિધ અભિનયો, આવાણો, રામસી સુધી વધારે દ્વારા પ્રત્યક્ષ રામાયણનો અનુભવ કરે છે, અને પંડિતશ્રી માંડી આજુ માગજન સુધીના સૌ તેમાં એકસરખો રસ લઈ શકે છે

આ સમય પ્રયોગ શ્રી કમ્પમકરે બીન રમણોથી રબ્દ કરી શકે તે પૂર્વે તેના વિષે કાઠેક મહિતી આપવા બાદ મુખ્યમંત્રી ત્રિવેનીને જે લખેલું તે બાદ ઉપરના આઠ માસથી એ કવામેન્દના નિર્ણય બન્યા છે, એટલે તેમણે લખેલા આ સમયનો પત્ર આ પ્રયોગનો પલ્લેખરો આજાસ આખી રાકમે સાધેના ફોટોગ્રાફો માટે શ્રી કલેવરદાર કલા-કેન્દ્રના સીનરવને સામાર રવીતર સ્ટીએ બીએ

ના સર્વ સચીતસર પોતાપોતાની નન્યાએ વાણી સાથે દાન્ય જ દોય છે પ્રસંગોમા ઉપગિત થત વાતાવરણ અન્યા દેડતા થે પ્રકારના વાણોના ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, અને એને માટે એક એક સચીતકર તજુ તજુ વાણોને જવાબ એક સામટો કરી શકે છે. વાણોની મેકરની અને સચીતસરની મેકકા જેવા રીતે મેકકામેથી દોય છે જે વાણો વખાડનાર સહેલાઈથી મેતજુ વાણોને કપયોગ જેથીસાથે કરી શકે સ્વચ્છની તાલીમ રાજ બપોરે વડદા વધરની હોવામાં આવે છે. એ વખતે માત્ર પાત્રોના ટેપ (કદમ) અને પોસ્ટ્રિઝ (અભિ) સુધારવામાં આવે છે. પ્રસંગની વસ્તુચોના પચુ એ જ વખતે બેઠા છે. રાતની તાલીમ વખતે રીતસર જુદું પ્રકાર ચોજવા, સંગીત તથા વાણી સહિત પડતા કપર છાયાનૃત્ય ઉતારનારો મહાવરો આપવામાં આવે છે. પાત્રો છાયાનૃત્યના રામલીલા ભજવતા દોય છે તે વખતે સાથેસાથે તિરાકી છ રામાયણની ચોપાઈ ગાય છે, અને આખી થે રામલીલા પુરી થાય ત્યાં સુધી આમ ફરક

(૧) રાવળ, શર્માજી, વિશ્વપત્ર, જેવો આદિ ખાતેના વેળપરિવાર (૨) નિવિરૂપો વચ્ચેના મેળા પર રામલીલાના રંગમંચ

પ્રમુખની સાથેના ઇલાચાનુલની સમીક્ષા નવાબા જ ને જે છે આથી આખી પ્રસંગમાં બંધ પાતાવરણ ઉપરિગત માથ જે

દિવસ ધણીખરા પ્રાંતોમાંથી રામલીલા કરવા આદર્શની આ રામલીલામાં સ્ક્રીન અને કાંચબાં પાતાવરણ આપવાને લીધે લોકો હોડે અને નવીન પચાલ આપે છે હિંદની આજ સુધીની રામ-લીલામાંથી આવીતી નવીનતા રમ્ભ કરવામાં માત્ર જરૂર સફળ થયા છે રામલીલા બજાવવા માટેનો રંગમંચ એક ટુકડીની સાચી ઉપર બાપવામાં આવે છે વિશાળ કદને લીધે તે બંધ લાંબે જે તેનું ફ્રીન (આનંદનો ભાગ) ૫૫ ફૂટ, અંદરનું અંદર ૪૦ ફૂટ અને ઊંચાઈ ૪૫ ફૂટ રાખવામાં આવી છે જે પડમાં ઉપર પ્રેક્ષકો માટે ઇલા-નાટ્ય દરમિયાન થાય છે તે 'દર્શન-પટાલ' ૪૫૩૫૫ ફૂટનો, આ રા-નું લખાઈને સફેદ કપડા સાધીને તૈયાર કરવામાં આવે છે સફેદ પડમાં પાછળ ૪૦ ફૂટને અંદર વિશાળ ગચ ઉપર પાંચે અભિનયનુલ્ય રહે છે રાક્ષસો અથવા વાનરોને નાના અથવા મોટા બનાવવા માટે તમા ધણીખરી સીનેરી અને મિટિસની બનાવતા બતાવવા માટે રંગમંચની અંદર પડમાં પાછળ ૪૦૦થી ૫૦૦ ફેટમાં પાવરના નાળાઓવાળી ઇલેક્ટ્રિક લાઇટો રાખી તેનું અનેકરિધ કુટિઓથી ઇલેક્ટ્રિકલ વરવામાં આવે છે ઇલેક્ટ્રિકલની આ કરા-મતથી સેનકોનાં યુદ્ધના પ્રસંગો ધણી કરાજ ને બંધ બને છે અને બનેથી દરવરવાના અને રંગમંચની નાના પ્રમખમાં લાકડા તથા ખાટલા અને કપડાના ઉપયોગ કરીને તૈયાર કરવામાં આવે છે.

હિંદીયોની અને વેપખાસની વિવિધતા પુરાણો શિલ્પ ઉપરથી રંગો કરીને તૈયાર કરાવવામાં આવ્યા છે તલવાર, આવા, બેરોઈ ધનુષ્ય-બાણ વગેરે અનેક હિંદીયારોના ડિઝાઇન આથી મિસી પાને તૈયાર કરાવી લીધા છે પોષાકોમાં મુદ્રા, ડિઝાઇન પ્રખલિ પુષ્પોના, તમા અને ધારણ કરવાના પરિધાનો વણખરા તુલ્ય વળને જેમ પહેરાય છે તેવી જ રીતે ગુર્જી રૂપમાં તૈયાર કરી ઉપ-યોગ કરાય છે હાવાનાટ્ય સાથે પુષ્પાવળમાં આવતુ સ્ત્રીત સુદર વાતાવરણ સર્જે છે વાનરોના કુદરતી નીલ્મતા અવાજો, રાક્ષસોના બીરકુ કોઓમાંથી નીલ્મતા બનસી નાખનારી પ્રચ્છ વર્તમાનોએ બધુમંચની પાછળ જોરવાસેની તકારોના અંકરિધવાદો વગર ઉપલવે છે

રામ સરખુ નદી પાર કરે છે એ દરથી નાટ્યપ્રવેગ કરી હાવા મા લાઇટોના ઇલેક્ટ્રિકલની નદી અને વર્ધાનની ગતિ બતાવાય છે તે પછી પચવટીના નિવાસ દરમિયાન સીતાજી મુશની પાછળ રામને મોકલે છે, એ પ્રસંગમાં હાવાપર ઉપર રામ મુશની પાછળ ફરફર અદરશ થતા દેખાય છે પાછળથી લક્ષ્મણને પણ રામની પાછળ જવા

સીતાજી આજ્ઞા કરે છે નાલ, લય, સંગીત અને રામાયણની જોખન-ઓના જાન મંદિત દરેક પાત્ર કુશળતાભરે નુલ્યની આદર્શ હાવા-અભિનય કરે છે.

લક્ષ્મણના રામની પાછળ જવા પાડે રાવળો મિત્રક સાલુખા મવામમાં સીતા રામને બિલા ગામવા આવે છે એ દરમિયાં પણ કોઈ મત કરવી પડે છે મહીન ઉપર એક ઝાડના યડ પાછળથી મિત્ર-પ્રથમ દેખાય છે આલુબાલુ હનુલ્લથી નજર નાખી તે સીતાને આજ્ઞામાંથી બહાર આવી મિત્રો આપવા કહે છે જેવી સીતા બહાર પગ મૂકે છે કે તરતજ, મિત્રોની હાજારમાંથી કરાલ રાવણુરૂપ પ્રવૃ-ર્થ, સીતાજીનું દરજી કરી નલ્ય છે

રત્નામાંથી જરાધુ સાથેના રાવણના યુદ્ધમાં જરાધુની પાખેના બેઠવાનો ઝડપમાં લીરવખરીની તે રાવણ પર દલોડા કરવાની તેની શૈલી એક બહાદુર બેઠવા પક્ષીનો અજબ ચિતાર રમ્ભ કરે છે રાવળ-ના રાક્ષસા થાથી કપાની જરાધુની પાખે બીલકુલ કુદરતી જ લાગે છે, જરાધુના દેહ ઉપર લટકતી એ પાખોનો તરફાલ એ પાવની કુશળતા ઉપર આધાર રાખે છે 'ધ ટુલેટી ઓફ ધ હેલ્ડ ડાન્સ'ના અચોત શ્રી શગોએ જ આ જરાધુનો પાલ તૈયાર કર્યો છે નવમમાં પક્ષીઓના પાત્ર ધણી ડોરાજ અને સફળતાથી તેઓ બજાવી શકે છે પક્ષીઓની દીવચાલ અને મોડાકોને અલગ સ તેઓ નવમમાંના વખત-માં કર્યા જ ને જે ઉપરાત તેઓ લોકનુલ્યમાં પણ પ્રવીણ છે અહીં સામા માનીતા વિદ્યાર્થી બાળના તેઓ એક છે.

જરાધુને આશીર્વાદ આપતા સીતા આજ્ઞાનુલ વેરના રાવળ પાછળ સાલુર્થ નલ્ય છે તે પછી રામ અને લક્ષ્મણ સાથે સુચીવ હનુમાન વચેરેના મેળાપ, મુશીવે રસ્તામાંથી મેળવેલા આજ્ઞાથી રામને બતાવવા, વાનરો સાથે મૈત્રી, વસીલ બધુ વાહી સાથે સુચીવન અમચુલ અને આજરે રામખાણથી વાહીનો વધ આવે છે આ હકેટો પ્રસંગ પણ ધણીજ અસરકારક તૈયાર કર્યો છે વાહી-સુચીવના બતા-યુદ્ધના પ્રસંગમાં તેમના દેહની નિગાળતા અને યુદ્ધની વિકાળતા, પડમાં ઉપર ધાર્યા પ્રમાણમાં કદ બળનીને લાવી રાખાય છે, વાનરોના વર્ધનાદની નીચીથી રોના પણ સાથે સાથે ધણી અમર કરે છે વાનર મિત્રોને આશીર્વાદ આપી સેન્ધમંદિત રામ લંકાગમલ કરે છે

સમુદ્રકિનારે નવ નીલના હન્ટે થતુ સેતુબંધન અને હનુમાનનું સમુદ્ર-કલંકબંધન પણ ધણીજ અસરકારક દેખાય છે હનુમાનનું પાત્ર પ્રખલકુપાર કરીને બનાવી બુવાને તૈયાર કર્યું છે (જેમણે લાન્કા-વરમાં સિંગી સાથે લમ કર્યું છે) મહીન પાછળથી હનુમાનના પાત્ર લોકો ન્યારે તેઓ હવય કરે છે (અનુભવ આગળ પાત્ર ૩૩૫મે)

વરસોવરસ લાખખો હિંદીઓનો ભોગ લેતો આજનો ઘરઘરનો રોગ

દર વર્ષે હિંદમાં રોગોને નિર્ધારીતો મોટા કદ ભરતો પડે છે. આમાં મેલેરિયાની હરીજોઈ કરી શકે એવો બીજો એકે રોગ નથી. એનો અંદાજ કાઢવામાં આવ્યો છે કે મેલેરિયા દર વર્ષે લગભગ ૧૦ લાખ નિર્ધારીતો ભોગ લે છે, અને એનાથી પીડાતા રોગીઓની સંખ્યા ૧૦ કરોડ હપરની જવાબદાર છે. એના નિવારણ માટે હિંદને ગાયે ૪૦ કરોડ રૂપિયાનો વાર્ષિક ખોતે લગવેલો જ છે. આથી કરીને આ રોગની સામે શી રીતે રાખવા પડેલા બહી સારા એ હિંદના યુદ્ધિગાન વર્ગ સામે મોટા પ્રસ છે. બરી રીતે તો કેઈપણ માણસથી એ તરફ આશંકિત્વાગણ કરીને એથી રહેવાય એવું નથી, કારણકે મેલેરિયાનો ભોગ બનેલા કરોડ માણસો દિવસોદિવસ ક્રિડા અને ક્ષીણ બનતા જાય છે, અને એવા જ પરિણામ ત્રે હિંદના વારીઓના ટવન નિર્ધારીતરૂની અભિક્ષિત વચરના થતા જાય છે. આથી મેલેરિયા વિશે વધારે નહિ તો પણ પ્રાથમિક જ્ઞાન હોવું અને જોને શરૂ રીતે રોક કરી શકાય એ લક્ષણ એ આપણામાં ફેલાઈ ગઈ અતિશય જરૂરી છે, એ બધામાં પછી જનતાના આ મોઢા કુશળતા નાશ કરવામાં આવેલો શો રોગો આથી સારીએ એ એવાની આપણી હુશ્કરી ફરજ બની રહે છે.

બિનાસવાળા આમોલવામાં મેલેરિયા વધુ અલુકળથી પ્રસરે છે એ જ્ઞાન તો સૌકામાં જાય છે. સમજૂતીકરણની ગદદ લક્ષ્યે તો જાણાય છે કે 'ખરાબ હવા' (bad air)ને ઇન્કલિયન આપવામાં 'મોલેરિયા' (malaria) કહેવામાં આવે છે. ૧૮૯૦ની આસ પહેલા ધણીઓએ મેલેરિયા ફર કરવા પ્રયત્નો કર્યા હતા. એ વખતે એ પણ જાણમાં હતું કે આ રોગનું કારણ લોહીનાં રક્તકણો આણુઓ (corpuscles)માં રહેતા પેરોસાઈટ્સ છે. પેરોસાઈટ-*parasite* એટલે બીજાના ઉપર આધાર રાખી આજીવન ટવન ટવનારા જીવંત, પણ રોગને એકે જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ ફેલાવવામાં અચરેકે શો આગ બજાય છે તે હલકું સમજવું નહોતું. ઈ. ૧૮૨૫માં મિ. (પાછળથી સર) મેનાલ્ડ દોસ ઇન્કલિયન એટલે સુવિકાસી હતા તેમણે આ પ્રિયામાં સોધખોળ માત્ર કરી અને કેટલાય પ્રયત્નોને એને તેમણે બે પ્રકારના ઉત્તર મેળવ્યા. કઈ બંધના ચમ્પર આ ઉપદ્રવ ફેલાવે છે તે અને પેરોસાઈટ્સની ચમ્પરના શરીરમાંની ક્રિતિ સ્વિકારવામાં સન ૧૮૯૭ના યોગજીવન ૧૦મીએ મેડ્રે મોઢી કાઢવું કે અથ ચમ્પરો એનેલીસ (anopheles) બંધારે છે અને તેના ઝંકિટ ઓઢરી અડર કે હપર પેરોસાઈટ્સ રહે છે. આ ઉપરથી મેલેરિયાનો રોગ ગી રીતે વિકાસ પામે છે એનો અંગણ સૂચક અભ્યાસ આપ્યો. ચરિ જ્ઞામે આજ આપણે જાણીએ છીએ કે રોગનું તરણ થોડો વખત માણસના શરીરમાં અને થોડો વખત ચમ્પરના શરીરમાં રાખવું નિર્ધારીત છે. પેરોસાઈટ્સ છે (વેકે બિંદના ટવની બીજા માણ બનાવના અહીં એકે મેડ્રે મોઢી મેડાય છે આ જગ્યા રોનાલ્ડ વેસ જર્જન મદાવિ બેટ અને અથેર જલિ ક્રીડાસની માત્ર વેકેલિંગ ઉપરોત સુપ્રસિદ્ધ ક્ષિ પણ હતા. સન ૧૯૨૫માં તેમને અથેર ક્ષિવેરની સચિત્તિના પ્રમુખ નોંધવામાં આવ્યા હતા) એ જણાવવું જરૂરી છે કે રોગના ફેલાવામાં માત્ર ચમ્પરોએ જ નહીં (નાના ચમ્પરો નહિ, ખરું તો ચમ્પરની ગાંધામાં) ભાગ લે છે, પરંતુ ચમ્પરની મોટી ચૂસતા નથી.

એ આપણે પેરોસાઈટ્સની ટવન-કાળાની તરફ નજર નાખીએ.

મેલેરિયાનો ચમ્પર

મેલેરિયા

માર્ગ ચમ્પર માણસને કરે છે ત્યારે રોગની લાગ (saliva)નું ધીપુ સરીરમાં કાખવ કરે છે. આ લાગની અંદર પેરોસાઈટ્સ રહેલા હોય છે. આ પેરોસાઈટ્સ આપણા લોહીમાંના લાલ કોષો (red cells) ઉપર કબજો કરે છે. એમાંથી જ પોસાં મેળવીને બીમેધીમે મોટા બતા જાય છે અને છેવટે લગભગ કોષના નેટલા જ મોટા થઈ કમપમાંના જવા પડી નાખે છે. ત્યાર પછી તેનું વિખાનીરૂણ શરૂ થાય છે અને એમાંથી જ ૧૦થી ૧૫ નાના પેરોસાઈટ્સ પંથ થાય છે. હવે આથી બનેલા રક્તકણો કોષ કાઢે છે અને એમાંથી નાના પેરોસાઈટ્સ બહાર પડે છે. એમ જાણવું છે કે મેલેરિયાના આ પેરોસાઈટ્સને બનિ (Sex) હોવી નથી. આ બધામાં બીજા શતાબ્દ પાંચ હુમલો કરે છે, એમાંથી પોસાં મેળવે છે. એ પ્રણાલિ ક્રિયા થયે છે. અચરે લાલ કોષ કાઢે છે ત્યારે લોહીમાં એ રોગનું સેર બનાવવાની કરીને તાબ આવે છે. પેરોસાઈટ્સ અને નાશ પામતા કોષો કાળીવાર હલકા, ચમર, ફેકસ વગેરેની નસોમાંના લોહીના વદનમાં અતશય રૂપ બને છે અને એ ઉપરથી બીજા કરોડો લોક થાય છે. એ કોષોનો નાશ વધારે પ્રમાણમાં થાય તો લોહીનું પાણી બનાવના રોમ (એનિમિયા-anaemia) થઈ જાય છે.

સરીરને ઠીકીકે લુકસાન કર્યા પછી થોડે સમયે મોટા થયેલા પેરોસાઈટ્સ બંધિ ધાણુ તરે છે કેટલાક પુષ્કળ પામે છે ને કેટલાક સ્તિત. આ પછી એમાંના રક્તપ્રદાર નાશ પામે છે, પણ યંત્રીન-પરના જ માણસના લોહીમાંથી એમાંના એકાદ એ પેરોસાઈટ્સને ત્રે કોઈ બીજા ચમ્પરે ચૂસી લીધા, તો તે એક વાર કરીથી ચમ્પરના જરૂરમાં પાતાનું કાર્ય શરૂ કરી દે છે. માત્રના સરીરમાં થોડો ફેરાર થાય છે અને એ ઉપર મુજબની તેવારી કરે છે. લગભગ એક અઢવા-રિયાના તો ફાતરના આકારના સેંટર નાના જીવંત હસન થાય છે. આ જીવંતો ચમ્પરના લોહીમાંથી લાવની કોમળી (salivary gland)માં જાય છે અને બીજા કોઈ કમનસીબ માણસના લોહીમાં ચમ્પરના ઈન્કલિયન માત્ર દાખલ થવાની શક્ય બને છે. આ જિયા ચકાસે આવવાનું કરે છે અને પરિણામે માણસ બીમારી કે મુશ્કેલીને લોહન થઈ પડે છે પણ માણસને સારું નથી, ચમ્પરની જ ૧૭૦૦ નાના છે તેમાંથી માત્ર ૧૭૦ જ એનેલીસ બંધતી છે, ને એમાંથી પણ માત્ર ૧૦૦૦ જ વધરે જીવંત થાય છે. અનુક્રમ વત્તામાં માત્ર એક છે એ જીવંત ચમ્પરો જ હોય છે.

મેલેરિયાના એવાણુ લોહી ત્રે કોઈ બીજો લોહી ચૂસનારો જીવંત થાય છે તો પેરોસાઈટ્સનો એ જીવંત નાશ થાય છે. મેલેરિયાના પેરોસાઈટ્સમાં ત્રણ જુદી-જુદી બંધતો છે. એક બંધતો શતા કોષોમાં મોટા થતા થઈ એ રિયા લાગે છે, બીજો ત્રણ દિવસ લાગે છે. આથી

પહેલી ભતમાં દર બીજી દિવસે તાવ આવે છે અને એ મેલેરિયાને એકાદનીઆ તાવ *tertian Malaria* કહેવામાં આવે છે, બીજી ભતનો તાવ દર ત્રીજે દિવસે આવે છે, આ તાવને તર્તીઆ તાવ *Quartan Malaria* કહે છે. ત્રીજી ભત અનિયમિત રીતે પધે છે—કેટલી જલ્દી તેા કેટલી ધીમે એથી રોગ કે અનિયમિત પધે તાવ આવે છે

મેલેરિયા દર કરવાના બે કષાય છે એવચ્ચતા વધારીને મચ્છરના જીવનનો નાશ, અને માણસના સારીરગાથી પેરમાલ્ડેનો નાશ જ્યા મચ્છરના જીવનને અનુકૂળ જ્યાં મળે ત્યાં એ પધે એને દેખીતુ છે. અંજલ અને કિનારાવાળી જ્યાંયો આશા સરખાવેશ શાય છે આવી જ્યાંયો મેલેરિયાના નાશ માટે પગલા લેવાયા જોઈએ અને એ જ્યાંયો એક માધકની હાથમાં મચ્છરના જીવન કાપવા ન શાય એની કાળજી લેવાની જોઈએ મેલેરિયાના કારણે ૩૫ કેટલીક વસ્તુઓ તેા માણસે પોતે લેખી કોટરી છે; કેમકે જેનીન માટેની નહેરે, જાણા અને રોગો લેખા પાળીયા થતા પાક, પાનિના કુરેપતી વધતને અંદ-કાચની રેલવેઓ, પાળીનો નિસાલ કરનારી ખાખીયાળી નહેરે, ખા-ખાચિયા, કુવાઓ વગેરે આવી જ્યાંયોઆગ જીવનારાંક દવાઓ આવારનાવાર નવાની જોઈએ, અટકે અને પાળીયા નિસાલમાનોમાની ખાખીઓ દર કરવી જોઈએ, ખાખીચિયા પુરાની નાજવા જોઈએ અને કુવાઓ બન થવા જોઈએ, અથવા સાફ રહેવા જોઈએ.

લોહીમાના પેરિસાઈડનો નાશ કરવા માટે તેા કરવાની જ નજર પડે. હાલ બતરમા મેલેરિયા માટે ‘અક્વેરી’ ધણી દવાઓ મળી શકે છે પણ કિવનીન જેવી મોટી અને સહેલી બીજી એક દવા નથી એમ કહેવાય છે કે ૧૯૩૬મા કાન્ડેસ દે-કોલ-મિગેનેએ યુરોપ-મા સિકેના આદની હાલ ફાજલ કરી. આ વાદનો ધણી પેરમા વાલમોએ હવે તેના કોઈ મૂલ રહેવાનીએ અપેક્ષી સિકેનાની છાકથી કાન્ડેસ સાથે થયેલી છે ૧૯૪૦મા મેલેરિયાવર અને પેરમાને સિકેનાની છાકમાથી કિવનીન પ્રકૃ વાલમુ ધીરેધીર તેનો ઉપયોગ વ થા ને પુરેાવના જુદાજુદા દેશોમા મિકેનાના વાવેતર થવા લાગુ જવામા ૧૯૫૨મા ટ્યુ લોહીએ એનું અફળ વાવેતર કર્યું. ૧૯૬૦ જન-બય હિંમા નીકમિરિમા, રાધીની ખાખીમા મચ્છર આનજ અને શકેરેમા દેન હિંસમા સિકેનાના ઝાટ નાવવામા આવ્યા.

સિકેના વધમા પછી જીવીજીવી ભતોા હોય છે અને તેમાથી કિવનીન અને બીજાં દ્રવ્યો જુદાજુદા પ્રમાણમા નીકળે છે સંધ્યાની-કરણ (synthesis) થી બનતી દવાઓમા મેલેરિયા માટે પ્લામોચિન (plasmochin) અને એટેબ્રિન (atebrin) વધુ લાભદાયક છે. જ્યાં વધમુકુ વખતે કિવનીન તાપુ કરવાથી તેની જ્યાંએ વધથી શકાય એવી સીન્થેટિક દવા તોથી કદવા માટે બેપરફેલ્ડની બેચર-મીટર-લુપીઅસ રીસર્ચ હેબોરેટરીમા પ્રમાણેા કરવામા આવ્યા, અને એને પરિણામે આપણને પ્લામોચિન ગરુષ ત્યાર પછી એટે-ચિનની શોધ થઈ આ બન્ને દવાઓમાથી શીખ પરિણમીતી છે, પણ બાવમાં મોટી છે, અને માટે હોવાથી પાચવામા કુશળ વર્તણી સવાહની જરૂર પડે છે એટેચિન લીવરને પ્રક્રિયાન કરે છે ને અતિ-સેવનથી સારી પીણ પકી નાંધ છે. જોકે બીજી પણ કેટલીક દવાઓ છે, પણ તેનું કઈ ખાસ મહત્ત્વ નથી મોતી હોવાથી, તબીબી કે-પર-જનીન જરૂર પડવાથી ને હિંમા મોટા પાયા પર ઉપાદાન કરવાનું વિદ્યે હોવાથી પ્લામોચિન ને એટેચિનને બંગોના કમપાસ હિંમા મકલ નથી. અથી દેશની જરૂરિયાત પ્રમાણે કિવનીન બિનહરીકે છે ને છૂટથી વાપરી શકાય એમ છે કિવનીનની બાબત સમજવામા થી કે વી. કીકને તૈયાર કરેલા નીચેના કેડા માર્ગચોક થઈ પડતું.

મેલેરિયાના રોગી
કિવનીનની ઓછામા ઝાણી જરૂરિયાત
હાથમાં વધારાશ
આવાન ચણ કિવનીન
હિંમા બાવત કિવનીન
સિકેના વાવવા હિંમા મળી શકે એવી જ્યાં
તેમાંથી શક્ય ઉપાદાન

૧૦થી ૨૦ ફીડ
૧થી ૧૫ લાખ રૂડ
૧.૧૦,૦૦૦ રૂડ
૧.૫૦,૦૦૦ રૂડ
૭૦,૦૦૦ રૂડ
૩૦,૦૦૦ રૂડ
૧૮૫ લાખ રૂડ

આપણા દેશમા ૯ રૂપિયે રતલ લેખે કિવનીન સફેદ બાવી શકાય એમ છે, અને છતાં તે આપણને ૧૮ રૂપિયે મળે છે! હિંમા સરખાર ખાસ કરીને બિહાર-ટ્યુ કેપનીના વાવેતરને ગાદ જ્યા ખાતર જ આ નીતિને વળી રહી છે સરખાર કિવનીનની નીતિમા ફેરફાર કરવાની જરૂર છે. (અને આને લઘાને લીધે તેા તેનો જન લગભગ ૭૫૦ રૂપિયે રતલ થવા બંધા છે)

સિકેનાના વાવેતરને પૂર્ણ રીતે પિકાસ પાગલા ઉ થી ૮ ફીડ થાને છે. જે દેવી જનતાને કિવનીન પડોમાટુ જ હોય, તેા તેવી જેનીની શરૂઆત દીવ મુકવા વિના એકદમ થવી જોઈએ. કારણ કે મળે મળે—સોણ, સુનાગતાવાણ અને અસરકારક—જ્યાંયો સહે ધરાવની બીજી એકે સિન્થેટિક દવા નથી અને નજીકના બરિધ્યામા મળી શકે એનું કઈ કારણ પછુ નથી. વળી સિકેનામાથી કિવનીન ઉપરાત બીજા દેશક નોતાવાડ મળે છે, જેમની અંદર મેલેરિયા દર કરવાની આવી મજીન હોય છે. આથી જો દેશક બીજાને કપચેપ કરવામાં આવે તેા વળી વધારે સમી કિમતે કિવનીન મેળવી શકાય.

મેલેરિયા, કોલેરા, પાકી અને કાય જેવા બવકાર દરો આપણે ત્યા ધર કરીને બેઠા છે આ આપણે આ હિંમામા છું જ કરી શકી મે એમ નથી? સરકારને બાજુએ રાખતા, રાજકીય મેલેરિયા, તેઓ આધિક અને રાજકીય બાબતના કરે છે તેમ, આ હિંમામા પછુ ભ-હતિ આપણી જોઈએ એને માટે મોટા ફાજાની જરૂર પડે, પણ જ્યા સુધી જનતામા સામાજિક ફેરફારો કાસાદન હોય ત્યાં સુધી મચ ફાજાથી કઈ અર્થ રાદે એમ નથી ફેરકે થામે પોતાના ગાડન દ્વારા તદ્દરનીમા પ્રશ્નોને કહેવ આપણે જોઈએ. ૬ ૧૯૩૨મા મેપામિલુ ‘મેલેરિયા ઇન્ડીયટુ ઓવ હિન્ડી’ આ હિંમામા સારૂ કામ કરી રહુ છે તેમા થીકેકરીને પચોગો કરવામા આવે છે, મેલેરિયાનાં કષાયો કરવામા તે ગાદ કરે છે, દવાખાના અવાવે છે, મેલેરિયાની બાબતમા કેળવણી આરંભે છે, મહત્ત્વના લખાણો પ્રસિદ્ધ કરે છે વગેરે પણ આઠમા મોટા દેશમા એ એક ઇન્ડીયટુટ દેશુ કરી શકે એ પ્રકારે તે આમા સામાજિક ભરતિ અને પ્રકારને જોઈએ

છેરડે, એક નમ્ર સુચના થકુ દર વર્ષે ઓગસ્ટ માસની ૨૦મી તારીખે ‘mosquito day’ (મોચર-દિન) ઉજવવા જોઈએ સરકારના ટેકસ પોતે પોતાની મહાન શોધની વાદનીરીમા ૨૦મી ઓગસ્ટને ‘mosquito day’ કહેતા અને જ્યારે આ દેશમાં ખામિક અને રાજકીય કારમોસાર આટલા બધા દિવસો રાતના પળાય છે, તેા પ્રભવા આદિય વાટ એક દિવસનો આ ‘આદિય તહેવાર’ વધાર-વાથી કઈ ખાસ ફેર પડવાને નથી. આ દેશનો એ અન્યત્રનો કિવસ બવના જોઈએ; અને એ દિવસે તદ્દરનીનો મેંડા હિંમા ખુલિખાને રેવાથી જોઈએ તે કિવસે દેશકરમાં રહેલો, દવા અને મારગકામ-કારમાં સાક્ષરની અને પછો લાલ્લો, રામો, પ્રદેશનો અને રાંધિશ દ્વારા તથા બીજી એકે મેલેરિયાનાં રોગી રીતે અમકુ તેનું જાન જનવાને આપવા પ્રયત્ન કરવાનો થવા જોઈએ.

૩૫ ખરેખર મગીર હતો કારમારી
 સંલેખ જેવા આદિધૂંડીયાના મામુમને કપાશે પણ મુખ્યમુખ્યક
 મુખ્યમુખ્યકોના નરશા હતા બાપુનો તો સંલેખ જ એવો બહો હતો કે
 રોજ પણ જતનો જાવ વાગી જ ન ગયાય. બાપી તેમના અમના મે
 કારમારી સંલેખ કરતા બોપી મુખ્યમુખ્ય હતી એમ માનવાનું નથી
 મુખ્યમુખ્ય તો શાય જ ને ? 'નામ્બા' વિનાના નર ની મામુખા
 કહેવાન રચનાર રોડી બધાકાદરુજી આમીગારી જ હોયો એવું જ એ
 ભારે નર તો શું પણ નરપતિ નુપતિ-બાપુ જેવા મુખ્ય-માણુ વિના
 નીનામ્બા ગદનં બેઠા હતા, રાજની નીચેરીમાંથી મુકવાવાના બીવ
 અભારે હેલા સામી હોળી પ્રસાદીને જેવાક ઉપર પડના હતા, અને
 એ હોળીની પડને ડાકમુ રવતા ઉત્તમબધ રીખાઈરહેતાની થયી
 હતારા જનાયી હેલી હતી. આ કપરાન માતભારે ને છાસવારે રૂણ
 હિરામુખી કરવાયાઓનો તો તેહો જ નહોતો હજી એ કહેલ જ
 શિયાસતીઓના કિરેના સાગનાના થીયની ચાલતા હતાક કસી રીધો
 તતો, આભારે બાપુને થયુ કે મામુખાવા આરુઢ્ય બધુ કિરે ન બેઠવા
 હોત તો શાક માલ પણ એકલા કિરેનો જ વાંક શા સાર કહેતા ?
 પેકી માથવળીઓના આખા તર થકનો પ્રયુત્રમુ મહિતાનો તનપે
 થકી એમો હતો, આ સિવાય અહોની પોકરના બદારા બહો બિહુજી
 સંલેખ નહો હતો એના મેટા મળુ દણ સુધી બરપાઈ નહોતા થઈ
 શક્યા આજ થયિત પણ, વરસાદની જેમ ના રી ભારે બેસામદી
 બ્યાની પડી હતી

આજના વિવેક મુખી બાપુના સિવિલ સિસ્ટમના કાનખડ અરથો કારભારી સાહેબો સિસ્ટમ પૂર્વેક પૂરા પાઠયા હતાં કથી આન કેવી હીતે પૂરા પાઠયા હતાં એની ચાલે આપખુને દિશત નથી પ્રભેને ખજેરેવાની અનેક રીતો તેમણે કપલથી કાઢી હતી આજે પણ તેમની કુનેડે કંપર મુલકેક રહીને દોહનેક હસતું રહે શાથી ગયાકા હતાં આ વર્ષે બેરેક્ટના સોડામાં ગોડી બાપુ આવી હતી રબેમાની જેમસાટે આ બાપુનું કારણ બાપુને વિશ્વાયતને પ્રવાસ હોને પ્રવાસ ગાદે તે પહેલેથી જ બેરેક્ટનાઈ થઈ નહીં હતી પણ કોઈ અધન્ય પદાધી બાપુને પગ આડોઅવળો પડે ગયો જ્યે બેરેક્ટસોની ટેલિફોન પાંચમઠી આપીને બહુ આજે રકમનો કંઈ જવાની લીધી આને સીધે બેરેક્ટના નામનું પકડું એકં તે બાપુનું બાળા એકનું રાજ, આવતના બહુ મોડા સધન નહિ, ને જ્યેનો પાર નહીં એમાં વળી બાપુ આવી અખુધારી અક્ષતો વડોરી આવે કારસારો સહેજ તે બીયારા મહેરે વેસાના તે મહી આડે થાય છે તે ખજેરી આપે ? છતાં બાપુ તો, પેલી પાલની જેમ, રીતાના રાજના અવગને પણ આપા માન્યા અને તરાને પ ખજેરી કમકે તેમણે ખજેરિતા”

નરીખું અને મજીને-અરસ જેડી ફેરી કમકેમોથી મીડીને તે પૂજા જેડી મીડીના છમરા આપાદ ચૂકયા હતાં ગાંધારથી આવની હરેકે મોર ઉપર ચાકરી નકાતે લેવાતી. હાંડા આજમના વખતે એકલા બ્લડા અનેકે વેશકોના પ્રભેને બરયા પાતા એ કપરાત કટકીક નથી આજના કપે પણ નાંખવામાં આવી હતાં, બાપુ મોડે સહેન બાપુ હવે ત્યારે જેડેતોના હળ દીકે રિપવાને સમુજ દેકેન પરખાં હતાં પછી એકે રિવસ બાપુને પોવાનું પુતળુ રીતાની હયાનીયાજ

ખોટવાનો આપખોડો થયો (કારણકે મનમાં ખાતરી જ હતી કે મુસ્લિમ પછી તે પ્રથમ પુતળું બનાવવામાં તે શુ પાલુ ચાલ કરવા નિર્ણયી કે નિર્ણય કરવાની નથી) આથી, અંબા કરવા જેવું બહુ માની માનને આશરમાં છાદેલા જોવા પ્રવૃત્તિ બાબતો ઉત્તરના ખોડો આમ ચૂસીચૂસીને પ્રવૃત્તિને ચુઆશરવા ખોટલા જે રી તે કો જ મુની હતી હતો થયો વધારે ચૂસવાથી, રસ મળવાને બાદકે ઉત્તરની, અમ ધરના-વાનો બચ હતો

જાના કારભારી સાહેબે એક રેલ્તો ચોરી કાઢ્યાં રાખ્યાની હાલની બહારથી આવતી ખાદને આકાશને કરી, રાખ્યે પેતે જ ખાદ વેચવાને છલકા રાખ્યે અને મનકાવે તે જાને બેચારીયાને વેચતી આમ કરવાની થવાની સમયિત આવકને ખાવડા કારભારી સાહેબે હાથેએ રહીને આપુના કાનગા તહાં ત્યાંને બાપુની ડાબી બગચા ફલી બહી,

આ યોગના ઉપસક્ત દ્રષ્ટિએ જેટલી આકર્ષક લાગી હતી એટલી અપ્રમથા મુઠ્ઠી વખતે સુઢેસી ન નીવીધ વ્યાપ્તિ રાખ્ય સાવ નાનું હતું, પણ એની સપ્તકર્મી લગાઈ વિચિત્રરીતે મોટી હતી આથી કંઈક નાકાકળી કરવા માટે બહુ મોટી સંખ્યામાં માણસો નોકર પડ્યા. કેટલીક કેળવણી કરનારના અને નાકામાંગેળે મોરોરી માણસો આવા આકર્ષકને બધે હતી ત્યાં આસર લાગ્યાને બાળકોને છાણસો બેસાડવા પડ્યા આ બધા અર્થેની જેમપણ પલ્લવઈર મળ હતી જે આવર્ષી રાખતને ખાડ મળે એનાથી ગમતુ આવે પ્રલતને વેચવાનું નહીં શકુ હતુ આના ગણતા નકાગામી પચ્ચાસ હજાર નાકાકળથી તથા નેચાલુ અર્થે જેટલોજવા હતા અને બાકીના પચ્ચાસ હજાર મિલેક બચે, જિલેકાનું બીજ, બોતીમાંના ફરશાયા તથા અન્ય વિવિધ મૂલ્યવાન વસ્તુઓના હતા

ધોડીસરખી વાનુ આપક માથ એ પહેલા જ વાનુ મેંડુ મથે
ફરત પડયુ એક નંબા જ આજવાજગી આ કામ માટે નિમણુક
કરવામા આવી તેમના હાથ નીચે પેટા વિખાબના માથુથી નાંગ
વગર આવ્યા. એમનુ કામ રાખ્યની ખાટની કુચ વપરાશનો આદ-
રસો કાઢી વહારથી ખરીની કરવાનુ હતુ

જ્યારથી હલુદર હુકમમાં નહિર કરવામાં આવ્યું છે ખાંડ ચેન્દ્ર-
વાનો કીર્તી રાત્રે પોતાને જીવનક લીધા છે ને જીવેથી યાગ્ય બાવે
ખાંડ ચેન્દ્રે તે અને પાદશ્રીમાંથી એક કાળી પલ્લ નહિ કાળી રાત્રમ
નને એ જાણવાનારે અને નરત્રયેથી ત્યારથી જે પ્રતના ડોંગ
કોરા બેસી નમેલા તુરત જ સહુએ મળી ત્યાંથી ખાંડ ચરમા સરવેમાં
માસી ફેલાવે તે કહ્યું હતું નાનાં પંચીનાં અમર શરૂ થાય ત્યાં
સરોશત પરાજીમાંથી નાડા સરી શ્યાનીને સંપર્કથી રાજપૂતે વેવા-
રીએને ત્યાં ખાંડ લેવા ગઈ માલકોના દરેકો પદપદાં ચેન્દ્રની-
એને બાવ વધાર્યા છતાં, બાજુમાં બાપથી ને ચોહુ જેઠુ એ કાવમા-
માં, એમ અનુભવી કરી મળી સમી એટલી ખાંડ સોમી કરી લીધી
પણ આવી નવરી નવરી આજે વખત ચાલવા છે એટલી હંમે-
શુથી કારમાંથી સારંગણ મારાર નહોતા તરત એમણે સરહદ કપર
કહડ ચોપીપદેને ગાંઠથી દોપો અને કોઈપણ રીતે એ કાળી પલ્લ

આદ્ય સદ્ય જનારને આકરી મત ને વડું ફરમાવ બહાર પાડી દીધું. પશુ એક આગલ દેવી બાપુનું સમજ્યા આમ તો બેભાન એવું જ હતું. પશુ એ બેભાનના જ ભેગીને સગાઈ લય એમ નહોતું. સમજના આમકા ફરફરે સુધી છુટાડાયા હતા વચ્ચે એનેક જુદા સમજનાની હાજ આવીની હતી. ને આગડા સાથે હતા તે પશુ મુમજા કે નહિ પશુ સાચી સીસાદના આકારે આવેલા હતા, એને પરિભ્રમિ બાને બાપુની સરહદ કપર આપીપહેરે એકપત્રે પડેરો.

લોકો સીધાદોર થઈ ગયા કાકા હતીને સમજની આદ્ય જીવના સાગ્યા સમજને પશુ પડખર કિંગમની ગમજે બાને વેચવાનું હા પાડી દેસાજ ને બંધુકે પડવા જાની, આગાંથી બચવેદ્યા, એકી-પદરે વર્તનનું અર્થ બાદ દરના મ જે નકે રહેવા સાગ્યા એકાથી સમજની તિતેરીનું આવી નહિયું અરી મગાણ બાપુ કારભારીસાદેલની છાકિયકાંત કપર આકરીન થઈ ગયા ને પનારમા મોટા વધારો ની આપ્યો.

થો હા ગાંધિના સુધી તે બાકુ આદ્ય પશુ પછી લોકો મજલજલ સાગ્યા આગળ કહુ નેગા સમજના નામકાએની પડએપડખ ને પડસામગાની હાજ પછી રીટી હતી સમજને વિરેદાર ને એવો વિચિત્ર હતા હવે આ વરહદમા તે આદના બાવ અર્ધી કરતા અર્ધા ન હતા પરિભ્રમે ચોરીફીની બાદ સાવવાની કાલજ વધી ને જુદા જુદા સમજના વચ્ચે દેવી જ જગ્યાના તે આત્ર એક બિતર નેટી ને જગ્યા હતી આ બિતરમા બનેની હવગમની નેત્યા રોડેરોડે આપા બેઠેલા બાપુના સમજનાથી લોકો અટકે કરવા નેપીરીએ બેતરતપા નતા આ કુદરી હાજને રહેવાનું બાપુને હિત સાગ્ય નહોતું પહેરે-ગીરા રોડેરોડે ન કા જનાચીન કિવસ બેને રાત ચોરી કરતા હતા.

હા સિયસમા કાકિયાતોને સાગ્ય કે લોકોની પાચનસાજિ તરી છે' આડિ દિવસે એકાગ્ર સવારમાં ને આડિ કરવા નતા એ હવે આજે પશુ જવા સાગ્યા એકાને ગાત સાજ ને જવાની અહ-હા હતી નેએએ સ્વાદે પશુ જરુ મઝ કહું કેરકાક તે કારને હાથ ગારવા એવા જળજળતા હવે પશુ માથે કાંધિયું' થીડી, હાથમા લોટા કછને નીકળ પડતા આ એકાએક જગ્યા ફેરફારનું સાગ્ય કારજ મોઢવા નેટી મહેનત, પનારપરેતો ન રસ ધરાવનાર ચોકિયાતો કરે એમ નહોતા બેગનાગાના એક દીજળીએ સમજનું કે એ તે હા બાદ નેપીરી થવાની મામૂરોએ આ લોહી પીએ છે એટલે પાચન-રૂંકિ સુનેન થઈ છે અને બન કાંધક છે.

પશુ પછી એક બીજી કોટુર થયુ આડિ કરવા જનાસાગ્યાના ચોરાકાંતું કં વધવાસાગ્ય પડેલા જાએ નાનકડી છુટકી સદ્ય નતા નેએ અર્ધા રોરિથે કાજવા લકજવા સાગ્યા ને એકા અર્ધા સરિથે કાજવા સદ્ય નતા તેએએ ચીરંગેરના કાજવા વાજવા મઝ કયાં હજ આકરી ને અટકયુ હોત તો ચોકિયાતોને લકજવા પશુ ગધ ન લન પશુ માખન નવારે ખાવા ભેરે છે તવારે આએ સાદવા આતા પાધુ વાળને નથી બેને: લોકોએ પશુ ચોકિયાતોને આપવા માની, નેગાની અર્ધા બેદરકારી ને અર્ધા બવમનસાગ્યા પૂરેપૂરે. તાન ક્રેવા માદડાં જેકુને-અનુબી લોહા નેએ પરાપૂર્ણી વનર વાળીએ નેજા નતા નેએ પશુ નવારે કાજમા જગ્યા ન રોએ એવા લોટા રકજનને નીકળવા તવારે ચોકિયાતોને પાકે થાય પહેમ ગયા કે જગર કાજમા કહીક કાળુ છે.

બીજા ને દિવસે ચોકિયાતોને કપરી આગવહાર વરકપી મરકજુવર આગ્યા કે બમે તે રીતે પશુ ચોરીફીથી જરહની આદ્ય આવવી

હોવી તેજા, કારખુરે સમજ વરકપી કયાવવામા આવેરી કુખે. માં લોકોની હમેગની વપસાર કરતા વેચાંતુ જાડુ નેએ' થય પામે છે. માટે ચોકિયાતોએ વારે સાવધ બની, જગર રહેવી એકી લાકારે પડી પાડી.

એક કપળીના છાકરાએ સીનુ નરબી કહુ વાગ્યુ અમને રોન એ ધરની જગીને કાંડેરે બેડેતો; પશુ આરે ચેલાયી કપર પશુ ન રકે એવેરો મેટિઝા બનતો કછને ચોની આવે ચોની બેને આડે ફરવા નીકળ પડયાં કયાકે રહીને એ પાછો વગ્યા બે ચોકિયાતોને રેપીને અટકે બેડેતો બેતરો પડયાં પશુ ચોકિયાતેર જવાથી આદ્યેકીએ કછને બની સામે પકોચ્યા બારે સહન કાજે કપાકીને એ અર્ધો વામ તે વગી ન નધા હોતો, તેગા વગી સનેરી ચોકિયાતોને આપતો એવા. બિય.સાના દોમગમા કીકી મવા ન-સામણુ છટવાથી દોમગાથી કાજમા નધે પી થીયા અને કાકા-કાંસીને બેરેલી આદના ત્યાં દનડો થઈ ગયાં.

કપરી અધિકારીએને આ બનાવની જાણ થઈ તે ન દિવે એક વરહદમા લોકોએ કે સરહદ પડના નાગનાં માજુએએ સમજ ની હાજમા ને જગ્યાવાન કરવા જરુ.

આ હુકમ નીકળ્યા તે કિવસે કારભારી સદ્યે બાપુને સમજ નહ્યું કે આમ કરવાથી ચોરી થતી આટકો એટલું ન નહિ, પશુ સમજની ને હાજમા મગલાન જવાથી નાકુરના કપરેસામ વતી-વાળુ આવરે પશુ સમજના ને બેતરેલા રહેરો ને એપી જમીનની જગરુવત મા કારે મેટિઝા વધારે થયો, બીનીનુ કમારન વધયે એ પરિભ્રમે બેડેતોની આવકમા પધારે થયે અને સમજની તિરેકીની આવક વધારી રાકરો અર્થ એ વધારે આવકમાંથી નાજનીનોરી સાગ્યા વધારી રાકરો, જનામા જના વિદ્યેશીની બાટલીના વગેરે ખરીદી રાકરો . . . અને . . . જુ વધારી રાકરો મેના કરવા થું નહિ વધારી રાકાય એ ને હવેકું મુરકે છે.

કારભારી સાદેબની અર્થગાજની કીકી સુકકપર બાપુનીને વાર આકરીન થઈ ગયા, અને બીજુ બપુ તો વ રવાનુ હોય ત્યારે વધે, જનુ જનામા પનારમાં તો વધારે કરી આપ્યો.

હવે નવે કુકમ નીકળવાથી મગલાગને બદલે કાજમા આવવી રોનિયા વપસારની ખાંક બધ થઈ પરિભ્રમે હાંડવવાળાં એને સાના આવ વધારવાની ફરજ પડી મિનલ કપ કાંક પાંચને મગતો નેતર હવે એ રેસા થયો, અને ઉગવ કપના એ પેતામણી ચાર થયા પશુ વમતિનો મોટો આન કાવરિયેર પીવારાજા અજરે રાજાએને ન હોને કોક દિવસ મકને ઉગર પીવાની ઉંઝા થય તે પશુ એસાગટિઝા ઉગવ પીવાને બદલે, નેડીયુંથા વધારે મગી એ, એમ કરીને કપરકપર બે સીનલ ચડાવતા. આવા માજુને નવારે માત્ર એક બિતર મોજેનવાથી ને કપ કીકે મેગી બધે થતી હોય તવારે આદ્યે રેસા અરજે નંવાતે તે કાજુ નસવાકીમા તેગા હોવ ને હોડા ને દિવસમા નાગની હાંડવની પર કી દુડી પડી અને એ મામે આમ આ પીતા નવા સાગ્યા પરિભ્રમે હાંડવા બવ જવાથી આદના વેચાંતુમા નરગાઈ આવી. એ તે કીક, પશુ હાંડવ-વાજાએએ ધમે બન થવાને કારણે હાંડવના ચરવાના દર કાસો તેથી સમજને એ રતે થતી મોટી આવક યુગાવડી પડી.

સમજની આર્થિક નેગી આદ્યેથી ને અટકે તેમ નહોતી નધા એક બેનર એટલે આસવાથી ને મેટિઝા કાચરો સતો હોવા, ત્યાં મેનો લાભ કાજવા લોકો થું થું ન કરી હજર હાંડવા વરકપી આદની મગ બધ થઈ તવારે સમજે ધાર્યું કે હરો, આવી પરકુજુ ધરકી

બંને બંધ થતી, મોટા વસ અને જમણું વગેરે માટે તો લોકો જળ માત્રેને અલ્લીથી જ ખરીદ કરશે તે જ ખાપુ આ માન્યતા વે ખોટી હતી, જેમકેને મિહાઈ વગેરેમાં કાચા પ્રમાણમાં ખાંડ વાપરવાની જરૂર પડતી, એ સામે કાંઈ જઈને ત્યાના કંદોઈ પાસે મિહાઈતેવાર ફરતી આવવા લાગ્યા લોક, ધી, ખાંડ બધી જ ધીએ ત્યાથી ખરીદ કરે, ત્યાના જ કંદોઈ મિહાઈ તેવાર કરે અને તેવાર થયે ત્રણની રાખ ખાંડ મિહાઈને ખાંડને અલ્લી થસતી થાય :

હને તો માન્યતા વેશાળને બહુ જ દાંચ પહોંચ્યા છતાં એને માટે નીમવામાં આવેલા માખડોના આદેશમાં પનાર તો ચડતા જ રહ્યા, એ કપરાંને આખી સરહદ પરના ધોરિયાતોના પનાર ખખ્ખુ ચાલુ રહ્યા, ખખ્ખુ કારભારી સાહેબ લોગ કાંઈથી માન્યા નહ ખેડી ગાયા નહોતા તેમણે પરવશ્યુ વપરાશ માટે નેગાની ખાંડના ભાવમાં બીજા પચાસ રૂબાને વધારે કરાવ્યો, જેથી લોકો, પેટા વગેરે બીજામાં વેદેને સામી દરમ્યાની આખરી ખાંડનું સાંકું વળી રહે આ નવી યાજી મારી લોકો તાદિયાદિ પાસરી જઈયા, કારભારી આંખેને આ માન્યતા સંજ ગતી વાગી, ખખ્ખુ કહેવાને નથી કહું કે અન્યાયનો અનિરેક જ અન્યાયનો સામનો કરવાનું નહું મજા સુધારે છે જ પોતા અહિતામાં જ ભોંચિતું ખાંડનું વેચાણ અંધે આંખેને લેખું રહું.

કારભારી સાહેબ તો સાંજબાને કપાળ જ ચલા જોતી રીતે આ બનવા ખાખ્ખું જોતી જ નમ ન પડી તપાસ કરતા એકલુ બખ્ખુના મગજ કે માથાના બધા જ ફેરફારોમાં સામી દરમ્યા દુકાનો નાખી છે, એ શિયાળ ફરફારી ખખ્ખુ કેટલાક નવા ફેરફારોમાં આંખેને ખખ્ખુ ત્યા વચ્ચેમાં જોઈ છે, સી આગામી પલાસ બનાવવાનો કલ્પાજ બહુ મોટા પાયાકર ચલાવે છે, અને લોકોની દલે દરેક કામમાં ખાંડને જાહેર પતાસા જ વાપરવા શરૂ કર્યા છે આ કુપ તથા મિહાળોમાં તો ઠીક, ખખ્ખુ હુચનની મુસાફરીમાં ખખ્ખુ ખાંડના પડાને બદલે પતાસાના પડા વહેંચવામાં આવે છે, અને છતાં એ કહેવાય છે તો ખાંડના જ પડા નેરસિક મહેતાના શ્રી ફરિંગી રૂબ વંટુ તો એક જ હતી, ખખ્ખુ હજીને કેપ અંદર કાસતી હતી આ પતાસાના ઝાડાં ને ઝાડા સામી દરમ્યાની અડી કરવાતા, —ખાંડ નહોતી આવીસમી.

મિટવામાં તો વર્ષની આખર આવી નહ અને શિયાળ તપાસતા બળજ થકી કે રાત્રી પોતાને ખજે બરીદેથી ભાડેનો મોટો કાજ પડી રહેવા માંડ્યો હતો. લોકો તેની કિમત, માર્ગવ્યય, મુડી પરતુ વ્યાજ, વખાંડેનું તથા કુખંડોનું ભાડું, રેવાખ ખાતાના અમલદાર તથા મરદહ પરના ધોરિયાતોના પનાર અને કારભારી સાહેબને બેચેલા મોટા પગારવાદમાં, અંતરુ નાકમાં હલ

પરિણમે આ નવા અજેટની ખાપ ને મેઘ ખખ્ખુ વર્ષની ખાપ કરવા વધી નહીં હતી

ચૂનીલાલ મડિયા

રામલીલાનું છાયાનૃત્ય અનુસધાન ૫ ૩૩૫થી

ત્યાર-ખેર બર એમ જ લાગે છે કે મહેલે હનુમાને જ છવન મારી ! તે પછી અંગેક વાદિયામાં સીલા સંગમ હનુમાન અવાજ પ્રવેશ કરે છે, તે પહેલાં રાક્ષસીઓ અને રાક્ષસોનું બંધક નૃત્ય આવી જાય છે, એ બધાના નિદ્રાશયવા બાદ હનુમાન પ્રકટ થઈ રામની અમુડી બતાવે છે અંગેક વાદિયાનું મેળનમેળન અને ફોલની પાસમાંથી, હજીતના હનુમે હનુમાનનું બંધન, રાજગુરુનારમાં પ્રવેશ અને અંતે હનુમાનનું સંકલ્પન, એની પાછળ પ્રકાશ અને સે-

હવેશ-કાકાસેરકાર-દેવદાસ-સુરેશભાઈ

શીમની કસમોતો અજળ દોષ છે, અને હજીતના દાંચે લક્ષ્યખૂતી મૂર્તિ, પાંચથી હજીતવધ, હનુમાનનું સુથેણ પંચન સહિત આવતું વગેરે પ્રસંગે અખરીને તેવાર કર્યા છે.

કુમરજીવનને પ્રસન્ન વળુ બહુ નવીનતા પમાટે એણે છે છાયામાં કુંભકર્ણને પ્રચટ દેહ શયન કરેલાં જમણાં છે તેને નમત કરવા અનેક વાંચિતો વગર છે. સેનિટા તેના દેહ ઉપર દોડાદોડી કરવા ફરમાવ તેના નાચેસાસગાથી નીકળતા પાસમાં અનેક સેનિટા કળતારે દેખાય છે ' પછી કુમરજીનો નિદ્રાશય અને કુદ્દ દરમ્યાન કુમરજીનો વધ.

પછી એ છે આખરી મહાકુદ્દ, અનેક સેનિટા સહિત રાજગુરુ મુગિ વરન પડે છે અને પ્રવેટ સમાધાને ખ્યાલ આવે છે શક્તિ અને વાનર કૈવ્ય વચ્ચે થતા તુમલકુદ્દ ફરમાવની બીજાણ વોપણા-ઓ અને રકીત ઉપર દેખાતા મહાકાવ ગાયાથી દેવો બેનારને ખંડખર તપસથી નાખે છે રામાચલને આખરી સંધ્યામ બીજાણ બને છે અને તેણે અંતુન પીરવા માખરી રાજગુરુ રામજાણીને કોમળ બને છે.

તે પછી મોદાસીનિદ્રાપને પ્રસંગ થયો. કલ્પ જતી જાય છે, ખખ્ખુ સીતાને અતિપ્રવેશ તો બેરો હજીતવાક થાય છે, છેવટે સૈન્ય સહિત રામ અજીયા આને છે અને રત્નામાં થતો ભરતના મિથાવ તો આખમાં આસુ લાવે છે એનામાં રામનું સમ્પાદોહન થાય છે અને સગીરીતા સંગ્રામ થાય છે

રાવણનું પાપ અખતાર એક તારા કમકથી નૃત્યકાર છે, શાંતિ-નિરેત્વતા તેમો નૃત્યના અન્યસ દત્તા. દાહ તેમો આ દેવદાસ રક્ષા છે કમકથી નૃત્યની શેલીથી અનેક કદમો અને હાલચાત્રોમાં તે પીરત મગે છે.

રેક્ષાનો બેદર દેહરી કપર જ પગથિયાંની જેમ ફેનરી હાંકતો છે, તોજેતી વચથી ખુલ્લી જમણામાં નિશાળ મય લેખે. કરવામાં આવ્યો છે. એ આખાં ને સુરચમ્પળની પાછળ દૂરતદેવી, ત્રિગત આદિ દિગ્મિરિના મિખરો, નીચ આકાશ અને નીચના પહોંડોની વચ્ચે ચમકતા દિગ્ગોચર થાય છે મચતી હાખી બાલ્યમેથી સીમ-તોલાની લેખી દેહરી કપરથી આવત પામના રેક્ષાનું સુંદર સંગીત કાન્ને સદત સમજાયા જ કરે છે અને દિમાકલથી નિરિતરંગીયા-થી વાંદેલગી વળ તુલસીસાધના કલ્પ પાછો ભારત ઉપર ફરી-વાર ચિત્તવરતા થતાં જમણાં છે

મળલાલ ત્રિવેદી

ભૂત?

[એક અતુલ્યકથા]

એમાં હું માનતો જ નથી!

અમારા એક વડિલ સળ્લી, જેમનું વય ત્રિસેર વર્ષની ક્ષર હતું, તે એટલી કંગર છતાં બહુ જીવનને પડકાર દેતો પડકાર કાયાને દિગ્ગમ કરાવે છે તે પોતાની બિદલીના અનુભવો, માળીને બરાબર કોમની માંડી બૂંટા મરકાવતા, તીબી આંખે વર્મ-વતા દોષ, ત્યારે વખતનો દિગ્ગમન રહે જોવા રસ જીવન જે બેમણે બધી બાળતોળા ચુસ્તગીને બહુની રસમોનું ગાવન હતું કે, આટલી કંગરના ચા, કોટ્ટી કે લગાડને હાથ પળું નથી લગાડના બેરાકમાં થી, મોગ અને ચોટના પગ પડારો કપર જ કાયાને પોલી છે, અને છુટ્ટ પળું બધી ગીતે સારી, ગન અને કિયાઓની આપતી બોલે છે બહુ કિદીએ અપત્તિઓ પાળનારા છવા બહુ વર્ષો અને બુલબુલમશામે તેમને જરા જે વિશ્વાસ નથી તેની ખાતરી આપવા બેમણે એક રિવસ સ્થાપી મુજબની આ વાત કહી હતી.

અધિવાદમાં મારા વર પાસે કહે છે તેને શોમે ઘણા વખત-થી બૂતપ્રેતનું આનંદ માનના અને અપત્તિ-મનસતે કોઈ ત્યાથી નીકળવા દિગ્ગમ કરતા નહિ રાત્રે કુવાળા બુદ્ધિ દેવાય કે અને આજથી નિસાસા ને હાથ નીચે છે એવી વાતો એને વિષે થતી કાળી મોઝાને રિવસે મેકી સાવના કરનારા ત્યાં આવી રાત્રે સિદ્ધર, નાજિયર ને પૂરી પછી સાવના કરી જતા એ તો હું જે બહુ, બેવામાં આવી વધેલીવારની પરજીવર ચુસ્તી નહ અને પોસીએ પાતો દરવા ડગલા જે તે બહુ થઈને રાત્રી રાત્રે કુવાળા બુદ્ધિ દેવાય એમ છે ના મરણતે કુવાળા બહુને કઈ અગ્રિય થઈ જાય છે. કોઈની સાથે જો વાતો ઘણું બહુ જોવાના માટે હું રહેતો જોઈએ બેરાએ અદિ નાદે આવી આ વાત કરી આમ વાતો કરીકરી એ જગ્યાને બધા શોમને તપાસવા માટેના અને એટલે કોને કોને વાપરના અકાળી નવા આવી ગમે એ વાતની ચોસની જવાની અટકાવી જાય.

મેં તો મારે આટલી કુવાળા મડાણ પર જ નખાઓ અને એક દરો ને એક ફાંસ પાસે રાખી આવી રાત્રી ધ્યાન રાખુ પળું કોણે વકાર જન્યો નહિ પછી તો મેં ત્યાં કાનટ પડે રાત્રી મુઠી બિગાન રાખુ અને શોમેને જમ બીડાઓ ને “સાંધ્યા, વાને વાદ-મારી બેરીને અને જગને જોવાનો છે. તુઝો, હું આવી પર રિવસથી હું, પળું થઈ જન્યુ નથી” આમ કહી ત્યારે કુવાળો વાવર પાંચે આવ્ય થયો.

તો જે મેકી સાધનાવાળા તો કાળ મોઝા આવી મુપતીવા ને નાજિયરસીદ્ધર કરી જ જતા હતા, એટલે મેં પળું જિમની ચોદમના પારખા ચોવાના નિરધાર કર્યો એકામા કાળી બોફર આવી પહોંચી.

દાંતિયાને છોટા માદી, હામથા દોઝ, એકે મે જગની નમજો અને મુઠીમાં રાજની ભૂંડી હઈ હું પહેલી રાત્રે કુવાળા મડાણના ફાંસનું ચામું જોડી અપારાગા સતાઈ રહ્યા બન્યમ મથરને તળુ આજની કુવાળી પરમારે બાળ્યા તેમણે સીંદુરના ત્રિજણ તાલુકા દોઝા કોર્પોએના નાજિયર વધેથી તેમની વાત પરથી મેં તેમને જાણખી કાઢવા કે ત્રણે બહુ ગાય આખાને દશનારા સુધીએ હતા મેં બને હાથના અગળામાં નમજીએ બીડીની હથેળીમાં રાજની બુઝા તૈયાર રાખ્યા અને જેવાં નાજિયર કુટ્યા તેવી જ મેં બને હથેળીએ છટકારી બઠકા કર્યા અને સીધો કુવાળા ભુન્ડે ગઈયાં આ મેઝાને તો પેલા બઠકાને ફાંસ દેતા હોવા થઈ ગયા અને બોફર, “મડાહા, પડ જાય છે” મોઝા કહી દેવા હોવા, નીચે જઈને અપવાસમાં જોએ.

ત્રણે બહુ ગાય આખાને દશનારા સુધીએ હતા

મેં કુવાળાથી એ સામજી, અને તેમણે દર મથાની ખાતરી જાનકાર નીકળી, કોસનું ચામું, રાજ, ભગમી ને દોઝા સહને બીજ રહેતો થઈ, નદીકાંડે બાવળની ઝાડી હતી તેવા બદ્દે એક બાજુ પર મડી મથા મેં મળુનદી કરી રાખી હતી ને પ્રમાણે એ સુધીએ બર-વાડવાસમાંથી જ નીકળ્યા ત્યાંથી ભાગ મારે એક બાજુ સાથે કોણ વતા આવ્યા હતા સામે મસાણુ હતું અને પાસે કેમકી દેરીએ અને પાણિયા હતા. પળું એ બાજુ મુઠકા દેરો, એટલે પડકાર જતાની બીજી તેમણે કોઈને જોયે તેવતા સળાવવા મિકા જેવી બકર વધેરવાની તેમણે તેવારી કરી કે મેં સાવના જ આટ પરથી કોસનું ચામું બુદ્ધિ કાળુ ને જડકો કર્યો દરન પાકુ બપોર થઈ નહ, એટલે તેમણે બોલ્યા, “બીજા હાલો, આંદો કઈક વાલું કામે છે” કહેતા તેમણે પાણિયા અને દેરીમાંથી દૂર નદીને કાંડે જઈએ ત્યાં હું આજ વધેરવાની જીવતી, કરીને દેરીમાં પાછળ જઈ કુવાળા અને થોડી વારે જે દેરીમાં વચ્ચેથી દડા જેવે કોસનું ચામું કાળુ રાખી હોવા થયો. અંતકાળા તો પેલામાંથી એકની નમર તેના પર પડી અને અદરિયા “જેઠા, કાક મતલ છે” પાટકુ વધરની એ કાળી આકૃતિને ડાબી વતી મેં બહુ ફાંડી આખે જોઈ રહ્યા. અંતકાળા તો તે આકૃતિ દાંડી અને તેમાંથી પાસે આવતી બહુમાં આટલી બધાનકરીને આટલી કાંચો ને એટલે અગર પોતાની પાસે આવતો એટલે તેમણે દિગ્ગમ કરી નહિ અને તેમણે મુઠીમાં પાળી ગાય લઈ રહ્યા.

મને જાણું કે જોના કાળ-મથા બધ પેસી મથા છે, એટલે જે પાછળ રહેશે તે બર ફાંડી પડશે અને અવશુ લેવસા જશે; એટલે છતાં મેં મેં પડકારે કર્યો “જેઠા રો” દશગણેરો.”

માનનીએ બધા જ સાવના તેમણે જોઈ રહ્યા, એટલે મેં પાસે બદ્દેરા મીડાઓ “આ ટી રાત્રે બાવડવાસમાંથી મારી કરી લાવ્યા એ તે મું સમજે છે” હું હમણાં જઈને ફાંસદારને બહુ કંઈ હું” તેમણે મને બહુવા હતા કે આની સામે જાણું નહિ ફાંસ અને કંઈ થશે, એટલે હાથેને હાથો મેં જન-છાટા ટી લીકું ને છું. “ભૂંડો, સાંધ્યા, આટું કરતા કરી હાથ આવ્યા છે” તો વધારી વાત છે.

પળું આજ આ એક જ મારો અનુભવ નથી મેં બાજુ પળું અને જુવાનીમાં જા, કાકળ અને પ્રેતની વાતો સામગ્રીમાંથી જ જા જ્યા તેમના કાંચ મળ્યાં ત્યાંના મળ્યા રાત્રે બદ્દે તપાસ કરી છે, પળું મારા નેવામાં કાક બહુ નથી, મારી તો ખાતરી થઈ છે કે દુનિયાને બતાવો તે કેમ બહુમાં છે અને વાતો કહેનારા તેને જ મથાવે છે એટલે હું તો બૂલખા માનતો જ નથી.

જવનનું પરીઠ

બાગ મોચો

અકરણ વચ્ચે

એ દેવદૂત

મનનું એર રાજે પહોંચ્યું હતું જેવાં સત્યાગ્રહીઓ દીક્ષા ધરી રહ્યા હતા અને બહાર હડતાલિયાઓ યોગીઓ મુખા વીધાઈ રહ્યા હતા. હિંદીઓ સાથે સહાનુભૂતિ રાખવાને વાકે અંગ્રેજોની ધર-પકડ કરતાં પણ કશુંપણ આફ્રિકાની સરકાર અવકાશી ન હતી એવી કપરી ધરણે આનાથ હવરાતા લોકોની ચાલ સાટે હિંદુસ્તાનથી ચોખસે મહારાજે જે સહાય અંગ્રેજોને ચોકસવા

એક દેવરન્ડ સી. એર. એન્ડ્રૂઝ અને જીલ્લ મિન્ડર ડબ્લ્યુ. ડબ્લ્યુ. પીઆર્સન. તેઓની મીઠામતે મુખાર્ધથી કરબન પહોંચતા લાનબલ પાડિતો લાગ્યો. પણ તે દરમિયાન અમે એ અને નામે રહી લીધા હતા અને સાંજનું હતું કે ચોખસે મહારાજે દીનિન્સઆશ્રમની ટુને લઇતની ખબર એક ધણી વિદ્વાનને લેવાને ચોકસવા છે

બાપુજી અને પહેલી દુકી દુકીને આવી એ અરસામાં તેઓ આવી પહોંચ્યા. આખી દીનિન્સ તેઓ રવાનાગતરે મેડેસને પહોંચેલું દેશભાષી કિતરતાની સાથે અને સાહેબોને લાય એકી આપણી પૂજકિંમતે સીને પ્રજ્ઞામ કરતા જેઠને તથા અમ નાના વિદ્યાર્થીઓને સાથે લાય ફેરવતા રહેઠને, કેઈ આલવવા મહેમાન આપ્યા છે અને આમ સરખો પણ અમને ન રહ્યો. એ મોડા છે, અંધિયર છે, નારા છે, એ પણ અંધ. બહી મથા. મેગની પારી બરાઈને ન ચેત્રપુ, આવા આલ્યા અપાડાઈ ન પડતું, અને એમને બાપુજી તે નહિ ન વડે તે અડળ બળવથી એઈએ એ અડળ પણ અમે નજીવી ન ગયા

તેઓ સાંજનેસમયે આઠા અને નિત્યકર્મથી પરાધારી પ્રામનાનો સમાય ગતા સો દીનિકસવાસીઓ એકા ગયા ત્યારે મોડા મેજના કેદમાં એકી એન્ડ્રૂઝસાહેબે આપને એનો શાલિવધન સખાળાપા.

હું મુકરે પાંચેથી આરંભું છું એમના શાલિવધનની વાતો હું કહેવા ચેમુ તેા ખૂટે નહિ, પણ આત્યારે તેા હું મુકરેવને સહેસા જ તમને સખાળાચીય' એમ કહી તેમજ દેખા મયા, લાય એટલા અને આપ અર્ધાનિશ્ચિત કરી થીમે મ્ને કહ્યાપ કહ્યા

રાત્રી જાન મનનત મદાનદ રામ

અમૃત ચંદ્રિમાલિ શાંત શિવ શ્રીકૃષ્ણમ્

અને પછી એક આચાર્યની માઠક અમને અંધ મનની દીક્ષા આપી એની આંધે સમજાવ્યો.

એક મોરે-અંગ્રેજ પાદરી પોતાના વિચિત્ર ગ્રંથસર વડે સમૃદ્ધ શ્લોક ગ્રંથજાલે એ આગરે માટે આકલ્પ્ય વસ્તુ હતી જેમને શ્લોક જોલતા હોઈને તાબીતાલુને દાબીદાબીને ચેલવુ પડછ હતું એ એઈ આપને હોડતુ આપતુ હઈ, પણ એમની ગંબીર પાનરપ મુજમુદા અને એમની ગાંઠવાળી આગારા અવરમા અનેક એમ પુરી રહી હતી

એન્ડ્રૂઝ સાહેબ દીનિકસમા એવારિવિસ મુકરેથી દોઢાઈ સત્યા હતા. તેઓને બાપુજી સાથે તુરત જ પ્રિટોરિયા જનરલ અમટસ પારો નવાનુ મર્યું, અને ત્યાર પછી સત્યાગ્રહની લડત વખ કરવા અને હિંદીઓને ન્યાય અપાવવાને સાઠ તેમને મશિનુ આફ્રિકાના મોડા-મોડાં શહેરોમાં મુકતું પડછુ

એ જે કે આર ફિવસમા પણ એન્ડ્રૂઝ સાહેબે આગારા કરપ એવી

બહુઅં અચર કરી એ નિર્દોશર ન બચાય મુકરેવને દીક્ષાગય અગાં સખજાના પછી તેમણે સત્યાગ્રહના મર્મોના મહિમા આપને સખજા-વવા માટેના બીજા કે બીજા પ્રાર્થના વખતે મસાઈ પારો ફેરાવવામાં પાદરીઓ કુરણની કરીને કેટલા આગર મઈ અથા તેની કથા સખ-વાવતા તેમણે હું 'લ્હા વખતમાં મારા જ્ઞા પાદરીનું કામ કરનાસમાંએ ખૂબ દુ આ વેલપા છે પોતાનો ધર્મ ફેલાવવા તેઓએ રીણાઈરીણાઈને બન આપ્યા છે. પોતાનો ધર્મ વિથેને અભિપ્રાય બતાવનાસમાંએ અને તેન હઠપૂર્વક પળના વહેનાસમાંએ યથેની અદર નાખી એક તરફથી તેમના અને હામ મેચવામાં આવે ને બીજા તરફથી અને પગ એવવામાં આવે એમ એવતા જ નહય અને એને માની જવાનુ કહેવામાં આવે પણ કે સત્યને માટે મારવા તૈયાર થયો એ કઈ જુદી વાત મીઠાઈર? એ મર્મપ્રમારેના હાલપવ વચ વડે જાને જાન્સથી તથાતા લોવાથી તેઓ અલંબ પીડાય, અમનુ હોડક-હોડકુદરે નોખાતુ તેઓ એમથી જમરથી જવા જરા ને વીસ ન નાખે અને હોરે સહેલા પોતાના. હજરેવ છસસનુ ન્મારણ કરતા પાણુ છોટે ઈશર પારો ન્યાય મેળવવા ચાલ્યા લાય એમ હાલ પણ એમ એમ વળા એ પનને થીમેથીયે પહેળા કરતાકરતા, એ ફાંદી ભય ત્યાં મુખી પહેળા કરે વળી યથેથી છાતીને કોસી કે મચતી અદર બેસા રાખી, ટની નારસી જે બાતુથી કળાવે એમ પન અને માળા આનજથી કળાવે એમ અનેક રીતે હોકાએ મર્મેવિરસાકાને પીડયા છે. ધારની ગજમા ખટરી છવતા બાળી પણ નાખ્યા છે એવા એક બહાદુર મર્મેવિરેકની વાત હું તમને કહું એ આફ્રિકાના એક સમયમાં મર્મેવિરેકશાયે આપેસો એ તપાસા જેવડા ૧૮ વર્ષનો હોકો જ હતા. આફ્રિકાના જગતી લોકોએ એને કેદમાં પૂર્વી તથા અને બૂળ રીણાંબા ને ડાવરી લખવાને થે કશું ન આપ્યુ એક ફિવસ પણ એ લખવા વિના ન રહેતુ એને એમના નિયમ દેનો એને કાનજ તેા મળ્યા, પણ પછી શાદીને માટે એણે પોતાનો અચોઃ શ્વેદાં એમથી લોલી લઈ સળી વની તળવાનુ કામ બદરી રાખ્યુ પૂરી એક મહિના મુદ્દી એકી રીતે એણે પોતાની કાવરી લખી. ત્યાર પછી એને વાખવે બાધી, એનાકપરસક કાસ બડરી, એને છવતો બાળી નાખવામાં આઠ્યો તેણે હસતા હસતા પોતાનુ અનિશ્ચિત આપ્યુ

એન્ડ્રૂઝ સાહેબની આ વાતની બીલઓ ઉપર કેટલી અચર મઈ એ હું ન કહી શકુ, પણ મારા મનમાં તેા એ સમાજજા માટે કોંકોરે કોસાઈ મઈ. એજ જનામાં મુ ખળ બહાદુરી કે ફાંસીએ ચડવામાં પણ એવી કઈ મોદી બહાદુરી કે મરી બહાદુરી તેા ક્યે કડ ચરવા છતાં પોતાનુ હાસ ન હોડવામાં છે' એ બાવથી-આપું ફિવ રમણ જણુ, અને જ્યારેજ્યારે વર્તાવામાં કે પ્રત્યક્ એજ જનાનો કે મરી કૂટવાનો પ્રસન આપતો દેખાયો ત્યારે નતર સામે એન્ડ્રૂઝ સાહેબે વતુવેશ પેલા પીર માદરી મુવનુ દેરથ આપ સામે ખડુ મથા વિચા ન રહું એવી સરખામણીમાં હું અને પોતાને દિગમથ પાસે ૧૨૪૪ સતો હુવ્વ અનુભવતો રહો

એ છાકસમા એજ જઈ આળા હતા અને ફરી જવાની તૈયારીમાં

હતા તેઓના ચહેરા પરનો કષાણ પણ ઝેરૂં સાહેબની એ વેષક વાતાએ આગળ તાપ્યો. મોના ચહેરા પર ગળીરતા તરવરી રહી હતી. દરેક જણ પોતાની યોગ્યતા અને કિંમત મનમાં આંખે લાગ્યું.

એ વેળાના ઝેરૂં સાહેબને દાંડી ન હતી પણ મજાસદ સાખા એમના ગળામાં ગળા કાંચર જેવું અને અલગી મળ્યા અને નેકડાઈ વિનાસે એના કાંઠાના શા સાર ગહેરતા હશે એમ એ જણ્યું ત્યારે મારી ચાલ પ્રમાણે મન કાકાએ મને સમજાવ્યું કે 'એ આંગણે પાંદરી પાળાને પાંચક છે અને એટલા સાક જ તેઓ રેવડ કહેવાય છે એમને માન્ય રહેવું આપમાનજનક સેવાય' ત્યાર બાદ ઝેરૂં સાહેબને અનેકવાર જાણના અવસર મને મળ્યા છે, મહિનાઓ મુખી તેમની મોટાના એમી બાળવાને અને તેમની અનુભવ મેનાના મુલાકાત મને મળ્યા છે અને એમના રીનબધુ તરીકે પતાયા પછી એમની બધે દાંડી, અનુભવ વાસ્તવ્ય ને પ્રાસાદક મીઠાસ એ અનુભવ છે, પણ એ ઝેરૂં સાહેબના દર્શન કીર્તિસંગમ મળ્યા હતા એવા ફરી મળવાનું યાદ નથી કાણે સફાઈ અહેરો, ગરકા હોઈ, ગમકડ કપાળ અને મધુર વાણી વડે તેઓ સાક્ષાત દેવ સમા જેવાતા હતા એમની એ ફેરી મુર્તિ અને હિજળ સાધુની દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહનું સમગ્રધાન કરનારા એક પ્રધાન બળ સિદ્ધ થયું.

જનરલ માર્ટસને ઝેરૂં સાહેબે ફેવી રીતે પીગળાવ્યા, ફ્રાન્સ આફ્રિકાના મોરબાને પાટાની પિંદના વહેરો મુખ્ય કર્યા અને વિદ્યુત-ગાળીના કૂલી કે કાંઠાગાંઠા નથી, એ પણ માણસ જેવા માણસ છે, માર્કે છે, ઘણી જાણે નવતા સમકારવાળા છે એ બધું દક્ષિણ આફ્રિકાની મારી મળે કવી રીતે મળે કતાઈ, તેઓ કલિદાસ રસમર્થો છે. બાપુજીના આશ્રય, ફ્રાન્સ આફ્રિકાને કલિદાસ, ઝેરૂં સાહેબના પોતાના લખાણ અને 'માધીજીની સાધના' વગેરેમાં એ વાતો બાહ્ય મધ્ય છે એટલે અહીં એ એવાવાવાની જરૂર નથી.

આ જ પીગળેનને લખવાને લાખુ આપુધુ કોત તે એમ ઝેરૂં સાહેબ હોતાબધુ તરીકે કારતવાસીઓની છાતને ટરવે રમી રહ્યા તેમ પીગળેન સાહેબ પણ જરૂર 'દેવડન' તરીકે પ્રખ્યાત થઈ હત ત પણ દુર્ભાગ્યે એ ઝેરૂં સાહેબ કરતા વીરેક વર્ષે મોટા હતા. ઝેરૂં સાહેબે અમને કલનગર આપ્યા, ત્યારે પીગળેન સાહેબે અમને મુન્ડે કવી નૂંયા આમરા બળમથાએ પહેવા જેટલા મોરાએ આવતા તેઓ 'મોરા માણસ' થવાના તેઓ પોતાની મોટાઈ જીવન જવા જેવાની પૂરતી સ્વાવર સાખતા જણાઈ આવતા મિ કેટબેક, મિ પાલક, મિ કાલેકે વગેરે સમગ્ર આગને ઠાકરાઓને કીક-કીક રમાડતા, પણ આરે તેઓ પોતાના કામમાં ચૂપચાપ હોય ત્યારે આંગળા આંટી બેનરવાની આમરી કિંમત ન આવતી ઠાકરાં-ઓ સાથે રમણ, રમણના ને રમણના તેમને માહિતી આપતી, એ મોરાઓના સામાન્ય ન્યાય છે, જવા તેઓ પોતાની મોટાઈ જણાવે પણ વિમારી નથી મકામ.

મિ પીગળેનનું અગત્યનું અદ્યતન હજુ પેરેઠથી રાત પડતા મુખી પોતાની આસપાસ બાળકોના ઘેરા વચ્ચે જ તેઓ વસતા બાળકોથી વે વધુ બાળક ને નિરોધ વર્તન તેમનો સદા રહેતા એ કીર્તિકતાથી વધેકે હિંમત જેટલું રહ્યા હશે, પણ એટલો નખત અમને અડ જ દિવસ જેટલો દૂરો લાગ્યા. વિનાદર્શિય અને કીબળ ફરી હાવાતા રહે ભર મિ આહલેક કરતા પીગળેન સાહેબનો અમીચો નવાન બોલોન હતો, પણ મિ પીગળેનની એકાંક અગમત, એક-એક વિનાદ, એકેએક રિખાન છુ ઊછરે ન રહેલ એમની પાસેથી કીબળ અને ચાળાનો મેના નાંકે કમ્પાનનો કોડો અપાદ મળ્યો.

એટલા : શ્રી એફ ઝેરૂં, બેસેના, ૨૦૦૫, ૨૦૦૫ પીગળેન

તેઓ અમને બનીઆમ લઈ બધે કેળવી રચના, 'મીલ પાદ' ને કેળવા પાદકાને મેટ, કૂલીની આસિયત વગેરે પર એવા પ્રભો પછે, તેના પર આમરે મારમને જેર આપતું પછે તેઓ વનસ્પતિનું બધુ જ રોપણીન હતા, એટલે ભતભતતાં કૂલી તથા વનસ્પતિની અને ધાર કાકાના નાનૂના ભેગા કરવાને આગને રખડાને ને પોને પણ રખડે એમણે બતાવેલ રમણ કે એમણે અલેકી પિહાન એ બીજે દિવસે અમે બધી જઈએ તો પોતે મહેમાન લેવા છતા અમને ખીરે કનકા મે આપે, પણ મોટે ભાગે તેઓ હાથ વેરતા વેરતા મેરી રીતે વર્તતા કે ભણે આમરી સામે લણી પડતા હોય અમને સત્યાગ્રહના વીર શેઠાઓ સમા મળી તેઓ પોતાને અભાસથી બેનરતા લેખનવા હોય એટલી નમ્રતા એમનામાં બરી હતી અને અમ બાળકો તથા કુમારોને પણ મજારથી સાજા મુખી એમના વિના મોડળ ન હવું.

એક વાર તેમની માથે દાંડા કોસની કોલબીએ અમે નયા એ પહેલા મેંકડા વાર અમે ગયા હોઈશું, પણ એમની માથે ઘણી ન હી પાનઓ મેંકડાનું મને થાક છે અમે તો પાનુમા નવાના ને શોષ પડતા ગેલા, પણ એમણે ત્યાની જસણ, નખનવે આંગેથી કાપવું દરજ, પરધરો ને ચુકાઓની ગમ, વગેરે તરફ આમર પ્લાન ઝેરૂં

બીન વિદ્યાર્થીઓ રહતા પીગળેન સાહેબ પ્રત્યે હું વધુ અંચાળે એનં એક બીનું કારણ પણ હજુ મોટા વિદ્યાર્થીઓ જેટલું મને અમેજ ન આવડતું, અને તેમના જેવા મોટાનેલા હામ ફરી હું હોઆમ આરજ લાયક બન્યા પણ ન હતો સ પ રમુરીને હું બધે પોતાને વિકસારાઓ અનુસવતાં બાપુજી હોય તો તો એ બધા વચ્ચે મારે એ બાવ પૂછે ને મારો ઉમમ વધારે, પણ સામારમુરીને બીન મિસ્ટ્રો અને મોટરાઓ પાસે મારી એ રી કોઈ પ્રતિષ્ઠા ન હતી હું સાધન-રમુરીને નિરાશાઓ રવા ફરી બુલે બાપજી બધુ મેજા કરતા.

મિ પીગળેનને મારી આ નિરાશા નિરંજીમાં પહેલી વાર બેસેરી નાની દેવાડકાકાનું અને જેલમાં જઈ આવેવાનાનું ને સમાન થવું તેમના મન પણ તેઓએ લેખનના સાધનાઓને નોસ મરે-આને હોઈમિય ર નજીવાઓ સાથે વ તાંકાય કરતા, પણ પીગળેન

સાહેબે મને કહેલે પણ અપનાવ્યો. તેઓ બનીશ્યામાં બન્યા, જેની પાછળ ગાળવવા બેઠો, ત્યારે હું ન કોઈ તો 'પ્રભુદાસ ક્યા છે?' મોન્ડાએ એને. 'એમ કહી મને જોવાવે. ઘણીવાર મને એકવારે પોતાની સાથે લાઇ પડેલીને લઈ નવે ને કુલ, વનદેવતિનું બિરોધનું કરાવે. અને કિલ્લામાંથી વચ્ચે મને સંગોપીને બતાવે આમ ગાંધી વિરમણ તથા ક્યવાઈ દૂર કરી તેમણે મારામાં હસાદ ફેંક્યો

અમારે આમની મંડળી કીનિસથી ગાંધીને લેતલ પહેલીની ત્યારે પીએસન સાહેબની એપી ને માટે આપા દિવસનું ધ્યાન મળે પડેલ. હું એમણેમાં સવા, પણ બીન અને કવિપ્રયાગ તોમણે મને આનંદ વધાર્યો એમનું લેઈ આપીએ, શીખવની વખતે બિદાઈમાં કોલ-પ્રાન મવાની રીત, અને વિશાળ સુધિનું સુદૃશ બિરોધનું કરાવવાની એમની કળા જવકર્મને બીન મિલકતો લેવા મળે

શિક્ષક તરીકે પીએસન સાહેબનો મહિમા જાણતું આ મ્હાન ન ગમ્યાય, પણ તેઓ કેવળ દરખાસ્ત દિવસ ને કીલિસમાં રહી પોતાનું સમગ્રીય કાર્ય કરવા સાથે પોતાના માધુર્ય વડે અગાધ અલ્પ ઉદારી થવા એમનું મિલકતને બદલે મુશ્કેલી ક્યો અમુક એકલે વખતે

કીનિસમાં તેમણે આસપાસની અનેક શિક્ષકોએ એકલાએકલા મેલવા જે માલક પવનવાળા યાના કરી અને બિરોધિયા દિલ્હીમાંના ઇપનનું સુદૃશ વિવરણ સમજી એન્ડ્રૂસ સાહેબ કરતા જે વધારે પડતા પાછળ રહીને બહાવા સાથે બીડી સુધા તેમણે આપી એન્ડ્રૂસ સાહેબની શાહુકારીને પોતાના નક્કર પાયા વડે સફળ બતાવી અને કિલ્લામાં આદિકાના અંતરેની દિલ્હીમાંના આદર કરવાનું શિક્ષક પોતાના ઉદાત્ત

આચરણ વડે આપેલું હક કમા કર્યું તો પીએસન સાહેબના પવિત્રચની મને બળવરદીથી, આદર્શવત્તમ પાસાં નબત્તની ઉવારીશાઓ.

પ્રિટોરિયામાં એન્ડ્રૂસ સાહેબ મગસ સાહેબ અને બાપુજી વચ્ચે કાચીસમાધાની થઈ, એન્ડ્રૂસ સાહેબનું ફક્તિલું આદિ મળા પવિત્રમનું શેડુલ્લું થયું, ત્યાં એમની માતાના મર્ચવાસના સમાચાર આવે તો તાર વિવાચતથી આવ્યો. એમણે પર નમે તેટલા દુઃખ આવે તો વ્યથા તે સેવા નથી બેસતા એન્ડ્રૂસ સાહેબની કદાચી તથા તેમની બાપુકળા તરફ ને પાટીધારીને વિપસના પાનગર તવા બેઠું તેઓ મોન લંગા, ખબરો લેવાપણું એમના ચહેરા પર મુદત્ત ન હઈ શાવ બાવે ગળાના ને મનમાં દુઃખ પી રહ્યા હતા

અમારાથી એ બંને સાહેબની વિદાય બમી સકાતી ન હતી. તેઓ સદા કીનિસમાં વસી બધે આવી અદ્યત્ત જગ્યા આમને હતી પણ તેમને વિવશ આપ્યું ન હતું હલો, મગયામાંથી વિવરણો તેઓ અમારા મન ને હલક પોતાની મુશીબા લઈ વિલાવતસિખાબ્યા

એમને વળાવવા આપું કીનિસ એમું ગલ્પ પ્રાચીનાના રથને વિરોધ પ્રાચીના થઈ ને

સત્ય જ્ઞાન બનત પ્રજ્ઞાનદુર્લભ
બલ્યુ યદ્દિમાતિ દ્રાવ શિવમદ્દુત્તમ

તો મગસ કળા એ પ્રજા પડ્યા અને તેકરની પાછળ એમની ટૂંક અદ્યત્ત થઈ ત્યારપણી ફેરફાર જે વારે આમે એ ફિલ્મોથી નબર પાછી ફેરવી રાક્યા ને સુને હલકે થર બમી ચાલ્યા

પ્રકરણ ૯મું સરકારી મહેમાનો

એન્ડ્રૂસ સાહેબ અને પીએસન સાહેબ સમા દેવકોતેએ પોતાના સત્કર્મથી આપું પાતાવરણ મુખધિન તરીકે વિશ્વ લીધા પછી તરત ને દિલ્હીમાંની અમેજી સમાધાન દુન સર મેન્ડાગિને ફિલ્મસન કીનિસથી ક્યારી પડોત્યા આઠા ચાર દબર ગાઈડિંગના હાઈ મહાસાર કોમની ફળવળાબરી મનવાદે નવ વિવરણની અદર એમણી નાખ્યો અને એમી ને ફળવળાબરી રીતે તેઓએ દિલ્હી-એમનું અપમાન મોવાની આદેશી આપતા ફક્તિલું આદિતની બમી પર પમ અમીયા તેઓ સાહેબ આવીને શુ કરે છે, શુ કળે છે, એમના રવનકરે છે, એમનામાં એન્ડ્રૂસની અસન સમા મહામના અમેજની બહાઈ છે એ મગસ સાહેબના નવત બાઈ ને જ વગેરે પાગળા લેવા અમે છો થાપી રહ્યા હતા.

સર મેન્ડાગિને ફોલ્ડેસના દિલ્હીમાંની એક કમિશનર સાહેબ હોઈ પોતાને મન તેઓ બહુ મોટા માધુર્ય હતા; ખબર અમારા કીનિસમાં તો તેઓ અન્ય અભિવિદ્યા સમા સફળદ્રવ્ય ને લેખાય મોવાર મહિ-રાઓ અને ચાર છ વિદ્યાર્થીઓ એમના મ્હાન મગે તથા સામાન જાવરી લાવવા મગે કીનિસ રહેમને નવા. તેઓ સાહેબને નવકલે રહે તેઓ પોતાને નવા એમણના તથા મહિન પને આવવ પડ્યું તેઓ જોઈવા નહિ, પણ અમે પામી નવા કે આવી નજીવી મહેમાનીથી તેઓ છૂટ રહ્યા છે એમના ચહેરા પર મગર રેખાવ હલકે તેઓ પોતાને કોઈ કોઈ ટોચી એકલેક અબરી પડેલા અનુભવી રહ્યા છે. દિલ્હીમાંનાં શાહુકારીઓ અગાધવાની અમેજીની ઉપથી બાપુજી પણ વારે હોઈ તેમણે અહીં બની લાકસાહેબની ઉત્તરનન આપવણું કરાવ્યું હતું. એથી એમનું ટરનન બઈ રાખત ન કરવા બાપુજી

કીનિસ રહ્યા કીનિસ મેરશને પણ લેવા ન ગયા; કેવળ આશ્રમની હા પર ગિતલયું તેમનું મ્હાનત કહ્યું સ્વમાન સાથે વિનય પણ અભવાઈ રહે એ હેતુથી પોતાના સાહેબને બાપુજીએ ટરનન મોઝેલા ફોલ્ડેસન સાહેબ કીનિસ રહેમને કીત્યા કે તરત આગતલ બેવા લાખ્યા ને પોતાનું મ્હાન કરનારની શોધવા પડ્યા પણ ત્યાં હામ-તોરા કે સરવસ કસુ ન ન હલ અમને મેટ ટોપી બિનાના વનકાઈ વિદ્યાર્થીઓને પોતાની સામે કીલેકા જોઈ તેઓ નરે પાછા પડ્યા એમના ચહેરા પરનું મ્હાન કીડી મધુને બાદે અમ બની થયા મેટલામાં રવામરે સોદામે આગળ વધી 'શેક હેન્ડ' નવા પોતાને હામ લલા-બ્યા દિલ્હીમાંના વસવાઅને અમકદાર કરતાગોશરોમાંના અમકાવની એમને શી ખબર? કીનિસ આપવાબના ગોરામોનુ સમાન તેઓ શેક હેન્ડથી કરવાને ટવાએલા હતા પણ રેવાસકરેલ હામ મિલા-વવા નવુ એ વિનયને બલ્કે અવિનય થઈ પડ્યો હામ કમિશનર સાહેબ પોતાના હામ ન આપતાં સહેન રાકુ નગાબનુ અને હામમાંની હાકરી વસુનર બેવા તરી શેક ને નરની સમાગ મગીકરે એમ અમારી વિદ્યાર્થીઓની સમાગ મગીકરે તેઓ મનબલકાં ચારતર સાથે બેકે કીલે વાલવિન હની પચપાચા આશ્રમને પથે પડ્યા. એમના શેકેકરી અને એમના સાથી સફળદ્રવ્ય શાલબહાદુર પણ એમની પાછળ પાછળ ચાલ્યા અમુકાથી કોઈ કરું મોહાન ન હલ એમની પાછળ ચાલતા અમે રેવાસકરના કોનકના શેક હેન્ડનું દીપલ આદિ રહેતે ચાલુ રાખ્યું.

આશ્રમમાં તેમને એક સાદા કંઠારામાં ઉતારવામાં આવ્યા તેમને ક્યા જે યોગદ તેમણુ નહિ. નેમમાં અમારે અમે એમની સાથે આવેલા શી સરકાર નામના રાજબહાદુરને પૂરા નબર ને ફોલ્ડેસન

શુક્રગાથે અનેક પ્રાનેાનુ પૃથેન કરી અન્ય બાધાપાન પ્રાપ્ત કરી લીધુ એક વખત તેઓ મઠથી સાથે પદરપુરગા હતા વાછીંગા તેમને દેશી વાછી તરફ વધુ આશ્ચર્ય હતુ અને સિતાર પ્રત્યે તેમને વધુ મગના હતી એક રાત્રે શુક્રેશ્વરા બાદ તેઓ સિતારના આલેખ વચાટતા હતા તેઓ તે સંગીતગા મશગુલ હતા, વાછીંગ શુક્રધ્યાન-પૂર્વક સામગ્રતા હતા રાગના ધ્વની બ્રહ્મ થતી હતી, પણ શુક્રએ પ્રથમ તો કહ્યું કે ધોળો સરમ વગાડવો પછી ધીરેધીરે એવી મુદ્રાઓ આપવી કે ત્યાજ સાચુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ શુક્રને પણ ખરે સગમે જ કહ્યું કે જેથી તેમને આવી ધ્રેરણા થાશે ત્યાર બાદ પરિવર્તિએ હજીએનતા એવા આલેખ અનુવાદા જેઓ સિતારના હમ્માદ હતા તેમને પાંચ મહિના માટે વિભાજીએ તાલીમ આપતા વિદિલયગા એવાઓ તેમની પાસેથી પણ તેમણે ધણુ ભણી લીધુ

એક વખત એક વિચિત્ર પ્રસંગ બની ગયો. શુક્રમઠથી સાથે એક નાર સિરાલીછને કોઇ મહાતાનને ત્યા જગવાનુ નિમિત્તથી મળ્યુ મિરાલીછનાં જાનિએ બાદાલુ તો હતા, પણ બાદાલુએ જ દમ્બીમ-ને એક રાખનાર મહાત્યામી તેમજ જગવાનુ પાત્ર ભવન રાખ્યુ મિગલીછની ઉપર તે વખતે મત્તર વર્ષની હતી દિવસા પ્રભુ તાની આવ્યુ ને દિવસે જ્યાં પહોંચી નહિ. શુક્રને મનમાં ખ્યાલ આવ્યો નહીં, પણ જાં વખતે કાઈ બોલ્યા નહિ મુખાઈ પાછા આવતા શુક્રએ જ એક ક્ષિપ્રે આગશે પ્રસન્ન વચનના કાવો સિરાલીછને પોતાને ત્યા જગવા આજ્ઞા કરી તેમને ધોળો સમેય થયો શુક્રની સાથેવાત કરવી એમાં પણ ફેરફારો ખૂબ જ સંકેપ ને ક્ષેત્ર અનુભવતા તો પત્ની જમવાની તો વાત જ સી રુકુને પોતાના પત્નીને કહી ત્રીપુ કે સિરાલીની એક મારી નહી જ રાખને અત્યાર મુખી કાઈ ક્ષિપ્ર નહિને આજે શુક્રની પાસે બેસી જમવામાં તેમને ધોળો કોમ થયો. પણ મુદ્ર પરિવર્તિએ પોતાની પાસે બેસાડી, ગત પ્રસન્ન સમાધી કહ્યુ 'તે ક્ષિપ્રેતને ખરાબ લાગેલુ તેમના ધ્યાનમાં હતુ કોઇ વખત રુકુ પણ બને એમાં બોલુ શુ સમાડવુ'

પરિવર્તિ એક મઠપિ જ્યા જ હતા સંગીત માટે તેમણે આપુ થે છપન અર્પણ કરી સંગીતના જ્ઞાનને ધીરુ લાવવા પ્રયત્ન કર્યો હતો. કોઈ ક્ષિપ્રસ તેમણે રાગમહાદાર્ભનાં માથે નીચે બેસી શાધુ નહોત. પ્રમાન ફરજે બેસીને જ માવાનો તેમને આશ્રય હતો છ ૧૯૨૬માં રામગઢના મહારાજને પરિવર્તની મઠળીને આમનજી આપ્યુ પરિવર્તને એક જ રાત્રે રાત્ર કરી કે 'રાતના મિહાસનની આમાં જ બેસીને હુ માર્દસ એ રાત્રે ને જગ્ય હોય તો જહુ આ-નીશ' રાગમહારાજનાં પણ તેમનાં મવાનોને સમજત જણ હતા નાધર્વે મહાવિદ્યાલયનો નવ વર્ષનો અભ્યાસક્રમ આઠ વર્ષમાં પૂરા કર્યાને નોડ વર્ષની વયે અભ્યાસક્રમ પૂરા કરવા આવેલાપાપાનના મારાડી, ક્યુટી, લીલી, સમ્પત અને સાધારણ અગ્રેષ્ઠ પણ પ્રાપ્ત કરી લીધુ અભ્યાસક્રમ પૂરા કર્યા એટલે પરિવર્તને તેમને લાહોર વિદ્યાલયમાં આવ્યાંથી તરીકે નીમ્યા ૧૯૨૭થી ૨૮ મુખી તેમણે એ સંખ્યામાં કામ કર્યુ ત્યાર બાદ તે પરિવર્તને મળવા ખતા ગયા ને ત્યા પરિવર્ત પાસેથી રત્ન ક્રાંતિ તેઓ પ્રકા થયા

૧૯૨૭માં તેમણે કોઈ અપ્રાપ્તિ પુસ્તક વાચેલુ ત્યારથી તેમને પરદેશગમન દરવા ઉલ્કા ભગેશી આથી દલે તેમણે ઉલ્કા જવા નેયારી કરવા માત્રી તે પહેલાં વાછીંગાએ પ્રોફેસર પાસે તેમણે વધુ અગ્રેષ્ઠ શોખના મારેલુ પોતે બધામાં એ પ્રોફેસરને સિવાર જીખવતા આગ ઉલ્કા જતા પહેલાં અગ્રેષ્ઠ ભાષા શીખી લીધી ૧૯૨૮માં તેમણે ઉલ્કા જવા નેયારી તો કરી, પણ પાસે રાની

પાઈ પપ્પા હની નહિ કે ૧૦૦૦ની જોગવાઈ કરવા તેમણે મહેનત કરી. શ્રીમત ગિરો પામેથી જેમનેમ કરીને ૭૦૦ રૂપિયા મેળુયા મનુષ્યો રૂપિયા માતાની અનત મુકી કે ધણુ વંધી માતાએ સામગ્રી રાખેલી તે તેમની પામેથી મેળવી મુખાદેશા મી બિરલાને મળ્યા તેમણે તમ્મુ અલવાદિયા મુખી લંડનમાં રહી સકાય એવી ત્યા આર્થિકવનના વ્યવસ્થા કરી આપી ૧૯૨૮માં નવાજમાં શુક્રેતને આખરી મળ્યા અને તેમના આશીર્વાદ થઈ નેઓ ૧૯૨૯ના નવેમ્બરમાં હાસલિક્ક લાલનમાં વેનીમ કઈ લંડન ગયા ૧૯૩૩માં પરિવર્તને હેલોન વધે ઉલ્કા જગી વખતે સાથે તેમના પાત્ર વાછી મિતારે, તજવા-તરજ, અલવન વગેરે હતાં એવેગા ધણુએ કહ્યુ કે ત્યા નકામ ભને છે; કાઈ જાગે નહિ પડે; પણ કોઈનું આંતરુનુ જ નહિ વડનામાં શુનિ-વર્મિયે હોવામાં તેમણે 'નુલ્કા જગી' કહ્યું અને બીજા બેનુકા મેળે પણ કીસો કર્યા તલુ અલવાદિયા મુખી તો કાઈ દિવસ હતી નહિ. પણ પત્ની મુશીબત ઓગી કઈ એક વખત તો આપણા હિંદી ભાદનોમે નામ મટે આમત્રણ આપ્યું ને ઉપર ટેકરીમાહુ પણ ન ચકલ્યું

આ ફરિયાદના પારીસથી એક રૂબરી લંડન આવ્યા. તેઓ પણ આર્થિકવનમાં લેતાર્યા હતા તેમણે વાતવાતમાં સિરાલીછને કહ્યું કે 'તમે પારીસમાં ઉપવસાકરને મળો અંબને પોતાની પાઠી માટે કોઈ સારા સગીતજ્ઞની ધણી જ જાગે છે' રજાઉપર આવીને વિચાર કર્યો પારીસમાં પણ આતુભ વર્દે હોય, જેડેમ, શુ થાય છે! પામેના રૂપિયા પણ ખૂબ આવ્યા હતા તારાસિક એક વિદી પારીસ એ ઉપવસકરને લખી નાખી. પેસા ખૂટતા હોવાથી તેમણે કોમ્પેસે જા પર કન્ટિવન બોર્ડ નવા રહેવાનું રાખ્યુ. ઉપર શિક્ષિત જ પાસે હતી એક મહિના મુખી કિલે જ 'સુદ' ઉપર નિભાવ કરતા, અવાનક થે મિતો તેમની પરીક્ષિતે જગી વધા, ફરિયાદના તેમની રમખા ઉપ-સકરને જવાબ આવી ગયેલો. પેલા ગિરે ખત બોલી વાચી લીધો અને ખરી પરિવર્તિના સમજાવતા તે જ સાંકે એ મિત્રોએ મિત્રા-છને પારીસ જવાનો આશ્રય કરી બળે પાટ આવ્યા

પારીસ સમગ્ર લખી નાખેલો કે હુ આજુ છુ ત્યા નેડેસને ઉપ-સકર, સિમ્પી તથા તેની માતા સામ્યા આવ્યા મેનજી દિવસ ત્યા જ્યા. ફરિયાદ સિવાર વગેરે વગાડી બતાવ્યા, તેમના કામથી ઉપવસકર પ્રમાણસ રજ થયા બની વાતચિત કરી નખી કરે ઉપવસકર તો હિંદ આવતા હતા અને તે પાછા પારીસ બંધ ત્યા મુખી મિરાલીછને અજાણતાં લેવાલુ હતુ ત્યા એક હિંદી સંસ્કરે મિ રાસરી(સંસ્કર) હાથે રૂડીયા રહેતા હતા તેમણે એમને ખૂબ મદદ કરી પોતે સિતાર શોખના અને મિત્રોના સિરાલીછના પરિચય કરાવતા

આઠ મહિના બાદ ઉપવસકર પારીસ પાછા કર્યા અને પાઈ રાજ કરી સિરાલીછને બોલાવી શીધા તેમની સાથે તેમણે યુરોપમાં ખૂબ પ્રવાસ કર્યો અને અતુભવ મેળવ્યો; જે ૧૯૩૦માં ઉપવસકર યુરોપના પ્રવાસેથી પાછા કર્યા, પણ સિગલીછ ઉલ્કામાં જ રોકાયા ને ત્યાના કાઠિબન દોહમાં સંગીતના ધીરે પરિક્ષક (સિદ્ધાન્ત) અભ્યાસની ત્યાના કલકત્ર વિ ઓપનહામ પામે તાલીમ શીધી ૧૯૩૮ના રિસે-અરમાં તે હિંદ આવ્યા અને વનપુઆરીમાં આલેખોડામાં આવેલા ઉપવસકરના 'હવા-કે-કા'માં બેઠાયા અત્યારે પણ ત્યા તેઓ સંગીત પ્રેમી તરીકે ઉપવસકરના જમણા હાથ બનીને રહ્યા છે

શ્રી સિરાલીછને ભારતીય કાલેસીમાં શુક્ર રવરો પોનો પહોં અભ્યાસ કરીએ, ઉપવસકરના નૃત્યા સાથે તેની નવીનતાને ને વિનિધતાને અરજવામાં અપૂર્વે મળેા આપી હિંદી સંગીતની સમૃદ્ધિ વધારી શીધી છે તેમના મુ અને મિત્રોના પાત્ર બની ગયા

ઉચ્ચ ગાયકેડો

આજથી પચાસ વર્ષ પહેલાં આસીય સમીતીનો સ્થાપના આજના જેટલા ન હતો. તે વખતે સારા સુરિકમ નાથકે ક્યાંયે જનારીઓને શોધવતા, આ અપરાધ સહન કરી સમીતીમાં પં વિષયું કિંગ્ડોમ અને ખાં આદેશ અપાઈ કરીગયા એ નિષ્ણત આનારતરીકે જ્યારે સુજના અને સંકેદો સિંગીને તેવારે ક્યાં અંતે એ સિંગી આપણુ દેશમાં ઉચ્ચ સમીતીને સુદર પ્રચાર કરી રહ્યા છે.

આને પોતાં શહેરમાં નો અનેક આનાર થઈ રહે છે ને દિલ્લા ફ્રેક ફેરિંગા દેરયાન પરથી આપણે માસીય સંગીતકારિને સાંભળી શકીએ છીએ. ફેરિંગા અને સીનેમા ડ્રાસ આને સંગીતને એ સારી પ્રચાર થયા છે તેથી અનેક આંતરોએ સંગીતના અભ્યાસી પણ થયા છે. ઉચ્ચ ગાયનની સાથે પદ્ધતિને અભ્યાસ માટે ફ્રેક સંગીતપ્રેમીને વિજ્ઞાસ થાય એ ન્યાયાધિક છે, એટલે અને આપણે સારા આસીય ગાયનનાં સંગીતની પૃષ્ઠીએ પ્રતિ દર્શિયાત કરીશુ.

સમાર અકબરના વખતમાં મેલુલ્લાવસાથી માસી તાનરોન જેવા ગાયકોએ જે ચોને બુદ્ધાંદુલા સંગીતમાં થયો છે તે પછું કરી હ દાવની કિયા ર્હિંદુરનાની આપાયા છે. એ આપને પરી ન સમજ, અપ્રચાર કરી જાનાર ગાયકો આપને અનેક ગઈ રહે છે, પણ સારા ગાયકો તેમ ન કરતાં ચીજને સંપૂર્ણ સમજ તેનો આવ રમ્બ કરે છે.

સમીત સંગીતની પ્રચીન કોશોમાં ગાયકોના અનેક શુભે અને અવશુભે દર્શાવ્યા છે. નાકીય ન ગાણું, અવાજને દાખલા નહિ, પુતળાની પેદે સ્તેપક રહી ન ગાણું, અરપાન ન ગાણું, કોમ સ્થંભી જે કોશ થયો છે કે જ્યાંને તરફ ગાયકે ન ગાણું, વિચારી ગાયકો, તરફ નહાવો, ગાયકે જે બેઠાંલે પગ ન ગાણું તાન કપડા પહેરીને, મોટેથી આસ બહને, હી હવામાં બેસીને, કોર ગાજન વગાડીને જે ગાયકો પોતાની ક્યા જનતા સમક્ષ રહે છે તે ગાયકો ઉચ્ચ સમીતનાં સુદર વર્ણે શ્રોતાઓ કમગુ ક્યાપ રમ્બ કરી શકતા નથી. સારા ગાયકો હમેશાં બ્રહ્મચર્ય પાલન કરી પોતાના અવાજને અધિકારી બનાવે છે. તેથી હમેશાં નિર્ભય હોય છે અને આવાગ પ્રત્યે અભિભુષિ થયે છે. અતિ દુત, અસ્વાભાવિક પદ્ધતિથી તેઓ કોઈ પણ ચીજને હેડતા નથી, પછી બહેને તે ચીજ મુખ દોષ થા ખ્યાલની હોય. તેઓ નિભયસની હોય છે અને ગરીમશાસ તથા તિખાસથી તેઓ પ્રતિદિન ફર નાસે છે.

વળી, ઉચ્ચ ગાયકો હમેશા રાજના રસથી રંગાય છે. પ્રત્યેક રાજની લાગણીઓને તે ધીરજથી પ્રકાશ છે. તેઓ તિલક રાજને ગમીર બનાવતા નથી, તેની જીતે દરબારી કાનડાને શુ આવરજા મા ક્યાપિ ગાતા નથી તેઓની ગાયનની પદ્ધતિ અતિ ભવ્યભિવત હોય છે ને મીધા 'અરયાહ' હા આવાપમારીથી 'સમ' બનાવીને શ્રોતાઓને આકર્ષાં મોકામ બનાવે છે.

પારી સંવાદી સુરોના ગમને બાવાથી, સંગીતસમ્પાદ અલ્લા-દીઆમાંની લાગમ અનુર આતાપચારી કરીને, સારા ગાયકો, ગવાની ચીજના ચાકસ લાગમ 'ગાલ વાને' શરૂ કરે છે રામરજપ, સુર અતિ તાલ બળી તે તે પ્રતિપત્તે હક્ક આપે છે અને ચક્ષુઓ બંધ ન કરી, મો પરાના હાવચાવ પર અશોભની વિદ્વિતિઓને તે ફર કરે છે. અર્ગ કરીને તે ગવાતા રાજની ગીત, ગમક અને તાલ પમેરમાં પ્રવેશે છે.

સમીતમાં તાલ જેમ અતિ આવરજક અવ છે તેમ સુર પણ એવુ જ એક જડી અંગ છે. યજ્ઞ નાયકે કોશ બહાનુ કદી ભેમે છે કે સામજનારાઓ ઉચ્ચ સંગીતને ન સમજ શકે; પણ દ ક્યા

એવું કંઈ નથી. દે ગવારે સુર અને તાલમાં ગાય તે ફ્રેક સંગીત-પ્રેમીને રસ ન આવે, પછી બહેને શ્રોતા હળવા (light) સંગીતને શોધીન હોય. સાપ, નાથો, હાલુ કે બધા જેમ સુરીલા સમીતથી (સુરીથી થા સંગીતથી) આકર્ષાય છે, તેમ માણસને પણ સુરીલા સંગીત અસર કેમ ન કરે ? એ પ્રાપ્તિયા સંગીતના ગમ્પે કે રામનુ સાસ ન સમજ શકે, પણ માણસ તે પ્રયત્ને આ બધુ સમજ મે છે. એટલે 'શ્રોતાઓ ઉચ્ચ સંગીતને ન સમજ શક' એમ કહેવાર ગાયકો સુરીલા હોતા જ નથી આ અનુભવસિદ્ધ વસ્તુ છે. પોતાની નજાઈ વ્યક્ત કરવાને બદલે તેઓ શ્રોતાઓને ન કાગાઠડા પાડી દે છે.

વળી, સારા સંગીતકારોના સનીતથી સંગીતને એ ગાન માણી લે છે તે હળવા સંગીતના ગોળીને નથી માણી શકતા, કારણ કે હળવા સંગીત-ગોળીને તે ચીજના સમ્પે-ચીજના સારો ટંબ, આવાય કે વાન વગરના તરલ ગવાઈ રહે તેવું પસંદ કરે છે; જ્યારે સંગીતને તે સમના લંડાણમાં કાનડી જઈને રાજની વાલ, ગીત, ગમક, અંદરવર, નાસ, વાન અને આશોપામાંથી મહેરવૂડી શકે છે. સારા ગાયકો મવારે મવાની ટોડી સાને સતત વાગ્યે ગાતા નથી, તેમ સાને જરાવુ મુશ્કની સવારે પાલ વાગ્યે ગાતા નથી તેઓની તાન લેખની પદ્ધતિ વાક્યરચનાનુસાર ને બુદ્ધિથી બદલે હોય છે. ફ્રેક ચીજની અદામાં અને એટલે તેઓને ખ્યાલમાં રહે છે, અને શ્રોતાઓના સમીત સમીત ગાનસ યોગજયાની ક્યા પણ તેઓ દાસક કરી લે છે.

—વિશ્વનાથ ગાલ

પાંદડાંમાંથી દેશમે

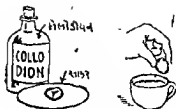
બનાવડી દેશમે લગભગ ફ્રેક હરમા હોય છે, પણ તે શી રીતે બને છે તે અવજાણાના ધણા નમુના હોતા નથી. ન માની મકાપ કોઈ વાત છે, પણ બનાવડી દેશમે પાંદડાંમાંથી બને છે. દેશમા ક્રીડા ને રીતે દેશમે બનાવડી છે તે રીતનુ વૈજ્ઞાનિકોએ અવ-કરણુ કર્યું અને બનાવડી દેશમેના જગમ થયા.

'અલમેરી' અને 'લોક' નામના કોડમાં પાંદડાં આખરે દેશમા ક્રીડા ને પાંદડાંના રસના કીણુ વાત શુ પોતાના ચરીરની આશ-પાસ વાટે છે આપણે એને કોશો કદીએ છીએ. વૈજ્ઞાનિકોએ વિ-ગણુ કે ને બતરો રસ દેશમા ક્રીડા ચૂમે છે એ બતરો રસ એ માણસ મેળવી શકે તે કોશથી દેશમે ક્યા ન બને ?

આ વિજ્ઞાનના પશિણમે આજથી લગભગ પચાસ વર્ષ પહેલા બનાવડી દેશમાની શોધ થઈ અને ત્યારથી તે આજ સુધી બનાવડી દેશમેના વપરાશનો જ બેરોજ વધેના થયો. આપણા હરમા વપરાની ફેરડીમે મીએ બનાવડી દેશમાની હરો; પણ કોઈ આપણને પૂં કે તમે જડના પાંદડાંમાંથી બનાવ કાપડ વિષે સામજ્ય છે ? તે આ-પણે જવાબમાં ના જ દેવાના.

દેશમા ક્રીડા ને રસ ચૂમે છે તેને સેલ્યુલોઝ (cellulose) કહે છે આ સેલ્યુલોઝ જ્યારે તાલકાપે બદાર નીકે છે ત્યારે એને હવા કાચમાંથી બને પાકો દોરો બની નય છે. વૈજ્ઞાનિકો સેલ્યુલોઝ બનાવે અને ફેરડી કાસાયણિક કિયાઓ વડે કોશથી તત્ત્વો કાઢી ઓળી દેવા પણ બનાવે. આદિસ કરીતે દેશમે બનાવવાની આ પદ્ધતિ પ્રમાણે આપણે ત્યાં કોઈ કારખાનાં કામ કરના હોય એવું નમુનાં નથી આપણે ત્યાં બનાવડી દેશમે ધણુ ખરૂ રાખુ અને ફેરડીના દેશમાંથી બનાવવામાં આવે છે. આ નવી રીતનાં સાધનાના આગવને કારણે પાંદડાંમાંથી દેશમે બનાવવાનુ દબ્બુ આપણે ત્યા બની શક્યુ નથી.

—ડી. ડી. વાલેડ

સાફરો નવું ફોટો-ગ્રાફી નુસખા કરી
બતાવવા માટે મેઘ ખાસ સામગ્રી બજાર
નથી. સાફરો નાખવા માટે, તરત જોવાળ
વળ એવા ખાસ બનાવના સાફરના પાન
સહ્ય આપે છે. એવા
ફોટોગ્રાફી કોલો-
ડિયનના બોલની તેજો
પર ફોટો ગ્રાફી, ગ્રાફી

મેલોડિયનની એક પતરી તેના પર તબી
બી. પછી મિત્રો સાથે રીવા જેમને તે વેળા
એ ફોટો ગ્રાફીમાંથી કપડી સાફરના પાન
ખરીદી, એટલે તે ફોટોગ્રાફીની મીઠી મીઠી
પણ પછી તરત કપડી વરી આવશે તે શોધો-
રિવનની પતરીને તીવંતે સાવધી બોલવા
વિના વરતો રહેશે મિત્રો એ એટલ તાલુકા
યશી પછી પછી એ સાફરોને પીરા ફોટો
નહિ, ટોળી ફોટો

આ મદિયાનું નામ 'નવેલ્સ' છે. પૂરે
૭૩૩ પહેલા વર્ષે આશરત માથે સામગ્રી
થશે, ને એ ગુણની અજોખર સાતમે,
આશરત આશરો, નવેલ્સ નવેલ્સ અને
ફોટોગ્રાફી અને આપતો, તેથી તે કપડા
માટેના શોખ નામે કપડીની સાથે સામગ્રી
નામ પડવા લાગે તે આજે પણ સાફર છે.

વિવિધ કુદરતી; એકે અતનાસ સર્વ પ્રાણી-
કોના હાથ લાખા દેખ છે; પણ વિશાલતા
અંજલોમાં થતો આ સંજો કદી એ વિચારતો
આપવા છે.

દેશદેસના
મિત્રેશ

પાશ્વર્ય
બતાવે
છે તે
દિન-રાતના
વર્તની દિગ્ગિતો

વર્તિત ગુણ

$(1+2)^3 = (2^3+1)^3$
 $(1+3)^3 = (3^3+1)^3$
 $(1+4)^3 = (4^3+1)^3$
 $(1+5)^3 = (5^3+1)^3$
 $(1+6)^3 = (6^3+1)^3$
 $(1+7)^3 = (7^3+1)^3$
 $(1+8)^3 = (8^3+1)^3$
 $(1+9)^3 = (9^3+1)^3$
 $(1+10)^3 = (10^3+1)^3$

ગોળા યુગ્મ ચાર મુકાબે ગોળા આવે છે
તેનું મુજ વિચિત્ર છે. વિશાલતામાં નહતા પ-
ખતમાં એક દિશામાં હોતો કે હાથમાં ચડતો
ચારીને આવડે વિચિત્ર, દરિયા દુર્ગમતા
માથા વાડીને ચોળાના દરવાજાને એ સાથે,
ચોળાના મોઢાના નીચરેથી નીચે અંજલો.
અંજલોની પ્રતિ સાથે એ જગતી રિવાજ
તો આજે, અવજન, ત્યા નાખત મળે છે.
પણ તેમની અંજલો દરમ્યાન પ્રતિવિતિ એરિ-
વાજો અવજન હજી એ સ્વયં પચારના
ગોળા મુકાબાની વહિવટના અંગમાં રહ્યો છે.
આપણે ત્યાં તો એ વિચારવળા અંજલો
કે અંજલો છે. આદિકાના કેલકાલા વાવળા
હજી એ અંજલો વરીકે માનુષ્યની જોખરોએ
વાપરનારો એવો રિવાજ યુગ્મ સાથે સાથે
આ દેશર નવર પડે છે.

આજીવિયામાં 'સુર' નામના એ રાષ્ટ્ર-
એ છે; એક કાલે-સર્વેર પચારના તાળે,
અને એક પચિત્ર કહે.

તેમજ સંગને સતીત સામગ્રીનું ગળ મારી
ફિલ્મોના એક અંશ પરંતુ કટાક્ષ ગમેવાને
તેની સામે લાવવામાં આવ્યાં. ગમેવાને ફિલ્મ
ખોલીને ગાન વહેવડાવ્યું, પરંતુ તેમજ ફિલ્મ
ન મીઠાણ અજોખરે સતીત પૂર મળે કહી
બહિરા વિના એને ગમેવાને કહેવામાં આવે, 'લાજ
નામું' 'ગમેવાને જવાબ આપે', 'હોજન'
તેમજ મળકલા પૂર મળે 'હોજન તે મળી આવ-
વાળો દોષ' 'ગમેવાને જવાબ આપે':
'દાસો, નહિતર એ લગડા પાસે મગાવત'.

અને કાચો મળક. કાટી-શુભ; તેના એવા
આશરની શોધ પણ વસ્તુ-એકી પરિવાજ-
ના કાટી; પચિત્રમાં લોકો જગતના માટે
નાની ખવાળો નવા આશરનું સાધનવા પર
તે, તેણે જગતનું સાધનવા નામ પહેરેવ નું
ફોટોગ્રાફી, પોષકના નવાળો થતો એક
અતનાસ શોખ, રોમાશ, નવર, અરસ, રંગા;
લુગ્મો, મગમ.

કહેવનું કેમ પછી 'અંજલો આપે, છાસ
આપે' ને 'રેર કપાલ' 'હાથ પણ વસ્તુ ક
બતાવની હવાળી પહેલા આનાકી તેને વિરે
પાલેજ કે માથામારી કરવા માટે ફાલસ-
મા વપરાતી આ કહેવન વિરે એવી પાલો
'કે પાણી બરવા નહોતી એક પદવાળીને
આપણે ભેગા ખાટા અવજન સાથે તેમા-
થી એક નિશ લાવવાનું થેર આવડે પડેવન
તણી પણ પછી એના દુધ છાસ પોતાના બાહ-
બેના હાકરા ખારી કે પદવાળીના બાહબેન-
ના, એ વાત કપર અને એજાએવી મરવા
આપણા પચાર આવી ગયા અને પચિત્રમાં
પદવાળીને ખરડા પોવડો થશે નેની રંગ-
મળ સાબળોને શોધી આવેવા પડેગી એજા
બનેને તેમની મુખાર્જ માટે કપડા આવડે
કપડાની કહેવન કહી કે ભેગ તે હજી બોળો
એકી છે, ને આ થેર શી કપાલકથ

આખીની અતનાસિન એટલી વિષુવ દોષ
કે એ જ આખોના વસવિનાર એ બોળો જ
હજી રહે તે એ જ અંજલો આવે તે બોળો
અંજલો કાટીથી વધી અંજલો તે વેડ કેવે-
ના ૫,૦૦,૦૦,૦૦,૦૦૦ (પાંચ અળખ)
વેળા બોળ અને તેની રૂબ કે કોટી માળક
લાખી થાય 'પણ યજ્ઞાએ જગતે કે એકલા
દેશ એના કપરના નથી મોટો બાગવાશ
પામે છે, અને કે ગ્રેકી આખીના ખખી-
રવાજને મોટો આશર બની અંજલો છે

સીતાચરિત્ર (૭૨૧મી પૃષ્ઠા જાતકનારી)

ફેરિયા - મહેલવાસ કુલિયા

દેશદેશના ટિકિટો પર પૃથ્વીનું મહાકાવ્ય

ગાળાઓથી ઢાળી બાબુભાઈ—પહેલી દારૂ દેખ્યા હિંદોટારિયસ આફ્રિકાની ૧ એન્ડની ટિકિટ પર સાયુરખાનો જુવ, એથિય-કોંગોની બે એન્ડની ટિકિટ પર ગિન્ડાકીનો જુવ, ઇન્ડિયાની એર મેઈલની ૧ જાવરની ટિકિટ, ૧ વિઝિયાની બે જાવરની ટિકિટ પર ફેવે-જુવ, બીજી જાવર એમેરિકા (પશ્ચિમ આફ્રિકા)ની એક એન્ડની ટિકિટ પર યોન્ડ કાર્થબે, નેડીઓસ (ડક્કર મેન્સિયો)ના પ્રાચીનપાનની ૧ એન્ડની ટિકિટ પર ડુન્કરકાનો જુવ, એલ દેગની ૩ એન્ડની ટિકિટ પર શાન્કિસ જુવ, એલ દેગની ૩ એન્ડની બીજી ટિકિટ પર સાન રાન્કોવેવેનો જુવ, ત્રીજી જાવર ટુન્સાનના ૨૨ પારાની ટિકિટ પર મિજિવ-ઈન્ડોનો જુવ, બાન્કરિયાની ૧૦ સિદ્ધાની ટિકિટ પર પાર્થિર નદી પરનો જુવ, કોનીઓસ ૬ માલ્કોસ (૩૫ ય-ગરિયા-મેન્સિયો)ની ૧ એન્ડની ટિકિટ પર દેવપા નદી કપરનો જુવ, બોનમરમાન માગની ૫૦ એન્ડની ટિકિટ પર સિમ્લસિયર, કોમી જાગર દસિય દ્વેડેસિયાની ૧ એન્ડની ટિકિટ પર વિઝોરિયા બોપનો ફેવે જુવ, બોટ્કોરિયાની બે એન્ડની ટિકિટ પર મિડની દાબેર સિય, એન્ડાની ૧૨ એન્ડની ટિકિટ પર કિયેવ પાગોનો જુવ, દસિય દ્વેડેસિયાની ૧ એન્ડની ટિકિટ પર વિઝોરિયા બોપનો જુવ (બી દરિયાવ બેન્ક-નદવાલ કોપના મહાકાવ્યો)

ફોટોગ્રાફી હરીફાઈનું પશ્ચિમ (પૃષ્ઠ ૩૪૦)
 ઢાળી બાબુ-ધરિયાળી જે કે તિવેરી (૨૫૨૫૫૫૫)
 -બીજી દેનાગ, બગાળી બાબુ-કેવલ-ચાકાઈ બકે
 (જમણવાઈ)-ગોધપાવ.

મહાપ્રખતથી મુંબાઈએ એના પર પ્રસંશાનાં પુષ્પો વેર્યાં છે

કારણ

રાજકવિ શુદ્ધક કૃત 'મૃચ્છકટિક'
આચાર્ય અત્રેની રૂપેરી કલંમ
એક વરસનો સતત પરિશ્રમ
લાખો રૂપિયાનું ખર્ચ

એ બધાંના સમન્વયે

ગૌરવશાળી ગઈ કાલનો અદ્ભૂત
સંદેશ લઈ આજના અંધારાભર્યા
વાતાવરણને અજગાળવા આવેછે
૧૯૪૨નું સર્વશ્રેષ્ઠ સર્જન

૬ નવેમ્બરથી મુંબાઈમાં

નાવેલીમાં

લેખક સર્જક

આચાર્ય અને

દિગ્દર્શક

ભગીરદાર

સંગીત

કૃષ્ણરાવ

કલાદેહ

કનુ દેસાઈ

ભૂમિકા

વનમાલા

ભગીરદાર

શાહુ સોડક

ગોસ્વ તાલપોર

સુનાલિની દેવી

નવીન યાનિક

એથી દેવી

સાહિત્ય અને સંગીત

નાટ્ય અને નૃત્ય

કલા અને મુશોલનની

અનુપમ આરસી

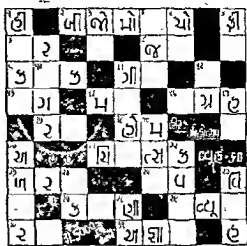
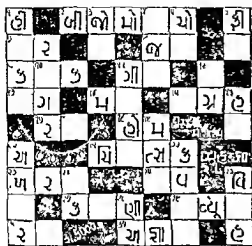

રૂ.૬૦૦

વર્ષ પહેલાની ગ્રંથગી

કરી સર્જાય છે.

મ. દુ. ઇ. હિંદીમાંથી 'પાંચે નિર્મલ' થી લીધેલ છે તે કે બીજા મુદ્દા છે

મ. દુ. ઇ. હિંદીમાંથી 'પાંચે નિર્મલ' થી લીધેલ છે તે કે બીજા મુદ્દા છે

સાદી
કેફાલું

ગામ

[મુખાઈના હોલકદે માવર હોલકો]

મ. જો રસીક ન ... } મેં મારી પ્રવેશ
... } કીધી મોહવી છે

પત્રવહેવારનું મરનાનું:

જન્મભૂમિ હીરક વ્યૂહ ૬૦

પો. ગો. નં. ૧૨

૧૩૮. મેડાલ પ્રીટ. મુંબઈ ૧

માત્ર એક રૂપિયામાં ચાર હજારની કીમતનો છ હીરાનો હાર, અથવા દશ મહીના સુધી દર મહીને રૂ. ૪૦૦ અથવા, એક સાથે રોકડા રૂ. ૩૫૦૦ હીરક વ્યૂહમાં સવશ્રેષ્ઠ ઉકેલ ભરી મોકલનાર હરીફને મળશે. એ હરીફ આપ હો તો આપના પ્રવેશપત્રો ભરી મોકલો.

પ્રવેશ કીનો કોટો

પ્રવેશ કી કેમ ભરશો?

(૩) જો. પા.થી

એક નામના મેજાસાથે પ્રવેશપત્રો
ખરવાની પ્રવેશ કી નીચે મુજબ છે

એક પ્ર.પત્ર	રૂ. ૧-૦-૦
બે "	રૂ. ૨-૦-૦
ત્રણ "	રૂ. ૨-૦-૦
ચાર "	રૂ. ૩-૦-૦
પાંચ "	રૂ. ૪-૦-૦
છ "	રૂ. ૪-૦-૦
સાત "	રૂ. ૪-૦-૦
આઠ "	રૂ. ૪-૦-૦
બાર "	રૂ. ૬-૦-૦
ગણ "	રૂ. ૮-૦-૦

(૧) મ. જો.થી
મ. જો.ની ટપાલ ઑ-
ફિસમાંથી મળેલી રસીક પ્ર.
પત્રો સાથે મોકલવી. મ. જો.
કુપનમાં નામ, ગામ ઇ.
લખવું.

(૨) જો. જો.થી
'જન્મભૂમિ ઑફિસનું'
નામ લખી કોસ કરવો.

એક રૂપિયાની એક એ-
વી ૧૬ પાવતીની ચાપડી સાથે
રૂપિયામાં મળે છે.
જો છામાં જો છી રૂ.
૪-૦-૦ ની રોકડ પાવતી મં-
ગાળી શકાય છે.
આ પાવતીની એક બુક મ-
ંગાળનારને એક ને ચાર એકી
સાથે મંગાળનારને પાંચ શ્રીવા-
લ્યેય વિના મુદ્દે મોકલાશે.

—સાથે ઉકેલ ૨૦ ડીસેમ્બર—

પહેલું ઇનામ
છ હીરાનો હાર
 અથવા રૂપિયા **૪,૦૦૦**
 દશ માસિક હાપ્તાથી અથવા
રૂ. ૩,૫૦૦ રોકડા

બીજા ઇનામો
રૂ. ૧,૫૦૦
 બેઝન્ટ
રૂ. ૪૦૦
 વધુ પ્રવેશપત્રો
રૂ. ૧૦૦
 અને આકર્ષક લેટો

એક પ્રથમનો એક રૂપિયો
 આ વ્યૂહમાં એક પ્રવેશપત્ર
 ની દી એક રૂપિયો રાખવાના
 આવી છે. જોનાના એક નામના
 જે પ્રથમ ભરનાર હીરક એક
 પ્રથમ ભરનાર બની ચક્રે ૨
 ચારમા ચાર પ્રથમ ભરનાર
 ચાર બને આઈ પ્રથમ રંગ
 આઈમા ભરનાર પેશના નામના
 આઈ પ્રથમ ભરનાર બની ચક્રે

બીજી વધુ પ્રથમો ભરનારને
 એક જ નામના એક કવરમાં
 સોથી વધુ પ્રથમ ભરી મોકલનાર
 હીરકને મોકલે હાપ્તા
 રૂ. ૬૦૦૦ અને ત્યાર પછી
 બીજા હીરકને આડકત્રે રૂ. ૨૦
 રૂ. ૧૦૦ અને ૧૫૦૦ એક
 એવા બે ઇનામો એકદર પાંચ
 ઇનામો વહેવારો.

જન્મભૂમિ ગુજરાતી
શબ્દ રચના હરીફાઈ

હીરક મહોત્સવ વ્યૂહ ૬૦

રૂ. ૬,૦૦૦

ના ઇનામો
બધ તારીખ
૧૫ ડિસેમ્બર

- આવીએ આવી**
- આ બીજી માત્રી બીજા મારેવા માટે છે
 - આ વ્યૂહ મારેવા પ્રવેશ . ના કેર-કારને બજારો તરફ
 - આ 'ધાર'નું મર્યાદા કપાઈ જાય છે
 - આ 'ભૂમિ' અને 'એક' એ વધુ કલ-યાના હોય.
 - આ બધું જીવન નામના પુરુષો . ચી ફર રહેવા પ્રથમ ન્દે છે
 - આ મધુર રવ અને રંગ દર્શને આપણ બનાવે છે
 - 'શીમ' કે 'મીના' લેવાશે
 - આ બધા વજાતમા . ની બાધથી લાશ-શિષ્ટ હાવી
 - આવનમય . ચી મારીને વળાને નમત
 - આ બધું પડે છે
 - આ આજીવે જીવનનું જીવન વિજય પામે એ રૂપિયો છે
 - 'દલ'નો જેડીમર
 - દેશ પરીલક
 - મારા માન્યોના કુટુંબમાવતની સ્ત્રીને માટે થયેલ . એકને સામાન્ય માન્ય સિમા સમજાવા મુદાય છે.
 - આવા
 - આવા નેવું માન્યનું જીવન રચાય છે
 - આદિ નેવું રચનાના પ્રવલ જમા છે
 - પાવન પુરુષના દેહની માત્ર મન-નો અમ ને બાન નાપવા ત્યાર વહે છે
 - પુરુષ માત્રી વધુ આવી અવાદ મળીને હોય ના ક્રેવામા નામના નથી

હીરક વ્યૂહમાં ૬૨ પ્ર. પ્રથમ ભરનાર પ્રત્યેક હીરકને રૂ. ૬. ૧૬૭૫ની સાથે સુધીનું ધાતુના આકર્ષક કેલેન્ડર લેટ મળશે.

સોળ પ્રથમો ભરી આવેલો

હીરક મહોત્સવ વ્યૂહ ૬૦માં એક નામના પ્રવેશપત્રો એકી સાથે બરી પ્રવેશકીના આઈ રૂપિયા મોકલે-થી (મ. આ. , મ. આ. , કે. પા. થી) મોકલનાર હીરકને ગળી હતામની રકમ રૂ. ૧૨૦૦ની એકી દરે તે વ-ધારીને રૂ. ૧૨૦૦ની દરવામા જાયશે. આ નીતિ વહેવાની રચની મર્યાદા રૂ. ૬૦૦૦ની છે

રૂપિયા ચારનું ઇનામ મેળવો

હીરક વ્યૂહમાં ૪૮ પ્ર. પ્રથમ ભરનાર પ્રત્યેક હીરકને ધાતુના એક કેલેન્ડર ઉપરાંત રાજ્યરચના મર્યાદાની એક પ્રત લેટ મળશે.

આવીએ હાલી

- આ એક વિશિષ્ટ જાતના રંગના છે
- ઉપર જ આધાર રાખીને વર્તનાર માનવીના પાશામિથ્યાજના સમય છે.
- આ ઉનાઈક આઈપેમે વધુ રિશર જીવિવાથી માનવીનું ચિત્ત ચલિત થત નથી
- 'હીરક ચક્રો' તે . કહેવાય છે
- આ સીરીસે . . . હીરક સાથે તેના સા-લુઓને સારવારની જરૂર રહે છે
- વિરાટ અને પાટીક . . . જોનામ્ને થવી-બરે રાષ્ટ્રી રાખે છે (રૂપિયો '૨' ૧૬ રૂની થાયશે)
- અવેલીન અમ્ને
- મનવળી વનિતા સાથે પાત-રતા ધણી વળન નેમય સાથ છે
- નવેલા નામે માટે તલિંગ . . . મદન હોય છે
- વધુ પડેલો . . . રાજનાર માનવી બી-બની થુનાનું પાત બને છે
- ધરેનાનાર માનવીના વિરાધીને ન બાળીને ચાલુ પડે છે.
- ને ચળાની લેવામા મળાનું મા-ભૂઓની કુનદ રહેલી છે.
- હીરક વજાતમા એક પુરુષો હીરકે હીરક નજર દેખી તે વધુ જોવા મળે નહીં
- કવચિત કવચિત દ્રુપા . . . જો અનુઅન મનવિવાહીતોને કહિત્ર બનાવે છે
- આવળી 'મળી'

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

ખર્મા, સીલોન અને દેશપરદેશમાં લોકપ્રિય.

: કારણ કે :

- ૧ તે સ્વદેશી છે.
- ૨ પાકા રંગના છે.
- ૩ ટકાઉ છે.
- ૪ સર્વોત્કૃષ્ટ છે.
- ૫ મૂલ્યમાં સસ્તા છે.

★

કોટનક્રેપ, લાંગકલોથ, પોપ્લીન્સ, શર્ટીંગ, ખાકીડ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને વધારીકલોથ્સ, સફેદ ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન
ડ્રીલ્સ, પ્લયૂ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ટેસ્ટીંગ, કેસમેન્ટ કલોથ્સ,
શીટીંગ કલોથ્સ, ટેબલ કલોથ્સ, ટોવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખાવા પ્રદુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ

હેડ ઓફિસ

કચ્છા આલુચાલીયા અમનગર

શાખાઓ

ચંદ્રચાંદ મુ. જી. મોરેટ - મુખર્જી - કલકત્તા - ત્રિલ્હી - લાહોર - કચેરા

गणपति
महोदय

०५४

पुष्पांजलि
माला माला

पुष्पांजलि

गणपती कालनां नागरिको भाटेनु गद्यतन भासिके
तंत्री - गविरांकर रावण
संपादक-गणुबाई रावत

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આપણીને ખૂબસુરત તથા તબીબી
ને તાજગી આપનારા નરતે 'સુનીલ સ્નો'ના
અપરૂપ પ્રમાણમાં રહેલા છે. કચેરાઈ આ 'સુનીલ
સ્નો' વાપરી અને તમારી આંખો કેરી રીતે
પુતાન અને મુઠક બનતી જાય છે તે જુઓ

(આપના ૧૯૦૪)

બોમ્બે સોપ ફેક્ટરી

સાથ અને પરફ્યુમરી બનાવનારી
મુખ્ય પેઢી મુંબઈ-૩

વિજ્ઞાપિત — ★

કુ

વાચકોને

આજ કાર્યોલક દવે પછીના સમયના પોતાનું
કામદાર નિયમિતપણે આજુ માગશે. તેથી અમારા
વાચકોને વિજ્ઞાપિત છે કે કોઈપણ જાનના ચિકિત્સા,
કેટોઆરી, ડિઝાઈના, આગ રંગીન બ્લોકપ્રેસ જાણી
તેમને જરૂર પડે ત્યારે અમારે માફ કરવા કૃપા કરશે.

કુ

આહકોને

આજ માસિક ડિમેન્ડર ૧૯૪૪ના ઓક્ટોબર
અનિયમિત મુદત નાંરે મોકલે છે તેવું દેખાઈ આવેલ છે
૧૯૪૩ માં ભરેલાં લવાઈ ગયાં ફેબ્રુઆરી-૧૯૪૩ની
આખર મુદતમાં તેમને પરત કરવા પ્રયત્ન થશે
● બહારગામના આદર્શ ને મલિનિયોડી ત્યાં
કરવામાં આવશે. ● અખતવાદના આદર્શને ક્રમાંક
દાયોલકમાં આવી જન જન જવા કૃપા કરવી
● આફ્રિકા વગેરે પરદેશના આદર્શના કાળમાં
દાસ મુરત અમારે ત્યાં આનામડ રહેશે, અન
અનુકૂળ મજેમોમાં તે મોકલી આપવામાં આવશે
● જે આદર્શ જૂના મનમાં ફેરવે કહ પ્રભોની
પ્રત્યક્ષ કરવા માગતા દેવ તેમણે કૃપા કરી
જવાબ નાંરે પોટેન્સ મોકલવું — વ્યવસ્થાપક

અરુણ ટેકસ્ટાઇલ

પ્રિન્ટરી અમદાવાદ ... એટલે

પાકા રંગો

અને કળામય ડિઝાઈનો વાળી

મનોરંજક સાડીઓ

★

અશોક-રાજકોટ

પણ પોતાના કામમાં ઉત્તરેતર
પ્રગતિ કરવું જ રહ્યું છે.

અરુણ અને અશોકની છાપ

વાંચીને જ માડીઓ ખરીદશે

તે કંઈક રીતે અમારું ને પાકા રંગની આવડી આપશે
અથવા જાણીના વેપારીઓ વચ્ચે છે.

સાચી સાંકળ

ઝંડુ

પ્રાહ્મ્યાદિવટી

હિસ્ટીરિયામાં

ઘેલછામાં

મગજની અવ્યવસ્થામાં તેમજ

મગજની નબળાઈમાં અકસીર દવા

અચૂક વાપરો!

૨૫ ટીકડીની બારલીના રા. એક
૧૦૦ ટીકડીની બારલીના રા. ત્રણ

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - મેસર્સ બોમ્બીલાલ અધર્મ - ગાંધીરોડ

કુમાર સ્વર્ણી
મદાનનવાડી
મુંબઈ-૨

દારખાતું
મથાની રોડ
મુંબઈ-૨૩

ઓર્ડર આપતી વખતે, બહેરબાહર 'કુમાર'ના નામથી દત્તી એટલું લખાવશે

વર્ષ ૧૯૪૩

અક્ષર દરમો

સિસેમ્બર - ૧૯૪૨

મૃત્યુમાં જીવન

• ત્રિષ •

શિશિરનાં શીત પૂકે વસંત, જો,
વસંતમાં શ્રીધ્મની ઝાળ લીની;
જો શ્રીધ્મના આનંદમાં તું વધો,
ને એમ વર્ષામહી શારદેન્દુ-
નાં પૂષ્પિમાતેજ, શરત મહી તથા
હિમંતની હેતલરેલ માધુરી;
હિમંતનાં હેજ મહી તું શીત જો
શિશિરનું જોગ, વસંત એમાં.

તું મૃત્યુમાં જીવન એમ જોઈ
જો મૃત્યુને જીવનમાંથી એમ.

હરિશ્ચન્દ્ર વા. ઝાટ

(વૈશ્વંભર !

• ૬૯૧ •

હૃદયને ફેરવ દિયજી,
તારાને દેતલ તેજ,
નાણું કોના એજ
ધરતી આજ તમ્હા ધણી.
ન મળે અજુકે મગચના
આ દા રી વા દા,
કોરા ને ન્યારા,
વ્યાપક વિકાસ ધણી!
મનથી તે ગાન્યા ન કો'
વેરી કે ન પિરેગ,
પ્રેમલ દે પરમેશ'
જાતું ન કથી ઊઠર.
નથ ખડે વરતાવના
તારા પ્રેમલ રાજ,
મોક્ષ દે મહારાજ'
આવા તારા સતજન.
આનંદના રહિયા મહી
જલજલ દેની ન્યાસ,
વાંદણ તાપી મશાસ
મગદા પ્રેમ તમ્હા પ્રખ.
હામો જખમીરિલ તમ્હા
એજ ન દે આરાધા
તારી નોંધ પિછાન
પ્રેમવિદોભાને પ્રખ.
ધરતીમાળી યાગવા
મનદમ્હા ધિ મર,
મી તિ પા રા વા ર
છવડાવો ઊઠો ખવડ.
કસળીને સ્વપને રમે
નોનથ નેતાં રપ,
દે સીદ થીં અ ર પા
સોસા હું તે શી કહું'
(એક અમેજ કાવ્યનો પ્રાવાનુવાદ)
અવેદચંદ મેપાણી

પામર જીવ

• ૬૯૨ •

આકાશ તો બસ મનત તત્ત્વ,
પૃથ્વી વિરાગી કલ્પ પામી,
પ્રાણે બેસેલ નથ તેજ વાણ-
ક્યાંએ અને પમારકુદ્દર્યાં?
કોઈ કહે, 'પામર જીવ ના
જી પચનો કેમ ન અંગમન'
રમે મુલે કેમ ન અંગમન
આ સૌ મમો ઘંપજ પ્રાણવાન.'
દેશજી પરમાર

આંતરી કાલનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

★ તંત્રીનું નિવૃત્તિનિવેદન

● ‘કુમાર’ના આ એક સાચું હું તેનીપછી નિવૃત્ત થાઉં છું અને હવે પછી ‘કુમાર’ મેં અલગિત મુખ્ય મુખી મોટર રહેશે આ સમાચાર ‘કુમાર’મેંથી વાચકોને આપતા હું આપતા ને વિશેષ અનુભવું છું

‘કુમાર’ માત્ર લેખાનું પ્રકાશન કરનારે પત્ર નથી બન્યું, આત્ર બાપા અને કળાના વિવિધ વિજ્ઞાસનુ વાહન નથી બન્યું, પણ અનેકના ઇત્તનગા પ્રવેશી તેમને લેકર્ષ અને પ્રવૃત્તિના આર્ષા પરા પાઠનાર એક ઇત્તનસાથી બન્યું હતું, તેના પુરાવા તેના સામી વાચકોએ અનેક વાર અભ્યાસ છે, અને મારી આ છેલ્લી મુઠ્ઠવમ્ વખતે પમ્ તેમને એના એ જ ઉમગ્યો અને લાગણી રહી રહ્યા છે એ બાબત હું સંતોષના આસ લઉં છું

પરંતુ ૧૬ વર્ષથી ‘કુમાર’ સહાવવાને એકદશરી તખ્ખાત્તવરસા, રસાકની થાળના તથા લિચિયા કલાકારો વિદાને પ્રચારીએ અનુભવીએતેમગજસાહિત્યરૂઢિને સંપર્કબળવવા પાછળએકબાજુએતેના યોજનઅત્તનને નિષ્ઠાદ આપી લીધાપછી તેની સખ્યા કરી૧૦૦૦૦મુખી પહેાથી નહિ, એ લાખી મળ્યે નિરાશાનનક બીના છે આજે જામરી તબિયત આનેકકળા જવા ના પાડી રહી છે અને હવેના રોપ ઇત્તનગાં ૦૬૦આમીયમ્આલ્ખાય ને સાધના પૂર્ણ કરવાના સ્પર્શ માલ છે

● ‘કુમાર’ શરૂ કરતા જ મને તખ્ખાત્તુ કે તે પોતાના અર્થે પર નથી નહિ જ રાંકે, નેથી ધધાના હીતર ફેરો વિકસાવવા વગેરે અને યશઃ વધારી તેને એક અમત નાક તરીકે ટકાવી રાખ્યું થયું યે પ્રસંગેએ ‘કુમાર’ના આદરેને લખામ્બના દિસાએ ‘કુમાર’ એક લક્ષ્યાનુ કે પેાપણ છે, પણ તેના જાગની ફરિયાદ યે નથી કરી ‘કુમાર’કુર્નિર્વાન અથાઅકમત પર આહુ રાખ્યું છે અને આજુ મુખી કોઈની પાઈ છું તેના હિત માટે હીનાગ કે માત રૂપે મીઠાકારી નથી

‘કુમાર’ને બીજા કોઈધધા કે આવકના દેશની જરૂર રહે નહિ ને તે એકકુ સ્વતત્ર સમ્પા કે નથી રહે તે માટે નો તખ્ખાથી પાલ હબર આદરે નેઈએ એવો મારો આદાજ છે હતા અમે નો કળાના અનેક પ્રકારોએ અને પ્રદરૂઢો દ્વારા અમારો કાર્યબાજ ટકાવી રાખ્યો હતો. ૧૯૦૦થી જ રસદાના ખર્ચાં ને મેંથી ઠાપસાગમીએધધાનો કરાપદાન દવા માદાથો હતો, અને આજે કુમાર કાર્યલયને ધધાની હીતર અવગે દેશની પરિસ્થિતિને અને વિરલ થઈ પછી, તેમજ એકા ‘કુમાર’ માટે સારા યદ્યંતુ ઠાપમાતુ નિભાવતુ એ સમારવા બની ગયું, તેા ભવિષ્યના વર્ષની વાતજ ગી કરવીએટકે નિરૂપાયે મારા કામગી સહ-

કારી કામગીર બાઈએને દુઃખથી વિદાય આપી ‘કુમાર’મીન બને છે

● જે ઉત્તસાહી લેખકો, વિદ્વાનો, કલાકારો અને લિચિયાએ તથા બીજા એપલેએગલે ‘કુમાર’ના સંગોપનમા આજુ મુખી પોતાના કાગેા આપ્યા કર્યા છે તે સીનો હું આપી છું બાઈ પ્રજ્ઞાસ આપીએ ‘ઇત્તનનુ પોદાં’ લખી ‘કુમાર’મા એક ફેલ્લજથ ચરિત્રમગા આજુ મુખી વહેરી રાખીલો, બીથી ૫૦૦માથીહના આફિકાના ઇત્તનત્રતની એક એનેરી બાહુએ ગુજરાતનેપરિચયપયો છે ‘કુમાર’નેતેની પ્રથમ પ્રચિહિનેા યસાચાવ આપવા માટે તેમનેા તેા ખાસ લલેખવતે છે કુમાર કાર્યલયમા ફેટિદામીની ડીસાલઈ, તેમનેા પ્રચાર ને વિકાસકરી શી અલ્લ-વત બહે પોતાની ફરિયા પાપ્તરીને ચૂકવી છે તેણે જે ચોવટથી ‘કુમાર’મા ફેટિદામી વિભાગની માવજત કરી છે તે ધન્યવાદપાન છે

એસાથે ‘કુમાર’ને બહેર ખબર આપનારાઓએ મનેઉપકૃત કર્યા છે તે બાપાનેગ નથી, ખાસ કરી જુઝામેસીના સચાક્રોએ ‘કુમાર’ના પ્રથમ આર્ષા આજુ મુખી ‘કુમાર’ને એકધારેા સહકાર આપ્યા છે

● ‘કુમાર’ની સસિહિએા અને લોકપ્રિયતાની પાછળ તેા એક બીજા ‘નેપરપ્’વામી બ્યમિ છે તેણે કાપેજ જ પોતાના નાગેા લલેશપ કે ઉલેખ કરવા યત્ન કે અભિલાપ કર્યા હશે, હતા તેનુ બ્યમિત્ત ધાતુ રજુનથી એણે ‘કુમાર’શાખ સાથેએકલકયતા કરી લીધીલો ‘કુમાર’લ હલેવર પડનાર વિરલ સંપાદક તરીકે ગુજરાતને બાળીના ક્ષયેા શી બધુઆદ રાવનની વધુ પિયાન શી હોઈ શોર ‘કુમાર’નેતેગણે પોતાની કલાના વિકાસનુ અત્તનય ફેર બનાવી ગુજરાતને ઠાપપધાના વિવિધ તખ્ખા પરા પાડયા છે અને ગુજરાતની કાપાકળાને ફિળિદાસ પડયો છે, એગની કારકીર્દિ વધુ વસમી થવા હલુ પમ્પા થોઈ ફેરોની જરૂર છે એમના દાથે તેમાર કમ્પેલા કરી રહેા અને કાર્યનાદને પમ્પ પોતપોતાના ફેરમા ભવિષ્યના કપયેાની નરે અમ્પરો

એ ઉપરાંત કુમાર કાર્યલયને આનલેખી ફેર પોતાના ઇત્તન બાધા જામી લીધા છે, કાક તરી નીકળ્યા છે, અને વાચકોમાથી પણ ફેર સાથેા જ્ઞાનસગાગરા અને ઇત્તનદરીન મેળવવા હશે ‘કુમાર’ને આજેને કલાકારોનુ એક કુલ વિરનુ છે અને તેઓએ ‘કુમાર’મા મ્વનન બની ગુજરાતને અને તેને સમજૂ હું છે. લીસ વર્ષ પહેલાં એક રવન તરીકે ‘કુમાર’ ગુજરાતમા પ્રકટે થયુ અને આજે તે પુનઃ ગાદાકળના ચરનગા કુખથી મારી બલ છે, કોણુ બળે કયારે તે એવા જ અથવા એથી યે બલ્ય રહે ફરી ગુજરાતગા દેખારો

અને હવે

● અન્યમ્થેામા લાખોના અર્થે લ્પાદેન્દ્રો પ્રવેાતે કરી રહ્યા છે, ત્યારે ગુજરાતમા પ્રથેાતેના ભારથી ચારેલો આત્રા વિશ્રાંતિ અને એકાન્ત તત્તર પત્રવાં બહે છે વર્ષો પહેલા ‘કુમાર’શરૂ કર્યું ત્યારેજમી આતા હની કે ‘કુમાર’ ગુજરાતની એક મગાથી સર્વવર્નિક અસા બની જશે; પણ દેશની બદલાઈ મગેલી નાખ્યા અને ધધાની હાલત તે વિષે ફેઈપમ્પ હીસારો કરતા વહે છે હું તેા મારા પ્રગાદરહિત ઇત્તનની સાથે રૂપે મારી રવનપ જ્ઞાનસમૃદ્ધિ અને સાધના ગુજરાતની સેવામા

સગમી વિશ્રાંતિ આહુ છું. અને અધરી વાતનાગેા તથા કાર્યને પૂર્ણ કરી જતાવવાના વસા બની કોઈ બને એવી મનેચ્છા સેઠું છું હતા આસા અગર છે મેટ ને કોઈ ચાલક દે તંત્રવાદક ‘કુમાર’ને નવા રૂપ અને પરિધાનમા નવી વિચારસૂઝ અને નવી બાવનાઓ ભરી ગુનનું મુખપત્ર બનાવી દેશે.

આજે તેા માર અહલુ જ સૂત છે મધુરેજ સમાપયેતા !

૨. ૨. ૧૮.

બધાની સરવાળાનું વેળું નદી કોરનું આ તો મિત્રાપાતળા પરફે છે

ઝીક ઝીલી છે ખરો? આમ જોરતાની રાત્રી થ ખરી.

ભઈ: રોકડ ખરી ?

વીરભા: (હાથથી અભિનય કરી) ખાલી ખમ. માથા પર ટીપવેલ. આ જોડ ભગવિયા, બે ભાવડો સાજન ને કાંડે ઝેર ને રળી ખાય થરેલું ય હવે હોય હાથાવનથી. માથાના થરેલોયે ? કાંઈકેયે થરેલોયે.

ભઈ: ગામમાં બે પેસા ધીરે ખરા ?

વીરભા: કરમ જોરે તો; બાકી કાંઈ વાણિયો ભગ્યો ખગલિયો નો ચલવા છે ને ?

ભઈ: જાણી, દાનતનો ?

વીરભા: ભેગભી જેની સંખ્યા માથે તોભઈ રહ છે તે વૃક્તિ તો નહ ખોલાય. દાનતનો.

ભઈ: દાનતનો ?

વીરભા: હા, હંતો કાણુ નાનપણમાં ગણ્યે ચઢી ચીવો, નહ તો હું જોરડું તો નીકળું હતું

ભઈ: પણ જર આગળ તો મુનિયેરે ય ચલે.

વીરભા: (કાન આઠા હાથે કંધને) પછી તો માણુલું મન છે. ભાઈ: હું છ જ કવ છું ને ? કાણુની દાનત આજ પેસા ટોપરા જેવી રહ લાગે છે. સરકારી બરણા માટે નો. રૂપિયા મચાઓતા તે આવે જ છે, ઉપરથી બીડામાં લાખુ છે કે મોટી દીધા છે. કાણુના હાથનો નાકણે અંચડો લીધો છે ને આસ કાંઈ વ્યથુલ ય નથી. વીરભા: હું સાંક જ આ બધું તમને પડતું પડતું.

વીરભા: (સાચરું) સાચે જ હમ વાત છે ? મો. રૂપરડીમાં કાણિયે છવ્યે કંઈકેયે ?

ભઈ: કાળા માગાનો માનવી તે માનવી જ. રાખન્યા વીરભા. વીરભા: તે હવે ?

ભઈ: તે હવે કેમ ? અમને આવા મોટાટિ છે છું, જળ મારવા ? અમે તમારા જેવો વધારે ક્ષત ભર્યા છેવે બીજાડા કાણુના સાચે રૂપે ? વીરભા, આ પાંચ મામલ વહીવટકારે હું વહીવટકારે કે ‘વાય’ ને દેખા ય આ સાચી જવા માણુલું માથે ? પછે કાણીની જવાબદારી સાવસાન ગામ માથે ને વહીવટકારે હું છે, પણ કાંઈને મળવ કે હા કે જુ? જોડી શરે ? (મુઠે તાલ છે છે. પછે આવે છે ને બંદીની ખરી ગોપારી મૂકે છે.) વીરભા, હા, ટકકા સોપારી પૂનિયા, રોણે ભાગુડું ? આ તે કાણુ પેડો છે કે બટકા લેવાયે ?

વીરભા: પણ મને તો તમારી ચંત્યા....

ભઈ: (દસીને) મારી ચિતા ! હા... આ... આ. મારી ચિતા કરવાપણું હોય જ નહિ, વીરભા ! આવા તો કંઈકેયે કાળા કાળા વાદળા આવે ને ભય. હુ છું કાંઈ આમાં ખોટી પૈયે થરની જોડવા-નો ? આરા કાણી છો, જો કોઈ મેસામ રાખીએ ને, તો આ આરાના પચાસમાં ભાવડીકાકરને માનવમાં મોળવાં પડે, સમન્યા ? પૂનિયા, કાણુ ને કાંડે કાણી આંધ લાગ્ય (પૂન્યે ભય છે)

વીરભા: કાણિયો ઉવટ તો માનવી ને !

ભઈ: (નિમ્ન દીગાળવા) ક્યન ને કરગની આગળ ભગભલાં પાણીપાણી. હમ, વીરભા, આ તમાર પરસોનો માલ સાંકરથી ય સવાઈમાં ચડે ? તમારી જ નાનકે ભાણે હા ને ? અદાર રૂપરડી સાંકે મહાવેલ કળીએ હાંમે ને ? વારે આવે તો એક ફેરે કલાર ખમુજિતા સો... આ... આ !

વીરભા: (અવિશ્વાસપૂર્ણ, ધીમેથી) ભઈ, આટલું માનવો ? રહ-રહને ય મારી આવતરી કાણુના આ કરત મટ ખોલે નથી બાણુની. મર કાણુ અવારે બજાડું થીયો હોય, બેચાર પચાસપત્રી મોળા વરમે

મેંદવી નાખ્યો હોય, પેસોકે બતરી થીયો હોય, પણ કિલો તો કાનરતો જેવો ને મેંદો છે.

ભઈ: (વાકુળીને) ત્યારે હું વૃક્તિ જુ? મારે હંના કચિયા ગળી લવા છે ? વીરભા, તમારા યોગામાં પૂર્ય પડી. માણુલું પારખુ નો અવપરજ. આવીપાળી મો. રૂપરડીમાં આ માનને એકું કવ ? પાડ, ટોસા વાડ; સાંક પૂરા થીયા હશે તમને ?

વીરભા: (નરગરાશી) જુવાન મારી હાલતા થની જો ? મારકું જુ? હંન છે, કે બીડામાં આવીયવળી પડી હશે. ધરપતથી જુઓ ને, ભઈ !

ભઈ: આવડી જડવાની બીડા ચૂક્યા, કાંઈ કિં? બીડામાં નોટ સંતક રીથેલી બાળી નહ મેં તો ? તમે ય રાબની રાબીને સાવરની ને સુચિયા અવતરવા જેવી વાત કરો છે ને !

વીરભા: ભઈ, અમારા હાથે મેં હવાર અગરદાંમાં વધુ ભય છે એવે કીધુ બાળી તો... તમે બલિવગલિય, મને તો કાણુડા માથે માણે કાંઈકેયે થયો !

ભઈ: વીરભા, કેવાની ભારી તો. કાણુ છે ને ? આગલિયો ટગે તો ય રડશે. જેટલા રે તો એક વાત છ

વીરભા: અરે, વાતને નેકારે બહારી ભાણુને ને ? હ, જોડો.

ભઈ: કાણુનો આ કાણી જેવોતેવો નો ભાણુના, હની આખર તો ઝીક, પણ મોટોતેર જેડીની આખરની વાત છે, મારે હંની માથે ખાણે ખાણું મેરવેર નથી ને આ છાને ખુણે પતી ભય તો વિવાદથી ય ફેડું ને ફૂધથી લેખુ, સમન્યા ? નહ તો પછી મારે તાલકાના મારને ભણ પડશે. મારે થા કાંઈ મો. રૂપિયા અમે એવુ માયાદાર નથી. જોડને રૂપિયા ધીરનાર નો મળે તો તમે પડમે લીધા જેવે. જમીન થને ને ? ના તો મારે હને થતરબુલભૂતિ કરીને મારા સાંકરવા પાડી તાલકે કાંઈકેયે પડે. ટોસા ? તમને વચ્ચે નો પાડડ, સાસાના ચુપ થ કરી લેવાની વાત ને. પણ આમ માગની આખર કાણુની આખર કરતા વધારે ભય હંન છે વાત હડની બાંચમાં ભમે તો પૈસા સી માગુ નામ પડશે. હ સાંક જ કવ છું કે આમાં તો તમારી જેવો છે.

વીરભા વિચારમાં પડે છે. કાણુ પ્રવેશી છે દેડની કાઠી વચલા વાપાની. ઘીસાથીસેના ધોળો ફેટો માથે સ્થાન-વરણે દેડ મોના ટાપા ટપરતી આભા છે. ઝીસે કંદિયુ ને પનિયુ છે. કંદિયાની રાબા હાથની અડથી ભાંધે તો વડું મહિ છે પનિયામાં છે ચીનડા ને બે બીખા નીના છે. પચતા જોડને યાગીયો છે. જમણા હાથમાં રાજ છે. મો. ખર પેડી દર પેડીથી ચાલી આવવી મરગા, ચડકેલના ને દાનરતાક તો છે.]

કાણુ (દર મેડા કલના) રાગરામ ભઈ !

ભઈ: કવમ, પૂનિયા થયા ?

કાણુ: વાહો આવતેવો. (આવોને દેતીમાં ‘ભઈ’ની સામે બેસે છે.) વીરભા, આ પચપાદિયે તમારો વાગે છે ?

વીરભા: હા, અમે ને કંઈ તમા જેવા નરહીબદાર થઈ ? અમે નો મોળા કિંડું પચપાદિયુ નો દોય તો પૂરાં ભાવમ માનીએ. જોને, આ બંધારિયામાં બે સાવપૂં ? છે ને નરહી ?

કાણુ: (દસનાદસવા) નરહીબવાનાં કરમે જ આવવા હોય !

(કંદિયાની બાજુ જાણે છે)

ભઈ: (વચ્ચે જ) વરે નો બડો.

કાણુ: બહુકિયું હોયે તો કું જોયે ?

ભઈ: બહુકિયુ કરવાની વેળા તો વળા છે ! તો ય...

કાણુ: મું વેળાની પાવવાનો તો બડો કાંઈ છે, પપુ આવીઆવીને

આવવાનું શું છે? બઈ, અમે તો રાંચા મેર બઈ મેં ક્યુ દોય માથાના
મેાવાળાથી ય વધુ માથે કરવવા દોય! પછી શીના બે પાંદડે મળે?

બઈ ત્યારે તો નીમતમને આવી નીચો છે. ઝઠાવેને તમે ધી
કેળા સાકર

કાણુ: બઈ, છેડે દોયે ન્યા લખાઈ નર કુંનરા માના દાપી જેવા
કળાય, બાકી થાનુમા ગીધા પછી તો ઊપસાને દનસે નર જેઈ દેવા.

બઈ: ના, હાં સધાય જેવા દોય? તમારો તો તાલ નર જોર છે
કાણુ: બઈ, તમે નવાસવા છે. એકથે તમને ક્યા લાગે. વાદ

દિ'મા તમને ઢગુ મામની પરી ગધિય નો આવે. બેપાય વાદે મામને
જોગળી નરો. બાકી મારી તો પેઢાડી વાત કરી હઈ બસ, આપડે

તો આગરે સોતા હાંને આગરે મોના નર, હઈ મોડી વાન. મા'શામને
દાય જેડીને કય છ કે આપડે લક્ષાધિપતિ નથી માત્રે વીરમા, કીમ
બોલતા નથી?

બઈ વાદ તો ઠીક છે આજ્ઞાલ સી વાદ કયે શરારા છે,
બાકી તો બધા ય ચિદિનીના મસિયાઈ. જાદરકું દેખ્યે કો રૂપને
પાંદડે ય કેધા વના જે? છે? કેમ વીરમા? બોટો દોઈ તો વેળુ
હાનીએ કોલકને,

વીરમા બઈ, આ તો કળમ છે. કાઈ કે'વાય નઈ.
કાણુ પલુ વીરમા, સધાય જેવા નથી દોતા બેતરના બેતરના-

રિય મો પાકયા દોય, વાદમા એકાદ સાકે નર હાનીરિયા બેકા દોય.
બઈ કાણુ, બધી નર બદ્ધિયુ આવડે છે વ નર કેવો છે? પૂછી

જેને તારા આપડામને? ઉપાડા દિ'એ તો સોને ઊભા થઈને ફરતા
આપડે, પલુ રાતના ઉજળા રે'નું હઈ નર ખરી માનુસાઈ, સમન્યાં

વીરમા (વાત ફેરવીને) રાષે કેડોડીકી દાકીને આવ્યા?
કાણુ નીચો તારે તો માકસી જેવા ક્યાય કરતા ક્યાય રોકાણે

ને'તો
વીરમા તારે વજીરી વેળાએ?...

કાણુ બગડ સાત રીંધા
વીરમા' મારત તો આમ જોખ્યા ને?

કાણુ કલાકાળી છે તે કલ્કિતો બધ છે પલુ મેં તો કેડા લીંબેવ
પરેર મકેએ બકનો ફેર પડે ને?

વીરમા: કેડો બીકળે બડો, કીમ?

કાણુ ના, ના, કેડા માથે મનખાનું કીડીઆઈ ઉજાણુ છે
વીરમા તારે મારત તો જોખ્યા છે તોય વજીરી વેળા સાચીને

દાલડુ જેવું દરો?
કાણુ મારે સાચવના જેવું હવે શું? મને બાળીને નર આવનાર

કે' કે છે આ તો સુધામને બઈ?

વીરમા મને તારી મોડી ચત્યા યની'તો. બઈએ વાત કરી કે આ
વેળાએ સો રૂપિયા ટાપા સાથે આવવાના છે, ને વળી ઘડાવતો બીથો

હું હાં પલુ બળે બીક, ત્યારેના હું તો દાલકેળાને દાને. બગડ રાત્ર
રીથો, નઈ? હાં હાં'પલુ કહું અસર વેળાને આનીકોર નરાકેસો છે

એકથા બે માથે જુવવનિયા રોડાપછી કરતાં રીંધવા છે ને? સાક,
સાક રતમ તો બરણામા આપી દીધી ને?

કાણુ: કાળને નર પૂછી જેવો ને? વારોડિયુ માથે હવે ને મેં તો
પોતાદયા રાકેરે રોડાક બળી લીધા ને! મેં તો આવીને પાછલા

પો'રની મીડી લીધ બેચી
વીરમા: આપડે બીલુ કામ શું? રકમ પોતાડવી જોયે (બઈ
તરફ ફરીને) બઈ, રકમ તો મળી ગઈ ને?

બઈ. રોની રકમ? મગાવેલ?

કુમાર. અંક ૨૨૮ મો (ડિસેમ્બર ૧૯૪૭)

વીરમા. (ઠાડા કેડે) હા.

બઈ મને તો કાઈ સામરતું નથી

કાણુ: કીમ? મેં તમને દાસોદાય બીડા આપ્યા ને'તમે રૂપિયા
બળી લીધ

બઈ સોખાની વાત કરતો દોહરા

કાણુ (દેખાઈને) કાબડ, બધી નીચો? હસકોનરાને ખડખડા
આ સનેકાને મામબ્યા'તો. બળી કરીને તમે હમા રૂપિયા મૂકી દીધ

તારોડિયુ માથે હવે ને મેં સાક માથે સાક દીધા તારે પાળા સખાર
બધી નીચો, પછી તમને નરાકેધા તમે હાં રાકે નર કીધુ કે રાતને

લેનારો બઈ વૃત્તો નરો? હ વખતે સખારે કાનસની મેડય સમી-
નમી કરીને ચારે ય બીડા તમારા દાખગા મોપ્યા, મેં 'પીક ફેરવીને

તમે રૂપિયા હસકોતરના ખચ્યા.

બઈ. (વીરમા પ્રત્યે) વીરમા, જેવું? સામે વળે છે ને? આમા
માધીમાં મામુસોને બનવાન રેખામા? બોલખયુ રેખામા?

વીરમા: કાણુ, તે સોખ્યા છે? બસબર શાંતેર છે?

કાણુ: રજોલિયા મા'રેવના સમ બઈને ક'ય છ કે દાસોદાય
સોખ્યા છે.

વીરમા: બઈ!
બઈ: આજ્ઞા દોય તો જોખડે લખુ ને? અજ્યા પૂનિયા, હઈ

કેરતરામાથી ચોપડો... વીરમા!

વીરમા' ક્યા દળુ હઈ દેખ્યા છે? ક્યા કાણુ.

[વીરમા બીધા થઈને ઉતારામા બધ છે કાણુ મન-
બનક બની કોય બોલે છે. મો પર નરી મેંસા ન

હળી છે. 'બઈ'ની બધી આંખ કાણુના રેક પર છે
વીરમા ચોપડો લાવીને 'બઈ'ના દાખમા મૂકે છે]

ક્યા ('બઈ' ચોપડો નેલે છે)

બઈ વીરમા, બધ્યા તો છે ને?

વીરમા' નઈ જેવું, પૂછી નિરાશો. માડગાંડ અક્ષર ઉકલે
બઈ ઉકલે તો ખસ ને?

વીરમા ઉકલે, નઈ જેવા (વીરમા ચોપડામા આંખો ખેંચે છે)

બઈ (ચોડી વાર પછી) હાં વીરમા? માથ્યા છે? કાણુ, તારો
દાસે નર પડાકોમાથી આમડાની કોથળી લાન્થ, શિકકે રે' છે હાં તારો

દાસે નર આરે મો ઊડાવતુ છે. હું તો પડોડિયે બીડીને પીંપળ નીમ-
વાને નીચો'તો બોલ દમચની પોડએ મારા દાખમા હઈ નતરમતર

તો નથી ને? કે મેં કઈ કોથલક હવું દોય? (આવીએને મુગપો ફેકે છે)

કાણુ (વીરમા પ્રત્યે) વીરમા! કળમ છે!

બઈ હું, વીરમા, રે'તો આંખો ફેકે ને કે કળમ છે! નડ તો
સો રૂપિયામા માનુસ જેવાં માનુસ સો જીવ બગાડે!

કાણુ' વીરમા, કાળુલે રેખાડાત તોં દનખાન જીમ ચીરીને રેખા-
ડત મેં રૂપિયા સોખ્યા છે હાં સાચ સાચી વાત

બઈ તારે હસકોતરો મળી ગીયો? આ કોથળી મળી પડે? મારા
મે'રબાન, બગડ રાત્ર રીથો'તો કેડે આંખો ફેકે કીડી નીચો હરો.

સમન્યાં? (વીરમાને અંધાધીને) વીરમા, મામમાથી પાચ મામલ

જેવા માનુડને આ કરો. કેડો પાચ પરમેશ્વર વચ્ચે માય? આ

તો નરામોડી ફરી બેકા છે, નઈ તો કળી સુધી કળાળની તેવની

કડામા દાખ બોલાવતો આનકાલ કોરડ ને કાપડાનું રાન છે, એકથે

માથ શુ? સુખીને સા કરી આનું કાકુ દને સોખ્યા બિના ક્યા છૂટો?

માથ શુ બીલુ? મારે ધળી હાં મેરડાંની આબર સાચવની'તો પલુ

હાં મને ખૂજળ બના'વા નીકળ્યો છે. અજ્યા પૂનિયા!

‘બેઈ’ આજ ફેરવે છે. આખાં વૈષ્ણવી વીજળી ચમકે છે. બધા ચમકન મેકા છે. કાળુ તો કાળેકાળે ચક્ર ચલે છે. વીરભા તરફ નજર ફેરવે છે. વીરભા હંસારે છે ‘બેઈ’ બેભા મળે કોરડામાં પધારે છે.]

વીરભા- કાળુ !

કાળુ- વીરભા કાકા ! આ કાળુની કનતગા ડંકે ચ બેરે બેરે ?

વીરભા- બઈ, આખરે આખરે સધાય કાળા સમયના માનવી ને ? ગને ગળા લગાડુ નારો બેરેસો છે; પણ આ તો આજુ યાજી હોય તો યરમેલે ખતાવટ કરવી હાં વધારે ડા’પણુ

કાળુ- પણ તારે હાથે એવું. . .

વીરભા- રૂપિયા છૂટા હાથે કે નહીં ?

કાળુ- છૂટા ન હશે ને ? બઈ ખળડાવતાં તો

વીરભા- તારા નાયા પછી ને ?

કાળુ- મોં તો પોઠ ફેરવી તારે સાદ આપતો સાબમેલ

વીરભા- મોં હાથોદાથ રૂપિયા તો નહીં મોપેલ ને ?

કાળુ- પણ બીરો મોપેલ ને ?

વીરભા- બીરોમાં હતા છની તારા હોયે કાસ તો ખરી ને ?

કાળુ- હાં વગર બઈ ખળડાવે શેના ? !

વીરભા- આખી વાટ રૂપિયા રૂપિયા ભજવે આભે તો બેરો

બજુ તો મોં તો ને ?

કાળુ- તારે બીરોમાં નહીં હોય ? ગને ન્યાનુભૂતી મઠએ રોકકા

તો નથી આક્રમ્યા

વીરભા- બઈ કે’ છે કે ન્યાનુભૂતી ગોકલવા છે તો બચડ આડા-અવધા . . .

કાળુ- (કાન આડા હાથ ફરતે, આકાશ તરફ આગળ ચીંધીને) હાં બજી !

વીરભા- જો બહ, આખરે પેટ તો હોય મેંતરેકાખાના વાદળ જેવું. નો હોય કે પડકાર, ચોરી, દગો કે આંધીપાછી ‘પણુ ડો’ક વેળા આવી પડે તો આવી પડે, તો આવી વેળાએ સમજાણા થઈ નહીં આગા ખુદા છસ મુરખાઈનો મોં છપેડા, જો તારી કને ન હોય તો મારી પાહેથી હાં બહ હમણાં તો સુરજ ખરે ખરે છે. હાં યાજી હમણાં તારે બજુબો શો ખપ ? સગમ્યા ? પછી વાવળી ટાણે જો કીકીક ખુદિયા લઈ લીધા.

કાળુ- પણ . . . નાક તો (બતાવીને) આયાથી છઠ્ઠી બચ ને ? વીરભા- પણ ને બજુ. તારી આખરે બચ, પણ ત્રાજ આખાનુ શુ મનિયા ગાથે કે’વાય ? આ વાતનો પછી તો ડોકો દેવાય આખી મનિયાના. બેરે આમાં કોઈ હા—ના થાય કંઈ નાં નથી. જો બઈ, આગા મારે પડેનો ચ સુવારય નથી. હું કાઈ વને સીસામાં ઉતારતો નથી જો આગા કયે વાતની ધોરે આંધા નાં થાતી હોય તો મારે ગન આનંદ આનંદ.

કાળુ- ગળજ હોરી હોયે ચ મારી તો આખરે . . . (નજમો થના) મારી સ્થત પેટીની આખર, વીરભા કાકા !

વીરભા- આખજ એવું બપોરો. બીજો મારમ ગને હવે સુનતો નથી ને બઈ શરય કહી એકા છેઈ તે . . . પૂછવાની વાત નહીં. તાલુકે બાવડાં હોયવાનો તે કાળુ, આપડી તાલુકે કોળખાણુ શી ? આપણું સાય હોય તો ચ ન્યાનુભૂતી હાં બચ. સમી આખરે એવું છાં ને, કે સરકારી અપદસપરો ચ મારકપાણી આધા વગર બપોરો બચ છે ? તારે આપડે શુ વરસી વળાએ છીં ? કોઈ કિં’ પેકે તો કાઠને આપ્યા આખરે છે ? બેરે તાલુકે બંધને આપડે તો આતર માથે ગળા

મણુ તેવનો કીરે નાં છે. આપ, આપડાં હાં કામ નાં. વાલે ઉઘાળ નાં, પાછલ મરાળ નાં હાં કામ કામ, સગમ્યા તાલુકે છાં કે’ કે મારી વાલે વેસાં નથી ને વેપાચ વરહની રીયાવ તો વાંદલાની શી દસા ? અભણા જેવુ ધર ઝળવાય, બાપ’ નરા વિચાર્ય.

કાળુ- કાકા, પછુ બપોર હોરી દેવા છિંતો તો બેરો મારીને . .

વીરભા- ‘પણુ આજ ને આજ ક’વ છું ? ના, વાવળી કરીને આ-દરડીએ ખીલે કરી નાં, બપોર ચ પતી નીયાં હશે.

કાળુ- પણ . .

વીરભા- તારે છમ નાં કે’ને કે માલ તો માર્યો છે ને માણીયા ચો-રવા છે હાંમલખઈ બામલખઈને ! મારા મેકા ! નેયા સાવકાર ! અલ્યા, મોં રૂપિયા સખ્યે તો ટાકે મુક્યા ને હવે છીંગે બેરો વડવા ! પાહ કીકરા ! બેળા યકને હવે આગનો દડકો વાજશે ખરા ! (કાળુ બેસી મળે બચ છે.) અલ્યા કાલિયા, પાલો વચ જો, બંધને હું આપડે તો સમજલ છું કે કાલ્ય મુખી આ આનો કઈક ધોડાકાલોડા વાવો કે’શુ મેસાની ઉલાવજ નથી. તાલુકે બજુ બજુ કરી દેશે હાં તો, સમ-ન્યા, અલ્યા, તારા દરગ પામર્યા કે આવે ! બુલામી ચામદગત મળ્યા છે બીજો હોત તો બીજા કમિટ, બીજા કાં સાયવાળી બેલાવે કે બીજા વાત ? હવે કાલ્ય નાં નોનો નથી કોણ બંધનું ઉલું છાંમ

[કાળુ બચ છે. ‘બંડ’ પ્રવેશે છે.]

બંડ- કા વીરભા ? છીપરા માથે પાણી, કે કાલ્ય વધારે ?

વીરભા- પે’લાં તો ડાકુ મુખાવતા માણુકે ચોડવાય ને ? કાલની મુડત પાકી છે આખી બંધો

બંડ- બાણી પટક, વાતના પીકડા ચ તો ચૂપવા બેરે. ચીંકું-કી-કું-કીને વાત કાકાની હમ નાં કાગ લેતું બેરે, સગમ્યા ? આપડે કાલ કોઈની દરબે કાલ કોણુ ભેરવણુ છે ? નહીં ચરતો હોય તો વળ આપી-ને શુ કાગ છે ? કાળા ઉનાળે ગને ચ બપોરની ધળી ચ હવા આવે છે. વીરભા- મને ચ મણુ થાય છે કે મારા ધરમાથી કાકી જઈ ? પણ મું કહું ? આખરે બેરેકા પાનતા નથી. તો ચ બજાખ માથે ધીરવા પે પાનતો મુખાવતો છે.

બંડ- ડોસા, બેરો બપોર થીયા તિયાર ? વાંદવાલ ?

વીરભા- એમા રોની બેટખ બાગવાની ? વાગળી મુખી તો આપે ચ સખવાળા. પછી મોળાપાનતા બે ખુદિયા લઈ હે ! બેરેકા બિ-ડચ છે, આજની આખરે કે’ !

બંડ- પણ ખુદિયા લાવવા રેકમ કવાથી કાંડે ?

વીરભા- કરમ બેરે !

બંડ- તારે હાંમલ મોંને કે નાંમોને ચ ને’હીરોડી . . . હા . . . આ . . . આ તમે નાં સરકર આપી દેવા રીયાપરો !

વીરભા- બાઈ, સોને રેરેપેરો ડોસા હોય છે, સગમ્યા ? પેટ છું શાકુ બજી કે છું ?

બંડ- શું કહું ?

વીરભા- આ તો મારતની વાત છે. મોહા તરીકે કળપું કે તપારી શીંડીએ નાં મળિયાની બંધી બેરા નીકો તો તમે નાં ખીલવી છાં !

વિન્યા હમ નાં હાલે છે.

બંડ- પણ મને ચ એમા નાં મરણ ?

વીરભા- દરિયાના સંધાય બેવા. દોહા મારીને બાજુ કવે

બંડ- બેમ, ડોસા ! તમે ચ નગાનાનું આચમન કરી નાયા લાગો છે !

વીરભા- તમે ચ હા માવલા, મારા સા’બ’ નહીં તો . . .

બંડ- (વચ્ચે નાં) મું મું ને ! [પૂર્વે આવે છે]

વીરભા' અહ્યા પૂન, કીનીકેર'તો ?
 પૂન: મોહનભઈ ન્યા છા છા વાર થેરે કાણું અઈ નીવા ને
 વણ કરવા નો જવ તો ઇમને માફ લાને
 વીરભા' મોહનભઈ ? મોડી પાટીવાળા ?
 પૂન: (હસીને) આ મોહનભઈ, ગારને 'બાનો દરબાર'. નાના
 દરબાર ને 'દરબાર કેટલે ઈમની પાલે ન વધારે જીભ ને ?
 વીરભા' હા, હા મોહનભઈ બાહીરદર કેને ?
 પૂન: હા, ઈ જ. પણ ગામના આજ નવાબદી થઈ લાને છે.
 વીરભા' શી ?
 પૂન: મોહને કાળિયો ન્યાકલે ડગણું ન મોહનભઈ કને
 આબો'તો કાઈકે 'ચોરી ચોરી' કરતો'તો 'મો રપિયા મો રપિયા'
 ય કરતો'તો ખરો!
 બઈ: હં, પછી ?
 પૂન: ને બરી કેવા હોય તો અળાસીમે તિનેરીમાપી કાઠી
 આણુ ઈમ મોહનભઈએ ધીધુ
 બઈ: તે કમરુદિયાણે નો લીધા ? જ્યાન મોહુ ધીધુ હરો ? કા
 તો જીમનજીબી આપવાતુ ધીધુ હરો ? પછી તો વેડ સાકાં ન પડેને!
 વીરભા' અબધને વહાતર કોઈ નો યે. ને અગથી ઓરવાયે વન
 પૂન: પણ મેમાથી કોઈ આલવા-લેવા તિયાર નથી
 બઈ: નેજુ વીરભા, ગામના માણસો ? આને તો તાલુકે જ લેવો
 પડશે પછી નેઈકે લેવારો હં, પૂનિયા ! પછી ?
 પૂન: કાણુ ને મોહનભઈને નાતેઅકેલા પૂરતોકે કાણુનાકેસા-
 મે મોહનભઈના ધરકાતુ કાં રાખેલુ, તે મોહનભઈ કાણુ આલુ
 આ જમાનામા રાખે છે મોળા વરસે પાપપત્તીગ આલે વ ખરા આજ
 કાણુને આલવા તિયાર થીયા તારે ઈમણે તો ચોમેચોખી ફલ જેવી ના
 પાડી કે ભરવા ઇમા ગળ નથી ક્રમોએ ધુતો સાચો લડ ને!
 બઈ: (કેતુકપણે) પછી કાણુએ શુ ધીધુ ?
 પૂન: હં હતા કે છે કે ? મેં રાતમા ને રાતમા ચંધુ ય સોપી દીધુ
 છે, ને આ વાતમા આ વઈષ્ટકારની કાનત બચકી છે નહ તો મેં તો
 ઇમાને આગળ ખીડા સોંપ્યા છે
 બઈ: (વિચારમાથી ભનીને) હં, પછી ?
 પૂન: મોહનભઈ કે' છે કે કાલ ફો'દારને આવા જ સા કરજું
 ને કાણુને કીધુ કે બે વઈષ્ટકાર સા કરે તો ય નો ભતુ
 વીરભા' અઈ ? સાકુ કંવ ? હ મોહન કાયદેલાજ છે. વળી ચો-
 ચવ ધર ને કમો સજાવ જ એવો છે કે લીધુ કામ પાર કર્યે જાયે
 પૂનિયો' વીરભા, બાકી આજર ભાયે રેનાર તો જદાગીની
 કાળિયા એકો જ નેચો કાઈ રેપો છે ! હેવાનો સમદર ઉલેચી ના-
 ખ્યો ! ગાંડમાડ મોહનભઈએ ધીરપ આપી. તારે હ એટલું જ બો-
 લ્યો કે 'આપરે જીર્ણ, પણ દુનિયા શું કેરો ?' નેધરે હાડી નીકળ્યો
 [બઈ: લેલા થઈને ખાટલાની આબુલાલુ
 આંધ્ર મારે છે ઉવારો આખો સાત ઘઠ
 ગયો છે આંધ્ર માયે ચકુ ય ફરકત નથી]
 બઈ: (ચોડી વાર પછી) વીરભા, વાતની કાઠી મારવી પડશે.
 વીરભા: મોલો !
 બઈ: રો ગારજ નીકળે ! રો રપિયા હું અથી વ'વ
 વીરભા: હં વચર બોલે મારજ નથી કાણુને અથવા સા કરી છઈ
 દેલુ કે તારા રપિયાનો છુ ભળીન થીયો છું.
 બઈ: મારશે ઈમ માનશે ?
 પૂનિયો: મોહનભઈ ગિયાજાતો આલતા'તા તોય હણે ના પાડી.

વીરભા. તારે રો ગારજ ?
 બઈ: પૂનિયા, આજા સમલવીને તેકી તો લાભ !
 [પૂનિયો ભવ છે
 વીરભા' બઈ, સાચેસાણું કંવ ? આ વાતને સકેરી લેવાગા
 માલ છે હણે ખાધા તો દીવા ભયમના બાકી ચોન્યુ તો લાન
 લાલશે દહઈ દીની દાનભઈ માથે મને તો આજુવશવામ નથી અ-
 વતો ! તમે કેનાર બંધે કઈ રીયા !
 બઈ: (અમરાટમાં) તારે, આ ગાર તરકટ ?
 વીરભા: હં તો હું નહું ? પણ સાચ તો સુરજ અગ
 લેવાતુ
 બઈ: વીરભા, ભળીશ, કે છા મહિના મોઝો મોઝીને વડમાંતે
 વીરભા, પણ આવા હં આપરો ? નહ તો તમે દીવા થયે બઈ સા
 ભંચી લાવો
 વીરભા' પૂનિયાને દીવા મોઝાના ગજરાળ લઈ અવવા તોદ
 [પૂનિયા પ્રવેશે છે
 બઈ: કા ? નો આબો ? શીનો આવે ? પડતુ દેનાર મળી ખી
 છે, બઈ !
 પૂનિયો: બઈ, ચાત પૂછા મા કે'વાય નહ એવું થીયું છે કાળ
 કામ કરતુ નથી !
 બઈ: (બઈએ બોલે છે) મારા માથે તો કાઈ નથી ને ?
 વીરભા' નહ, બાકયે દિ'વલશે ? પૂનિયા, મોહનભઈએ ફો'દ
 બો'દારને ધરે સા કયાં નથી ને ? હ, તાલુકે જવાતુ કહું હોય તો
 બઈને બે વેણું કંવ
 બઈ: વીરભા, અઈ ! (ધોમેથી) મારા કાળા ઢાંચે માર ને
 રખાડુ !
 પૂનિયો: વીરભા, એવું કહું ય નથી કાણુએ નો કરવાતુ કં
 વીરભા: શુ ?
 પૂનિયો: રપિયાના અફીલુ ગાયે અદોરશેતેક પી સોડન તાળ
 વીરભા: બેખો !

(પડશે)

[આ નાટિકા અજવા માટે લેખકને

ચંદરવા, વાયા જીમનાય, કાઠિયાવાડ એ સરનામે પહોંચે જ]

ત્રિવિધ પાન

(અનુપ આપણ પાન ૩૬૬થી) દૂધની મિઠાઈ કે દૂધપાન-શીખડ
 જેવી પાનિયોમાં દૂધમા રહેલા ડીમની તત્વોની આરા પલ્લુ રહેતો
 નથી. એટલે આગ વિનુત અરપે દૂધ લેવાથી દૂધના લાભ મળતાં તો
 ફરકતા, પણ આહાર વધુપડતો આરોગે તરત ન પડે તેવો ધ્યાય છે
 સામન્ય વાણુ સાચે તો દૂધ ભરે લેવું જ નેજાએ સામનુદૂધ
 વધુ ગુણવાળું છે. દૂધમાં પશુઓએ ખુશ્કી લવામાં અને મૂલ્યના
 પ્રકારમાં ભજવવા ચીરીને કસરા કરી લેવાથી અને જનજનુ ધાસ
 પાણુ હોવાથી એ દૂધ હળુ અને પોષક તત્વોથી ભરપૂર હોય છે
 આપુ તાજી અપખાર દૂધ આખા શિવરાત્રી શારીરિક અને માન-
 સિક અમ કયાં પછી શરીરને ભરી છે તાણું સોડનું દૂધ તરત પથે
 છે અને રક્તિ આપે છે તાણું દૂધ કળિયાત તોડનાર ને પાચન-
 ક્રિયાને અડે કરનાર છે, એટલે સામન્ય ભોજનમાં દૂધ અવરય
 લેવું નેજાએ

આરોગ્યને હંજીનારે આ ત્રિવિધ પાનને અપનાવતુ નેજાએ
 અમુલાલ ધોળકિયા

અને તેનો પ્રચાર તથા પ્રસિદ્ધિ બિહારની બહાર પણ એટલા વિસ્તૃત થઈ ગઈ છે તેનો બધે સમાર કરતા જ રહ્યો છે.

સાચાપણમાં 'બિહાર'ને પોતાનું પ્રેસ નહોતું, એટલે 'બાલક' પત્ર કલકત્તામાં છાપવાનું નહીં કરી પોતાની હેબરેજ નીચે માસ્તર સાહેબે તેનો સર્વ બાર એક એવી વ્યક્તિને સોંપ્યો કે જે હિન્દી સાહિત્યકારશાખાના અધ્યક્ષ રહ્યા હતા. એવઝાં તે શ્રી ભેનીપુરીજી કલકત્તાના 'વૈદિક પ્રેસ'માં 'બાલક' ટીક છાપાવ, પણ ત્યાં તેના માત્ર બે જ અંક છપાયા એ વખતે બિહારના તપસ્વી હિન્દીસેવક શ્રી શિવપૂર્ણ સહાય કલકત્તામાં હતા તેમને સહયોગ બહારને મળી ગયો અને શરણુએ તેમને અપનાવી હીંધા 'બહાર'નું બીજું છાપકામ બનાવવામાં થવું હતું એટલે માસ્તર સાહેબની ગણ વિચારી શિવપૂર્ણજી ભિન્નરોગોત્કાંઠા હઈ બનાવવામાં નહીં નવચા તેમણે અને ભેનીપુરીજીને થોમ બહારને સળગ કરનાર નીવડતો અને પ્રકાશકારે છુલવવાના અદ્વની જેમ વધવા માસ્તર

સફળતા વધતી ગઈ બહારને હવે પોતાનું પ્રેસ ખોલવાની જરૂર જણાઈ અને ૧૯૨૮માં હલ્દેરિયાસરાઈમાં 'વિદ્યાપતિ' નામનું છાપખાનું શ્રી કમ્પી પ્રેસ થતા જ બનાવવાનું બધું કામ ત્યાં બેઠું અને સાથે શિવપૂર્ણજી પણ ત્યાં આવી રહ્યા થોડા જ સમયમાં વિદ્યાપતિ પ્રેસ છપાવ-સાફાઈ માટે વિષયાત બની ગયું અને તેમણે પોતાનો સર્વ વિસ્તાર ખૂબ વધારી દીધો આજે ત્યાં પાણી પોતા કંદેર મશીન અને મજૂ દ્રેક મશીન વાલે છે એલિસ, કમ્પોઝિશન અને મશીન ખાતામાં મળી દોઢસો ઉપરાંત પાણીસો ત્યાં કામ કરે છે પ્રત્યેક વેલામાં કાર્યલેહરખી આઈડી છે પ્રેસના મેનેજર શ્રી નારાયણ ભાસ્કર સોમજી કરીને એક ગદ્યારાષ્ટ્રીય ગણનાર છે.

બિહારનું કૌશલ્ય એટલું વિપુલ બની ગયું કે બધી બાજુનો ભાર ઉઠાવવાનું કંઈ જ નહોતું, અને પટણામાં તેની એક શાખા ખોલવાની જરૂર ઊભી થઈ માસ્તર સાહેબનું બધું કામ બગવાને આધારે અને વિશાસ ઉપર ચાલવું હતું પણ એ કામો કે સચાલનને બહાર દેખી કોઈ નક્કિ બહારથી જ તેના નિકાલ માસ્તર સાહેબ જાણુ આસાનીથી હાવી દે છે, અને એ જ મિત્રને તેમણે ૧૯૨૯માં પટણામાં શાખા ખોલી ૧૯૩૪માં ગોવિન્દભિરોડ પર રૂ. ૧૫,૦૦૦ ની કિંમતની જમીન હાથે તેમણે એ શાખા ૧૯૬૨ ૧૯૬૪માં પટણામાં બીજી એક છાપખાનું પણ ખોલ્યું જે 'દિવાલ્ય પ્રેસ'ના નામથી બહાર છે પટણાની શાખામાં નીચવાડીસ માણસો નિરતર રોકાએઈ રહે છે ને પરિત જ્યાંનાય મિત્ર જેવા કમીટી પુરુષ તેની હેબરેજ રાખે છે.

ઈ. ૧૯૩૬માં બિહારના બુદ્ધપણી સર્વનાસમયે તેમણે બહારની પણ સાંખોની સપ્તિ નહીં તેને વેરાન જેલ બની ગયું, પણ માસ્તર સાહેબની કુનેદપતિ સહકારના કિનારા પર ફરી બીજી આદીતાન મહાન જાણું થઈ ગયું જે આજે દુરથી પણ બધું હાલે છે એમના બંને સહારોની આવકન વધવા નિરીક્ષ બાજુ સમગ્ર બધા પ્રસાદ જાણુ દેખે પુરુષ છે એ કમીટી અને પ્રામાણિક વ્યક્તિ ઉપર માસ્તર સાહેબ પોતાનું સર્વસ્વ નિહાવ કરી દે છે

'વિદ્યાપતિ વાચનાલય' નામનું એક સ્વતંત્ર વાચનાલય પણ બહાર ખોલ્યું છે તેમાં અનેક હાલે મળે સમયમાં છે ત્યાં બિહારની કલાત્તુ ચિત્રપ્રદર્શન પણ કરે છે, જેમાં બિહારના સર્વ પ્રતિષ્ઠિત સાહિત્યકો, પ્રેક્ષણીય દ્રશ્યો આદિ લેવા મળે છે

બહારના બ્લોક વિશાલ પણ આજે છે તેમાં હવે ૧૦,૦૦૦ બ્લોક છે, પ્રસિદ્ધ વિદ્વાનો, કલાનેતાઓ, અભિનેતા સહિત દર્શનીય રચના, કોઈ તેમ બાકી નહિ હોય એ સમયે એટલા વિપુલ છે કે હાલ

નવા બ્લોક બનાવવા વિદ્યા જ બહાર પોતાનું મમ અવાજી શરૂ છે બહારમાં શિવપૂર્ણજીને થોડા તે બેનામાં સુગંધ જેવા છે તેમાં બીજી એ વ્યક્તિઓના આવાજો તેની આશા બધું વધી જઈ છે એક તે 'બાલક'ના મંપાદક શ્રી અચ્યુતાનંદ દત્ત ને બીજા હવા-કાર હવેનું મહારથી દત્તજી જાણુ દસક્રમણ અને મધુર મ્લચનન છે પ્રાચીન સાહિત્યનું પુણ્ય જ્ઞાન બધું પ્રત્યક્ષનીય છે માસ્તર સાહેબના સમર્થથી પાંડવ પુત્રાકોની થોડાનામાં પાણુ ને દશજ અને અનુભવી બન્યા છે તેમણે કઈક સરકન પુત્રાકોના પછમજ મેલિલી અનુવાદ કર્યા છે મેલિલી સાહિત્યના કલારકન વિશાળતા તે એક છે

હવેનું મહારથી નખસીય કલારકોજી તરફ છે, બહારમાં આખા પછી મહારથીએ પોતાની ચમક વધારી દીધી છે, તે એટલે સુધી કે તે હવે બહારત પ્રસિદ્ધ બની ગયા છે તેમના હાથ નીચે કેટલા વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ વધારી એક વર્ગ બનાવી રહ્યા છે

આજ વિપુલ સાધનોના બળ ઉપર બહારે પાંડવ પુત્રાકો, ઉપરાંત ૫૦૦ એટલાં તે સાહિત્યના એવા પુત્રાકો પ્રકાશિત કર્યા છે જેના વિષે હિંદી સંસ્થાને અભિમાન છે 'બાલક' પત્ર તેની વિશેષ કીર્તિનામાં છે આજ સુધીમાં તેના ૧૩ વિશેષકો નીકળ્યા છે અને ૧૦૦૦૦૦ તેવા થઈ રહ્યો છે બહારે જેમ સાહિત્યની સેવા કરી છે તેમ મેલ, વિદ્વાનોના સન્માન પણ કર્યા છે, નવા શિષ્યાઓને આજ પાંડવ છે બિહારમાં કોઈ એવા અમરો સિવાસ નથી જે બહારમાંથી પ્રકાશ નહોતો ન હોય

આ રીતે શરણુના ૩૩ વર્ષોની એકાન્ત તપશ્ચર્યા મહાન વશકાઈ કરી છે એથી સમગ્ર બિહારનું અસ્તક ઉન્નત બને છે એમની સુવર્ણજયની ને બહારની રમતબધની બિહારની સાહિત્યિક કીર્તિની વેળવળી છે અને પ્રમુદ્ધતા હોય તે 'વિદ્યાપતિ વિદ્યાપતિ' રજામાં એટલે બહાર દાસ બિહારનું સાહિત્યકેત્ર બિહારને એક આદર્શ પ્રાન્ત બનાવી દેશે ('બાલક'ના વિશેષકામાંથી આલિત)

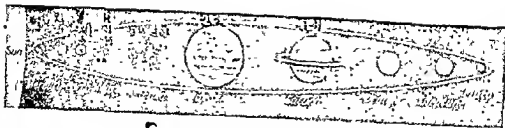
જીવનનું પરોઢ

[અનુ. આગળના પાન ૩૬૬થી] બાપુજીની મૃતિ થાળી જોઈને રહી છે, છતાં મર્ણાં તારીખ અને વિગત બાળત રાંક હોય છે ત્યાં રોનેરી અકતુ માર્ગદર્શન રોથી સાચુ લેખાય એ અંકને સાર સવજ માલમે 'રોનેરી સાધના'માં હઈ લીધે છે એ સાર મયુ છે

'રોનેરી અર્ધ' અને એવા હોય, પણ એ તેમાં મારા જેવા બાળકનું રમકડું જ અણુવ. કામજી આખરે તે જાડ વનું રહી એમાં મમે એટલા સાજા-સાજા કરીએ, પણ એ જાડે વહારે બહાર જનારી વનું સાચુ તે બાપુજી એ રોનેરી જીવન છે, જેના અનેક અંકો પહેલો એક દક્ષિણ આફ્રિકાનાં સત્યાગ્રહની સફળતામાં પરિભ્રમ્યો અને બાપુજીને અજ્ઞા વિશ્વમાં અમરપૂર્વ, નવીન અને સાચા સેનાપતિ તરીકે પ્રાપ્તિ થયો

બાપુજીની દેવધર્મિ જે નેજીએ લોકોના હૃદય નહનું થઈ જતા હતા રમતસ સાહેબ જેવા માણસને એમણે વગ કર્યા એ જીવને એમના જરેજોમાં ઢળી પડવાનું એને મન થવું હતું હવે દક્ષિણ આફ્રિકાના હિંદીઓને એમને 'મંદીબાઈ' તરીકે સત્યાગ્રહની સનેપન થયા એમને માટે 'લોકામ ન્ય રોનેરી' સમગ્ર મંદીબાઈ જલ્યાં થોડાને સંમતમાં હાથમાં એ રીતે થોડા દિવસ 'લોકામન્ય' તરીકે આજકાર્યા પછી એમને માટે 'કર્મ-રી' તરીકેના આજકાર્યા સંપદ થાઈ થયોને 'લોકામન્ય'નું જિજ્ઞેસિત મહાસમને લોકોએ આજ (અર્ધ)

મધુદાસ હનનલાસ માંધી

ધૈમાનિકાની
જિજ્ઞાસા
અને
મનબોધના
એક
સનાતન
પ્રશ્ન

સૂર્યમંડળમાં ક્યાંયે જીવન છે? *

જલે વળેને સુર્યાસ્તની મોઝા નીચળતાં કોઈ વાર આગ્રસ આકાશના અવત વિસ્તારમાં નજર કરતા શુદ્ધ દરેકે કે આ અપરિચિત આકાશની એક માઈ જગ્યાએ જીવન હશે ખરે ?

આ નિઃસીમ વિશ્વમાં જ્યાં પૃથ્વીનું ચાંદરવ પૃથ્વીના મોઝા પરના ટેલીન કણુઓનું પણ નથી તેમજ, કુદરતના કોઈ અકાદ ખુલાસા, નાનકડાં આ કોઈ અકાદ જ જીવન સંભવે છે અને ત્યાં ખજૂ માન કોઈ આકાશના જ છે એવી નિઃસાક્ષી બાબત મ્હોકારવા આજે મનુષ્યનું માન સૌવાર નથી થતું, અને આગામી રીતે પૃથ્વી જ કહે છે કે હું ક્યાંયે જીવજાસામાં આવેલા ઉપ કોઈ વિશ્વેમાં જીવનનું અસ્તિત્વ જ નથી ? આપણે આ પ્રશ્નને વિચાર કરીએ

પૃથ્વી પર જે જીવનનું જીવન પ્રવેશ છે તેનું જીવન અવકાશમાં કલ્પન થવા માટે મોટી પહેલી સ્વવિચાર પ્રકાશ ને કલ્પનાની છે જગતમાં પૃથ્વીને મળે છે તેમજ જ પ્રકાશ ને કલ્પના ને કોઈ પ્રદાને મળતાં હોય તે ત્યાં જીવન સંભવી શકે, ઉપરાંત તે મનુષ્ય પાતાપરમ પખ પૃથ્વીના પાતાપરમને મળતુ આપણે જોઈએ, આ મિચાલ નાની નાની મરતો તે ક્યાંયે પૃથ્વી ગાયા પરત એ જગ્યાએ જે કલ્પનાથી શરતે પાતાપા રાખીને જ જોઈએ કે જીવન ક્યાં થ છે કે નહિ.

તારાઓ ઉપર જીવન સંભવી શકે જ નહિ એ તો તદ્દન અવાલિક છે તારાઓ કોઈએ જીવતા મોઝા ત્યાંના કલ્પનામાનવના કોઈ પણ થન પદાર્થ પ્રવાહી કઈ જલ અને દરેક પ્રવાહી પદાર્થ વાવુરજ થઈ જાય એટલું જ નહિ પણ ત્યાં કોઈ પણ મહિવર (Coma- ground) પદાર્થ હશે જ રાસતો નથી, તરત જ પદાર્થના પરમાણુઓ દરો પરી જાય છે અને પાતાપરમના બેઠવા માટે છે ને જોડા તારાઓ 'કંડા' કહેવાય છે, જેમનો રત રતો અણુય છે ને જેમનું કલ્પના-માન જીવ તારાઓના કરતા પ્રમાણમાં આજુ છે ત્યાં મોટા મોટા સંકલિત પદાર્થો રહી શકે છે, અને તે પણ વાવુરજમાં જ એટલે આપણે વગર આનંદાસનીકે સ્વીકારવું જ રહુ કે તારાઓ પર જીવન હોવાની આશા રાખવી એ આકાશકુસુમવતુ જ છે

એટલે હવે આપણે એક દમગીની મોટીએ એ તારાઓ પછી કે પદાર્થો ખગોલિકાની અણુમાં આવે છે તેમજ વિચાર કરીએ. આ પદાર્થો તે પદાર્થો, મોટા અને ઉપમોટા

સૌથી પહેલાં આપણે મોટોના વિચાર કરીએ. એમાં પણ આપણા સૂર્યમંડળના મોટોને યાદ કરી અવકાશમાં જે અવજય તારાઓ છે તેમજ મોટા છે કે નહિ અને હોય તે તોના પર જીવન સંભવી શકે તેમ જ નહિ એ જોઈએ

મોટોની નિર્ધારની બાબતમાં એવી માનવતા છે કે જ્યારે એ તારાઓ અજાણીની બનુ જ નહક આવી જાય ત્યારે, આજે જેમ જેમ તથા સૂર્યના આકર્ષણથી સમુદ્રોમાં જરી આવે છે તેમ, મોટા તારાના આકર્ષણથી નાના તારા પર જરી આવવા માટેને જેમજેમ

બને તારાઓ નજરનજર આવતા જાય તેમજેમજેમ જરી થવાની જાય, જ્યારે બને તારા નજરનજર આવતો પાન કુ જવાનુ મારે જે ત્યારે આ આકર્ષણનું જેર જેરનું વળુ થવી જાય કે નાના તારા પર જ જરી થવી હોય તે એ તારાથી કુટી થવી જાય અને અવકાશમાં ભેડી થવી નાના તારાની આશપાસ ફરતા માટે આપણી મોટા પેલા માન મોટોની કલ્પાત વિષે આજના ખગોલશાસ્ત્રીઓની આ માનવતા

આ હિમ્મત મોટા ખીલ તારાઓને મોટા હોય એ સંકલ્પના પાડી જ મોટા છે. મોટે આપણા વિશ્વમાં તારાઓની સંખ્યા અતિમય મોટી છે, હતા વિશ્વ પણ એટલું બધું વિરાળ છે કે જે તારાઓ વચ્ચેનું અવર નેરો માથેનું હોય છે તેથી જ તારાઓ નહક નહક આવી જાય એવી સંભાવના હોવામાં કદ દા પખ નથી તારાઓને જે આપણે વડાએ કલ્પાએ અને અવકાશમાં અનુક્રમ મારતા જોઈએ તો આવા એ વડાએ વચ્ચે જીવનનું ફેર માથેનું અંતર આવે એટલું અવકાશ વિરાળ છે જેમ દનસના કહેવા પ્રમાણે તો અવકાશના દરેક કાષ્ઠ તારાઓમાંથી માત્ર એક તારાને કદ દારો આ રીતે, આપણે જોઈએ છીએ કે સૂર્યમંડળના મોટા ગિલાવના ખીલ મોટા છે કે નહિ એ જ ગણીએ, અને હોય તે પણ મેરમની અખ્યા જલ જ પાની દોની જેઠા, કૈલા પ્રમાણમાં વિશ્વમાં જીવનની મંજવિતવા પણ પાળી જ કોઈની અણુની મોટાએ

સૂર્યમંડળના સિવાયના મોટા વિષે વાનગીત કરવા મદાનમાં મદાન મુશ્કેલી એ છે કે એ મોટા ને તારાઓની આગપાન કરવા હોય એ તારાઓ પણ હુનિયાના મોટામાં મોટા કુદરતના મોટા બધા નાના દેખાય છે કે તેમની આગપાસ ફરતા મદને તો પછી જેઠ કાષ્ઠની અવનિત નથી એટલે સૂર્યમંડળની બદાનના મોટા વિષે વાન કરવા અશ્વિતની મદા લખને માન સંકલ્પના જ જલાવવી પડે છે અને આપણે જે કદ નાનો કદને તેની તારેનું મા કે મિકેલમાં આપણી પાસે કોઈ દરીકન પુરાવા હોવા નથી

જ્યાં મોટોની આ કિમિતિ છે ત્યાં મોટોની આકાશપાસ ફરતા ઉપ-મોટોની તો વાવ જ શી કુચી ?

દૃઢાણમાં આપણે એમ કહી ગઈએ કે સૂર્યમંડળની બદાન મોટા હોવાને અજવ મળે શકે છે હાલ મોટા હોય તેપણ તેના પર જીવન હોય એવી માનવતા પ્રમાણમાં આપણા અજાન ગિલાવ આપણી પાસે કોઈ કારણ નથી છતાં મોટી ગાયા નજ હોય તે ને એ છે કે જીવનના અસ્તિત્વ માટે એટલા બધા અવરોધા એ, એ છે કે બધા અવરોધ મદમાં આપણા પર મોટા મેળવ મળે કોઈ એ અને મદમાં એ જવા મે પણ જીવન આપણા પર મોટા પામુ અજવ મળે શકે છે. આ અશ્વિતિનિત નેમ પડતા મોટામાં માને છે કે જીવન એ તો વિશ્વની સંકલ્પના આકાશપાસ (Hypothesis) છે અને આપણે આ પૃથ્વી પર જ જાઈ પડવાની એ ને તો માન એક અવકાશ છે

પરંતુ આનાથી નાદિગત થયા વગર હવે આપણે સૂર્યગ્રંથળની અંદરના મોટા વિષે વિચાર કરીએ, અને જેટલેએ કે પૃથ્વીના સમગ્ર બાહ્યમાં સમા આ બધા મહોળાઓ કેઈ પૃથ્વીની આસપાસમાં સાથે પુરાવે તેમ છે કે નહિ. ઉપરાંત, આ મહોળા પ્રમાણમાં પૃથ્વીથી ઘણા જ નજીક છે, એટલે અંગ્રેજિયા આપણને આ બાબતમાં કંઈક વધારે ખાતરી પૂરક કહી શકી પછી ખરા.

સૂર્યગ્રંથળના નાનકા પ્રમુખ ચલકુબન થોડા વૈજ્ઞાનિકો માને છે તેમ હવે કોઈ મોટા શોધાવા રહી નથી હવે તે તે ફસમો થશે આ નવમા એક તે પૃથ્વી, એટલે કેમના વિષે આપણે વિચાર કરવાનો છે તેવા આદર હશે.

આ આઠમા શુક્ર (Mercury) સૂર્યની નજીકમાં નજીકમાં અને થગ (Pilo) ને હવે હમણાં જ ૧૯૩૦માં જોવાયે છે સૂર્યથી દૂરમાં દૂરમાં છે અને એક રીતે સરખા છે: તેવાના પર બધી વસ્તુ અતિશયતામાં જ છે, ચક્રની જેમ એક જ બાજુ આપણા તરફ ફરતી રહે છે, તેમ પૃથ્વી પછી એક જ બાજુ સૂર્ય તરફ ફરતી રહે છે એ સૂર્યની નજીકમાં નજીકમાં મોટા હોવાથી ત્યાં એટલી બધી તરમી લાગે છે કે ત્યાં તરકમગા મુકવાથી જસત જોનાળી નથી, — પૃથ્વી પર તરકમગા મુકવાથી માનણુ જોનાળી નથી તેમ આવી જ રીતે તેની બીજી બાજુ ને સદા અધારમાં રહે છે તેમાં અતિશય કડી છે થમ સૂર્યથી અતિશય દૂર હોવાને અને ત્યાં એટલી બધી કડી પડે છે કે ત્યાં આપણા વાતાવરણમાં ફરતા પ્રાણુવાયુ નવવાયુ વગેરે વાયુઓ, જેમ વગળાને કડી કરવાથી પાળી થઈ નથી તેમ, પ્રવાહી થઈ નથી છે અને અને થમ પર વાતાવરણ નેકુ કહી છે જ નહિ. થમ પર જાણુ વાતાવરણ નથી આ બધા પછી થમ કે થમ પર જવન હોવાનો કોઈ પણ સમય નથી એ હોવાની જરા પણ જરા નથી.

થમથી સૂર્યની નજીકમાં એ મહોળા-વજુઓને શનિવિતા (Uranus) અને (Neptune) પર પછી, સૂર્યથી તેઓ ખૂબ દૂર હોવાને અને અતિશય કડી પડે છે આ એ મહોળા પર વાતાવરણ છે એટલે તેમાં માત્ર થમ પડયું છે છતાં જવનને માટે કે વધારેમાં વધારે ઉપયોગી એવો પડાયે, જેને આપણે કહેવાયું શાસિત-આસમાં હવે એ બીજાને જેના વિના એક કાણુ પણ જવન અશક્ય છે તે પ્રાણુવાયુ આ વાતાવરણમાં હોય એવી સાબિતી મળી નથી ત્યાંના વાતાવરણમાં તે એ વાયુને અને અણુઓ મોટા અકરબદ થાય છે અને જવનરસ આગે સળગી જાય છે તે વાયુ (અથવા જાને marsh gas કહે છે તે) પુરક પ્રમાણમાં છે એક બીજા વાયુ, જેની નધ આપણને કોઈ જાહેર મુદતમાં પાસેથી પસાર થતા આવે છે અને જેને જવન-રાશિમાં અપનાવવાયું (એનેગિવા) કહે છે તે, પ્રવાહી રૂપમાં ત્યાંના વાતાવરણમાં એકદમ નીચેના આગમાં હોય છે આ વાયુના પ્રવાહી થઈ જવાનું કારણ ત્યાંની અતિશય કડી જ છે આ રીતે આ મહોળા પર પણ પ્રકાશ, ગરમી અને પ્રાણુવાયુના પ્રવર્તતા અભાવને હવે આપણે સ્વીકારવું જ પડે છે કે ત્યાં જવન હોવાની આશા નથી.

હવે આ બંને મહોળા કરતા સૂર્યની થુ નજીક આવેલા, પરંતુ તેમના તરફના જ પેડેશી એવા બીજા એક-શુક્ર અને શનિ વિષે જેટલે આ બંને મહોળા ખૂબ જ મોટા છે શુક્ર ૪૬૮૬ માં ૧૩૦૦ પૃથ્વીના સમાઈ શકે તેવડું છે પરિણામે એના પરનું વાતાવરણ પણ ખૂબ જ વિસ્તારવાળું છે શનિના વાતાવરણનું દબાણ એટલું બધું છે કે દબાણને અને વાતાવરણમાં રહેલા નેપાનવાયુ પ્રવાહી થઈ નથી, વાતાવરણ ખૂબ જ વિસ્તૃત હોવા છતાં ત્યાં પ્રાણુવાયુ કે પાણીની વરાળ હોય તેવા કોઈ ચિંત્રી માલમ પડ્યાં નથી. વજુના વાતા-

વરમુની માફક અહીં પણ આર્દ્રવાયુ (hydrogen), અપનાવવા અને માઈગ્રેસ આદમ પડે છે. શનિમાં જેકે-અપનાવવાયુ, અરસ કહી તેમ, દબાણને અને પ્રવાહી રૂપમાં ફરી ગમેલો હોય છે અરસ કહી અને વાતાવરણના દબાણ ઉપરાંત, આ બંને મહોળાને કદ ખૂબ મોટું હોવાથી ત્યાંનું ગુરુત્વાકર્ષણ પણ ખૂબ જ છે જે વસ્તુને જમ પૃથ્વી પર એક રોર શાય ત્યાં તે લગભગ ૩૦૦૦ રોરે તોલે ત્યાંનું કણ્ઠતામાન ઘણું જમ અશની નીચે ૨૦૦ એસ છે અને વાતાવરણ દબાણ ૬૨ ચારસ હવે હવેનું ટન છે. આ બધું જોવા એ તે તદ્દ અસંભવિત છે કે આ બંને મહોળા પર પણ કોઈ પણ નવતર જવન હોય.

હવે કદા એ મહોળા શુક્ર અને મગળ. શુક્ર પૃથ્વી કરતા સૂર્યની નજીક છે, ન્યારે મગળ પૃથ્વી કરતા દૂર છે, સૂર્યથી નજીકમાં નજીકમાં ચલકુબ, પછી શુક્ર, પછી પૃથ્વી અને પછી મગળ ચડે આ કદા પૃથ્વીના નજીકમાં નજીક આવેલા આ બે પેડેશીઓ પા જવનની સંખ્યાવિતતા હવે વધારે સી.

શુક્ર એ આપણને જેવાતા મહોળા સીધી વધુ પ્રકાશિત મોટું છે, એ ન્યારે જણુપણુ પ્રકાશિતો હોય છે ત્યારે શિવસે પણ તેની રિશ્તિની ખબર હોય તે જોઈ શકાય છે કદા તેમજ જમનામાં જે પૃથ્વીથી જરા નાનો છે તેમજ તેની સરસા વિશિષ્ટ ધનતા પણ પૃથ્વીથી જરા એકી છે. પૃથ્વીના જમન જેટલું જ તેનું જમન હોવાથી શુક્રનું ગુરુત્વાકર્ષણ પૃથ્વીના ગુરુત્વાકર્ષણ જેટલું જ છે, એટલે શુક્ર પર પૃથ્વી જેટલું જ વાતાવરણ હોય એ સંભવિત છે સૂર્યના પ્રકાશને ૬૦ ટકા જેટલી ખામ શુક્ર પરાવર્તિત છે જે જેટલું પૃથ્વી વાતાવરણ કાઢી ગયે છે કે ત્યાં વાતાવરણ હોતું જેટલો શુક્રના દિવસ વિષે કહી નહીં નથી જાણી શકાય, પરંતુ એમ લાગે છે કે તે જવનમ આપણું બધી ત્રણ અવારિયાં જેવો હોવો જેટલો શુક્રના વાતાવરણના ઉપરના પડતુ કણ્ઠતામાન લગભગ ૧૫ અસ ફેરનહાઈ છે, પરંતુ સપાટી પર આનાથી વધુ હોય છે, કારણ કે વાતાવરણના બહારના પેડેશી કણ્ઠતામાન હવેના કોઈ હોય છે. પ્રકાશના પરિવર્તનની કેટલીક હકીકતો પાસેથી એટલે થ માલમ પડયું છે કે શુક્ર પર મોટા મહાસાગરો હોવા જેટલો એ ઉપરાંત સપાટી પરના કણ્ઠતામાનને અને ત્યાં બાપીલવન પણ ખૂબ જ પ્રમાણમાં થતું હશે. આ બધા કારણોથી શુક્રનું વાતાવરણ અરમ અને મેનવાણુ હશે એમ ખબર અત્યંત હવે.

આ બધી વાતો સાંપળીને એક શબ્દ તો સીકાઈ ને સમય લાગી નથી કે શુક્ર પર મગળની સમવતા હોય ! પરંતુ કમનસીબે શુક્રના વાતાવરણ વિષે રાખટ (Spectra) મદદથી ને જાણી શકાય છે તે બધા પરથી આ આશાનાવિતા શકી શકતી નથી શુક્રના વાતાવરણમાં પ્રાણુવાયુ નહિ જેમ જ છે, નથી જ એમ કહીએ તો પણ આસે માટે પૃથ્વીના વાતાવરણ પ્રાણુવાયુના દબનમાં સામનું થયે ત્યાં પાંચ શાઉની કોવાઈથી આગળ વાતાવરણ વરાળ પણ જાણી નથી, એટલું જ નહિ પરંતુ ત્યાં અગરવાયુ (CO₂) પ્રમાણ ખૂબ જ વધારે છે ન્યારે આપણે લાકડા કે કોમના બાળીએ જોએ ત્યારે એ વાયુની કોમે છે તે જ આ અગરવાયુ પ્રાણીજવનને ટકાવી રાખવા માટે કે બીજી કોઈ સીધી રીતે જવનને મદદરૂપ થવા માટે આ બધું ઉપયોગી નથી આ બધી હકીકતો પરથી એટલું તો લગભગ નહીં જ છે કે અત્યારે શુક્ર પર કોઈ નવતર જવન હોય એવો જરા પણ સંભવ નથી.

પરંતુ આ આખા જે પ્રકારે એક બીજી (અને સાથેસાથે ખૂબ જ રસપ્રદ) બાજુ પણ છે એ મગળના માટે પૃથ્વીના દિતિદાસ જરા જાણવાની જરા છે એટલે પહેલાં એ દિતિદાસ જોઈ, પૃથ્વી પર

પર જતુઓના ફેરફાર મુજબ રમના પાત્ર ફેરફાર થાય છે એવામાસા-
મા બધા પ્રદેશ લીધેા રમ ધારણ કરે છે જ્યારે વર્ષાઋતુ આવી જાય
છે ત્યારે તેની રાપાડીને રમ બહારો થઈ નહીં છે આ પરથી એક
વર્ષો પર આશીર્વાદ એમ કહેવામાં આવેલ છે કે મનુષ્ય પર જીવન વર્ષે
છે અને આ જતુ ફેરફારે વનસ્પતિના જીવવાને અગ્રે છે. આ જીવોને
પુષ્ટિ આપતી અને કેટલાંયે વર્ષો સુધી મનુષ્યને પરપરની ચર્ચા બનાવી
મનની રીજા એક વાત બરાબર આ જ વખતે રમી કરવામાં આવી
એ હતી મનુષ્ય પર પાણીની નહેરો હોવા વિષેની.

એ હાથિયન વૈજ્ઞાનિક રચાપારિતો ધણા વખતથી મનુષ્યની સુ-
પાડીને તથા તેના પર થતા જીવજીવંત ફેરફારોને ઝીણવટથી અભ્યાસ
કરતો હતો—મનુષ્ય પર જીવન હોઈ શકે કે નહિ એ પ્રશ્નનો નીચેના
આણુવા માટે, અવાનકેણી એક દિવસ નહેરું કડું કે તેને મનુષ્ય પર
નહેરો હોય તેવું કામ છે. આ નહેરો કુલ તરફથી શક થતી હતી કે
હજારે માઇલોની કુસારી કરીને મનુષ્યના એ વિશાળતા કાઠું ફેર-
ફારી થતા હતા તે પ્રદેશ તરફ જતી હતી રચાપારિતો એમ કહેવાનું
થયું કે આ નહેરો હવામાંના સમયમા મુવતા એમજના બરફનું પાણી
ફળદ્રુપ પ્રદેશને પર પાડતી હતી તથા માણુઓના પ્રયાસને અને વન-
સ્પતિ બની હતી અને આ વનસ્પતિને અને હવામાંના રચાના રચના
ફેરફાર જાણતો હતો નહેરો એટલી હાલી ને સીધી હતી કે મનુષ્યો
સિવાય કોઈ બીજા પ્રાણીનું કે કુદરતનું એ કામ હોઈ શકે એ સમગ્ર
આશય અને અસમર્થિત જ માણુ

અદેશ આ એક ઉપાસનાનું સમયારે હતો એવા આ બધા
છાપાના છાપાએ કે લોકો તો માંડ જ થઈ જાય ઘણા લોકો લોકો-
ની મર્યાદા મંગળમા જવાની વાતો કરવા હાથ્યા અને આને માટે
કુનિયાના કેટલાયે શહેરોમાં મંડળો ને સહદારો રચવાયા તથા ફડકાના
ઉપાસના માટેના, એ લોકોને થોડાંધણી મળીતોના ચોખ હતો તેમજ
વળી એક નવો તુકો રમીથી તેમજ કરવાનું એમ થયું કે જે એ પ્રજા-
ઓએ જરા પ્રથમ પ્રશ્ન કરી હતી તે એ નહિ જારે નહીંના હશે
માટે એ લોકોએ એવા પ્રજાના મુકો કે આપણે શકરના રણમાં
આમથી પાયાયોગેશમત બંધિતિતુ પ્રથમ સમજવળ એક માટે બિંધ
હોરુ આ બિંધ મંગળ પરથી તેઓ ચોતાના ફરફારીની મર્યાદા નેહ
શકશે ને તેમને ખાની થશે કે સુધારે આ બીજા કોઈ એક ગ્રહ પર પણ
અકલતરના આદમીઓના વાસ છે આ વિચારને અમલમાં મૂકવા માટે
મેટા ફડક ફડક કરવામાં આવ્યું ને ફડક સારારીને એવા ગ્રહ કરવાની ને
સહરના સંખ્યા ઉપયોગ કરવાની રમ આપવા વિનિત કરવામાં આવ્યા

મંગળ પર જીવન છે કે નહિ એ પ્રશ્ન વૈજ્ઞાનિકોએ ચોતાના હાથ-
મા લઈ લીધો એ પહેલાં પણ ધણીને એવી રાકા હતી કે હાથ કાઢી
એકાદ ગ્રહ પર જીવન સંભવી શકે આ માટે માઈની બીનાર (bar-
less) ની મર્યાદા એ ગ્રહો પર સદેશાઓ મોકલવાની પ્રયત્ન કરી
રહ્યો હતો બીનારમાં કોઈકોઈ વખત તેને ખૂબ જ વિચિત્ર સદેશ-
ઓ મળતા હતા. આ સદેશાઓના કોઈ ઉકેલ તેને મળતો નહોતો.
તેને રાકા હતી કે હાથ આ સદેશાઓ તેને કોઈ બીજા ગ્રહ પરથી
મળતા હોય. પરંતુ આ બાળતમા એ કહુ નહીં કરી શકે એ પહેલાં
તો એનું મરુલ થયું અને એ આખી જે બાળત ત્યાં જ આટલી પડી.

રચાપારિતો આ સનસાડીબરી રીધ પછી કેટલાયે વૈજ્ઞાન-
કોએ એ વિશાળાં ચોતાના ફરફારો ફેરવા અને ખૂબ જ ઝીણવટ-
પૂર્વક તપાસવા હાથ્યા કે આ હાથિયન બૌદ્ધિકોની કે માનવતા
છે એ અદેશ સમય છે કે માત્ર પ્રથમ જ છે. ધણીએ એ જાણ
ગત આપ્યા તો ધણીએ બીજા બાળ, કેટલાયે વર્ષો સુધી આ અગ્રે

આપ્યો પરંતુ ઉપરે રચાપારિતો હાથે. ધીમેધીમે તેના રેફે-
શોમાં થતા મથા અને ઉલ્ટેઉલ્ટે તે બધા બૌદ્ધિકોને મન ક-
થશે કે રચાપારિતોને કે નહેરો તરીકે હેમાણુ હતું તે નહેરો તેના
જીવનનું એ તે હોય આખી મનુષ્યની—અલગબદ પ્રાણીની વચ-
ત્યા અત્યારે હોય એવા સમય નથી બીજા આજીવો વળી કેટલા
નિહાંતો અને બીજા વૈજ્ઞાનિકો તદ્દન જીવો જ દ્રષ્ટિથી આ પ્રશ્ન
વિચાર કરવા હાથ્યા તેમજ મંગળનું કદ તપાસી, તેના હવામાંના
અને વાતાવરણ તપાસ્યા, તેની ઉગર તપાસી અને પછી વિશ-
કરવા મંડળા કે મંગળ પર જીવનને અનુકૂળ સુધોગો અવાર હો
એ સમર્થિત છે કે નહિ.

અને પરિણામ ૧૬ મીના દાખલાના જેવું જ સમગ્ર આવું મુ-
નિવાર નિર્ણય પછી તેઓ એવા નિર્ણય પર આવ્યા કે ઉલ્ટાં
અંગ્રા પૃથ્વીને મુકાવે મંગળ, તેનું કદ, વાતાવરણ, ઉગર વગેરે
હકમાં હતા ખૂબ જ આગળ નીકળી ગયેલ છે અને અર્થ એટલે
કે જે હતી પણ મંગળ પર મનુષ્યજીવન સમજવળ તે તો તેની
વર્ષો પહેલાં અસ્તિત્વમાં આવ્યું હતો અત્યારે હકાય તેના નાશ પ-
થઈ ગયો હતો, હાથે એ જીવન માટે મંગળ નાલાયક થતો ગયો હ-
એમ અને પૃથ્વી થતી નહીં છે પરિણામે ધણા મોટા બન-
વૈજ્ઞાનિકો અત્યારે માને છે કે નવાણુ હતા તો મંગળ પરથી જીવન
નાશ થઈ ગયો જ હતો.

તો પછી મુવની બરફોટાં અને જતુ ફેરફારોનું શું એક
વૈજ્ઞાનિકો એમ કહે છે એમ જાણતી મંગળ પરથી જીવન મારે
સવતાઓનો એ તો રોય માત્ર જ છે વધતી ફી, પાણીની તથી
વાતાવરણના ફેરફારો, આ બધાને અને ધીમેધીમે મંગળ પરથી જી-
વનના નાશ થઈ ગયાને બરફોટાં અને જતુ ફેરફારો બાદ જન
જાણવાના ખરેખર માત્ર તરીકે રહ્યાં કે થોડાંધણી વનસ્પતિ આ
અપરા સુચોગેના પણ ચોતાનું જીવન ટકાવી રહી છે તેને અને જતુ
ફેરફારે દેખાય છે અને બરફોટાં પછી તેમના જીવતાના આ કદબદ
પાણી પૂરે પાણીને તેમને ગદદ કરે છે. મંગળને કમતા વહેલુ જ
પહેલાંના વિચારોની આ રૂપેરખા.

વળી ઉલ્ટાં બેરજુ વર્ષેના ચક્રોની રીધાં પ્રમાણે તો તે જ-
ટાં પાણી પાણી કોઈ વાતાવરણની ધટના નહીં એમ માનવા તરફ આ
વૈજ્ઞાનિકો વળ્યા છે હાથે એક બેરજુ એ બરફોટાં પૃથ્વીની
બરફોટાં પછી માફ બરફની બની હોય તો તે પારકા કિલોની ગદદ
થી લીધેલી ધનિઓમાં દેખાવી નેહએ પરતુ એ તો માત્ર જતુ
તીત કિલોની વડે લેવાએલી ધનિમાં જ નેવા મળે છે. એટલે એ માત્ર
વાતાવરણના વિડતા રહેલી બની હોય એવા વધારે સંભવ છે

તો પછી આ નવા વિચારો પ્રમાણે જતુ ફેરફારોનું શું એ
બાળન હલ્લું કહું નહીં કહી શકાય નથી અત્યારે તો એ વિચારો
એમ માનવામાં આવે છે કે રણની દેરી કે જ્વળામાખુની રાખ પર
પડતા વરસાદને અને એ પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થતી હોવી એવું એ

આ બધાને અર્થ એ થશે કે આજના વિજ્ઞાન નેટલ નેહ અને
એટલુ બધી રાકાય છે તે પરથી એમ માનવાને એ લઘવાય છે કે પૂરે
મંગળના જનને મંગળોની પૃથ્વી બાદ કરતા બીજા કોઈ પણ ગ્રહ પર
પૃથ્વીના અવરને મંગળ જીવન સંભવલુ હોય એવું કોઈ પણ સમન
વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિએ મંગળ નથી એટલે હવે સુધારે મંગળના બીજા એ સમન

—ઉપગ્રહો અને પૂરેકેટુઓના વિચાર કરવો રહ્યો
કોઈ પણ ગ્રહ કે ઉપગ્રહના વાતાવરણ છી રહેશે કે કેમ અને
અન્ય અધાર તેના કદ અને વજન પર રહે છે. એમ માનવા વધારે

નૈમ વખતે વાયુઓ વાતાવરણમાં ટપી રહે. જેમ વજન ઓછું તેમ હલકા વાયુઓ વાતાવરણમાંથી તારી ફરી અવસ્થામાં વિખરી ન્બધ. પાતાની મર્યાદાઓ પરિણામે જ ચુકે છે હવેન મારીલ શરૂ પાવ-વરણ ટકમી રહેશે છે અને પાતાની નાનકડી કાંચને અંગે જ સૂચની સીધી નજરનો શ્રદ્ધા ભૂષ, હવેનના છુટકારામાં વાતાવરણ ઝોલે મેરે છે.

આ દ્રષ્ટિએ વિચારતાં આજ સંકારો કે કપમરો પર વાતાવરણ નળને પરિણામે હવન-હોવાનો સંભવ થયો. આંધ્ર છે. કપમરો મરોમાંથી કત્તણ થયા હશે એમ માનવામાં આવે છે, એટલે તેમનું કંઈ મણું નાનું હોય છે. પરિણામે તેમના પરથી દળકક્ષા હલકા વાયુઓ પણ અનેતાની સરે દીપ્તી ન્બધ છે.

આપણે આપણા ચર્ચનો જ વિચાર કરીએ. પૃથ્વીનો એ નજરમાં નજરમાં પડેલી ડોવાથી તેની સપાટી, કંઈ વચેરે વિષે પણ જ નથી સમજું છે. નથી ત્યાં વાતાવરણ કે નથી ત્યાં પાટી. આજના વેદ વદન કરી ગયા છે. વનસ્પતિનુ નાગવિશાન પણ નજરે નથી. તે પછી વનસ્પતિથી વચ્ચે હવનની આસા કયાથી રખાય? ઘણી જ વિવિધ બીજાંને તેની મરોની પણ એકરેકરે હવનમાં હવનમાં હોવા સમજવની હતી છે. આજ રજા પૂર્ણકૃતિમાં તેમના વિષે જે વળું ડરકેલ માન

જાનવાથી આતી થઈ શકે તેમ છે કે ત્યાં પણ હવન દોઈ સંત નહિ પૂર્ણકૃતિમાંની કક્ષા અનુચિત (parabolic) હોય છે એના પ-વિણામે પાતાની પરિવ્રજાણ (revolution) કરવાના એક કાલે એ સૂચની વર્તન નાનકડી આતી ન્બધ છે ત્યારે આપણે તેને જોઈ મજાએ લીએ. પરિવ્રજાણના બીજા કાલે જરવાન સૂચની એ કરોડોના કરોડો મારીલ ફર ચાલ્યા ન્બધ છે. ત્યારે તેનું હમ્બુડામાં વનસ્પતિ ન્બધ છે, કોઈ ભૂતાના પ્રકાશનો કાલ એને મળેલા નથી તે તે સૂચની પાસે હોય છે ત્યારે તેની અડધ હોય છે તેના કરતા ખૂબ જ પછી ન્બધ છે.

પૂર્ણકૃતિએ મુલ્ય હોય છે. ને જોઈએ છે તેનું કે એના બીજા કોઈ મર્યાદા મરની આગ-વાનું ઉત્કર્ષન કરીને બહુ જ નજર આતી ન્બધ છે તે સંકરના સાપથી એમ સાચિતો જાણેને જમન થઈ ન્બધ તેમ મરોની કોવાથી પૂર્ણકૃતિના ફરકેટકા થઈ ન્બધ છે અને સૂર્યમંડળમાંથી તેનું અસ્તિત્વ હમંધ માટે મરી ન્બધ છે પરિણામે તેને નજરે વરના અચૂક મરોના એવા એ પૂર્ણકૃતિની વિચારના આપણે

અવત વાસામાં માન હોઈએ લીએ.

ચોડા પૂર્ણકૃતિમાંની પૂર્ણકૃતિમાં એક એવા વાયુ હોવાના વિદ્વેદો અન્યાર છે કે જે વાયુ આકાશ જવાથી પૃથ્વી પરના માનવેના હવન-નો એટ આવે છે. ચોડા વર્ષો પહેલાં ન્યારે, ખગોલિકોએ નંદરે ફરે છે પૂર્ણકૃતિ ન્યારે પૂર્ણકૃતિની પૂર્ણકૃતિમાંથી પસાર થવાની છે ત્યારે ચોડાને તેર એમ જ લાગે છે કે પ્રથમ કે કવામતો દિવસ આતી રજા છે. ઘણા ચોડા ચોડા બાધોને, દિગ્ગમ્યકિતાલ પતાળોને, માન સુદ દિવે પૂર્ણકૃતિ હોવાના તેવાર પણ થઈ ગયા. પરંતુ ચતુષ્પત્તિના સદ્ગામ્યે હજુ નુકસાનકારક ન જન્યુ અને એ સારી છે પ્રથમ અન-અવર્યા જ પસાર થઈ ગયા આ બધા કારણોને અને પૂર્ણકૃતિમાં પર પણ હવન હોય એનુ માનવામાં આવત નથી.

તો પછી શું કવા જે સૂર્યમંડળમાં કે બધાર હવન જ નથી જ આપા વિચાર પૃથ્વી સિવાય કોઈ અંગે મરુપા છે જ નહિ રિ-ચાન એનો જવાબ આપે છે કે કવા જે પણ હવન હોય એવા ક્યોન ન્યારે અત્યારે જાણી નથી આજના જ મરો એક મૂલન પાણીએ જાણ-વ્યુ છે કે હવન એ આ વિચાર એક કોઈ-ચોડા (બાહ્ય-ચોડા) છે વિશ્વચર્યાના તેનુ કોઈ નિશિત ગમાન નથી. એ માન એક જ જવાબ જ છે.

હવે જે આપણે વિચાર થવાનું કારણ નથી પૈગ્મિક સિદ્ધાંતો કદિ જૂનું નથી હોતા ચુકેચુકે અને પૂર્ણકૃતિ તેમાં મુખ્યકારણમાં થયા જ છે છે. —કાં અને મરુપાની માનવાના ઉત્કર્ષા એજાનુ વાંની એટર થયા તેમ. કાંત્ર બનિવ્યથા એમ બને કે બુદ્ધકાળમાં એ હજી કોના આપણે એકરી કરી હોય તેમ જાણીએ ને ને નથી હોઈએ જમા થઈ હોય તે પ્રમાણે આજોમાંથી પણ એમ કહે કે આજના વિશાલ આ વિશાલ ક્ષેત્ર હવન હશે અને આપણે જાણ આ આવા-ના વાયુને જ વિશાળ અવાલક કોઈકલામાં દિવરો કાવા પ્રવાલ કરશે મેહવે.

‘પ્રિસીપ’

જે પણ હોઈ Jastrowની પણ એક દષ્ટિમાં કલ મરો કે ખતી થોરે એ એકલ પ્રવાલ કુશળ જ પાદ મરવા અતિ નાના કાને અને તેમના જ માગવાયે હોઈ અનુભવિત છે એટલે આ હેખમાં તેનો વિષય કરો નથી

સંસારનાં શહેરો

૩૭-આર્કટ

કર્ણાટકના નવાબ મહારાજાએ અને રાજે કર્ણાટક પચમેના કુદરતી પ્રખવાત થયેલા આ ચહેરનું મૂળ નામ ‘આર્કટ’ છે અને તે હોવાના ઉત્તર આર્કટ ત્રિજાગા રાજાધિકારી સામે પાસાર નરીને કારે આવેલું છે. પાંચ ગાદિલે યેરાવાના સોતિય કિશોરી રજાએકે આ રાકેર કર્ણાટકના નવાબની રાખાની દશે ત્યારે ખૂબ બહોળાકાલ ને દર્શનરમ્ય હશે આજે તે એના પતન પછી એની પ-

ડોશની નવી જે મુમકંઈક છે હિ રજામાં કવાઈને તે ઇસ્મા રજાહવા ફેમ્બ ગુરતરે હાજીને તે અંગેએ પાણેથી ખૂબથી લીધુ. પણ હવેનમાં જા આપરકે તે પાણુલક, મેરાસાહેબના દગીર અને પાતાના મરોસા મદગમજાનીને તેની મમનદ એપી.

ચીજ વરસનુષી મદમજાનીનાજામાં રજા પછી મરીનુસા કિલ દેવરજાનીમે તે ઇજી લીધુ. પણ નેના પતો તેના પુત્ર કીપ

મુલતાને તેની કિષેલા કરી ને ૧૮૦૩માં કાળે કક્ષા બીજા બાગો શામે તે પાનુ અંગેએએ ખાહસા કરું

આજે એનો અવગિહો બનાવરિય કલો છે. એનો કોઈ જમુ દરવાજો કાલમ કલો હોય તે એક રિતી દરવાજો. દરવાજો મરિનુંદો દળ નેમની તેમ દરવાજો. હમંધીયો દર-નોય ચાતુશીમાનની કીલા અગ્રીકથી બા-ધીલી મરિનુંદો છે આજેલા તેમની માદ અ-પવા માદશારીનો એક દગીર રિતી દરવાજા પર નરી છે.

૧ ૧૮૮૧માં કપનીના પ્રજાન લની દિ-કમાં પ્રવેશવા દરવાજો લાલિ રાજમરને નેન આપવામાં આ આવે સીધી વિગેલ બાજ અંગેએ.

સંસ્કૃતિની સર્જક ગરમી

ગ્રી સમાં એક ભૂતી પુણ્યકથા છે પ્રાચીનકથા પ્રાચી-
યસ નામના એક દેવકૃતે રવગંગાથી માણસને આપવા
અર્થે ગ્રામી મેગર્ગના શાન્ત કીલકને આ વાતની ખબર પડી તે
તે પળે ન શુભે થઈ ગયા, કારણકે તેને તે ખબર દલીલે અર્થે
—ગરમી પર તે સાવચળનિતો કાલ આવી જશે તો માનવો સહેલે
રવર્ગ ભોળવશે. કાપેલા ઝીરડે આથી પ્રાચીનકથાને આપ આપે છે
‘ભ, ડ પત્થરને બની ન’ ઉપરાંત તેને જે દેવદત્તને વધુ હેરાન
કરવા એક સમગ્ર બતાવી, જેને જ પ્રકાશે પ્રાચીનકથાને માનવ આઈ
જતી, કારણકે ફત્તે રાત્રિ ફરમાવ ત્રણ કાળે જ ડિયલ વર્ષે મુખી
ફત્તે આ પ્રકારે પીડાતો રહ્યો. એક વખત જમવિષ્ણુ પદોલવાન
ડરજીવસ ત્યાં આવી ચડ્યો તેણે જે સમગ્રને આથી નાખી, પ્રા-
ચીનકથા પ્રાપ્ત થયો અને તેણે માણસને અર્થે આથી લીધો.

અને તે એક લાગે છે કે દેવકૃત પ્રાચીનકથા જમવે—માનવ-
ભત્તે આથી વધુ કથા કહે કહાવે આપી સુચી જ ન દોલ. આ-
પણી સંસ્કૃતિનો પાથ અર્થે—અરમીયા જ રહેશે છે. અરમી જ
આપણે કામી અપાઈ એક કાલે પડે છે, અરમીયા ઉત્પત્ત
‘એક પ્રકાર અપકાર લાગી કાઢે છે, અને સુ અર્થે ખબર જ આ-
સંસ્કૃતિના ગ્રામી સ્વા આધુનિક ધરને કાચો પાતુઆથી
જી શક્યા હોત કહાવે આ કારણથી જ આપણા પૂર્વે અ-
વખત નહિ કરતા હોય.

અરમીની ઉત્પત્તિ

આકાશના જમવેના રહેતો કાઈ અસંખ્ય માનવો જે ખબર
ધરીને, તે આપણે પવમાત્ર દીવાસની ધરીને અર્થે થોડા કરીએ
હીએ તેમ. કોઈ જ મૂળભૂત લક્ષણની બનેલા કાચે જે જુદા-
નુદા મૂળ તરવાનું પ્રાણવાયુ સાથે સંયોજન થાય છે, અને આ
સંયોજનના પરિણામે જે મૂળ તરવાના અણુઓમાં રહેલા અરમીના
ચોટા જમવે ફાટે પડે છે આપણા સામાન્ય જગત્તે લાકડું, કા-
લરો, તે જ ધર્માર્થના બીજા મૂળ લગ્ન છે કાર્બન (Carbon) આ
જગત્તેને અમુક લક્ષણ વધુ ગરમ કરવાથી, તેમાં રહેલા કાર્બન
આયુષ્ય પ્રાપ્ત થાય સાથે સંયોજિત થઈ કાર્બોનિક એસિડ (Car-
bonic Thoride) ઉત્પત્ત થાય છે આ સંયોજનથી પુષ્કળ
પ્રમાણમાં અરમી છૂટી પડે છે તમે જાણતા તો હશે કે અરમીમાં
શ્વેતમાત્રા જ કાકડી મૂકી થોડા કાચા સળસળા પડે છે, ત્યારબાદ
તે અરમી છૂટી પડવાથી કીટસ આપણા જ સળે છે

જવાણા અને પ્રકાર

સામાન્ય સંજોગોમાં તો આપણને અરમી, જવાણા અને પ્રકાર
સાથે જ મળે છે. પરંતુ બધા જ પ્રકારોમાં આ કાકડી સ્વયં નથી.
એક સામાન્ય કાચાને લઈને દીવાળીમાં થઈક કાકડી તાર (કે મેન્-
સિયમ પાતુને બનાવેલા હોય છે તે)ને સંયોજનથી આપણને અરમી
અને પ્રકાર મળે છે તો ગણે છે, પણ મરમગાથી સ્વેત જવાણાઓ નીકળે
છે તેની જવાણાઓ નીકળતી નથી. કારણકે ગમે તેટલી અરમી અપ-
વનાથી પણ કોઈપ્રકારના વાયુમાં અપાવત થઈ શકતું નથી તો પછી
તમે સવાલ પૂછશો કે જવાણા ઉત્પત્ત ક્યાંથી થાય? જવાબ એ છે
મૂળ તરવા વાયુ અવસ્થામાં સંયોજિત થાય છે ત્યારે જ જવાણા

ઉત્પત્ત થાય છે વાયુ પદાર્થો તે છે જ, પણ વાયુ અવસ્થામાં મૂળ
તરવાના અણુઓ એકબીજાથી ઘણા અંતરે રહેલા હોય છે આથી
વાયુ અવસ્થામાં જે મૂળ તરવાનું સંયોજન થયું જ કાકડી પડે
શકે. એ અર્થે કાકડી પુષ્કળ અરમી છૂટી પડે છે, અને પરિણામે
જવાણા ઉત્પત્ત થાય છે પણ જવાણાને અને પ્રકારને થોડા સમય
વાયુ અવસ્થામાં પડે છે ત્યાં જ કારણકે જવાણા રહેલા હોય છે
આ અણુઓ પુષ્કળ અરમી છૂટી પડવાથી અર્થે ત્યાં (white heat)
થઈ જાય છે, અને તેથી જવાણા મેલે બાદ પ્રકાર આવે છે સુર્યા
પણ દર પડે થયું જ થોડા કદમાં આદ્ય વાયુ બને છે અને તેથી
ઉત્પત્ત થયેલી અરમી જાળને માણસમાં પ્રકારે છે

અરમી—એક પ્રકારની મતિ

આપણે જાણે અરમી પાસે કોઈ હોય છે એ ત્યારે આપણે
તાપ લાગે છે, પણ જે બહેનને આ કાકડીમાં બાકીના રવર્ગ અર્થે,
તો તેના રાત કાકડી હોય છે આ પણ પ્રકારથી ઉત્પત્ત થતી તે જ
અને અવકાશ જેવી જ એક પ્રકારની અર્થે છે પણ આ અર્થે
થવાનું કારણ કું? આને કારણકે જવાણા છે કે ‘અરમી એક પ્રકાર-
ની મતિ છે’ અર્થેની અરમીને રાખેલા હોય તો કપાનું કપન સ-
માજ સરળ પડશે સુર્યાના અને સપાટી પર રહેલા અણુઓ
અર્થે વેચવાનું હોય છે, આ અણુઓના સ્પર્શમાં આવવાથી વાતા-
વરણમાં રહેલા ઇથર (Ether) નામના પદાર્થો અર્થે ઉત્પત્ત થાય
છે આ મતિથી ઇથરની અર્થેની, પ્રકારના અને બીજા અનેક પ્ર-
કારના મોલ (molecules) ઉત્પત્ત થાય છે કારણકે અર્થે આ મોલ
પૂરતી પર આવે છે આ રીતે આપણે કોઈક અરમીના મોલ પૂરતી
પરની તમામ વસ્તુઓ પર અર્થે છે, અને તે જે તમામ જગ-
તમાં જવાણા આપણે પણ સમાવેશ થઈ જાય છે) એક પ્રકારની
અરમી ઉત્પત્ત કરે છે જેને આપણે અરમી તરીકે જાણીએ છીએ
આ કિયામાં ઇથરની રીધતી તો ગામ કંપેરે થઈ જવાના જેવી જ
છે આથી અરમી આપણને તે પહેલાં પડે છે, પણ તેને જવાણા અર્થે
થવાના લાસ થયેલા નથી.

અરમીમાં મોલ

તમામ ધરમાં જે કાકડી કોરડાને વાદળી કાચની બાકીમાં હશે
તો તે કોરડામાં બીજા કોરડામાં કરતા વધુ અંતરે લાગશે એક
કેમ કે તમને કલાલ કપરતી વસ્તુને જવાણા જ નહિ આવશે હોય,
પરંતુ આ કોરડાની પાછળ અરમીના મોલ જ છુપાયેલા છે પ્રકાર-
નાં મોલની ગાફ અરમીમાં મોલમાં ગણુ જુદીજુદી મોલ-અર્થે
(molecular weight) હોય છે વાદળી રમના કાચમાં એક એકો ગણુ
છે કે જેથી અરમીના કુંડી જવાણાનાં મોલને જ તે અર્થે જવાણા છે.
આ પ્રકારનાં મોલ ગાકડાની ગાફ કેટલાક જવાણા જે બીજામાં
લાસ થઈને જવાણા કરે છે કે કંઈ તે સોંપા મોલ થાય છે, એકે છે
તેમની મોલ-અર્થે થઈ છે) અને કંઈ જે જવાણાથી થઈ હોય તે
કારણે તો બહાર જવા ગાકડા નાં પડે છે કારણ વાદળી કાચ
મેલેલા જવાણા અરમીના મોલને અર્થે અર્થે જવાણા થઈ હોય નથી.
મેલેલા ગાકડા ગાકડા જે બીજામાં યુરેસ થઈ આમતેમ કુંડામાં ગાકડા

આશ્વિનું દશમુંતામાન વધારી પાતાનો સુરભેષ્ઠ વ્યર્થ કાઢવે છે.

ગિયારમાની દલીલ મોળા રંગમાં કપડાં કરતા બીજા દેવદાસ
રંગના કપડાં આપણને ગરમ લાગે છે. રંગોમાં બનેલાં કપડાં બને
સુતરાં કરી દોવાં છતાં આ બેદ શા મદદ? એ સાબીતી રાખીને તોતાં કંઈ
કાંઈ કંઈ કે ગરમ છે જ નહીં. આજનાં બધીની આપણા સોફીસ્ટ
લાઘવવાળાં વાતારવાળાં કપડાં થીક દોવાં છે. તેથી ગરમીનો સંકેત
માટે પ્રચલિત આપણા અંતરમાંથી વાતાવરણમાં ફેરોતે જ દોવાં છે.
જે કપડાં ગરમ હોવાનો માનસ સ્વાધ છે તે કપડાંમાં અગ્નિવાતી,
અગ્નિવાતી વાતાવરણમાં પતી જતાં ગરમીના એકાં અટકાવાનાની વાત છે.
નિર્દોશો છે જે અગ્નિ વાગીને અગ્નિય પદાર્થો અગ્નિમાં આ રીતે
કપડાં ગરમ લાગે છે આ પ્રકારની બે વસ્તુઓ અગ્નિની ભવ્યતા
પાલત કરી સકતી નથી તે સંદર્ભમાં (sub-conductor) દર્શાવે
છે. પૃથ્વી પણ સંદર્ભમાં છે, તે આપણા આગની વાત છે.
મધુરમાં તે એક અદર્શ ગરમ વાતોનો અર્થ જ નહીં. આમણે
તે થઈ જશે જો આગને જાણી પડે રીતે પાત પડે ગણ. પરંતુ તેના
વેશમાં કંઈ જ અવગતો સાવાસ રહેતો છે તે પૃથ્વી અગ્નિય
(good-conductor) હોવાં તેને કાળની ગરમી સમર્પી રજા અગ્નિ
ને માતાવરણમાં ફાટાત અગ્નિથી મુક્ત હોવાં તે સમજાવે છે. પૃથ્વી
પદ અગ્નિની ગરમીમાં અગ્નિ દોવાં છે કે જે તે સમજાવે છે.

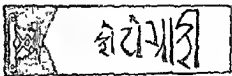
ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

[illegible]

સુર્યની પ્રમદ્ય ગરમી

આપભાગી દેવતા છે કે પવનના નેત્રો તે એટલા, અને જ્યાંથી
ધી આવીને તે સંત. સાંતનો પ્રભુ એ આપના અર્પણે અપાવે છે
ધર્મ છે તેને તો આપણે બ્રહ્મદેવ જીવે અર્પણે એટલા મોટા
કર્મો લક્ષ્મી રાણી અર્પણો ડાબે ખરડા છે કે અપણવ્યો એ
પાનવરના માઈના કંઠા એક, એટલે ૫૦૦, ૦૦૦, ૦૦૦ પાન-
શિવરતે બાળાં બેટી અર્પણો એટલા છે તો અર્પે અપણવે
દેવાને આપે છે કે આ આપના અર્પણો એટલા નાંબે આપ અર્પણે
કાલ જુલકાલ લક્ષ્યા અર્પણો છપતે કાલો તો આપના અર્પણો એટલા
અને આપણો સાગ અપણવોગના અર્પણે માઈની રાણે એટલા
કાલે અર્પણે છે એ કો આપના અર્પણો એટલા ને અર્પણે પડે છે તેને
કાલના કાલ છે આપણે કપાળા કંઈએ તો કાલે આપ અર્પણ-
માં અર્પણો કાલને કાલે તે અર્પે આપણે અર્પણે એટલા એટલા
અપણવે પડેમિત આપણો કાલ અર્પણે એટલા એટલા એટલા
અપણવે એટલા આપણે અર્પણે એટલા નથી. અર્પણે એટલા

જાણે તેના પર કંપૂર્ણ શ્રદ્ધા મેળવી તેને સમુપયોગ કરી તે સ્વિચે
જલતમા ધન્યભવનાં સંદેશના જેવાં ફાલ રોજાની જગ્યાએ આપ્યા
જગવની માળા જેવા, અપને હારે તેવાં લીલીછમ ફૂલદ્રુપ ખેતરે
દુરે અનેક સમોવા

ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ

[illegible][illegible]

જાણક-સૌ કૃતિદાસીના અમારા અધ્યાત્મિક માટે આવકાર્ય છે. તુલસીદાસ અસાધીયાની પણ સાદાને સરસ સૌખ્યભરે સંસ્કૃતિ તથા આર્થિક સિદ્ધિને કળાની અમ્ય કૌશલ સિદ્ધિમાંથી નિર્ધારિત આવકાર્ય હોય છે. આઈ નવમીને શરૂઆતે આસપાસ વિચરેલા નમુનો છે. પાસીસર્ગ, મોહર, ચાકુ, આંધાપાનો મરોને દોષા પ્રેસન અંગ્રજી છે. તેને તેને સ્થાવર નથી પડતું એવા અસાધીયાની સ્થિતિની સ્થાવર-સ્થાવર રચનાથી વિશેષ ગુણો છે કૃતિદાસીની ટેકનીક સારી છે.

[illegible]

ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ ଗୀତି

જીવનનું પરોઢ

આ ગ. ચો. ચો

મકરવ્રત ૧૦મું

સોનેરી એક

સા માન્યરીને પંદરવીસ દિવસનો નાણો લાગેલ નળાય
પણુ ત્યારે અવનવા હતિવાસો મચાય છે, મહાન
સંધિવિમલ અતિતત્વમા આવે છે, ત્યારે એકએક દિવસમહામંત્રની
સામગ્રી મુકતો નય છે. મહાભારતનું યુદ્ધ પૂરા નીસ દિવમે નહોત
ચાલ્યુ, પણુ એની કથાના સંકટો મ્લોહો રચાયા રામ-વનવાસ
તથા દશરથ સભના સ્વર્નવાસ અને ભરતછના નદીત્રામ-નિવાસ
વચ્ચે પણુ પંદરવીસ દિવસ જેટલો સમય માટ વીત્યા હશે, પણુ
એની પ્રાણ વાયતા એ એકએક દિવસ એકએક વરસ જેટલો લાગે
અનુભવાય છે, દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહની સફળતાએ પંદરવીસ
દિવસ જેટલા દક્ષ સમયમા બચા લીધો, પણુ એ પંખપારિવાનો
એક એક દિવસ વિશાળ હતિવાસથી ભરપૂર છે એ વેળા બાપુછના
દિવસ સ્વર્ગપુત્ર-એમના તપાપુત, તેનેયય સરીરમા ઝળદળી રહેવા
આશ્ચર્યકર્તા અનુભવ આત્માનુ દર્શન કરતાકરતા એમના મિત્રોને
સેવકો લાળી પડતા એમા તો નવાઈ નહિ, પણુ દુઃખનો પણુ વધુ
ને વધુ સખમામા મહાદુઃખની માધુ બુકાવના જતા હતા એ વેળાનો
એક એક કલાક સત્યાના પ્રવાપી વિશ્વચનો રૂઝો વચાડી જતો હતો.

૨૫ દીનબધુ એન્ટ્રેજ જેવા સંગ ને સાંદિવ્યમા એ અદ્ભુત
'નોનુ રનબર્ડુ આદેખન આપી શકે, એમણે આપુ પણુ છે પરંતુ
તેમણે એ સમયે બાપુછના નવા મિત્ર હતા, અંતેવાસી ન હતા. એ
સમયે મહાદેવમાધની કદમનો તાલે પ્રસાદ આપણને મળવા પામે
હોત તો એ આપણે મેક્રુ સદ્કામ્ય મણાત છતાં શવકબાપએબહાર
પટેલી 'માધીછની સાધના'ના ઉલ્લા પ્રકારે દ્વિત બાપુછના એ
દિવસ કેપની ને કાળી આપણને મળે છે તે એ બાળી ધાવક નથી

હુ મારી મુશ્તિને બને એટલી કસુ છુ તો એ એ મહાન હતિ-
વાસના બહુ દુઃખ સમગ્રજુ મને સાપડે છે. ખરી વાતએ છે કે બાપુછ
હવે સ્વજ અગાધ ધરના કે શ્રીનિઃસના નહોતા રહ્યા; નાતાલ ને કાસ-
વાલમા વસી રહેલા લાખા હિંદીઓના લોહીના ધળધસ ને સ્વાસો-
ચ્છાસ સાથે તેઓ એકદમ બન્યા હતા મહાન મોહાનુ એક ટગક
નજરે પડવાથી એની નીરતાની જેટલી કદવના આવી શકે એથી વધુ
કદવના શ્રીનિકસને આમણે હરતાકરના બાપુછના દર્શન, પોતાની
નજરે કરવાથી મને આવી શકે એમ ન હતુ. હાંડી રાજનૈતિક ચાલ,
મત્યાગ્રહના વિવિધ ગોરવા વગેરે કસુ માત્ર કાચા સેભમા બેતરે
એમ ન હતુ એટલે કાશરસિકોને હુ વિનવીશ કે તેઓ પૂરા રસ મેળ-
વવાને તો 'આત્મકથા', 'દક્ષિણ આફ્રિકાનો હતિવાસ', 'માધીછની
સાધના' અને એ વેળાના એન્ટ્રેજ સાહેબના લેખો વાંચી નય એ વિના
હરનામ-દિવસની એ માયા અધૂરી રહી જશે છતાં મારી રમુત
જેટલો પ્રાય આપે છે એટલુ વર્ણન આપી આ મગરજુવાના પૂરી કરીગ

એન્ટ્રેજ સાહેબ અને પીઅર્સન સાહેબને વિદાય આપ્યા પછી
શ્રીનિકસના વાતાવરણમાં તાણુ મણુ થકી થઈ ગયું. મોટા દિવસમા
ચનારી વિરાટ કુજવાળા આપેના ભવિષ્યમા લખાઈ ગઈ સત્યાગ્રહ
માટે મોજા જમુની પટેલી રોળી પટેલી તે પહેલાના નિયમ પ્રમાણે

દુમારના ૧૩મા વર્ષ સાથે શર મગેલી આ રસ
હારી અને મદત્વની લેખમાયા આ એક સાથે
પરી થાય છે. આ સાત વર્ષ દરમિયાન એણે એક
મહાન લઠતના આત્મિક મગરજુ આલેખની એક બાજ
દુમારની મુખ્ય આલોક્યાનો ને રસ વાયકાને આપ્યો
તેની પ્રશન્તિના અમે સાક્ષી છીએ, એ ખર છે કે આ
પ્રકરણના અંત સાથે આવતા તેનો અંત મુખ્યચિત્રો
કાને છે. હજુ તેનો મોટો અંતિમ ભાગ બાકી છે,
પણુ તે આપી મકાષ એની નિયતિ આને નથી, એ,
લેખક, આપણે રાજગીય લઠતને અમે એક જતા
જતા સમેકા પત્રમાનુ નીચેનુ અવતરણ આપમેણે
મિલે છે. 'આનળના બારેક પ્રકરણ સખીશ તો
સખીશ; બાકી આમા નથી. એકરીતે તો નેટુ લખી
ચૂંચો તેમાં 'જીવનના પરીક'ની સમાપ્તિ ક્ષી રામય
હવેના પ્રકરણોના તો બાપુનો મદિમા મારો રહ્યો.
પ્રધાન વસ્તુ રહી ગઈ તે ચોદ દિવસના કપચામનુ
વર્ણન પણુ તે 'આત્મકથા'મા આપ્યું છે એટલે એ
આટલે જ આ મધ્યપૂરો થાય તો મેમનેસતો પાનરહેશે'

શ્રીનિકસ આશ્રમનો કાર્યક્રમ પાછો ચોઠવાતો આવ્યો. નેકે ક્યારે
કરી એક જલ પડે તેની અટકળ ન હોવાથી અનુનાર કે બળાવનારના
ચિત્ત અપચયન અધ્યાપનમા હરિ જીતરવાને બદલે વર્ગોમા મેટિલામે
હજરી વાતોચીનો, કથા-આમ્યાન ને નામમાનનુ અખિત આકર-
બચીઆઓને ને છાપખાનાનો હલોચ તો પોતાની મેળે જ કામ
માની લેતા, પણુ બીલ કહીઓ વિષે મેદને ખાસ ઉત્સાહ ન હતો

એવામા એક સવારે દુરને ખૂણે પટેલી મોષોકામની ઓરડીની
અટકડ બની ને નેના ઓલરો. પચાપેને તૈયાર થતા મારી નજરે
પડ્યા મે પછુ, 'કામુ, મોષોકામ, બનાપ્રાદ કરશે કે હાંડી
તો આવ્યો નથી' જેલમાથી દુદીને આવેલા નવા વિદ્યાર્થીઓમાં
બચાભણ એક હતા રામદાસનકાના એ ખામ રોમ્ત મણાતા અને
કાલેશ્વર કામોમા ચપલ બનાવનારા પ્રેમીભામા ભગાપ્રાદનુ નામ
માખરે રહેલુ પણુ મળાકાર્જના કામને ને મેમણું નહિ, એટલે એ
જેવાનો મને કંસાઈ હતો ને એ કામ શીખવાનું પણુ મને હતુ
પણુ આરડીસાઈ હરનારે મને તરત જવાબવાઈ. 'હથિયાળને અડીસ
નહિ ઝીંખવા-રડીખવાનુ કામ રહે યવાનું નથી. આ તો જનરલ
સ્પષ્ટરે બાપુછ પાછો એક નેટી ચોપલ મામ્યા છે, એટલે એ તૈયાર
કરવા પૂરતો સમાન તૈયાર કરવાનો છે હલુ તો કાને બળર, ક્યારે
જેલ જવાનુ થાય! એટલે એક નેટી ચપલ બનીને કામ બપ રહેશે'

મેષોકામ શીખવાનો મારો કામ આમ એકમે વાર પાછો
પડ્યો તે પડ્યો ને હુ સહા એ કામ શીખ્યા વિનાનો રહ્યો સારી
નળખા ને કમરે નાના રહેનારને તક બોલી પડે એ જીવનમને ખાટે

વસ્ત્રો થઈ પડે છે. એ એક જોડી સ્વચ્છ દેવાર થાય એ જોવા મેં આશ્ચર્યને કિંવાલે પોણેટ્યા થે અંકડા મથામિને લેવાનો સતોષ લીધો. અષ્ટમંડેડી તૈયાર થયા પછી બાપુજીએ એની ચીપડમરી તપાસ કરી. રંગરૂસ સાહેબના પગના આકાર સાથે કેવી રીતે એ જબમિસલા થઈ રહે એ સૂચવ્યું તથા એના ચળકાટ, સિદ્ધાંતના ટાંક આંખની બધી વિનંતો ધારીધારીને જોઈ પલ્કા ને ન્યપોંડે એમને પૂરેપૂરો સતોષ થયો ત્યારે તેમણે રંગરૂસ સાહેબને એ પ્રેમપાઘાંડર પાઠવ્યો.

ધણી લોકોને ઘણી બેટા આપતા મેં જોયા છે. મિત્રાં મિત્રાંને, બાઈ બાઈને, કાકા બગીચાને અને માળાજી પુત્ર-પુત્રીને બેટ આપે છે. પણ એવી એક જ બેટ પાંદ નથી, જેની રંગરૂસ સાહેબને બાપુજીએ મોકલેલી ચપડવાળી બેટ પાંદ છે. હવે રંગરૂસ સાહેબ સાથે ઉતરની સમાધાની થઈ ન હતી. કચા સમાધાની પર પણ બેરહેસો નહિએ હોતો. આપેલાં વચન ફેરવી બેસવા રંગરૂસ સંકારને વારંવારથી થવી એવો હુકમો આજીવન વારંવાર થયો હતો. એટલે હિંદી કામના નાના-મોટા સૌનાં મન બે ચા હતા. પણ બાપુજી અદસ સાહેબને લેહા-નિસબગી થાળવા મથા ને એમણે (કાજ એમનાં જોડેડીએ) 'તપ્પી, તપાસા હામનાં ચૂપક બાહુ સારા આરે છે; એક જોડી મારકમો ?'

હાહી માગણી કરી, કોટકા પરથી બાપુજીએ પ્રેમથી તરતેજ કરીને એ સીજ કોટકા, રંગરૂસ જ્યાં દુરગમ, જે વાચક-મગધરની પેઠે હિંદીઓને મથાળી નાખતાં વાર ન હોયતે તેના લેહા પાછળ આટલી મહેનત બાપુજીને હોતા જોઈને મને એ વેળા કોઈ આજીવન નહોતો થયો. આને જોવા બાપુજીની કાદિતીય મેટાઇલીયન દર્શન થાય છે.

ધીમેધીમે હાલતો એટની આઘાતી થવા લાગી કેમણે આપણે કાનાં દિંદીઓની હાલતોની દેવે વધુ સમિષા નખત નહિ રહે એવી આશાનો ઉદય થયો. એક, મોઢીબાર, અખગાન ને પોતના પરસાદની કાળી મેથલી રતો 'બઈ' કેડું કોટકાવળું પ્રસાદ બેસ્યો, જે ગિદામરી રંગરૂસ સાહેબ બાપુજીએ આદર કરવા લાગ્યા છે તેવો ન આદર દરેક અંગેજ-દરેક આદિકામગી મોઢે આપણા દિંદી પદ્ધતિનો પશું કરી, કલપને કલપને ને મોઢાંને મોઢાંની બ્રહ્મ પદ્ધતિનો કરી, એવા રંગરૂસ સત્યાગ્રહીઓને કેળવા લાગ્યા અને સાથે જ એક મંગલ દિવસે કીનિકસમા બળદ આપી પહોંચ્યા છે. હવે એકમા કોઈ બાજી નથી રહ્યું આપણા દરિયા આક્રિંકાની પ્રત્યેક સ્વેચ્છ-માથી એકએક સત્યાગ્રહી દેહીને છોડી મૂકવામા આજેના છે.

સત્યાગ્રાહીને એને છૂટી આનેકા દેહકામે એકમાનીએ બાપુજીના દર્શન માટે કીનિકસમા આવ્યા અને કીમની માગ પ્રમાણે કીનિકસમા એક દિવસ કીનિક વહેંચવાનું નહી થયું. કીનિકસમા પડવાનવરસણું ન થતા એમ નહિ, પણ થરમા સપાંચરણુરીને છડે કોઈ એવર ને તે સાચ સાચી ભવતા. કીનિકસમા માઝ આપ્યું બાળપણ નીત્ય, પખુ એકે જ દિવસ કોઈની ગિદામરી કાઈ સુત્રવાનું મે અને બાઈ નથી. પણ આ સત્યાગ્રહ-વિશ્વવત્તા ઉત્સવને કિચરે દરબની મિદાઈએ આજી-બ-રી, સુદારનેથી પડેલા નામ સાચીએકા, પખુ એવી નબળે તે વિષયેઈ.

બહાર બુલવા આંગણુમા મથુદા તરફે વધી રહ્યાં હોતો. એક નાનકડા મેજ પર ગિદાઈએ પડી બેઠી ને એકએક મહેમાન, વિદ્યાર્થી વગેરે બાપુજી પાસે જઈને હાલતા તેમને તે પોતાને દાખે, કોએકે વાનગી દાખવા તેણીતોળીને, પીરસતા ન્હાતા દત્તા અને વગેરે વગેરે પ્રમ ગિદાઈ કે વિનોદ કરવાનો દેહો જવાબ આપતા ન્હાતા હતા.

ગિદાઈને પ્રસાદ, તે વળી બાપુજીને દાખે મળે ને તે મે સાચી કમાણીને પ્રસાદ હોવ, તે પછી એવા કામુ બાળક, અદર કે છુટો દોષ જે દરબથી બિચાર્યા ન રહે તે વિશ્વવત્તા બાળદંથી સૌ મહાકલા

હતા. પણ મને પછદ યાદ છે કે બાપુજીને રોજનું આદ્યિક નિશ્ચય પણ એ ટાંકણે આદર થઈ મથુદા તેમા કોઈ કોઈ વિચારમા નરક થઈ મથેલા કેળાતા હતા. ગિદાઈ પીરસવાનું ને કે કાકા જી જવાનો આપવાનું મથા યાચિતીને આગ્રહ હતું. કઈ મોઢું કામ કર્યું છે, કોઈ વાચ મથેઈ છે, આપડે આપણે છત મેળવે છે, 'એવી કપી આપના એમના ચહેરા પર ન હતી. વિશ્વવેદસપથી નબળે તેમા કચવાતા દોષ એવું કેળાવ હતું. આમ બાળકોને ખાતર ગિદાઈની હદામી કરતા હતા, પણ એ આપવામા લખી દેહકીના કદકાથી ને એમને મન કોઈએ રસ દત્તો એવી વાનગી એમના ચહેરા પરથી મીતરની હતી.

બાળપણની મારી દેવ એવી કે વહીએને મનમા કદેમ થવાની શકા પડે એટલે એમની નાજરથી બચી જઈને તેના કારણની ચીપડવન થી તપાસે હત. એટલે હુ મારા આજમા પરમાદ પતાવી વર્ષ રંગના ન ચાલ્યેઈ ન્હાતા બાપુજીથી ઘોરે દર વાસના તરખા તોડતો નહો. એ-વામા કોઈએ મોઢાંને બાપુજી સાથે અચાંકપણે 'આને ગિદાઈ પડેલા' એ તો કીક ન થયું; પણ આજમી છત યાદ રતી ન્હય એવું કોઈ દેને એવું કામ કરવું નેજેઈ આને આપણા સોનેરી દિવસ છે. આપના સોનેરી અપરેમા દરિયન આપણી નિયનને એક મકળા પોતે કેટ ?

આ પ્રશ્ન એવા આજમા કે બાપુજીની મુખમુદ્રાની મગીરતા ન થઈ તેમના ચહેરા પર કાદ નિશ્ચય અજી રહ્યું. તેમણે સૌ સામગ્રીને સમજવતા હજી 'કમલ' આપણે સોનેરી નાક નરક છાપેલા એમા સત્યાગ્રહની આખી હાલત સૂચવેલા કાઢીય. પણ હવે મેમીની અ-છાપવા એની સમાધાની નથી થઈ તમે બામા એકમાની છૂટી આપવા એ આવનની વાત થઈ અને ગિદાઈ પડેલામા મે તપાસા સતોપન સાક કમલ કર્યું પણ હવે મથા તો એના એ છે. એ બદલાય ત્યારે છત થઈ નખાય. એવી છત વિના આપણે દરબ મારો કરીએ ?

'હરિયન કોપીનિષતના મેનેરી એક વિષે મારા મનમા નતન-ભતની કલ્પનાઓ છોડી મઢ. મેનાનું પૂર્વ દમે, આખા ને આખા પાના કલ્પનાઓ છોડી મઢ. મેનાનું પૂર્વ દમે, આખા ને આખા મળનુભવનુ વચ્ચુ દરો આમાર છાપખામાર્ મેવાર વાર મેનેરી આપે છાપતા પાના મેં નેજેલા. તાછ માહી કપર સોનેરી રસ બુસીને એ તૈયાર કરવામા આપતાં. મને એ ક્રિયામા બહુ રસ આવતો. હવે મને ઉતરની મગધાનીની બાદે કલાયથ થઈ પડી કપરે સમાધાની થાય, થયારે મેનેરી આ છાપાય અને કપરે એના પાના વાર મેનેરી રસ બુમાનુ મળે, એવી દર આંકાદિયેનું સદ જોતો રહ્યાં પણ એ રમતાને વામ ન આપેલા તે ન આપેલા.

આ પ્રશ્ન પછી છતના મદિને ઉતરની સમાધાની થઈ ને સમા-ધાની થવાની સાથે બાપુજી વિચારતા ને એમે સૌ વિદ્યાર્થીઓ અદો દિવસમા અજવાને નીકળી પાતા એનેરી એક પાછળથી મામ વિદ્યાર્થીએ કીનિકસમા તેવા દર્શને મેડેમેડે મને તે વિદ્યુતભાગ મેવા મળ્યો. મને એ જોઈને બારે નિરામા થઈ. એનું નામ જ કેડા 'મુખમુદ્રા-મગ્ધ' મગ્ધ; બાપુ એકે જ પાનું મેનેરી અપરે કપાયુ ન હતું પૂઠા કપરમા આ અગ્નિ માવ મેનેરી હતા એને તે મેનેરી એક કેમ કહેવાય એ મારી સમજાના કોઈ મને ન આપ્યું.

પણ મે તે થઈ અજવાનની વાત આને એનું મદત્ત સમજાય છે. સમજામદની સરદો દરિયાકા એ દેશ કપરમાં મે એ વખતે વચાઈ ન મથો હોત તો બાપુ વાતે અંકાકષ ન રહેત બાપુજી તો આદર પછી દસવરને, ન્યારે થકેલા એકમાર્ જવાનું મગ્ધુ સારે, એ દરિયન-મ (દરિયા આક્રિંકાને દરિયાક) લખી મથવા. 'માન-દયા' એવી એ એકી હતી. એમા (મિત્રદાસ પાન ૩૫૮૫)

संख्याओंनी गर्भत

આશ્વવાની વાત તમને ન સમજાઈ હોય તો બીજે એક પ્રમા

વરલુની સમ્પત્તિની કલ્પના કરવામાં આવ્યાનું જો મુશ્કેલી ના-
છે તેથી જે વધારે મુશ્કેલી સમગ્રની આગળનાં કલ્પના કરના વાચકે
આપણી પૃષ્ઠી દેઢી પાછી છે? સુરમાળા ઉપલબ્ધ થયે કેરે
કાળ નેવા? મનુષ્યનો લેખિત ઇતિહાસ શુભરે ૬૦૦૦ વર્ષો સુધીને
ગયે છે, પણ મનુષ્યપ્રાણી ૦૫૫૨ થી ૫૨,૦૦૦ વર્ષથી ને
અતિવલય ખતાવે છે. આપણી પૃષ્ઠી નિદાન જે ગળાવે વર્ષથી ને
અસ્તિત્વમાં છે ૦૫૫૨ થી ૫૨,૦૦૦ વર્ષ સુધી આખાને શુભરે ૫૦૦
૦૦૦,૦૦૦ વર્ષ થયા. આપણે એક ૫૦ ફૂટ લાંબી લીટી માટીએ, અ-
એક ટુ સાર્વજનિક થાય એમ કલ્પના કરીએ, તો પૃથ્વીનું વય તેમન

૨૦ ફૂટના બાગેથી બતાવી શકાય, ઇલેક્ટ્રિસિટીના પત્તી જે કાગળની
બેથે તે પ ફૂટથી બતાવી શકાય, અને મનુષ્ય પ્રાણી આબોધને કાગ
બતાવવા તો ફૂટ ૦ ૦૨૬ ટુંગ જેટલુ જ લગ્ય શકાય' અથા જાહેર
વર્ષેથી ઉત્તિવાસ બાગવા ને સુદૃઢ રેખા મૂકી ખરે તે ૦૦૬
ઈંચ લંબાઈની રેખા નેવા મઢિ ખમ્મ મુકાઈને સંજની ૧૪૨ ખરે.
અને એક સર્વેસાધારમ્ મનુષ્યમ્ આપુલપ્રમામ્ ૦૦૦૦૦૧ દેખી
જાવતા જાય ।

પર્યાયે એ વસ્તુના બનેલા છે તેમાનો સુખાતિરુચિ પદ્ય એ
કાણ વિરુદ્ધ છે ત્યાંથી ગત કરીને આ ધારણે એક કાણ પદ્યોને
એક સાથે કાણ વિરુદ્ધ ગણેવાનો મૂકી ત્યાંને એક જગ્યાએ
માય. એક સાથે પદ્યોમાં ગામેવાનો મૂકી ત્યારે તે રક્ષાગ શેકા

એક શ્રેયસ્કર્તા (કુળ) જેટલા બને, અને એક લાખ જેવા શુભચિન્તા
લક્ષી વળાઈ ૧૩ ફૂટ થાય. ૧૩ ફૂટના એક લાખચળા ફરે તે શુભ-
માથામાંના એક ચોટ તરબાના તરબા પ્રદગ્ધિનિવાસ નીકળે. તેને કી
એક લાખ શુભ વધારો તે શુભના પ્રાચલિતશી મુખ મુખીના જે
એવર થાય તેને એક લાખનજી વધારો જેટલે પ્રજાગર્વના જે
ખાતુર આવર થાય. (૧ પ્રજાગર્વ એવે દર રોડે ૧,૮૧,૦૦૦
માઈલની ગતિથી પ્રજાસ એક વર્ષમાં જેટલું આવર થાય તે) જે
પ્રજાગર્વ વર્ષે એક લાખ પટે દીને ત્યારે ૧૦,૦૦૦ પ્રજાગર્વના તેના
જાત પડે એટલી એકઅબજ પ્રજાગર્વના અનેક આવર જેટલે અજાનના
અધિનિધિઓના સ્વાનર્તીઆએ એવો જોવા જોવા લાગ્યા

(મરાઠી 'સુદ્ધિજ્ઞાન' ૩૫૨૪)

આરોગ્યપ્રાપ્તિ માટે ત્રિવિધ પાન.

ઉપરના, બોધન અને ડાંગ, અને કુમે વાણી એ પ્રયોગ તો આપણે ત્યાં રૂઢ થયેલો કે, 'કંડિયા ત્યાંજ કોઈ' એ સૂત્રને સંદેહ બોધકાણુ કાઠા ન પાડવું એમનો. રૂઢ થયેલામાં તુ ત્યાંજ અને શું કાલ્ય એનો વિવેક પાણી પાર નથી એવામાં આવતો ઉપર જણાવેલાં ત્રણ પ્રકારનાં પીઠામને આપણે ત્યાંનો પ્રયોગ પુરાણી કંડિયા અર્થનો અને કે કંડિયા પામ્યા કે, પાણી મોઢા આદે સર નથી તેને આપણા નિરંજની અર્થમાં રાખવા લેતાં છે.

કળગિયાતના શ્રવણાં તે આને એક ફેગન જની છે આપની
સુખવેદો અને તે કળગિયાત વગરનો ? ન હોવો જોઈએ । કળગિયાત
તો દોની જ જોઈએ તા ? આપણું ખાનખાન, આપણું જોડાડુ છવન,
આપણી દેહો, સરીરશ્મ તરફનો આપણો અજુખનો, જે બધા આ-
પણા સંસ્કૃત છવનની સાથે મગાણું છવ સાથે જોડાણ હો મેષા
તો જોઈએ ? કળગિયાતને કોઈના અજુખનો અજુખનો જોઈએ ?

અને એ કૃતિમાં રહેલી સમીક્ષાએ આપણને આપુ પાણી પીવાની આજ્ઞા પાડી છે. આપણે ઇન્જન્યેરશાસ્ત્ર એ એક આંદાનાત્રિય બનીએ છે કે પાણીની દાબવાને થાળીને આપણે ચડાવી લેતા થયા છીએ. અને આનવાન તો કદાચ સિવા વિચિત્રતા નવા છે કે પાણીની તી સાચામાં દાબવા કરતાં વધુ પાણી કાઢીને શરીરમાંથી પાણીની જથ્થા વધુ ને વધુ પ્રમાણમાં પાણી રહુ દોષ છે તેને કાળી રચના આપે છે અને પરિણામે કુપચા લેવા આદારના રોગાણ ને નાવણને ગરિ કઠાને એકલુ પ્રવાહી દ્રવ્ય તેના બાજબે છે. આપણે આદાર-વિદાર અને તેમાં આ લગી, એટલે લેવડી વિપચના કુદરત સામે આપણે ખડી કરીએ છીએ અને કયી કુદરત અને શરીરને હોય તેવા કળનિયતા સામે શરિયત નેવાપાનીએ છીએ.

આપણા સરીઝો મોટા બાળ પાત્રો છે. સરીઝમાં મેળાવણે એની મદદથી પોતાનું, કાંઈ કંઈ સ્વા દોષ છે. આત્મ પાત્રન, પાત્રન-રેસોનું દુષન, નેમલ રોષણ, પાત્રન અને પાત્રન છે જુઝ પાત્રો વડે થાય છે. સરીઝમાં પાત્રનું અભાવકામને પુરવડો પદોષાટાનું કામ થયું એ પાત્રોની મદદથી થાય છે સરીઝના રોષાને કામગીરીને તેને મોટાકારનાં જુદાજુદા અવધેલો મળેલ જુદાજુદા કામ પાત્રો પાત્રો કરે છે

દનેનો સંચારે ડાકનાજી એનાર જે ખ્યાલ પાણી પીવાની આ-
વડ પાણી દોષ તેા આતરણમાં ચઢી રહેલો મન મનદાર મુની

મહેસાણાને કાપાણી પાળી કર્યાં થીજીયાને કિલ્લાને અગાધી દારૂના
સામગ્રી પામતાવતે. અનેક ઘરો અને વ્યવસાયીઓ સંપ્રદાય
ઘરો ડીકાજ બાંધ્યા હતાં એવાં ગાંધીજી અને પીએમજીનો નાના
મુઠાં પાણી પીરું. રાજાનાથનાં આંખું પાણી પીવાય તે કમી દરકા
નથી એવું જતાં એવાં પાણી પાળીયાં પી પી મારી આગ
પાળી પીધા પછી કાનભાળી પતાવેને સીમા ગજાનો કમ રાખવો.
દારૂનાં એક બજારમાં તોયજી જતુ બંધોડી શ્રીશ્રીઓ મળતા
અકસ્માત થઈ આવ્યાં હતાં એવાં આંખું પાણી નેવાં ઘરો આન બજાર
સામગ્રી તે દળજી દારૂ પડેને પીરું મજાજી પી પી મારી, કે સંપી
ગોરાજી નવજી મજાજી પડેને પીરું ગજી હાંડી પડેને અગાધી દારૂનો.

તીર્થાત્રાજીની દાણ, ચણેરચણે તેલનાચણી તરબોળ મા
કે ચણેરચણે ચણી-ચણાના ઘાંઘ ઘણે બોલનના ચણુની ચોરી
ઠાણુને એ ઘણ તરુને આંધ્ર ચણમણુ ઉપ ચણુ છે કિંદિ આખી
પાણી ઇમ ઘાંઘનાં નાખીને ઇમ આપી કૈવલે મનોર આપખી
જામ્બી ઇમ બોલનના ઇમની કૈવલે દેખી પાંદા છે જે વાલ
મરણકે ચણે છે, ઇમનાં અનેક ચણુપ તરુને, તેના જેવે ઇમ, ઇમ,
પ્રજલતરુને એકેજલતરુ રહેવા છે તે ચણુનું પાંચલ કરવામાં, આ-
નાખી શુદ્ધિમાં ને આંધ્રચણી મનોરચણે કરવાની કિયામાં અને
મરણનાં છે ઇમને ચણક, પાંચક અને ચણુલચણક; જનકિવાળને
તેલનાચ, ચણનાચ અને તુલિયાચક છે, મરણનાચ નચે જનકે
આપખી રજ ચણકે આંધ્રચણ નચે નથી ચાખી ચણી તાર, તાર,
ચોરી, ચણુની દાણ ચણુને ઇમને છે આપખી ચોરી કર-મર
કરવા નિમિત્ત ઇમને ચણુને નચલ આખી આપખી આંધ્રચણે એ જાનું
જામ્બીને ઇમ જે વણાના બોલનના મેમલ એ વાજના ઇમ પીવાનું
આમજ ચણુનું મેમલ છે, આંધ્ર મેમલની વાનકિયામાં ચણકે જામિ
પલ ઇમ કાંઈકે છે ચણકેની જેમની

પાણી ને ઠાઠાની વાત આવી પ્રતિદર્શ વાત છે. દુધની, દુધથી
આવડેલું દેશની દુધેશ કહેવાય આપણા દેશના દુધ, રહી કે ની
મોડા ભાતને નાચેલ વાત નથી એ આપણી કલતમાંથી છે, પણ
કમને દુધ મુદ્દપ છે તેમના મેલી ખરી રિખત કમળના નહી
દુધ ને કમળનું રૂપનું બોલાય છે અને આ વાતના તેને કમળનું
અર્થનું બોલે છે. દુધ લેવાના દુધના મુલિ બોલાય રાખે છે તેમના અર્થનું
આપણા દેશ તેમ અર્થને છે. (અનુક્રમ વાત વાંચવું)

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

શૈલ્ય તંત્ર

મગધવાનર આમ વાતચીત કરતા હતા, ત્યાં ફોધ જળધરે આવીને વિનંતન કર્યું, કે 'હે મગધ, તારી સ્ત્રી અલગનથી મરી ગઈ છે, અને તારા ઘરમાં બીજો મગધ ધરી ગયો છે.' મગધ કહે, 'વાનર મિત્ર, આ તો મારે દુઃખતા અત્ર કપર હેમ વાગ્યા છેલું થયુ. હવે મારે કરવું કેમ?' વાનર કહે, 'મૂર્ખ, તને વિનેપદેશ કરવામાં કાંઈ ચાર નથી કુલનવલક રમકારે એમાં શાનીના કાંઈને ગળે તો કરેા આપીદનેા. જો પદેાપદેને એવી દેવ, કે વ્યવથી છુટો પડી નવથ ને મેરિા મેરિા મેર આવે એને બીલ કાઢીએ જાહુ સમગ્રાળેા, પણ એલે માનસ નવિ. ને મિહને હાથે માર્યો નથો.' મગધ કહે, 'બેબલે કૃતમવા હરી, તોા પણ મને સારી શીખામણુ હે' વાનર કહે, 'તો બદ, ત્યાં જઈને ઉ એની સાથે મુજ કર અને કળુ છે:

મરતાં દેવગંનેા હાલ જીવતાં ધર ને જરા ।
જીવવાથી તને આમ મુજુદ્ધ જ ઉતારા ॥
એકને વંદના સારી કોઈથી શુરમાધવા ।
અલપદાનથથી નીચ મમકાશિ પરાકર્મે ॥

મગધ કહે, 'કો કેમ ?' તે ગ્રાહ્યા:

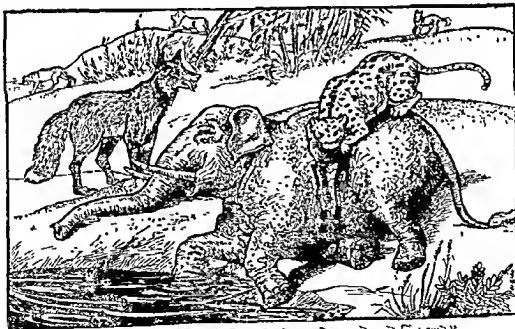
કથા ૬

એક વનમાં ચતુરક નામે સિંચાળ હતો. તેને એક વાર એની એલે મારેશો હાથી મળી નથો. હાથીની આમપાસ ચતુરક ફરે છે, પણ એની વજળ ચાગડી ચોરી ગયેના નથી ત્યાં ફોધ સિંહ આવી ગયુ. એની આગળ હાથ ને કીને સિંચાળ કહે, 'સ્વામિન, હારે સાડુ

હું આ હામીની રક્ષા નું હુ, એટલે ઉ એને ખા' મિંદ કહે, 'બીબને મારેશો છવને હું ખાતો નથી, એટલે આ હાથીનો પ્રસાદ મેં તને આપ્યો.'

મિંદ મયા પછી મેહ વાધ આળેા, એની સાથે જઈને ચતુરક કહે, 'મામા, ઉ અલિ મુરુના મુખમાં હયા આવી ચડયો? જેલે આ હાથીને માર્યો તે મિંદ એટુ રક્ષણ કરવા મને અલિ મુખી નહીએ નડાવા નથો છે, ને કહેતો નથો છે કે 'મિંદ વાધ આવે તો મને જાને છાનેા આવીને વાત કરજે, એટલે હું એને મારી નાખું એક વાપ પહેલા મારા મારેશો હાથીને એટા કરી ગયા હનેા તેટી' શી વાધમાત્ર કપર મને હાઝ છે.' અપથી ચાગીને વાધ કહે, 'માલેજ, મને 'પ્રમુદ્ધનિખા દે, અને મારી વાત સિંદને હરીશ મા.' એમ કહીને એલે પતાયન કર્યું

વાધ મયા પછી મેહ ચિત્તો આળેા, એને નેઈ ને સિચાળે વિચાર્યું 'આની દાટમાં જાહુ બજ છે, એટલે આની પામે હાથીની ચાગડી ચોરાથી લડ' આમ કરીને એ બોલ્યો: 'માલેજ, જાહુ રિવરે ઈ દેખાયો હુ બુ'થેા લાગે છે અને જમવાડાલે આળેા છે, એટલે ઉ મારેા અતિમિ છે. આ હાથી સિંદનેા મારેશો છે, અને એલે મને રખવાજ દાખલ થોનથો છે. પણ એ આળેા નથી ત્યાં હુ મારઈને મળમાસ ખાઈ લે ને કટ બ' ચિત્તો કહે, 'મારે મારેા જીવ એમ જોખ મયા નથી નાખયો' સિચાળ કહે, 'આશ અપીસાઈ કેમ કહે છે? નીસતે આ, અને સિંદ આવવો તો હું દુરથી જ તને બાધ કરીશ' હીપડાએ ચાગડી ચોરી લીધી એમ (જનુલ આગળ પાન ઉડાવે)

હીપડાએ ચાગડી ચોરી લીધી એટલે સિચાળ બોલ્યો: 'માલેજ, માલેજ, એ સિંહ આવે!'

માધુકરી

પરજન દરબેષ પૂર્ણ પદ્મદ મુદાની,
પોઘાઈની કમાન મગલુઆ, ખડાઈ માની;
નથને નિર્ભય નૂર અળનામર હજદગજ,
પ્રહુટ પ્રાણે પર મિયુ મગ ફાળેા મરગ,
લેખમ દેખી લેમ મુગલે ચરે જમલમા,
મહેલુ મહેલે સમાન ન પામે નેના જમમા;
એવા એજનવતનું એવાન સિન્દુ ભપ્તું,
મતરવણું મુઠકલિયુ મિથ્યા ત્યા યુ માણું?

—ગુલશાહ

ક્રિશ્ચિયન કેલક અને એની લોકસાધના

એનું નામ હવ ક્રિશ્ચિયન કેલક. એના કુટુંબની ઊગતિ તદન સાધારણ હતી. એનો પાપ પશ્ચિમ ભરૂંબેન્દનો એક નવીજ એવો હતો. એની મા એક ખેડવાની ફીફરી હતી બાલ્યાવસ્થામાંથી જ નાનીનાની બાળનેાની કિમત સમજતાં કેલક શીખ્યાં હતો. એનો પાતાનો પાપ ધણી વાર કહેતો. 'જ્યા યત્ય છે ત્યા હજુ જ આવતુ નથી, જ્યા લોકુક પશુ હોય છે ત્યા હજારના આશીર્વાદ માટે આવકારા છે'

મારી ઉમરે જ્યારે કેલક જુવાનેાની સાથે વાતો કરતો ત્યારે બાલ્યાવસ્થાની આ નાની નાની વાતોને તે જાણ જ સંભારતો કેલક અત્યત ઓછાપિાકે હતો. એક સપ્તમી સાથે ત્યાં એને શબ્દો વાપરતો નહિ ધણી વારતો એક જ શબ્દ પર પૂરો ખાર નથીને કહેવાનુ હોય તે જાણ જ કરી શકતો, અને છવનની નવમી જાણતો. પર વાત-ચીત કરીને જુવાનોને ધણે પ્રકાશ પાડતો. કેલકની મા તેને નાન-ખણમાં વાતો કરેાની ત્યારથી અતંત શબ્દની કેવી નહુઈ અસર છે તે કેલકને સમજાનું હતુ; અને જાણુસને સનાર્થે ગણપચમ્યા આવા અતંત શબ્દો જ ઉપયોગના છે એ વિષે તેા કેલકને ત્યારની જાણની થઈ ગઈ હતી. પોતે રેનેડેન્ડેના જ નાપચમસિરિમા અપચમસ કરેા હતો; તે ઇરિયાન એક ખેડવા પાઈરીકે કેલકને હજારના પ્રેમથી કમાઈ કહેડી તેની કાપ તેના ગાન પર જાણ જ કરી પડી હતી.

સરઆતમાં તે પોતાની પામે આવનારા જુવાનિવાસીને વાતો કહેતો. તેને સ્પષ્ટ જાણુ હતુ કે રીતમગના પાંડો ક્ષીજવવાની રીત કરતા આખી વાતો કહેવાની રીત જુવાનો માટે કાળી વધારે આડી છે પણ સરઆતના વધેામાં પોતાની સાથામાં ધર્મોપદેશન માટે આખી વાતો કહેવાની કેલકને મનહરી ન મળી. ત્યાંની એકધારે બિધ્યાનુ પદ્ધતિથી કેલક કંઠાણી ગયો અને એક વાર તેા તેણે જ્યોરિસા નેચા મેનલ દેશમાં જવાની વિચાર પામુ કહેલો. પણ પાઠવથી તે અર્ના ગયો અને એ જ જગ્યામાં ત્યારપાશ વર્ષ મુખી યોપરીએ બાપનાર તરીકે કામ કર્યુ આ વર્ષે ઇરિયાન પોતાના કેજવના વિષયક વિચારોને વધારે પાડા કરવાની તેને મુદ્દર તપ મળી.

ઈસ ૧૮૪૮માં ટેંગાઈમાં વિષદ ફાટી નીકળ્યાં ને આ વિષદને

એને ટેંગાઈને ધણુ અવાજ પામ્યુ એ જ વર્ષમાં મન્દરૂપી નેના બીધી મેટા મિથ્વ ભરૂંદેશ પાઈરીકે અને ફેનલમાં આવેા અને તેના પ્રવચનેા સાંભળીને લોકોની હાથ ધાળી પુટી નહ. બકેડેશ જ્યાં જ્યાં જાયો તે ટેંગાઈના લોકોમાં વિદ્યાનુ, નેમના વિદ્યાનુની નેમજ તેમની માન-ભક્તિની વાતો કમોત્તારે આ લોકોમાં આજેાી કરી આવતા ને આદા બપોલેા જામીને લોકોના અવનમા કેજાનને નેના પ્રવચનનેા. આ લોકોમાં આજેાની આ કામ કરવાનુ મહાઅય કેલકને પ્રાપ્ત મયુ

કેલક અર્નામાં હતો ત્યારે તેને આજેા પાપ પાડેડ જામ્યા હતા આ મુદી લોકને મેલડ ક્રિષ્નદાસન નહ, ને એક નવી લોકસાધના ઉ ખી કરવાની મન્દરૂપી તેને ખીન હા પાડેડ કપડાંની આખા તપા લોકસાધના ઉપાદવાનો અદકષ દદ વધેલો આ રીતમાં આદાર વર્ષથી નાની ઉમરના વિદ્યાર્થીને ન લેતા

મન્દરૂપીને પોતાની લોઆમાં લીખી કરવામાં દમન ઉપર્ગત પાડેડનેા અર્થ થયો હતો, એટલે મેલડ માન સાવાઈમાં પાડેડમાં લોકસાધના કેવી રીતે કરી શકે એ પદેવા તેને સમજાનુ નહિ. કેલકે તેા રિમિચિમા થોડા મેલર જામીને જેવાની લીધી, તે પછીના હાનુ મરના પાડી, નાખ્યા, અને તેના પર આદામાં સાદા કપડા દેવા કહેલો આ મતન અનુની વખતે મેલડ પોતે દારિયા તરીકે માગ કનુ હતુ? મનમાં એક સાજાનો આરોગ, એક સુધારેલપાનો આરોગ અને ચીનુ ગેરૂં, કેલક અને તેનો અદરનાર જાનેકુપાસા હતો, એટલે પોતાના રપ મેટા વિદ્યાર્થીમાં સાથે આ મનમાં જ સુધા વિદ્યાર્થીમાં પાઈરીકે આવતાં, રહેવાનું નેમજ જાનુજનું મામિક બાર મિલિય લવાનમ લેવાનું રાખુ હતુ આવાનું મેલડનું જાણુ આડુ હતુ કે બપાવ મનોને એક મદિને બાપે જ જામીને હાથે સાકર વાપરના દરો અવારનેા નામેા પણ એવો જ મરો. અનિયનુ નેા નામ જ રાનુ હોય જ માલ આ વિદ્યાર્થીમાં મેલકે વિવય એમક માટે રિવાર કરી નથી, અજા કમ્પુ અવનમાંથી પસાર થતા ના લોકો સાથે કનુ બિયાનમાં પડવાપડવા ધર્મની ને કેવી અનેક વાતો કરના કેવી જતા ને શન કર્યાં પમાર મા તેનું પણ મેજને આવ ન રહેડું. કેલક આ વિદ્યાર્થીમાં પ્રજુની રૂપા અને માં બેકેકોમાં ને મેલકેની

વતો કહેતો, અને આવી મને વતોમાં ઘસેર કપરનો તેનો હિટા સહજાવ હમેશા તરી આવતો.

કેહલ જ્યારેન્યારે પોતાના વિદ્યાર્થીઓ સાથે વાતો કરતો ત્યારે ત્યારે મને બંને બે વિદ્યાર્થીઓના રૂતેવા આત્માઓને રાખેમન કરતો હોય એમ લાગતુ એની ઝીંબી બૂરી આંખો એમના કોહલ સુધી મેં બંને સ્પર્શ કરી. તે મળી વાર કહેતો: 'લોકશાળાઓનો હંમેશ વિદ્યાર્થીઓના આત્મા સુધી પહોંચવાનો છે. વિષયોનું જ્ઞાન એ તો માત્ર સાધન થયવા માગે છે'.

કેહલને પાંચઠાં એટલેના બધા સારા હોને કે અભવ્યા લેખે તેને માળા માની લેતા. અને છતાં પોતાના સારીરની તેમજ સાજાની તેને બહુ ધીવર હતી, એક વાર એક ગિય કચરાવાળા લાકડાના એકા કનાઈ વિના સાજામાફાખસ થયો, એટલે કેહલની ન રહેવાયુ: 'પીટર! તમારા એકા ઉવારી નાખ' 'પીટરે કહ્યું: 'હું તમારો એકરડા એટલે બે સરખ છે કે આવા દેહમાંથી બનવી નથી' કેટલે જ્યાંય વાળો: 'મારા આકારની અને દેહન નથી, પણ મારી ખેન એકરડા થાય છે તેની અને કિંમત છે માટે તમને હતું છું'.

લોકાંમે સાહાઈથી અને કરકસરથી રહેતા રાખતુ ન મેહલે એવી કેહલની હંમેશાં મન્યતા હતી તે થયો વાર કહેતો: 'માણસ આવ રહેલો હોય કે છાણુવાસીકુ કરનો હોય, અને છતાં તેનુ જીવન ઉચ્ચ હોય એ શું બનવાનું નથી? આ બનકાદાર અને અચાંજ રમતો છે શું ખરો સુધારો છે? ને લો વ્યાસનમ માત્ર મણુવ વનુઓને મેળવવા પાછળ જ માણસ પોતાનુ જીવન નાળે એ લોકશાળાસને એ સરહિના મના મારી લોકશાળાનુ લોકશામન વધારે જાય છે, સરહુકે આ લોકશાળાના આદર્શમા તો સાદા રીતરિવાજે, સાદુ કરકસરવાળુ જીવન અને સાથેસાથે શુદ્ધિ અને ઉચ્ચની કામી સંસ્કારિત બે બધાંય રહેલો છે. કેહલે પોતાના વિદ્યાર્થીઓમાં સાદા રહેતા મીખબુ, તેમના લાંબા રૂપિયા મેજરોઅખડ અરવાઈ જતા અટકાયા, અને જીવનના રોજના કામમા વધારે નીતિથી માલતા મીખબુ: કેહલને જેવોવાડી સખમી કમુ મે જાન ન હતુ, છતાં ડેન લોકોની જેવીવાડી પર એની બારેઅસર હતી ડેન લોકોનુ માખણ દુનિયા પર પ્રસિદ્ધ છે તે ડેન લોકોના માખણ-સથાને આવારી છે તો કરતા કેહલે જેવા સાધુપુરુષોના જીવનને વધારે આવારી છે.

કેહલ વિદ્યાર્થીઓ પામેથી બહુ એકા ધીરેતો એટલે તેને રમન્યની ખર્સ માગતી પડી, અને આવી ખર્સ તેને મળી પહુ ખરી, પહુ તે એની સારતે લીધી કે વિદ્યાર્થીઓના રિશ્તણમાં અધિકારીની જરાય જ ખર્સ કરે નહિ કેટલે મળી લોકશાળાઓ રાત્ર કરવામા સાથ આપેલો હતો, પહુ રોડોની સાજા તો કેહલની પોતાની જ સાજા એને માટેનુ એનુ મગલ દેક સુધી એનુ જ રહ્યું હતું ૧૮૭૭મા કેહલ મરણ પામેલો (છાત્રાત્રવ)

—તાનાબાઈ

દાંત અને દાંતણુ

દાંતણુ દાંતને માટે કસરતનુ તેમજ મ્સાઈનુ બનેનુ સુધર સધન છે. આર્યો દાંતણુના ખૂણ દિખાયાની હતા. આમુરંગમા તો દાંતણુની નાનીતાની વિનંતોનુ પહુ ખૂણ વિસ્તારથી લેલુંન હતું છે. દાંતણુને માટે ખાવજ, લીમરો, વડ, આરોડા, કહુછ કે એવા જાણીલ જાડની કોમળ અને સીધી રાખણીઓ વાપરની સહેરવાસીઓનાં દુનિમ ખસ કરતા આમરનેનુ સુલભ આ કપરની જસ અનેકવીને આવકારને પાસ છે એમાંથી રસ દાંતના મૂળને કાવકાકારકે સાવનાથી કસરત તો મળે જ છે અને તે તાલ હોઈ વિન પહુ પ્રસન્ન રહે છે તાલ દુધિયા દાંતણુને જસ સાથે સરખાવાય જ રી રીતે ૧ પીંચવાનુ આડ

'દૃષ-અસરી' કહેવાય છે, કેમકે એના રેસા પીંછી જેવા સખત રેસાઈ બને છે. એ સવાતો એને અનુભવ કરવો હોય તે કરી લે અને રાનું દાંતણુ દાંતમાફકરવામા જોડે છે જેમકેની રાખથી વાસજોય સચ્ચિ બને છે તેમ એના દાંતણુમાં રહેલા ફારોથી દાંતની સરહી પહુ સારી થાય છે આમ દેકે જાડના રસમા પોતપોતાના વિરિસ મુલ્યો હોય છે, ને એ લાલ તો કુચ દાંતણુથી જ મળી રહે, 'અસરી નહિ'.

દાંતણુના કચારેકે એકેકે ફાંવેને મૂળથી ટાંચ વડેકે ધસવો, આનુ, પાછળ અને ઉપર એમ બધી બાજુએથી દાંત સાક થવા એટલે વળે કુચની માથે કોઈ મળ્યા બદરે વાપરતુ મજનમા કોકડી જેવી પુન સ્થાનકારક વનુ હોવી એટલે વનના શુદ્ધ તેલની સાથે દાંતણુના કુચનો ઉપયોગ દાંતને માટે ખૂણ દિવાવડ છે ત્યાર પછી દાંત પાછીના ખૂણ કોમળ કરવા એટલે એમ કરવાથી દાંતની વચ્ચેની જસાએ માફ થઈ જશે.

મો તેનુ માત્ર પોપણુ હરો અને માફકસર કસરત પહુ મળવી દરો, તેમજ ને સમઈ બરાબર નહિ હોય તો દાંતના આરિય ઉપર થા પડવામા જ, કેમકે અધકાર અને એવ હોય ત્યાં પ્રાણીઓ કપાકા બધ થયે છે, અને મોની અધર આ બંને સનવડે છે એટલે દાંતની વચ્ચે બરાઈ રહેલી ખોરાની કળીઓમા કોરના ધીણીઓની રહિ અમળતાથી થાય છે અને સડો વધે છે સડતા ખોરાકમા અઢી કલ્પ થાય છે આ અઢીમા દાંતના સખત બાળેને કચારા માટે રી સારીરના કોઈ પહુ બાન કરતા દાંતના ઉપકા પડતા કુરતે સખત કહુસર મૂડી છે એને આ માનુષી અઢસ મું હુકમાન કરવારી છે એવા કાઠએ જમ એવવાની બદર નથી, કેમકે કાચગતા ધસરાશે લીંડે 'કુચ પરના કહુજ ને, પાકા તળા પહાણુ, રોડોએ ઉભાય છે' તેમ આપણા નમે તેવા મજન દાંત પહુ આ જસામા ઉભર વરી અઢસને સીધે ઉપરે અચાઈ બધ છે બીમાર દાંતોમાના કે-લાંકો ટાંચનો બાન અવાઈ થયો હોય છે, કેમકેને બાહુમાં કહુ પડેલું હોય છે, તો દેલેકે કેકાણુ બે દાંતની વચ્ચેનો ભાગ વડી થયો હોય છે આ બહુ તેને જાણે અઢસના તરતેમ મેળવેલા વિવરતુ જ પરિભાગ છે અને આ અઢસનુ ખૂણ કારણ મજનતાની ને હાનવી છે દાંત કપરની છારી એ બીનુ મ્સાઈ નહિ, પહુ કહોવાને કહુ મ્સાઈ મજેલા પદાર્થોનુ અંતર જ છે આવા અંતર ખાસ કરી દાંતમા વજાકમા, બાહુઓમાં અને ખૂણાખાયાઓમા નમે છે અને દાંતને નિભેજ કરવા ઉપરાંત મેનિ પહુ જડુ કરી મ્સાઈ છે છારીમા આ પુનિયા કેહ દાંતનું રેણુ નહિ પહુ બક્ષણુ રનાઈ છે.

આઠસકીમ ને દેસ પીણા પહુ દાંતના કહુ પડ પર અધર ચીસ પાડે છે આતિ દંડી અને અતિ ગરમીના ને નિયમે લોખંડી અઢકમા પહુ વડોડા પાડે છે તે જ નિયમે દેહકંદિરના આ લોખંડી યાજાજામગમા અતિશય મુકમ દરોડા પાડે છે સકાચવિસાસનો આ ખૂનો યાર દાંતને ઉપરે ટોડે છે ત્યારે જ ન્સાઈ છે ગરમગરમા થાને લદેનવતર કડા પીણા પીનાતાના દાંત આ વાતની સાક્ષી પૂરશે ગળપણુથી દાંત અરાજ થાય છે એમ કહેલુ લદેનવતર નથી ગળપણુનુ ઝીકણુ અંતર દાંત ઉપર નમે છે, અમા ન્સાઈ મ્સાઈ પેલા થાય છે ને એને પરિણમે પદોસ રીતે દાંતની તદુરસ્તી થોર બિતમ છે એટલે ગળપણુ ખાવું વડે, પહુ બાહુને તુરતુ જ પાનુથી ખૂણ કોનવા કરી દાંત રાકે કરી નાખવા કમ્પત પહુ તેમ જ સખ જવાનુ છે, એટલે દુધ પીધા પછી પહુ દાંતને સાક કરવા બદરી છે ખોરાક આધા પદેશ કોમળ કરીને દાંત માફ કરે અને આધા પછી પહુ મેળવા નરી દાંતની વચ્ચે બરાઈ રહેલી ખોરાકની કમ્પ

કર્મોને ફર કરવાનો નિત્યનિયમ રાખે. વળી રાત્રે સુતી વખતે અને સવારે જીકીને તરત પાંદડીના ખૂળ કાઢવા કરવાનું પણ જનતા નહિ.

સોપારી અને પાનની કર્મો માંતની વચ્ચે બરાબરે કે ગજી કરે છે તેનાં બરાં પરિણામે કે બચસોના કોષ થઈ પડેલાના દાત જોઈને લાગી લેવા. પાનના કૂચા અને તમાકુના કૂચા ચાવનારાઓએ મહિંક લેવા કુસ્તરી દાંતની કે કઠણ દાંત કરી નાખી દોષ છે તે જોઈને અકુસોસ થયા વિના રહેતો નથી.

હોનરીનાં કરોહોની પણ દાંત ઉપર અસર થાય છે તેથી અછૂર્ણ, કમ્પ્રિયાત ચરોરેનું નિરાકરણ કરવું જોઈએ. કોઈ બંદોરી કે હોનરીના કરોહોના કારણ તરીકે તો દાંતની બીમારીને ગણવી છે તેનો જવાબ એ જ કે કેવળ દાંતની સહી રાખીએકે અછૂર્ણના ખીલ કાઢીને નાશ થયે માનવાનો નથી. એવા કારણો દોષ તથા મુખી અછૂર્ણ તો ઊભુ જ રહેવાનું, માત્ર એના માંતને કાળે ઉચેરાવાનો નહિ એટલું જ.

એટલે અવવાથી માંતના ખૂળ અને પેદાં મળત હાય છે. માત્ર માથી પડતુ જોઈ અકાવાવાનો એ એક ઉપાય છે તેથી જ રીતે કાળા તલ ચાવવાનો પ્રયોગ પણ કરવા લેવા છે.

ફરોન માંતણુ કરીને તેવનો કાળો બરવાખ આવે તો માંતની ખાળી કાઢી બીમારીએ નાખફ થઈ નવ આસુવેગમા આ કાળાને તેલગરૂપનું નામ આપેલું છે આને એ વિચારે પડેલી એજ છે પણ આયેની ઈનચર્મના તેનુ રંગાન મહત્વનુ હવ માંતની બીમારીએના થી પીડાતા જનતને આ તેલગરૂપ આગીવાઈ સગાન છે. પણ ફર-હોન જ અધોળ જેલકા તેલમે અર્થે તેને પોસાય તેગ નહિ હોય. હા, દાંતની બીમારીમા થતી પીડા પોસારો, તદુપ્તની દરારાચતી પોસારો અને છેવટેથાઈને માતેના વિચેર પણ સડન કારો, વળી ક્રમય ફંતાનમે ને ચેટ્ટાનું શરણુ લેવાનું મન કરો; પણ સેજના માત્ર ૧ પૈસાના તેલનું અર્થે કોરે રાંધે. પણ તેવના એનેવિધ ઝૂંજી તરફ ધ્યાન આપતા તેનું અર્થ નવરૂપ જ માનવું જોઈએ.

માંતનાં ખૂળ અને પેદાંને મળત કરનાર તથા એકથી ઈનચર્મના વધારનાર તેલગરૂપ સંબંધે મહર્ષિ ચરકે કહે છે કે 'હથેરા તેવનો કાળો બરવાથી જટણાનુ બળ અને આવાળની શક્તિ વધે છે, વડન બરાવફાર થાય છે, ઝોરાકના રસનું ભાત કીક થાય છે અને જન્ય ઉપર કચિ રહે છે, કક મુકાતે નથી તેગજ હોઈ ફટવાની બીક રહેતી નથી. દાંતને કાય થતો નથી, પણ ને મળતન ખૂળવાળાને છે અને તેગા દીક શય કાઠણ રાંધતુ નથી આવી વરતુ ખાવાથી તે આગાઈ જતા નથી તેગજ ખૂળ કાઠણ પદાર્થો પણ ચાવી શકે છે.

દાંતના રોગોમાં કેટલીક વાર મૂળ યમુ દાહી નવ છે તથા તેમા પર પણ થાય છે નંતના પેદાં માંતલા સડાવાળા દાંતનાં ખૂળ અજળ એકલુ કે રક્તનિશિત પર દેખા કે છે. એને પાયેરિયા (દાંતનું પચ) છે છે. સુધરેલા જમાનાને એ સર્વસામાન્ય રોગ છે.

પોલાણવાળા દાંતની પીડા ખૂળ અસહ દોષ છે એના વાસ-તેકેક ઉપાય તરીકે પોલાણમા લવીનું તેલ, પીપરમીટનું તેલ, કાંચન, શેરક અને કપરતુ મિશ્રણ, કે કપર દીવમેટના કૂચ અને અજમાનાં જ આ વસ્તુનું મિશ્રણ, જલ કાળોવિકે એસિડ, ક્રિયોસોલ અને ટ્રીક્લોરો આર્કે, —આ દવાઓમાંથી કોઈનું પણ કીટ ખૂબ સફાય છે. બીવાર આગાની એકેદવા કાયદાકારક નિવડની નથી ત્યારે કાયમી રાહત માટે ક્રતવેણ પારો દાંતનું પોલાણ પુરાવી નાંખવાની જરૂર છે છે પોલાણ સિવાયના કુખતા દાંતને બેચી નેખાયા સિવાય કોઈ ઉપાય નથી.

નંતના પર માટે તેલગરૂપનો ઉપયોગ કરી મકાય કપુર અને દીવલનુ મિશ્રણ માટે ઘસવાથી ફાયદો થવાનો સંભવ છે. ચૂનાના પાણીના કાળા પણ કાયદાકારક ગણાય છે.

માંત અછૂર્ણ આટલું જમાણુ સામાન્ય વાચકો માટે પૂરતુ છે. એમાં કહેલી ધરીકત સંબંધી વિચાર કરનારને એમા આપણા રવા-અચરસરખુને એક કીમિયા બતાવેલો માલુમ પડશે. આથી વાજ તો તેને જ થશે કે જે એમા જણાવેલા નિયમોનુ પાલન કરવા જે-રકા બાબતમાંથી હશે.

છેવટે આને એમાંથી મરી દુનિયાને આર્થિક વા-નરનો એકસુર ફાવત જન્યઆવવાની નમ રૂચના કરીલું, તેથી ફાયદો તો થશે જ અને તુકસાન તો કહ પમ નહિ થાય.

દિને દિને વૃણતિતપ્રકૃષ્ટ મમરના હીતજલનુવાનમ્ ।
બોપ શરીરલય મવલનલયો દુઃખીકવ્યામારનાલ્પ દતા ॥

દરેક જાળા તલ એક મુડી ખૂળ ચાવીને મવારમા ખાંચા ઉપરથી રીકત પાણી પીએ. એક દરવાજી શરીર ખૂબ પોષણ પામે છે અને મરણુ સુધી માત મળત રહે છે.

(અભ્યાસરૂઢ પત્રિકા) —કુલાભાઈ મધુરભાઈ પટેલ

હિંદમાં વેદકનો વિકાસ

દિવસોદિવસ વેદશાસ્ત્ર એટલી બધી રાખાપ્રગાખાએમા વદ-ચાત નવ છે કે એની અરેજી માખા પમુ વિદિ હ જાન મામી લે છે આજ મુખીને રોગે વિકાસ માનવમથ ને સહનશીલતાની કીક આકર્ષકે કળા બની રહેલ છે.

સામાન્ય રીતે આપણા માધુનિક મન એ વિકાસની પધારુ-બમી તરીકે યુરોપ તરફ જ નજર માડશે. કો માત્ર આપણા મનો-દારપન જ પરિણામ છે, બાકી આપણા સરીઓ-પુરાણા મરજ સુચુત વનેરે કિયવરેની કિતિએ અવસોરી જવાની આપણે તન્ની કણે તે એ જામ તરત જ ભાંતી નવ જેમા કે શાહોનેના નિષેધ છતાં મુશુને અનિષ્ઠાન (સર્વરી)ને બાની કાગારાં શેષી ક્ષાએ વહેતરડલુ વડ યુરોપમા બદારમરી સરી મુશી અસાત રહેલી રાજ-પ્રતિષારક રશી (વેકરીનેશન) મુકાવવાની પદ્ધતિ દિટુનાતમા રેક હ પપમમા જે બહુની દતી. દિપ્તોદિપ્ત એ દિપ્તોદિપ્ત મેશપીને રાજનિવારણમા કામે લગાડનાર પણ દિટુકા જ દતા. તથાથી મિસરમા ને પછી કીસમા તેનુ જ્ઞાન પદોચુ.

યુરોપ આને વેદકમા આરોમાનુ કળી છે, અને આરો દિંદના કપી દતા, એટલે વેદકા રૂપે યુરોપ એ જાણતામા દિંદન જ કળી રહુ છે. પણ બીલ કળ પછી દિંદ નિતિતિમત બની જયુ એટલે એ વિષયમા કશી ઔદિક રોષાળોનેરે અરકાશન થયા. યુરોપમા તે કો કાળે એથી જે વધુ અસાનકતા વેદકના રેત્રમા પ્રવર્તતી દતી યમ પછાથી પારતર અને ત્યાર બાદ લેનરે એમા જે કાન્તિ આપી તેનો સામ આને આખું જનલ કાળી રહુ છે.

જનુસાસ અને પ્રતિષાક વેદકના વિકાસ પછી દિંદમા પમુ એજ પાયે પ્રતિ કરેનામા પ્રયાગે થયા. ઇ.સ.૯૯૭મા ખેમ મારની પ્રચારમળમા (પાલકથી કાંકરીન ઇન્ડીયન) મ્થાપવામા આવી. ૧૯૦૫મા બેન્ડીરીએકોલિસ હી પાર્ટમેન્ટ બાલવામાંઆનુ ૧૯૦૬ મા કમ્પી મુકપે રેન્ડ્રીક નીસર્ક ઇન્ડીયન અપાસી ને પાવર ઇન્ડીયન ૧૯૦૭મા કનુદમર્ગ, ૧૯૧૫મા રાજામા ને ૧૯૧૭માં શિલોનમા અપાસાં ૧૯૨૦મા કમ્પુલિઅથ (સિંધિકલ) વેદકનમા અને ૧૯૩૨મા અપિલ દિંદ નંદેર મુઆરી અને અરોન અમથ

માવવામાં આવી. એમાં 'હિંદી ગોધાજીય બરોજ સમાજ' તો હિંદના વેદક સંરોધનમાં એક ગારંતિત સમૂહ જ છે.

એરિયા એ હિંદના સામાજિક આરોગ્યનો મોઢામાં મોઢો પ્રશ્ન છે, એટલે આભાવિક જ વેદકીય અરોપકોનું મોઢા બાજુ વડા તેના પર જ મસ્તક મારવા છે. આ હિંદમાંથી જ પ્રથમ સંસ્કૃતિ અભ્યાસે સર હોનારદ રોસને મેલેરીઆના ખૂબશ્વ ગ્રન્થોગી સાથે લાગેલી અત્યાર સુધી એ દિશામાં વળી કાવે પથોડી છે. શ્રી હૂન્નુની 'સેજા મેનરીઆ' અને 'બ્રેક વોટર ક્વીવર' પરની સોપાઓનો મેનરીઆ સામેના સરતત્વમાં સંદર્ભનો ફાળો આપશે એમ મનાય છે.

વળી કોલેરાનું પણ હિંદ પર છે, એટલે એ પણ સંરોધનનો અગત્યનો વિષય બનેલ છે એ રોમના ગૂણપત્ત ૧૮૮૪માં હિંદમાં જ તેના જનુગિ (Comma Bacillus)ની સોપ કરી ડોક તમામ વિદ્યાનીએ એણી કાઢ્યાં. ત્યારથી એ રોમનાં આરોગ્ય, પ્રતિકાર કે નિરાશ્વર્ય એ સંસ્કૃતિની સુખ સિદ્ધિ રહે છે છે.

પ્લેન હિંદુસ્તાનમાં ૧૯૧૬માં સ્થાનમાંથી લાખલ થયો એવી સામે મુલાઈમા ૧૯૦૫માં 'એમ રીસર્ચ હિસ્ટરી' નીપાણુ ને ૧૯૧૩ સુધી એની કાવેનાદી કાણુ સ્ત્રી આજના આપણા પ્લેનના જ્ઞાન માટે આપણે એ હિસ્ટરીના જ પ્રભુની ધીએ.

પણ આ બધી પ્રશ્નિમાં આપણે પોતાનો કાળો તો નાચુ, મોજો, મૈત્ર એવા ગદ્યાગદ્યા નામેમાં જ પર્યાપ્ત થઈ નય છે એનું એક જ કારણ છે, અને તે આપણી પ્રાચીનિક નિહાન પ્રત્યેની પરાક્રમ્યતા.

ફધમાંથી કાપડ

કપડાના શોષ પાછળ આને ની ની ભતની ફેરન પાછળ મરી કીટની પશ્ચિમની પ્રભાવે ધાતુમાંથી, કાચમાંથી, લાકડામાંથી અને ન કપડી શકાય તેવી એવી જ બીજી એનિમાંથી કાપડ બનાવવાના અગત્ય કયાં છે પણ આ બધામાં વધુ વિશ્વશ્વ પમારે એવી એક શોષ ફધમાંથી કાપડ બનાવવાની છે.

ચોડાક વર્ષો પર ઈંગ્લીશ દૂધમાંથી કાપડ બનાવવાની શોષ થઈ નહું ગપ્પુ લાગે એવી આ યાત્રા સાચી છે. આ નવી રીત પ્રમાણે ભલે કાપડ બીનના કાપડ જેટલું ગરમ હોય છે, અને એ દૂધમાંથી એ બનાવવામાં આવે છે તેમાંથી પહેલાં માખણુ છૂટ્ટ પાડવામાં આવે છે આમ દૂધમાંથી માખણુ અને કાપડ એકબીજા મેળવી શકાય છે લગભગ પાંચ માણુ દૂધમાંથી નવ રોડેક જેટલું માખણુ છૂટ્ટ પાડવા પછી બાકી વેનેલા કપડોય ગરમ પદાર્થમાંથી લગભગ બોઈ રોર જેટલું કાપડ મેળવી શકાય છે ત્યાં કાપડ ગરમ દોવા ઉપરાંત 'વોટરપ્રુફ' પણ હોય છે યાદ અને વરસાદ બનેગા કામ લાગે તેવા હડાલિયન ગોવરકોટ આ બલના કાપડમાંથી બનાવવામાં આવે છે. વરની વખતે પહેરવાના મુલાયમ વોટરપ્રુફ કપડા પણ આમાંથી બનાવી શકાય છે.

હડાલીનું ગરમ કાપડ અપણે ત્યાં સુરક્ષ પ્રમાણમાં વધરાવુ છે આસ કરીને હડાલિયન 'બ્રેકેટ' (ધાળા)ને આપણે ત્યાં ખૂબ વપરાસ છે. હડાલીનું દરેક ભતવુ ગરમ કાપડ પલુ હિંદના આપણ માય છે આ બધામાં ફધનું કાપડ બીજા કાપડની સરખામણીમાં બોળબળ સુરક્ષ છે, કારણકે તે બીજા કાપડ જેટલું જ હોય છે એમ અમીસથી માડી કોટ બનાવવા સુધીના દરેક કામમાં પાપરી શકાય તેવા હુદાહુદા પોતમાં એ તૈયાર કરવામાં આવે છે.

— શ્રી. કી. બારોડ

કપૂર

કપૂરનો આનરસાદીય વેપાર મોટા ભાગે રાખી સદીમાં બીન નજીકના ફોર્મોસા યાપુ પર બેના કાઠ માય છે એમાંથી કરતો મૈદર રસ માધ્યમે મુધીની હવાને મુગંધિત થતા ડી મુકનો એ પરથી સ્પીસ. એને એ રસ એકઠો કરી તેની પતરીઓ પાડવા માંડી પછી તે દિગમ્બરી જેની એ કપૂરની બીજીઓ હિંદ, આંગળત્તન, ગિમરને સુદોપથી હક અમેરિકા સુધી પહોંચી ગઈ ને આને હુદાહુદા પવાલિ. કરના ઉધોગમાં અમેરિકા એનો લાભો ગણુ કઠાવ કરે છે.

આ બીજાનિક માંમનો, ૪ ૧૮૯૫માં ફોર્મોસા છીની થઈને ભપાને ખૂલ લાલ કઠાવ્યો. પણ પછી અમેરિકાને માલુમ પડયું કે એના દબખળુ પ્રદેશમાંના પાઈન વૃક્ષમાંથી પણ એ કપૂરના કુલો (Cinnamomum Camphora) જેવા જ રસ હવે છે એ રસ ને નીકાવામાંના અમુક નીવટેકુ રૂપેન્ડાઈન, રૂપેન્ડાઈનમાંથી હાલુકે રૂપેન્ડાઈન ને જ રસ કરના એવના સદાસિનોનાં હિંદ બલેલાવલુદુ કુલ કપૂર જેવા જ પુરોગોદાર પદાર્થની પદ્ધતિ, આને અમેરિકામાંથી આપ કું એ કપનીએ મેરીલેન્ડ સંસ્થાનમાં ઉઠાવેર નવી પર એ બનાવથી કપૂરના મોઢા કારવામાં લેવા કરી ભપાને ડી મૈદરો તોડી પાડવા છે.

શાસ્ત્ર (ફોર્મોસા) લેખર

આપણે પોટેલ નાજવાના કામમાં વધરાતા આપણને મૈદર લેખર કહીએ છીએ, પરંતુ તે આમકુ ફોર્મોસા (અન્નાના 'શાસ્ત્ર' છે) નામના પ્રાચીન નથી હોય પેલાના આપણની અપાની બાળુને ચાલમરીને કાપવાથી તે બને છે. મૈદરને મળતા રોમન શબ્દોને અને આમકુ છે અને હવે રાખ મૈદર 'સુવાણુ' થાય છે આજ રોમન અવર હવે રાખ કપરથી 'ફોર્મોસા લેખર' રાખ બન્યો હાંવાને સમય છે પરંતુ તે શાસ્ત્ર નામના પ્રાચીન આમકુ નથી હોય (હિંદ).

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

(અતુલ પાછળના પાન ૩૩૦થી) ભણીને શિશ્યાઓ હોવાયે, 'આનિજ, આનિજ, એ મિલે આવે' આ નામળીને ચિત્તો નાંકો ચિત્તો મૈદરો સ્વોશ આપણથી શિશ્યા મારસ આય છે, ત્યાં હોય બીજે શિશ્યાઓ આવ્યો અને તુલ્યપરાકમ ભણીને અતુલક અલોક બોલ્યો:

એકને બંદના સદરી લેવેથી શૂર અદ્યક્ષ !
અરુપદાનશ્ચક્રી નીચ અમશક્તિ પરાક્રમે !
બીજા શિશ્યાઓ કપર વૂકી પડયો, ને એને મારીને ચિરકાળ ધાપીર મારસ મુજેથી આપુ.

એટલે વ પણ મ્વનનીય શરૂનો યુદ્ધમાં પરાબલ્ય કર, નહિ તો એને હાથે દારો ચિત્તો છે.

આ નામળીને ગમર ગયો, પોતાના ધરમાં પોટેલા ગમર દારે ચિત્કડ કરીને એને માર્યો, ને પોતાનું ઘર પાછું હાથ કર્યું.

હવે લબ્ધપ્રાણ નામે શ્રીયુ તનુ સમાસ

રેન્ડાઈ વાલણુ મેનિ-૧૭

ધારક-આરે એક પાખર મેનિ-૧૭ છે
વેપારી-લા માટેલ, પધારોને
થયક-નરા ભવની કરને મારે હરન બદની બરા પકડતો છે
વેપારી-(પાણુ ખજનાવતો) માટેલ, એનકુ મોટુ પાખર તો અમારી પામે નથી.

આ મહિનો (ડિસેમ્બર) ઇતિહાસમાં

તા. ૪ વિખાત અંગ્રેજ સાહિત્ય-પ્રતિષ્ઠા દાગસ કાલેઈવિનો જન્મ-દ. ૧૭૪૫
તા. ૭ મહેસુરના સિદ્ધ હેન્દ્રગામીનુ અવસાન-ઇ. ૧૭૮૨
તા. ૧૦ પ્રોફેસર પી. રંગાનેન્દ્ર મુન્ડ્રીઆરનું અવસાન-ઈ. ૧૯૬૩. મદ્રાસની પ્રેસીડેન્સી કોલેજના અધ્યક્ષતાના વિષયે પ્રાધ્યાપક અને સંસ્કારી શિક્ષણશાસ્ત્રી.
તા. ૧૧ શાંતોળ ભોંસલે ત્રીમતી અવુર અવસાન-ઈ. ૧૮૫૩; જેને પરિભ્રમિ અંગ્રેજીના ગાયકુવર અંગ્રેજ હકુમતના ભેટી કબે નિઝામના રાજ્યને ભોંસેથી પાંચાના પ્રાંતો વડે સાર્વભૌમી લીધું અને મુંબાઈ-કલકત્તાના સુબાન મળી સંરેખ કરી નાખ્યા.

તા. ૧૨ અમેરિકન પ્રત્યક્ષતાના પહેલા પ્રયુગ ભયોઈ વોશિંગ્ટનનું અવસાન-ઇ. ૧૭૯૯
તા. ૧૭ હાજમ્બુ અમેરિકાને સ્વાતંત્ર્યની ફેસરીમાથી છાંડવાનાર સાધન બોલીવારનું અવસાન-ઇ. ૧૮૩૦
તા. ૨૪ અમેરિકા અને મેક્સિકોન વચ્ચે સુલેહની સહિય થઈ-ઇ. ૧૮૪૪

તા. ૨૭ 'એસ્ટ્રોલોજીકલ ડિવાઈ'થી અંગ્રેજ સાહિત્યમાં પ્રખ્યાત, અંગ્રેજીનિયમકાર ગ્રાન્થર્સ્ટનનું અવસાન-ઈ. ૧૮૩૪. (કમાર-વચના વાચકોમાં 'હોરોસ્કોપિકલ ડિવાઈ' કહેવાય)થી કલાય તેનું નામ વધુ લખીતું હશે. એક કાલે એ લોકપ્રિય વાચન વધુમાં)

આ માસની બ્યક્તિવિશેષ

હિંદીકાશ્મ સૂર્યશમ દેવગઢ
ગુજરાતી પત્રકારત્વમાં આગલી હરેલભાઈ બોળા નામ મૂળ જનાર, અને આજે પણ થાકી રહેલા લખીતા 'ગુજરાતી' સાપ્તાહિકના સંપાદક ને આજે તરીકે હિંદીકાશ્મ સૂર્યશમ દેવગઢના જન્મ સુરભા, તિલા શરનીર ને મળતું બાળના, હકારી નોકરી કરતા પિતાને ત્યાં, ઇ. ૧૮૫૫ના ઓગસ્ટની ૨૬મી તારીખે થયો હતો. એમની માતાનું નામ પ્રાણીકવર. તદન સામાન્ય આર્થિક સ્થિતિમાં ગામડી નિગણે બાળી ૧૮૯૬માં તે અંગ્રેજ શાળામાં દાખલ થયા, પણ બગિચા જેવા વિષયો પર કંઠોળો આવવાથી શાળામાંથી છૂટી જઈ લાંબી નદીને તીરે વડ રખડતા અથવા બાળાઓનાં ગંદિયામાં ક્યા-ક્યાન કરતા. ૧૩ વર્ષની વયે ૧૦ વર્ષની લી-પાળી સાથે તેમનું લગ્ન થયું. ઇ. ૧૮૯૪માં તેમણે પિતા મુંબાઈ અને ઇ. ૧૮૯૫માં ડિપાર્ટમેન્ટ પરીક્ષા પાસ કરી. નાની અવસ્થામાંથી જ તેમને સુદ્રિત ને હસ્તલેખિત

પુસ્તકો વાંચવાનો પક્ષો રોષ દોષ, ન સમય મળતું એકેએક પુસ્તક તેમણે વાંચી નાખ્યું હતું ઇ. ૧૮૯૨-૯૮ના આરંભમાં તેમણે બ્રજનાથ મહેન્દ્રના જન્મદાસોની સાથે મળીને પુસ્તકોત્તમમાં સ્ત્રી કથા બાંધકામો સામગ્રી, છપાવી, અપભ્રંશવનમાં પહેલા પગલા માટે આંખો બાંધ્યામાં સિદ્ધિ એકેટ્રી બાળી હેન્દ્ર દલી કે જો સમય પુસ્તક પત્રીકમાં માટે એમની ખસે પેસા ન હોવા નવવસાનનું એકાદ એક મિત્ર વાંચતી જે-વડી સહ તેની નકલ કરી લીધી હતી અને ૧૮૯૬માં મુંબાઈમાં 'આરંભ' ને 'સુલભ' સમાચાર'માં થોડો સમય અનુભવ લીધો બાદ મુરતમાં માસિક રૂપિયા પાંચી માટે એકાદ તેમણે બાળી કામ કરવા રહેવા લાગ્યા, પરંતુ ત્યાં મળતા સાથે કમરો વળાઈ ચાર પણ છોડ્યું પડ્યું મુંબાઈમાં ઇ. ૧૮૯૭ના નવમું જાણીથી આરંભમાં કંઠન વારંથી 'અવતરના' માસિક પ્રકટ થયું પછી તેમણે સમયના પ્રમાણમાં, લીધા હોયે હજવા માટે તેમની કપર કામ ચલાવવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ સરે દિવસમાં મહેલના કુને કંપર-ન બોલાવતી તેમણે તોડી મથા દબા પણ અમોતો હોતા તેમણે પેસેઈ જુવાર મથા દબા છતાં સસરાનું આસિક રૂપિયા પગારનું લખ ખાઈને જીવન મુન્દરું તેમને આજે હાથનું લગ્ન એક હોયલિન ને સંતુષ્ટીર પવનને પવન વચ્ચે બીજું સહે પણ શું ?

ઈ. ૧૮૯૦માં મુંબાઈમાં, ત્ર મનદાસ નામના ઇન્ડિયન ઇન્ડસ્ટ્રીયલ સમાજના હાથે મારફત, માદા હિંદીકાશ્મને પણ નાની

માં થાકીને મુંબાઈ જઈ જવામાં આવ્યા ને એમના તંત્રીપદે આજે પાનાના રમુજ દેવ-સ્વરો છે ૧૮૯૦ના વર્લની છઠી તારીખે 'ગુજરાતી' પત્રનો જન્મ થયો ઇ. ૧૮૯૪ના ઇન્દ્રાસે મુંબાઈની પ્રેસ રૂપિયાનું અવસાન-દામે રૂ. ૩૦૦૦ની માફ કરી, ઇ. ૧૮૯૫માં રાજકીય મદાઈમાં સાથે હિંદીકાશ્મને 'ગુજરાતી' પત્રની નીતિ એક કરી ને સર દિવસ-માદને પેતાના મુક બનાવ્યા 'દિવ અને ક્રિસ્ટિયાનિ'નું રાજકીય પુસ્તક બેટ આપવાથી 'ગુજરાતી'ની માદકમાં ૧૯૦૦ની હતી તેણે ૨૫૦૦ કપર દફા માર્યા ગુજરાતી પત્રનું રમુજ કોવર પણ ૧૬ પાનાની ચિત્રનને ૨૪ પાનાનું બન્યું જે પુસ્તકની કીર્તિ તે પહેલમાં પણ પ્રચરી હતી

ચાલી પડતીના અને આદરકે પડાવ્યા પછી ઇ. ૧૯૦૪માં હિંદીકાશ્મ 'ગુજરાતી' એમના દસ હબર રૂપિયાના દેવામાંથી મુજ પયા રૂ. ૧૬૪૮ની રાહથી તેમણે, આજે મુંબાઈના પેદેરે બાળીના પક્ષે, કાન-તિસ પચાસન પ્રકારના રાજ કર્યું, જે દાદ વર્ષોવે બાદર પડતું રહ્યું છે ને પછી કાપ-આનામાં પાછી બીબાની મુરદેની યાજવા તેમણે બીબા દાગવાની સ્વતંત્ર 'ગુજરાતી' રાહ રાંદની' કાઢી, તેમાં તેમના ભયંક પુત્ર મહિંદ્રાજ હિંદીકાશ્મને બાળ રસ તથા મહેલન સહ તેને મિત્રોની અદ્યતન લગ કપર કામ કરી બનાવી

ઈ. ૧૯૧૦ના વર્લમાં 'ગુજરાતી' પત્રની ૨૫ વર્ષની કારકીર્તિની રોષ મદોસિય ડા-અવવામાં આવ્યો. પત્રના રીપાળી એકે દશની તથા મિતિદામિક નવકે બેટ આપ-ની પ્રમા મુન્દરની પત્રકારત્વમાં શરૂ કરવાનું માન પણ એમનેની લગ્ય છે ૧૯૧૦માં પ્રેસ-એન્ટ્રે-નગે રૂ. ૨૫૦૦ની ભરીની મોટી મરકા-ને કરવી પડતા તેમને આધાત લાગ્યો ત્યારે પછી તમિલન પણ હથેલી ને ૧૯૧૨ના ડિસેમ્બરની પાછીતારીખે મોતો દેવ પડ્યા

તેમો ધર્મેનિક, તત્ત્વપચાસન અને મુન્દર-રાતના આદ્ય ની ૨૨ પત્રકાર દતા-મુરતમાં રેલ અને કાન વચ્ચે, રાજકીય મદોસિય સમયે, કુમાર પ્રસંગે, તથા કાન-સાહના દિ-તિએ માટે લેહકાલિયા જે કાઢા મરગ્યાં પણ તે મોખરે રવા દાતા ને ૧૯૧૪ની તેમના કદાર ને કોલિતિથી મુદવની પ્રતિતિ સાધક, તેમણે સંગ્રહિત, મોલિય ને અનુવાદિતમાં પુસ્તકો બના છે. તેમાં ચંદ્રમતના કાન, 'દિવ અને ક્રિસ્ટિયાનિ', 'નાનીકે સમયન', 'આદ્યની', '૧૪૪, તિસાવર' વગેરે મુખ્ય છે

ઉપાડ ઘેલો, ધાને રહેલો, દુનિયા તારી વાટ ભુલ્યો, પાકો લોક પછાટે માથે, તે ય મેલું પાટ ખુલ્યો

—મણિલાલ શાસ્ત્રી—

દુર્વાસા મેઘાવવાળી ઇટરીની રાખી કહે-
રાઈનને, બંનિતની આંટામાં ઊભેલા છે સિંધા-
દગી કાઠ હાથમરડાળો આપના દગા તે
ભેળ્યું અને એના પ્રધાનોએ આજણી, એટલે
એક પ્રધાન જોઈયાઃ 'આપની આસા દોષ
તો દગાનું ને દગાનું એમને કાર ફરીએ.'
ગાની જોવી. 'ના, ના; મેલું ન કરતા અને
કામ ચડ્યા છે ખરું, પણ આખી જિંદગીમાં
એક વખત પણ મેં કોષ જીત્યાં દનો એટલે
આપવાદ તો બંધિયને માટે રહેવા દો!'

અનેકાઈ ગબડ કાટ=ધાતુ પર લાગેલો
વિકાર=મેઘ, દગાનની લાકડું, આમેા દાવ
અથવા પ્રતિવાર, નહતર કે આદ, નામ અથવા
ધાતુ વળેલા તે, પૂને યા પટોએકે માણસ

રહેવાનામાં શેઠની ગિખામણુ ઝાપા
સુધી-માઈ અપમનિયા કે હજી ન માનવાર
માણસ, અચરને કોઈ મગાખસ, જેને કીધે-
લી ગિખામણુની કાઈ અસર થતી નથી અને
પોતાને સુઝે તેમ જ છે, તેવ ના પ્રમથ
માટે વપરાતી આ હજવન પાણીની નીચેની
વાર્તા તેને ખરે અર્થ એવો દર્શાવે છે કે
મેટરોની ગિખામણુએ તેવી મોતનાની દોષ
નો યે નેને આવરખાયા મુન્દાર માણસ
બુદ્ધિમાણ ન હોય નો એ ગિખામણુ કાઈ
કારનન થતી નથી. એક મોટે મુનીમને અવે-
રાત લેવા દિલ્હી મોન્દ્યા ને કેલ ક્રીવે વળા-
વતી વેળા સુધી તેને સરનામાં ને ગિખા-
મણે આપ્યા ન હરી અપી મુનીમે મર્મ
કર્ષે કે 'શેઠની ગિખામણુ ઝાપા સુધી જ
રહેવાની છે, અને તે ત્યા બુદ્ધિ મુન્દારને તે
પ્રમાણે વતેવાનું રહેશે.' આથી શેઠ પોતાનું
અપમનન સગાઈ, મુનીમનું મિલ્દીમા દાખલ
કાદવા, ત્યાના પોતાના આદરિયા મારફત,
બાદગાદને બેઠ ધરવા સાડાં કે હાળડાં મુનીમે
મેાહલ્યો ને માવાળની બાંદગી મુજી પળેતેથી
અપમનન સગાઈ કોયે બરાએવા બાદગાદને
મુનીમે ચતુરકાઈ એવા તો હવર આપેલા કે
બાદગાદે અસ મઈ મુનીમને દનામ આપ્યું
તથા તેણે ખરીદેલા માલની જમન માફ કરી,
જેથી શેઠને પણ કામદો મળ્યા અને શેઠ પ્રજલ
હજી કે શેઠની ગિખામણુ નહિ પણ માણસની
બુદ્ધિ જ અરે વખતે કામ લાગે છે એને મળતી
બીજી કહેવોને: 'પ્રીતી એવો, પણ ફરીએ
મનફાવત, 'ધનની સુઝે લાકડીમાં, પેટાશીને
આરતીમાં.' આપબુદ્ધિએ જયજયકાર,
પારકી મને પ્રસથકાર'

કેલો એવામાં આવે છે તેથી ધ્યુને કંઈદમ
ધાય છે. એનિનના અદરના આવે તયા-
સથ, માસક હરવા કે કાઈ બાવૈડ દોષ
તેની મગામન કરવાખરિની મરજવા માડ-આ
ચેવનાદોષ છે એખાડ પર એનિનને લેખું
રાખી, કાઈએ આડમાં બીનરી કે પર નહર
કરે છે એટલે એનિનનાખા બાદગાદ જેઈ
સકે છે અને પોતાનું કામ કરી સકે છે.

અનિનપ્રમથન

કોઈ પણ રકમ માટે પછી તેની ઉપર
તમારી હજી પર તેટલા આદ ચડાવો. હવે
એ આખી યે રકમને એ વડે બુલો. જે રકમ
આવે તેનો એક અડ મુખી મરવાળો કરી,
આવેલી રકમમાથી બાદ કરો. જે રકમ આવે
તેમાં પારેલી રકમમાં ચડાવેલા આકાવાળી
આખી યે રકમ ઉમેરો જે આવે તેનો એક-
અડા સરવાળો કરી, નેને બગલો કરી, (કરી
થવો દોષ તો એક અડ મુખી મરવાળો કરી)
આવેલી રકમમાં ઉમેરો. આવે તેને ત્રણ વડે
બાતો બાવના જે આવે તે તમારી પારેલી
રકમ સાથે આકા ચડાવેલી આખી સખ્યા
દરો એ રકમમાથી નેટલા અંગે ચડાવેલા
દોષ તેટલા કાઢી નાખે પારકી પધે તે તમારી
પારેલી સખ્યા. —મનિલાલ મ. શેઠી

દિલ્હીનાના પોષ્ટખાતાએ થતી ઓફર-
નો બવવદાર છે. ૧૮૮૦ની રાક હતી

બચ્ચને ચણુ પવડાવતી માલ' શ્રી આખી ગિખા સેધરે પપ્પા હવનવાથી કડપેલી એક વિરલ
સામુ આવા વિરો યણુ મુરેડ અને અપ્રાપ્ય હોવાથી હોટામકીની દુનિયામાં નેની કોખી
કિંમત અસાધ છે. આ વિચિ માટે તેના કતાને દેશવારની હરીકાશમાં દીનામ મળ્યું હક

કેના થોડિયા ખાતુ ૩૦૧ વર્ષનો સમાગ
કાનસના રામ લઈ સાતમાની સામી એકો-
આનોર, વચના દાખન તરીકે દરિયુ
કાનસના નીન અને વોર્લ્ડ નામના પ્રતિ
પોતાની સાથે મલેકી રામ લઈ કુલેડગ
ધર્મપુલમાંથી પારો આખરે તે વખતે નેણે
પોતાની કાઠીના થોડિયા ઉતરાવી નાખ્યા
ને મળીને ગરબું નહિ, તેથી નેણે બદરે કુલે
કે હવે થાતે તેને ચારી મકામે નહિ. આ
પગથી તેણે કુલેડગ કીધા અને દાવનગ
આલિવા પોતાના પ્રાતો પોતાને કાને લદ,
કુલેડગ રામ હેમરી જીનને ધર-નું તેને ને
બેટ કયાં આથી લુકાએ દગવડ માગે લાગ
બદરે કરી, જે ૧૧૫૨થી ૧૪૫૩ સુધી ચાલી

મેરિનનાના (ઓફ્ટેલિયા) નામની ખાતુ.
કુલેડગી નામના માણસને ત્રણ વગરને
છાકરો પાસનું બી રમતમાં નળા રમીશો, જે
ત્રણ વરસ પછી તેના કાનમાથી નીકળેલું!

જે નુદાનુદા અવારને આધારે રચાયા
દોષ અને જેના ઉચ્ચાર વડે તેના અર્થનો
ભાવ ભ્રમ થાય, એવા શબ્દોને અમે છતાં
Onomatopoeic words કહે છે એવા
દોષો શબ્દો આ નીચે આપ્યા છે

ચરમકાટ, હમગમ, અબુમાર, ધમધમાર,
કાકા, અપાજી, તલગાલ, પૂપવાલ, હણ-
હણાલ, ચચણ, ખરખરક, અનનાલ, કુમ-
મુંથ, છાછા, મુસવાલ, અબડાલ, બજા-
અગર, રકક, કાકક, અડમકાલ, કુકાલ,
અબખળ, અબકાર, ખાખુલ, (કે અનનની),
છનનન, ધાપધમ, —સા. છ. પધાલ

ઓફ્ટેલિયાના વેશરૂપ બદરમાના દરિ
શાઈ અનયથી એના સમદધ્યાનવાદરિયાલ
વારવાથી બતાવેલા એક દગલો છે

નન્યુઆરીથી ડિસેમ્બર ૧૯૪૨ — વાર્ષિક સાંકળિયું — સાંગે અંક ૨૧૭થી ૨૨૮

મુખ્ય ચિત્રો

પૂર્ણરંગી

આરિયાસુર વધ (પદ્માડી કદમની આનુકૂળિત) બહુ અનુકૂળ મુખચિત્ર
 કોળીકોળી પીપળપાન, પેરીનગેન મિઠી, નવેમ્બર ,, ,,
 ગામડાની કુરસદ અન્નદાતા ત્રિવેદી આચાર્ય ,, ,,
 ગોપલગુપ્ત સુગીત લીપુબાઈ આચાર્ય ફેબ્રુઆરી ,, ,,
 મોળચાટુ રસિકલાલ પરીખ મુલાઈ ,, ,,
 આમસરિયા રસિકલાલ પરીખ નન્યુઆરી ,, ,,
 રમકડાના રંગ બીપુબાઈ આચાર્ય મે ,, ,,
 શાગ, સમીત અને સંવેદન કનુ દેસાઈ ઑક્ટોબર ,, ,,
 ચહેરું શાક સાન્તાબેન દોરડી ડિસેમ્બર ,, ,,
 છોકરાની મુશ્કરી, રતનપ્રસાદ કમોરિયા, એપ્રિલ ,, ,,
 દોઢિજની કવિતા પી. આર. રૌય માગે ,, ,,

એકરંગી

આખર (બે પ્રાચીન ચિત્રો) આક રરડના મુખચિત્ર પાછળ
 આશ્વાસન પી. ડી દેડી ૫૪ ૧૮ સામે
 ગામડાની ઉત્તરાયણ એચ. પી. પટેલ ,, ૬૬ સામે
 યોડા એ. એ. મલ્હા ,, ૧૨૮ સામે
 ગોની કલામાં એક દરધચિત્ર ,, ૧૬૨ સામે
 સિમેટની લેખનારી, પી. એ. ગાળી, અક રરડના મુખચિત્ર પાછળ
 નહીંકિનારે પી. આર. રૌય ૫૪ ૬૬ સામે
 પ્રકૃતિગાન રસિકલાલ પરીખ અક રરડના મુખચિત્ર પાછળ
 આર્ચમની બાજુ ડી ડી/સિલ્વા ૫૪ ૧૨૮ સામે
 મનુદેવપ્રભા (રેકેચ) બંસીલાલ વર્મા, અક રરડના મુખચિત્ર પાછળ
 યા યાગિની રાય એપ્રિલ અનુ ૫૬
 મુક્ત પંખીનું ગાન પુલિન બિહારી દલ ૫૪ ૨૮૮ સામે
 રાત્રમંડળ લાનુ દામી અક રરડના મુખચિત્ર પાછળ
 સિંહની મુશ્કામાં ઉનિયલ (પ્રિલન રિવાયેરી) અક રરડનું મુખચિત્ર
 દિશરતીઓ આર. લેક અક રરડના મુખચિત્ર પાછળ

હથિય, લીનોકેટ, રિડેપ, માટીકામ વગેરે
 આશુના દેવકાદાના એરિસો યાચરો, બહુ અનુકૂળ મુખચિત્ર પાછળ
 ઉત્તરાયણ (લીનોકેટ) શ્રીમતી રતિ ડી. પિટિલ નન્યુઆરી અનુ ૫૬
 ક્યારકિરિ-શાન્તિનિકેતન (હથિય) નેદલાલ જોશ ૫૪ ૭૨ સામે
 કાઈકુમની પરસાગમાં બારકડેકિરિ, એસ. જી. શાહ ૫૪ ૭૭ સામે
 અગ્રાજીવની (સિલ્પ) શ્રીધર મદાપત ૫૪ ૧૫૬ સામે
 વિમાયલ (લીનોકેટ) રમેન્દ્રનાથ ચક્રવર્તી માર્ચ અનુ ૫૬
 ચિનાઈ માટીનું મેચુરિયન કાનું કલાત્મક વાસજ બહુ અનુ ૫૬
 પોની માટીનો કમ્બે (માટીકામ) ૫૪ ૧૬૨ સામે
 તેલસિંહ (કુદકડ) રમેન્દ્રનાથ ચક્રવર્તી માર્ચ અનુ ૫૬
 પ્રતીકા (લીનોકેટ) શ્રીમતી રતિ ડી. પિટિલ આપ્રિલ અનુ ૫૬
 માયાન મિસરનો વ્યાદશાક રમેન્દ્રનાથ બોને (સિલ્પ) ૫૪ ૨૨૨ સામે
 પ્રાચીન ગિરરનો લલિતો (સિલ્પ) મુલાઈ અનુ ૫૬

મુંબાઈની નુભા મરિમ્હ (હથિય) એચ. ડી. મોઝી ૫૪ ૧૬૪ સામે
 ગિવપાર્વતી (સિલ્પ) શ્રીધર મદાપત ૫૪ ૧૬૦ સામે
 સરસ્વતી (કથના બટો વડે રમેન્દ્રનાથ) ફેબ્રુઆરી અનુ ૫૬
 ચારનાયના મુદ્રિયગમનું ગિવપાર્વત (સિલ્પ) ૫૪ ૨૨૨ સામે
 કાનુન (મુંબાઈના ચિત્રાવલિ)
 અમથે મથા મુમ્મરાટ કલામ્પ ચિત્રશાળા ૫૨
 દુનિયા ન માને ,, ૨૦૬
 પાતળી પુરમારી ,, ૧૬૩
 પ્રેતો ભોલે છે ,, ૨૮૧
 વિધવાની વિરળના (બોનું દર્શન) ,, ૭૧
 વૈભવની વિરળના (પ્રગમ દર્શન) ,, ૧૨
 મુલિને આવાચાર ,, ૧૮૬
 ચિત્રજ્ઞાનમાળા

લીસ પ્રકારના મોટર ૩૨૮
 રેડિયો કેમ સાયે છે ? ૮૧
 લીસ પ્રકારના 'માઈ' ૧૨૪
 લીસ પ્રકારના સ્ત્રોત ૨૦૦
 હિંદી એકલની કુર્સા-તેના કારન અને નિવારણ ૫૧
 ફેરોડાઈઝ

કલાવાની એકાદે, નનીનગર નવાવાળા, માર્ચ એકના મુખચિત્ર પાછળ
 કવિ મરેડ રાજ સપ્ટેમ્બર ,, ,,
 કારમીરની દોડી પ્રાબુલાલ પટેલ મે ૨૦૧ ૫૬
 માડરરેટો આબીદગિયા મેવડ મે એકના મુખચિત્ર પાછળ
 ઝરિયા અલદમિયા મેવડ નન્યુઆરી ,, ,,
 પચરિયા આબીદમિયા મેવડ મપ્ટેમ્બર અનુ ૫૬
 પાળીયાટ ,, મોડાબર ,, ,,
 બુનાંજની બસકે એપ્રિલ એકના મુખચિત્ર પાછળ
 ,, અખતર રૌયે મે ૫૪ ૩૨૦ સામે
 મોડેસાના રંગમડપનો ઉત્તર દરવાજો જાન્યુ ૫૪ ૩૨૦ સામે
 વળગરો આબીદગિયા મેવડ નવેમ્બર અનુ ૫૬
 સચલી સોધમાં મનુવાલ કુમિયા મુલાઈ એકના મુખચિત્ર પાછળ
 સોમાવની સાર્કે ,, ૫૪ ૩૨૮ સામે
 દપાલની દિકિટો (બી દરિયાલ નેરના અંખદની)
 દરવાર મોવાના અમરબની દિકિટો એપ્રિલ એકની ટેકરી મિખાઈ
 કેટલીક જ્યોતીર્થકો માર્ચ એકની ,, ,,
 દિકિટો પર રેવો તથા દેવમરિયા એપ્રિલ ,, ,,
 ,, દેવદેવના પાળીયાટ સપ્ટેમ્બર ,, ,,
 ,, પુણ્ય પ્રદેશ નવેમ્બર ,, ,,
 ,, ચલના મધનો મુલાઈ ,, ,,
 ,, વિધવ પ્રકારના પાણાન એપ્રિલ ,, ,,
 ,, વિધવ વાંકના ૧૬૮ ,, ,,
 ખરીકેવે અમરબની કટરી દિકિટો ,, ,,

મેક્સિકોમાં બાદલી રાજાબી રિકિટો ૧૮-૨૦ એકની ચિત્રપેટ
 બુદ્ધપ્રયાસની ટપાલની રિકિટો ફેબ્રુઆરી ૨૨ ૨૨

કુમાર - મોગાબીમાં વર્ષનું વાર્ષિક સાંકળિયું
 (શ્રી કાન્તિલાલ મો માનીના સમદની)
 વિવિધ પ્રકારને અમરજીમિન કરી, રિંગરબર અમી ચિત્રપેટ

કાવ્યો

અવેશ	રતિવાલ છાયા ૧૬૩	નિસર્ગરસિન બાલવય	બલવતરાય ૬ હાથેર ૩૩
અવનીન્દ્રનાથ (અસીતકુમાર દાસપાર)	કુમારકર જેવી ૭૨	પનપટ	'એલ્ફરિમ' ૬૫
એકાન્તની અથા	કુમુદન જેતલી ૩૨૧	પાપર છવ	દેગલ છપરમાર ૩૪૬
કલ્પી બાપ	અભામકર જેવી ૧૨૬	પંથ દેવે	વેગીકાથ પુરોહિત ૧૨૫
કાગળ ઉંઝાળે ક્યાં હો છ	તનમુખ બદે ૧૬૪	કલકર	તનમુખ બદે ૩૨૧
અનન	દ ૨, ૨૫૭	જન્યો	દેવરબી કુમેન છવાળી ૬૭
અરેર પવનો પીપળો	બાવમુકુન્દ ફવે ૨૮૬	બરનીશીલ	તનમુખ બદે ૨૫૫
અય અય ય રે	પ્રવરામ રાવળ ૨૫૭	મારગદા	'અનન્ય' ૧૬૧
ગીતનો જન્મ	દેવરબી કુમેન છવાળી ૨૫૭	મરુથા છવન	દરિયન્દ બદે ૩૪૬
અપડી રાખ	'એલ્ફરિમ' ૧૨૬	મેથ સચર્મા	તનમુખ બદે ૧૬૩
નિગનન તત્ત	તનમુખ બદે ૨૫૭	ચાચા	દેવરબી કુમેન છવાળી ૧૨૬
નિરવર	બાવમુકુન્દ ફવે ૧૬૧	રસ રખનો	દરિયન્દ બદે ૨૦૫
અલબ	પ્રભુભામ કાલિદાસ બાસ ૬૭	વિધ્વનંગોળી	દેવરબી કુમેન છવાળી ૩૦૬
મે, અવનન	કુમારકર જેવી ૩૩	વિબલિ	પારાગર્થ ૩૭
દો જ પુ અય થએ	દરિયન્દ બદે ૧	વિચિત્રતા	અગીરથ મહેળા ૧૮૬
૧	વેનુબાઈ પુરોહિત ૧૬૩	વિશ્વખર	અવરચદ મેપાળી ૩૬૬
નિગનુ	પ્રવરામ રાવળ ૧૬૧	શાનેર	પ્રવરદાદિય ૩૩
૧૬	રામિન બાબા ૨૮૬	શું કેટલાંતો મિલે ?	રાશિન બોઝા ૨૫૭
ગીવાદાડી	લલિત બદે ૨૫૫	સચિદ્રી મો	દરિયન્દ બદે ૧૬૩
ન રાખુ આશા કદિ કોઈ પાસ	૨ રો ૬૨૧	મિધુ ને સિધુટો	'દ' ૬૬
નય મમિ	દેવરબી કુમેન છવાળી ૨૮૬	સીમાન સીરામિયન	દરિયન્દ બદે ૬૭
	સુધિ	દેગલ છપરમાર ૧૮૬	

જીવનચરિત્ર

અનિચરેખા

અકબર	૨ મ ૨૧ ૩૨૫	નવરોળી	દે વા ૨૫૭
બાબાસાહેબ મુદુપાર	દરિનારાવળ આચાર્ય ૨૬૧	બાવા કાગિયા	" ૩૧૨
બેન બેન બેન બેન બેન	મુનીવાઝ મહિયા ૧૬૭	બે બહેનોની જોડી	" ૧૭
બેસ થન સિપસન, મર	૭	બાકબાક	" ૫૦
બેન કેપલર	૭૩	બીર બાવક આલબદે રેવેળાબેર	" ૨૬૭
જ્યા હારી રામ	દરિનારાવળ આચાર્ય ૧૬૧	બેન બેન	૩૧૬
મકાદેવ મોનિર રાનેર, મકાદેવ	પસનત જેવી ૭૮	દેવરામ સુરેશમ દેરાઈ	૩૫૫
મુમુકુ મહેરબી	૨૬૩	મનિવેચો આર્થેની	૧૬૩
રામસોયન શરમુછ	૨ મ રાવળ ૩૫૭	મિત્રોષ જેરીબાદી	૨૨૩
મકા પિદાઈ, કે	" ૨૬૭	મિત્રવનરાસ કલ્યાણદામ નર્દેર	૩૫૫
શ્રીનિવાસ શાસ્ત્રી	૨૭૪	બેનમિન કાકિવન	૩૧
સુભેદયન્દ્ર રાય	કેનવાવક ૧૭૦	ગોલીલાલ નહેર, પડિત	૧૫૬
મોરાબળ પોથાનાવાવા, મર	૧૦૪	ભાલાભાવનરાય	૩૫૭
	પરિચયરેખા	વામનદાસ વસુ (મેજર પી ડી બનુ)	૬૫
	'છાપી નવનાસ' વિભાગ	રાઈફન્ડ્ર બેટોયા વાય	૧૮૩
કલ્પનાનો પીર પુરુષ	૨ વા ૭૬	સેરાગિની નાવલુ	૬૩
બનબાઈ	" ૧૮૬	દરેવરેન, અકર્વા સમ્રાટ	૧૬૧

નાટિકા

ગીર્થયાત્રાનું ફળ	૫૪ ૭૫	બાપુની મોધામા	દરિયન્દ જેવી ૩૩૦
	અધ	પુરેર મદરમાર ૩૫૨૧	

નવલિકાઓ

વાર્તાઓ

અવનર	અનુભાઈ કપાધ્યાય ૧૭૭	કેદારાણ ૧૭૭	૧૦
તાપશ્વ	વેદલાલ પટેલ ૪૩	નરો અને કુર્ચો	આનંદકથા
દેવચંદ આદાની દિનચર્ચા	ચૂનીલાલ મટિયા ૪૦	બેગીરી કાઠિયા	મજાસાત વિવેરી ૨૩૬
નાથી	બચ્ચીલાલ જોશી ૨૦૧		" ૧૫
બાપુજી બહેન	ચૂનીલાલ મટિયા ૩૩૩	કાચીરી ઇન્સા	નાની વાતો
બુત?	૨ મ. રાવળ ૩૩૬	કર્તાવ્ય ગૌર	દિગ્ગજાવ લીલાધર નાંધી ૧૧૮
મથા મોર	ચૂનીલાલ મટિયા ૩૦૪	કાંઈ અને ગિલાન	" ૩૨૦
રથડો નતોડ	" ૧૧૭	આલ્સે નેપીઅર અને બહુઅર	" ૧૧૬
વસંતમજાઈ	" સત્યમ ૧૦૫	નવશીરવાન અને ડોરડો	દિગ્ગજાવ લીલાધર નાંધી ૪૮
અપરિચેય રાજી	વિજ્ઞાનકથા	કુચરની મલસા	" ૧૭૩
	ચંદ્રમણિશંકર કે પડિન ૨૬૬		

લેખો

નિબંધિકાઓ

સિદ્ધાંત

ઉપર	મધુલ ૩૧૧	બીજા લેખો	૧૮૩
સાનગા અને મનગા (અનંત કામેર)	વસંત જોષી ૨૪૩	કલાકારો ધર્મ (પ્રવચન)	નંદલાલ વધુ ૭૦
કુતરો	મધુલ ૨૬૮	વરિયાળની આગળાઈ	દિગ્ગજાવ લીલાધર ૧૭૦
કેકરવાડી (અનંત કામેર)	વસંત જોષી ૨૭૮	ચીનની કથા	કરિષ્ણાન પ્રજ્ઞાવ દેસાઈ ૧૭૮
મથાલ અને જાણી	" ૧૪૧	વિનિષ પાન	પ્રજ્ઞાવ માળિકા ૩૬૬
નંદના ખેલ	" ૧૧૧	વલ્લભાર ઉપાસકરનું ચાનક પ્રવચન	૧૧૦
રાજ કરવા વિશે	" ૫૨	પુરુષાર્થોના પિતાશ્રી દિગ્ગજાવ પ્રદેશી	નંદલાલ જોષી ૮
સ્થિત	મધુલ ૩૨૧	જોશન ને નેનાઈ બચવાના કપાચ	કેશવલાલ શા.ભાઈ ૧૭, ૫૭
		ગેલેરિયા	રાજનીમંત લી મુનશી ૩૭૧
		રામશીલાનું છાયાનૃત્ય	મજાસાત વિવેરી ૩૦૨
		વર્ધા આશ્રમ	મધુલ ૧૪૮
		વંદનગોષ્ઠી શુ કરો?	તેમીલાલ બચ ૨૬૦
		સાંજાંબાની નજીમ	૩૧૮

કવિતાઓ અને પુરાતત્ત્વ

ગુજરાતની શિલ્પસમૃદ્ધિ	મહુલાલ રાજમુદર ૨૨૩
નાલંદા	અમૃતલાલ ૫ પટયા ૧૭૩
પુરાતન ગિરજાની તારાવીય	૨૭૬
શૃંગારીની શોધો	અમૃતલાલ ૫ પટયા ૨૧, ૪૭, ૮૩, ૧૧૮, ૧૪૭, ૨૧૩, ૨૭૫
શુભતો કિસ્સો	નંદલાલ લીલાળા ૩૦૦

વિજ્ઞાન

અતીક્રિયા કુટુમ્બ, ગુણભાસ અને ઝાંઝા યોન પાંચ ૧૦૮, ૧૫૨	
ચરમી	અરુણ મહેતા ૩૬૪
ભાસાઓ અવનરતાત	‘વાલુચિન’ ૩૦૬
પાદદાંતી પ્રયોગશાળા	‘સિદ્ધિ’ ૨૮૨
કેદારી	રામસિદ્ધાંત શા રોડી ૧૪૫
બેક્ટીરિયા	અરુણ મહેતા ૨૪૧
રેડિયોધર	રાજેન્દ્ર મોનીયંક કવેરી ૮૦
રેડિયોધરમાં કયાંયે અવન છે?	‘સિદ્ધિ’ ૩૫૮

બુદ્ધિગત (સલાહના મહેતો)

અવકાશ—કાઈકા—કેન્ડા	૨૧૮
આઈડ	૩૬૩
એવેક્ટાન્ટિયા—ઈન્કારિયા	૨૪૦
કલ્પના	૫૧
કલ્પો	૧૦૧
મોડ	૩૧૩
બેટિયા	૮૬
રથન	૨૬
રાવન	૩૪૬
અવન	૨૧૮
અવન	૩૫૩
અવન	૨૪૦
અવન	૨૬૦
અવન	૨૫૮
અવન	૨૦૨
અવન	૨૩૧
અવન	૧૦૧

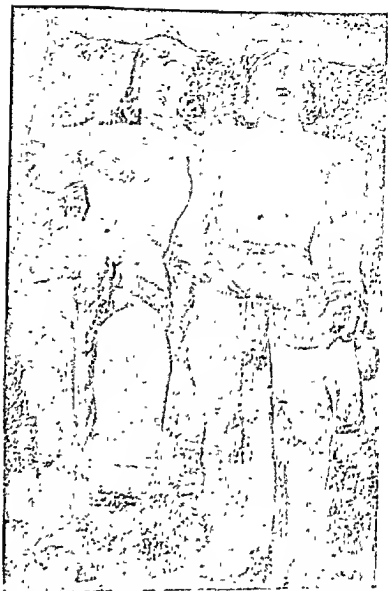
કોસલની ખામોના પ્રદેશમાં	૧૩૧	રમેન્દ્રનાથ ચક્રવર્તી	૧૬
કૃષ્ણચંદ્રન દિવેરી	૨૨૬	સાધુકૃષ્ણ જ્ઞાન, રા. જ.	૧૩૩
ખુદાબક્ષ લાયચેરી	૧૩૨	રાય શ્રી કૃષ્ણદાસજી	૧૧૪
જુજરાતી સમાજના નાટ્યપ્રયોગો	૧૦૨	લખતી	૨૨૧
ગુજરાતની કલાપદાં	૪	લખતીની આટ રક્ત	૨૧૮
ગોવર્ધનધારી	૧૯૫	લખતી ગુણિયમ	૨૦૫
ચાંપણીઆઈ	૩૪	વાલ્મિકિપ્રતિભાનો નાટ્યપ્રયોગ	૨
અરિયા	૧૩૦	વિદ્યાળીઆમા	૧૩૧
દિલ્હી	૨૬૦	વિનોદશ અને ક્રિકેટ	૨
દીક્ષિત, રા. જ.	૨૯૧	ગિલ્પનો નવતર પ્રયોગ	૪
દેવદાસ નાધી	૨૯૦	શ્રીરામ રામજી	૧૦૦
નાનરભાઈ	૧૯૪	સાવત્રી આજી	૧૩૧
નાલકાનુ પ્રાચીન વિદ્યાપીઠ	૧૬૨	સારનાથ	૧૧૪
પદમ્બી	૧૩૨	દમચાનામુ	૧૬૧
પદમ્બી આટ રક્ત	૧૩૨	મારી નવરે (સામયિક નોવેલ, અવલોકનો વગેરે) રે મે સી.	૧૦૨
પદમ્બી ચુગિયમ	૧૩૨	આનંદા ચિત્રાવલિ	૩૫૧
પુરાણપ્રસિદ્ધ કાશી	૧૬૪	અખાલાલ સાકરવાલ દેસાઈનાં આલેખો અને લેખો	૩૫૧
પુરનબિયા	૧૯૬	આચાર્ય આનંદમકરજી, રવ.	૧૦૩
પ્રસાદકુમાર ચૌધોપાધ્યાય	૧૦૦	એક અનુચિતકથા તારી	૧૬૧
પ્રયાગસત્તમ	૨૫૬	એ. બી. પદયા, રવ	૨૨૬
પ્રાચીન કોશામીના અવરોધો	૨૧૨	એસ.એલ. કચ્છિસ, કલ્પવૃત્તિની ૭૦મી જયંતી	૧૬૬
પ્રાચીન આટ રેન્ડર	૧૦૦	'ન્યોલિયર'	૩૫૧
ખિશામકર	૨૬૦	પુસ્તકો વિસમિષ્ટો	૩૫૧
અવાળીપુર ગુજરાતી સમેલની	૬૯	'પ્રકૃતિ'	૧
આરતીબાબન	૧૦૪	'કુલગળ'ની મુક્તિકાવ્યો	૩૫૧
આરતીબાતી મકર	૧૬૪	બોમ્બે આટ સોસાયટીનાં એકાધ્યક્ષ પ્રદર્શન	૭૦
આળીન્દ્રપણુ ગુપ્ત	૧૮	સિદ્ધ અબ્દાસજી, રવ	૬
મહિલાજી	૫	મુંબાઈ દિવાળી પહેરી લાપરિચદ	૩૩
મુક્તચંદ દે	૩૫	મેલીબાઈ અમીન રમારક અથ	૧૦૩
નૃસિંહ ચંદ્રિકા નિર્માર	૧૬૧	શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયનો રજતમહોત્સવ આરંભ	૧
'મોહન રિયુ' અને 'વિશાલ આરત'	૧૦૦	ત્રીતી નિરૂત્તિનિવેદન	૨૫૨, ૩૫૩

સામયિક ચિંતન (વિદ્યાલયો અને સમાજ)

૩૨૨

માધુકરી

અમે	રમણિક આરાધવાળા	૨૮૪	કૃષ્ણાલ શીવરાત્રી	૧૨૪
એક આન છે અનેબી—	'રાયદા' ૨૭		ડી. એન. વાઠીઆ	૧૫૧
આ છને વાલે—	'પ્રતીપ' ૨૫૧		દેવેન્દ્રનાથ ધામોર	(અવધાસચંદ્ર પત્રિકા) ૩૧૪
અવધાસ આરા વીર સમત ૧	કવિ અબરદાર ૩૪૩		નારેન્દ્રનાથ શ્રેષ્ઠ	૨૪
અવનદીપ	પૂનલાલ ૧૫૧		મણિલાલ ઇન્દ્રારામ દેસાઈ, રવ	(ગુજરાતી) ૨૨૦
તેના પૂર્વન આન —	રમણિક આરાધવાળા ૧૮૮		લાલા શિવરામ કારંચક	દરિનારાયણ આચાર્ય ૨૫૧
દીવાળી	ચન્દ્રવદન મહેતા ૩૧૬		વિપુલસ શિરાડી, સમીતાચાર્ય	૩૪૩
ધરે જ જાને સદા—	જ્યાનંદ દો ૧૨૬		વિસિયમ જોન્સ, સર	કે. ડા. બની ૨૮૪
દીવન	પૂનલાલ ૩૭૧		શ્રીમન્ત સરદેસાઈ	૧૮૮
સિદ્ધિલક્ષ્મી પૂર્ણિમા—	'મેહિનીચન્દ્ર' ૨૨૦		સુચ બહેનોની ત્રિપુરી	દે.પ્ર. ૬૨
હડી હમેશાં જાને—	પ્રદુર્વાદ પારેખ ૬૨		પતિહાસ-ભૂગોળ અને પુરાતત્ત્વ	
દોષી	રમણિક આરાધવાળા ૫૭		આઈસર્વેન્ડ	૧૦
જાણસદેશ ધારણ-ન્યાસાનંદનો હીરો	૫૭		ગુજરાતમાં આધિગમન સંસ્કૃતિનું સમીપન	અ. વ. પદયા ૬૩
કિશિયન કોલ્ડ	નાનાભાઈ ૩૭૨		ચીનની પ્રાચીન સંસ્કૃતિ	૨૮
			જડામીર-નૃસર્વદા	રામદાસ ૫૮
				(અનુસંધાન સમિતી પૃથક પાઠગ)

કાર્તી શુદ્ધાની ચરતાબમાંનું ભારકર્મ-શિક્ષ

$$(\frac{1}{2}(21 + \sqrt{5}), 2, 2, 2, 2)$$
[illegible]

